

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ
ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

นายวีรวัฒน์ อีสรานูวรรณ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2557

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

HUMAN DIGNITY OF NATIONALITYLESS PERSONS AND STATELESS PERSONS
UNDER THE CONSTITUTION OF THE KINGDOM OF THAILAND, B.E. 2550

Mr. Veeravat Itsaranuvat

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Laws Program in Laws
Faculty of Law
Chulalongkorn University
Academic Year 2014
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ
ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช
2550

โดย

นายวีรวัฒน์ อีสรานูวรรธน

สาขาวิชา

นิติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ศาสตราจารย์ ดร.เกรียงไกร เจริญนาวัฒน์

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

..... คณบดีคณะนิติศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. นันทวัฒน์ บรมานันท์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร. เขาวนระ ไตรมาศ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ศาสตราจารย์ ดร.เกรียงไกร เจริญนาวัฒน์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ สุรสิทธิ์ โกศลนาวิน)

วีรวัดน์ อิศรานูวรรธน : ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 (HUMAN DIGNITY OF NATIONALITYLESS PERSONS AND STATELESS PERSONS UNDER THE CONSTITUTION OF THE KINGDOM OF THAILAND, B.E. 2550) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ศ. ดร.เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 338 หน้า.

คำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ได้มีการบัญญัติรับรองไว้ในมาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และหลังจากที่ได้มีการประกาศให้มีผลบังคับใช้นั้น ทำให้พบปัญหาในการตีความข้อกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญดังกล่าวว่าจะครอบคลุมถึงการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐด้วยหรือไม่ หรือเป็นบทบัญญัติที่มุ่งให้ความคุ้มครองเฉพาะชนชาวไทยเท่านั้น เพราะหากไม่ได้ให้การคุ้มครองแล้วมีการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติหรือคนไร้รัฐแล้ว ก็ย่อมที่จะทำให้บุคคลดังกล่าวไม่สามารถจะอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ขึ้นเพื่อโต้แย้งการละเมิดเช่นนั้นได้ ในทางกลับกัน หากถือว่ารัฐต้องให้การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐด้วยก็ต้องพิจารณาว่า ประเทศไทยได้ดำเนินนโยบายให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้หรือไม่

จากผลการศึกษาพบว่า คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐยังคงถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างไร้เหตุผล ถูกกดขี่ข่มเหงและเอารัดเอาเปรียบในหลากหลายรูปแบบอย่างร้ายมนุษย์ธรรม อีกทั้งยังไม่สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงและเพียงพอในระดับที่มนุษย์พึงมีพึงได้เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติ เนื่องจากยังมีปัญหาในเชิงนโยบายจากภาครัฐ การมีอคติทางชาติพันธุ์ที่ครอบงำความคิดและทัศนคติของผู้คนต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐโดยเฉพาะจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และขาดความร่วมมืออย่างจริงจังในทางระหว่างประเทศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมีความคาดหวังที่จะศึกษาถึงสภาพปัญหาที่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐยังคงถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งๆ ที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองไว้ และประเทศไทยก็ได้เข้าร่วมเป็นภาคีในสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่สนับสนุนให้มีมนุษย์มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันสังคม เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุและที่มาของการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเพื่อนำไปหาบทสรุปที่จะสามารถนำไปแก้ไข และทำให้การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญสามารถนำไปใช้ได้อย่างแท้จริง และปัญหาการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐก็จะหมดสิ้นไปด้วย

สาขาวิชา นิติศาสตร์

ปีการศึกษา 2557

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5486034334 : MAJOR LAWS

KEYWORDS: STATELESS / HUMAN DIGNITY / BASIC RIGHTS

VEERAVAT ITSARANUVAT: HUMAN DIGNITY OF NATIONALITYLESS PERSONS AND STATELESS PERSONS UNDER THE CONSTITUTION OF THE KINGDOM OF THAILAND, B.E. 2550. ADVISOR: PROF.KRIENKRAI CHAROENTHAVAT, Ph.D., 338 pp.

The term "Human Dignity" was guaranteed in Article 4 of the Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2550. After the entry into force of such provision, there were some interpretation problems, whether the constitutional guarantee of human dignity covers only Thai citizens or including the nationalityless persons and stateless persons. If the said provision did not provide an adequate level of protection to the nationalityless persons and stateless persons, these persons will have no "human dignity" rights against the infringement. On the other hand, if the said constitutional provision covers the nationalityless persons and stateless persons, it must be kept under close review, whether Thailand has undertook to ensure the content and rationale of human dignity for the nationalityless persons and stateless persons.

The study found out that the human dignity of nationalityless persons and stateless persons is still wrongfully violated oppressed and exploited in various kinds of forms. They also do not have fundamental to live normally in adequate level as one human being needs to have, the reason for this is that the problems of public policy and racial prejudice against the nationalityless persons and stateless persons, especially from government officials. And last but not least, there is no international resolution to cope with the problems of nationalityless persons and stateless persons.

This thesis has aimed to study the problems of the violation of human dignity of the nationalityless persons and stateless persons, while the Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E.2550 has guaranteed such human dignity. Moreover, Thailand is bound itself under the international treaties that encourage equality of human beings. This study will determine the cause of the violation of the human dignity of the nationalityless persons and stateless persons to find proper conclusions that can be used to solve and protect the human dignity under the Constitution. And the human dignity of the nationalityless persons and stateless persons will become tangible right. Finally the problems of the violation of human dignity of the nationalityless persons and stateless persons will be entirely eradicated.

Field of Study: Laws

Academic Year: 2014

Student's Signature

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความเมตตาของเอกองค์อัลลอฮ์ (ช.บ.)

ผู้เขียนขอขอบคุณในความกรุณาของศาสตราจารย์ ดร.เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์ ที่สละเวลารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ให้คำแนะนำหัวข้อวิทยานิพนธ์ ช่วยตรวจทานและแก้ไขเนื้อหาวิทยานิพนธ์ให้มีความเหมาะสมเป็นอย่างดี และขอขอบคุณ ดร. เขาวนะ ไตรมาศ ที่กรุณารับเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ทั้งที่ท่านมีภารกิจด้านการบริหารในสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญเป็นอย่างมาก อาจารย์สุรสีห์ โกศลนาวิน และอาจารย์ ดร.คณิน บุญสุวรรณ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้คำชี้แนะและแก้ไขเพิ่มเติมประเด็นปัญหาอันมีประโยชน์ต่อการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

นอกจากนี้ผู้เขียนขอขอบคุณนายสุวิทย์ อิศรานุวรรณและนางสุนิตรา อิศรานุวรรณ บิดามารดาผู้ให้กำเนิด ให้ความรัก คอยสนับสนุนและเป็นกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มาโดยตลอด รวมทั้งนายสราวุธ อิศรานุวรรณ และนางสาววิชชุดา อิศรานุวรรณ พี่ชายและน้องสาว อันเป็นที่รักของผู้เขียน

ขอบคุณ ตัวเล็ก ปิยาภรณ์, เตียบ สุชาวลัยุช, ฝน ณัฐพร, นุก ชาญวิทย์ และ ดร.สุชาติ ที่ให้ความช่วยเหลือในการให้คำแนะนำ ตรวจทานแก้ไขพิสูจน์อักษร และแปลภาษาให้เป็นอย่างดี น้องเฟสท์แฮร์รี่ สรรพพัฒน์ สำหรับงาน E-Thesis & Endnote อันทรงคุณค่า น้องน้ำหวาน และพี่เกศรินทร์สำหรับข้อมูลในการจัดทำวิทยานิพนธ์ รวมถึงข้อมูลของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ จากเว็บไซต์อาจารย์แหวน พี่ๆ เพื่อนๆ น้องๆ พ. Pub Law54 ที่ได้ร่วมเรียน ร่วมเล่น และผ่านชีวิต นิสิตจุฬาลงกรณ์มาด้วยกัน เจ็ตุ๋ นงเยาว์ เจ็ปุก สุพิชญา พี่ปอม สมศักดิ์ เพื่อนเปียร์ เรื่องฤทธิ์ และน้องน้ำหวาน เอ็มอิสสร่า สำหรับงานแก้ไขพิสูจน์อักษรที่งดงาม ขอขอบคุณกำลังใจจากผู้บังคับบัญชา พี่ๆ เพื่อนๆ น้องๆ ณ ศาลปกครอง ชาวสิงห์แดงอันเป็นที่รัก “สามัคคี ประเพณี เป็นพี่น้อง” แก๊งค์ BTS (BeerTiveSun) และห้องสนทนาธรรม ที่คอยสนับสนุน คอยถามไถ่ และเป็นกำลังใจให้ผู้เขียนในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ท้ายนี้ หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีคุณค่าและประโยชน์ประการใดแล้ว ผู้เขียนขอมอบให้แก่บุคคลที่กล่าวไว้ข้างต้นซึ่งเป็นทั้งบุพการี ครูบาอาจารย์ ผู้บังคับบัญชา กัลยาณมิตรคล้อยใจ และผู้มีพระคุณทุกท่านที่ผ่านเข้ามาในชีวิตของผู้เขียน แต่หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีความบกพร่องประการใดแล้ว ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
1.3 สมมติฐานในการศึกษาวิจัย.....	3
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
1.5 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
บทที่ 2 ทฤษฎี แนวคิด และหลักกฎหมายเกี่ยวกับ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ.....	6
2.1 หลักพื้นฐานของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์.....	9
2.1.1 แนวคิดของสำนักความคิดกฎหมายธรรมชาติ	9
2.1.1.1 หลักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law).....	10
2.1.1.1.1 ต้องเป็นหลักกฎหมายทั่วไป	10
2.1.1.1.2 ต้องมีลักษณะนิรันดร.....	10
2.1.1.1.3 ต้องอยู่เหนือรัฐ.....	10
2.1.1.2 หลักสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights).....	10
2.1.1.2.1 หลักของเหตุและผล (Rationalism).....	11
2.1.1.2.2 หลักความชอบธรรม (Ligitimism).....	11
2.1.1.2.3 หลักปัจเจกชนนิยม (Individualism)	12

2.1.1.3	หลักมนุษยนิยม (Humanism).....	12
2.1.2	หลักนิติรัฐ	13
2.1.2.1	ความหมายของหลักนิติรัฐ.....	13
2.1.2.2	องค์ประกอบของหลักนิติรัฐ.....	17
2.1.2.2.1	องค์ประกอบในทางรูปแบบของหลักนิติรัฐ	17
2.1.2.2.1.1	หลักการแบ่งแยกอำนาจ	17
2.1.2.2.1.2	หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำของ องค์กรของรัฐ.....	18
2.1.2.2.1.3	หลักการประกันสิทธิในกระบวนการพิจารณา ในชั้นเจ้าหน้าที่และศาล	18
2.1.2.2.1.4	หลักการประกันสิทธิของปัจเจกบุคคลในการเข้าถึง กระบวนการยุติธรรม.....	18
2.1.2.2.2	องค์ประกอบในทางเนื้อหาของหลักนิติรัฐ	19
2.1.2.2.2.1	กฎหมายต้องมีความชัดเจนและแน่นอน	19
2.1.2.2.2.2	กฎหมายต้องคุ้มครองความน่าเชื่อถือและความ ไว้วางใจที่บุคคลมีต่อกฎหมาย	19
2.1.2.2.2.3	การกำหนดให้สิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลมี ค่าบังคับทางกฎหมายในระดับรัฐธรรมนูญ	19
2.1.2.2.2.4	หลักความพอสมควรแก่เหตุ.....	20
2.1.2.2.3	ความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบของหลักนิติรัฐกับแนวคิด ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	20
2.1.2.2.3.1	องค์ประกอบของหลักนิติรัฐในทางรูปแบบที่บ่ง บอกให้ทราบถึงการรับรองแนวคิดศักดิ์ศรีความ เป็นมนุษย์.....	21

2.1.2.2.3.2 องค์ประกอบของหลักนิติรัฐในทางเนื้อหาที่บ่ง บอกให้ทราบถึงการรับรองแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์.....	21
2.1.3 ทฤษฎีสัญญาประชาคม.....	22
2.1.3.1 โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes).....	22
2.1.3.2 จอห์น ล็อก (John Locke).....	23
2.1.3.3 ฌอง ชาคส์ รูสโซ่ (Jean Jacques Rousseau).....	24
2.1.4 หลักสิทธิมนุษยชน.....	25
2.1.4.1 แนวคิดหลักสิทธิมนุษยชน.....	25
2.1.4.2 ลักษณะของสิทธิมนุษยชน.....	27
2.1.4.2.1 สิทธิที่ติดตัวคนทุกคนมาแต่เกิด.....	28
2.1.4.2.2 สิทธิที่ต้องได้รับการรับรองในรูปของกฎหมาย.....	28
2.1.5 หลักความเสมอภาค.....	28
2.1.5.1 ความหมายของหลักความเสมอภาค.....	28
2.1.5.2 ที่มาของหลักความเสมอภาค.....	29
2.1.5.3 ประเภทของหลักความเสมอภาค.....	29
2.1.5.3.1 หลักความเสมอภาคทั่วไป.....	30
2.1.5.3.2 หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง.....	30
2.1.5.4 หลักเกณฑ์ของหลักความเสมอภาค.....	30
2.1.5.4.1 ต้องใช้กฎเกณฑ์อันเดียวกันกับทุกคน.....	31
2.1.5.4.2 การใช้กฎเกณฑ์ที่แตกต่างกันต้องมีความสัมพันธ์กับสาระสำคัญของกฎเกณฑ์นั้น.....	31
2.1.5.4.3 การปฏิบัติให้แตกต่างกันเนื่องจากผลประโยชน์มหาชน.....	31

2.1.5.4.4 การอ้างประโยชน์สาธารณะเพื่อไม่ต้องเคารพต่อหลักแห่งความ เสมอภาค.....	31
2.1.5.4.5 การเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรม.....	31
2.1.5.4.6 การปฏิบัติให้แตกต่างกันเนื่องจากระบบที่แตกต่างกัน.....	32
2.1.5.4.7 การปฏิบัติให้แตกต่างกันอันเนื่องมาจากชนบทรรมนิยม ประเพณีที่แตกต่างกัน	32
2.1.6 หลักรัฐธรรมนูญนิยม.....	32
2.1.6.1 ทฤษฎีสัญญาประชาคม	34
2.1.6.2 หลักความเป็นสูงสุดของกฎหมายรัฐธรรมนูญ.....	34
2.1.6.3 ทฤษฎีการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย.....	34
2.1.7 หลักการแบ่งแยกอำนาจ	35
2.1.7.1 หลักการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย	36
2.1.7.1.1 หลักทั่วไป	36
2.1.7.1.2 แนวคิดในการแบ่งแยกอำนาจของมองเตสกีเออ	36
2.1.7.1.3 สาระสำคัญของหลักการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย.....	38
2.1.7.2 หลักการแบ่งแยกหน้าที่หรือหลักการแบ่งแยกองค์กร.....	39
2.2 องค์ความรู้เกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์.....	41
2.2.1 ความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	41
2.2.1.1 การให้นิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามตัวอักษร	41
2.2.1.2 การให้นิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในทาง ประวัติศาสตร์.....	42
2.2.1.3 การให้นิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในทางศาสนา	43
2.2.1.3.1 นิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในทางศาสนา คริสต์	43

2.2.1.3.2	นิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในทางศาสนา	
	พุทธ.....	44
2.2.1.3.2.1	คำสอนเกี่ยวกับเรื่องทาสและการแบ่งวรรณะ	44
2.2.1.3.2.2	คำสอนเกี่ยวกับหลักพรหมวิหารธรรม 4.....	45
2.2.1.3.2.3	คำสอนเกี่ยวกับองค์ประกอบของความเป็น	
	มนุษย์.....	45
2.2.1.3.3	นิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในทางศาสนา	
	อิสลาม.....	45
2.2.1.4	การให้นิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามหลักกฎหมายของ	
	สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี.....	46
2.2.1.4.1	Guenter Duerig.....	47
2.2.1.4.2	Klaus Stern.....	47
2.2.1.4.3	W.Maihofer และ R.F. Behrendt	47
2.2.1.4.4	ตามรัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี.....	48
2.2.1.4.5	คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐ	
	เยอรมนี	48
2.2.1.5	การให้นิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยนัก	
	ปรัชญา.....	49
2.2.1.5.1	ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในแนวคิดของคานท์.....	50
2.2.1.5.2	ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในแนวคิดของมิลล์	51
2.2.1.5.3	ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในแนวคิดของชาร์ตร	53
2.2.2	ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	54
2.2.2.1	แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในสมัยโบราณ.....	55
2.2.2.1.1	แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในยุคสมัยเมโสโปเตเมียและ	
	อียิปต์.....	55

2.2.2.1.2 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในยุคสมัยคลาสสิก (ยุคสมัยกรีกและโรมัน).....	55
2.2.2.1.2.1 เฮราคลิตุส (Heraclitus).....	56
2.2.2.1.2.2 โซกราตีส (Socrates)	56
2.2.2.1.2.3 เพลโต (Plato).....	57
2.2.2.1.2.4 อริสโตเติล (Aristotle).....	58
2.2.2.1.2.5 ซีเซโร (Cicero).....	60
2.2.2.2 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในสมัยกลาง.....	61
2.2.2.2.1 คำสอนเรื่องความเสมอภาค	62
2.2.2.2.2 คำสอนเรื่องการจัดอำนาจรัฐ.....	63
2.2.2.2.2.1 เซนต์ แอมโบรส (St. Ambrose).....	63
2.2.2.2.2.2 เซนต์ ออกุสติน (St. Augustine).....	63
2.2.2.2.2.3 เซนต์ โทมัส อควินัส (St. Thomas Aquinas).....	64
2.2.2.3 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในสมัยฟื้นฟูและปฏิรูป.....	65
2.2.2.3.1 ฮูโก โกรเชียส (Hugo Grotius).....	66
2.2.2.3.2 นิโคลาส แมคคิอาเวลลี (Nicolas Machiavelli)	66
2.2.2.3.3 ฌอง โบแตง (Jean Bodin).....	67
2.2.2.3.4 โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes).....	67
2.2.2.3.5 ซามูเอล ปูเฟนดอร์ฟ (Samuel Pufendorf).....	68
2.2.2.4 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในสมัยใหม่.....	69
2.2.2.4.1 จอห์น ล็อก (John Locke)	69
2.2.2.4.2 ฌอง ซาคส์ รูสโซ่ (Jean Jacques Rousseau)	70
2.2.2.4.3 มงเตสกีเยอ (Montesquieu).....	70

2.2.2.4.4 คาร์ล มาร์กซ์ (Carl Marx)	70
2.2.3 สารัตถะอันเป็นรากฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	72
2.2.3.1 สิทธิในชีวิตและร่างกาย (Recht auf Leben).....	72
2.2.3.2 สิทธิในความเสมอภาค (Gleichheitstecht)	73
2.2.4 คุณค่าอันมีลักษณะเฉพาะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	74
2.2.4.1 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังดำรงอยู่แม้ว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งจะไม่มี ความสามารถที่จะกำหนดตนเองได้โดยอิสระ.....	74
2.2.4.2 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังดำรงอยู่ถึงแม้บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะสร้างความ เสื่อมเสียให้แก่ตนเอง	74
2.2.4.3 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อาจถูกละเมิดจากรัฐ แม้ว่าบุคคลนั้นได้ตัดสินใจ อย่างอิสระที่จะยินยอมให้รัฐเข้าทำการแทรกแซงได้	74
2.2.4.4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังดำรงอยู่แม้บุคคลนั้นยังไม่มีสภาพเป็นบุคคล หรือได้สิ้นสภาพบุคคลไปแล้วก็ตาม.....	75
2.2.4.4.1 เด็กในครรภ์มารดา.....	75
2.2.4.4.2 บุคคลที่เสียชีวิตแล้ว.....	76
2.2.5 สถานะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	76
2.2.5.1 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในฐานะที่เป็นคุณค่าสูงสุดของรัฐธรรมนูญ	77
2.2.5.1.1 การกำหนดทิศทางของรัฐ	77
2.2.5.1.2 บังคับให้รัฐต้องกำหนดเป็นหลักกฎหมายทั่วไป	78
2.2.5.2 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในฐานะที่เป็นสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพ	78
2.2.5.3 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในฐานะที่เป็นสิทธิประเภทหนึ่ง	78
2.2.6 ผู้ทรงสิทธิของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	79
2.2.7 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	80
2.2.7.1 ความหมายของการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	80

2.2.7.2	ขอบเขตของการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์.....	81
2.2.7.3	หลักทั่วไปของการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์.....	81
2.2.7.3.1	บุคคลคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเอง	82
2.2.7.3.2	บุคคลคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลด้วยตนเอง.	82
2.2.7.3.3	รัฐคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลในรัฐ	83
2.2.7.3.4	การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลตามกฎหมาย ระหว่างประเทศ	83
2.2.8	การละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	84
2.2.8.1	ลักษณะของการกระทำอันถือได้ว่าเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็น มนุษย์.....	84
2.2.8.2	ผู้กระทำการอันเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	85
2.2.8.2.1	การกระทำของรัฐต่อรัฐ.....	85
2.2.8.2.2	การกระทำของรัฐต่อพลเมืองของตนเอง.....	85
2.2.8.2.3	การกระทำของพลเมืองต่อพลเมือง.....	86
2.2.8.2.4	การกระทำของรัฐต่อพลเมืองของรัฐอื่น	86
2.2.8.3	ประเภทของการกระทำอันถือได้ว่าเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์.....	87
2.2.8.3.1	การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อร่างกายของบุคคล	87
2.2.8.3.2	การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อจิตใจของบุคคล	88
2.3	ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับสัญชาติ คนไร้สัญชาติ และคนไร้รัฐ	89
2.3.1	แนวความคิดทั่วไปว่าด้วยหลักสัญชาติ	89
2.3.1.1	ความหมายของสัญชาติ	89
2.3.1.1.1	ความหมายในทางวัฒนธรรม	89
2.3.1.1.2	ความหมายในทางกฎหมาย	90
2.3.1.2	ทฤษฎีการให้สัญชาติบุคคล.....	93

บทที่ 3 หลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และแนวคิด เกี่ยวกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐใน ต่างประเทศ.....	107
3.1 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในรัฐธรรมนูญของต่างประเทศ	109
3.1.1 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญของประเทศอังกฤษ.....	109
3.1.1.1 วิวัฒนาการรัฐธรรมนูญของประเทศอังกฤษ	110
3.1.1.1.1 ยุคสมัยนอร์มัน.....	110
3.1.1.1.2 ยุคสมัยมหากฎบัตรแมกนาคาร์ตา	111
3.1.1.1.3 ยุคกำเนิดรัฐสภา	112
3.1.1.1.4 ยุคคำประกาศสิทธิและการปฏิวัติของพuritัน.....	113
3.1.1.1.5 ยุคพระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิ	114
3.1.1.2 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้พระราชบัญญัติสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1998 (The Human Rights Act 1998).....	116
3.1.1.3 การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของกฎหมายระหว่าง ประเทศของประเทศอังกฤษ.....	118
3.1.1.3.1 กฎบัตรสหประชาชาติ.....	119
3.1.1.3.2 ปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1986.....	119
3.1.1.3.3 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของการเป็น ภาคีสมาชิกสหภาพยุโรป (European Union : EU).....	119
3.1.2 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา.....	122
3.1.2.1 การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา.....	122
3.1.2.1.1 สภาพทั่วไป.....	122
3.1.2.1.2 สาเหตุของการเรียกร้องอิสรภาพ.....	123
3.1.2.1.3 การจัดตั้งคำประกาศอิสรภาพ	123
3.1.2.1.4 การจัดทำรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา.....	125

3.1.2.2 การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของกฎหมายระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา.....	130
3.1.2.2.1 กฎบัตรสหประชาชาติ.....	130
3.1.2.2.2 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1986.....	131
3.1.2.2.3 อนุสัญญาอเมริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1969.....	131
3.1.2.3 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้รัฐธรรมนูญและคำวินิจฉัยของศาลสูงแห่งสหรัฐอเมริกา.....	132
3.1.3 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 และรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฝรั่งเศส.....	136
3.1.3.1 ที่มาของการรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789.....	136
3.1.3.1.1 สภาพการณ์ทั่วไปก่อนการปฏิวัติฝรั่งเศส.....	136
3.1.3.1.2 สาเหตุของการปฏิวัติฝรั่งเศส	136
3.1.3.1.2.1 สภาพสังคม.....	136
3.1.3.1.2.2 ระบอบการปกครอง.....	137
3.1.3.1.2.3 สภาพเศรษฐกิจ.....	137
3.1.3.1.2.4 สถาบันกษัตริย์.....	137
3.1.3.2 การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789.....	137
3.1.3.3 การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฝรั่งเศส.....	140
3.1.3.4 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามกฎหมายภายในของสาธารณรัฐฝรั่งเศส.....	142
3.1.3.4.1 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้บทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส.....	142

3.1.3.4.2 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้บทบัญญัติของ ประมวลกฎหมายอาญาแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส	145
3.1.3.5 การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของกฎหมายระหว่าง ประเทศของสาธารณรัฐฝรั่งเศส	146
3.1.3.6 คำวินิจฉัยของศาลแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศสเกี่ยวกับหลักศักดิ์ศรีความเป็น มนุษย์.....	147
3.1.4 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐเยอรมนี ..	150
3.1.4.1 ความเป็นมาของการรับรองแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	150
3.1.4.2 การรับรองหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญของสหพันธ์ สาธารณรัฐเยอรมนี	151
3.1.4.3 ขอบเขตของหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญของสหพันธ์ สาธารณรัฐเยอรมนี	155
3.1.4.4 สถานะของหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญสหพันธ์ สาธารณรัฐเยอรมนี	156
3.1.4.5 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญแห่ง สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี.....	157
3.1.4.6 การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของกฎหมายระหว่าง ประเทศของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี	159
3.1.4.7 คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเกี่ยวกับ หลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์.....	160
3.1.4.7.1 คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 30, 1	162
3.1.4.7.2 คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 39, 1	163
3.1.4.7.3 คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 45, 187.....	164
3.1.4.7.4 คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 48, 327.....	164
3.2 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในกฎหมายระหว่างประเทศ.....	165

3.2.1 กฎหมายระหว่างประเทศในระดับสากล	166
3.2.1.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (Universal Declaration of Human Rights)	166
3.2.1.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights).....	171
3.2.1.3 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 (International Convent on Economic, Social and Cultural Rights).....	173
3.2.1.4 อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ค.ศ. 1979 (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women).....	174
3.2.1.5 อนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการกระทำทารุณและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่เป็นการทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ค.ศ. 1984 (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment).....	175
3.2.1.6 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 (Convention on the Rights of the Child).....	177
3.2.1.7 ปฏิญญาว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนให้พ้นจากการถูกใช้กำลังบังคับให้หายสาบสูญ ค.ศ. 1992 (International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance).....	181
3.2.1.8 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของคนพิการ (Convention on the Rights of Persons with Disabilities).....	182
3.2.1.9 อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ ค.ศ. 1966 (Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination).....	184
3.2.2 กฎหมายระหว่างประเทศในระดับภูมิภาค	187

3.2.2.1	กฎบัตรแอฟริกันว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และประชาชน ค.ศ. 1981 (African Charter on Human and Peoples' Rights).....	187
3.2.2.2	อนุสัญญาอเมริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1969 (American Convention on Human Rights).....	188
3.2.2.3	กฎบัตรอาหรับว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1994 (Arab Charter on Human Rights)	189
3.2.2.4	อนุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพพื้นฐาน ค.ศ. 1950 (The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms).....	190
3.2.2.5	กฎบัตรสิทธิมนุษยชนเอเชียน ค.ศ. 1998 (Asian Human Rights Charter)	191
3.2.2.6	กฎบัตรอาเซียน (Charter of the Association of Southeast Asian Nations).....	192
3.2.2.7	ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Human Rights Declaration).....	194
3.2.2.8	ปฏิญญาว่าด้วยหน้าที่ขั้นพื้นฐานของประชาชนและรัฐบาลแห่งภูมิภาคอาเซียน	197
3.2.3	สนธิสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับคนไร้รัฐ	199
3.2.3.1	อนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของคนไร้รัฐ ค.ศ. 1954 (Convention Relating to the Status of Stateless Persons).....	199
3.2.3.2	อนุสัญญาว่าด้วยการลดความไร้รัฐ ค.ศ. 1961 (Convention on the Reduction of Statelessness).....	200
3.3	สถานการณ์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในต่างประเทศและคำวินิจฉัยของศาลเกี่ยวกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในต่างประเทศ	203
3.3.1	สถานการณ์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในต่างประเทศ.....	203
3.3.1.1	สถานการณ์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในทวีปแอฟริกา.....	203

3.3.1.2	สถานการณ์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในยุโรปตะวันออก	204
3.3.1.3	สถานการณ์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในสหภาพยุโรป	206
3.3.2	คำวินิจฉัยของศาลเกี่ยวกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในต่างประเทศ	209
บทที่ 4	การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550	214
4.1	แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.....	217
4.1.1	ความเป็นมาของการรับรองแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540	217
4.1.1.1	ที่มาของการจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540	217
4.1.1.2	กำเนิดสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ	218
4.1.1.3	เจตนารมณ์ของสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามมาตรา 4.....	219
4.1.2	การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประเทศไทย	226
4.1.2.1	การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามกฎหมายภายใน	226
4.1.2.1.1	การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ.....	226
4.1.2.1.2	การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้ประมวลกฎหมายอาญา.....	228
4.1.2.1.3	การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์.....	231
4.1.2.1.4	การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามมติคณะรัฐมนตรี ..	231
4.1.2.1.4.1	มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2543	232
4.1.2.1.4.2	มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2544	233

4.1.2.1.4.3 มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2545	233
4.1.2.1.4.4 มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2548	235
4.1.2.1.4.5 มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2548	235
4.1.2.1.4.6 มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2548	236
4.1.2.2 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของการเป็นภาคีสมาชิก ในบริบทระหว่างประเทศ	237
4.1.2.2.1 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของการเป็น ภาคีสมาชิกในบริบทระหว่างประเทศในระดับสากล.....	237
4.1.2.2.1.1 กฎบัตรสหประชาชาติ.....	237
4.1.2.2.1.2 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948	238
4.1.2.2.1.3 กฎหมายระหว่างประเทศในระดับสากลซึ่งให้ความ คุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ประเทศไทยเป็น ภาคีสมาชิก.....	238
4.1.2.2.2 กฎหมายระหว่างประเทศในระดับภูมิภาคซึ่งให้ความคุ้มครอง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิก	239
4.1.2.3 คำวินิจฉัยขององค์กรศาลเกี่ยวกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	240
4.1.2.3.1 คำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุด ตามคดีหมายเลขแดงที่ อ. 231/2550.....	240
4.1.2.3.2 คำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุดตามคดีหมายเลขแดงที่ อ. 117/2548.....	241
4.1.2.3.3 กรณีชาวกะเหรี่ยง 13 คนฟ้องคดีต่อศาลปกครองเชียงใหม่.	242
4.1.2.3.4 คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 3/2546	244
4.1.2.4 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยองค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญ : คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ	246

4.2 คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย.....	251
4.2.1 บริบททางสังคมก่อนการมาของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย	251
4.2.2 การปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย	252
4.2.3 การจำแนกคนไร้สัญชาติ	254
4.2.3.1 ลักษณะทางวิชาการ	254
4.2.3.1.1 ความไร้สัญชาติโดยข้อเท็จจริง (De Facto Stateless).....	255
4.2.3.1.2 ความไร้สัญชาติโดยข้อกฎหมาย (De Jure Stateless)	255
4.2.3.2 ลักษณะที่รัฐอาจส่งกลับไปยังรัฐที่มีจุดเกาะเกี่ยวได้ในอนาคต	255
4.2.3.2.1 คนไร้สัญชาติที่ได้รับอนุญาตให้มีสิทธิอาศัยในลักษณะถาวร	255
4.2.3.2.2 คนไร้สัญชาติที่ได้รับอนุญาตให้มีสิทธิอาศัยในลักษณะชั่วคราว	257
4.2.3.3 ลักษณะที่เกิดจากกระบวนการขจัดปัญหาความไร้สัญชาติ	257
4.2.3.4 ลักษณะอื่นๆ.....	258
4.3 สภาพปัญหาของการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย	259
4.3.1 การมีเอกสารรับรองตัวบุคคล.....	261
4.3.2 การเข้าถึงการรักษาพยาบาลและหลักประกันสุขภาพ.....	269
4.3.3 การอพยพโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัย	273
4.3.4 การประกอบอาชีพและการได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน	275
4.3.5 ความมั่นคงในเรื่องที่ดินทำกิน	282
4.3.6 สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม	283
4.3.7 เสรีภาพในการเดินทางและการย้ายถิ่นฐานที่อยู่	285
4.3.8 การเข้าถึงระบบการศึกษา.....	292
4.3.9 การก่อตั้งและการสร้างครอบครัว	297

4.3.10 การเข้าถึงสิทธิอาศัย.....	302
4.4 อาเซียนกับการรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ.....	302
4.4.1 ความเป็นมาของอาเซียนและประชาคมอาเซียน	303
4.4.2 สถานภาพทางกฎหมายของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในบริบทอาเซียน	304
4.4.2.1 กฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter).....	304
4.4.2.2 ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Human Rights Declaration).....	305
4.4.3 อุปสรรคในการดำเนินการของอาเซียนต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ	307
4.5 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐกับผลกระทบต่อมั่นคงของชาติในประเทศไทย	310
4.5.1 หลักการทั่วไปของหลักความมั่นคงของชาติ	310
4.5.2 ความหมายของความมั่นคงของชาติ.....	312
4.5.3 แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์	313
4.5.4 คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐกับผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ	313
4.5.4.1 ความมั่นคงทางการเมืองและการทหาร	315
4.5.4.2 ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และอาชญากรรม.....	315
4.5.5 แนวทางการดำเนินการของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ	315
4.5.5.1 ความเสี่ยงในฐานะกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่มีสถานะทางกฎหมาย	316
4.5.5.2 ความเสี่ยงจากการขาดสิทธิทางวัฒนธรรมและอคติทางชาติพันธุ์.....	316
4.5.5.3 ความเสี่ยงจากการขาดสิทธิในทรัพยากรและความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ.....	317
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	320
5.1 บทสรุป	320
5.1.1 แนวทางนโยบายและการจัดการภาครัฐ.....	322

5.1.2 การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ.....	323
5.1.3 ความมีอคติทางชาติพันธุ์.....	323
5.1.4 ความไม่รู้ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ.....	324
5.2 ข้อเสนอแนะ	325
รายการอ้างอิง	328
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	338

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ทุกคนที่ถือกำเนิดมาบนโลกใบนี้ ต่างก็มีสิ่งหนึ่งที่มีคุณค่าติดตัวมาตามธรรมชาติโดยไม่มีการแบ่งแยกชนชั้นทางด้านถิ่นกำเนิด ชาติพันธุ์ ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม เพศ อายุ สีผิว หรือคุณสมบัติเงื่อนไขอื่นใดในความเป็นบุคคล และเป็นคุณค่าที่มีลักษณะเฉพาะที่มีความผูกพันยึดโยงกับความเป็นมนุษย์ โดยมุ่งหมายให้มนุษย์มีความเป็นอิสระในการพัฒนาบุคลิกภาพ สามารถมีความเคลื่อนไหวในทางกายภาพได้อย่างเสรีภายใต้ความรับผิดชอบของตัวมนุษย์เอง ซึ่งนั่นก็คือ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนั้น เมื่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคุณค่าที่อยู่ติดตัวของมนุษย์ตามธรรมชาติ โดยหลักการแล้วศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงไม่อาจถูกลดคุณค่าหรือถูกย่ำยีหรือกระทำละเมิดได้ และถือเป็นธรรมชาติโดยทั่วไปของมนุษย์ที่จะสามารถดำรงชีวิตอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันกับบุคคลทั่วไปได้อย่างมีศักดิ์ศรี

การมีสถานะเป็นพลเมืองของรัฐใดรัฐหนึ่งเป็นหลักประกันความมีสถานะของบุคคลในรัฐนั้นๆ ซึ่งจะทำให้บุคคลดังกล่าวได้รับสิทธิประโยชน์ขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตต่างๆ จากรัฐ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิที่จะได้เข้ารับการศึกษาพยาบาลและมีหลักประกันสุขภาพที่ดี สิทธิที่จะได้เข้าถึงระบบการศึกษา สิทธิในการประกอบสัมมาอาชีพและได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน เสรีภาพในการเดินทางและย้ายถิ่นฐานที่อยู่อาศัย หรือสิทธิในการก่อตั้งและสร้างครอบครัว เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกัน ในรัฐหนึ่งๆ ก็มีกลุ่มคนสัญชาติอื่นๆ รวมอยู่ด้วย ซึ่งจะได้รับการคุ้มครองตามสิทธิต่างๆ จากรัฐที่ตนมีสัญชาติ อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีกลุ่มบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้มีการรับรองทางทะเบียนบุคคลจากรัฐใดๆ ในโลก ซึ่งย่อมส่งผลให้บุคคลดังกล่าวไม่มีสัญชาติของรัฐใดๆ และต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติ ถึงแม้บุคคลดังกล่าวต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติ แต่ก็อาจได้รับความคุ้มครองจากรัฐในฐานะเป็นพลเมืองของรัฐนั้นได้ หากรัฐนั้นๆ ได้ยินยอมที่จะให้สิทธิอาศัยแก่คนไร้สัญชาติเหล่านั้น แต่ถ้าเมื่อใดก็ตามที่ปรากฏว่า ไม่มีรัฐใดให้ความยินยอมที่จะให้คนไร้สัญชาติดังกล่าวได้มีสิทธิอาศัยภายในดินแดนของรัฐตน คนไร้สัญชาตินั้นๆ ก็จะมีสถานะกลายเป็นคนไร้รัฐโดยสิ้นเชิง

การที่มนุษย์ต้องตกอยู่ในสถานะที่เรียกว่า คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐนั้น ทำให้บุคคลดังกล่าวไม่มีสัญชาติของรัฐใดๆ ที่จะแสดงถึงความมีจุดเกาะเกี่ยวหรือเชื่อมโยงกับรัฐใดๆ ทำให้ไม่อาจเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างที่มนุษย์พึงได้รับเทียบเท่ากับพลเมืองของรัฐได้เลย การปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐไม่อาจจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ทำให้บุคคลเหล่านี้กลายเป็นบุคคลชนชั้นสองของสังคมไปโดยปริยาย การเข้าถึงสิทธิประโยชน์ต่างๆ อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานย่อมเป็นไปได้ด้วย

ความยากลำบาก และเป็นบุคคลที่เสี่ยงต่อการถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม กลั่นแกล้ง เอารัดเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหง หรือได้รับการเลือกปฏิบัติจากพลเมืองของรัฐนั้นๆ รวมถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐนั้นๆ ด้วย อันเป็นการกระทำที่ไม่คำนึงถึงสิทธิมนุษยชนของบุคคลและเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งหากรัฐใดไม่สามารถแก้ไขปัญหาลงเหล่านี้ได้ ก็อาจจะก่อให้เกิดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองมากยิ่งขึ้น อันมีผลต่อความมั่นคงของชาติได้ สำหรับในประเทศไทยนั้น การปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเกิดขึ้นด้วยสาเหตุสำคัญ 2 ประการ¹ คือ

(1) สาเหตุโดยข้อเท็จจริงหรือโดยพฤตินัย (De Facto Stateless)

ความไร้สัญชาติและไร้รัฐโดยข้อเท็จจริงเกิดขึ้นได้ในสองลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะแรก เป็นกรณีที่เกิดขึ้นจากบุคคลใดบุคคลหนึ่งไม่ทราบถึงข้อเท็จจริงของตน จึงไม่อาจพิสูจน์ความเกาะเกี่ยวเชื่อมโยงกับรัฐใดในโลก จึงไม่อาจกำหนดหรือระบุความมีสัญชาติได้และต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติ ส่วนลักษณะที่สอง เป็นกรณีที่แม้บุคคลนั้นจะเชื่อว่า ตนมีข้อเท็จจริงเพียงพอที่จะพิสูจน์ให้เชื่อได้ว่ามีความเกาะเกี่ยวเชื่อมโยงในการให้ได้มาซึ่งสัญชาติ แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐปฏิเสธที่จะเชื่อในข้อเท็จจริงที่บุคคลนั้นกล่าวอ้าง

(2) สาเหตุโดยข้อกฎหมายหรือโดยนิตินัย (De Jure Stateless)

ความไร้สัญชาติและไร้รัฐโดยข้อกฎหมายนั้น เป็นกรณีที่มีความปรากฏชัดแล้วว่า โดยข้อเท็จจริงแห่งตัวบุคคลไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายของประเทศใดยอมรับที่จะให้สัญชาติ ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ทำให้บุคคลนั้นไม่มีสัญชาติของประเทศอื่นใดในโลก ซึ่งความไร้สัญชาติโดยข้อกฎหมายในประเทศไทยเกิดขึ้นได้ในสองลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะแรก เป็นความไร้สัญชาติที่เกิดแก่บุคคลที่เกิดในประเทศไทยจากบุพการีที่เกิดนอกประเทศไทย และลักษณะที่สอง เป็นความไร้สัญชาติที่เกิดแก่บุคคลที่เกิดนอกประเทศไทยจากบุพการีที่เกิดนอกประเทศไทย

ซึ่งปัจจุบัน คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐก็ยังเป็นปัญหาหนึ่งของสังคมที่ยังไม่ได้รับการเหลียวแลหรือให้ความช่วยเหลือแก้ไขอย่างจริงจัง การดำเนินการของภาครัฐก็เป็นไปในลักษณะแบบแก้ปัญหาเป็นกรณีๆ ไป ทำให้ปัญหาคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐยังคงเป็นปัญหาเรื้อรังและอาจส่งผลกระทบต่อให้เกิดเป็นปัญหาทางสังคมในเรื่องอื่นๆ ได้ การเป็นเพียงพลเมืองชั้นสองภายในรัฐ การไม่สามารถเข้าถึงการรับประโยชน์ในสิทธิขั้นพื้นฐานจากรัฐ การถูกจำกัดและตีกรอบการดำเนินชีวิตโดยอ้างเหตุความมั่นคงของชาติโดยปราศจากการคำนึงถึงหลักมนุษยธรรม การที่รัฐไม่สามารถที่จะให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ปล่อยให้มีการกระทำละเมิดต่อ

¹ <http://www.archanwell.org/> เข้าถึงเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2556.

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อยู่ร่ำไป ทั้งๆ ที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติรับรองเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้แล้ว

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงมีความจำเป็นต้องมีการศึกษาถึงหลักการ ทฤษฎี แนวคิด ตลอดจนศึกษาถึงสภาพปัญหาและการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต้องเผชิญดังกล่าว อีกทั้งเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่จะได้ทราบถึงสิทธิของตนในความเป็นผู้ทรงสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์ที่จะใช้อ้างหรือยื่นต่อผู้กระทำละเมิดได้ตามขอบเขตที่รัฐธรรมนูญ บัญญัติ และเป็นการหาแนวทางปฏิบัติให้เกิดจุดสมดุลระหว่างความมีมนุษยธรรมกับความมั่นคงของชาติ

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ทั่วไปของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ สภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดแก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐจากการตรากฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายภายในประเทศไทย

(2) เพื่อศึกษาหลักกฎหมาย ทฤษฎี แนวคิด ตลอดจนถึงหลักการเกี่ยวกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และหลักการเกี่ยวกับสัญชาติ คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ

(3) เพื่อศึกษาหาแนวทางพัฒนากฎหมายหรือกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และไม่ให้มีการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ตลอดจนหาแนวทางส่งเสริมความเข้าใจและการสร้างทัศนคติที่ดีต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ

1.3 สมมติฐานในการศึกษาวิจัย

มาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพื่อให้บุคคลได้รับความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันในทางกฎหมาย แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่า คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้รับการปฏิบัติจากบุคคลทั่วไป เจ้าหน้าที่ของรัฐ และหน่วยงานของรัฐ ในลักษณะที่เป็นการย่ำยี ลบหลู่ หรือเหยียดหยามต่อเกียรติ และมีลักษณะเป็นการกระทำที่ลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ของบุคคล อันเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และไม่ปรากฏว่ามีการตรากฎหมายขึ้นมาเพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเพียงพอเพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ ดังนั้น จึงต้องมีการศึกษาเพื่อพัฒนากฎหมาย ระเบียบ ทศนคติ และความรู้ความเข้าใจ เพื่อให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้ทราบและสามารถใช้สิทธิเสรีภาพของตนได้อย่างเต็มที่ และรัฐก็จะมีเครื่องมือที่จะนำไปใช้

ปฏิบัติต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้อย่างถูกต้องเหมาะสมเหมือนกับปฏิบัติต่อบุคคลทั่วไป อันจะช่วย
ให้ปัญหาการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐลดน้อยลง

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

เนื่องจากการศึกษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ เป็น
การศึกษาปัญหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคมแล้วนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายที่ใช้บังคับ
ดังนั้น ในการศึกษา นิสิตจะศึกษาวิจัยทั้งเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการวิจัยเอกสาร
(Documentary Research) ในการรวบรวมข้อมูล และตรวจสอบกฎหมาย กฎ ระเบียบ สนธิสัญญา
หลักทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งของไทยและต่างประเทศ และจำเป็น
จึงต้องมีการศึกษาวิจัยภาคสนาม ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ (Factual Research Interview) จากผู้ที่มี
ส่วนเกี่ยวข้องกับคนไร้สัญชาติ ทั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ตลอดจนคนไร้สัญชาติและ
คนไร้รัฐในท้องที่ต่างๆ รวมถึงการลงพื้นที่เพื่อสำรวจชุมชนและเก็บข้อมูล

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

มุ่งศึกษาประเด็นปัญหาทางกฎหมายและการนำกฎหมายไปบังคับใช้ในเรื่องการให้
ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่ถูกกระทำละเมิดจากบุคคล
ทั่วไปในสังคม เจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานของรัฐอย่างไม่เสมอภาคและไม่เท่าเทียมกัน โดยจำกัด
ขอบเขตการศึกษาเฉพาะคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่อาศัยอยู่ภายในประเทศไทย ซึ่งจะมีการศึกษา
เปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศ แล้วนำมาพิจารณากับกฎหมายของประเทศไทยถึงความมีอยู่
ความเพียงพอ และความมีประสิทธิภาพของการนำไปใช้ รวมถึงอุปสรรคของการบังคับใช้กฎหมาย
เหล่านั้น เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์หาข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาการละเมิด
ต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพื่อให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและได้รับการปฏิบัติ
จากบริบททางสังคมรอบข้างเยี่ยงมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เพื่อที่นำเสนอเป็นแนวทางให้รัฐสามารถที่กำหนดระเบียบกฎเกณฑ์และแนวทาง
ปฏิบัติเพื่อให้มีมาตรฐานในการดำเนินงานอย่างเดียวกันและสอดคล้องกับการให้ความคุ้มครอง
ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองไว้และตามที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็น
ภาคีสมาชิกในทางระหว่างประเทศ ตลอดจนเพื่อให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้รับทราบถึงสิทธิของ
ตนเองและหลักการในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันจะนำไปสู่การกล่าวอ้างเพื่อใช้ยื่นต่อผู้กระทำ
ละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนได้ และเพื่อให้บุคคลทั่วไปในสังคม รวมถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐ

หรือหน่วยงานของรัฐได้ทราบและเข้าใจ และปฏิบัติต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐอย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกัน และอยู่บนพื้นฐานของการให้ความเคารพในเกียรติศักดิ์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่งเช่นเดียวกัน อีกทั้งก็เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีและการปฏิบัติตนอย่างมีทัศนคติที่ดีระหว่างคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐกับคนสัญชาติของรัฐนั้นๆ ตลอดจนถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐด้วย

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และหลักกฎหมายเกี่ยวกับ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตประเภทหนึ่งบนโลก หรือเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า “สัตว์” หากแต่ มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีลักษณะบางประการที่ทำให้มีการดำรงชีวิตที่แตกต่างออกไปจากสัตว์ชนิดอื่นๆ ทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นกรณีที่มีมนุษย์มีมันสมองขนาดใหญ่เมื่อเปรียบเทียบกับขนาดของร่างกาย ทำให้ มนุษย์มีสติปัญญาในระดับที่สูงกว่าสัตว์ชนิดอื่นๆ และมนุษย์ยังมีความสามารถในการแสดงเหตุผล สามารถวิเคราะห์และประมวลผลทางความคิดเพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิตและปรับปรุงแก้ไขปัญหา ต่างๆ และด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้มนุษย์สามารถมีพัฒนาการทางความคิดและกำหนดความเป็นไป ของตัวเองได้ท่ามกลางบริบทแห่งเสรีภาพและความเป็นตัวของตัวเอง อีกทั้งมนุษย์ยังมีความสามารถ ในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันโดยผ่านการใช้ภาษา และมีพฤติกรรมที่ได้รับการปลูกฝังมาจากระบบ ระเบียบทางสังคมและวัฒนธรรมแล้วถ่ายทอดแนวความคิดดังกล่าวจนส่งผลให้เกิดเป็นพฤติกรรมที่มีความ สอดคล้องเหมาะสมกับการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน มนุษย์จึงเป็นสิ่งมีชีวิตที่สามารถหลุดพ้นจาก ความต้องการตามธรรมชาติได้โดยอาศัยการพัฒนาบุคลิกภาพให้สมบูรณ์เหมาะสมภายใต้ความ รับผิดชอบของตนเอง และมนุษย์ก็มีจิตวิญญาณที่สามารถควบคุมสัญชาตญาณดิบของสัตว์ทั่วไปเพื่อ ไม่ให้ตัวเองต้องถูกจิตใต้สำนึกที่ไม่ดีลุดกระชากไปกระทำในสิ่งที่ผิดศีลธรรมและจริยธรรม ซึ่งอับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) นักจิตวิทยาชาวสหรัฐอเมริกา ได้แบ่งความต้องการของมนุษย์ออกเป็น 5 ระดับ² คือ

- (1) ความต้องการทางกายภาพ (Physiological Needs) คือ ความต้องการปัจจัยพื้นฐาน ในการดำรงชีวิต อันได้แก่ อาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่พักอาศัย และยารักษาโรค
- (2) ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety Needs) คือ ความต้องการความเป็นอยู่ ที่มีความมั่นคง ปลอดภัย และปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง
- (3) ความต้องการทางสังคม (Social Needs) คือ ความต้องการได้รับการยอมรับให้เป็น ส่วนหนึ่งของสังคม
- (4) ความต้องการชื่อเสียง และความโดดเด่นทางสังคม (Esteem Needs) คือ ความ ต้องการความโดดเด่น มีชื่อเสียง มีตำแหน่ง และมีความมีฐานะทางสังคมที่ได้รับการชื่นชมจากผู้อื่น

² วรเชกร คงถาวร, *ชีวิตในวัดถุ*, (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555), หน้า 9.

(5) ความต้องการความสำเร็จในสิ่งที่ตนปรารถนา (Self Actualization Needs) คือ ความต้องการตอบสนองสิ่งที่ปรารถนาขั้นสูงสุดที่แต่ละคนคิดฝันเอาไว้ในชีวิต

จากทฤษฎีดังกล่าวของ Maslow ย่อมสะท้อนให้เห็นว่า ความเป็นมนุษย์นั้นจะมีความต้องการที่ไม่สิ้นสุด มนุษย์ยังมีแรงปรารถนาที่ต้องการการยอมรับจากคนในสังคม ต้องการความสะดวกสบาย ต้องการได้รับบริการเพื่อนำไปพัฒนาบุคลิกภาพและการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม จนนำไปสู่ความรู้สึกของความต้องการที่จะมีศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิ นั่นก็คือเรื่องของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นั่นเอง

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่มืออยู่ตามธรรมชาติและมีอยู่ในตัวมนุษย์มาตั้งแต่ มนุษย์ได้ถือกำเนิดขึ้นมาบนโลก เป็นความชอบธรรมที่มนุษย์พึงมีพึงได้อย่างแน่แท้ และกลายเป็นที่ยอมรับในสังคมถึงความชอบธรรมที่มีอยู่ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในตัวบุคคล โดยไม่จำเป็นต้องมีการบัญญัติกฎหมายขึ้นมารับรองไว้ อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการอ้างถึงความมีอยู่ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ดังกล่าว ในหลายๆ รัฐจึงได้มีการบัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในกฎหมายลายลักษณ์อักษรว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่มิอาจจะถูกละเมิดด้วยการกระทำและมาตรการใดๆ ไม่ว่าจะเกิดจากการใช้อำนาจรัฐ หรือแม้แต่จากการกระทำของมนุษย์ด้วยกันเอง

ดังนั้น การศึกษาในบทที่ 2 ว่าด้วยเรื่องทฤษฎี แนวคิด และหลักกฎหมายเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ผู้เขียนจึงต้องศึกษาถึงหลักการ และทฤษฎีที่เป็นหลักพื้นฐานของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้มีความถ่องแท้ชัดเจน เพื่อใช้เป็นฐานความรู้ความเข้าใจที่จะนำไปปรับใช้และวิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพื่อหาบทสรุปแนวทางแก้ไขต่อไป รวมไปถึงการศึกษาถึงองค์ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักสัญชาติ ว่ามีที่มาอย่างไร มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมอย่างไร ตลอดจนทำความเข้าใจในการปรากฏตัวของกลุ่มคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในสังคม โดยสามารถแบ่งแยกหัวข้อการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

2.1 หลักพื้นฐานของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ในหัวข้อนี้จะศึกษาถึงหลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เป็นหลักพื้นฐานซึ่งสนับสนุนและเป็นพื้นฐานแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยหลักการ แนวคิด และทฤษฎีดังกล่าวจะมีเนื้อหาสาระและใจความสำคัญของแก่นที่มีความเกี่ยวโยงและสะท้อนไปยังแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหลักการที่ให้ความคุ้มครองทางด้านร่างกาย ชีวิต หรือจิตใจ

2.2 องค์ความรู้เกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ในหัวข้อนี้จะศึกษาเกี่ยวกับองค์ความรู้ทั้งหมดในความเป็นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กล่าวคือ ศึกษาถึงนิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นความหมายตามตัวอักษร หรือความหมายในทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ทราบถึงที่มาของการยอมรับใน

แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตั้งแต่ยุคอดีตจนถึงยุคปัจจุบัน หรือจะเป็นความหมายในทางศาสนา เนื่องจากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สิ่งที่มีความสัมพันธ์กับสิทธิทางธรรมชาติซึ่งมักจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกถึงพฤติกรรมที่มนุษย์กระทำต่อกันและเกี่ยวข้องกับหลักศีลธรรมจรรยา จึงต้องมีการศึกษานิยามความหมายในมุมมองทางศาสนาต่างๆ ที่เป็นเรื่องการให้คุณค่าในความเป็นมนุษย์ หรือจะเป็นความหมายในทางปรัชญา เพราะศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีความเป็นนามธรรมอย่างสูง จึงต้องศึกษาทำความเข้าใจจากนักปรัชญาที่ให้ความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างลึกซึ้งถึงแก่นตามแนวทางปรัชญา นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาความหมายในทางกฎหมายที่เป็นนิติวิธีตามรูปแบบและแนวคิดของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เนื่องจากเป็นประเทศแรกที่น่าคิดว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไปบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

เมื่อได้ศึกษาทำความเข้าใจในเรื่องความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว ก็มีความจำเป็นต้องศึกษาถึงสาระและคุณค่าของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ว่าสิ่งใดเป็นหัวใจหลักที่แฝงอยู่ในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อันเป็นสาระสำคัญที่ไม่อาจแยกออกจากความมีอยู่ของมนุษย์ได้ และถือว่าเป็นรากฐานของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนจนถึงสถานะของหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และผู้ทรงสิทธิที่จะสามารถอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพื่อให้ได้รับความคุ้มครองจากรัฐ รวมไปถึงหลักการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ว่ามีเหตุผลหรือขอบเขตในการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มากน้อยเพียงใด และการกระทำในบริบทเช่นใดจึงจะถือว่าได้กระทำละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพื่อนำมาศึกษาและนำไปใช้ให้เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริงในหัวข้อถัดไป

2.3 ความรู้พื้นฐานของสัญชาติ คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ

เนื่องจากการวิชาการฉบับนี้เป็นการศึกษาถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐตามรัฐธรรมนูญ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องทำการศึกษาในเรื่องแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐว่า ในโลกแห่งความเป็นจริงได้เกิดการปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐไปทั่วทุกมุมโลกได้อย่างไร โดยมีทฤษฎีและหลักการที่เกี่ยวข้องโดยตรงคือ ทฤษฎีว่าด้วยเรื่องสัญชาติ อันเป็นการศึกษาเรื่องที่มาของหลักสัญชาติและผลของการบังคับใช้กฎหมายว่าด้วยสัญชาติที่เป็นการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับบุคคลว่ามีเงื่อนไขความผูกพันในทางสังคมและการเมืองอย่างไร ซึ่งเป็นหลักการที่มีผลโดยตรงต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ แล้วจึงมาศึกษาถึงการปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่สามารถเกิดขึ้นได้โดยสาเหตุใดบ้าง และมีทฤษฎีใดบ้างที่เกี่ยวข้องและมีส่วนผลักดันให้เกิดกลุ่มคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประชาคมโลก

โดยมีรายละเอียดในแต่ละหัวข้อดังต่อไปนี้

2.1 หลักพื้นฐานของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

แนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นเรื่องของการพิจารณาถึงคุณค่าที่มีอยู่ตามธรรมชาติในตัวของมนุษย์ โดยคุณค่าดังกล่าวจะต้องเป็นจริงในทุกสภาพกาลเวลาและในทุกสถานที่ ซึ่งมีสาระสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่อยู่ภายในตัวของมนุษย์ในลักษณะที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ คือ สิทธิในชีวิตและร่างกาย และสิทธิในความเสมอภาค โดยสิทธิในชีวิตและร่างกายนั้นถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีพของมนุษย์และเป็นการแสดงออกถึงความเป็นอิสระเสรีของมนุษย์ที่จะสามารถกำหนดหรือบังคับตนเองได้ตามเจตจำนงที่ประสงค์ ส่วนสิทธิในความเสมอภาค เป็นกรณีของความคิดพื้นฐานในบริบทที่ว่า มนุษย์ทุกคนบนโลกนี้ที่ถือกำเนิดมาแล้วย่อมที่จะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ส่วนความมีอิสระเสรีของมนุษย์นั้น ก็ต้องอยู่บนพื้นฐานของการแสดงออกในการมีความเคารพต่อสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน และมนุษย์จะต้องไม่ถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมด้วยเช่นกัน

จากพื้นฐานและสาระสำคัญของหลักการในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ข้างต้น มีแนวคิดและทฤษฎีทางกฎหมายที่ถือว่าเป็นมูลฐานทางความคิดที่รองรับและสนับสนุนต่อแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังต่อไปนี้

2.1.1 แนวคิดของสำนักความคิดกฎหมายธรรมชาติ

สำนักความคิดกฎหมายธรรมชาติ หรือสำนักธรรมนิยม (Natural Law School) เป็นสำนักความคิดที่มีวิวัฒนาการตั้งแต่ยุคสมัยกรีกโบราณ สำนักนี้เห็นว่า กฎหมายเป็นสิ่งที่มียู่แล้วตามธรรมชาติ และเป็นกฎหมายที่เกิดจากธรรมชาติเฉกเช่นเดียวกับการปรากฏตัวของสิ่งต่างๆ ตามธรรมชาติในโลก กฎเกณฑ์ต่างๆ มีระเบียบอยู่โดยธรรมชาติของมันเอง ไม่ขึ้นอยู่กับการอำเภอใจของบุคคล มนุษย์เพียงแต่ใช้สติปัญญาไปค้นพบเท่านั้น³ โดยสำนักความคิดกฎหมายธรรมชาตินี้จะศึกษาและให้ความสำคัญในเรื่องของกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) และสิทธิธรรมชาติ (Natural Rights) บนพื้นฐานความคิดที่ว่า มนุษย์มีความต้องการที่จะค้นหาหลักการที่มีคุณค่าและมีความยุติธรรมในอุดมคติ ทำให้หลักเกณฑ์ทางศาสนาและหลักศีลธรรม กลายเป็นสิ่งที่นักกฎหมายของสำนักนี้เชื่อว่าเป็นที่มาของกฎหมาย เมื่อกฎหมายธรรมชาติและสิทธิธรรมชาติดีอ้อมรับหลักคุณค่าและความยุติธรรมในอุดมคติที่มีอยู่ในธรรมชาติ การที่จะศึกษาถึงทฤษฎีที่เป็นหลักพื้นฐานของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ยอมรับว่ามีอยู่ตามธรรมชาติจึงต้องทำความเข้าใจแนวคิดของกฎหมายธรรมชาติและสิทธิธรรมชาติ รวมทั้งหลักการที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดการพัฒนาตามธรรมชาติ ซึ่งก็คือหลักมนุษยนิยมด้วยเช่นกัน

³ สมยศ เชื้อไทย, นิติปรัชญาเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 15 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555), หน้า 74.

2.1.1.1 หลักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law)

กฎหมายธรรมชาติเป็นกฎเกณฑ์ที่มีอยู่แล้วตามปกติในธรรมชาติ และมีอำนาจบังคับตามธรรมชาติที่คอยกำหนดแบบแผนการปฏิบัติของมนุษย์โดยไม่ได้เกิดจากอำนาจบังคับหรือการแสดงเจตจำนงของบุคคลใด การที่กฎหมายธรรมชาติมีความเป็นสากล สำนักความคิดกฎหมายธรรมชาติจึงเชื่อว่า กฎหมายธรรมชาติอยู่เหนือกฎหมายของมนุษย์ และใช้ได้ไม่จำกัดเวลาหรือสถานที่ เป็นหลักเกณฑ์ในอุดมคติที่มีค่าบังคับสูงกว่ากฎหมายที่มนุษย์บัญญัติขึ้นเอง เป็นหลักเหตุผลบริสุทธิ์ที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ดังนั้น กฎหมายใดที่มนุษย์บัญญัติขึ้นแล้วขัดหรือแย้งต่อกฎหมายธรรมชาติ ย่อมไม่มีค่าบังคับเป็นกฎหมาย โดยกฎหมายธรรมชาติมีลักษณะที่สำคัญ⁴ ดังนี้

2.1.1.1.1 ต้องเป็นหลักเกณฑ์ทั่วไป

กล่าวคือ ต้องเป็นหลักเกณฑ์ที่เป็นจริงในทุกสถานที่ หมายความว่า กฎเกณฑ์ที่เป็นจริงในสถานที่แห่งหนึ่งต้องเป็นจริงในสถานที่อีกแห่งหนึ่งด้วย แต่ถ้าหากกฎเกณฑ์ใดเป็นจริงเพียงในสถานที่ใดสถานที่หนึ่งเท่านั้น แล้วไม่เป็นจริงในอีกสถานที่หนึ่ง กฎเกณฑ์ดังกล่าวย่อมไม่อาจถือว่าเป็นกฎหมายธรรมชาติได้

2.1.1.1.2 ต้องมีลักษณะนิรันดร

กล่าวคือ ต้องเป็นหลักเกณฑ์ที่เป็นจริงในทุกช่วงกาลเวลา หมายความว่า กฎเกณฑ์ที่เป็นจริงในยุคสมัยหนึ่งต้องเป็นจริงในอีกยุคสมัยหนึ่งด้วย แต่ถ้าหากกฎเกณฑ์ใดเป็นจริงเพียงในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้น แต่ไม่เป็นจริงในอีกบางช่วงระยะเวลา กฎเกณฑ์ดังกล่าวย่อมไม่อาจถือว่าเป็นกฎหมายธรรมชาติได้

2.1.1.1.3 ต้องอยู่เหนือรัฐ

กล่าวคือ ต้องเป็นกฎเกณฑ์ทางกฎหมายในอุดมคติ ซึ่งอยู่เหนือกว่ากฎหมายที่รัฐสร้างขึ้น⁵ หากรัฐใดบัญญัติกฎเกณฑ์ที่ขัดแย้ง ไม่สอดคล้อง หรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายธรรมชาติ กฎเกณฑ์ดังกล่าวย่อมไม่มีค่าบังคับเป็นกฎหมาย

2.1.1.2 หลักสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights)

มนุษย์ทุกคนล้วนแต่มีสิทธิบางอย่างติดตัวมาตั้งแต่ถือกำเนิดจนกระทั่งถึงแก่ความตาย สิทธิที่ว่ามีได้แก่ สิทธิในชีวิต เสรีภาพในร่างกาย และสิทธิในความเสมอภาค ซึ่งเป็นสิทธิอันชอบธรรมที่ไม่สามารถจำหน่ายโอนให้แก่กันและกัน และไม่อาจที่จะให้ผู้อื่นมาล่วงละเมิดในสิทธิดังกล่าวนี้ได้ หากมีการล่วงละเมิดก็ย่อมจะก่อให้เกิดอันตรายและกระทบกระเทือน

⁴ สมยศ เชื้อไทย, นิติปรัชญาเบื้องต้น, หน้า 74.

⁵ จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ 15 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์รามคำแหง, 2550), หน้า 118.

เสื่อมเสียต่อสภาพของความเป็นมนุษย์ได้⁶ ดังนั้น สิทธิธรรมชาติ จึงหมายถึง สิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติอันเป็นความชอบธรรมที่มนุษย์จะพึงมีพึงได้ โดยมีนักปราชญ์ทางรัฐศาสตร์ท่านหนึ่งได้กล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ไว้ว่า “มนุษย์มีความกลัวอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าในสมัยที่ยังไม่เข้าใจธรรมชาติ ไม่สามารถควบคุมธรรมชาติ หรือในสมัยที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความกลัวของมนุษย์มีทุกระดับนับตั้งแต่การกลัวความตาย กลัวการสูญเสียสิ่งที่รักหวงแหนและเป็นเจ้าของ กลัวการถูกรุกราน กลัวการถูกตอบโต้เมื่อไปรุกราน เพราะมนุษย์มีความกลัว มนุษย์จึงจำต้องแสวงหาความมั่นคงปลอดภัยอันเป็นหลักประกันขั้นต่ำในการดำรงชีวิต ซึ่งได้แก่ ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต การดำรงชีพอย่างมีความสุข การประกอบอาชีพเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สิน ตลอดจนต้องการความปลอดภัยมั่นคงทั้งจากการประกอบอาชีพและจากทรัพย์สิน ทั้งที่เป็นความมั่นคงปลอดภัยภายในสังคมและจากการรุกรานของพลังภายนอกสังคม”⁷ ความต้องการของมนุษย์ในการแสวงหาความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน รวมทั้งความต้องการที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี ได้ก่อให้เกิดความเชื่อในเรื่องสิ่งที่เป็นความชอบธรรมขั้นพื้นฐานที่มีอยู่ตามธรรมชาติพร้อมกับการเกิดของมนุษย์อันได้แก่ สิทธิธรรมชาติ ซึ่งมีสาระสำคัญและมีแนวคิดพื้นฐานของหลักการดังต่อไปนี้⁸

2.1.1.2.1 หลักของเหตุและผล (Rationalism)

หลักของเหตุและผลนี้ถือว่า สิทธิธรรมชาติของมนุษย์เป็นหลักของความจริงที่ไม่อาจโต้แย้ง เปลี่ยนแปลง หรือแก้ไขได้ มนุษย์ควรได้รับสิทธิขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการได้รับความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ร่างกายและทรัพย์สิน หรือการได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกันโดยปราศจากอคติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือผู้ปกครอง ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อย่างเสมอภาค

2.1.1.2.2 หลักความชอบธรรม (Legitimism)

หลักความชอบธรรมนี้ถือว่า ในการรักษาไว้ซึ่งสิทธิธรรมชาติของมนุษย์ ในเวลาใดก็ตามที่ผู้ปกครองใช้อำนาจโดยฉ้อฉล ผู้ถูกปกครองย่อมมีสิทธิโดยชอบธรรมในการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดของการใช้อำนาจโดยฉ้อฉลของผู้ปกครองได้

⁶ วีระ โลจายะ, *กฎหมายสิทธิมนุษยชน*, (กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2525), หน้า 1.

⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *ทฤษฎีระบบการเมืองไทย กรอบการวิเคราะห์โครงสร้างรัฐ*, (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 5-6.

⁸ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, *สิทธิมนุษยชน*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2553), หน้า 17-19.

2.1.1.2.3 หลักปัจเจกชนนิยม (Individualism)

หลักปัจเจกชนนิยมนี้ถือว่า สิทธิธรรมชาติได้เกิดขึ้นพร้อมกับการมีสภาพบุคคล เป็นสิทธิประจำตัวของบุคคลนั้น ไม่สามารถเพิกถอนหรือจำหน่ายจ่ายโอนให้แก่บุคคลอื่นได้ ตามความหมายนี้ รัฐจึงมีอำนาจอันจำกัด ไม่สามารถที่จะออกกฎหมายใดที่เป็น การขัดแย้งหรือเป็นปฏิปักษ์กับสิทธิธรรมชาติของมนุษย์ได้

การที่มนุษย์มีสิทธิตามธรรมชาติโดยชอบธรรม ทั้งใน ด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน รวมถึงการที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันจากรัฐ มนุษย์จึงมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในการที่แสวงหา หลักประกันและความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน แนวคิดเรื่องสิทธิธรรมชาติจึงถูกนำไปใช้กล่าวอ้างถึงควมมีสิทธิอันชอบธรรมที่มีอยู่ในธรรมชาติเพื่อแสดงถึงสถานะที่เหนือกว่าของ สิทธิตามกฎหมาย ไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่แห่งใด หรือ ณ เวลาใดก็ตาม

2.1.1.3 หลักมนุษยนิยม (Humanism)

หลักมนุษยนิยมมีวิวัฒนาการจากพัฒนาการตามธรรมชาติของ มนุษย์ ซึ่งมีพื้นฐานของแนวคิดที่เชื่อมั่นในความมีอยู่ของศักดิ์ศรีและศักยภาพของมนุษย์ในการ แสวงหาความจริง โดยคำว่า “มนุษยนิยม”⁹ จะมีความหมายว่า “ทัศนะที่ถือว่ามนุษย์เป็นสิ่งหนึ่งใน ธรรมชาติ มีศักดิ์ศรี มีค่า และมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองโดยอาศัยเหตุผลและวิธีการทาง วิทยาศาสตร์ ไม่ต้องอาศัยอำนาจเหนือธรรมชาติ” แต่ตามทัศนะของกลุ่มศาสนาบางกลุ่มถือว่า หลัก มนุษยนิยมเป็นเรื่องที่มนุษย์จะสามารถพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ได้ก็แต่โดยอาศัยหลักคำสอนทาง ศาสนา หลักมนุษยนิยมจึงเน้นและให้ความสำคัญในเรื่องความต้องการของมนุษย์และการแสวงหา วิธีการที่มีเหตุผลในการแก้ปัญหาของมนุษย์เพื่อให้มนุษย์เกิดการพัฒนา เป็นการให้ความสนใจใน ความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ว่ามีความเป็นอยู่อย่างไร มองคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่มีชีวิตจิตใจ แบบมีจิตวิญญาณและให้ความสำคัญกับความมีเกียรติภูมิของมนุษย์ อีกทั้งยังเห็นว่า มนุษย์เป็น ศูนย์กลางของทุกอย่าง เป็นตัวการในการขับเคลื่อน สามารถกำหนดทุกสิ่งทุกอย่างและค้นพบ ความจริงของทุกสิ่งหรือสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ได้ด้วยศักยภาพของตัวเอง ผ่านกระบวนการหา ความรู้โดยการตั้งคำถามและเสวนากันระหว่างมนุษย์ และตั้งอยู่บนความเชื่อมั่นในศักดิ์ศรีและ ศักยภาพของความเป็นมนุษย์ในการแสวงหาความจริง ดังนั้น หลักมนุษยนิยมจึงเป็นหลักการที่มีความ เชื่อมั่นศรัทธาในศักยภาพและความสามารถของมนุษย์ในการใช้เหตุผล ในการค้นคว้าหาความรู้หรือ ความจริง อันจะนำไปสู่การสร้างชีวิตและสังคมที่ดีของมนุษย์ โดยมีแนวคิดพื้นฐานที่ว่า คุณค่าของ มนุษย์มาจากการใช้เหตุผล (Reason) มนุษย์มีอิสระทางความคิดและการกระทำโดยไม่ถูกครอบงำ

⁹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2540, หน้า 44.

โดยผู้อื่น (Autonomy) อีกทั้งมนุษย์ยังรู้จักช่างสงสัย ชักถามและแสวงหาคำตอบ (Scepticism) เมื่อมนุษย์เชื่อมั่นในการใช้เหตุผลในการแสวงหาความรู้ การสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ เช่น เทคโนโลยี ระเบียบ หรือกฎหมาย เพื่อใช้ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม มนุษย์ก็ต้องพร้อมที่จะรับผิดชอบต่อการใช้เหตุผลในการค้นพบและสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เหล่านั้น ซึ่งต่างจากความเชื่อเดิมที่ว่า มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้กำหนดการดำเนินชีวิตด้วยตนเองแต่เกิดจากปัจจัยภายนอก ไม่ว่าจะเป็นพระเจ้า ชะตากรรม พรหมลิขิต หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น หลักมนุษยนิยมดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดที่ให้คุณค่าและความสำคัญสูงสุดแก่ความเป็นมนุษย์ เป็นหลักการที่ศรัทธาและเชื่อมั่นในความสามารถของมนุษย์ที่มีแรงจูงใจภายในที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่อมุ่งแสวงหาแนวทางชีวิตที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ ถือว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางของทุกสิ่งทุกอย่างและมีเจตจำนงอิสระที่จะริเริ่มสร้างสรรค์ อันเป็นหลักการที่ให้การยอมรับในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นอย่างมาก¹⁰

จากหลักการแนวคิดของสำนักความคิดกฎหมายธรรมชาติข้างต้น จะเห็นได้ว่า กฎหมายธรรมชาติและสิทธิธรรมชาติเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าในความเป็นมนุษย์ที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่ถือกำเนิดจนกระทั่งถึงแก่ความตาย ยอมรับว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่มิได้อยู่ตามธรรมชาติที่ทำให้มนุษย์ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน มีความชอบธรรมที่ต้องเคารพและไม่อาจจะถูกละเมิดได้ แนวคิดของสำนักนี้จึงยกย่องต่อความมีตัวตนและสิทธิที่มิในตัวมนุษย์ อันเป็นการสนับสนุนและสอดคล้องกับแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่มีลักษณะเป็นการคุ้มครองในสิทธิของชีวิตและร่างกายของมนุษย์ที่จะไม่ให้มีการกระทำมาล่วงละเมิดได้ ตั้งแต่ถือกำเนิดมาเป็นมนุษย์จวบจนกระทั่งมนุษย์ได้ถึงแก่ความตาย อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับความเสมอภาคของมนุษย์ที่ถือว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่พึงได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน อันเป็นเนื้อหาสาระสำคัญที่อยู่ในแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2.1.2 หลักนิติรัฐ

2.1.2.1 ความหมายของหลักนิติรัฐ

หลักนิติรัฐเป็นหลักการสำคัญอันเป็นพื้นฐานของการใช้อำนาจอรัฐ ในฐานะที่เป็นหลักประกันขั้นพื้นฐานต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน การที่รัฐใช้อำนาจเหนือประชาชนในการจัดการประโยชน์สาธารณะต้องมีกรอบเพื่อทำหน้าที่จำกัดและควบคุมไม่ให้รัฐใช้อำนาจนอกเหนือกรอบดังกล่าว เพราะการปล่อยให้รัฐใช้อำนาจได้ตามอำเภอใจย่อมสุ่มเสี่ยงที่จะก่อให้เกิด

¹⁰ การใช้เหตุผลแนวมนุษยนิยม อ้างใน www.baanjomut.com/library_2/extension-2/guidelines_for_the_rational_use_of_human_west/05.html เข้าถึงเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2557.

การละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้โดยง่าย ซึ่งคำว่า “นิติรัฐ” มีนักกฎหมายได้ให้นิยามความหมายไว้อย่างหลากหลาย กล่าวคือ

คำว่า “นิติรัฐ” หรือ “Rechtsstaat” เป็นคำที่เกิดขึ้นในประเทศที่ใช้ภาษาเยอรมัน ซึ่งหมายความรวมถึงสาธารณรัฐออสเตรีย (ประเทศออสเตรีย) และบางส่วนของสมาพันธรัฐสวิส (ประเทศสวิตเซอร์แลนด์) ซึ่งเป็นคำที่รู้จักกันในช่วงก่อนปี ค.ศ. 1848 โดยมีนักคิดที่สำคัญของสหพันธรัฐเยอรมนี ได้แก่ Robert von Mohl, Carl Welcker และ Johann Christoph Frisherr von Aretin ได้ให้ความหมายของคำว่า “นิติรัฐ” ว่าหมายถึง รัฐแห่งความมีเหตุผล อันเป็นรูปแบบการปกครองตามเจตจำนงโดยรวมที่มีเหตุผล และมีวัตถุประสงค์เพื่อสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับสังคมเป็นการทั่วไป จากการให้ความหมายดังกล่าวอาจสรุปได้ว่า นิติรัฐก็คือรัฐที่ปกครองตามหลักแห่งเหตุผล เพื่อให้การอาศัยอยู่ร่วมกันของมนุษย์เป็นไปด้วยความสงบสุข¹¹

กาเร เดอ มัลแบร์ (R. Carre de Malberg) นักนิติศาสตร์ชาวฝรั่งเศส กล่าวว่า¹² “นิติรัฐ” (Etat de droit) เป็นรัฐที่ต้องยอมตนอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่กำหนดการกระทำของรัฐต่อปัจเจกชนในสองนัยทางกฎเกณฑ์ กล่าวคือ กฎเกณฑ์ประเภทแรก เป็นการกำหนดสิทธิเสรีภาพของประชาชน และกฎเกณฑ์ประเภทที่สอง เป็นการกำหนดวิธีการและมาตรการซึ่งรัฐหรือหน่วยงานของรัฐสามารถใช้เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด รวมเป็นกฎเกณฑ์สองชนิดที่มีผลร่วมกัน นั่นก็คือการจำกัดอำนาจของรัฐ โดยการให้อำนาจนั้นอยู่ภายใต้ระบบกฎหมายที่รัฐกำหนด ลักษณะเด่นที่สุดประการหนึ่งของหลักนิติรัฐก็คือ เป็นรัฐที่ไม่สามารถใช้วิธีการอื่นใดๆ มากกระทำต่อปัจเจกชนนอกเหนือจากที่ระบบกฎหมายใช้บังคับอยู่ในเวลานั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่รัฐสถาปนาขึ้น และหลักนิติรัฐส่งผลให้เกิดหลักการที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก เมื่อรัฐเข้าไปมีนิติสัมพันธ์กับปัจเจกชน รัฐไม่สามารถกระทำการฝ่าฝืนหรือหลีกเลี่ยงกฎหมายที่ใช้บังคับได้ ประการที่สอง คือ รัฐไม่อาจกระทำการใดๆ ที่เป็นการบังคับปัจเจกชนโดยปราศจากความสมัครใจได้ เว้นแต่จะมีกฎหมายที่รัฐสถาปนาขึ้นให้อำนาจไว้เท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ รัฐไม่สามารถใช้มาตรการใดๆ กระทำต่อประชาชนได้ เว้นแต่กฎหมายที่รัฐสถาปนาขึ้นจะให้อำนาจไว้โดยตรงหรือโดยปริยาย ดังนั้นนิติสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนต้องอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย และฝ่ายรัฐจะกระทำการใดๆ

¹¹ บรรเจิด สิงคะเนติ, *หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2552), หน้า 21.

¹² บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, *กฎหมายมหาชน เล่ม 3: ที่มาและนิติวิธี*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2538), หน้า 279-280.

ไปกระทบต่อปัจเจกชนโดยไม่สมัครใจไม่ได้ หากรัฐกระทำการใดๆ ไปกระทบต่อปัจเจกชนแล้ว ก่อให้เกิดความเสียหายต้องมีวิธีการเยียวยาแก้ไข¹³

กาเร เดอ มัลแบร์ ยังกล่าวต่อไปอีกว่า “ดังนั้น นิติรัฐจึงเป็นรัฐที่ให้หลักประกันแก่ปัจเจกชนว่า เมื่อใดก็ตามที่รัฐละเมิดหลักนี้ ปัจเจกชนสามารถนำเรื่องเข้าไปสู่ผู้มีอำนาจวินิจฉัยคดีหรือการใช้สิทธิทางศาลเพื่อให้เพิกถอนการกระทำ หรือเปลี่ยนแปลง หรือให้เลิกใช้การกระทำนั้นๆ ของฝ่ายปกครองที่ละเมิดกฎหมายได้ ระบบนิติรัฐจึงเป็นระบบที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ของประชาชน และมีวัตถุประสงค์หลักในการป้องกันและแก้ไขการใช้อำนาจตามอำเภอใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ และเพื่อที่จะให้นิติรัฐเป็นความจริงขึ้นมาได้ ก็มีความจำเป็นที่ประชาชนต้องสามารถดำเนินคดีกับการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายของรัฐทุกประเภท”

หยุด แสงอุทัย ให้ความหมายคำว่า “นิติรัฐ” (The Rule of Law)¹⁴ ความว่า เป็นรัฐที่ยอมตนอยู่ใต้บังคับแห่งกฎหมาย ซึ่งรัฐเป็นผู้ตราขึ้นเอง รัฐธรรมนูญของรัฐที่เป็นนิติรัฐจะต้องมีบทบัญญัติสำคัญเกี่ยวกับเสรีภาพของประชาชน เช่น เสรีภาพในร่างกาย ในทรัพย์สิน ในการทำนิติกรรมสัญญา และในการประกอบอาชีพ การที่รัฐจะจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้ก็ต้องด้วยความยินยอมของประชาชนที่ให้จำกัดสิทธิและเสรีภาพตามกลไกแห่งนิติบัญญัติของประเทศนั้น

เชาวันะ ไตรมาศ ให้ความหมายคำว่า นิติรัฐ ไว้ว่า เป็นแบบของการจัดตั้งประชาคมการเมือง (Political Community) ในรูปของระบบรัฐ ที่แยกกำลังบังคับที่อยู่ภายใต้อำเภอใจจากตัวบุคคลที่เป็นผู้ปกครอง (Coercion of Men) ไปเป็นอำนาจทางการเมืองการปกครองที่อยู่ภายใต้กฎหมายของสถาบันทางการเมืองการปกครองของรัฐ (Government of State) แทน โดยที่การได้มาและการดำรงอยู่ของอำนาจทางการเมืองการปกครองที่อยู่ภายใต้กฎหมายนั้น และอยู่บนฐานรากของหลักยึดพื้นฐานที่สำคัญ 5 ประการ คือ

- (1) กฎเกณฑ์
- (2) ระเบียบแบบแผน
- (3) ความเชื่อถือ ศรัทธา
- (4) สันติวิธี
- (5) ความยุติธรรม

¹³ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, **หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2556), หน้า 108.

¹⁴ หยุด แสงอุทัย, **หลักรัฐธรรมนูญทั่วไป**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2538), หน้า 123.

ทั้งนี้ เพื่อให้หลักยึดพื้นฐานดังกล่าวร่วมกันทำหน้าที่เฉพาะทางของตน ในอันที่จะนำประชาคมการเมืองไปสู่การบรรลุเป้าหมายของรัฐในที่สุด ซึ่งในการทำหน้าที่ของหลักยึดพื้นฐานดังกล่าว แม้จะดำเนินไปตามหลักเกณฑ์และแนวทางเฉพาะทางของตน แต่เมื่อประกอบกันเป็นผลรวมในบั้นปลายแล้วก็จะสามารถบรรลุถึงเป้าหมายรวมของรัฐ (Ultimate Goal) ได้ในที่สุด¹⁵

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ ให้ความหมายคำว่า “นิติรัฐ” หรือ “หลักนิติธรรม” (The Rule of Law) ไว้ว่า เป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของราษฎรจากการใช้อำนาจตามอำเภอใจขององค์กรฝ่ายบริหาร อันได้แก่ รัฐบาล หน่วยงาน และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาหรือภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาล¹⁶

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ อธิบายคำว่า “นิติรัฐ” โดยให้พิจารณาถึงความหมายอันเป็นแก่นแท้ของหลักการ คือการปกครองโดยมีกฎหมายเป็นเครื่องมือที่จะต้องไม่เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองใช้อำนาจตามอำเภอใจ ภายใต้กฎหมายบุคคลทุกคนต้องเสมอภาคกัน และบุคคลจะต้องสามารถทราบก่อนล่วงหน้าว่ากฎหมายมุ่งประสงค์จะบังคับให้ตนทำอะไรหรือไม่ให้ตนทำอะไร ผลร้ายอันเกิดจากการฝ่าฝืนกฎหมายคืออะไร ทั้งนี้เพื่อที่บุคคลจะได้ปฏิบัติตนให้ถูกต้องสอดคล้องกับกฎหมาย และเป็นการจำกัดอำนาจของรัฐหรือผู้ปกครองให้อยู่ในขอบเขตของกฎหมาย คำกล่าวที่ว่า นิติรัฐคือรัฐที่ปกครองโดยกฎหมายไม่ใช่โดยมนุษย์ (Government of Law and Not of Men) จะเป็นการให้ความหมายของนิติรัฐในเบื้องต้นที่ตรงที่สุด¹⁷ ดังนั้น รัฐจะกระทำการใดๆ ที่อาจมีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิหรือเสรีภาพของประชาชน แม้การกระทำนั้นๆ จะเป็นไปเพื่อคุ้มครองประโยชน์ส่วนรวมหรือประโยชน์สาธารณะได้ ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจและต้องเป็นการใช้อำนาจดังกล่าวเฉพาะแต่ภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น¹⁸ และบรรดากฎหมายทั้งหลายที่ฝ่ายปกครองตราขึ้นจะต้องชอบด้วยรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดแห่งรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่ให้อำนาจแก่ฝ่ายปกครองที่จะสามารถล่วงล้ำเข้าไปในแดนแห่งสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

¹⁵ เขาวณะ ไตรมาศ, ศาลรัฐธรรมนูญกับการพัฒนาประชาธิปไตยในระบบนิติรัฐ, รวมบทความทางวิชาการของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ชุดที่ 3 : ศาลรัฐธรรมนูญกับการพัฒนาประชาธิปไตยในระบบนิติรัฐ, (กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ), 2547, หน้า 81-85.

¹⁶ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2538), หน้า 11.

¹⁷ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, หลักนิติรัฐและนิติธรรม, วารสารจุลนิติ, ปีที่ 9, ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม – กุมภาพันธ์, 2555), หน้า 50-51.

¹⁸ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543), หน้า 67-68.

จะต้องมีข้อความระบุไว้อย่างชัดเจนพอสมควรว่า ให้ฝ่ายปกครองมีอำนาจลงล่างเข้าไปในแดนแห่งสิทธิเสรีภาพของราษฎรได้ในกรณีใดและภายในขอบเขตอย่างไร และต้องไม่เกินขอบเขตแห่งความจำเป็นเพื่อธำรงรักษาผลประโยชน์สาธารณะ อย่างไรก็ตาม เมื่อหลักนิติรัฐ คือ การจำกัดอำนาจของรัฐโดยกฎหมาย ด้วยเหตุนี้ หลักนิติรัฐจึงไม่มีความหมายแค่เพียงการบังคับให้รัฐต้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลเท่านั้น แต่ยังเรียกร้องให้รัฐต้องดำเนินการในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นอย่างแท้จริงในสังคมด้วย หากรัฐกระทำละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนภายในรัฐก็ต้องการสร้างระบบเพื่อควบคุมการใช้อำนาจรัฐให้เคารพต่อหลักนิติรัฐ ซึ่งก็คือกระบวนการใช้สิทธิทางศาลผ่านทางองค์กรตุลาการด้วยเช่นกัน

ดังนั้น ผู้เขียนจึงสรุปได้ว่า หลักนิติรัฐ หมายถึง การปกครองของรัฐที่ใช้กฎหมายเป็นหลักประกันในสิทธิเสรีภาพให้กับประชาชน การกระทำละเมิดที่เป็นการก้าวล่วงเข้าไปในดินแดนสิทธิเสรีภาพของประชาชนไม่อาจกระทำได้ เว้นแต่มีกฎหมายบัญญัติให้อำนาจไว้ และหากมีการกระทำละเมิด ประชาชนก็มีสิทธิเรียกร้องตามนิติวิธีเพื่อให้ได้รับการเยียวยาจากรัฐ

2.1.2.2 องค์ประกอบของหลักนิติรัฐ

หลักนิติรัฐมีองค์ประกอบสำคัญสองส่วน คือ องค์ประกอบในทางรูปแบบ และองค์ประกอบในทางเนื้อหา¹⁹ กล่าวคือ

2.1.2.2.1 องค์ประกอบในทางรูปแบบของหลักนิติรัฐ

ความเป็นนิติรัฐในทางรูปแบบ คือ การที่รัฐผูกพันตนเองไว้กับกฎหมายที่รัฐตราขึ้นตามกระบวนการที่รัฐธรรมนูญกำหนดหรือมอบอำนาจไว้ ทั้งนี้เพื่อจำกัดอำนาจของรัฐ ดังนั้น เมื่อพิจารณาในทางรูปแบบแล้ว ย่อมจะเห็นได้ว่าหลักนิติรัฐมุ่งประกันความมั่นคงแน่นอนแห่งนิติฐานะของบุคคล ซึ่งการพิจารณาองค์ประกอบของนิติรัฐในทางรูปแบบนั้น จะพบว่า หลักนิติรัฐประกอบไปด้วยหลักการย่อยๆ หลายประการ ที่สำคัญได้แก่ หลักการแบ่งแยกอำนาจ หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำขององค์กรของรัฐ หลักการประกันสิทธิในกระบวนการพิจารณาคดี ตลอดจนหลักการประกันสิทธิของปัจเจกบุคคลในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม กล่าวคือ

2.1.2.2.1.1 หลักการแบ่งแยกอำนาจ

หลักการแบ่งแยกอำนาจเป็นหลักการที่เรียกร้องมิให้อำนาจของรัฐมารวมศูนย์อยู่ที่องค์กรใดองค์กรหนึ่ง แต่ให้มีการแบ่งแยกการใช้อำนาจหรือกระจายการใช้อำนาจของรัฐโดยองค์กรที่ต่างกัน เพื่อให้เกิดการถ่วงดุลและคานอำนาจซึ่งกันและกันในแต่ละองค์กร โดยทั่วไปแล้วรัฐธรรมนูญตามหลักนิติรัฐจะแบ่งแยกองค์กรที่ใช้อำนาจรัฐออกเป็น

¹⁹ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, หลักนิติรัฐและนิติธรรม, หน้า 56-57.

องค์กรที่ใช้อำนาจนิติบัญญัติผ่านทางรัฐสภา องค์กรที่ใช้อำนาจบริหารผ่านทางรัฐบาล และองค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการผ่านทางศาล

2.1.2.2.1.2 หลักความชอบด้วยกฎหมายของการ

กระทำขององค์กรของรัฐ

หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำขององค์กรของรัฐ เป็นหลักการที่เรียกร้องให้การกระทำขององค์กรของรัฐต้องผูกพันอยู่กับรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ ในการตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับในรัฐ องค์กรนิติบัญญัติจะตรากฎหมาย นอกเหนือไปจากกรอบที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ไม่ได้ นอกจากนี้ ยังเรียกร้องให้องค์กรฝ่ายบริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายปกครอง และองค์กรตุลาการต้องผูกพันต่อรัฐธรรมนูญและบรรดากฎหมายต่างๆ ที่ใช้บังคับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่องค์กรนิติบัญญัติได้ตราขึ้น สำหรับฝ่ายปกครองนั้น หลักการดังกล่าวนี้เรียกร้องให้ฝ่ายปกครองต้องกระทำการโดยไม่ขัดต่อกฎหมาย และหากมีการกระทำทางปกครองใดที่มีผลเป็นการก้าวล่วงสิทธิเสรีภาพของประชาชน จะต้องเป็นกรณีที่มีกฎหมายให้อำนาจไว้เท่านั้น เพราะหากไม่มีกฎหมายให้อำนาจแล้ว การกระทำทางปกครองดังกล่าวนั้นย่อมไม่ชอบด้วยกฎหมาย

2.1.2.2.1.3 หลักการประกันสิทธิในกระบวนการ

พิจารณาในชั้นเจ้าหน้าที่และศาล

หลักการประกันสิทธิในกระบวนการพิจารณาในชั้นเจ้าหน้าที่และศาลเป็นหลักการที่เรียกร้องให้รัฐต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิของตนในกระบวนการพิจารณาต่างๆ ของรัฐได้อย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้ ระบบกฎหมายของรัฐจึงกำหนดให้องค์กรของรัฐต้องรับฟังบุคคล เปิดโอกาสให้บุคคลนำพยานหลักฐานเข้าหักล้างข้อกล่าวหาต่างๆ ก่อนที่จะตัดสินใจกำหนดมาตรการทางกฎหมายที่เป็นผลร้ายแก่บุคคลนั้น ทั้งนี้ กระบวนการพิจารณาที่ได้รับการออกแบบขึ้นจะต้องเป็นกระบวนการพิจารณาที่เป็นธรรมด้วย ในกรณีที่ประชาชนได้รับความเสียหายจากการใช้อำนาจมหาชนขององค์กรของรัฐ รัฐจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถฟ้องร้ององค์กรของรัฐที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตนต่อศาลได้

2.1.2.2.1.4 หลักการประกันสิทธิของปัจเจกบุคคลใน

การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

หลักการประกันสิทธิของปัจเจกบุคคลในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเป็นหลักการที่เรียกร้องให้รัฐสามารถกำหนดกระบวนการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างเอกชนกับเอกชนด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ เอกชนที่พิพาทกันเองต้องมีหนทางในการนำข้อพิพาทนั้นไปสู่ศาล และกฎหมายวิธีพิจารณาคดีในชั้นศาลจะต้องได้รับการ

ออกแบบให้การพิจารณาดีเป็นไปอย่างรอบด้านตลอดจนกำหนดผลผูกพันเด็ดขาดของคำพิพากษาไว้เพื่อให้เกิดความมั่นคงแน่นอนในระบบกฎหมาย

2.1.2.2.2 องค์ประกอบในทางเนื้อหาของหลักนิติรัฐ

ความเป็นนิติรัฐในทางเนื้อหา คือการที่รัฐสร้างหลักประกันในสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน โดยกำหนดให้ทบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิเสรีภาพมีค่าบังคับในระดับรัฐธรรมนูญ เรียกร้องให้รัฐต้องกระทำการโดยยุติธรรมและถูกต้อง โดยมีองค์ประกอบในทางเนื้อหาที่สำคัญของหลักนิติรัฐ คือ

2.1.2.2.2.1 กฎหมายต้องมีความชัดเจนและแน่นอน

ซึ่งลำพังแต่การเรียกร้องให้องค์กรของรัฐต้องผูกพันต่อกฎหมายในการกระทำการต่างๆ นั้น ยังไม่เพียงพอที่จะช่วยปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลได้ หากกฎหมายที่ได้รับการตราขึ้นนั้นไม่สอดคล้องกับความถูกต้องเป็นธรรม ด้วยเหตุนี้หลักนิติรัฐจึงเรียกร้องต่อไปอีกว่า ในการตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับกับประชาชนนั้น ต้องมีความชัดเจนและแน่นอนเพียงพอที่ประชาชนจะเข้าใจได้

2.1.2.2.2.2 กฎหมายต้องคุ้มครองความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจที่บุคคลมีต่อกฎหมาย

ในความเป็นนิติรัฐ ระบบกฎหมายจะต้องคุ้มครองความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจที่บุคคลมีต่อกฎหมาย การตรากฎหมายย้อนหลังให้เป็นผลร้ายแก่บุคคล โดยหลักการแล้วไม่อาจกระทำได้ หลักการดังกล่าวนี้เป็นหลักการที่บังคับใช้โดยไม่มีข้อยกเว้นในกรณีของกฎหมายอาญาสารบัญญัติ อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่า หากผลร้ายที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลไม่ใช่โทษทางอาญาแล้ว รัฐสามารถตรากฎหมายย้อนหลังไปเป็นผลร้ายแก่บุคคลได้ทุกกรณี การวินิจฉัยว่าการตรากฎหมายย้อนหลังเป็นผลร้ายแก่บุคคลจะกระทำได้หรือไม่จะต้องพิจารณาองค์ประกอบในแง่ความไว้วางใจที่บุคคลมีต่อระบบกฎหมาย ตลอดจนการคาดหมายความคุ้มครองจากระบบกฎหมายของบุคคลประกอบกัน โดยหลักทั่วไปแล้ว ในกรณีที่บุคคลได้กระทำการจบสิ้นไปแล้วในอดีต ไม่สามารถหวนกลับไปแก้ไขเปลี่ยนแปลงการกระทำของตนได้แล้ว การตรากฎหมายไปกำหนดองค์ประกอบความผิดขึ้นใหม่ กำหนดโทษขึ้นใหม่หรือเปลี่ยนแปลงโทษที่มีอยู่ในกฎหมายในขณะที่ได้กระทำการ แม้โทษนั้นจะไม่ใช่โทษอาญาก็กระทำไม่ได้

2.1.2.2.2.3 การกำหนดให้สิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลมีค่าบังคับทางกฎหมายในระดับรัฐธรรมนูญ

โดยหลักนิติรัฐในทางเนื้อหากำหนดให้สิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลมีค่าบังคับทางกฎหมายในระดับรัฐธรรมนูญและถือว่าบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐานเป็นกฎหมายโดยตรงอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล

ตามหลักนิติรัฐที่ปรากฏในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีที่มี 2 มิติ คือ มิติแรก มองว่าสิทธิขั้นพื้นฐานมีลักษณะเป็นสิทธิหรืออำนาจที่ปัจเจกบุคคลสามารถขึ้นใช้ยื่นรัฐได้ โดยทั่วไปสิทธิขั้นพื้นฐานมีลักษณะเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคลที่จะป้องกันตนจากการล่วงละเมิดโดยรัฐ เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในร่างกาย สิทธิในทรัพย์สิน แต่ในบางกรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัฐที่เป็นสังคมนิยมหรือรัฐสวัสดิการ สิทธิขั้นพื้นฐานยังมีลักษณะเป็นสิทธิที่ปัจเจกบุคคลสามารถเรียกร้องให้รัฐกระทำการที่เป็นประโยชน์แก่ตนด้วย เช่น สิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาล เป็นต้น ส่วนมิติที่สองนั้น เห็นว่า สิทธิขั้นพื้นฐานย่อมมีฐานะเป็นกฎหมายที่มีผลผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐทุกองค์กรโดยตรง

2.1.2.2.4 หลักความพอสมควรแก่เหตุ

หลักการสำคัญอีกประการหนึ่งในทางเนื้อหาของนิติรัฐ คือ หลักความพอสมควรแก่เหตุ หลักการนี้เรียกร้องให้การใช้อำนาจของรัฐจะต้องเป็นไปโดยเหมาะสมพอประมาณเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ชอบธรรม รัฐไม่อาจใช้มาตรการใดๆ ก็ได้เพื่อที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของรัฐ ด้วยเหตุนี้ แนวความคิด The end justifies the means หรือหลักผลลัพธ์สร้างความเป็นธรรมให้วิธีการจึงไปด้วยกันไม่ได้กับหลักนิติรัฐ การบรรลุวัตถุประสงค์ที่ชอบธรรมต้องใช้เครื่องมือหรือมาตรการทางกฎหมายที่ถูกต้องและพอสมควรแก่เหตุด้วย กล่าวคือ มาตรการที่องค์กรนิติบัญญัติตราขึ้นเป็นกฎหมายนั้นจะต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับผลที่จะเกิด อีกทั้งต้องเป็นมาตรการที่มีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนน้อยที่สุด และเมื่อชั่งน้ำหนักระหว่างประโยชน์มหาชนที่ได้รับกับความสูญเสียของประชาชนที่ต้องได้รับจากการใช้มาตรการทางกฎหมายนั้นจะต้องได้สัดส่วนอย่างเหมาะสมและเป็นธรรมด้วย²⁰ ดังนั้นแม้ว่าระบบกฎหมายจะมีมาตรการทางกฎหมายที่ให้องค์กรของรัฐดำเนินการ แต่หากการใช้เครื่องมือหรือมาตรการนั้นไม่เป็นไปตามหลักพอสมควรแก่เหตุดังกล่าวข้างต้น การใช้มาตรการทางกฎหมายนั้นก็ย่อมไม่อาจกระทำได้ในนิติรัฐ

2.1.2.2.3 ความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบของหลักนิติรัฐกับ

แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

จากหลักการในเรื่ององค์ประกอบของหลักนิติรัฐข้างต้นนั้น ทำให้การที่จะพิจารณาว่าแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้มีหลักนิติรัฐเข้ามารับรองหรือไม่นั้น จำเป็นที่จะต้องพิจารณาจากองค์ประกอบของนิติรัฐทั้งในทางรูปแบบและเนื้อหาว่าสอดคล้องกับแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือไม่ กล่าวคือ

²⁰ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, เงื่อนไขการตรากฎหมายจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน “มาตรฐาน” ในการควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย, วารสารนิติศาสตร์, ปีที่ 30, ฉบับที่ 2 (มิถุนายน 2543), หน้า 187-189.

2.1.2.2.3.1 องค์ประกอบของหลักนิติรัฐในทาง รูปแบบที่บ่งบอกให้ทราบถึงการรับรองแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ไม่ว่าจะเป็นหลักการแบ่งแยกอำนาจ ซึ่งได้แบ่งอำนาจรัฐออกเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ เพื่อทำหน้าที่ควบคุม ตรวจสอบ ถ่วงดุลอำนาจและคานอำนาจซึ่งกันและกัน กรณีก็จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจและเกิดสมดุลระหว่างอำนาจ ไม่มีอำนาจใดอำนาจหนึ่งอยู่ภายใต้อำนาจอื่นโดยสิ้นเชิง ซึ่งจะทำให้สิทธิและเสรีภาพ ตลอดจนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้รับความคุ้มครอง²¹ หรือจะเป็นหลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำของฝ่ายปกครอง ซึ่งเรียกร้องให้ฝ่ายปกครองต้องกระทำการโดยไม่ขัดต่อกฎหมาย และหากจะมีการกระทำทางปกครองที่มีผลเป็นการก้าวล่วงเข้าไปในเขตสิทธิและเสรีภาพ ตลอดจนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชน จะต้องมิกฎหมายให้อำนาจฝ่ายปกครองกระทำการเช่นนั้นได้ หากไม่มีกฎหมายให้อำนาจแล้ว การกระทำทางปกครองนั้นย่อมไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือหลักการประกันสิทธิในกระบวนการพิจารณาคดี และหลักการประกันสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ซึ่งคุ้มครองสิทธิของประชาชนในการใช้สิทธิทางศาล หากเกิดกรณีที่ประชาชนได้รับความเสียหายจากการใช้อำนาจรัฐของฝ่ายปกครอง รัฐจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถฟ้องร้องฝ่ายปกครองที่ก่อความเสียหายแก่ตนต่อศาลได้

2.1.2.2.3.2 องค์ประกอบของหลักนิติรัฐในทาง เนื้อหาที่บ่งบอกให้ทราบถึงการรับรองแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

การตรากฎหมายย้อนหลังให้เป็นผลร้ายแก่บุคคลแม้จะไม่ใช้โทษทางอาญานั้นไม่อาจกระทำได้ตามหลักนิติรัฐในทางเนื้อหา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองความไว้วางใจที่บุคคลนั้นได้มีต่อระบบกฎหมาย อีกทั้ง หลักนิติรัฐยังกำหนดให้สิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลมีค่าบังคับทางกฎหมายในระดับรัฐธรรมนูญและถือว่าสิทธิขั้นพื้นฐานซึ่งเป็นสิทธิตามธรรมชาติเป็นกฎหมายโดยตรงอีกด้วย นอกจากนี้ หลักความพอสมควรแก่เหตุที่เรียกร้องให้การใช้อำนาจของรัฐจะต้องเป็นไปอย่างเหมาะสมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ชอบธรรมเท่านั้น รัฐต้องชั่งน้ำหนักระหว่างประโยชน์สาธารณะกับความเดือดร้อนเสียหายที่จะเกิดต่อประชาชนด้วยเสมอ และหลักนิติรัฐก็ห้ามมิให้รัฐกระทำการตามอำเภอใจแต่ต้องดำเนินการโดยอยู่บนพื้นฐานและเคารพต่อหลักความเสมอภาค

จากองค์ประกอบของหลักนิติรัฐทั้งในทางรูปแบบและทางเนื้อหา สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างหลักประกันให้กับประชาชนในความเชื่อมั่นว่าจะไม่ถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพจากการใช้อำนาจรัฐ

²¹ บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 22-23.

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า หลักนิติรัฐเป็นหลักการที่มุ่งสร้างหลักประกันเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและควบคุมการใช้อำนาจรัฐให้อยู่ในกรอบและขอบเขตเท่าที่กฎหมายให้อำนาจไว้ ไม่ให้เกิดการกระทำละเมิดที่เป็นก้ำก๋วไปยั้งดินแดนแห่งสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักความเสมอภาคและหลักสิทธิเสรีภาพของบุคคลอันเป็นหลักการพื้นฐานที่มีอยู่ในแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นอย่างมาก อีกทั้งยังเป็นหลักการที่เปรียบเทียบเมื่อกำแพงที่คอยปกป้องมนุษย์จากการใช้อำนาจรัฐ ทำให้มนุษย์สามารถที่จะรักษาคุณค่าที่มีอยู่ในตัวได้โดยปราศจากการละเมิดที่สอดคล้องกับการให้ความสำคัญของคุณค่าในตัวมนุษย์ตามแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2.1.3 ทฤษฎีสัญญาประชาคม

โดยเหตุที่มนุษย์มีสิทธิตามธรรมชาติที่จะดำเนินชีวิตอย่างอิสระเสรีและโดยธรรมชาติของมนุษย์มีความเห็นแก่ตัวจึงแก่งแย่งต่อสู้กันตลอดเวลา และอยู่ในสภาวะที่ไม่มีกฎระเบียบทางสังคมและการเมืองแต่อย่างใด มนุษย์จึงได้เข้ามาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมมนุษย์โดยเข้าทำสัญญากันว่าจะมีความเคารพซึ่งกันและกันและอยู่ร่วมกันโดยสันติ และยอมสละสิทธิที่มีอยู่ตามธรรมชาติให้แก่ผู้ปกครอง โดยมีข้อตกลงว่าจะเคารพเชื่อฟังผู้ปกครองที่ทุกคนยินยอมพร้อมใจกันยอมรับเป็นผู้นำ จึงก่อให้เกิดแนวคิดทฤษฎีสัญญาประชาคมที่ถือว่า ประชาชนคือที่มาของอำนาจทางการเมืองและเห็นว่ารัฐคือสิ่งสมมติทางกฎหมายที่ประกอบขึ้นด้วยเจตจำนงและความยินยอมร่วมกันของบุคคลแต่ละคนในสังคม ทฤษฎีสัญญาประชาคมจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกฎหมายธรรมชาติ²² และมีลักษณะเป็นสำนักจริยธรรมที่ผู้ปกครองควรตระหนักถึงสิทธิบางประการของประชาคมผู้อยู่ใต้ปกครองที่ได้ยอมสละสิทธิบางประการไปอยู่ใต้อำนาจของผู้ปกครองเพื่อความปลอดภัยในสิทธิและเสรีภาพ ทฤษฎีสัญญาประชาคมจึงเป็นหลักการที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์ที่รัฐจะต้องดำเนินไปให้สอดคล้องและสนองความต้องการของมนุษย์อย่างแท้จริง ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยมีนักคิดที่เสนอแนวคิดตามทฤษฎีสัญญาประชาคมหลายท่าน ดังนี้

2.1.3.1 โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes)

โทมัส ฮอบส์ เป็นนักปราชญ์ชาวอังกฤษที่มีความเชื่อในเรื่องของอำนาจแห่งรัฐอธิปไตยอย่างสมบูรณ์แบบ การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันในสังคมก็เพราะโดยธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์มีลักษณะของสัตว์เดรัจฉานที่มีการแก่งแย่งต่อสู้กันตลอดเวลา มนุษย์จึงต้องเข้ามาทำสัญญาประชาคมร่วมกันเพื่อมอบอำนาจให้รัฐอธิปไตยช่วยคุ้มครองและปกป้องมนุษย์ให้อยู่รอดปลอดภัย และการที่มนุษย์ยอมสละมอบอำนาจให้รัฐอธิปไตยนั้นก็เป็นการมอบอำนาจแบบ

²² สมชาย กษิติประดิษฐ์, สิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547), หน้า 16.

สวามิภักดิ์²³ โดยฮอบส์ได้กล่าวถึงสภาวะตามธรรมชาติของมนุษย์ไว้ในหนังสือชื่อ Leviathan ความว่า “ในสภาวะที่ยังไม่มีสังคม มนุษย์มีชีวิตอยู่ในธรรมชาติด้วยความหวาดกลัว เห็นแก่ตัวและชอบใช้ความรุนแรง เป็นสภาวะของอนาธิปไตย ด้วยความจำเป็นเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงจากสภาวะอันเลวร้าย มนุษย์จึงได้รวมตัวกันขึ้นเป็นสังคม และทำความตกลงมอบสิทธิธรรมชาติทั้งหลายของตนให้กับรัฐเป็นผู้ควบคุมดูแล เพื่อไม่ให้เกิดสภาวะที่เป็นอนาธิปไตยได้อีก”²⁴ ฮอบส์เห็นว่า ตามแนวความคิดในทฤษฎีสัญญาประชาคมนั้นจะประกอบด้วยสัญญาสองสัญญา คือ สัญญาที่มนุษย์หลีกเลี่ยงสภาวะตามธรรมชาติเพื่อมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดใหญ่ซึ่งก็คือ “รัฐ” และสัญญาที่มนุษย์ที่มาอยู่ร่วมกันทำไว้กับผู้ปกครองให้มีอำนาจปกครองเป็น “องค์อธิปัตย์” มีอำนาจที่จะออกข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ ให้ปฏิบัติตามที่เรียกว่า “กฎหมาย” สัญญาประชาคมของโทมัส ฮอบส์ จึงก่อให้เกิดอำนาจแก่องค์อธิปัตย์อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด²⁵

2.1.3.2 จอห์น ล็อก (John Locke)

จอห์น ล็อก เป็นนักปราชญ์ชาวอังกฤษ ที่มีความเชื่อว่ามนุษย์มีสภาวะตามธรรมชาติที่ต่างคนต่างอยู่และต่างก็มีเสรีภาพโดยสมบูรณ์ในลักษณะที่ไม่จำกัด มนุษย์จึงยอมสามารถทำการทิ้งปวงเพื่อนำไปสู่การตอบสนองความต้องการของตนอย่างเต็มที่ ซึ่งการมีเสรีภาพโดยสมบูรณ์ของความสามารถในการกระทำนี้เองที่นำไปสู่การกระทำที่ล่วงล้ำขอบเขตและกระทบต่อสิทธิของผู้อื่น ดังนั้น มนุษย์จึงเข้าทำสัญญาร่วมกันและจัดตั้งรัฐบาลขึ้นทำหน้าที่ปกครองรักษาความยุติธรรมและความสงบเรียบร้อยในรูปของสัญญาประชาคม²⁶ การที่มนุษย์เข้าทำสัญญาประชาคมโดยยอมสละสภาวะตามธรรมชาติบางอย่างด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ

ประการแรก สภาวะตามธรรมชาติของสังคมยังขาดองค์กรที่คอยทำหน้าที่ลงโทษผู้ละเมิดสิทธิตามธรรมชาติของผู้อื่นและขาดองค์กรที่คอยทำหน้าที่คุ้มครองป้องกันมิให้สิทธิในชีวิต ร่างกายและทรัพย์สินถูกล่วงละเมิด ดังนั้นการเข้าร่วมทำสัญญาประชาคมก็เพื่อมีหลักประกันในความมั่นคงแห่งสิทธิตามธรรมชาตินั้นเอง แต่สังคมที่มีระเบียบจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคมนั้นยอมสละอำนาจที่จะบังคับใช้กฎหมายธรรมชาติด้วยตนเองให้กับสังคม และยอมรับที่จะอยู่ใต้อำนาจแก่ผู้ซึ่งได้รับมอบหมายให้ปราบปรามผู้ล่วงละเมิดสิทธิตามธรรมชาติซึ่งก็คือองค์อธิปัตย์ จอห์น ล็อก เห็นว่า องค์อธิปัตย์ไม่ได้มีอำนาจที่ไม่มีขอบเขตจำกัด ทั้งนี้

²³ สมยศ เชื้อไทย, **หลักรัฐธรรมนูญทั่วไป**, (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2535), หน้า 126.

²⁴ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, **สิทธิมนุษยชน**, หน้า 41.

²⁵ สมชาย กษิติประดิษฐ์, **สิทธิมนุษยชน**, หน้า 18-19.

²⁶ ปรีดี เกษมทรัพย์, **นิติปรัชญา**, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), หน้า

เพราะในประการแรก อำนาจขององค์อธิปัตย์เกิดจาก “สัญญา” ย่อมเป็นธรรมดาที่อำนาจดังกล่าวจะมีเพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อให้วัตถุประสงค์ของประชาคมที่มนุษย์ก่อตั้งขึ้นมาบรรลุเป้าหมาย

ประการที่สอง การที่มนุษย์สละละทิ้งสภาวะตามธรรมชาติมา ก่อตั้งสังคมขึ้นก็ด้วยหวังที่จะมีหลักประกันในความปลอดภัยทางร่างกายและทรัพย์สินของตนเท่านั้น ดังนั้นแม้ว่าประชาคมจะมีอำนาจจำกัดสิทธิเสรีภาพของสมาชิกประชาคมให้ลดน้อยลงได้ แต่ไม่อาจทำลายล้างสิทธิเสรีภาพทั้งปวงของสมาชิกซึ่งเคยมีอยู่ในสภาวะตามธรรมชาติได้²⁷ กล่าวคือ สัญญาประชาคมตามแนวคิดของจอห์น ล็อก จะเป็นในลักษณะของสัญญาสหภาพ โดยเป็นสัญญาที่แต่ละคนโอนอำนาจบางส่วนของตน ซึ่งได้แก่อำนาจบังคับการตามกฎหมายธรรมชาติให้แก่องค์อธิปัตย์ แต่ก็ได้ไม่ได้สละสิทธิทั้งหมด ยังคงสงวนสิทธิเสรีภาพบางส่วนอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามธรรมชาติของมนุษย์ไว้ รัฐจึงมีอำนาจอย่างจำกัดตามที่ได้รับมอบหมายเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดหลักประกันต่อสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง ดังนั้น หากรัฐใช้อำนาจเกินขอบเขตหรือเป็นการล่วงละเมิดสิทธิของประชาชน ถือว่ารัฐกระทำการผิดเงื่อนไขที่ตกลงไว้ในสัญญาประชาคม ประชาชนย่อมมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะล้มล้างผู้ปกครอง และจัดตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่ได้²⁸

2.1.3.3 มอง ชาคส์ รูสโซ่ (Jean Jacques Rousseau)

มอง ชาคส์ รูสโซ่ เป็นนักปรัชญาชาวฝรั่งเศสได้เสนอความคิดเรื่องสภาวะธรรมชาติและสัญญาประชาคมไว้ในหนังสือชื่อ “สัญญาประชาคม” (Contrat Social) โดยกล่าวว่า “สภาวะธรรมชาติของมนุษย์เป็นสภาวะที่มีความสุขอย่างล้นเหลือ มนุษย์โดยธรรมชาติแล้วเป็นคนดี แต่เนื่องจากมีสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี ซึ่งได้แก่ ความแตกต่างในทรัพย์สิน สถานะทางสังคม และการศึกษา ทำให้มนุษย์กลายเป็นคนไม่ดี มนุษย์จึงมีเสรีภาพในการคัดเลือกรัฐบาลที่ดีและมีสิทธิล้มล้างได้หากเป็นรัฐบาลที่ทำให้ประชาชนขาดความสุข ซึ่งถือเป็นสิทธิที่เขามีอยู่เดิมตามธรรมชาติ”²⁹ รูสโซ่ ได้ค้นคว้าหาเหตุผลมาอธิบายความชอบธรรมของอำนาจอธิปไตยที่เป็นของประชาชนซึ่งเกิดจากเจตจำนงร่วมกันของประชาชน แต่ขณะเดียวกันก็เน้นความสำคัญของเสรีภาพส่วนบุคคลและความเสมอภาคของบุคคลทุกคนในสังคม ดังนั้น เมื่อมนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องมารวมตัวกันเป็นสังคม จึงต้องมีรูปแบบการรวมตัวกันที่สามารถให้หลักประกันอย่างเพียงพอแก่เสรีภาพและความเสมอภาคซึ่งเป็นสิทธิตามธรรมชาติ ดังนั้น การมีสัญญาประชาคมระหว่างกัน รัฐจึงต้องรับรองและคุ้มครองทำนุบำรุงสิทธิเสรีภาพของประชาชนทุกคน เสรีภาพและความเสมอภาคจึงไม่ใช่เป็นเพียงสิทธิตามธรรมชาติเท่านั้น แต่เป็นสิทธิตามกฎหมายที่ประชาชนทุกคนสามารถยกขึ้นกล่าวอ้างต่อรัฐได้

²⁷ สมชาย กษิติประดิษฐ์, สิทธิมนุษยชน, หน้า 20.

²⁸ สมยศ เชื้อไทย, นิติปรัชญาเบื้องต้น, หน้า 101-102.

²⁹ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, สิทธิมนุษยชน, หน้า 44.

อย่างเท่าเทียมกัน รัฐและกฎหมายจึงต้องอยู่ภายใต้บังคับของเจตจำนงร่วมกันของประชาชนซึ่งเป็นผู้ก่อกำเนิดรัฐขึ้นมา³⁰

จากหลักการและแนวคิดในเรื่องทฤษฎีสัญญาประชาคมข้างต้น ทำให้เห็นว่า สัญญาประชาคมสอดคล้องกับหลักกฎหมายธรรมชาติที่มุ่งให้ผู้ปกครองได้ตระหนักถึงสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ผู้อยู่ใต้ปกครองที่ได้ยอมสละสิทธิเสรีภาพที่มีอยู่ในตัวบางอย่างไปให้แก่รัฐ เพื่อให้รัฐได้ปกครองดูแลและคุ้มครองในความปลอดภัยแห่งสิทธิและเสรีภาพที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ อันเป็นหลักพื้นฐานของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ไม่ยอมให้คุณค่าความเป็นมนุษย์ต้องถูกละเมิดโดยอำนาจรัฐ เพราะอำนาจรัฐที่แท้จริงแล้วก็มาจากประชาชนซึ่งเป็นมนุษย์นั่นเอง และการให้ความสำคัญกับมนุษย์ที่อยู่ภายใต้การปกครองอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันก็เป็นการแสดงถึงการให้ความสำคัญในสภาวะที่มีอยู่ในแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2.1.4 หลักสิทธิมนุษยชน

2.1.4.1 แนวคิดหลักสิทธิมนุษยชน

วีระ โลจายะ ได้ให้ความหมายของคำว่า “สิทธิมนุษยชน” คือ สิทธิทั้งหลายซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในประเทศที่มีอารยธรรมว่า เป็นสิทธิพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีของมนุษย์ และในการพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์ เป็นสิทธิที่มีการคุ้มครองป้องกันในทางกฎหมายเป็นพิเศษกับความสำคัญของสิทธิดังกล่าว³¹

นพนธิ สุริยะ กล่าวไว้ว่า สิทธิมนุษยชน ได้แก่ ประโยชน์อันชอบธรรมซึ่งบุคคลจำเป็นต้องมีเพื่อใช้ในการดำรงอยู่และพัฒนาชีวิต ทั้งนี้ โดยปราศจากอันตรายซึ่งเกิดจากผู้อื่นและเพื่อเลือกแนวทางการเจริญเติบโตของร่างกายและจิตใจ ผู้อื่นหรือสังคมจะต้องไม่ขัดขวางหรือจำกัดการใช้ประโยชน์ดังกล่าว นอกจากนี้แล้ว รัฐยังมีหน้าที่คุ้มครอง ดูแล ปกป้องมิให้บุคคลภายนอกขัดขวาง ตลอดจนอำนวยความสะดวกในสิ่งต่างๆ ที่บุคคลพึงมีพึงได้ แต่ไม่สามารถทำได้ด้วยตนเอง รวมทั้งเยียวยากรณีที่การใช้สิทธิถูกละเมิด³²

วิชชุตา อิศรานุวรรณ ได้ให้ความหมายของคำว่า “สิทธิมนุษยชน” ไว้ว่า สิทธิมนุษยชน หมายถึง สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการ

³⁰ สมชาย กษิติประดิษฐ์, สิทธิมนุษยชน, หน้า 20-21.

³¹ วีระ โลจายะ, กฎหมายสิทธิมนุษยชน, หน้า 54.

³² นพนธิ สุริยะ, สิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2537), หน้า 16-18.

รับรอง หรือคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ และกฎหมาย ซึ่งผู้อื่นจะขัดขวาง หรือจำกัดไม่ได้ และรัฐมีหน้าที่คุ้มครอง ดูแล ปกป้องมิให้ผู้ใดขัดขวางในสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคนั้น³³

นอกจากนี้ ความหมายของคำว่า สิทธิมนุษยชน อาจจะพิจารณาได้จากการนำไปใช้ด้วยความหมายที่แตกต่างกันออกไป³⁴ กล่าวคือ

ประการแรก สิทธิมนุษยชน หมายถึง แหล่งอ้างอิงของข้อความคิดทางการเมืองแต่ละทฤษฎี หรือสำนักความคิดทางสังคมเช่นเดียวกับที่ทฤษฎีการเมืองว่าด้วยอุดมการณ์ สิทธิมนุษยชนจึงต้องได้รับการปฏิบัติอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในฐานะเป็นบริบทของอุดมการณ์ที่ประกาศตัวเองอยู่บนความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับสังคม หรืออย่างน้อยก็อยู่บนการพึ่งพิงกันระหว่างรัฐบาลกับผู้อยู่ใต้การปกครอง ดังนั้น สิทธิมนุษยชนจึงเป็นข้อความคิดที่เชื่อมโยงอยู่กับอุดมการณ์ทางการเมืองและส่งผลให้ข้อความคิดแบบเดียวกันไม่จำเป็นต้องเกิดผลเป็นปรากฏการณ์เหมือนกัน ในเมื่อผู้ที่อ้างถึงสิทธิมนุษยชนมีอุดมการณ์สมมุติฐานในการเมืองที่ต่างกัันอันอาจทำให้เกิดมุมมองที่ต่างกัันแม้จะมองในเรื่องเดียวกัน

ประการที่สอง ความหมายของสิทธิมนุษยชนพบได้จากเสรีภาพขั้นพื้นฐานต่างๆ ที่มีอยู่อย่างซับซ้อนและจากหลักประกันต่างๆ ตามที่บัญญัติอยู่ในกฎหมายภายในของแต่ละรัฐ

ประการที่สาม เป็นความหมายของข้อความคิดที่ได้รับเริ่มจากการปรากฏขึ้นมาของกฎเกณฑ์ในระเบียบระหว่างประเทศซึ่งมีการจัดทำขึ้นในรูปของตราสารระหว่างประเทศที่ให้หลักประกันในการใช้สิทธิโดยเฉพาะเจาะจงบางอย่างแก่ปัจเจกชน และใช้จำกัดการใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐที่มีอยู่เหนือพลเรือนและดินแดนของตน

จึงเห็นได้ว่า สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่ติดตัวมนุษย์ตั้งแต่กำเนิด การที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคมย่อมทำให้มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มชนเผ่า ซึ่งบางครั้งทำให้เกิดการเอาเปรียบกันหรือมีความขัดแย้ง จนนำไปสู่การทำร้ายร่างกายอย่างไร้มนุษยธรรม การปกป้องคุ้มครองในชีวิตมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่ต้องการเพื่อความปลอดภัยตลอดจนได้รับสิทธิต่างๆ ของตนอันพึงมี³⁵ ด้วยสิทธิมนุษยชนนี้เองทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาบุคลิกภาพและใช้คุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ได้เต็มที่เพื่อสนองความต้องการของตนเอง อย่างไรก็ตาม การสนองความต้องการของมนุษย์

³³ วิชชุดา อิศรานูวรรธน์, *เหยื่อข่มขืนหญิงในโลกทัศน์ของพนักงานสอบสวนชาย*, (วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล)

สาขาวิชาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 20.

³⁴ ประสิทธิ์ เอกบุตร, *กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศกับสิทธิมนุษยชน*, วารสารนิติศาสตร์, ปีที่ 27 (ธันวาคม 2540), หน้า 1161-1177.

³⁵ สมชาย กษิติประดิษฐ์, *สิทธิมนุษยชน*, หน้า 5.

ต้องอยู่บนพื้นฐานของการเคารพและปกป้องในศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ด้วย และถ้าหากมนุษย์ปราศจากซึ่งสิทธิมนุษยชน ก็จะทำให้มนุษย์ผู้นั้นไม่สามารถมีชีวิตอยู่ในฐานะมนุษย์ได้³⁶

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องสิทธิมนุษยชนนั้น เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมาช้านานตั้งแต่ยุคสมัยกรีกและโรมัน โดยที่สมัยก่อนยังไม่มีการใช้คำว่าสิทธิมนุษยชน หากแต่ใช้คำว่าสิทธิตามธรรมชาติ ซึ่งสืบเนื่องมาจากกฎหมายธรรมชาติ ส่วนคำว่า สิทธิมนุษยชน เป็นคำที่เพิ่งเรียกใช้กันมาเมื่อศตวรรษที่ 20 นี้เอง³⁷ ซึ่งถือกำเนิดจากประเทศในโลกลตะวันตกอันเนื่องมาจากกลุ่มนายทุนที่ต้องการคุ้มครองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนจากผู้ปกครองที่เป็นเจ้านครในระบอบศักดินา อันเริ่มออกมาในรูปของการคุ้มครองทรัพย์สินส่วนบุคคล³⁸ และได้ถูกใช้อย่างแพร่หลายนับตั้งแต่ได้มีการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติ และปรากฏอยู่ในกฎบัตรสหประชาชาติด้านสิทธิมนุษยชนหลายฉบับ เช่น ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในหัวข้อที่ 3.2.1.1 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามกฎหมายระหว่างประเทศ : ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948) สิทธิมนุษยชนจึงถือได้ว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน เป็นมาตรฐานขั้นต่ำที่มนุษย์พึงมี เป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์อย่างมีศักดิ์ศรีและมีคุณค่า หากมีการล่วงละเมิดต่อสิทธิดังกล่าวย่อมจะได้รับการรับรองและคุ้มครองโดยกฎหมาย เช่น สิทธิในชีวิต ร่างกายและความมั่นคงปลอดภัย สิทธิในการถือครองทรัพย์สิน ตลอดจนสิทธิในการเคลื่อนไหวและในการเลือกถิ่นที่อยู่อาศัย เป็นต้น นอกจากนี้สิทธิมนุษยชนยังหมายถึง สิทธิที่พึงมีเพื่อการพัฒนาบุคลิกภาพ คุณภาพชีวิต เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เช่น สิทธิในการเลือกนับถือศาสนา สิทธิในการเลือกที่จะประกอบอาชีพ สิทธิในการแสดงความคิดเห็น ตลอดจนสิทธิในการมีส่วนร่วมในทางการเมือง เป็นต้น จะเห็นได้ว่าสิทธิมนุษยชนประกอบไปด้วยสิทธิต่างๆที่ครอบคลุมวิถีชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย³⁹

2.1.4.2 ลักษณะของสิทธิมนุษยชน

อย่างไรก็ตาม การให้นิยามความหมายหรือคำจำกัดความของคำว่า สิทธิมนุษยชน นั้น จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของสังคมในยุคต่างๆ ด้วย ดังเช่นในอดีตซึ่งมีเพียงแนวความคิดว่า สิทธิมนุษยชน ได้แก่ สิทธิของพลเมือง และสิทธิทางการ

³⁶ กิตติบดี ไยพุล, ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมต่อ

ผู้พื้นโทษในการเข้าทำงาน, (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544), หน้า 11-12.

³⁷ กุลพล พลวัน, สิทธิมนุษยชนกับสหประชาชาติ, (กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., 2527), หน้า 6.

³⁸ ศยามล ไกยูรวงศ์, อัญชลี ผลเกลี้ยง และ สมนึก เบญจวิฑูรย์, คู่มืออาสาสมัครส่งเสริมสิทธิ สิทธิชาวเขา, (กรุงเทพฯ: สมาคมสิทธิและเสรีภาพของประชาชน, 2535), หน้า 41.

³⁹ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, สิทธิมนุษยชน, หน้า 24.

เมือง แต่ปัจจุบันได้ยอมรับว่า สิทธิมนุษยชน หมายความว่ารวมถึง สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมด้วย ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะของสิทธิมนุษยชนได้เป็น 2 ระดับ ดังนี้⁴⁰

2.1.4.2.1 สิทธิที่ติดตัวคนทุกคนมาแต่เกิด

สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิระดับแรกที่ติดตัวคนทุกคนมาตั้งแต่ถือกำเนิด เป็นสิทธิที่ไม่สามารถถ่ายโอนให้แก่กันได้ และอยู่เหนือกฎหมายและอำนาจใดๆ ของรัฐทุกรัฐ สิทธิเหล่านี้ได้แก่ สิทธิในร่างกายและชีวิต สิทธิในการนับถือหรือความเชื่อหรือเลื่อมใสในลัทธิทางศาสนา หรือเสรีภาพทางการเมืองที่จะแสดงความคิดเห็นและแสดงออกหรือการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น สิทธิมนุษยชนเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายมารองรับเนื่องจากเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่มีมาแต่ดั้งเดิม

2.1.4.2.2 สิทธิที่ต้องได้รับการรับรองในรูปของกฎหมาย

เป็นสิทธิระดับที่สองที่ต้องได้รับการรับรองในรูปของกฎหมายหรือต้องได้รับการคุ้มครองโดยรัฐบาล ได้แก่ สิทธิในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สิทธิในการได้รับบริการทางด้านสาธารณสุข สิทธิในการเข้ารับการศึกษา สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เสรีภาพในการเดินทาง เป็นต้น ซึ่งสิทธิมนุษยชนเหล่านี้ต้องเขียนรับรองไว้ในกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญหรือแนวนโยบายพื้นฐานของแต่ละประเทศ เพื่อเป็นหลักประกันว่ามนุษย์ทุกคนที่อาศัยอยู่ในรัฐจะได้รับการปกป้องและความคุ้มครองชีวิตความเป็นอยู่อย่างเหมาะสมในฐานะที่เป็นมนุษย์

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เนื่องจากเป็นสิทธิที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่ถือกำเนิดและถือว่าเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติระหว่างมนุษย์ด้วยกันเองและระหว่างรัฐกับมนุษย์ เป็นการให้ความสำคัญกับมนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมให้เป็นพลวัตอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันต่อไป อันเป็นแนวคิดที่สอดคล้องและเป็นหลักพื้นฐานต่อแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2.1.5 หลักความเสมอภาค

2.1.5.1 ความหมายของหลักความเสมอภาค

หลักความเสมอภาค เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ทุกคนเกิดมาและดำรงอยู่อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน และมนุษย์ทุกคนจะต้องเคารพสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน แนวคิดดังกล่าวเป็นมุมมองของสำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law School) ที่มองว่าสิ่งเหล่านี้ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด และถึงแม้จะไม่มีกฎหมาย

⁴⁰ วีรยาฯ, แผนปฏิบัติการแม่บทด้านสิทธิมนุษยชน อ้างใน http://portal.aviation.go.th/dca/general_knowledge.jsp เข้าถึงเมื่อ 6 ธันวาคม 2557.

บัญญัติรับรองไว้เป็นลายลักษณ์อักษรก็ยังคงมีผลบังคับใช้ได้ เพราะเป็นสิ่งที่รัฐและมนุษย์ทุกคนมีอาจ ปฏิเสธได้ นอกจากนี้ หลักความเสมอภาคยังมีความสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องปัจเจกชนนิยมอีกด้วย เพราะการที่รัฐหรือบุคคลต้องยอมรับและเคารพต่อหลักความเสมอภาคนั้น เท่ากับเป็นการยอมรับ สิทธิตามธรรมชาติของปัจเจกชนแต่ละคนด้วยเช่นกัน⁴¹ ซึ่งหลักความเสมอภาค หมายถึง หลักการใน กรณียที่อยู่ภายใต้กฎหมายที่ทำให้มีการปฏิบัติต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ อย่างเท่าเทียมกัน หรือไม่เลือกปฏิบัติ (non-discrimination) ทั้งนี้การปฏิบัติตามหลักความเสมอภาคนั้นจะต้องปฏิบัติ ต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกันอย่างเท่าเทียมกัน และจะต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญแตกต่างกัน ให้แตกต่างกันไปตามลักษณะของเรื่องนั้นๆ จึงจะทำให้มนุษย์ได้รับการปฏิบัติอย่างยุติธรรมภายใต้ หลักความเสมอภาคขึ้นได้

2.1.5.2 ที่มาของหลักความเสมอภาค

แนวความคิดในเรื่องความเสมอภาคนั้น ได้มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่ สมัยโบราณ เนื่องจากผู้ที่แสดงความคิดเห็นในเรื่องกฎหมายธรรมชาติก็เพื่อต่อต้านระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ไม่ต้องการให้พระมหากษัตริย์ใช้พระราชอำนาจผิดทำนองคลองธรรมโดยอ้าง ว่าเป็นหลักกฎหมายธรรมชาติที่บุคคลทุกคนเกิดมาย่อมเสมอภาคและเท่าเทียมกัน และมีสิทธิบาง ประการ เช่น สิทธิในชีวิตและร่างกาย ซึ่งเป็นสิทธิที่ติดตัวมนุษย์โดยไม่สามารถจำหน่ายโอนได้⁴² ในยุคต่อมา แนวความคิดเรื่องความเสมอภาคเกิดจากคำสอนของคริสต์ศาสนาที่ว่า มนุษย์ทุกคนเป็น ผู้ที่เท่าเทียมกันในสายตาของพระเจ้า คำสอนดังกล่าวถือเป็นการกล่าวอ้างและยอมรับในเรื่อง สิทธิธรรมชาติซึ่งได้รับมาจากพระเจ้าเพื่อต่อสู้กับอำนาจรัฐและความยุติธรรมของสังคม และ ถือว่าหลักแห่งความเสมอภาคเป็นนามธรรมที่มีสภาพบังคับให้ถือว่าเป็นกฎหมายโดยไม่จำเป็นต้อง บัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ในความเป็นจริงและในทางปฏิบัติแล้ว การที่จะถือว่ามีสิ่งใดเป็น กฎหมายและมีสภาพบังคับได้อย่างจริงจังและเป็นรูปธรรมนั้น ก็จะต้องนำหลักการดังกล่าวมาบัญญัติ ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ก็คือการแปรสภาพที่มาของกฎหมายตามเนื้อหาเป็นที่มาของกฎหมายตาม รูปแบบ⁴³ จึงได้มีการนำหลักความเสมอภาคมาบัญญัติไว้ในกฎหมายลายลักษณ์อักษร

2.1.5.3 ประเภทของหลักความเสมอภาค

หลักความเสมอภาคสามารถแยกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

⁴¹ หลักความเสมอภาคและการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม, ศูนย์ศึกษาคดีปกครอง สำนักวิจัยและวิชาการ สำนักงาน ศาลปกครอง, อ้างใน http://www.admincourt.go.th/00_web/09_academic/document/05_case/center181152.pdf เข้าถึงเมื่อ 19 มกราคม 2558.

⁴² สมยศ เชื้อไทย, *หลักรัฐธรรมนูญทั่วไป*, หน้า 138.

⁴³ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, *หลักแห่งความเสมอภาคตามกฎหมายฝรั่งเศส*, รวมบทความกฎหมายมหาชนจากเว็บ ไซด์ www.pub-law.net, (กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2545), หน้า 98-99.

2.1.5.3.1 หลักความเสมอภาคทั่วไป

หลักความเสมอภาคทั่วไปถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลทุกคนที่สามารถกล่าวอ้างเพื่อใช้ยับยั้งการกระทำใดๆ ของรัฐได้ หากเรื่องนั้นมีได้มีการกำหนดไว้ในหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง แต่หากเรื่องใดมีหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องกำหนดไว้แล้วก็ให้พิจารณาไปตามหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องนั้นๆ⁴⁴ ดังนั้น บุคคลไม่ว่าจะมีสถานะทางกฎหมายอย่างไรก็ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน สถานะทางกฎหมายจึงไม่ก่อให้เกิดเอกสิทธิ์แก่บุคคลเหล่านั้นได้แต่อย่างใด หลักความเสมอภาคทั่วไปจึงเป็นหลักที่บุคคลอาจเรียกร้องจากรัฐเพื่อให้ปฏิบัติต่อตนเช่นเดียวกับที่ปฏิบัติต่อบุคคลอื่นอย่างเท่าเทียมกัน⁴⁵

2.1.5.3.2 หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง

หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องคือ หลักความเสมอภาคที่ใช้เฉพาะภายในขอบเขตเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ ได้แก่ ความเสมอภาคในกระบวนการยุติธรรม ความเสมอภาคในการเข้าทำงานในภาครัฐ ความเสมอภาคในการเลือกตั้ง ความเสมอภาคในการรับภาระของรัฐ และความเสมอภาคในการรับบริการสาธารณะ เป็นต้น⁴⁶

ความสัมพันธ์ระหว่างหลักความเสมอภาคทั่วไปกับหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องนั้น ถือได้ว่าหลักความเสมอภาคทั่วไปเป็นพื้นฐานของหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง แต่หลักความเสมอภาคทั่วไปนั้นสามารถนำไปใช้ได้กับทุกๆ เรื่องโดยไม่จำกัดขอบเขตเรื่องใดเรื่องหนึ่งและบุคคลทุกๆ คนย่อมอ้างหลักความเสมอภาคทั่วไปได้ ส่วนหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องอาจถูกจำกัดโดยใช้เฉพาะเรื่องหรือเฉพาะกลุ่มบุคคลที่รัฐธรรมนูญมุ่งคุ้มครองเท่านั้น โดยหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องนั้นยังถือเป็นหลักกฎหมายพิเศษซึ่งย่อมมาก่อนหลักความเสมอภาคทั่วไป ถ้ากฎหมายใดได้รับการพิจารณาหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องแล้วก็ไม่จำเป็นต้องนำมาพิจารณาตามหลักความเสมอภาคทั่วไปอีก

2.1.5.4 หลักเกณฑ์ของหลักความเสมอภาค⁴⁷

หลักแห่งความเสมอภาคเป็นหลักเกณฑ์ที่ต้องปฏิบัติแก่บุคคลทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน แต่การใช้หลักความเสมอภาคที่มีความหลากหลายในการปฏิบัติที่มีสาระสำคัญของข้อเท็จจริงที่แตกต่างกันไป การปฏิบัติแก่บุคคลตามหลักความเสมอภาคก็ย่อมต้องแตกต่างกันไป

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 99.

⁴⁵ บรรเจิด สิงคะเนติ, *หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ*, หน้า 159-160.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 160-161.

⁴⁷ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, *หลักความเสมอภาค*, อ้างใน <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=657> เข้าถึงเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2558.

โดยเป็นการปฏิบัติในความแตกต่างที่ยอมรับได้ ซึ่งมีหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติตามหลักความเสมอภาค เพื่อให้เกิดความยุติธรรมดังนี้

2.1.5.4.1 ต้องใช้กฎเกณฑ์อันเดียวกันกับทุกคน

ยกเว้นมีสถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ เหตุการณ์ที่เหมือนกันหรือที่เหมือนกันในสาระสำคัญนั้นต้องได้รับการปฏิบัติโดยใช้กฎเกณฑ์เช่นเดียวกัน แต่หากมิใช่เรื่องที่เป็นเหตุการณ์หรือมีสภาพการณ์อย่างเดียวกัน ก็สามารถปฏิบัติให้แตกต่างกันได้

2.1.5.4.2 การใช้กฎเกณฑ์ที่แตกต่างกันต้องมีความสัมพันธ์กับสาระสำคัญของกฎเกณฑ์นั้น

กล่าวคือ กฎเกณฑ์ที่จะนำมาใช้ต้องมีความสัมพันธ์กับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ดังนั้นถึงแม้จะอยู่ในสถานะที่เหมือนกันแต่ข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญนั้นแตกต่างกันแล้ว กฎเกณฑ์ที่นำมาใช้บังคับก็ต้องแตกต่างกันไปด้วย แต่ถ้าเป็นข้อเท็จจริงที่ไม่เป็นสาระสำคัญและอยู่ในสถานะที่เหมือนกันแล้ว กฎเกณฑ์ที่ใช้บังคับนั้นจะต้องเป็นกฎเกณฑ์เดียวกัน

2.1.5.4.3 การปฏิบัติให้แตกต่างกันเนื่องจากผลประโยชน์มหาชน

หมายความว่า การปฏิบัติต่อบุคคลตามหลักความเสมอภาคนั้นย่อมต้องคำนึงถึงเรื่องประโยชน์สาธารณะเหนือประโยชน์ส่วนบุคคลหรือประโยชน์ของปัจเจกชน ดังนั้นจะอ้างหลักความเสมอภาคในการใช้กฎเกณฑ์เพื่อมาคุ้มครองปัจเจกชนนั้นหาได้ไม่

2.1.5.4.4 การอ้างประโยชน์สาธารณะเพื่อไม่ต้องเคารพต่อหลักแห่งความเสมอภาค

สำหรับการอ้างประโยชน์สาธารณะหรือประโยชน์ในทางมหาชนนั้น การอ้างดังกล่าวจะต้องไม่เป็นการก่อให้เกิดการแบ่งแยกอย่างที่ไม่สามารถยอมรับได้ กล่าวคือ การอ้างประโยชน์สาธารณะในการปฏิบัติให้แตกต่างกันนั้นสามารถกระทำได้ แต่จะต้องไม่ก่อให้เกิดการแบ่งแยกในลักษณะที่ไม่อาจยอมรับได้ เช่น การแบ่งแยกในเรื่องแหล่งกำเนิด เชื้อชาติ ศาสนา และเพศ เป็นต้น

2.1.5.4.5 การเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรม

การเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรมนั้นก็เพื่อที่จะลดความเหลื่อมล้ำที่ดำรงอยู่ คือการดำเนินการตามกฎหมายที่แตกต่างกันในลักษณะชั่วคราวที่ผู้มีอำนาจกำหนดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมและยกระดับบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลที่มีสถานะด้อยกว่าบุคคลอื่นเพื่อทดแทนความไม่เท่าเทียมกันที่ดำรงอยู่ ด้วยเหตุผลที่ว่าความไม่เสมอภาคทางกฎหมายบางประเภทมีขึ้นเพื่อแก้ไขความไม่เสมอภาคในทางความเป็นจริง

2.1.5.4.6 การปฏิบัติให้แตกต่างกันเนื่องจากระบบที่แตกต่าง

กัน

สำหรับการปฏิบัติให้แตกต่างกันนั้นอาจมีผลสืบเนื่องจากการมีระบบที่แตกต่างกัน ดังนั้นการจะพิจารณาเปรียบเทียบว่ามีการปฏิบัติเท่าเทียมกันหรือไม่ ต้องมีการเปรียบเทียบว่าอยู่ในระบบเดียวกันหรือไม่ เช่น ระบบของราชการกับระบบของภาคเอกชน นั้นมีลักษณะที่ต่างกัน ดังนั้น ในบางกรณีจึงไม่อาจจะนำระบบที่ต่างกันมาพิจารณาเปรียบเทียบกับกรปฏิบัติที่ต่างกันได้

2.1.5.4.7 การปฏิบัติให้แตกต่างกันอันเนื่องมาจาก

ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ต่างกัน

ซึ่งการปฏิบัติให้แตกต่างกันโดยมีสาเหตุจากระบบขนบธรรมเนียมประเพณีที่ต่างกันอาจเป็นเหตุผลในการปฏิบัติให้แตกต่างกันได้ โดยการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมนั้นต้องไม่ขัดหลักการปฏิบัติกันมายาวนานเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาความถูกต้อง แต่จะต้องใช้หลักความยุติธรรมของประชาชนในขณะปัจจุบันเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาด้วย

จากแนวคิดหลักความเสมอภาคข้างต้น ถือได้ว่าเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เนื่องจากเป็นสาระัตถะในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นคุณค่าที่มนุษย์ควรที่จะได้รับอย่างเท่าเทียมกันในสังคม รวมไปถึงการต้องได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน เพื่อแสดงให้เห็นว่ามนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีโดยปราศจากความหวั่นกลัวใดๆ อีกทั้ง แนวคิดเรื่องหลักความเสมอภาคนั้น มนุษย์ย่อมได้รับการรับรองและคุ้มครองจากกฎหมายอย่างเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์โดยมิต้องคำนึงถึงคุณสมบัติหรือเงื่อนไขอื่นๆ เช่น เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ถิ่นกำเนิด เป็นต้น และในขณะเดียวกันก็ถือได้ว่าหลักความเสมอภาคนี้อาจเป็นหลักที่ควรมิให้รัฐใช้อำนาจของตนตามอำเภอใจที่อาจจะเป็นการเลือกปฏิบัติแก่กลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ดังนั้นหลักความเสมอภาคจึงเป็นหลักสำคัญในการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและสามารถนำมาตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐได้ ที่แสดงให้เห็นถึงการให้คุณค่าที่มีอยู่ในตัวของประชาชน อีกทั้งยังเป็นหลักการพื้นฐานที่มีอยู่ในความมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วย

2.1.6 หลักรัฐธรรมนูญนิยม

หลักรัฐธรรมนูญนิยม (Constitutionalism) คือ แนวคิดที่จะใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรให้เป็นเครื่องมือในการกำหนดรูปแบบการปกครองและกำหนดกลไกอัน

เป็นโครงสร้างพื้นฐานในการจัดองค์กรบริหารของรัฐ⁴⁸ โดยจะยกฐานะรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรให้อยู่ในฐานะที่เป็นกฎหมายสูงสุดเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตลอดจนปกป้องคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง ดังนั้น หากรัฐได้อ้างถึงความมีอยู่ของรัฐธรรมนูญแต่ไม่ปรากฏถึงโครงสร้างแห่งหลักประกันในสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในรัฐ รัฐธรรมนูญดังกล่าวนั้นก็จะเป็นรัฐธรรมนูญที่ไม่สมบูรณ์ หรือไม่ถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญ โดยรัฐธรรมนูญนิยมจะให้ความสำคัญกับการจัดทำรัฐธรรมนูญเป็นลักษณะอักษรในลักษณะที่เป็นสัญญาประชาคมโดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้⁴⁹ ประการแรก จำกัดอำนาจของผู้ใช้อำนาจรัฐและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ที่เกิดขึ้นก่อนและยังคงดำรงอยู่จนทุกวันนี้ ประการที่สอง สร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะสังคมที่ถึงแม้จะมีความเสมอภาคกันในกฎหมาย แต่มีความไม่เท่าเทียมกันในความเป็นจริงเพราะเหตุจากสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม จึงจำเป็นที่รัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดเป็นกติกากลางของสังคมต้องลงไปมีบทบาทในการสถาปนาความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นโดยให้ความคุ้มครองผู้ที่อ่อนแอกว่า และประการที่สาม สร้างเสถียรภาพและประสิทธิภาพให้กับรัฐบาลในระบบการเมือง คือจะต้องใช้รัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรเป็นสิ่งที่ทำให้รัฐบาลซึ่งมีหน้าที่บริหารบ้านเมืองมีเสถียรภาพเพียงพอที่จะทำงานบริหารบ้านเมืองให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาของคนในสังคมได้

ซึ่งแนวความคิดพื้นฐานของรัฐธรรมนูญนิยมประกอบไปด้วย ทฤษฎีสัญญาประชาคม หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ หลักนิติรัฐ และหลักการแบ่งแยกการใช้อำนาจ แนวความคิดพื้นฐานดังกล่าวเป็นผลจากการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชาติตะวันตกที่อธิบายถึงปรากฏการณ์ของความเปลี่ยนแปลงจากระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยและมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐที่มาจากประชาชน และทุกคนในรัฐต้องอยู่ภายใต้กฎหมายสูงสุดดังกล่าวซึ่งก็หมายความว่าต้องเคารพและไม่ละเมิดต่อกฎหมาย ถ้าไม่เคารพและละเมิดต่อกฎหมายดังกล่าวแล้ว ระบบการตรวจสอบและสภาพบังคับจะตามมา หลักการดังกล่าวเรียกว่า แนวคิดรัฐธรรมนูญนิยม ซึ่งตั้งอยู่บนหลักการ 3 ประการ คือ การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ และการเสริมสร้างเสถียรภาพและประสิทธิภาพให้กับรัฐบาล โดยมีแนวความคิดพื้นฐานของหลักรัฐธรรมนูญนิยม⁵⁰ ดังนี้

⁴⁸ อมร จันทรสุมบรณ์, *คอนสติติวชันแนลลิสม์, (Constitutionalism) : ทางออกของประเทศไทย*, (กรุงเทพฯ, 2537), หน้า 9.

⁴⁹ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, *คำอธิบายวิภาษกฎหมายรัฐธรรมนูญ*, (กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2550), หน้า 20.

⁵⁰ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, *หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน*, หน้า 119-120.

2.1.6.1 ทฤษฎีสัญญาประชาคม

ทฤษฎีสัญญาประชาคมเป็นแนวคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติ ที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดของนักปราชญ์หลายท่าน ไม่ว่าจะเป็น โทมัส ฮอบส์ ซึ่งเห็นว่าสังคม โหดร้าย มีการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น และก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายในสังคมเพราะทุกคนมุ่งที่จะใช้ สิทธิเสรีภาพกันอย่างเต็มที่ ดังนั้น เพื่อที่จะหลีกเลี่ยงสภาพปัญหาความสับสนวุ่นวายทางสังคม ดังกล่าว มนุษย์จึงจำเป็นต้องทำพันธะสัญญาร่วมกันเพื่อมอบอำนาจสิทธิเด็ดขาดให้กับบุคคลหรือคณะ บุคคลเพื่อทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองให้สงบสุข หรือในการเสนอความคิดเห็นของ จอห์น ล็อก ซึ่ง วิเคราะห์สังคมการเมืองว่า มนุษย์กับสังคมแยกจากกันไม่ได้ การที่มนุษย์รวมตัวกันตามธรรมชาติ เพราะเกิดการละเมิดในสิทธิและเสรีภาพขึ้น มนุษย์จึงรวมตัวกันเป็นสังคมทำให้เกิดสัญญาทางสังคม ขึ้นโดยมนุษย์ยินดีสละสิทธิเสรีภาพบางอย่างให้กับฝ่ายปกครองเพื่อความผาสุกร่วมกัน นอกจากนี้ ฌอง ชาคส์ รูสโซ่ ก็ได้เสนอความเห็นที่ สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลเป็นไปตามธรรมชาติ แต่หากมีการใด นำมาซึ่งความไม่เสมอภาคของมนุษย์ ก็ต้องให้มนุษย์ทำสัญญาร่วมกันเพื่อกำหนดหลักประกันให้ได้รับการคุ้มครองจากสังคมในด้านสิทธิเสรีภาพของตน

จากหลักทฤษฎีสัญญาประชาคมของนักปรัชญาดังกล่าวข้างต้นมี หลักการพื้นฐานเดียวกันที่ว่า มนุษย์ตกลงยอมสละสิทธิตามธรรมชาติบางอย่างให้ผู้ปกครองได้ออก กฎเกณฑ์เพื่อจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ กฎเกณฑ์ดังกล่าวจึงเกิดจากแนวคิดสัญญา ประชาคมที่ทุกคนตกลงร่วมกันสร้างขึ้นมาให้อยู่เหนือทุกส่วนของสังคมการเมืองนั้นๆ สมาชิกทุกคน ยินยอมอยู่ภายใต้บังคับของกฎเกณฑ์ดังกล่าวเพื่อที่จะได้รับการคุ้มครองในชีวิต ร่างกาย และ ทรัพย์สิน อันเป็นแนวคิดที่ก่อให้เกิดระบบของกฎหมายรัฐธรรมนูญขึ้นมา

2.1.6.2 หลักความเป็นสูงสุดของกฎหมายรัฐธรรมนูญ

หลักความเป็นสูงสุดของกฎหมายรัฐธรรมนูญนี้เป็นผลของ รัฐธรรมนูญในระบอบประชาธิปไตยโดยถือว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นกฎเกณฑ์สูงสุดในการปกครอง ประเทศ มีบทบัญญัติที่กำหนดการใช้อำนาจรัฐตามหลักการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย โดยแบ่งเป็น องค์กรที่ใช้อำนาจนิติบัญญัติหรือรัฐสภา องค์กรที่ใช้อำนาจบริหารหรือรัฐบาลและฝ่ายปกครอง และ องค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการหรือศาล โดยมีลักษณะของการถ่วงดุลและคานอำนาจซึ่งกันและกัน และ กำหนดให้ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรต่างๆ ตลอดจนกำหนดหลักการเพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพตลอดจนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชน ดังนั้น โดยรูปแบบของรัฐธรรมนูญแล้วจึงต้อง อยู่เหนือกฎเกณฑ์ทั้งหลายที่รัฐธรรมนูญได้สร้างขึ้น

2.1.6.3 ทฤษฎีการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย

การปกครองของรัฐในลักษณะที่เป็นการให้อำนาจรัฐรวมอยู่ที่ บุคคลหรือคณะบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยไม่มีองค์กรอื่นมาคอยตรวจสอบหรือถ่วงดุล ย่อมจะก่อให้เกิด

แนวโน้มที่จะมีการใช้อำนาจรัฐตามอำเภอใจ ซึ่งจะทำให้ประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครองสุ่มเสี่ยงที่จะได้รับการกดขี่ข่มเหงหรือเอารัดเอาเปรียบ สิทธิเสรีภาพของผู้อยู่ใต้ปกครองก็ย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้ และขาดหลักประกันในการดำรงชีวิตในสังคม ซึ่งมองเตสกีเออ นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศส ได้เสนอแนวคิดในการแบ่งแยกการใช้อำนาจอริปไตยออกเป็นสามอำนาจ คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ เพื่อทำให้เกิดดุลยภาพการใช้อำนาจรัฐไม่ให้เกิดการผูกขาดโดยองค์กรใด องค์กรหนึ่ง และทำให้สิทธิเสรีภาพของประชาชนได้รับความคุ้มครองอย่างเต็มที่ ทฤษฎีแบ่งแยกการใช้อำนาจอริปไตยดังกล่าวนี้จึงเป็นหลักการที่สนับสนุนต่อแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมที่ทำให้รัฐสามารถใช้อำนาจได้อย่างมีประสิทธิภาพและยังเป็นการสร้างหลักประกันต่อสิทธิเสรีภาพให้เกิดแก่ประชาชนอีกด้วย

ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงหลักการและสาระสำคัญของแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมที่มุ่งตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐเพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งเป็นมูลฐานอย่างหนึ่งของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น จะเห็นได้ว่า คุณค่าในความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่รัฐต้องให้ความเคารพและคุ้มครองเสมอ การนำหลักรัฐธรรมนูญนิยมมาใช้ก็เพื่อเป็นกรอบในการจัดทำรัฐธรรมนูญที่จะคำนึงถึงการสร้างหลักประกันแห่งความเชื่อมั่นแก่ประชาชนว่า รัฐจะไม่ละเมิดหรือกระทำการก้าวล่วงเข้าไปในดินแดนแห่งสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชนได้ หรือหากรัฐจะก้าวล่วงเข้าไปได้นั้นจะต้องมีกฎหมายให้อำนาจและต้องกระทำโดยคำนึงถึงหลักความได้สัดส่วนในประโยชน์มหาชน และสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่ถูกละเมิดด้วย อีกทั้งรัฐยังต้องให้ประชาชนได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยไม่อาจที่จะเลือกปฏิบัติในการบังคับใช้กฎหมายหรืออำนาจรัฐต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือคณะใดคณะหนึ่งได้ ซึ่งเหล่านี้เป็นการให้รักษาไว้ซึ่งสิทธิในชีวิตและร่างกายของมนุษย์ในอันที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาค ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานในความมีอยู่ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2.1.7 หลักการแบ่งแยกอำนาจ

หลักการแบ่งแยกอำนาจนั้น เป็นกรณีที่เกิดขึ้นเมื่อมีรัฐ และรัฐดังกล่าวต้องการที่จะใช้อำนาจรัฐผ่านทางองค์กรต่างๆ ภายในรัฐ โดยไม่ได้ดำเนินการโดยบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือคณะบุคคลใดคณะบุคคลหนึ่งเท่านั้น ซึ่งมักจะเกิดขึ้นในรัฐที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยรัฐต้องการที่จะใช้อำนาจอริปไตยให้เกิดประสิทธิภาพโดยต้องเป็นหลักประกันในสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตลอดจนต้องคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนในรัฐด้วยเช่นกัน ซึ่งมีแนวคิดเกี่ยวกับหลักการแบ่งแยกออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1.7.1 หลักการแบ่งแยกอำนาจอริปไตย

2.1.7.1.1 หลักทั่วไป

บารอน แอ็กตัน (1st Baron Acton) กล่าวไว้ว่า “อำนาจมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดการใช้อำนาจที่ไม่ชอบและอำนาจเด็ดขาดย่อมก่อให้เกิดการใช้อำนาจที่ไม่ชอบขึ้นมาอย่างแน่แท้ แม้กระทั่งคนดีก็กลายเป็นคนเลวได้เมื่อกลายมาเป็นผู้ใช้อำนาจ” (Power tends to corrupt and absolute power corrupts absolutely. Great men are almost always bad men.)⁵¹ คำกล่าวดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาทางประวัติศาสตร์ของความเป็นสังคมนิยมจากการใช้อำนาจของผู้ปกครองในแต่ละยุคสมัย หากมีการปล่อยให้อำนาจรัฐอยู่ภายใต้การควบคุมของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือคณะบุคคลใดคณะบุคคลหนึ่งแล้วย่อมเป็นการสุ่มเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดการใช้อำนาจในทางที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย อันเป็นการทำลายหลักประกันความเชื่อมั่นในเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชนว่าจะได้รับการปกป้องและคุ้มครองดูแลจากรัฐหรือไม่ ดังนั้น จึงมีความพยายามที่จะเสนอแนวคิดเพื่อที่จะแบ่งแยกการใช้อำนาจรัฐไม่ให้อยู่ภายใต้การจัดการขององค์กรใดองค์กรหนึ่งเท่านั้น

2.1.7.1.2 แนวคิดในการแบ่งแยกอำนาจของมองเตสกีเออ

โดยในช่วงศตวรรษที่ 17 ได้มีผู้เสนอแนวความคิดในการแบ่งแยกการใช้อำนาจอริปไตยออกเป็น 3 อำนาจ ได้แก่ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ คือ มองเตสกีเออ (Montesquieu) นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศส โดยมองเตสกีเออเห็นว่าการสำเร็จในการปกครองประเทศของอังกฤษ เกิดจากการที่อังกฤษมีเสรีภาพในทางการเมืองมากที่สุด เนื่องจากอำนาจรัฐได้แบ่งแยกไปยังอำนาจหรือองค์กรต่างๆ โดยไม่มีอำนาจหรือองค์กรใดที่มีอำนาจโดยเด็ดขาดที่จะบีบบังคับประชาชนได้ ดังนั้น อำนาจอริปไตยในแต่ละรัฐจะประกอบไปด้วยอำนาจ 3 ลักษณะ ได้แก่ อำนาจนิติบัญญัติ (Legislative Power) อำนาจบริหาร (Executive Power) ซึ่งขึ้นอยู่กับสิทธิของชาติ (Nations) และอำนาจบริหาร (Executive Power) ซึ่งขึ้นอยู่กับสิทธิของเอกชน (Civil Right) กล่าวคือ อำนาจนิติบัญญัติเป็นอำนาจที่ใช้โดยผู้ครองรัฐ (The Prince) หรือผู้บริหาร (Magistrate) เพื่อออกกฎหมายขึ้นใช้บังคับภายในรัฐ ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายในลักษณะที่มีผลใช้บังคับเป็นการชั่วคราวหรือในลักษณะที่มีผลใช้บังคับอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง หรือในลักษณะที่มีผลเป็นการยกเลิกกฎหมายที่มีผลใช้บังคับอยู่แต่เดิม ส่วนอำนาจบริหารซึ่งขึ้นอยู่กับสิทธิของชาติหรืออำนาจบริหารนั้น มองเตสกีเออเห็นว่า เป็นอำนาจที่ผู้ครองรัฐหรือผู้บริหารสามารถนำไปในเรื่องที่ว่าด้วยความมั่นคงและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ อันได้แก่ การเสริมสร้างความมั่นคงปลอดภัย

⁵¹ Lord Acton, Historical Essays and Studies (Appendix), J. N. Figgis and R. V. Lawrence (eds.) (Macmillan, 1907).

และป้องกันการถูกรุกรานให้กับรัฐ การส่งและรับคณะทูตานุทูต การก่อสงครามและการสร้างสันติภาพในทางระหว่างประเทศ เป็นต้น โดยมองเตสกีเออได้เรียกอำนาจนี้อีกอย่างหนึ่งว่า “อำนาจบริหารของรัฐ” (The Executive Power of the State) ในส่วนของอำนาจบริหารซึ่งขึ้นอยู่กับสิทธิของเอกชนนั้น มองเตสกีเออเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อำนาจในการพิพากษา” (Power of Judging) โดยเขาเห็นว่า ผู้ใช้อำนาจชนิดนี้ควรเป็นคณะตุลาการ (Tribunal) เฉพาะกิจซึ่งจัดตั้งขึ้นเป็นครั้งคราว โดยมีที่มาจากประชาชน และภารกิจของผู้พิพากษาควรจำกัดอยู่เพียงแค่การชี้ให้เห็นว่า กฎหมายซึ่งใช้บังคับแก่กรณีพิพาทมีอยู่อย่างไร หรืออาจกล่าวได้ว่า ผู้พิพากษาควรเป็นแค่เพียงปากที่เปล่งถ้อยคำของกฎหมายเท่านั้น และงตวันที่จะระบุมุมความคิดเห็นใดๆ ไว้ในคำพิพากษา เพราะจะทำให้ประชาชนไม่ทราบถึงหน้าที่ที่แท้จริงตามกฎหมาย

ภายหลังจากที่ได้กล่าวถึงลักษณะของอำนาจอธิปไตยทั้ง 3 ประเภทแล้ว มองเตสกีเออก็ได้อธิบายต่อไปว่า อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารไม่ควรถูกใช้โดยบุคคลคนเดียวหรือผู้บริหารคณะเดียวกัน เพราะหากเกิดสภาวะเช่นนี้ขึ้นในรัฐแล้ว เสรีภาพของประชาชนย่อมถูกทำลาย ด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้ปกครองที่ผูกขาดอำนาจทั้งสองประเภทไว้กับตนเองย่อมออกกฎหมายที่ละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน (Tyrannical Laws) และใช้บังคับกฎหมายดังกล่าวในลักษณะลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนด้วย ในกรณีของอำนาจในการพิพากษานั้นหากอำนาจดังกล่าวถูกใช้โดยองค์กรที่เป็นผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติในเวลาเดียวกันแล้ว อำนาจที่ผู้นั้นมีเหนือชีวิตและเสรีภาพของประชาชนในรัฐย่อมมีสภาพเป็นอำนาจตามอำเภอใจ และสำหรับกรณีที่อำนาจพิพากษาถูกใช้โดยองค์กรที่เป็นผู้ใช้อำนาจบริหารรัฐในเวลาเดียวกันแล้ว อำนาจที่องค์กรเช่นว่านั้นใช้ย่อมมีสภาพเป็นอำนาจในการกดขี่ไปโดยปริยาย

สำหรับกรณีที่รูปแบบการปกครองของรัฐเป็นไปในลักษณะที่ทั้งสามอำนาจดังกล่าวถูกใช้โดยองค์กรเดียวกัน ไม่ว่าจะองค์กรนั้นจะประกอบไปด้วยบุคคลเพียงคนเดียว หรือมีลักษณะเป็นคณะบุคคล และไม่ว่าบุคคลที่ประกอบขึ้นเป็นองค์กรนั้นจะมีที่มาจากชนชั้นสูงหรือสามัญชนก็ตาม รูปแบบการปกครองดังกล่าวย่อมนำพารัฐไปสู่ความหายนะในที่สุด นอกจากนี้ มองเตสกีเออยังได้พรรณนาถึงรูปแบบการปกครองของราชอาณาจักร (Kingdoms) ในยุโรปว่า โดยส่วนใหญ่จะจัดระบบการใช้อำนาจอธิปไตยทั้งสามประเภทในลักษณะกึ่งแบ่งแยกอำนาจ (Moderate) โดยผู้ครองรัฐ (The Prince) จะเป็นผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารรัฐ ในขณะที่อำนาจในการพิพากษาจะถูกใช้โดยประชาชน และในขณะเดียวกัน มองเตสกีเออได้ยกตัวอย่างกรณีของอาณาจักรเดิร์กซึ่งอำนาจทั้งสามถูกรวมไว้ที่สุลต่านโดยชี้ให้เห็นว่า สภาวะที่ระบบการใช้อำนาจเป็นไปในลักษณะเช่นนี้เป็นสภาวะที่โหดร้ายป่าเถื่อน (Atrocious) สำหรับเหตุผลที่ทำให้มองเตสกีเออเสนอแนวคิดเรื่องการแบ่งแยกอำนาจนั้น สามารถอนุมานได้จากแนวคิดในเรื่องเสรีภาพของมองเตสกีเออซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือเจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ซึ่งมองเตสกีเออกล่าวไว้ว่า ทั้งรัฐ

ประชาธิปไตยและรัฐอธิปไตยต่างก็มีใช้รัฐเสรีโดยสภาพ เสรีภาพในทางการเมืองของประชาชน จะปรากฏอยู่เฉพาะในรัฐที่มีการปกครองชนิดที่มองเตสกีเออเรียกว่า Moderate Government เท่านั้น อย่างไรก็ตาม ในบรรดารัฐที่มีการปกครองแบบ Moderate Government นั้น มิใช่ว่า พลเมืองของทุกรัฐที่มีการปกครองลักษณะดังกล่าวจะมีเสรีภาพในทางการเมืองเสมอไป เฉพาะรัฐที่มีการปกครองแบบ Moderate Government ซึ่งไม่มีการบิดเบือนการใช้อำนาจอธิปไตยไปในทางที่มิชอบเท่านั้นที่เสรีภาพเช่นว่านี้จึงจะสามารถดำรงอยู่ได้

2.1.7.1.3 สารสำคัญของหลักการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย

มองเตสกีเออได้ตั้งข้อสังเกตว่า ประวัติศาสตร์ได้สอนมนุษย์ว่า ใครก็ตามที่มีอำนาจย่อมมีแนวโน้มที่จะใช้อำนาจไปในทางมิชอบเสมอ บุคคลเหล่านี้จะใช้อำนาจมากขึ้นเรื่อยๆ จนกว่าจะถึงขีดสุดของอำนาจดังกล่าว และเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการใช้ อำนาจไปในทางมิชอบเกิดขึ้น มองเตสกีเออได้เสนอว่า ต้องจัดระบบการใช้อำนาจในลักษณะที่ทำให้ อำนาจสามารถยับยั้งซึ่งกันและกัน แนวคิดนี้เองคือเหตุผลที่ทำให้มองเตสกีเออได้เสนอให้แยก ประเภทของอำนาจอธิปไตยออกเป็น 3 ประเภท และจัดให้อำนาจแต่ละประเภทถูกใช้โดยองค์กรที่ แตกต่างกัน โดยมีหลักการแบ่งแยกอำนาจ⁵² ดังนี้

ประการแรก รัฐมีอำนาจออกกฎหมาย แก้ไขกฎหมาย และยกเลิกกฎหมาย ซึ่งจะมีผลบังคับใช้ต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน อำนาจดังกล่าวก็คือ อำนาจนิติบัญญัติ

ประการที่สอง รัฐมีอำนาจในการดูแลความปลอดภัย ทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ และสามารถใช้อำนาจเข้าดำเนินการเพื่อให้ประชาชนเคารพต่อ กฎหมาย อำนาจดังกล่าวเป็นอำนาจที่เป็น การดำเนินการควบคุมให้ประชาชนต้องปฏิบัติตาม บทบัญญัติของกฎหมาย อำนาจดังกล่าวก็คือ อำนาจบริหาร

ประการสุดท้าย รัฐจำเป็นต้องจัดให้มีการลงโทษ บุคคลเมื่อมีการกระทำผิดกฎหมาย และวินิจฉัยข้อพิพาทเพื่อจัดให้มีการพิพากษาชี้ขาดคดีระหว่าง เอกชนผู้อยู่ได้ปกครอง

ด้วยลักษณะดังกล่าวข้างต้น มองเตสกีเออเห็นว่าการใช้อำนาจนิติบัญญัติซึ่งเป็นเรื่องการตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับกับประชาชนทั่วไป ควรที่จะต้องให้ ประชาชนและกลุ่มอภิชนเป็นผู้ใช้อำนาจผ่านทางรัฐสภาาร่วมกันระหว่างสภาอภิชน (สภาสูง) และสภา ประชาชน (สภาล่าง) เพื่อทำหน้าที่คอยถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน ส่วนอำนาจบริหารควรที่จะให้ให้ กษัตริย์เป็นผู้ทำหน้าที่ดังกล่าว โดยมีขุนนางและราชสำนักเป็นผู้ช่วย และสำหรับอำนาจตุลาการ ควร

⁵² อมร จันทรสมบูรณ์, กฎหมายปกครอง, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544), หน้า 51-52.

ที่จะให้คณะกรรมการเฉพาะกิจในลักษณะขององค์กรชั่วคราว ไม่ใช่องค์กรประจำ โดยมีหน้าที่พิจารณา วินิจฉัยคดีเมื่อมีคดีเกิดขึ้นและสิ้นสุดอำนาจหน้าที่เมื่อพิจารณาแล้วเสร็จ เพื่อให้ประชาชนมีความ ย้ำเกรงต่ออำนาจของสถาบันไม่ใช่เกรงกลัวในตัวบุคคล

การแบ่งแยกการใช้อำนาจอธิปไตยตามแนวคิดและ หลักการของมองเตสกีเออ นั้น มุ่งประสงค์ที่ไม่ต้องการให้เกิดการใช้อำนาจรัฐในทางที่ไม่ชอบด้วย กฎหมายอันจะส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน การแบ่งแยกอำนาจโดยองค์กรที่ต่างกัน ใน ลักษณะที่คอยถ่วงดุลอำนาจและคานอำนาจไม่ให้อำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอำนาจมากเกินไปซึ่งอาจ ทำให้เกิดการละเมิดต่อมนุษย์ได้ โดยมีการแบ่งแยกองค์กรใช้อำนาจอธิปไตย ดังนี้

- (1) องค์กรนิติบัญญัติ มีอำนาจหน้าที่ในการตรา กฎหมายขึ้นบังคับใช้ภายในรัฐ
- (2) องค์กรบริหาร มีอำนาจหน้าที่ในการบริหารและ ปกครองประเทศ
- (3) องค์กรตุลาการ มีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยคดี เพื่อผดุงความยุติธรรมแก่ประชาชน

2.1.7.2 หลักการแบ่งแยกหน้าที่หรือหลักการแบ่งแยกองค์กร

แม้มองเตสกีเออจะได้แบ่งแยกการใช้อำนาจอธิปไตยออกเป็น 3 องค์กร แต่ในทางปฏิบัติแล้วไม่สามารถแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยออกเป็นส่วนต่างๆ ได้โดยเด็ดขาด แต่ หากเป็นเรื่องของการแบ่งหน้าที่ในการใช้อำนาจรัฐ เนื่องจากนักกฎหมายในประเทศภาคพื้นยุโรปเห็นว่า อำนาจอธิปไตยไม่สามารถแบ่งแยกได้ แต่หน้าที่ต่างหากที่สามารถแบ่งแยกได้ จึงได้มีการให้คำ จำกัดความของการแบ่งอำนาจว่าเป็น หลักการแบ่งแยกหน้าที่หรือหลักการแบ่งแยกองค์กร (Separation of Function) หรือ (Separation of Organization)⁵³

การใช้อำนาจรัฐก่อให้เกิดความผูกพันของรัฐที่จะต้องปฏิบัติ หน้าที่ต่างๆ โดยแบ่งได้เป็นหน้าที่หลักๆ ได้แก่ หน้าที่ในทางนิติบัญญัติ หน้าที่ในทางบริหาร และ หน้าที่ในทางตุลาการ หรือจะเป็นหน้าที่อื่นๆ ก็ได้ หน้าที่ต่างๆ เหล่านี้สามารถแบ่งแยกได้หลายหน้าที่ และแต่ละหน้าที่นั้น ยังสามารถแบ่งแยกไปยังองค์กรต่างๆ ได้อีกหลายองค์กร หรือสามารถแบ่งแยก หลายๆ หน้าที่ไปยังองค์กรเดียวก็ได้ กล่าวคือ อำนาจนิติบัญญัติก็ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นอำนาจหน้าที่ เฉพาะรัฐสภาเท่านั้น รัฐบาลหรือองค์กรศาลก็มีอำนาจที่จะออกกฎหมายขึ้นใช้บังคับได้ ซึ่งเป็น ลักษณะของการแบ่งแยกหน้าที่เดียวออกเป็นหลายองค์กร หรือจะแบ่งแยกหลายหน้าที่ไปยังองค์กร ใดเพียงองค์กรเดียวก็ได้ เช่น หน้าที่ในทางบริหาร และหน้าที่ในทางตุลาการ ก็อาจจะเป็นอำนาจ

⁵³ <http://www.law.cmu.ac.th/law2011/journal/e1410669177.doc> เข้าถึงเมื่อ 28 เมษายน 2557.

หน้าที่ของรัฐสภาก็ได้ แต่กรณีการแบ่งหน้าที่เหล่านี้ต้องอยู่บนพื้นฐานของการควบคุมตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจ (Check and Balance) อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ดังนั้น หากองค์กรใดที่ไม่ มีระบบการควบคุมตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจอย่างเป็นระบบที่ดีพอ ก็อาจจะทำให้องค์กรดังกล่าว นั้นใช้อำนาจเหนือมากเกินไปจนส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้ ดังนั้น ระบบการ ถ่วงดุลอำนาจจึงเป็นระบบที่ต้องใช้ในการจัดโครงสร้างดังกล่าว ซึ่งหลักการแบ่งแยกหน้าที่ (Separation of function) นำไปสู่หลักการที่สำคัญ 4 ประการ คือ

(1) หลักการกระทำทางรัฐสภาหรือการกระทำทางนิติบัญญัติ (Legislative Act) ซึ่งจะถูกควบคุมโดยศาลรัฐธรรมนูญ

(2) หลักการกระทำของรัฐบาลหรือการกระทำทางบริหาร (Act of Government) ซึ่งถูกควบคุมโดยรัฐสภา

(3) หลักการกระทำทางปกครอง (Administrative Act) ซึ่งถูก ควบคุมโดยศาลปกครอง

(4) หลักการกระทำทางชี้ขาดข้อพิพาท (Judicial Act) ซึ่งถูก ควบคุมโดยศาลสูง (ศาลฎีกาหรือศาลปกครองสูงสุด)

หลักการแบ่งแยกหน้าที่ดังกล่าว จะพิจารณาบนหลักการพื้นฐาน ที่ว่า อำนาจอธิปไตยมีเพียงหนึ่งเดียว จึงไม่อาจแบ่งแยกได้ แต่สามารถแบ่งแยกหน้าที่การปฏิบัติและ แบ่งแยกไปตามองค์กรต่างๆ ได้ โดยมีระบบควบคุมถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันที่อยู่บนพื้นฐานของ หลักนิติรัฐ

จากหลักการแบ่งแยกอำนาจดังกล่าวข้างต้น ไม่ว่าจะ เป็น หลักการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยหรือแบ่งแยกอำนาจหน้าที่ ซึ่งอาจจะมีความแตกต่างในเชิงทฤษฎีกัน บ้าง แต่โดยหลักการแล้ว ก็มุ่งที่จะควบคุมการใช้อำนาจรัฐ ในบริบทที่ไม่ต้องการให้การใช้อำนาจของ องค์กรใดองค์กรหนึ่งอยู่เหนืออีกอำนาจ หรือมีอำนาจสูงสุดในลักษณะที่เด็ดขาดสมบูรณ์ จำเป็นที่ จะต้องมีการสร้างหรือมาตรการที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันในสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ไม่ให้ มีการใช้อำนาจตามอำเภอใจจนสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ระบบ หรือมาตรการดังกล่าวคือการสร้างระบบการถ่วงดุลและคานอำนาจซึ่งกันและกัน (Checks and Balances) เพื่อไม่ให้อำนาจขององค์กรใดองค์กรหนึ่งมีเหนือกว่าจนก่อให้เกิดการใช้อำนาจที่เป็นการ ก้าวล่วงต่อสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชน ดังนั้น หลักการแบ่งแยกอำนาจนี้ จึงเป็นหลักการที่มีขึ้นเพื่อเป็นกรอบการปฏิบัติหน้าที่ของการใช้อำนาจรัฐไม่ให้เกินขอบเขตตามที่ กฎหมายบัญญัติไว้เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของประชาชน หลักการแบ่งแยกอำนาจจึงเป็นหลักการที่ สะท้อนถึงการเห็นคุณค่าและความสำคัญในตัวของมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็น มนุษย์ดังกล่าวนี้ด้วย

จากการศึกษาถึงหลักพื้นฐานของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นจะพบว่า หลักพื้นฐานดังกล่าวเหล่านี้มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการให้ความสำคัญต่อคุณค่าของความเป็นมนุษย์ในลักษณะที่ว่า มนุษย์ที่เกิดมามีสิทธิตามธรรมชาติในความมีอยู่ของชีวิต การมีร่างกายที่อยู่รอดปลอดภัย มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีเสรีภาพที่จะกระทำการอย่างใดก็ได้ภายใต้บริบทที่จะต้องให้ความเคารพต่อคุณค่าในความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่นเช่นเดียวกัน จึงไม่อาจที่จะกระทำละเมิดหรือก้าวล่วงไปสร้างความเดือดร้อนรำคาญในเขตแดนของสิทธิอันชอบธรรมของบุคคลอื่น ตลอดจนรัฐก็ไม่อาจที่จะกระทำการใดๆ นอกเหนืออำนาจที่กฎหมายบัญญัติไว้ในการที่จะมาจำกัดหรือกระทำการใดที่เป็นการทำให้มนุษย์ต้องด้อยค่าลงได้เลย

2.2 องค์ความรู้เกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2.2.1 ความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

การที่จะทำความเข้าใจเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จำเป็นที่จะต้องเข้าใจความหมายของคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” อย่างลึกซึ้งเสียก่อน เนื่องจากเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นคำใหม่ในระบบกฎหมายที่ได้นำมาจากกฎหมายของต่างประเทศ อีกทั้งยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าที่มีความผูกพันอยู่ในตัวของมนุษย์ ซึ่งได้มีการให้นิยามความหมายของคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ที่แตกต่างกันไปตามมุมมอง ดังนี้

2.2.1.1 การให้นิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามตัวอักษร

คำว่า “ศักดิ์ศรี”⁵⁴ หมายถึง เกียรติศักดิ์ เช่น ประพฤติตนไม่สมศักดิ์ศรี แต่หากถอดความหมายโดยการแยกคำออกจากกัน คำว่า “ศักดิ์” หมายถึง ฐานะ ส่วนคำว่า “ศรี” หมายถึง สิริ มิ่งขวัญ ผู้เป็นที่รักหรือเคารพนับถือ ส่วนคำว่า “เกียรติ” หมายถึง การยกย่องนับถือ ดังนั้น เมื่อพิจารณาความหมายของคำดังกล่าวข้างต้นโดยรวมแล้ว คำว่า “ศักดิ์ศรี” จึงหมายถึง การยอมรับนับถือสถานภาพของบุคคล⁵⁵ ที่เปรียบเสมือนเกราะป้องกันความเป็นมนุษย์ แม้ไม่อาจพิสูจน์ให้ประจักษ์ชัดเจนในความเท่าเทียมกันภายนอกได้ แต่ก็อาจรับรู้และสัมผัสได้ด้วยเหตุผลภายในจิตสำนึกจากความรู้สึกผิดชอบของมนุษย์ผู้มีปัญญาได้อย่างเท่าเทียมกันอย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์ทุกคนนั้นมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในตัวเอง ไม่ว่าจะมีความแตกต่างกันใน

⁵⁴ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, หน้า 1094.

⁵⁵ นพนิธิ สุริยะ, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ : มองจากบริบทของไทย, วารสารนิติศาสตร์, ปีที่ 3, (กันยายน 2543), หน้า

ด้านสังคม วัฒนธรรม ชุมชนประเพณีนิยมหรืออื่นใดก็ตาม แต่ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อยู่ที่ทุกคน เพราะเป็นมนุษย์ อันจะต้องได้รับการยอมรับและเคารพโดยเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง⁵⁶

ส่วนคำว่า “ศักดิ์ศรี” ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Dignity ซึ่งใน the Oxford Advanced Learner's Dictionary หมายถึง ความสงบใจเย็นหรืออ่อนโยนที่สมควรจะได้รับการยอมรับนับถือ ภาวะที่ควรจะได้รับความจริงใจและความเคารพจากผู้อื่น และ ความรู้สึกถึงความสำคัญของตนเองและคุณค่าแห่งตน (a calm and serious manner that deserves respect, the fact of being given honour and respect by people and a sense of your own importance and value)⁵⁷

อิสสระ นิติทัณฑ์ประภาศ ได้กล่าวว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นคำที่แปลมาจากคำว่า “Human Dignity” ในภาษาอังกฤษซึ่งเป็นศัพท์ทางวิชาการที่นักปรัชญาของประเทศตะวันตกได้บัญญัติขึ้นในยุคที่มีการเรียกร้องสิทธิมนุษยชน และ นพนิธิ สุริยะ กล่าวว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์น่าจะเป็นรากแก้วหรือเป็นพื้นฐานของแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน⁵⁸

2.2.1.2 การให้นิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในทางประวัติศาสตร์

หากย้อนกลับไปศึกษาความเป็นมาในทางประวัติศาสตร์ว่าได้มีการนิยามความหมายของคำว่า “ศักดิ์ศรี” (Wuerde) ไว้แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ คำว่า “ศักดิ์ศรี” (Dignitas) ในความหมายของชาวโรมัน หมายถึง เกียรติในทางส่วนบุคคลที่ปรากฏต่อสาธารณะ ดังนั้น ศักดิ์ศรีในความหมายของชาวโรมัน จึงไม่ใช่เรื่องของบุคคลทุกคน หากแต่หมายถึงความถึงเฉพาะบุคคลที่ได้รับเกียรติจากสาธารณะ⁵⁹

นอกจากนี้ คำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังถูกนำมาใช้ในการแสดงข้อคิดเห็นทั้งด้านศีลธรรม จริยธรรม และการเมือง ในประเด็นที่ว่า มนุษย์มีสิทธิภายในตัวเองที่จะได้รับความเคารพและการปฏิบัติต่ออย่างมีศีลธรรม เป็นความเชื่อเชิงปรัชญาญาณที่มีอยู่ภายในของตัวบุคคล เป็นสิทธิที่ไม่อาจละเมิดได้ และเชื่อมโยงกับหลักการเรื่องคุณค่าและความเคารพ การนับถือตนเอง ความสามารถในการควบคุมตัวเอง สิทธิมนุษยชน และเหตุเชิงปรัชญาญาณอื่นๆ และ คำว่า “Dignity” ถูกนำมาใช้เป็นครั้งแรกในภาษาละตินก่อนยุคปฏิวัติ (Renaissance) จากนั้นก็ถูกใช้ใน

⁵⁶ ยศศักดิ์ โกไศยานานนท์, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544), หน้า 127.

⁵⁷ The Oxford Advanced Learner's Dictionary, (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์; 2546), หน้า 88.

⁵⁸ ทิพรรัตน์ เต็มเพ็ชร, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ : ศึกษากรณีการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ และตามกฎหมายภายใน, (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), หน้า 8.

⁵⁹ บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 86.

ภาษาฝรั่งเศสและภาษาอังกฤษเป็นลำดับสุดท้าย คำว่าศักดิ์ศรี หรือ “Dignity” เป็นศัพท์ที่ถูกใช้ใน ด้านปรัชญายาวนาน และมักถูกตีความและนำไปใช้ในเชิงรัฐศาสตร์ กฎหมาย และวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นการวิจัยทางพันธุกรรม หรือแม้แต่ประเด็นการทำการุณยฆาต (Euthanasia) และการฆ่าตัวตาย (Suicide) ก็มีการอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาเป็นข้อโต้แย้งการกระทำทั้งสองอย่าง⁶⁰

และในทางตำรากฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้มีความพยายามที่จะให้นิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Menschen-wuerde) อย่างไรก็ตามก็ยังไม่มียุติธรรมใดที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป อนึ่ง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นแนวคิดที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ การที่จะศึกษาความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงจำเป็นต้องศึกษาความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ด้วย⁶¹

2.2.1.3 การให้นิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในทาง

ศาสนา

2.2.1.3.1 นิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ในทางศาสนาคริสต์

ศักดิ์ศรี ในความหมายของศาสนาคริสต์ หมายถึง ความเมตตาของพระเจ้า ซึ่งเกี่ยวกับข้อเท็จจริงในทางศาสนาคริสต์ว่า มนุษย์นั้นถูกสร้างขึ้นตามความประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้น ศักดิ์ศรีของมนุษย์จึงไม่อาจถูกทำลายหรือถูกพรากไปได้โดยการกระทำของมนุษย์ด้วยกัน หากแต่ถูกทำลายได้โดยบาปของตนเอง ศักดิ์ศรีในความหมายของศาสนาคริสต์จึงเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้า⁶² อีกทั้งศาสนาคริสต์มองว่า มนุษย์เป็นสิ่งสูงส่ง เพราะเป็นสิ่งทีพระเจ้าทรงสร้าง (The Creature of God) เป็นพระฉายาของพระองค์ที่ปรากฏอยู่ในโลกของรูปธรรม (The Image of God) พระเจ้ารักมนุษย์เพราะมนุษย์มีคุณค่าแห่งศักดิ์ศรีที่ควรเคารพ⁶³ และคำสอนว่ามนุษย์ทุกคนเสมอเหมือนกันในสายตาของพระผู้เป็นเจ้า เพราะต่างเป็นบุตรของพระผู้เป็นเจ้าทุกคน ดังนั้น มนุษย์ทุกคนจึงมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน จึงไม่ควรที่จะมีการแบ่งแยกชนชั้นซึ่งเป็นการกล่าวอ้างถึงสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ที่ได้รับมาจากพระเจ้า คำสอนในเรื่องศักดิ์ศรีหรือคุณค่าของความเป็นมนุษย์ในความหมายที่มนุษย์คือสัตว์โลกที่พระเจ้า

⁶⁰ Daneil P. Sulmasy, *Death, Dignity, and the Theory of Value*, (New York : Saint Vincent’s Hospital Manhattan, 1992), p.1.

⁶¹ บรรเจิด สิงคะเนติ, *หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ*, หน้า 85.

⁶² Albert Bleckmann, *Staatsrecht II – Die Grundrechte*, 4. Aufl.,1997.

⁶³ Damien Keown. *Are There “Human Right” in Buddhism?*, (London : University of London, 1995), p. 5.

เป็นเจ้าของสร้างขึ้น มนุษย์จึงไม่อาจยอมให้อำนาจรัฐอยู่เหนือมนุษย์โดยปราศจากเงื่อนไข ตามนัยดังกล่าวเมื่อถือว่ามนุษย์มีศักดิ์ศรีอันศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับจากพระเจ้า ความเป็นมนุษย์จึงเป็นสิ่งสูงส่ง และเป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่ง มนุษย์จึงไม่อาจปฏิบัติต่อมนุษย์เหมือนไม่ใช่มนุษย์ หรือไม่มองมนุษย์ด้วยกันเหมือนเป็นสัตว์ หรือสิ่งธรรมชาติอื่นใดที่พระเจ้าสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์มนุษย์ ตรงกันข้าม มนุษย์จักต้องมีความเคารพต่อกันหรือรู้จักปรับใช้กันและกัน⁶⁴

2.2.1.3.2 นิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ในทางศาสนาพุทธ

ในทางพุทธศาสนานั้น แม้จะมีได้มีการพูดถึงคำว่า “ศักดิ์ศรี” ไว้โดยตรง แต่ก็จะมีคำสอนในทางพุทธปรัชญาที่มุ่งให้มนุษย์ศึกษาตัวเองและพึ่งตนเองเป็นหลัก ในเรื่องศักดิ์ศรีก็ให้ความสำคัญที่ตัวตนของมนุษย์ ไม่ว่าจะป็นปัญญาของมนุษย์ ภูมิของมนุษย์ ความเสมอภาคของมนุษย์ และโอกาสที่ยิ่งใหญ่ในการเกิดเป็นมนุษย์⁶⁵ อีกทั้ง พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในอัครคัมภีร์ว่า วรรณะทั้งสี่อันประกอบด้วย กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร นั้นสามารถประพฤติได้ทั้งในทาง “กรรม” ที่ดำและขาว ดังนั้น วรรณะหรือชนชั้นจึงไม่ใช่เครื่องวัดความผิดถูกดีชั่วของบุคคล และทรงตรัสว่า ทั้งพราหมณ์ แพศย์ ศูทร ย่อมเกิดจากคนเสมอกัน มิใช่เกิดจากคนที่ไม่เสมอกัน เกิดขึ้นโดยธรรม มิใช่เกิดขึ้นโดยอธรรม นอกจากนั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในอัมพพัญญูสูตรว่า ใครก็ตามยังถือชาติ ถือโคตร ถือตัว ถืออวาหะ (การสมรส) คนเหล่านั้นย่อมอยู่ห่างไกลจากความรู้ และความประพฤติอันยอดเยี่ยม ก็ต่อเมื่อได้ละความถือชาติ ถือโคตร ถืออวาหะได้ จึงจะนำให้แจ้งได้ซึ่งความรู้ความประพฤติอันยอดเยี่ยม จากคำตรัสของพระพุทธเจ้าในพระสูตรต่างๆ แสดงให้เห็นว่า ตามหลักของพระพุทธศาสนา คุณค่าของบุคคลหรือมนุษย์ย่อมขึ้นอยู่กับความรู้ (วิชา) และความประพฤติ (จรณะ) ดังนั้นบุคคลไม่ว่าวรรณะใดที่ถึงพร้อมด้วยความรู้ และความประพฤติและเป็นผู้ปราศจากอวิชาแล้วบุคคลนั้นย่อมเป็นผู้ประเสริฐสุด⁶⁶ โดยคำสอนในพุทธศาสนาที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่สำคัญ คือ

2.2.1.3.2.1 คำสอนเกี่ยวกับเรื่องทาสและการแบ่ง

วรรณะ

ศาสนาพุทธถือว่าระบบทาสขัดต่อหลักศีลธรรมและความเสมอภาคของมนุษย์ ไม่ถูกต้องตามคำสอนที่มุ่งให้คนมีความรักและเมตตาต่อกัน

⁶⁴ จรัญ โฆษณานันท์, สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน : ปรัชญา กฎหมาย และความเป็นจริงทางสังคม, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

นิติธรรม, 2545), หน้า 99.

⁶⁵ รัตน์ ปัญญาภา, สารมนุษยศาสตร์, ปีที่ 5, ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2552), หน้า 17.

⁶⁶ บรรเจิด สิงคะนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 86-87.

และปฏิเสธการแบ่งชนชั้นวรรณะเพราะเห็นว่าแท้จริงวรรณะไม่มีอยู่จริง โดยพระพุทธเจ้าสั่งสอนให้ พุทธศาสนิกชนเลิกทาส เนื่องจากในยุคนั้นมีกฏว่ามีการนำคนมาซื้อขายเป็นทาสเพื่อใช้งาน ซึ่งเป็น การเหยียดหยามศักดิ์ศรีของมนุษย์อย่างรุนแรง ดังในวินัยปิฎกเล่ม 7 หน้า 346 ทรงห้ามภิกษุมีทาส หญิงชายไว้ใช้⁶⁷ อันแสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาคำนึงถึงคุณค่าและความชอบธรรมในตัวมนุษย์ที่มีอยู่ อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างชัดเจน

2.2.1.3.2.2 คำสอนเกี่ยวกับหลักพรหมวิหาร

ธรรม 4

เป็นหลักธรรมที่มนุษย์ควรยึดถือปฏิบัติ ได้แก่ “เมตตา” หมายถึง การมีน้ำใจเป็นมิตร มีความรักความหวังดีต่อผู้อื่น “กรุณา” หมายถึง การ พลอยห่วงใยในทุกข์ของผู้อื่น “มุทิตา” หมายถึง ความรู้สึกยินดีในความสำเร็จเกี่ยวกับความดีงาม ของผู้อื่น และ “อุเบกขา” หมายถึง การไว้ใจเป็นกลางเพื่อรักษาธรรม

2.2.1.3.2.3 คำสอนเกี่ยวกับองค์ประกอบของ

ความเป็นมนุษย์

โดยเห็นว่ามนุษย์คือชั้นห้า ซึ่งได้แก่ กาย เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งมีชีวิตที่ดำเนินไปตามกฎแห่งกรรม ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติที่ เรียกว่า “ไตรลักษณ์” อันได้แก่ “อนิจจัง” ความไม่คงที่ ความเปลี่ยนแปลงผันแปร “ทุกขัง” ความไม่ อาจดำรงอยู่ในสภาวะหรือลักษณะเดิมได้ และ “อนัตตา” ความไม่เป็นตัวตนคงที่⁶⁸

จากหลักคำสอนในทางพุทธศาสนาที่มุ่งให้มนุษย์ ประพฤติปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันโดยอยู่บนพื้นฐานของหลักศีลธรรมและคำสอนในพุทธศาสนา การให้ความเมตตาและเคารพต่อเพื่อนมนุษย์อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมยิ่งแสดงให้เห็นถึงการให้ ความสำคัญในคุณค่าของความมนุษย์ที่สอดคล้องกับแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2.2.1.3.3 นิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ในทางศาสนาอิสลาม

หลักการที่สนับสนุนแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นั้น ศาสนาอิสลามมีการรับรองไว้อย่างชัดเจนในคัมภีร์อัล-กุรอาน และซุนนะฮ์⁶⁹ โดยถือว่าเป็นสิ่งที่ พระเจ้าได้ประทานแก่มวลมนุษย์ จึงมีความสูงส่งกว่าสิทธิมนุษยชนที่มนุษย์มอบให้แก่กัน ดังนั้น

⁶⁷ กุลพล พลวัน, สิทธิมนุษยชนในสังคมโลก, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2547), หน้า 17.

⁶⁸ ยศศักดิ์ โกไศยานานนท์, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, หน้า

⁶⁹ ซุนนะฮ์ คือ แนวทางปฏิบัติของท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.)

มนุษย์จึงไม่มีสิทธิที่จะยกเลิกหรือละเมิดสิทธิเหล่านั้นได้ รวมทั้งไม่อาจหลีกเลี่ยงโดยอาศัยเจตนารมณ์ของปัจเจกชนหรือชุมชนโดยผ่านทางกฎหมาย หรือจากการละเลยเพิกเฉยของผู้มีอำนาจได้เลย และถือเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่จะต้องยึดมั่น หวงแหนและส่งผ่านคำสอนของพระเจ้าเพื่อทำให้สิทธิมนุษยชนบรรลุผลและช่วยเหลือมนุษยชาติด้วยกัน⁷⁰ ซึ่งในคัมภีร์อัล-กุรอานได้มีการจัดรูปแบบการปกครองโดยอาศัยหลักธรรมในศาสนาเป็นแม่แบบ คำสอนในศาสนาอิสลามเป็นหลักปฏิบัติแก่ชาวมุสลิมที่ก่อให้เกิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยไม่ต้องผ่านองค์กรใด แต่ชาวมุสลิมจะเป็นผู้ปฏิบัติธรรมเองทั้งหมด ได้แก่

(1) คำสอนที่ให้ศรัทธาในกฎแห่งการกำหนดสภาวะของตัวเองในความเป็นมนุษย์ ที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ภายใต้กฎแห่งการกำหนดสภาวะ แต่การกระทำของมนุษย์นั้นอยู่ที่เจตนาและการตัดสินใจของมนุษย์เอง

(2) การสอนให้ยึดศาสนพิธีที่เกี่ยวกับเรื่องของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น การที่กำหนดให้มุสลิมทุกคนต้องถือศีลอดไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีฐานะที่แตกต่างกันเพียงใดในสังคม

(3) มีหลักธรรมที่คุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือความรู้สึกร่วมกันของมนุษย์ เช่น ชายและหญิงต้องมีความสำรวมในเรื่องเพศ ทำให้มีการวางมาตรการด้านรูปธรรมในเรื่องการแต่งกาย ความคิด และจิตใจ เพื่อคุ้มครองคุณค่าและศักดิ์ศรีของความมนุษย์ในตัวของชาวมุสลิม

จากแนวทางคำสอนของศาสนาอิสลามทั้งหลายข้างต้น แสดงให้เห็นถึงคำสอนที่มุ่งให้มนุษย์ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาที่มุ่งให้ปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ไม่อาจเลือกปฏิบัติหรือแบ่งแยกชนชั้น เพราะทุกคนมีความเสมอภาคกัน อันเป็นหลักคำสอนที่ให้ความเคารพในความเป็นมนุษย์อย่างเป็นปัจเจกชนที่อยู่บนพื้นฐานของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2.2.1.4 การให้นิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามหลักกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

รัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ได้มีการบัญญัติและรับรองคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” เนื่องจากจิตสำนึกต่อประวัติศาสตร์ของประเทศที่พรรคนาซีได้กระทำต่อชาวยิว การให้ความหมายของคำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในบริบทของกฎหมายเยอรมันจึงสามารถศึกษาได้จากแนวคิดของนักกฎหมายชาว

⁷⁰ สุดปรารณา นิละไพจิตร, สิทธิมนุษยชนในอิสลามกับการรับรองสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 90.

เยอรมัน การตีความตามตัวบทและเจตนารมณ์ของผู้ร่างรัฐธรรมนูญ และคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ดังนี้

2.2.1.4.1 Guenter Duerig

Guenter Duerig นักกฎหมายชาวเยอรมัน ได้อธิบายคำว่า “ศักดิ์ศรี” ว่า มนุษย์ทุกคนเป็นมนุษย์โดยอำนาจแห่งจิตวิญญาณของเขาเอง ซึ่งทำให้เขาแตกต่างจากความเป็นอยู่ในสภาวะธรรมชาติที่ปราศจากความเป็นส่วนบุคคล และการทำให้บรรลุเป้าหมายภายในขอบเขตส่วนบุคคลนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของบุคคลนั่นเอง ในอันที่จะกำหนดตนเองและในการสร้างสภาพแวดล้อมของตนเอง⁷¹

2.2.1.4.2 Klaus Stern

Klaus Stern ได้สรุปสาระสำคัญของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ว่าหมายถึง คุณค่าอันมีลักษณะเฉพาะและเป็นคุณค่าที่มีความผูกพันอยู่กับความเป็นมนุษย์ ซึ่งบุคคลในฐานะที่เป็นมนุษย์ทุกคนได้รับคุณค่าดังกล่าวโดยไม่จำต้องคำนึงถึงเพศ เชื้อชาติ ศาสนา วัย หรือคุณสมบัติอื่นๆ ของบุคคล ในความหมายนี้ “ศักดิ์ศรี” จึงหมายถึงลักษณะบางประการที่สร้างออกมาเป็นคุณค่าเฉพาะตัวของมนุษย์ อันเป็นสาระัตถะในการกำหนดความรับผิดชอบของตนเอง และเป็นสาระัตถะที่มนุษย์แต่ละคนได้รับเพื่อความเป็นมนุษย์ของบุคคลนั้น⁷²

2.2.1.4.3 W.Maihofer และ R.F. Behrendt

W.Maihofer และ R.F. Behrendt เห็นว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นเป็นการแสดงออกถึงการสร้างปริมาณของความเป็นอิสระของปัจเจกบุคคลให้กว้างที่สุดเท่าที่จะทำได้และใช้ประโยชน์จากปริมาณดังกล่าวเพื่อการดำรงไว้ซึ่งชีวิตมนุษย์และเพื่อปรับปรุงชีวิตมนุษย์ให้ดีขึ้น โดยการพัฒนาขีดความสามารถของมนุษย์ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้⁷³

⁷¹ Duerig ,Grundgesetz – Kommentar , Art. 1 , Abs. 1 , Rdnr. 17. ,อ้างใน บรรเจิด สิงคะเนติ, **หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ**, หน้า 88.

⁷² Klaus Stern, Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland, Band II/2, Allgemeine Lehren der Grundrechte , S. 1113., อ้างใน บรรเจิด สิงคะเนติ, **หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ**, หน้า 88.

⁷³ Albert Bleckmann , Staatsrecht II – Die Grundrechte ,4 Aufl.,1997 , S. 543. อ้างใน บรรเจิด สิงคะเนติ, **หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ**, หน้า88.

2.2.1.4.4 ตามรัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐ

เยอรมนี

ตามรัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีนั้น การให้ความหมายของคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” นั้นไม่สามารถที่จะพิจารณาได้จากตัวบทกฎหมายเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่ต้องพิจารณาจากเจตนารมณ์ของสภาร่างรัฐธรรมนูญที่ต้องการให้มาตรา 1 ของรัฐธรรมนูญนี้เป็นเสมือนอารัมภบทของบทที่เกี่ยวข้องกับสิทธิพื้นฐาน ดังนั้น ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงไม่ได้เป็นสิทธิพื้นฐานใหม่ แต่สภาร่างรัฐธรรมนูญต้องการให้เป็นสิทธิพื้นฐานดั้งเดิม (Classical Fundamental Right) ที่สามารถปรับใช้และมีผลบังคับใช้ได้รวมทั้งสามารถตีความปรับเปลี่ยนได้ตามบริบทของสังคม ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามความหมายในบริบทของกฎหมายเยอรมันจึงเป็นหลักการอย่างกว้างๆ ซึ่งสามารถพิจารณาได้ดังนี้

(1) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือ การที่กฎเกณฑ์ในสังคมต้องเคารพและตระหนักถึงความเท่าเทียมกันของมนุษย์ (the equality of humankind)

(2) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือ การเคารพต่อเนื้อตัวร่างกายของมนุษย์

(3) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือ การเคารพต่อความรู้สึกนึกคิดและจิตวิญญาณของแต่ละบุคคล เพื่อปกป้องสิทธิส่วนบุคคล และต้องมีการจำกัดอำนาจรัฐ ห้ามการละเมิดต่อสิทธิประการใดๆ ที่ประชาชนพึงมีได้ตามรัฐธรรมนูญ หากหน่วยราชการละเมิดสิทธิของบุคคล บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องร้องต่อศาลยุติธรรมได้ หากศาลอื่นไม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาให้เป็นอำนาจของศาลธรรมดาที่มีอยู่ตามกฎหมายที่จะพิจารณาพิพากษา

เมื่อพิจารณาจากเจตนารมณ์ของผู้ร่างรัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีแล้วจะเห็นได้ว่า ความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะต้องเป็นคุณค่าในตัวมนุษย์ทั้งทางด้านร่างกาย ชีวิต และจิตใจที่รัฐพึงต้องเคารพและปกป้องรักษาไม่ให้เกิดการกระทำละเมิด และหากมีการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ดังกล่าว ผู้ถูกละเมิดย่อมมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะใช้สิทธิทางศาลเพื่อขอให้ศาลอำนวยความยุติธรรมให้ได้

2.2.1.4.5 คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์

สาธารณรัฐเยอรมนี

โดยมลรัฐบาวาเรียเป็นมลรัฐแรกที่ได้นำหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งแคว้นบาวาเรียจึงอาจจะพิจารณาความหมายของคำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้จากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแห่งมลรัฐบาวาเรียได้ กล่าวคือ

คำวินิจฉัยในปี ค.ศ. 1948 ที่ว่า “มนุษย์ในฐานะที่เป็นบุคคล ย่อมถือเป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่มีคุณค่าสูงสุดทางจิตใจและทางจารีต ซึ่งไม่สามารถซื้อขายได้ และมนุษย์มีความเป็นตัวของตัวเองเมื่อต้องเผชิญหน้ากับฝ่ายอำนาจรัฐรวมทั้งฝ่ายสังคม โดยที่ทั้งสองฝ่ายหลังไม่อาจแตะต้องคุณค่าดังกล่าวได้ ศักดิ์ศรีจึงเป็นเรื่องของคุณค่าภายในและในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องให้ได้การยอมรับและการเคารพจากสังคม ซึ่งเป็นสิทธิอันชอบธรรมของมนุษย์ที่ย่อมจะเรียกร้องเพื่อตนเองได้เสมอ”

นอกจากนี้ ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้เคยมีคำวินิจฉัยในคดี KPD-Urteil ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” โดยอธิบายว่า การเรียกร้องการสร้างตนเองอย่างอิสระของปัจเจกบุคคลในรัฐเสรีประชาธิปไตย “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ถือว่ามีคุณค่าสูงสุด ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่มิอาจล่วงละเมิดได้ เป็นสิ่งซึ่งต้องให้ความเคารพและต้องได้รับความคุ้มครองจากรัฐ มนุษย์ คือ คุณลักษณะส่วนบุคคลที่มีความสามารถในการสร้างชีวิตบนความรับผิดชอบของตนเอง ดังนั้น เพื่อเห็นแก่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของปัจเจกบุคคล จะต้องทำให้เกิดความมั่นคงแก่ปัจเจกบุคคลในการพัฒนาลักษณะส่วนบุคคลให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และในคำวินิจฉัยเรื่อง Mephisto-Beschluss

ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้วินิจฉัยว่า มาตรา 1 วรรคหนึ่งของรัฐธรรมนูญได้ให้หลักประกันในทางคุณค่าซึ่งปัจเจกบุคคลได้รับหลักประกันดังกล่าวเพราะความเป็นบุคคล การไม่อาจล่วงละเมิดได้ในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น เป็นการรับรองถึงการคุ้มครองจากการแทรกแซงในปริณทลส่วนบุคคล⁷⁴

2.2.1.5 การให้นิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยนักปรัชญา

การปกครองในอดีตนั้น ยังไม่ได้มีการแบ่งแยกอำนาจ อธิปไตยออกเป็นส่วนต่างๆ อย่างในปัจจุบัน ดังนั้น อำนาจการปกครองทั้งหมดจึงอยู่ที่ผู้ปกครองรัฐ ด้วยเหตุผลดังกล่าว ความเป็นไปได้ที่ก่อให้เกิดการกระทำละเมิดต่อผู้อยู่ใต้ปกครองหรือประชาชนทั่วไปจึงเกิดขึ้นได้ง่าย ไม่ว่าจะเป็นการทำลายชื่อเสียง หรือมีการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม การกดขี่ข่มเหงอย่างไร้คุณธรรม การเหยียดหยามและการลงโทษทางอาญาที่มีลักษณะทารุณโหดร้าย พฤติกรรมดังกล่าวของผู้ปกครองรัฐก่อให้เกิดกระแสแนวความคิดเพื่อให้มีหลักการที่จะสามารถปกป้องและคุ้มครองในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ขึ้นมา โดยมีนักปรัชญาสมัยใหม่ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กล่าวคือ

⁷⁴ BVerfGE 30, 173 (214) , อ้างใน บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 89.

2.2.1.5.1 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในแนวคิดของ

คานท์

อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) เป็นนักปรัชญาชาวเยอรมัน ได้เสนอทฤษฎีทางปรัชญาแบบสัมบูรณ์นิยม โดยมีลักษณะเฉพาะที่ยึดการกระทำที่ตายตัวและเป็นสากล⁷⁵ แนวคิดของคานท์มักจะนิยมเรียกกันว่าแนวคิดแบบจิตนิยมอูตตรวิสัย (Transcendental Idealism) ซึ่งมองว่า มนุษย์ใช้แนวคิดบางอย่างที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด (Innate Idea) ในการรับรู้ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นรอบตัวในโลกผ่านทางประสาทสัมผัสประกอบกับมโนภาพที่ติดตัวมานี้ ดังนั้น มนุษย์จึงไม่สามารถล่วงรู้หรือเข้าใจในสรรพสิ่งที่แท้จริงได้ ความรู้ต่อสรรพสิ่งเหล่านี้จึงเป็นได้แค่เพียงภาพปรากฏที่มนุษย์รับรู้ผ่านทางประสาทสัมผัสเท่านั้น คานท์เห็นว่ามนุษย์สามารถมีความเป็นตัวของตัวเองได้ตามจารีตประเพณีอันเป็นที่มาของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เรียกว่า ความเป็นตัวของตัวเองตามจารีตประเพณี อย่างไรก็ตาม จุดศูนย์กลางความสนใจของคานท์ไม่ได้อยู่ที่ประเด็นของศักดิ์ศรีโดยตรง คำว่า ศักดิ์ศรี จะปรากฏให้เห็นในงานเขียนของเขาและมีลักษณะเป็นส่วนประกอบเมื่อกล่าวถึงประเด็นอื่นๆ เท่านั้น คานท์มองว่า จุดเด่นของมนุษย์ที่อยู่เหนือสิ่งอื่นใด คือความมีเหตุผล (Reason) ที่เป็นบ่อเกิดอย่างแท้จริงในการทำความดีหรือแสดงออกมาซึ่งพฤติกรรมของมนุษย์ คานท์อธิบายว่า เพราะมนุษย์มีเหตุผลเกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับหลักการในการกระทำของมนุษย์ มนุษย์จึงสามารถแยกแยะได้ว่า อะไรคือสิ่งที่ดี อะไรคือสิ่งที่เลว อะไรถูก อะไรผิด และเงื่อนไขที่ทำให้มนุษย์ต้องปฏิบัติตนเป็นคนซื่อสัตย์ ฉลาด และมีคุณธรรม โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงหลักการใดๆ เลย นั่นก็คือ ความมีเหตุผล⁷⁶

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น เหตุผลในตัวมนุษย์จึงเป็นตัวชักนำให้มนุษย์เกิดแรงจูงใจในการทำสิ่งที่ถูกต้อง คานท์จึงเรียกมนุษย์ว่าเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผล (Rational Being) และด้วยความที่เป็นมนุษย์เป็นภาวะธรรมชาติที่มีเหตุผลนี้เองที่เป็นสาเหตุให้มนุษย์ยอมรับเคารพต่อกฎศีลธรรมว่าเป็นสิ่งที่ดี และในขณะเดียวกันมนุษย์ก็ยอมรับว่าบุคคลอื่นก็มีภาวะที่มีเหตุผลเช่นเดียวกัน อันนำไปสู่การกระทำตามหน้าที่เพื่อหน้าที่ (Duty for Duty) หรือทำหน้าที่เพราะเห็นแก่หน้าที่ (Duty for the Sake of Duty) ไม่ใช่ทำเพราะแรงจูงใจหรือความสมัครใจอื่นๆ (Inclination) หรือหวังผลประโยชน์อะไรบางอย่างแก่ตัวเอง (Self-Interest)⁷⁷ ความเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผลจึงเป็นตัวชี้วัดความมีศักดิ์ศรีของมนุษย์ในแนวปรัชญาความคิดของคานท์

⁷⁵ พระมหารัตนระ ปัญญาภา, สิทธิทางจริยธรรมของเด็กที่ได้รับเชื้อเอชไอวีจากมารดาในประเทศไทย : ศึกษาจริยศาสตร์การแพทย์และพุทธจริยศาสตร์, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543), หน้า 22.

⁷⁶ Kant, Immanuel, *Groundwork of the Metaphysic of Morals*, (New York : Happer & Row, 1964), p.71.

⁷⁷ สิวลี ศิริโล, *จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล*, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 86.

เพราะมนุษย์มีความสามารถเชิงเหตุผลในการกำหนดเป้าหมายของตัวเองและในขณะเดียวกันมนุษย์ก็เป็นเป้าหมายในตัวเอง (End in Themselves)⁷⁸ เป็นศักดิ์ศรีที่มีอยู่โดยไม่มีเงื่อนไขและไม่มีสิ่งใดเปรียบเทียบกับได้ เพราะไม่ได้ขึ้นต่อปัจจัยหรือข้อเท็จจริงบางอย่างที่ไม่มีความแน่นอน ไม่ขึ้นอยู่กับราคาทางเศรษฐกิจหรือการตลาด โดยคนที่ให้เหตุผลสนับสนุนแนวคิดข้างต้นไว้ดังนี้

“ความเป็นมนุษย์เป็นเพียงสิ่งเดียวที่มีความสามารถเชิงจริยธรรม ความเป็นมนุษย์จึงเป็นเพียงสิ่งเดียวที่มีศักดิ์ศรี ในการยอมรับเช่นว่านี้ ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์จึงไม่สามารถเทียบได้กับค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งขึ้นอยู่กับความรู้สึกของมนุษย์ แต่ศักดิ์ศรีของมนุษย์ไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือน มันเกิดขึ้นเพราะมนุษย์เป็นผู้มีความสามารถในการปฏิบัติตามกฎศีลธรรม”⁷⁹

จากเหตุผลดังกล่าว คานท์จึงให้ความสำคัญแก่ความเป็นมนุษย์เหนือสิ่งอื่นใด มนุษย์แต่ละคนมีศักดิ์ศรีและคุณค่าในตัวเอง การใช้มนุษย์เพื่อเป็นเครื่องมือในการกระทำสิ่งใดหรือทดลองใดๆ จึงไม่อาจกระทำได้ทั้งสิ้น ดังนั้น คานท์จึงได้เสนอหลักการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันว่า มนุษย์เป็นเป้าหมายในตัวเอง (Men are end in themselves) มนุษย์ไม่ควรปฏิบัติต่อผู้อื่นเพียงเพราะเห็นว่าจะได้รับประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งจากการกระทำนั้น ถ้าแนวคิดหรือการกระทำใดก็ตามที่ปฏิบัติต่อผู้อื่นให้เป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง คานท์ถือว่าได้การกระทำดังกล่าวได้ทำลายซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2.2.1.5.2 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในแนวคิดของมิลล์

จอห์น สจิวต์ มิลล์ (John Stuart Mill) เป็นนักปรัชญาชาวอังกฤษที่มีแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีประโยชน์นิยม มิลล์ยอมรับในหลักการสุขนิยมปัจเจกบุคคล (Individual Psychological Hedonism) และหลักการสุขนิยมสากล (Universal Ethics Hedonism) ซึ่งมีพื้นฐานของบทบาทหน้าที่ของความรื่นรมย์และความเจ็บปวดในลักษณะที่ไปเกี่ยวข้องกับหลักทางศีลธรรม โดยหลักการสุขนิยมปัจเจกบุคคล เป็นแรงจูงใจที่ต้องการสนองความปรารถนาของปัจเจกชนเพื่อความสุข นั่นคือ การให้ดุลยภาพของความรื่นรมย์มากกว่าความเจ็บปวด. แต่หลักการสุขนิยมสากล ซึ่งหมายถึง ความสุขที่มากที่สุดของคนจำนวนมากที่สุด (Greatest Happiness for Greatest Number of People) หรือ หลัก ม ห สุข (Greatest Happiness Principle)⁸⁰ ที่เป็นเป้าหมายและเป็นมาตรฐานของความประพฤติของปัจเจกชนสุขนิยมเชิงจิตวิทยา

⁷⁸ Paton, , H.J. *The Moral Law of Kant's Ground work of the Metaphysic of Morals*, (London: Huthinsan of London, 1958), p. 102.

⁷⁹ รัตนะ ปัญญาภา, *ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท*, สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2552), หน้า22.

⁸⁰ Blockner, G.H.. *Ethics: An Introduction*, (2sd edit., New York : Heaven publication, 1988), p. 302.

(Psychological Hedonism) ซึ่งให้ความสำคัญต่อการพรรณนาหลักการเนื่องจากเป็นแรงกระตุ้นที่แท้จริงของพฤติกรรม ในทางตรงข้าม หลักการสุขนิยมสากลเป็นทฤษฎีเชิงปฏิบัติซึ่งคอยกำหนดว่าอะไรที่ควรทำหรือไม่ควรทำ อันเป็นหลักการที่ประเมินการกระทำจากผลลัพธ์แห่งการกระทำนั้นๆ โดยไม่คำนึงถึงประเภทของแรงกระตุ้น มิลล์ปฏิเสธแนวคิดของกลุ่มอรรถนิยม (Intuitionism) ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์มีความรู้สึกทางศีลธรรมที่เป็นนามธรรมหรือเกิดมาตามธรรมชาติ แต่ธรรมชาติของมนุษย์ในทรรศนะของมิลล์ คือ มนุษย์ทุกคนต้องการหลีกเลี่ยงความทุกข์ซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่เห็นว่า ความสุขเป็นสิ่งเดียวที่มีค่าสำหรับมนุษย์ การเรียกร้องหรือแสวงหาสิ่งอื่นที่ไม่ใช่ความสุขเป็นการเรียกร้องที่ไร้เหตุผลและเป็นการเรียกร้องในสิ่งที่เป็นไปได้เพราะขัดต่อธรรมชาติของมนุษย์ ในเมื่อมนุษย์ไม่สามารถปรารถนาสิ่งอื่นนอกจากความสุข ความรู้สึกทางศีลธรรมจึงไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติมนุษย์ในทรรศนะของมิลล์ ทฤษฎีของมิลล์ถูกเรียกว่าเป็นทฤษฎีที่ปฏิเสธความมีอยู่แห่งความรู้สึกทางศีลธรรม (Denying the Existence of Moral Feelings)⁸¹ จากหลักการดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า ความสุขในแนวคิดของมิลล์ไม่ได้หมายถึงความสุขของผู้กระทำเท่านั้น แต่ต้องหมายถึงความสุขโดยรวม อะไรก็ตามที่เป็นความสุขย่อมมีค่าเท่ากันไม่ว่าความสุขนั้นจะเป็นความสุขของใคร อีกทั้ง ความสุขก็มีปริมาณ เพราะมนุษย์สามารถรู้สึกได้ว่ามีความสุขมากหรือมีความสุขน้อย ดังนั้นความสุขที่มีปริมาณมากย่อมมีค่ามากกว่าความสุขที่มีปริมาณน้อย การที่แนวคิดของมิลล์เน้นที่ประโยชน์สุข ทำให้มีผู้วิจารณ์แนวคิดของมิลล์ว่า ความสุขของมนุษย์กับความสุขของสัตว์ก็ไม่ต่างอะไรกัน ซึ่งมิลล์โต้แย้งคำวิจารณ์ดังกล่าวว่า ความพึงพอใจของสัตว์ไม่อาจตอบสนองความสุขของมนุษย์ได้ มนุษย์มีความสามารถที่สูงกว่าความพอใจของสัตว์ ซึ่งเป็นความสามารถทางอินทรีย์ที่ทำให้รู้สึกหวาน เช่น ความสุขที่เกิดจากความเข้าใจนั้นจะไม่มีในสัตว์ แต่มนุษย์กับสัตว์ก็มีความสุขบางอย่างที่เหมือนกันได้ เช่น ความสุขในการกิน ความสุขในการนอน แต่มนุษย์สามารถรับรู้ความสุขบางอย่างที่สัตว์ไม่อาจรับรู้ได้ เช่น ความสุขจากความสงบใจ ความสุขจากความไม่เห็นแก่ตัว ด้วยเหตุผลดังกล่าว มิลล์จึงมีความเห็นว่า ความสุขทางใจสูงกว่าความสุขทางกาย เพราะความสุขทางใจปลอดภัยกว่า ราคาถูกกว่าและหาง่ายกว่า⁸²

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าตามแนวคิดของมิลล์แล้ว ธรรมชาติของมนุษย์ คือการแสวงหาความสุข แต่ความสุขในที่นี้ไม่ได้หมายถึงความสุขของปัจเจกบุคคล แต่ควรจะเป็นความสุขมากที่สุด สำหรับคนจำนวนมากที่สุด ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในแนวคิดของมิลล์ คือการยอมเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อ

⁸¹ Robson, Robson, J.M. *Collected Works of John Stuart Mill : Essays on Ethics, Religion, and Society*, (Toronto: University of Toronto Press, 1969), p. 51.

⁸² สติต วงศ์สุวรรณค์, *ปรัชญาเบื้องต้น*, (กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, 2540), หน้า 142.

ประโยชน์ส่วนรวม หากกิจกรรมใดเบียดเบียนความสุขส่วนตัวแต่ส่งผลประโยชน์ต่อผู้อื่นที่มีจำนวนมากกว่า สิ่งนั้นก็นับว่า เป็นสิ่งประเสริฐ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในแนวคิดของมิลล์ จึงวัดด้วยการเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อความสุขของมหาชน

2.2.1.5.3 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในแนวคิดของชาร์

ตร

ฌอน ปอล ซาร์ตร (Jean Paul Sartre) เป็นนักปรัชญาชาวฝรั่งเศสกลุ่มอัตถิภาวนิยมที่จะเน้นคุณค่าของความเป็นปัจเจกบุคคล ความมีอิสระและรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง โดยเป็นกลุ่มความคิดที่ต่อต้านกระแสสังคมนิยม ซึ่งทำให้ชาวตะวันตกกลายเป็นพวกลดทอนความเป็นมนุษย์ลงไป (Dehumanized Western Man) ที่แสดงออกถึงอาการของการไร้ความเป็นมนุษย์ (Dehumanization) ซาร์ตรเห็นว่า แต่เดิมนั้นความคิดเชิงปรัชญาและเทววิทยาก็มักจะพูดถึงแต่สิ่งที่เป็นนามธรรม หลักทั่วๆ ไปที่ครอบงำความเป็นปัจเจกชนจนกระทั่งความเป็นปัจเจกชนไม่มีความหมายประหนึ่งไม่มีการดำรงอยู่ ปรัชญาอัตถิภาวนิยมจึงเน้นการดำรงอยู่ของมนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคล (Human Being's Existence) ชีวิตของมนุษย์ในยุคเครื่องจักร ทำให้การทำงานของมนุษย์ถูกจัดให้เป็นระบบองค์กรมนุษย์ (Organization Men) และไม่มีโอกาสที่จะแสดงภาวะแห่งตนในฐานะเป็นบุคคลออกมากำหนดชีวิต โดยซาร์ตรเชื่อว่า สิ่งที่มีอยู่จริงคือมนุษย์และเสรีภาพ โดยมนุษย์ต้องมีชีวิตอยู่ ต้องเผชิญหน้ากับตนเอง มนุษย์เกิดมาแต่ความว่างเปล่า มนุษย์จะเป็นอะไรก็เป็นสิ่งที่ตัวมนุษย์ต้องการให้เป็นและสร้างให้กับตัวมนุษย์เอง⁸³ และการที่มนุษย์จะกระทำการดังกล่าวได้นั้น มนุษย์จะต้องมีเสรีภาพ โดยต้องเป็นเสรีภาพในการเลือกและการตัดสินใจในทุกกรณี รวมทั้งเสรีภาพในการที่จะไม่เลือก ซึ่งสิ่งสำคัญที่ต้องมาควบคู่กับเสรีภาพ คือความรับผิดชอบต่อการกระทำในสิ่งที่มนุษย์ได้เลือก เพื่อกระตุ้นให้เป็นตัวของตัวเอง รับผิดชอบต่อชีวิตของตัวเอง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า รับผิดชอบต่อเฉพาะตนเองเท่านั้น แต่จะต้องรับผิดชอบต่อทุกๆ คนด้วย มนุษย์กับเสรีภาพเป็นสิ่งที่คู่กันและไม่สามารถแยกมนุษย์ออกจากเสรีภาพได้ตราบเท่าที่มนุษย์ยังเป็นมนุษย์อยู่ คือ แม้แต่ผู้ที่ยอมเสียเสรีภาพของตนเอง แท้จริงเขาเองก็ไม่ได้สูญเสียเสรีภาพเพราะการยอมเสียเสรีภาพนั้นแสดงว่าเขาสามารถเลือกได้ระหว่างการยอมและการไม่ยอม และก็ได้ออกเลือกการยอมเสียเสรีภาพ และนั่นคือการมีเสรีภาพในการเลือกด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ ซาร์ตรจึงเน้นว่า ตราบใดที่มนุษย์ยังเป็นมนุษย์อยู่ มนุษย์จะไม่มีวันสูญเสียเสรีภาพหมดสิ้นอย่างแท้จริง เพราะการเป็นมนุษย์นั้นจำเป็นต้องมีเสรีภาพ นั่นคือเสรีภาพเป็น

⁸³ วาริญา ภาวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม, *ปรัชญาขั้นแนะนำ: กระแสคิดที่ทรงอิทธิพลต่อโลก*, หนังสือชุดนักคิดสะท้านโลกกันต์ 1,

(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ซีวาทิวัฒน์, 2547), หน้า 270-277.

แก่นแท้ของความเป็นมนุษย์หรือเสรีภาพก็คือสาระสำคัญของมนุษย์นั่นเอง มนุษย์สามารถสร้างชีวิตของตนให้เป็นไปตามความต้องการ เพราะมนุษย์ไม่อาจปฏิเสธเสรีภาพของตนเองได้ และมนุษย์ไม่สามารถยุติการเลือกได้ตราบเท่าที่ยังมีลมหายใจอยู่ ฉะนั้น เสรีภาพจึงต้องอยู่ควบคู่กับการเป็นมนุษย์ แต่มนุษย์จะต้องรับผิดชอบต่อการเลือกและการตัดสินใจนั้น กล่าวคือ มนุษย์จะต้องรับผิดชอบต่อการใช้เสรีภาพของตนที่ไม่ไปกระทบกระเทือนต่อเสรีภาพของคนอื่น และยิ่งไปกว่านั้น มนุษย์ควรเลือกการกระทำที่ส่งเสริมเสรีภาพของตนเองและของผู้อื่น ซึ่งสามารถสรุปแนวคิดของชาร์ตได้ 2 ประเด็นคือ

(1) ศักดิ์ศรีสูงสุดของมนุษย์ กล่าวคือ ความมีเสรีภาพที่ควบคู่ไปกับความรับผิดชอบ (Responsibility) เสมอ กล่าวคือ มนุษย์ต้องยอมรับว่า หากได้กระทำการใดสิ่งหนึ่งลงไปแล้ว ก็จำเป็นต้องยอมรับผลของการกระทำนั้น การใช้เสรีภาพอย่างมีความรับผิดชอบก่อให้เกิดความสร้างสรรค์มากกว่าทำลาย⁸⁴

(2) การเป็นแบบอย่างของมนุษย์ กล่าวคือ การเลือกทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยเสรีภาพ เท่ากับเป็นการเลือกเพื่อมวลมนุษย์ หมายความว่า การที่มนุษย์เลือกกระทำการใดสิ่งหนึ่งเท่ากับได้ทำตัวเป็นแบบอย่างให้คนอื่น ๆ ทั่วไปด้วย เช่น การมีคู่ครองเพียงคนเดียวเท่ากับช่วยทำให้มวลมนุษย์มีคู่ครองเพียงคนเดียว เพราะการกระทำของเราเป็นแบบอย่างสำหรับคนทั่วไป⁸⁵

จากการศึกษาถึงนิยามความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งในทางประวัติศาสตร์ ทางศาสนา ทางกฎหมายเยอรมัน และทางปรัชญา ทำให้เข้าใจได้ว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคุณค่าอันมีลักษณะเฉพาะและเป็นคุณค่าที่มีความผูกพันอยู่กับความเป็นมนุษย์ โดยไม่ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขในความแตกต่างเรื่องเพศ เชื้อชาติ ศาสนา อายุ หรือคุณสมบัติอื่นๆ ของบุคคล และถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นรากฐานของแนวคิดในเรื่องสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพทั้งปวง

2.2.2 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นแนวคิดที่มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่ยุคสมัยโบราณจวบจนกระทั่งปัจจุบัน ก็ยังต้องศึกษาแนวคิดดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง การที่จะศึกษาแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จึงไม่อาจปฏิเสธการศึกษาในมิติทางด้านประวัติศาสตร์ ซึ่งจะทำให้เข้าใจถึง

⁸⁴ พินิจ รัตนกุล, เสรีภาพ ความรัก และทางเลือกของชาร์ต, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 6.

⁸⁵ Denise, Theodore C. & Peterfreund, Sheldon, P, *Great Tradition in Ethics*, (California : Wadworth Publishing Company, 1992) p. 365-357. อ้างใน รัตน์ะ ปัญญาภา, *ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท, สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 2552), หน้า22.

การให้ความสำคัญกับคุณค่าของความเป็นมนุษย์อย่างค่อยไปค่อยไปอย่างมีเหตุมีผล จะทำให้ การศึกษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ และเมื่อได้ศึกษาถึงทฤษฎีต่างๆ ที่ สนับสนุนแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาแล้ว การศึกษาแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในมิติของ ทางประวัติศาสตร์จะช่วยเติมเต็มความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวให้กระจ่างยิ่งขึ้น

2.2.2.1 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในสมัยโบราณ

2.2.2.1.1 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในยุคสมัยเมโสโป

เตเมียและอียิปต์

อารยธรรมเมโสโปเตเมียและอียิปต์ เป็นแหล่งอารย ธรรมที่เก่าแก่และมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในช่วงเวลาเดียวกันเมื่อกว่า 3,000 ปีก่อนคริสตกาล ซึ่งใน ยุคที่อำนาจและความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์ฟาโรห์ในสมัยราชอาณาจักรเก่าเริ่มเสื่อมสลายลงในช่วง 2,200 – 2,050 ปีก่อนคริสตกาล ได้เกิดแนวคิดที่สะท้อนให้เห็นถึงหลักความเสมอภาคของมนุษย์ ดัง ข้อความตอนหนึ่งที่เขียนในช่วงนั้น โดยอ้างว่าเป็นข้อความที่เทพเจ้าผู้สร้างได้กล่าวไว้ คือ “ข้าสร้าง ลมทั้งสี่ทิศ เพื่อให้มนุษย์ทุกคนได้หายใจ...ข้าทำให้น้ำท่วมทันเพื่อให้คนจนได้มีสิทธิ์ในน้ำเช่นเดียวกับ คนใหญ่โต...ข้าทำให้มนุษย์ทุกคนเหมือนกันกับเพื่อนร่วมโลกของตน” สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดของ อารยธรรมอียิปต์ที่ยอมรับความยุติธรรมที่ควรเป็นไปในสังคม ความต้องการให้มนุษย์อยู่บนพื้นฐาน ของความเสมอภาคเท่าเทียมกัน นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์มนุษยชาติที่ได้รู้จักธรรมเกี่ยวกับ ศักดิ์ศรีของมนุษย์และความยุติธรรมของปัจเจกชนอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญของแนวคิดศักดิ์ศรีของ มนุษย์⁸⁶ ในระยะต่อมาประมาณศตวรรษที่ 14 ก่อนคริสตกาล ได้มีการเอาชาวต่างชาติมาเป็นทาส และบังคับให้ทำงานหนัก เพื่อประเทศอียิปต์ จนกระทั่งโมเสส (Moses) ได้นำ กลุ่มชนของตนรวมทั้งประชาชนที่เป็นทาสหนีเป็นอิสระออกมาจากอียิปต์เร่ร่อนไปในความอ้างว้าง ของทะเลทราย⁸⁷ จากเหตุการณ์ดังกล่าว ย่อมแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ด้วยการ ปฏิเสธต่อความอยุติธรรมที่กษัตริย์ฟาโรห์ได้กระทำต่อชาวต่างชาติที่ถูกบังคับให้เป็นทาส

2.2.2.1.2 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในยุคสมัยคลาสสิก

(ยุคสมัยกรีกและโรมัน)

ช่วงเวลาในสมัยของอารยธรรมกรีกและโรมัน เป็น ช่วงเวลาที่วิถีชีวิตของมนุษย์ถูกครอบงำโดยอำนาจรัฐ ปราศจากความเป็นตัวของตัวเอง มีการ

⁸⁶ วไล ญ ป้อมเพชร, ชุดอารยธรรมตะวันตก รากฐานของวัฒนธรรมตะวันตกประวัติศาสตร์สังเขปของโลกสมัย โบราณ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524), หน้า 25.

⁸⁷ วไล ญ ป้อมเพชร, ชุดอารยธรรมตะวันตก รากฐานของวัฒนธรรมตะวันตกประวัติศาสตร์สังเขปของโลกสมัย โบราณ, หน้า 35.

แบ่งแยกชนชั้น กดขี่ข่มเหง และเอารัดเอาเปรียบกันของคนในสังคม สังคมในสมัยกรีกมีการแบ่งแยกชนชั้นของคนในสังคมอย่างชัดเจน ประชาชนในสมัยนั้นแบ่งออกเป็นพลเมืองเอเธนส์ ซึ่งได้แก่ผู้ที่มีบิดามารดาเป็นชาวเอเธนส์ และทาส ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเชลยจากสงคราม เฉพาะชาวเอเธนส์เท่านั้นจึงจะมีสิทธิออกเสียงในทางการเมือง ทาสและผู้หญิงจะไม่มีสิทธิออกเสียงหรือทำงานในหน่วยงานของรัฐ ทาสซึ่งส่วนใหญ่เป็นเชลยชาวกรีกจะทำงานเป็นผู้รับใช้ กรรมกรหรือช่างฝีมือถือว่าเป็นงานชั้นต่ำและน่ารังเกียจ พวกเขาเหล่านี้ต้องทำงานอย่างหนักโดยไม่มีสิทธิมีเสียงใดๆ ในสังคม เฉพาะพลเมืองของนครรัฐคือชาวเอเธนส์เท่านั้นที่ได้รับประโยชน์ ความไม่เสมอภาคเหล่านี้ปรากฏอยู่ทั่วไป⁸⁸ ทำให้นักปราชญ์ในยุคดังกล่าวพยายามเสนอแนวคิดเพื่อจัดระเบียบสังคมและก่อให้เกิดความเสมอภาคขึ้นภายในสังคม ดังนี้

2.2.2.1.2.1 เฮราคลิตุส (Heraclitus)

นักปรัชญาชาวกรีก โดยเฮราคลิตุสได้พยายามค้นหาสิ่งที่จะเกี่ยวกับกับธรรมชาติ โดยเฉพาะความจริงเกี่ยวกับแก่นสารของชีวิตว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มิได้เกิดจากการบัญญัติหรือเจตจำนงของมนุษย์ โดยเป็นกฎเกณฑ์ที่เป็นภาวะวิสัย (Objective) หรือเป็นจริงอยู่เองโดยธรรมชาติ ซึ่งอยู่นอกและเหนือโครงสร้างอำนาจรัฐ กฎเกณฑ์ที่เป็นภาวะวิสัยตามธรรมชาติหรือก็คือกฎหมายธรรมชาตินั้นเอง ดังนั้น กฎหมายธรรมชาติจึงเป็นกฎเกณฑ์ที่อยู่นอกเหนือโครงสร้างอำนาจของรัฐ แนวคิดดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจาก “พวกโสฟิสต์” (Sophists) ที่ได้นำปรัชญากฎหมายธรรมชาตินี้มาเป็นเหตุผลในการต่อต้านการปกครองแบบทระราชย์ที่ทำให้เกิดความอยุติธรรมในสังคม โดยถือว่ากฎหมายธรรมชาติเป็นธรรมอันศักดิ์สิทธิ์ที่เหนือกว่ากฎหมายบ้านเมืองที่ไม่เป็นธรรม นอกจากนี้ ยังมีการเรียกร้องให้ยกเลิกระบบอภิสิทธิ์และระบบทาส เนื่องจากเห็นว่ามนุษย์ล้วนแต่มีความเท่าเทียมกัน⁸⁹

2.2.2.1.2.2 โสกราตีส (Socrates)

โสกราตีส นักปรัชญาชาวกรีก ให้ความสำคัญในปัญหาเกี่ยวกับ “มนุษย์ จริยธรรม และสัจจะแห่งการดำรงชีวิต” โดยเชื่อว่า “สัจจะ ความดีงาม บริสุทธิ์ และความยุติธรรม” เป็นสิ่งนิรันดร และเป็นพื้นฐานการดำรงอยู่ของมนุษย์ “ความรู้ที่แฝงอยู่ภายในของแต่ละคน” (Innate knowledge) ที่สามารถประจักษ์ในสัจธรรมอันเป็นนิรันดรนั้นได้⁹⁰ ทั้งนี้ โสกราตีสพยายามปลุกชาวกรีกให้ตื่นขึ้นเพื่อแสวงหาความจริง (Truth) และ

⁸⁸ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, สิทธิมนุษยชน, หน้า 28.

⁸⁹ จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญา, หน้า 122-124.

⁹⁰ ยศศักดิ์ โกศัยนานนท์, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, หน้า

คุณธรรม (Virtue) โดยโสกราตีสสอนว่า ความรู้และความดีงามนั้นมีอยู่จริง ซึ่งมนุษย์สามารถที่จะเรียนรู้และเข้าใจได้โดยผ่าน “ข้อความคิด (Concept)” ของสิ่งต่างๆ (All knowledge is knowledge through concept) ซึ่งก็หมายความว่า มนุษย์ทุกคนมี “ข้อความคิด” หรือ “แบบ Ideal” ของสิ่งต่างๆ อยู่ในตัวอยู่แล้ว และแบบในความคิดของมนุษย์มีลักษณะเหมือนกัน มนุษย์จึงเข้าใจกันและกันได้ เช่น เมื่อ ก. กับ ข. พูดถึง “คน” การที่ ก. และ ข. สามารถเข้าใจตรงกันได้เพราะในความคิดของทั้งสองคนมีจินตภาพอย่างหนึ่งซึ่งเป็นแบบของคน (Idea of Man) หรือ “ความเป็นคน” ดำรงอยู่ในห้วงความคิดอยู่แล้วนั่นเอง เมื่อแบบเป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง ทุกคนก็มีแบบของสิ่งต่างๆ เหมือนๆ กันอยู่ในห้วงความคิด “แบบ” ก็คือ “ความจริง” อันเป็นนิรันดร์⁹¹ จากข้อความคิดนี้เอง จะเห็นว่า โสกราตีสได้แสดงให้เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีแบบแผน ซึ่งมนุษย์เองก็เป็นสิ่งหนึ่งที่มีความมีแบบแผนของตัวเอง มีลักษณะของมนุษย์เอง อาจกล่าวได้ว่า จากแนวคิดย่อมให้เกิดลักษณะ “ความเป็นมนุษย์” ขึ้นมา

นอกจากนี้ โสกราตีสยังเห็นว่า สิ่งที่กำหนดว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดีคือธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ ไม่ใช่ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือความเชื่อต่างๆ ดังนั้น มนุษย์จึงควรปฏิบัติตามกฎหมายหรือขนบธรรมเนียมบ้านเมืองในขณะนั้น เพราะเป็นสิ่งที่นั้นเป็นธรรมเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ มิใช่ปฏิบัติตามกฎหมายเพราะสิ่งนั้นเป็นคำสั่งของผู้มีอำนาจ จึงอาจกล่าวได้ว่า โสกราตีสเป็นผู้นำความคิดทางด้านศีลธรรมของมนุษย์ขึ้นสู่จุดสูงสุดหรือลึกซึ้งที่สุดเมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว โดยวางรากฐานของศีลธรรมอยู่ที่ธรรมชาติของมนุษย์⁹²

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2.2.2.1.2.3 เพลโต (Plato)

เพลโต (Plato) ปรัชญาเมธีชาวกรีก ได้ยืนยันถึงสิ่งที่ปรากฏเป็นจริง เรียกว่า Empire ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ไม่ยั่งยืน แต่มีสิ่งหนึ่งที่เราเรียกว่าความคิด (Idea) เป็นสิ่งที่ยั่งยืนไม่เปลี่ยนแปลง เช่นเดียวกับมนุษย์ ที่สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูปธรรม (Empire) ซึ่งหมายถึงร่างกายของมนุษย์ และส่วนที่เป็นนามธรรม (Idea) ซึ่งหมายถึงจิตหรือวิญญาณ แต่เนื่องจากจิตของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับร่างกายซึ่งเป็นวัตถุ ทำให้จิตของมนุษย์ไม่ใช่ Idea ล้วนๆ เพลโตจึงได้แบ่งจิตของมนุษย์ออกเป็น 3 ภาค และได้แบ่งคนออกเป็น 3 ชั้นขึ้นว่า สังคมในอุดมคติที่สมบูรณ์จะต้องประกอบไปด้วยคน 3 ชั้น⁹³ ได้แก่

⁹¹ ปรีดี เกษมทรัพย์, **นิติปรัชญา**, หน้า 104-105.

⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 109.

⁹³ ปรีดี เกษมทรัพย์, **นิติปรัชญา**, หน้า 110-111.

ภาคที่ 1 หรือ Reason จะแสดงออกด้วยคุณธรรมที่เป็นปัญญา ความเฉลียวฉลาด (Wisdom) บุคคลส่วนนี้จะได้รับการอบรมสั่งสอนให้เป็นปราชญ์ คือ เป็นธรรมราชา (Philosopher King) ที่ใช้สติปัญญาและเหตุผลเพื่อทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชน

ภาคที่ 2 หรือ Spirit แสดงออกด้วยคุณธรรมที่เป็นความกล้าหาญ (Courage) บุคคลในส่วนนี้จะอดมไปด้วยความกล้าหาญ จึงควรจะเป็นชนชั้นทหารเพื่อปกป้องพิทักษ์ซึ่งความปลอดภัยของบ้านเมือง

ภาคที่ 3 หรือ Desire แสดงออกด้วยคุณธรรมที่เป็นความพอเหมาะพอควร (Proportional) ใครมีตัณหามากก็ต้องตัดตัณหาด้วยความพอเหมาะพอดี ควรจะเป็นพวกที่อยากมีอยากเป็น อยากอยู่สุขสบาย จึงต้องแสวงหาความร่ำรวยให้กับตนเอง ซึ่งก็จะเป็นชนชั้นแรงงานเพื่อสร้างผลผลิตที่จำเป็นต่อประชากรของบ้านเมือง

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่า เพลโตพยายามที่จะค้นหารูปแบบหรือโครงสร้างทางการปกครองเพื่อให้ได้รัฐที่ปกครองด้วยบุคคลซึ่งเชื่อว่าฉลาดปราดเปรื่องที่สุดและเพียบพร้อมด้วยคุณธรรม ในด้านจริยธรรมเพลโตเห็นว่าโดยธรรมชาติมนุษย์เป็นผู้ที่มีความประพฤติดี แต่ไม่มีมนุษย์คนใดที่จะดีได้อย่างสมบูรณ์ ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของมนุษย์คนนั้นว่ามีความใกล้เคียงกับรูปแบบแห่งความดีมากน้อยเพียงใด เพลโตเห็นว่ามนุษย์มีธรรมชาติที่แตกต่างและไม่เท่าเทียมกันโดยถูกสร้างมาให้ทำหน้าที่ของแต่ละชนชั้น ดังนั้น สังคมจึงมีหน้าที่ในการสรรหาบุคคลที่มีคุณสมบัติพิเศษซึ่งมีจำนวนน้อยที่สุดมาให้การศึกษาอบรมเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ปกครอง จากความคิดของเพลโตแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องและการสนับสนุนแนวคิดในเรื่องสิทธิธรรมชาติ อันเป็นรากฐานสำคัญในเรื่องแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2.2.2.1.2.4 อริสโตเติล (Aristotle)

อริสโตเติล (Aristotle) เป็นปรัชญาเมธีชาวกรีก ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับจริยศาสตร์เช่นเดียวกับเพลโต อริสโตเติลได้กล่าวถึงหลักการปกครองภายใต้กฎหมายในหนังสือ Politics ความว่า “การให้อำนาจแก่กฎหมายเสมือนหนึ่งเป็นการให้อำนาจแก่พระเจ้าเป็นเจ้าหรือตัวเหตุผลหรือแก่ธรรมะ แต่การให้อำนาจแก่บุคคลเป็นการให้อำนาจแก่สัตว์เดรัจฉาน เพราะปรารถนาหรือความอยาก (Desire) ของคนนั้น มีลักษณะของเดรัจฉาน แม้คนที่ดีที่สุดในอำนาจก็มักเสียคนเพราะกิเลสตัณหา”⁹⁴ อริสโตเติล ไม่เห็นด้วยกับการจัดระเบียบมนุษย์ของเพลโตโดยการแบ่งแยกชนชั้น เพราะธรรมชาติของมนุษย์จะมีความหวงแหนในอิสรภาพ หากถูกแบ่งแยกก็จะเกิดการต่อต้านต่อผู้ปกครองได้ อริสโตเติลยอมรับในหลักความเสมอภาค โดยเชื่อว่า

⁹⁴ สมยศ เชื้อไทย, นิติปรัชญาเบื้องต้น, หน้า 81.

สังคมที่ดีจะเกิดความรู้สึกที่เป็นมิตรหากได้กระทำการที่อยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน อริสโตเติลปฏิเสธการแสวงหาผู้ปกครองที่มีคุณธรรมในอุดมคติตามความคิดของเพลโต แต่สนับสนุนการปกครองในแบบที่ทุกคนมีส่วนร่วมและโดยกฎหมาย (The Rule of Law) และเชื่อว่าโดยธรรมชาติมนุษย์เป็นผู้ที่มีกิเลส หากได้ผู้ปกครองที่ได้ดีนอกจากจะก่อให้เกิดความเสียหายแล้วการแก้ไขเปลี่ยนแปลงยังทำได้ยาก แต่หากปกครองโดยกฎหมายการไม่ได้รับความเป็นธรรมอาจมีได้ในบางกรณี แต่โดยตัวของกฎหมายนั่นเองมีทางแก้อยู่แล้ว โดยการนำหลักความยุติธรรม (Equity) มาปรับใช้ ซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ที่ว่า มนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุผล เพราะการปกครองโดยกฎหมายนั้นถือได้ว่าเป็นการปกครองด้วยเหตุผลนั่นเอง อันเป็นการยอมรับในหลักการเรื่องสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์

อริสโตเติล เห็นว่า ความเสมอภาคของ

มนุษย์ มีด้วยกัน 2 ส่วน กล่าวคือ ความเสมอภาคตามธรรมชาติ (Natural Justice) กับความเสมอภาคที่สมมติขึ้น (Conventional Justice) ความเสมอภาคตามธรรมชาติ หมายถึง ความเสมอภาคที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในธรรมชาติ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา การรับรู้ หรือการยอมรับของมนุษย์ส่วนความเสมอภาคที่สมมติขึ้นนั้น หมายถึง ความเสมอภาคที่มนุษย์สร้างขึ้นจากมาตรการของกฎหมาย เป็นที่รับรู้และยอมรับกันโดยทั่วไปในช่วงเวลานั้น ความเสมอภาคในทรรศนะของอริสโตเติลนั้นมีได้หมายถึงความเท่าเทียมกันในทุกกรณี ราษฎรทุกคนมีฐานะเท่าเทียมกันในแง่ของความเป็นมนุษย์ แต่มิได้หมายความว่าทำหน้าที่ยกเว้นได้ทุกคนโดยเสมอภาค ทั้งนี้ เนื่องจากมนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่างกันในความสามารถและสติปัญญา⁹⁵ อริสโตเติล ได้ให้คำจำกัดความของมนุษย์ไว้ว่า “มนุษย์คือสัตว์ที่มีเหตุผล” (Man is the rational animal) ดังนั้น สิ่งที่อยู่เหนือกว่าเดรัจฉานก็คือมนุษย์ นอกจากจะมีคุณสมบัติเหมือนเดรัจฉานคือ การหาอาหารเลี้ยงตัวเอง การเจริญเติบโต การแพร่พันธุ์ การเคลื่อนไหว และการรู้สึกสัมผัสแล้วมนุษย์ยังมีคุณลักษณะพิเศษคือ ปัญญาและเหตุผล เหนือกว่าเดรัจฉาน ปัญญาอันนี้แหละเป็นจุดมุ่งหมายหรือเป็นกิจกรรมสำคัญพิเศษสุดเฉพาะมนุษย์เท่านั้น⁹⁶ และมีความเห็นว่า การมีระบบทาสไม่ใช่เรื่องธรรมชาติ หากแต่ระบบทาสมีอยู่ก็เพื่อการใช้กำลังเท่านั้น⁹⁷ และในยุคสมัยดังกล่าวนี้ รัฐได้ออกกฎหมายพิทักษ์สิทธิและผลประโยชน์หลายประการแก่ผู้ยากไร้ให้สิทธิทางการเมืองในการควบคุมและจำกัดอำนาจชนชั้นปกครอง ยิ่งสะท้อนให้เห็นถึงการให้คุณค่าแก่ความเป็นมนุษย์

⁹⁵ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, *สิทธิมนุษยชน*, หน้า 31.

⁹⁶ เตือน คำดี, *ปรัชญาตะวันตก*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2522), หน้า 79.

⁹⁷ ยศศักดิ์ โกศัยนานนท์, *ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540*, หน้า

จากแนวคิดของอริสโตเติลสะท้อนให้เห็นว่า ในยุคดังกล่าวยอมรับและให้ความสำคัญกับคุณค่าของความเป็นมนุษย์ว่ามีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน คนชั้นปกครองไม่อาจที่จะกระทำการกดขี่ข่มเหงหรือใช้อำนาจเหนือประชาชนได้อย่างอำมหิต การที่อริสโตเติลเห็นว่าระบบทาสไม่ใช่เรื่องธรรมชาติก็เป็นการแสดงออกทางความคิดถึงการปฏิเสธไม่ยอมรับในเรื่องการกดขี่หรือใช้กำลังต่อมนุษย์ด้วยกันเอง

2.2.2.1.2.5 ชิเซโร (Cicero)

ชิเซโร นักปรัชญาชาวโรมันซึ่งรับเอากระแสแนวคิดมาจากกรีกได้บรรยายถึงกฎหมายธรรมชาติตามแนวความคิดของสำนักสโตอิก (Stoics) ไว้ดังนี้ “กฎหมายที่แท้จริงคือเหตุผลที่ถูกต้อง สอดคล้องกับธรรมชาติ แม้ชานไปในทุกสิ่งทุกอย่าง สม่าเสมอเป็นนิรันดร์ เป็นกฎหมายที่ก่อให้เกิดหน้าที่ที่จะต้องทำโดยคำสั่งหรือห้ามไม่ให้กระทำความชั่วโดยข้อห้าม เป็นหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ที่เราจะต้องไม่พยายามที่จะบัญญัติกฎหมายให้ขัดแย้งกับกฎหมายนี้ กฎหมายนี้ไม่อาจที่ถูกตัดทอนแก้ไขหรือเพิกถอนยกเลิกเสียได้ อันที่จริงแล้วไม่ว่าวุฒิสภาหรือประชาชนก็ไม่มีอำนาจที่จะปลดปล่อยเราให้พ้นจากบังคับของกฎหมายนี้ และเราไม่จำต้องฟังบุคคลหรือสิ่งอื่นใดนอกจากตัวของเราเองที่จะเป็นผู้อธิบายให้เห็นว่ากฎหมายนั้นคืออะไร หรือตีความว่ากฎหมายนั้นมีความหมายอย่างไร กฎหมายนี้ไม่เป็นอย่างหนึ่งที่กรุงโรม และเป็นอีกอย่างหนึ่งที่เอเธนส์ เป็นอย่างหนึ่งในขณะนี้และเป็นอีกอย่างหนึ่งในสมัยอื่นๆ แต่ยังคงเป็นกฎหมายอันหนึ่งอันเดียวไม่เปลี่ยนแปลงเป็นนิรันดร์ และผูกพันบังคับทุกชาติทุกภาษาทุกยุคทุกสมัย”⁹⁸

เนื่องจากของชิเซโรเป็นนักปรัชญาตามแนวคิดของสำนักสโตอิก ซึ่งมีแนวคิดที่ว่า กฎหมายธรรมชาติเป็นสิ่งเดียวกันกับกฎเกณฑ์แห่งเหตุผล ดังนั้น มนุษย์ย่อมเข้าใจกฎหมายธรรมชาติได้ด้วยการใช้เหตุผลของมนุษย์เอง และเหตุผลนี้เองที่ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสิ่งมีชีวิตอื่นๆ⁹⁹ จึงเป็นการยืนยันถึงหลักการของแนวความคิดในเรื่องกฎหมายธรรมชาติที่พระเจ้าเป็นผู้สร้าง ซึ่งถือว่ากฎหมายมีความเป็นสากลที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นหลักธรรมของโลกรวมกันเป็นสังคม เป็นกฎหมายอย่างเดียวกันสำหรับมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาใช้ได้กับทุกคนและทุกสถานที่ หากมนุษย์สร้างกฎเกณฑ์ใดขึ้นมาให้ขัดแย้งกับกฎนี้ ก็จะต้องยกเลิกไปไม่อาจใช้ได้

ต่อมา ได้มีการเรียกร้องให้มีการจัดทำกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษรขึ้น และได้ประกาศใช้โดยมีชื่อว่า กฎหมาย 12 โต๊ะ (Law of the

⁹⁸ ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, หน้า 125.

⁹⁹ จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญา, หน้า 131.

Twelve Tables) โดยศึกษาจากแบบอย่างของกฎหมายโซลอนของกรีกและอิทธิพลจากปรัชญาสำนักสโตอิก (Stoic) โดยมีหลักการอยู่บนพื้นฐานของกฎธรรมชาติ ที่ถือว่ากฎหมายคือสิ่งที่พระเจ้ามอบให้กับมนุษย์ซึ่งสามารถใช้ได้กับทุกคนและทุกรัฐโดยเสมอภาค หลักการในกฎหมายสิบสองโต๊ะให้การยอมรับในเรื่องสิทธิต่างๆ ของพลเมืองโรมัน ชาวโรมันทุกคนถือว่าเสมอภาคกันตามกฎหมาย เน้นความเท่าเทียมกันของชายและหญิงตลอดจนส่งเสริมสิทธิของสตรีและเด็ก อย่างไรก็ตาม ทาสยังมิได้รับการยอมรับให้มีสิทธิเท่าเทียมกับชาวโรมัน แต่ยังคงได้รับการคุ้มครองในลักษณะของทาส กล่าวคือ มีสิทธิได้รับค่าเสียหายในกรณีที่ได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม การทรมานผู้ต้องหาเพื่อให้รับสารภาพเป็นสิ่งต้องห้าม ผู้ต้องหาทุกคนถือเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ว่าได้กระทำความผิดจริง เป็นที่ยอมรับกันต่อมาว่า กฎหมายฉบับดังกล่าว ถือเป็นประกาศสิทธิมนุษยชนของชาวโรมัน¹⁰⁰

จากหลักการตามแนวคิดของซีเซโรทำให้เห็นว่า หลักการตามแนวคิดของซีเซโรและสำนักสโตอิกให้ความสำคัญกับคงมีอยู่ของมนุษย์ตามธรรมชาติ เคารพและให้ความสำคัญในความเสมอภาคของมนุษย์ในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน การที่ธรรมชาติของมนุษย์มีความเสมอภาคกันตั้งแต่เกิด ดังนั้น ในการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ก็ต้องได้รับการปฏิบัติจากรัฐหรือมนุษย์ด้วยกันอย่างเสมอภาคด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดดังกล่าวจะกล่าวถึงความเสมอภาคของมนุษย์ และมีการเปิดกว้างทางความคิดที่ยอมรับชาติพันธุ์อื่นๆ แต่แนวคิดดังกล่าวก็เป็นเพียงแนวคิดในเชิงจริยธรรมทางสังคม มิใช่ข้อเรียกร้องทางการเมืองหรือเศรษฐศาสตร์แต่อย่างใด¹⁰¹ อย่างไรก็ตาม แนวคิดของซีเซโรก็เป็นการแสดงออกถึงการให้คุณค่ากับความ เป็นมนุษย์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ อันเป็นพื้นฐานแนวคิดของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในเวลาต่อมา

2.2.2.2 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในสมัยกลาง

ในยุคสมัยกลาง ได้แก่ ช่วงระยะเวลาระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 5 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 15 ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาหลังจากที่จักรวรรดิโรมันได้เริ่มล่มสลายลง ทำให้สังคมขาดความเป็นปึกแผ่นแก่นสาร ต่างฝ่ายต่างรบฆ่าฟันกันเองจนเกิดความไม่สงบเรียบร้อยและการไม่เคารพกฎหมาย ประชาชนชาวโรมันต่างดำรงชีวิตอยู่ด้วยความหวาดกลัว ถูกกดขี่และเอารัดเอาเปรียบ ผู้คนหมดหวังในชีวิต มีแต่ความวุ่นวาย และขาดซึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ สถานภาพของคนในสังคมมีความแตกต่างกันอย่างมาก แต่ศาสนจักรคริสเตียนที่รุ่งเรืองเข้มแข็งขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว จึงกลายเป็นที่พึ่งพาทั้งทางจิตใจและชีวิตของประชาชนในยุคนั้น การปรากฏตัวขึ้นของคริสต์ศาสนา

¹⁰⁰ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, สิทธิมนุษยชน, หน้า 34-35.

¹⁰¹ บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, รายงานการวิจัย เรื่องหลักการใช้อำนาจขององค์กรที่ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2549), หน้า 23.

อย่างรุ่งโรจน์จึงได้ถือกำเนิดขึ้นในยุคนี้ โดยมีคำสอนที่เน้นในเรื่องความรักความเสมอภาคของมนุษย์ และการจำกัดอำนาจของรัฐ ดังนั้น ในสายตาของคนสมัยกลางจึงถือว่าศาสนจักรเป็นเสมือนตัวแทนผู้สืบทอดมรดกทางความคิดและธรรมเนียมการปกครองต่อมาจากฝ่ายจักรวรรดิโรมัน เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอารยธรรมที่ตกทอดมาทั้งในแง่การปกครอง ศาสนา วัฒนธรรมและศิลปะวิทยาการ พระสงฆ์ในคริสต์ศาสนาต้องทำหน้าที่ในทางปกครองคล้ายๆ กับเป็นข้าราชการ¹⁰² ดังนั้น ในช่วงยุคสมัยกลางที่ศาสนจักรมีบทบาทและอิทธิพลครอบงำทั้งความคิดและวิถีชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย หรือเรียกได้ว่า เป็นยุคแห่งศรัทธา แนวความคิดเรื่องกฎธรรมชาติตกอยู่ภายใต้จิตสำนึกในทางศาสนา และถูกตีความไปตามประเพณีของวิชาเทววิทยา ในด้านโครงสร้างทางสังคมนั้นมนุษย์ถูกแบ่งออกเป็น 3 ชั้น ได้แก่ พระ มีหน้าที่ทางศาสนา ทางกฎหมาย และการกุศล นักรบและนักการเมือง ซึ่งได้แก่ขุนนางและเจ้าศักดินา มีหน้าที่ปกป้องพระและผู้ใช้แรงงาน และชนชั้นต่ำสุดคือผู้ใช้แรงงาน มีหน้าที่ผลิตอาหารให้กับรัฐ โดยในยุคสมัยกลางนั้น คริสต์ศาสนามีบทบาทและมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อสังคม โดยจะเน้นคำสอนที่เกี่ยวกับเรื่องความรัก ความเสมอภาคของมนุษย์ และการจำกัดอำนาจของรัฐ ดังนี้¹⁰³

2.2.2.2.1 คำสอนเรื่องความเสมอภาค

ในยุคสมัยกลางนี้ เป็นยุคที่ความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป มนุษย์ถูกแบ่งออกเป็นชาวโรมันผู้มีอารยธรรมกับผู้อื่นที่มีเชื้อชาวโรมันซึ่งถือเป็นพวกป่าเถื่อน ชาวฮิวผู้ซึ่งได้รับเลือกจากพระเจ้ากับผู้อื่นที่พระเจ้ามิได้ทรงเลือกซึ่งถือเป็นพวกที่ต่ำกว่า และการแบ่งแยกเป็นชนชั้นเสรีชนกับทาส ซึ่งเซนต์ พอล (St.Paul) สาธุศิษย์คนสำคัญของพระเยซูได้กล่าวเสริมคำสอนของพระเยซูความตอนหนึ่งว่า “ไม่มีทั้งยิวหรือกรีก ไม่มีทั้งเสรีชนหรือทาส ไม่มีทั้งชายหรือหญิง เพราะเจ้าทั้งหลายถือเป็นหนึ่งในพระเยซูคริสต์” เนื่องจากในคำสอนของศาสนาคริสต์มีว่า มนุษย์ทุกคนมีความเสมอภาคกัน กล่าวคือ มนุษย์ทั้งหลายที่ถือกำเนิดมานั้น ต่างถือว่าเป็นบุตรของพระเจ้าด้วยกัน ทุกคนจึงมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกันในสายตาของพระเจ้า จึงไม่ควรมีการแบ่งแยกเป็นชาวฮิวหรือชาวโรมัน ไม่มีชนชั้นเสรีชนหรือทาส มนุษย์ทุกคนเป็นผู้ที่เท่าเทียมกันในสายตาของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของคำสอนดังกล่าวถือเป็นการกล่าวอ้างสิทธิธรรมชาติซึ่งได้รับมาจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของเพื่อต่อสู้กับอำนาจรัฐและความยุติธรรมของสังคม ซึ่งคำสอนทางคริสต์ศาสนาเรื่องความเสมอภาคนี้ย่อมถือเป็นรากฐานของแนวความคิดในเรื่องเสรีภาพและความเสมอภาค รวมไปถึงแนวคิดของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในเวลาต่อมาด้วย

¹⁰² ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, หน้า 140-141.

¹⁰³ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, สิทธิมนุษยชน, หน้า 36-38.

2.2.2.2.2 คำสอนเรื่องการจำกัดอำนาจรัฐ

ในยุคสมัยกลางนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพลเมืองของรัฐจะถือว่า พลเมืองเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ เกิดมาเพื่อเป็นทาสรับใช้รัฐ รัฐจะมีสิทธิพลเหนือพลเมืองของรัฐโดยสิ้นเชิง พลเมืองจะถูกกำหนดให้มีหน้าที่ผูกพันต่อรัฐ เป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญเหนือกว่าหน้าที่ส่วนตัวหรือแม้แต่หน้าที่ต่อครอบครัว กล่าวคือ พลเมืองจะต้องยอมศิโรราบต่ออำนาจรัฐในทุกกรณีโดยไม่มีข้อยกเว้น ซึ่งตามคำสอนของศาสนาคริสต์ในเรื่องเกี่ยวกับร่างกายของมนุษย์นั้น ถือว่ามีคุณค่าอยู่ในตัวที่ได้รับอำนาจจากพระเจ้าจึงสมควรได้รับการปฏิบัติจากผู้อื่นอย่างมีศักดิ์ศรีและได้รับความเคารพซึ่งกันและกัน คำสอนที่ให้มนุษย์สำนึกในศักดิ์ศรีของตนเท่ากับเป็นการสอนให้ปฏิเสธที่จะยอมตกอยู่ภายใต้อำนาจรัฐโดยปราศจากเงื่อนไข จนนำไปสู่แนวคิดเรื่องการจำกัดอำนาจรัฐ¹⁰⁴ ซึ่งแนวความคิดในเรื่องการจำกัดอำนาจรัฐนั้น ได้ถูกถ่ายทอดโดยบรรดาศาสนาจารย์ของพระเยซูที่สำคัญดังต่อไปนี้

2.2.2.2.2.1 เซนต์ แอมโบรส (St. Ambrose)

เซนต์ แอมโบรส ศาสนาจารย์คนสำคัญคนหนึ่งของพระเยซูได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องอำนาจรัฐไว้ว่า “มนุษย์และรัฐเป็นสิ่งที่พระเจ้าทรงสร้างขึ้นด้วยอานุภาพของพระองค์ ผู้ปกครองรัฐต้องได้รับการเชื้อฟิง ศาสนจักรมีอำนาจที่จะพิพากษาคริสเตียนทุกคนรวมทั้งกษัตริย์หรือผู้ปกครองด้วย เพราะคริสเตียนทุกคนต่างถือเป็นบุตรของพระเจ้าและอยู่ภายใต้ศาสนจักรเดียวกัน รัฐควรมีอำนาจเฉพาะเรื่องการปกครองบ้านเมืองไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องของศาสนจักร” ดังนั้น จึงถือได้ว่า ความเห็นของเซนต์ แอมโบรส เห็นควรให้แบ่งแยกอำนาจของอาณาจักรและศาสนจักรออกจากกันเด็ดขาด เนื่องจากแท้จริงแล้ว อาณาจักรและศาสนจักรต่างก็มีสถานะที่เท่าเทียมกัน และเป็นการจำกัดอำนาจของอาณาจักรหรือผู้ปกครองให้มีขอบเขตเพียงเฉพาะเรื่องของอาณาจักร ส่วนกิจการทางศาสนาให้ถือเป็นเรื่องของศาสนจักรเท่านั้น¹⁰⁵

2.2.2.2.2.2 เซนต์ ออกุสติน (St. Augustine)

เซนต์ ออกุสติน ศาสนาจารย์คนสำคัญของพระเยซู ได้เสนอแนวความคิดเรื่องการแบ่งแยกอำนาจของอาณาจักรและศาสนจักรไว้ในหนังสือชื่ออาณาจักรของพระเจ้า (City of God) โดยกล่าวว่า “ส่วนประกอบของมนุษย์มี 2 สิ่ง ได้แก่ ร่างกายและวิญญาณ มนุษย์เป็นผู้แสวงหาความสุขทั้งทางโลกและทางวิญญาณ ความสุขทางวิญญาณหาได้ใน

¹⁰⁴ ยศศักดิ์ โกไศยานานนท์, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, หน้า 20.

¹⁰⁵ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, สิทธิมนุษยชน, หน้า 38-39.

อาณาจักรของพระเจ้าซึ่งมีแต่ความสุข ส่วนความสุขทางร่างกายหาได้ในอาณาจักรโลก (City of the World) ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสตัณหาและเป็นอำนาจฝ่ายต่ำ” ซึ่งข้อเขียนของเซนต์ ออกุสติน แสดงให้เห็นว่าในสังคมมีอาณาจักรอยู่ 2 ประเภท¹⁰⁶ คือ อาณาจักรทางโลกกับอาณาจักรของพระเจ้า โดยอาณาจักรทางโลกหรือรัฐของมนุษย์นั้นเกิดขึ้นเพราะความจำเป็นเนื่องจากมนุษย์มีบาปติดตัว ตั้งแต่ดั้งเดิม รัฐจึงถือกำเนิดขึ้นเพื่อคอยควบคุมไม่ให้คนใจบาปทำตามอำเภอใจ หน้าที่ของรัฐคือการรักษาความสงบ ระงับการขัดแย้งต่อสู้ ดังนั้น รัฐของมนุษย์จึงไม่อาจมีความสมบูรณ์โดยอุดมคติได้ ซึ่งต่างจากศาสนจักรที่ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลซึ่งได้รับการไถ่บาปแล้ว เป็นผู้บริสุทธิ์และเป็นผู้แทนของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าบนพื้นโลก ถือเป็นการแบ่งแยกศาสนจักรกับอาณาจักรออกจากกัน โดยถือว่าศาสนจักรอยู่เหนือกว่าและมีอำนาจเหนืออาณาจักร อาณาจักรมีความหมายก็ต่อเมื่อทำหน้าที่รับใช้ศาสนจักรซึ่งเท่ากับเป็นการปฏิบัติตามพระบัญชาของพระเจ้า¹⁰⁷

2.2.2.2.3 เซนต์ โทมัส อควินัส (St. Thomas

Aquinas)

เซนต์ โทมัส อควินัส เป็นศาสนิกชนสำคัญอีกคนหนึ่งของพระเยซู ได้ให้คำนิยามกฎหมายธรรมชาติไว้ ดังนี้ “กฎหมายธรรมชาติ คือ เจตจำนงของพระเจ้า พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งทั้งปวงรวมทั้งกฎหมายธรรมชาติก่อนที่จะมีรัฐใดๆ เกิดขึ้นในโลก กฎหมายธรรมชาติเป็นสิ่งที่อยู่เหนือรัฐ มนุษย์อาจเข้าถึงได้โดยการพิเคราะห์ด้วยเหตุผล”

ในยุคนั้น เป็นที่ถกเถียงกันมากระหว่างความเชื่อในเรื่องเหตุผล (Reason) กับความศรัทธา (Faith) ว่าสิ่งใดจะเหนือกว่ากัน เขาได้สืบทอดแนวความคิดของเซนต์ แอมโบรส และเซนต์ ออกุสติน ในเรื่องการจำกัดอำนาจรัฐ โดยได้ประสานความเชื่อในเรื่องเหตุผลและศรัทธาเข้าด้วยกัน เขาถือว่ากฎหมายธรรมชาติเป็นกฎหมายศักดิ์สิทธิ์หรือกฎหมายนิรันดรนั่นเอง แต่เป็นกฎหมายนิรันดรเฉพาะบางส่วนที่มนุษย์สามารถเข้าถึงได้ด้วยเหตุผลของมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวทุกคน¹⁰⁸ และเป็นสิ่งที่กำหนดความสัมพันธ์ของมนุษย์ ครอบคลุมทั้งโลกมนุษย์และสวรรค์ และเป็นสิ่งที่มีความเหนือรัฐ กล่าวคือ รัฐจะบัญญัติกฎหมายอื่นใดให้ขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติมิได้ ความคิดในเรื่องการจำกัดอำนาจรัฐทำให้มนุษย์ได้ตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง¹⁰⁹

¹⁰⁶ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, สิทธิมนุษยชน, หน้า 39.

¹⁰⁷ บริดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, หน้า 150.

¹⁰⁸ สมยศ เชื้อไทย, นิติปรัชญาเบื้องต้น, หน้า 90.

¹⁰⁹ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, สิทธิมนุษยชน, หน้า 40-41.

จึงเห็นได้ว่าคำสอนของคริสต์ศาสนาในยุคสมัยกลางถือว่า มนุษย์ได้ถูกสร้างขึ้นและได้รับอำนาจมาจากพระเจ้า ดังนั้น มนุษย์จึงเป็นสิ่งมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรีในตัวเอง การที่พระเจ้าอยู่เหนือสรรพสิ่งทั้งปวงและมีอำนาจเหนืออาณาจักร การที่พระเจ้าได้มอบศักดิ์ศรีให้แก่มนุษย์ย่อมทำให้มนุษย์ไม่อาจยอมรับอำนาจรัฐว่ามีอยู่เหนือความเป็นมนุษย์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในเรื่องคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่ไม่ถูกลดค่าลงไปด้วยอำนาจรัฐ

2.2.2.3 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในสมัยฟื้นฟูและปฏิรูป

ในช่วงปลายศตวรรษที่ 14 ยุคของศาสนจักรค่อยๆ เสื่อมลง เนื่องจากการช่วงชิงอำนาจและผลประโยชน์ของคณะสงฆ์ เนื่องจากคณะสงฆ์มีการแย่งอำนาจและผลประโยชน์ในระดับพระผู้ใหญ่ มีการอ้างศาสนาอ้างพระเจ้าอ้างการไถ่บาปเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ เช่น การประกาศขายใบเบิกทางไปสวรรค์กันอย่างเปิดเผยจนเกิดปฏิกิริยาต่อต้านอย่างรุนแรงจากพระด้วยกันเอง นำมาสู่การกระด้างกระเดื่องไม่ยอมรับความชอบธรรมในการปกครองของสันตะปาปาแห่งกรุงโรมอีกต่อไป จนเกิดกระบวนกร (Movement) ที่เรียกว่าการปฏิรูปศาสนา (Reformation) และมีการตั้งนิกายขึ้นใหม่เรียกว่านิกาย Protestantism (นิกายประท้วง) อันเป็นการประกาศคัดค้านและเลิกนับถือ Authority ของศาสนจักรและของพระสันตะปาปาอย่างเป็นทางการ แต่ก็ยังนับถือพระเจ้าในคัมภีร์ไบเบิลอยู่ เพียงแต่นับถือโดยไม่ผ่านศาสนจักรคาทอลิกต่อไป¹¹⁰ จนในที่สุดโลกก็เข้าสู่ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) โดยเริ่มก่อตัวขึ้นที่ดินแดนภาคเหนือของประเทศอิตาลี เนื่องจากดินแดนแถบนั้นเริ่มมีการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ เกิดมีชนชั้นกลางที่ได้สะสมความมั่งคั่งจนประชาชนสามารถดำรงชีวิตอย่างสบายและหันไปทำกิจกรรมที่มีคุณค่าทางศิลปวิทยาการโดยสนใจศึกษาภาษา วรรณคดี ศิลปะ และวัฒนธรรมของชาวกรีกโรมัน จากการศึกษาทำให้มีการยกย่องความมีเหตุผล (Rationality) ของมนุษย์ และความเชื่อที่ว่ามนุษย์สามารถใช้เหตุผลเป็นปัจจัยในการค้นหาสังขรณ์ได้ ทำให้คนเริ่มมีความกล้าที่จะวิพากษ์วิจารณ์สิ่งต่างๆ ด้วยเหตุผล กล้าที่จะคิดโต้แย้งความเชื่อทางศาสนาที่ตกทอดมาแต่สมัยกลาง และเมื่อมีการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ที่มีความเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก สามารถอธิบายถึงปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เคยสันนิษฐานไว้ในอดีตได้อย่างถูกต้องและน่าเชื่อถือ ทำให้ทัศนคติของคนยุคใหม่ที่มีต่อความคิดแบบสมัยกลางที่ถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับพระเจ้าถูกโต้แย้งและหักล้างโดยสิ้นเชิง ซึ่งในยุคนี้ ความคิดแบบปัจเจกชนนิยม (Individualism) ได้เริ่มก่อตัวและแพร่หลายมากขึ้น โดยมีความเชื่อที่ว่ามนุษย์แต่ละคนเป็นหน่วยๆ หนึ่งที่มีคุณค่าและมีความมุ่งหมายในตัวเอง จึงมีการเสนอทฤษฎีสัญญาประชาคมขึ้นมาเพื่ออธิบายว่า สังคมเกิดขึ้นโดย

¹¹⁰ ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, หน้า 165-166.

เจตจำนงอิสระ (Free Will) ของแต่ละคนที่ยอมตนอยู่ร่วมกับคนอื่น¹¹¹ และในยุคนี้ได้มีนักปรัชญาที่เสนอแนวคิดต่างๆ ที่สำคัญ คือ

2.2.2.3.1 ฮูโก โกรเซียม (Hugo Grotius)

ฮูโก โกรเซียม นักกฎหมายชาวเนเธอร์แลนด์ ได้เสนอแนวคิดเรื่องเหตุผลและสติปัญญาของมนุษย์ในฐานะที่เป็นที่มาของกฎหมายธรรมชาติ โกรเซียมได้ยืนยันว่า ธรรมชาติของมนุษย์คือมารดาของกฎหมายธรรมชาติ และจะคงปรากฏอยู่แม้ว่าจะไม่มีพระเจ้าแล้วก็ตาม และเปลี่ยนแปลงวิธีวิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์ในแบบอภิปรัชญา ซึ่งมองธรรมชาติที่จุดแห่งสัมบูรณ์ภาพของความเป็นมนุษย์ มาสู่การวิเคราะห์เชิงวิทยาศาสตร์ หรือจิตวิทยาที่เน้นการสังเกตในเรื่องข้อเท็จจริงเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของมนุษย์หรือกฎแห่งความเป็นเหตุผลซึ่งมีอิทธิพลต่อมนุษย์¹¹² จะเห็นได้ว่า แนวคิดปรัชญาในช่วงนี้เน้นให้ความสำคัญที่มนุษย์ ส่งผลให้มีการเพิ่มบทบาทของแนวคิดปัจเจกชนนิยมและมนุษยนิยมมากยิ่งขึ้น การที่ให้ความสำคัญที่ตัวบุคคลก็ย่อมส่งผลต่อวิธีคิด จากเดิมเน้นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์เชิงสังคมเปลี่ยนไปสู่แนวคิด “สิทธิธรรมชาติ”(Natural Rights) ของมนุษย์อันเป็นความปรารถนาต้องการของมนุษย์อย่างแท้จริง ทั้งยังมีการเปลี่ยนแปลงวิธีวิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งจากเดิมมองจุดแห่งสัมบูรณ์ภาพของความเป็นมนุษย์มาสู่การวิเคราะห์สังเกตการณ์ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของมนุษย์และกฎแห่งความเป็นเหตุเป็นผลที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์มากขึ้น¹¹³

2.2.2.3.2 นิโคลาส แมคคิอาเวลลี (Nicolas Machiavelli)

เมื่อศาสนจักรค่อยๆ ตกต่ำลง รัฐฆราวาสก็มีอำนาจแข็งแกร่งเติบโตใหญ่ขึ้น อาณาจักรเริ่มมีความคิดเห็นที่ไม่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของศาสนจักรอีกต่อไป สถานะของฝ่ายอาณาจักรก็คือรัฐซึ่งมีคุณค่าในตัวเองเป็นเอกเทศ ไม่ต้องอาศัยพึ่งพาศาสนจักรอีกต่อไป ทำให้นิโคลาส แมคคิอาเวลลี ได้เสนอหลัก Raison d'Etat ซึ่งหมายถึงหลักเหตุผลของรัฐเป็นหลักกว่าด้วยนโยบายของรัฐยอมอยู่เหนือสิ่งอื่นใด¹¹⁴ แมคคิอาเวลลีได้เขียนหนังสือเรื่อง “เจ้าชาย” (The Prince) โดยแนวคิดหลักที่สำคัญ คือ ศาสนาและศาสนจักรต้องแยกออกจากอาณาจักรและการเมืองซึ่งเป็นเรื่องการใช้อำนาจปกครอง และการปกครองในทัศนะของแมคคิอาเวลลีมีสองแบบคือ สาธารณรัฐกับราชอาณาจักรที่ปกครองโดยเจ้าชาย แมคคิอาเวลลีให้ความสำคัญกับการปกครองแบบหลังเจ้าชายในฐานะผู้ปกครองในทัศนะคติของแมคคิอาเวลลีนี้นี้จะต้องเป็นบุคคลที่ทำเพื่อเหตุผลแห่ง

¹¹¹ สมยศ เชื้อไทย, นิติปรัชญาเบื้องต้น, หน้า 95.

¹¹² จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญา, หน้า 142.

¹¹³ Edgar Bodenheimer, *Jurisprudence*, (Cambridge: Harvard University Press, 1981), p. 32-33.

¹¹⁴ ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, หน้า 166.

รัฐ (Reason of State) คือ ในสถานการณ์ปกติเจ้าชายจะต้องทำตัวให้เป็นคนดี แต่ในสถานการณ์บังคับเจ้าชายอาจต้องละทิ้งความดีเพื่อให้รัฐอยู่รอดปลอดภัย¹¹⁵

2.2.2.3.3 ฌอง โบแตง (Jean Bodin)

ฌอง โบแตง ได้เสนอแนวคิดอำนาจอธิปไตย (Sovereignty) ซึ่งปรากฏในหนังสือ “สาธารณรัฐใน 6 บรรพ” โดยโบแตงได้เขียนขึ้นในช่วงที่สาธารณรัฐฝรั่งเศสกำลังประสบภาวะปั่นป่วนทางการเมืองเป็นอย่างมาก จึงเสนอแนวคิดที่ว่า รัฐจะดำรงอยู่และดำเนินไปได้จะต้องมีอำนาจปกครองสูงสุดในแผ่นดินที่เรียกว่า “อำนาจอธิปไตย” โดยให้คำนิยามว่า “อำนาจอธิปไตยคืออำนาจสูงสุดเหนือประชาชนในรัฐอันไม่ถูกจำกัดหรือยับยั้งด้วยกฎหมายใดๆ” รวมไปถึงข้อความที่ว่า “อำนาจอธิปไตยคืออำนาจเหนือพลเมืองของรัฐ เป็นอำนาจเด็ดขาดและเป็นนิรันดร”¹¹⁶ ลักษณะของอำนาจอธิปไตยที่ว่า เป็นอำนาจที่ปราศจากขอบเขต ถาวร และสูงสุดล้นพ้น อำนาจนี้แสดงออกโดยการ “ออกหรือยกเลิกกฎหมาย” องค์อธิปัตย์เป็นผู้ใช้อำนาจนี้ ดังนั้นองค์อธิปัตย์จึงเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดอยู่เหนือกฎหมายเพราะเป็นผู้ที่ออกและยกเลิกกฎหมาย โบแตงยังเห็นว่าแม้อำนาจอธิปไตยเกิดจากสังคมมนุษย์ แต่เมื่อเกิดแล้วก็เป็นผู้ปกครองโดยไม่อาจเรียกคืนกลับมาได้และไม่มีข้อจำกัด นอกจากนี้ โบแตงยังสนับสนุนการปกครองระบอบกษัตริย์เพราะเป็นระบอบที่มีความต่อเนื่องในการสืบราชสมบัติ แต่กษัตริย์ในความคิดของโบแตงต้องไม่ใช้อำนาจตามใจชอบ ต้องไม่ปกครองประเทศเสมือนเป็นสมบัติส่วนตัวอีกด้วย¹¹⁷

2.2.2.3.4 โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes)

โทมัส ฮอบส์ นักปราชญ์ชาวอังกฤษได้กล่าวถึงสภาวะตามธรรมชาติของมนุษย์ไว้ในหนังสือชื่อ Leviathan ความว่า “ในสภาวะที่ยังไม่มีสังคม มนุษย์มีชีวิตอยู่ในธรรมชาติด้วยความหวาดกลัว เห็นแก่ตัวและชอบใช้ความรุนแรง เป็นสภาวะของอนาธิปไตย ด้วยความจำเป็นเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงจากสภาวะอันเลวร้าย มนุษย์จึงได้รวมตัวกันขึ้นเป็นสังคม และทำความตกลงมอบสิทธิธรรมชาติทั้งหลายของตนให้กับรัฐเป็นผู้ควบคุมดูแล เพื่อไม่ให้เกิดสภาวะที่เป็นอนาธิปไตยได้อีก”¹¹⁸ ซึ่งฮอบส์พยายามให้คำอธิบายความชอบธรรมของการปกครอง

¹¹⁵ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, กฎหมายมหาชน เล่มหนึ่ง วิชาการทางปรัชญาและลักษณะของกฎหมายมหาชนยุคต้น, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 28-29.

¹¹⁶ ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, หน้า 168.

¹¹⁷ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, กฎหมายมหาชน เล่มหนึ่ง วิชาการทางปรัชญาและลักษณะของกฎหมายมหาชนยุคต้น, หน้า 30-31.

¹¹⁸ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, สิทธิมนุษยชน, หน้า 41-42.

จากธรรมชาติของมนุษย์ โดยนำความคิดของฌอง โบบแตงมาอธิบายต่อว่า อำนาจอธิปไตยของรัฐเกิดจากการที่ราษฎรเข้ามาทำสัญญากันตั้งไว้ ประชาชนจึงต้องเชื่อฟังกฎหมายของรัฐที่เรียกว่า “สัญญาสมาคมภักดี” เนื่องจากมนุษย์มีธรรมชาติที่เลว เห็นแก่ตัว และโหดร้าย ทุกคนอยู่ในภาวะที่ไม่ไว้ใจซึ่งกันและกัน มนุษย์ย่อมมีสิทธิตามธรรมชาติที่จะรักษาตัวรอดด้วยการใช้กำลังเข้าต่อสู้และต่อต้านมนุษย์อื่นที่เข้ามาล่วงละเมิดตน ดังนั้น ด้วยสัญชาตญาณแห่งการอยู่รอดของมนุษย์ประกอบกับความมีสติปัญญาทำให้มนุษย์เข้าทำสัญญาประชาคม ยอมสละสิทธิที่พึงหวงตามธรรมชาติให้แก่รัฐอธิปไตย ยอมให้รัฐอธิปไตยมีอำนาจเด็ดขาดและยอมอยู่ภายใต้บังคับของรัฐธรรมนูญโดยปราศจากเงื่อนไข ด้วยเหตุดังกล่าวสัญญานี้จึงเรียกว่า “สัญญาสมาคมภักดี”¹¹⁹ จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การปกครองที่ดีต้องมาจากประชาชนไม่ใช่มาจากพระเจ้าหรืออำนาจเทวสิทธิ์ เชื่อในการปกครองที่ให้อำนาจเบ็ดเสร็จอยู่ที่องค์รัฐอธิปไตยอันนำไปสู่รูปแบบการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการปกครองคือ “กฎหมาย”¹²⁰

2.2.2.3.5 ซามูเอล ปูเฟนดอร์ฟ (Samuel Pufendorf)

ซามูเอล ปูเฟนดอร์ฟ เป็นนักปราชญ์ที่พัฒนาแนวคิดของกฎหมายธรรมชาติให้เป็นระบบระเบียบมากขึ้น โดยมีการสอนเรื่องเกี่ยวกับหน้าที่ในทางสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเห็นคุณค่าในความเป็นมนุษย์ คือ มนุษย์จะต้องไม่ทำร้ายผู้อื่น ไม่ว่าจะป็นร่างกาย ชีวิต เสรีภาพ ตลอดจนส่วนที่เราตกลงยอมให้บุคคลอื่นไปแล้วด้วย และมนุษย์ทุกคนจะต้องให้ความนับถือต่อผู้อื่น ปฏิบัติต่อผู้อื่นในฐานะที่โดยธรรมชาติเขายอมมีความเท่าเทียมกับเรา คือในฐานะที่บุคคลอื่นก็เป็นมนุษย์เฉกเช่นเดียวกัน ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้เป็นเรื่องของการยอมรับในหลักแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างชัดเจน¹²¹ โดยคำสอนของปูเฟนดอร์ฟมีสาระสำคัญ¹²² ดังนี้

(1) ธรรมชาติของมนุษย์ เห็นว่า มนุษย์มีธรรมชาติทั้งในส่วนที่ดี คือ มีความอยากที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และส่วนที่ไม่ดี คือ มีความเห็นแก่ตัวและเอาตัวรอด ทำให้ปูเฟนดอร์ฟนำไปจัดระบบกฎหมาย เช่น เกิดหลักกฎหมายอาญาในเรื่องการกระทำโดยป้องกันและจำเป็นตามธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการจะให้ตัวเองอยู่รอด

(2) ภาววิทยา เห็นว่า กฎหมายเป็นเรื่องของศีลธรรม มนุษย์จึงมีหน้าที่ในสังคมที่อยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม กล่าวคือ ต้องเคารพในสิทธิของผู้อื่น ยอมรับใน

¹¹⁹ ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, หน้า 200-201.

¹²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 201.

¹²¹ ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, หน้า 202-205.

¹²² สมยศ เชื้อไทย, นิติปรัชญาเบื้องต้น, หน้า 99-101.

ความเสมอภาคและเท่าเทียมกันของบุคคล ต้องทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ตลอดจนมีหน้าที่ที่ต้องทำตาม คำมั่นสัญญาที่ให้ไว้ต่อบุคคลอื่น

(3) **ทัศนะด้านกฎหมายธรรมชาติ** แยกกฎหมาย เป็น 2 ประเภท คือ กฎหมายที่สมบูรณ์ เป็นกฎหมายที่สามารถบังคับให้เป็นไปตามสิทธิได้ และ กฎหมายที่ไม่สมบูรณ์ เป็นกฎหมายที่ขาดลักษณะบังคับที่ไม่สามารถบังคับตามสิทธิของตนได้

2.2.2.4 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในสมัยใหม่

จากยุคฟื้นฟูเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ เป็นยุคของการใช้เหตุผลตาม ธรรมชาติมาแยกแยะหลักเกณฑ์ทางกฎหมาย และการใช้เหตุผลตามธรรมชาติมาวิจารณ์การกระทำที่ ไม่ชอบด้วยเหตุผลของผู้ปกครองด้วย เน้นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนและจำกัด อำนาจของผู้ปกครอง¹²³ เนื่องจากการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชที่กษัตริย์หรือองค์ อธิปัตย์มีอำนาจล้นพ้น สามารถสร้างหลักกฎหมายเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ในลักษณะที่เป็นไปตาม อำนาจใจ สิทธิและเสรีภาพของประชาชนถูกจำกัด ไม่มีสิทธิโต้แย้งหรือแสดงความคิดเห็นคัดค้าน ต่อต้านใดๆ ทำให้มีนักปราชญ์ที่เสนอความคิดเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว คือ

2.2.2.4.1 จอห์น ล็อก (John Locke)

จอห์น ล็อก ปราชญ์ชาวอังกฤษ ตามความคิดของล็อก สภาวะธรรมชาติของมนุษย์นั้นเป็นผู้ที่มีจิตใจดั้งเดิม มีเหตุผล มีความเท่าเทียมกันและมีเสรีภาพโดย สมบูรณ์โดยไม่มีข้อจำกัด แต่สังคมมนุษย์เป็นสิ่งคมที่ขาดระเบียบทางการเมือง ขาดองค์กรที่ทำหน้าที่ ควบคุมดูแลผู้ล่วงละเมิดสิทธิธรรมชาติของผู้อื่น มนุษย์จำต้องสละสิทธิในการบังคับใช้กฎธรรมชาติ ด้วยตนเอง และยินยอมอยู่ใต้อำนาจรัฐซึ่งได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ป้องกันชีวิต เสรีภาพ และ ทรัพย์สินของประชาชน มนุษย์จึงตกลงสัญญาเข้าอยู่ร่วมกันเป็นสิ่งคมที่เรียกว่า “สัญญาประชาคม” แต่เป็นสัญญาประชาคมแบบ “สัญญาสหภาพ” กล่าวคือ เป็นสัญญาที่แต่ละคนโอนอำนาจบางส่วน ของตนซึ่งได้แก่อำนาจบังคับการตามกฎหมายธรรมชาติให้แก่รัฐอธิปัตย์แต่ก็ไม่ได้สละสิทธิทั้งหมด ยังคงสงวนสิทธิเสรีภาพบางส่วนอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามธรรมชาติของมนุษย์ไว้ รัฐจึงมีอำนาจอย่าง จำกัดตามที่ได้รับมอบหมายเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดหลักประกันต่อสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานตาม ธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง ดังนั้น หากรัฐใช้อำนาจเกินขอบเขตหรือเป็นการล่วงละเมิดสิทธิของ ประชาชน ถือว่ารัฐกระทำการผิดเงื่อนไขที่ตกลงไว้ในสัญญาประชาคม ประชาชนย่อมมีสิทธิโดยชอบ ธรรมที่จะล้มล้างผู้ปกครอง และจัดตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่ได้¹²⁴

¹²³ สมยศ เชื้อไทย, นิติปรัชญาเบื้องต้น, หน้า 95.

¹²⁴ สมยศ เชื้อไทย, นิติปรัชญาเบื้องต้น, หน้า 101-102.

2.2.2.4.2 มอง ชาคส์ รูสโซ่ (Jean Jacques Rousseau)

มอง ชาคส์ รูสโซ่ ปรัชญาเมธีชาวฝรั่งเศส ได้เสนอความคิดเรื่องสภาวะธรรมชาติและสัญญาประชาคมไว้ในหนังสือชื่อ The Social Contract โดยกล่าวว่า “สภาวะธรรมชาติของมนุษย์ เป็นสภาวะที่มีความสุขอย่างล้นเหลือ มนุษย์โดยธรรมชาติแล้วเป็นคนดี แต่เนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี ซึ่งได้แก่ ความแตกต่างในทรัพย์สิน สถานะทางสังคมและการศึกษา ทำให้มนุษย์กลายเป็นคนไม่ดี มนุษย์จึงมีเสรีภาพในการคัดเลือกรัฐบาลที่ดีและมีสิทธิล้มล้างได้หากเป็นรัฐบาลที่ทำให้ประชาชนขาดความสุข ซึ่งถือเป็นสิทธิที่เขามีอยู่เดิมตามธรรมชาติ”

ตามความคิดของรูสโซ่ โดยธรรมชาติมนุษย์เป็นคนดี และมีความสุข มีความต้องการสิ่งต่างๆ น้อยมาก ต่อมาเมื่อเกิดมีการถือครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินขึ้นจึงเป็นที่มาของความไม่เสมอภาคของมนุษย์และสังคมที่ไม่เป็นธรรม มนุษย์จึงต้องหารูปแบบการปกครองใหม่ที่เกิดจากความยินยอมพร้อมใจของมนุษย์เองมิใช่การใช้กำลังบังคับ ความยินยอมนี้เองที่ก่อให้เกิดสัญญาประชาคมขึ้นโดยถือเป็นเจตนารมณ์ร่วมกันของสังคม มนุษย์จึงมีสิทธิโดยธรรมชาติในการคัดเลือกและเปลี่ยนแปลงรัฐบาลเพื่อให้ได้รัฐบาลที่ดีทำหน้าที่พิทักษ์สิทธิของประชาชนคำขวัญที่แพร่หลายในยุคนี้คือ เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ

2.2.2.4.3 มองเตสกีเออ (Montesquieu)

มองเตสกีเออ เป็นปรัชญาเมธีชาวฝรั่งเศสอีกผู้หนึ่งที่มีชื่อเสียงร่วมสมัยเดียวกันกับรูสโซ่ โดยมองเตสกีเออได้เสนอแนวความคิดในการจัดระบบสิทธิธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพไว้ในหนังสือชื่อ “เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย” (Spirit of Law) กล่าวคือเขาได้เสนอให้มีการแบ่งแยกอำนาจปกครอง โดยแบ่งอำนาจดังกล่าวออกเป็น 3 ส่วน คือ อำนาจอธิปไตย อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ โดยให้อำนาจทั้งสามสามารถถ่วงดุลและตรวจสอบกันเองได้ ซึ่งถือเป็นการจำกัดอำนาจรัฐมิให้ตกอยู่กับบุคคลคนเดียว ระบบการแบ่งแยกอำนาจของสถาบันทั้ง 3 นี้ จะก่อให้เกิดดุลยภาพทางสังคมเป็นหลักประกันในการก่อให้เกิดเสรีภาพของประชาชนได้ นับเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งของระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน นอกจากนี้ มองเตสกีเออยังสนับสนุนให้มีการปกครองในรูปแบบที่มีรัฐธรรมนูญอีกด้วย

2.2.2.4.4 คาร์ล มาร์กซ์ (Carl Marx)

ในช่วงศตวรรษที่ 18 ลัทธิปัจเจกชนนิยมและเสรีนิยมได้แพร่หลายเข้าไปในหมู่นักเศรษฐศาสตร์ เป็นเหตุให้เกิดลัทธิเสรีนิยมทางเศรษฐกิจขึ้นประกอบกับในช่วงปลายศตวรรษที่ 18 ถึงกลางศตวรรษที่ 19 ได้เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมขึ้นในทวีปยุโรป มีการผลิตสินค้าและการอุตสาหกรรมต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย ซึ่งกระบวนการในการผลิตสินค้าถือว่า “มนุษย์” เป็นเพียงแรงงานหรือปัจจัยที่ใช้ในการผลิตเท่านั้น ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ถูกมองข้ามและละเลย สภาพชีวิตของคนงานในโรงงานถูกเอารัดเอาเปรียบ มีการกดขี่ข่มเหงแรงงานผู้หญิงและ

เด็ก สภาพแวดล้อมในโรงงานแย่งและเลวร้าย เกิดชุมชนแออัดขึ้นในเขตเมืองและในเขตอุตสาหกรรมมากมาย

คาร์ล มาร์กซ์ ปรักญาเมธีชาวเยอรมัน ได้เสนอแนวความคิดแบบสังคมนิยมไว้ในคำประกาศลัทธิคอมมิวนิสต์ (The Communist Manifesto) ความว่า “เนื่องจากความจำเป็นในทางเศรษฐกิจ คือ การผลิต ทำให้มนุษย์ต้องมาอยู่ร่วมกัน และมีความสัมพันธ์ต่อกันซึ่งจะช่วยเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมให้เข้ากับความต้องการของมนุษย์เอง การที่มนุษย์จะพัฒนาสังคมได้อย่างสมบูรณ์ก็ด้วยการมีสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างมีเหตุผล กล่าวคือ เป็นความร่วมมือของคนในสังคมแบบสังคมนิยมที่ไร้ชนชั้น”

มาร์กซ์มีความเชื่อมั่นศรัทธาในแนวคิดมนุษยนิยมและธรรมชาตินิยม จึงให้ความสำคัญกฎหมายในแง่เป็นบรรทัดฐานเชิงคุณค่าซึ่งยอมรับความสำคัญของกฎหมายธรรมชาติ และเน้นการสร้างระบบให้เป็นรูปธรรมในทางเศรษฐกิจ¹²⁵ มาร์กซ์ได้วิเคราะห์ไว้ในหนังสือชื่อ “ว่าด้วยทุน” (Das Kapital) ว่า รูปแบบการผลิตทุนนิยมบังคับให้กรรมกร (Labour) จำเป็นต้องขายแรงงานของตนเองในราคาถูกแก่นายทุน ดังนั้นกำไรของนายทุน แท้จริงแล้วเกิดจากการขูดรีดมูลค่าส่วนเกินจากค่าแรงของกรรมกรมาชีพ เพื่อกำไร ชนชั้นนายทุนจึงต้องพัฒนาเครื่องมือและวิธีการผลิตให้ก้าวหน้าขึ้นตลอดเวลา ต้องขยายตลาดสินค้า แหล่งวัตถุดิบและกิจการไปทั่วโลก การผลิตแบบทุนนิยมนี้ได้ทำให้เกิดความปั่นป่วนและวิกฤตทางเศรษฐกิจแบบวัฏจักร นั่นคือการผลิตล้นเกิน ท่ามกลางโลกที่อดอยากขาดแคลน เพื่อแก้ไขวิกฤตการผลิตล้นเกิน และรักษาราคาของผลผลิตให้สูงกว่าต้นทุน จึงต้องทำลายผลผลิตส่วนเกินออกจากตลาด พยายามขยายตลาดใหม่และใช้ตลาดเก่าให้เป็นประโยชน์ ซึ่งผลสุดท้ายก็จะนำไปสู่วิกฤตรอบด้านที่รุนแรงยิ่งขึ้น ทำให้ความขัดแย้งทางชนชั้นในสังคมนั้นรุนแรงขึ้นจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมในที่สุด จากปรากฏการณ์ดังกล่าว มาร์กซ์เห็นว่า สิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในสังคมนั้นเป็นจริงเฉพาะกับผู้มีทรัพย์สิน ไม่ใช่สำหรับกรรมกรและคนยากจน การที่มนุษย์ถูกทำให้ยอมรับว่ามีความรวยหรือความจนนั้น มาร์กซ์เรียกว่าจิตสำนึกหลอกลวงและจอมปลอม (False Consciousness)¹²⁶ ดังนั้น มาร์กซ์ยังปฏิเสธแนวความคิดแบบปัจเจกชนนิยม ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของลัทธิเสรีนิยมประชาธิปไตย เขาให้ความสำคัญต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนบุคคล โดยมองว่าปัจเจกชนถือเป็นเพียงหน่วยย่อยของสังคม มีสิทธิต่างๆ ได้โดยผ่านการประสานประโยชน์ของชุมชนในสังคม สังคมจะรับประกันความเสมอภาคของผู้ที่อยู่ในชุมชนนั้นสังคมคอมมิวนิสต์จึงเป็นสังคมที่ปัจเจกชนมีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะที่เท่าเทียมกัน ทุกคนมีเสรีภาพอย่างแท้จริงในการตัดสินใจปัญหาของส่วนรวมร่วมกันและในการพัฒนา

¹²⁵ จรัญ โฆษณานันท์, **นิติปรัชญา**, หน้า 279-280.

¹²⁶ th.wikipedia.org เข้าถึงเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2557.

ตนเอง ลัทธิมาร์กซ์ (Marxism) จึงมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อแนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนในกลุ่มประเทศสังคมนิยมในเวลาต่อมา¹²⁷

จากการศึกษาในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทำให้เห็นว่า ในแต่ละยุคสมัยต่างก็เห็นคุณค่าของการที่มนุษย์ได้เกิดขึ้นมาบนโลก ถ้าวาสติตามธรรมชาติที่ติดตัวมนุษย์โดยที่ไม่อาจพรากออกไปได้ การที่รัฐหรือมนุษย์จะมากระทำการใดๆ ที่เป็นก้าวก้าวในดินแดนสิทธิเสรีภาพไม่ว่าจะเป็นทางด้านร่างกาย ชีวิต หรือจิตใจของมนุษย์นั้น ย่อมไม่อาจจะกระทำได้ หรือแม้จะมีกฎหมายบัญญัติให้กระทำได้ แต่หากการกระทำนั้นไปละเมิดต่อสิทธิขั้นมูลฐานที่เป็นคุณค่าที่อยู่กับตัวมนุษย์ ไม่อาจจะกระทำได้ ดังนั้น แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นหลักสากลและเป็นไปตามธรรมชาติที่ไม่ว่าจะปรากฏในประวัติศาสตร์ช่วงใดต่างก็ให้การยอมรับ

2.2.3 สารัตถะอันเป็นรากฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นการพิจารณาถึงการให้คุณค่าในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันเป็นคุณค่าที่มีอยู่ตามธรรมชาติและเป็นจริงตลอดโดยไม่ขึ้นกับเงื่อนไขเวลาหรือสถานที่ ดังนั้น จึงมีความตั้งใจที่จะต้องทำให้คุณค่าดังกล่าวนี้มีผลในทางกฎหมาย ตามที่ Guenter Duerig ได้อธิบายคำว่า “ศักดิ์ศรี” ไว้ว่า มนุษย์ทุกคนเป็นมนุษย์โดยอำนาจแห่งจิตวิญญาณของเขา ซึ่งทำให้เขาแตกต่างจากความเป็นอยู่ในสภาวะธรรมชาติที่ปราศจากความเป็นส่วนบุคคล และการทำให้บรรลุเป้าหมายภายในขอบเขตส่วนบุคคลนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของบุคคลนั่นเอง ในอันที่จะกำหนดตนเองและในการสร้างสภาพแวดล้อมของตนเอง จากแนวความคิดดังกล่าวนี้ สามารถพิจารณาสาระสำคัญที่ไม่อาจที่จะแยกออกจากกันได้และเป็นรากฐานของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ 2 ประการ¹²⁸ คือ

2.2.3.1 สิทธิในชีวิตและร่างกาย (Recht auf Leben)

สิทธิในชีวิตและร่างกายเป็นสิทธิที่ติดตัวปัจเจกบุคคลมาตั้งแต่เกิดและเป็นสิทธิที่มีอยู่ในสภาวะธรรมชาติ สิทธิในชีวิตและร่างกายจึงไม่อาจจะถูกพรากไปจากบุคคลได้ แต่ในทางตรงกันข้าม สิทธิในชีวิตและร่างกายกลับทำให้มนุษย์ได้รับหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิมากขึ้นโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายของรัฐ สิทธิในชีวิตและร่างกายจึงเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ และเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีความเป็นอิสระและเสรีที่จะกำหนดหรือบังคับตนเองได้ตามเจตจำนงที่ประสงค์ มนุษย์จึงเป็นสิ่งมีชีวิตที่สามารถหลุดพ้นจากความต้องการตามธรรมชาติได้โดยอาศัยการพัฒนาบุคลิกภาพให้สมบูรณ์ภายใต้

¹²⁷ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, สิทธิมนุษยชน, หน้า 45-46.

¹²⁸ บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 88-90.

ความรับผิดชอบของตนเอง ดังนั้น การที่มนุษย์มีเจตจำนงที่ประสงค์โดยอิสระในอันจะสร้างสภาพแวดล้อมของตนเองหรือพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองนี้เองที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่นๆ และเพื่อเป็นการเคารพในสิทธิในชีวิตและร่างกายของปัจเจกบุคคล แม้บุคคลแต่ละคนจะมีอิสระเสรีในการดำเนินชีวิต แต่ก็ต้องอยู่ภายใต้ความเคารพในขอบเขตส่วนบุคคลของแต่ละคน ไม่ก้าวล่วงหรือเข้าไปยังดินแดนความเป็นส่วนบุคคลของผู้อื่น และด้วยเหตุนี้ สิทธิในชีวิตและร่างกายจึงเป็นรากฐานอันสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์¹²⁹

2.2.3.2 สิทธิในความเสมอภาค (Gleichheitstecht)

สิทธิในความเสมอภาคเป็นการแสดงว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน ในขณะที่สิทธิในชีวิตและร่างกายเป็นการแสดงถึงขอบเขตปริมณฑลส่วนบุคคลของปัจเจกบุคคล แต่สิทธิในความเสมอภาคเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลต่อปัจเจกบุคคลและต่อสังคม เมื่อสิทธิในความเสมอนั้นเป็นเรื่องของสิทธิที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ทุกคนเกิดมาและดำรงอยู่อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน และมนุษย์ทุกคนจะต้องเคารพสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน ดังนั้น ถึงแม้มนุษย์จะมีสิทธิในชีวิตและร่างกายของตนก็ตาม แต่หากขาดหลักประกันในเรื่องหลักความเสมอภาคแล้ว บุคคลนั้นอาจได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกับบุคคลอื่นๆ ในสังคมเพราะอาจมีบุคคลบางกลุ่มที่ได้รับอภิสิทธิ์เหนือกว่า หรืออาจถูกเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมจากใช้อำนาจรัฐ ด้วยเหตุนี้ การที่จะให้มนุษย์สามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีโดยแท้จริงนั้น นอกจากปัจเจกบุคคลจะมีสิทธิในชีวิตและร่างกายแล้ว ปัจเจกบุคคลยังจะต้องมีหลักประกันในเรื่องหลักความเสมอภาคด้วย หลักความเสมอภาคจึงเป็นรากฐานที่สำคัญอีกประการหนึ่งของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์¹³⁰

จากการศึกษาถึงสาระัตถะอันเป็นรากฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ซึ่งได้แก่สิทธิในชีวิตและร่างกาย และสิทธิในความเสมอภาค แสดงให้เห็นเนื้อหาสาระสำคัญที่ซ่อนอยู่ของความมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่จะต้องได้รับการหวงแหวน ไม่อาจให้มีการกระทำใดๆ เข้ามารบกวนจนก่อให้เกิดผลกระทบกระทบต่อสาระัตถะดังกล่าวได้ เนื่องจากสิทธิในชีวิตและร่างกาย และสิทธิในความเสมอนี้เป็นหลักการที่จะทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุขและมีอิสระเสรีอย่างเต็มที่ภายในกรอบของสังคม การไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบหรือพฤติกรรมใดๆ ที่จะก่อให้เกิดความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจจากการเลือกปฏิบัติที่ขาดซึ่งความเสมอภาคเท่าเทียมกัน และถือว่าสาระัตถะเหล่านี้เป็นสิ่งที่สามารถแยกออกจากความเป็นมนุษย์ได้

¹²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 89.

¹³⁰ บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 89.

2.2.4 คุณค่าอันมีลักษณะเฉพาะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

คุณค่าที่มีลักษณะเฉพาะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น แท้จริงแล้วต้องยอมรับว่าไม่อาจจะทำให้มนุษย์ได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน เพราะความเสมอภาคเท่าเทียมดังกล่าวเป็นเพียงในลักษณะของนามธรรมเท่านั้น แต่อย่างน้อยที่สุด ก็ต้องมีความเป็นไปได้ในทางนามธรรมที่จะทำให้มนุษย์สามารถที่จะบรรลุเป้าหมายของตนในทางกฎหมายได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยมีข้อพิจารณาดังนี้¹³¹

2.2.4.1 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังดำรงอยู่แม้ว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งจะไม่สามารถที่จะกำหนดตนเองได้โดยอิสระ

คุณค่าอันมีลักษณะเฉพาะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังคงดำรงอยู่ต่อไปแม้ว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งจะไม่สามารถที่จะกำหนดตนเองได้โดยอิสระตั้งแต่เริ่มต้นอันเนื่องมาจากความมีจิตบกพร่อง จิตผิดปกติ หรือจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ในกรณีนี้ยังต้องถือว่าในทางกฎหมาย บุคคลดังกล่าวยังมีความสามารถที่จะกำหนดความเป็นตัวของตนเองได้ และมีสิทธิที่จะใช้เสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันกับบุคคลอื่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลดังกล่าวยังดำรงอยู่กับบุคคลนั้นอย่างสมบูรณ์ โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาจากความเป็นจริงว่าบุคคลนั้นสามารถใช้เสรีภาพนั้นได้หรือไม่

2.2.4.2 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังดำรงอยู่ถึงแม้บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะสร้างความเสียหายให้แก่ตนเอง

คุณค่าที่มีลักษณะเฉพาะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังดำรงอยู่ถึงแม้บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะสร้างความเสียหายให้แก่ตนเอง ยกตัวอย่างในกรณีการกระทำของอาชญากรที่ใช้เสรีภาพไปในทางที่ผิดจนก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตนเอง การใช้เสรีภาพจนก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตนเองเช่นนั้น ย่อมเป็นเรื่องพิสูจน์ว่ามนุษย์นั้นมีศักดิ์ศรีของตนเอง มีศักดิ์ศรีที่จะกำหนดตนเองได้อย่างอิสระ หากแต่บุคคลนั้นได้ใช้เสรีภาพนั้นไปในทิศทางที่ไม่ถูกต้องหรือเป็นการใช้เสรีภาพไปในทางที่ผิดเท่านั้นเอง

2.2.4.3 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อาจถูกละเมิดจากรัฐ แม้ว่าบุคคลนั้นได้ตัดสินใจอย่างอิสระที่จะยินยอมให้รัฐเข้าทำการแทรกแซงได้

คุณค่าที่มีลักษณะเฉพาะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น อาจถูกแทรกแซงจากรัฐอันเป็นเหตุให้มีการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ แม้ว่าบุคคลนั้นได้ตัดสินใจอย่างอิสระที่จะยินยอมให้รัฐสามารถเข้าทำการแทรกแซงได้ เนื่องจากรัฐธรรมนูญบัญญัติให้เป็นภาระหน้าที่ของรัฐที่จะต้องให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น รัฐย่อมไม่มีอำนาจที่จะไป

¹³¹ บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 89.

ขอความยินยอมจากบุคคลใดบุคคลหนึ่งเพื่อทำการแทรกแซงในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หากแต่ต้องปกป้องมิให้เกิดการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2.2.4.4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังดำรงอยู่แม้บุคคลนั้นยังไม่มีสภาพเป็นบุคคลหรือได้สิ้นสภาพบุคคลไปแล้วก็ตาม

เพราะคุณค่าที่มีลักษณะเฉพาะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการทำให้เป็นจริงของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ดังนั้น แม้ว่าบุคคลนั้นยังไม่ได้กำหนดทำให้ยังไม่มีสภาพเป็นบุคคลหรือว่าเสียชีวิตลงไปซึ่งถือได้ว่าสิ้นสภาพบุคคลไปแล้วนั้นก็ตาม ก็อาจมีเหตุให้เกิดการแทรกแซงในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ ในกรณีนี้จึงไม่อาจจะอาศัยหลักสิทธิเรียกร้องในทางแพ่งมาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาเรื่องดังกล่าวได้ โดยมีข้อพิจารณาดังนี้¹³²

2.2.4.4.1 เด็กในครรภ์มารดา

กล่าวคือ เด็กในครรภ์ซึ่งตามกฎหมายแพ่งแล้วยังไม่ถือว่าเป็นบุคคล แต่ก็ต้องถือว่าเป็นเด็กในครรภ์มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน ถึงแม้ชีวิตมนุษย์จะเริ่มต้นเมื่อมีการให้กำเนิด ซึ่งการให้กำเนิดนั้นจึงก่อให้เกิดชีวิตใหม่และบุคลิกภาพส่วนบุคคลใหม่ขึ้น ดังนั้น การทำแท้งเด็กในครรภ์มารดาที่มีได้เป็นไปตามเงื่อนไขของกฎหมาย หรือการที่รัฐมิได้เข้าไปปกป้องต่อชีวิตของเด็กในครรภ์มารดาดังกล่าว กรณีย่อมเป็นการขัดกับหลักการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้มีคำวินิจฉัยว่า กฎหมายอาญาที่อนุญาตให้สามารถทำแท้งได้นั้นเป็นโมฆะ โดยให้เหตุผลว่า ชีวิตที่ได้รับการพัฒนาอยู่ในครรภ์มารดานั้นถือว่าเป็นชีวิตอีกชีวิตหนึ่งซึ่งอยู่ภายใต้การคุ้มครองของรัฐธรรมนูญ ซึ่งตามมาตรา 2 (2) ที่บัญญัติว่า “ชาวเยอรมันยอมรับว่าสิทธิขั้นพื้นฐานเป็นสิทธิที่มีอาจล่วงละเมิดและมีอาจจำหน่ายจ่ายโอนได้นั้นเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ที่มีต่อสันติภาพและต่อความยุติธรรมของโลก”¹³³ และมาตรา 1 วรรคหนึ่ง ที่มีหลักการว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นไม่อาจจะถูกล่วงละเมิดได้ ดังนั้น จึงเป็นภาระหน้าที่ของรัฐที่จะต้องให้ความเคารพและให้ความคุ้มครอง โดยหน้าที่ในการให้ความคุ้มครองของรัฐนั้น มิได้หมายถึงเฉพาะการห้ามแทรกแซงโดยตรงของรัฐต่อชีวิตที่เติบโตในครรภ์ของมารดาเท่านั้น หากแต่รัฐยังจำต้องให้ความคุ้มครองและปกป้องชีวิตดังกล่าวด้วย

¹³² บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 89.

¹³³ อุดม รัฐอมฤต, นพนิธิ สุริยะ และบรรเจิด สิงคะเนติ, รายงานวิจัย การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือการใช้สิทธิเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. 2540, (กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2544), หน้า 101.

2.2.4.4.2 บุคคลที่เสียชีวิตแล้ว

กล่าวคือ การสิ้นสภาพบุคคลโดยการเสียชีวิต ก็ยังต้องถือว่าศพหรือความเป็นตัวตนของผู้เสียชีวิตก็ยังมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้วินิจฉัยในคดี Mephisto ว่า หลักการตามที่ยกมาในรัฐธรรมนูญที่ห้ามมิให้ละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อันถือว่าเป็นพื้นฐานของสิทธิและเสรีภาพทั้งปวง นั้น กรณีเป็นการไม่สอดคล้องกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หากบุคคลนั้นในขณะที่มีชีวิตอยู่ได้รับความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แต่เมื่อบุคคลนั้นตายหรือเสียชีวิตลง ต้องถูกลดศักดิ์ศรีหรือถูกทำให้ได้รับความอับอาย ความผูกพันที่จะต้องให้ความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ผูกพันอำนาจรัฐตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1 วรรคหนึ่งนั้นจึงมิได้สิ้นสุดลงพร้อมกับความตายของบุคคล¹³⁴ ดังนั้น การแสวงหาหรือใช้ประโยชน์จากศพของมนุษย์ในทางการวิจัยเพื่อการอุตสาหกรรม อาจถือว่าเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แต่หากผู้ตายได้ตัดสินใจด้วยตนเองก่อนที่จะเสียชีวิตโดยอุทิศร่างกายของตนเองเพื่อการศึกษาวิจัยในทางการแพทย์ เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาค้นคว้าและรักษาเยียวยาผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ในกรณีเช่นนี้ย่อมไม่ถือว่าเป็นการขัดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

จึงเห็นได้ว่าคุณค่าอันมีลักษณะเฉพาะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ได้จำกัดแค่เพียงความมีอยู่ของมนุษย์ที่มีสภาพบุคคลเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงก่อนที่จะมีสภาพเป็นบุคคลตามกฎหมาย นั่นก็คือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กในครรภ์มารดา ตลอดจนถึงมนุษย์นั้นได้สิ้นสภาพบุคคลด้วยเหตุแห่งความตาย ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ถึงแก่ความตายก็ยังอยู่ หรือในกรณีที่บุคคลที่มีปัญหาในเรื่องความสามารถ คุณค่าในความเป็นมนุษย์ของบุคคลเหล่านี้ก็ย่อมยังอยู่โดยไม่ได้ขาดตกบกพร่องหรือลดลงอันด้วยเหตุเกี่ยวกับความสามารถแต่อย่างใด ดังนั้น จึงทำให้คุณค่าอันมีลักษณะเฉพาะนี้จึงไม่มีข้อจำกัดในเรื่องความสามารถหรือการมีสภาพของบุคคลมาตัดบทความมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้

2.2.5 สถานะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ในการพิจารณาถึงสถานะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะแบ่งการพิจารณาถึงสถานะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ออกเป็น 3 ประการคือ

¹³⁴ อุดม รัฐอมฤต, นพนิธิ สุริยะ และบรรเจิด สิงคะเนติ, รายงานวิจัย การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือการใช้สิทธิเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. 2540, หน้า 100.

2.2.5.1 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในฐานะที่เป็นคุณค่าสูงสุดของรัฐธรรมนูญ

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคุณค่าที่มีอยู่ในตัวปัจเจกบุคคลและมีความคงอยู่ตามธรรมชาติ ดังนั้น ย่อมถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีคุณค่าในระดับสูงสุดตามรัฐธรรมนูญ¹³⁵ การกระทำของรัฐทั้งหลายจึงต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพราะมนุษย์นั้นเป็นเป้าประสงค์ในการดำเนินการของรัฐ มิใช่มองว่ามนุษย์เป็นเพียงเครื่องมือในการดำเนินการของรัฐและการดำรงอยู่ของรัฐเท่านั้น รัฐต่างหากที่ต้องดำรงอยู่เพื่อมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงถือว่าเป็นพื้นฐานสำหรับการวางรากฐานของหลักสิทธิเสรีภาพของบุคคลและหลักความเสมอภาค เมื่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลนั้นเป็นสิทธิที่ไม่อาจจำหน่ายโอนได้และไม่อาจล่วงละเมิดได้

การที่จะให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญมีผลเป็นจริงในทางปฏิบัติ ก็หมายความว่า การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่ได้บัญญัติไว้ด้วยเช่นกัน เนื่องจากสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวนั้นเป็นการแสดงถึงผลสำคัญ 2 ประการซึ่งมีพื้นฐานมาจากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กล่าวคือ

ประการแรก การตีความเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทั้งหลายจะต้องถือว่าเนื้อหาของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นพื้นฐานที่จะต้องนำมาใช้ประกอบในการตีความสิทธิและเสรีภาพอื่นๆ ด้วย

ประการที่สอง เนื้อหาของหลักการทั่วไปเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทั้งหลาย รวมทั้งความหมายของการแทรกแซงในขอบเขตที่ได้รับการคุ้มครองของสิทธิและเสรีภาพทุกประเภทนั้น ได้รับการพัฒนามาจากแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ความสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ถือว่าเป็นบทบัญญัติในลำดับขั้นสูงสุดของรัฐธรรมนูญ สามารถพิจารณาได้จากกรณีต่างๆ ดังต่อไปนี้

2.2.5.1.1 การกำหนดทิศทางของรัฐ

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีผลในการกำหนดกฎเกณฑ์ที่จะต้องทำให้บรรลุเป้าหมายต่อคุณค่าดังกล่าวสำหรับการกระทำของรัฐทั้งหลาย เพราะศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นเป็นตัวกำหนดและเป็นตัวจำกัดวัตถุประสงค์ ภาระหน้าที่ของรัฐ และจำกัดความชอบธรรมของรัฐและของกฎหมายที่มีต่อคุณค่าในทางส่วนบุคคล ซึ่งจากพื้นฐานดังกล่าวนี้เอง ย่อมมีความหมายต่อการใช้สิทธิและเสรีภาพอื่นๆ ดังนี้

¹³⁵ บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, รายงานการวิจัย เรื่องหลักการใช้อำนาจขององค์กรที่ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 48-51.

(1) เรื่องของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคลนั้นได้ก่อให้เกิดสันนิษฐานที่เป็นคุณต่อปัจเจกบุคคลในกรณีที่สัมพันธ์กับอำนาจรัฐ

(2) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ถือว่าเป็นสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพซึ่งภายในขอบเขตดังกล่าวนี้ รัฐไม่อาจเข้าไปแทรกแซงได้ในกรณีที่สัมพันธ์กับอำนาจรัฐ

2.2.5.1.2 บังคับให้รัฐต้องกำหนดเป็นหลักกฎหมายทั่วไป

การบัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญนั้น ไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดสิทธิในทางมหาชนที่มุ่งหมายต่อการกระทำของรัฐเท่านั้น หากแต่ยังบังคับให้รัฐต้องกำหนดเป็นหลักกฎหมายทั่วไปว่า ไม่มีอำนาจใดๆ ที่จะละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ แม้ว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะไม่ก่อให้เกิดสิทธิในทางมหาชนในการเรียกร้องให้บัญญัติกฎหมายเพื่อการคุ้มครอง แต่การตีความบทบัญญัติของกฎหมายที่มีอยู่ก็ต้องให้สอดคล้องกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นอกจากนี้ รัฐยังจะต้องปกป้องคุ้มครองเพื่อมิให้มีการละเมิดในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วย

2.2.5.2 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในฐานะที่เป็นสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพ

การพิจารณาถึงสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพ จำเป็นต้องใช้หลักเกณฑ์ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Wuerde des Menschen) มาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาดังนั้น หากมีการแทรกแซงใดที่เป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กรณีย่อมต้องถือว่าเป็นกรณีที่กระทบกระเทือนต่อสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพเช่นกัน ดังนั้น ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงมีฐานะเป็นสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพ และเป็นสาระอันเป็นแก่นของสิทธิและเสรีภาพที่รัฐมิอาจล่วงละเมิดได้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในฐานะที่เป็นสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพนี้จึงมีความมุ่งหมายที่จะปกป้องคุ้มครองการแทรกแซงของรัฐ มิให้กระทบต่อสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล

2.2.5.3 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในฐานะที่เป็นสิทธิประเภทหนึ่ง

ในกรณีของเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น เป็นเพียงหลักการกว้างๆ ที่ครอบคลุมสิทธิและเสรีภาพทั้งหลาย หรือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิทธิที่มีลักษณะเฉพาะตนอีกสิทธิหนึ่งนั้น ในทางวิชาการของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีนั้นได้มีความเห็นแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย โดยฝ่ายแรกเห็นว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานสิทธิหนึ่งเลยเพราะการบัญญัติถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามมาตรา 1 วรรคหนึ่งของรัฐธรรมนูญนั้นมิได้มีลักษณะเป็นการประกาศหลักการของสิทธิขั้นพื้นฐาน และเนื่องจากในมาตรา 1 วรรคสาม ของรัฐธรรมนูญได้

บัญญัติให้สิทธิขั้นพื้นฐานในมาตราต่อๆ มาผูกพันอำนาจรัฐทั้งหมด แต่ไม่หมายความรวมถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วย นอกจากนี้ ขอบเขตในการพิจารณาถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นขาดความแน่นอนชัดเจนว่ามีขอบเขตแค่ไหนเพียงใด ดังนั้นตามความเห็นฝ่ายแรกจึงเห็นว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานสิทธิหนึ่ง ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานสิทธิหนึ่ง เนื่องจากเมื่อได้พิจารณาจากการจัดระบบในเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานและพัฒนาการในทางประวัติศาสตร์ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แล้วนั่นเอง ซึ่งกรณีปัญหาดังกล่าวนี้ ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้วินิจฉัยยอมรับว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานสิทธิหนึ่ง และต่อมาได้วินิจฉัยว่า ถึงแม้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มิได้เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ได้รับการบัญญัติไว้ในมาตราที่ระบุให้ผูกพันอำนาจรัฐทั้งหมดก็ตาม แต่อำนาจรัฐทั้งหลายก็จะต้องผูกพันกับหลักการสูงสุดของรัฐธรรมนูญซึ่งรวมถึงหลักการศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วย¹³⁶

จากการศึกษาสถานะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทำให้ทราบได้ว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคุณค่าสูงสุดของรัฐธรรมนูญ การกระทำของรัฐทั้งหลายจึงต้องดำเนินการให้สอดคล้องและห้ามขัดแย้งกับสาระสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพราะมนุษย์นั้นเป็นเป้าหมายของรัฐที่จะต้องดำเนินการไปเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ มิใช่มองว่ามนุษย์เป็นเพียงเครื่องมือในการดำเนินการของรัฐและการดำรงอยู่ของรัฐเท่านั้น รัฐต่างหากที่ต้องดำรงอยู่เพื่อมนุษย์ อีกทั้งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็ยังมีฐานะเป็นสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพที่รัฐมิอาจล่วงละเมิดได้ด้วย

2.2.6 ผู้ทรงสิทธิของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

จากการศึกษานิยามความหมายและความเป็นมาของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทำให้ทราบว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มิใช่เป็นเพียงอุดมการณ์ที่มนุษย์คาดหวังที่จะให้มีการเคารพและปกป้องคุ้มครองเท่านั้น แต่ถือได้ว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นรากฐานของสิทธิและเสรีภาพของบุคคล และเป็นคุณค่าของมนุษย์ที่มาตั้งแต่เกิด ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่ต้องศึกษาถึงผู้ทรงสิทธิของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่จะได้รับการคุ้มครองมิให้มีการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้

ในเรื่องผู้ทรงสิทธิของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้ คงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ผู้ทรงสิทธิของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ย่อมต้องหมายถึงตัวมนุษย์นั่นเอง แต่ประเด็นที่น่าสนใจคือ ความมนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้ทรงสิทธิของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะเริ่มต้นและสิ้นสุดลงเมื่อ ซึ่งหากพิจารณาจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 ที่ได้บัญญัติว่า “สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก และสิ้นสุดลงเมื่อตาย” จากหลักกฎหมายข้างต้นจะเห็นได้ว่าสภาพ

¹³⁶ บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 93.

บุคคลจะเริ่มต้นเมื่อได้มีการคลอดออกมาเป็นทารกแล้วเท่านั้น แต่เมื่อได้ศึกษาในเรื่องคุณค่าอันมีลักษณะเฉพาะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จะพบว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังดำรงอยู่แม้บุคคลนั้นไม่มีสภาพบุคคลซึ่งหมายถึงเด็กที่อยู่ในครรภ์มารดา หรือแม้ว่าบุคคลนั้นจะเสียชีวิตแล้ว ซึ่งก็คือกลายเป็นศพ จึงอาจกล่าวได้ว่า ความเป็นผู้ทรงสิทธิในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ได้เริ่มต้นตั้งแต่เมื่อคลอดและอยู่รอดเป็นทารกและมีได้สิ้นสุดลงเมื่อตายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แต่อย่างใด¹³⁷ แต่ยังรวมไปถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลที่ยังไม่ถือกำเนิดหรือบุคคลที่ได้เสียชีวิตไปแล้วด้วย ดังนั้น บุคคลใดๆ จึงไม่อาจจะกระทำการอันเป็นการย้ายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทารกในครรภ์มารดาหรือบุคคลที่เสียชีวิตไปแล้วได้เพราะถือว่าบุคคลเหล่านี้ก็เป็นผู้ทรงสิทธิของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เหมือนกับบุคคลทุกๆ ไป หากมีผู้ใดมากระทำการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลดังกล่าว ผู้ปกครองหรือทายาทย่อมเป็นผู้สิทธิในอันที่จะปกป้องคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลเหล่านี้ต่อไปได้¹³⁸

โดยหลักการแล้วผู้ทรงสิทธิของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็ย่อมต้องหมายถึงตัวมนุษย์ แต่ในเรื่องของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะไม่ได้จำกัดการให้ความคุ้มครองเพียงมนุษย์ในฐานะที่มีสภาพบุคคลตามกฎหมายเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลที่ยังไม่ถือกำเนิดหรือบุคคลที่ได้เสียชีวิตไปแล้วด้วย

2.2.7 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

เมื่อมนุษย์เป็นผู้ทรงสิทธิของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แต่ก็ยังมีการกระทำบางอย่างที่เป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในฐานะของผู้ทรงสิทธิของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มนุษย์จึงต้องหารูปแบบเพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยให้มนุษย์ปฏิบัติตัวต่อกันโดยอยู่บนพื้นฐานของการเคารพในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.2.7.1 ความหมายของการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

คำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” หมายความว่า คุณค่าที่มีติดตัวมนุษย์ที่มนุษย์มาตั้งแต่กำเนิดและเป็นคุณค่าสูงสุดในความเป็นมนุษย์ เป็นคุณค่าที่จะดำรงชีวิตอย่างมีอิสระเสรี ส่วนคำว่า “คุ้มครอง” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 มีความหมายว่า ป้องกันรักษา ระวังรักษา ปกป้องรักษา¹³⁹ ดังนั้น เมื่อนำคำว่า “คุ้มครอง” มารวมกับคำว่า “ศักดิ์ศรี

¹³⁷ ทิพรรัตน์ เดิมเพ็ชร, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ : ศึกษากรณีการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ และตามกฎหมายภายใน, หน้า 60.

¹³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 60.

¹³⁹ บุญศรี มีวงศ์ไข่มุข, รายงานการวิจัย เรื่องหลักการใช้อำนาจขององค์กรที่ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 31-34.

ความเป็นมนุษย์” ดังนั้น คำว่าการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในความเห็นของผู้เขียนจึงหมายความว่า การป้องกัน รักษาคุณค่าที่มีอยู่ในตัวตนของมนุษย์ซึ่งติดตัวมาตั้งแต่กำเนิดเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปลอดภัยและอิสระ โดยต้องได้รับการปฏิบัติอย่างมีความเคารพในคุณค่าในตัวตนของมนุษย์

2.2.7.2 ขอบเขตของการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

การกำหนดขอบเขตของการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่ยากเนื่องจากการให้ความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังไม่ชัดเจน ดังนั้น การกำหนดขอบเขตการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จำเป็นต้องพิจารณาจากข้อเท็จจริงจากสภาพการณ์โดยรวมทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งสามารถพิจารณาปัญหาเรื่องขอบเขตการคุ้มครองของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้เป็น 2 แนวความคิด¹⁴⁰ คือ

แนวความคิดที่หนึ่ง เห็นว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นสามารถกำหนดเป็น “คุณค่า” ได้ โดยถือว่ามีคุณค่าที่เป็นอิสระมีลักษณะเป็นของตนเอง อันเป็นคุณค่าที่เป็นธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ แนวความคิดนี้เป็นแนวความคิดทางปรัชญาของอิมมานูเอล คานท์ และแนวความคิดทางทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติ

แนวความคิดที่สอง เห็นว่าลักษณะอันเป็นสาระสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถที่มนุษย์สามารถที่จะกำหนดตนเองได้ แนวความคิดที่สองเป็นแนวความคิดที่พิจารณาความสามารถของมนุษย์ในทางข้อเท็จจริง

โดยแนวความคิดทั้งสองแนวนั้นจะไปกระทบกับปัญหาการให้นิยามความหมายของคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ซึ่งทำให้สามารถกำหนดขอบเขตของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ว่าภายในขอบเขตเช่นใดไม่อาจล่วงละเมิดได้ แต่ตามความเห็นของฝ่ายที่สองนั้นยังไม่อาจอธิบายได้กรณีที่บุคคลผู้ไร้ความสามารถซึ่งไม่สามารถจะกระทำการใดๆ ตามเจตจำนงของตัวเองได้ แต่ก็พึงจะได้รับการปฏิบัติและต้องให้ความเคารพในฐานะที่บุคคลเหล่านี้ก็เป็นมนุษย์เช่นกัน แต่หากถือตามแนวความคิดแรกนั้น ก็ต้องถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับเจตจำนงของปัจเจกบุคคลแต่ละคน หากแต่เป็นคุณค่าที่เป็นอิสระจากความเป็นมนุษย์แต่ละคน

2.2.7.3 หลักทั่วไปของการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เกิดจากการที่มนุษย์มีอิสระเสรีตามหลักสิทธิตามธรรมชาติที่จะกระทำการใดๆ ก็ได้เพื่อสนองความต้องการของตนเอง แต่การกระทำต่างๆ ตามสิทธิของตนนั้นก็ต้องไม่เป็นการกระทำการอันเป็นการรบกวนต่อดินแดนแห่งสิทธิเสรีภาพของบุคคลอันเป็นการก่อให้เกิดการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่นๆ

¹⁴⁰ บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 94.

เพราะศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคุณค่าสูงสุดในตัวมนุษย์ที่ไม่อาจก้าวล่วงได้ มนุษย์จึงต้องแสวงหาวิธีการหรือค้นหาหลักเพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยปรากฏให้เห็นในลักษณะของการบัญญัติกฎหมายภายในของรัฐและการร่วมมือกันในทางระหว่างประเทศเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ต่อมนุษย์ด้วยความเคารพในเกียรติของกันและกัน ซึ่งการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น ต้องเริ่มจากตัวมนุษย์เองก่อนแล้วจึงค่อยๆ พัฒนาการไปยังกลุ่มคนที่มีปริมาณมากขึ้น¹⁴¹ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.2.7.3.1 บุคคลคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเอง

มนุษย์แต่ละคนย่อมมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ไม่มีผู้ใดจะมาละเมิดได้ มนุษย์มีภาวะวิสัยเพียงพอที่จะคุ้มครองตนเองให้ปลอดภัยในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยจะต้องปกป้องรักษาตนเองทั้งในชีวิต ร่างกาย สิทธิเสรีภาพในทรัพย์สิน ตลอดจนสุขภาพอนามัยเพื่อมิให้ผู้ใดมาก้าวล่วง การคุ้มครองให้ตนเองรอดพ้นจากการกระทำละเมิดจึงเป็นหลักการพื้นฐานในการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล เพื่อให้สิทธิและเสรีภาพที่ได้รับมาตามสิทธิธรรมชาติได้รับการปกป้องดูแลด้วยตนเอง ยกตัวอย่างในชีวิตประจำวันของมนุษย์ การที่มนุษย์ดำเนินชีวิตด้วยความระมัดระวังมิให้ผู้อื่นมาเบียดเบียน ทำร้าย กดขี่ข่มเหง หรือใช้อำนาจเหนือโดยไม่ชอบจนถึงขนาดที่เป็นการย่ำยีต่อความรู้สึกทั้งร่างกายหรือจิตใจ และหากมีการกระทำละเมิดในควมมีอยู่ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ผู้ถูกกระทำละเมิดก็ย่อมที่จะสามารถใช้สิทธิทางศาลเพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนได้ ซึ่งเป็นวิธีการอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่จะคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยตนเอง¹⁴²

2.2.7.3.2 บุคคลคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลด้วยกันเอง

เป็นกรณีที่มนุษย์ได้กระทำการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่นซึ่งถือว่าเป็นหลักทั่วไปในการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อีกประการหนึ่ง โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวหรือกลุ่มที่มีความผูกพันซึ่งมีจุดเกี่ยวข้องกัน เพราะตามธรรมชาติของมนุษย์แล้วย่อมจะได้รับการปกป้องคุ้มครองดูแลจากบิดาและมารดาหรือญาติพี่น้องด้วยความรักความห่วงใย การปกป้องคุ้มครองดูแลมิให้ผู้ใดมากระทำร้ายแค้นหรือกระทำการอันเป็นการไม่สมควรจนถือว่าเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จึงเป็นพื้นฐานของกรณีที่บุคคลคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลด้วยกันเอง และสื่อไปถึงการคุ้มครองและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็น

¹⁴¹ ทิพรัตน์ เดิมเพ็ชร, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ : ศึกษากรณีการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ และตามกฎหมายภายใน, หน้า 63.

¹⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 63-64.

มนุษย์แก่มนุขย์ผู้อื่นหรือบุคคลทั่วไปอันพึงมีและพึงปฏิบัติต่อกัน ฉะนั้น หากมีการกระทำการใดอันถือว่าเป็นการย่ำยีต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยกันแล้ว บุคคลผู้ใดก็ได้ย่อมสามารถทำหน้าที่คุ้มครองปกป้องบุคคลที่ถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดๆ¹⁴³

2.2.7.3.3 รัฐคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลในรัฐ

เมื่อบุคคลในรัฐถูกระทำการที่เป็นการหยามศักดิ์ศรีด้วยการดูหมิ่นเหยียดหยาม หรือหลู่เกียรติ ถึงแม้การกระทำดังกล่าวจะไม่ถึงขั้นร้ายแรงที่จะเป็นภัยอันตรายต่อชีวิตและร่างกายของบุคคลอื่นก็ตาม แต่หากการกระทำดังกล่าวเหล่านั้นก็ถือได้ว่าเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นแล้ว บทบาทของรัฐในการที่จะทำการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลในรัฐก็สามารถทำได้โดยการที่รัฐออกกฎหมายภายในขึ้นมาเพื่อจะปกป้องรักษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลเอาไว้มิให้ผู้ใดมากระทำการอันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น หากมีการกระทำอันถือได้ว่าเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นไม่ว่าจะกระทำโดยใช้วาจาหรือกิริยา การกระทำของบุคคลนั้นย่อมต้องถือว่าเป็นความผิดและต้องได้รับโทษตามกฎหมายโดยองค์กรตุลาการเพื่อให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้รับความคุ้มครองอย่างยุติธรรม การที่รัฐตรากฎหมายเพื่อกำหนดกฎหมายให้มีบุคคลใดกระทำการใดอันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และหากบุคคลใดกระทำการใดอันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่นก็ต้องได้รับโทษต่อไป¹⁴⁴

2.2.7.3.4 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศ

กฎหมายระหว่างประเทศ

นอกจากลักษณะต่างๆ ข้างต้นที่ถือได้ว่าเป็นการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แล้ว บทบัญญัติของกฎหมายระหว่างประเทศก็ถือว่ามีบทบาทเป็นการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ เมื่อกฎหมายระหว่างประเทศฉบับใดได้มีการบัญญัติหลักการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ และหากมีการกระทำละเมิดต่อบทบัญญัติดังกล่าว ก็ต้องมีการนำคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาล โดยรัฐภาคีหรือองค์กรสิทธิมนุษยชนของรัฐนั้นๆ ก็ย่อมมีสิทธิที่จะนำเสนอคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาลตามพันธกรณีดังกล่าวได้

จากหลักการทั่วไปดังกล่าวข้างต้นจึงแสดงให้เห็นว่า เมื่อมีการกระทำละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แล้วนั้น มนุขย์ในฐานะผู้ทรงสิทธิของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็ย่อมที่จะปกป้อง คุ้มครอง รักษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเอง หรือของบุคคลอื่นได้ หรืออาจจะเป็นใน

¹⁴³ ทิพรัตน์ เดิมเพชร, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ : ศึกษากรณีการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ และตามกฎหมายภายใน, หน้า 64-65.

¹⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 65-66.

ลักษณะที่รัฐให้ความคุ้มครองโดยการตรากฎหมายเพื่อควบคุมและป้องกันการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนการได้เข้าร่วมเป็นภาคีในสนธิสัญญาตามกฎหมายระหว่างประเทศเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชนที่กำหนดบทบัญญัติที่คุ้มครองและห้ามฝ่าฝืนการกระทำละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพื่อให้สังคมมนุษย์ปฏิบัติต่อกันอย่างมีความเคารพในคุณค่าของมนุษย์

2.2.8 การละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

การกระทำละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นได้เกิดขึ้นมาในทุกยุคทุกสมัย ไม่ว่าจะส่งผลกระทบต่อร่างกาย ชีวิตหรือทรัพย์สิน ตลอดจนจนถึงการได้รับผลกระทบกระเทือนทางจิตใจ มนุษย์จึงต้องการให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อตนอย่างให้เกียรติและเห็นคุณค่าถึงความเป็นมนุษย์ว่าเป็นสิ่งที่คุณค่าและควรที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครอง ซึ่งการกระทำใดที่จะถือว่าเป็นการกระทำละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นจำเป็นต้องพิจารณาจากปัจจัยต่างๆ ดังต่อไปนี้

2.2.8.1 ลักษณะของการกระทำอันถือได้ว่าเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคุณค่าที่มีอยู่ในตัวตนของมนุษย์อันติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด เป็นคุณค่าสูงสุดของความเป็นมนุษย์ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นคุณค่าอันควรได้รับการคุ้มครองและเคารพจากมนุษย์ด้วยกันอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นหากมีการกระทำใดเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่พึงปฏิบัติต่อกันหรือเป็นการล่วงเกินอย่างไม่เคารพความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่นแล้ว การกระทำนั้นย่อมถือได้ว่าเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการใช้วาจาดูหมิ่นผู้อื่นด้วยถ้อยคำที่รุนแรงในลักษณะเชิงเหยียดหยามในศักดิ์ศรีของบุคคลอย่างรุนแรง หรือการกดขี่ข่มเหงหรือใช้กำลังรุนแรงต่อบุคคลอย่างไร่มนุษยธรรม เป็นต้น¹⁴⁵ ในหัวข้อนี้จึงได้ทำการศึกษาถึงลักษณะของการกระทำอันถือได้ว่าเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ดังต่อไปนี้¹⁴⁶ คือ

(1) การกระทำนั้นต้องเป็นการลดคุณค่าของบุคคลลง กล่าวคือ การกระทำใดๆ ก็ตามที่เป็นการทำให้คุณค่าของผู้อื่นลดน้อยลงทำให้ผู้อื่นเกิดความรู้สึกไม่ดีเกิดขึ้นหรือเกิดความรู้สึกถูกดูหมิ่นเหยียดหยามจากการกระทำนั้น

(2) การกระทำนั้นต้องเป็นการย้ายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น กล่าวคือ ต้องเป็นการกระทำในลักษณะที่เป็นการย้ายต่อคุณค่าของความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นเป็นการข่มเหงจิตใจของผู้อื่นอย่างรุนแรงอันเป็นสิ่งที่มนุษย์มิพึงปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยกัน

¹⁴⁵ ทิพรัตน์ เดิมเพชร, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ : ศึกษากรณีการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ และตามกฎหมายภายใน, หน้า 28-29.

¹⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30-33.

(3) การกระทำนั้นจะต้องเป็นการหลู่เกียรติของบุคคลอื่น กล่าวคือ เป็นลักษณะของการกระทำในเชิงเป็นการหลู่เกียรติของบุคคลอื่นหมายถึง การกระทำที่ทำให้บุคคลผู้ถูกระทำนั้นถูกลดคุณค่าหรือทำให้ชื่อเสียงเกียรติยศของเขาได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยาม นำอับอายอย่างรุนแรง

(4) การกระทำนั้นต้องเป็นการหมิ่นศักดิ์ศรีของบุคคลอื่น กล่าวคือ เป็นลักษณะการกระทำที่หมายความว่า การดูหมิ่นศักดิ์ศรีหรือถูกเกียรติของผู้อื่น ซึ่งการกระทำอันเป็นการหมิ่นศักดิ์ศรีของผู้อื่นนี้จะต้องเป็นการกระทำที่ทำให้ผู้ถูกระทำถูกดูถูกหรือถูกดูหมิ่นเกียรติของเขา

2.2.8.2 ผู้กระทำการอันเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

การละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สามารถเกิดจากการกระทำของบุคคลทั่วไป หรือเกิดจากการกระทำของรัฐก็ได้ ดังนั้นจึงสามารถแบ่งประเภทของผู้กระทำการอันละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ คือ

2.2.8.2.1 การกระทำของรัฐต่อรัฐ

การกระทำอันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของรัฐต่อรัฐนั้น หมายถึง การก่อสงครามขึ้นระหว่างรัฐกับรัฐ ซึ่งผลของสงครามที่เกิดขึ้นจะก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมหาดศาล และผลของการสู้รบที่โหดร้ายและใช้อาวุธที่ร้ายแรงก็มีพลาณภาพในการทำลายล้างสูง การสู้รบเพื่อฆ่าฟันยอมเต็มไปด้วยบริบทที่ทารุณโหดร้าย ไร้ซึ่งมนุษยธรรม การกระทำของรัฐต่อรัฐในลักษณะของการทำสงครามนั้น สิ่งที่จะตามมาก็คือการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้¹⁴⁷

2.2.8.2.2 การกระทำของรัฐต่อพลเมืองของตนเอง

การที่รัฐมีอำนาจในการตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับกับพลเมืองภายในรัฐ บางครั้งก็เป็นตัวรัฐเองที่กลายเป็นผู้กระทำการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพลเมืองของตน กล่าวคือ กรณีที่รัฐกำหนดกฎหมายอันเป็นการเอื้อให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีอำนาจที่กระทำละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพลเมืองของตนเองได้ง่าย หรืออาจจะเป็นกรณีที่ต้องครตุลาการซึ่งเป็นองค์กรของรัฐดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีหรือมีคำพิพากษาในลักษณะที่เป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพลเมือง ดังต่อไปนี้¹⁴⁸

¹⁴⁷ ทิพรรัตน์ เดิมเพ็ชร, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ : ศึกษากรณีการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ และตามกฎหมายภายใน, หน้า 34-35.

¹⁴⁸ ทิพรรัตน์ เดิมเพ็ชร, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ : ศึกษากรณีการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ และตามกฎหมายภายใน, หน้า 36-42.

(1) การที่รัฐกำหนดกฎเกณฑ์อันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพลเมืองของตนเอง การที่รัฐกำหนดกฎเกณฑ์อันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพลเมืองของตนเองนั้น คือ การที่รัฐตรากฎหมายเพื่อกำหนดพฤติกรรมของพลเมืองให้ต้องปฏิบัติตาม ซึ่งกฎหมายดังกล่าวเข้าลักษณะตามเงื่อนไขของการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น เป็นกฎเกณฑ์ที่มีข้อกำหนดที่เป็นการลดคุณค่า ย่ำยี หลู่เกียรติ หรือหยามศักดิ์ศรีของพลเมือง

(2) การที่องค์กรของรัฐคือศาลมีคำพิพากษาอันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพลเมืองของตนเอง องค์กรตุลาการก็เป็นองค์กรของรัฐองค์กรหนึ่งซึ่งอาจจะมีการกระทำที่เป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ โดยจะเป็นลักษณะที่ศาลอาจมีคำพิพากษาที่มีผลกระทบต่อคุณค่าในตัวตนของมนุษย์ผู้ใดผู้หนึ่ง อันเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

(3) การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้กระทำละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพลเมืองในรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐอาจเป็นผู้กระทำต่อพลเมืองในรัฐตนเอง โดยกระทำการในลักษณะที่เป็นการลดคุณค่า ย่ำยี หรือหยามศักดิ์ศรีของพลเมืองในรัฐนั้นอย่างรุนแรง

2.2.8.2.3 การกระทำของพลเมืองต่อพลเมือง

พลเมืองหรือมนุษย์ทุกๆ ไปก็อาจจะเป็นผู้กระทำการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่นได้ กล่าวคือ เมื่อมนุษย์ปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์อย่างไม่สมควรที่จะกระทำต่อมนุษย์ด้วยกันเช่นนั้น ไม่ว่าจะโดยกิริยา ท่าทาง การกระทำใดก็ตามซึ่งการกระทำต่างๆ เหล่านี้ มีลักษณะเป็นการลดคุณค่าของผู้อื่น หรือเหยียดหยาม หรือหลู่เกียรติของผู้อื่น การกระทำนั้นก็ถือว่าเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นทั้งสิ้น เช่น การกล่าววาจาอันเป็นการดูหมิ่นเหยียดหยามในเกียรติของผู้อื่น เป็นต้น¹⁴⁹

2.2.8.2.4 การกระทำของรัฐต่อพลเมืองของรัฐอื่น

ในกรณีที่รัฐเป็นผู้กระทำการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพลเมืองของรัฐอื่นจะเป็นในลักษณะที่คล้ายๆ กับกรณีที่รัฐกระทำต่อรัฐ ซึ่งมีการใช้กองกำลังทหารของรัฐไปกระทำการอันใดอันหนึ่งแก่รัฐอื่นและมีการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อ

¹⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

พลเมืองของรัฐอื่นด้วย ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะการลดคุณค่า ย่ำยี ช่มเหงจิตใจของพลเมืองในรัฐนั้น หรือจะเป็นการห้ามเกียรติของพลเมืองในรัฐนั้นก็ได้¹⁵⁰

2.2.8.3 ประเภทของการกระทำอันถือได้ว่าเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

จากการศึกษาถึงลักษณะและผู้กระทำการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ซึ่งสามารถเกิดได้จากการกระทำได้หลากหลายมิติไม่ว่าจะเกิดจากการกระทำรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรืออาจจะเป็นการกระทำของมนุษย์ด้วยกัน ทำให้สามารถแยกประเภทของการกระทำต่างๆ ที่เป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ ดังต่อไปนี้¹⁵¹

2.2.8.3.1 การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อร่างกายของบุคคล

การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อร่างกายของบุคคล เป็นการกระทำต่อร่างกายของบุคคลหนึ่งซึ่งอาจเป็นการกระทำต่อชีวิต หรือร่างกาย อนามัย หรือเสรีภาพในลักษณะที่เป็นการลดคุณค่าในตัวตนของบุคคลนั้น หรือเป็นการข่มเหงหรือย่ำยีศักดิ์ศรีจนเกิดผลกระทบต่อชีวิตและเนื้อตัวร่างกายของบุคคลในลักษณะที่มนุษย์ไม่ควรพึงกระทำต่อกัน ดังนี้คือ

(1) การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อชีวิตของบุคคล ความมีชีวิตเป็นสิทธิที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ตั้งแต่เกิดและยังเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ที่ทำให้มนุษย์ได้รับมาซึ่งสิทธิต่างๆ ตามมา ดังนั้น รัฐจึงมีหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิในชีวิตของมนุษย์นี้ และการคุ้มครองนี้ก็เป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่อาจปฏิเสธหรือสละได้ กรณีจึงต้องมีการห้ามโดยเด็ดขาดที่จะกระทำการที่มีผลร้ายต่อชีวิตของมนุษย์ อีกทั้งยังต้องมีการสร้างระบบควบคุมหรือกำหนดมาตรการใดๆ เพื่อป้องกันมิให้มีการกระทำใดๆ ที่จะเป็นการละเมิดต่อชีวิตของมนุษย์ การกระทำอันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อชีวิตของมนุษย์นั้น จะต้องเป็นการกระทำต่อต่อชีวิตของบุคคลให้มีผลถึงแก่ความตายไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม ในลักษณะที่เป็นการประทุษร้ายต่อชีวิตของบุคคลด้วยวิธีที่ไร้ซึ่งมนุษยธรรม เนื่องจากมนุษย์ไม่อาจที่จะกระทำต่อชีวิตของบุคคลอื่นเช่นนั้นได้เพราะเป็นวิธีการที่มนุษย์ไม่ควรจะกระทำต่อมนุษย์ด้วยกัน เป็นการกระทำที่ไม่เห็นค่าความเป็นคนของผู้ถูกระทำ อันเป็นการลดคุณค่าของผู้ถูกระทำซึ่งถือได้ว่าเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อชีวิตของบุคคล

¹⁵⁰ ทิพรัตน์ เดิมเพ็ชร, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ : ศึกษากรณีการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ และตามกฎหมายภายใน, หน้า 44-45.

¹⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44-51.

(2) การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อร่างกายของบุคคล การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อร่างกายนั้น เป็นการกระทำไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตามที่มีผลต่อเนื้อตัวร่างกายของมนุษย์ที่มนุษย์ไม่พึงควรกระทำต่อกัน โดยคำว่าเนื้อตัวร่างกายของมนุษย์ หมายความว่าเนื้อตัวร่างกายของมนุษย์ที่ประกอบด้วยอวัยวะทุกส่วนของร่างกายทั้งภายในและภายนอกร่างกาย ดังนั้น หากมีการกระทำใดที่เป็นลักษณะไปในทางลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ต่อเนื้อตัวร่างกายก็นับเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แล้ว

(3) การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่ออนามัยของบุคคล มนุษย์มีสิทธิและเสรีภาพที่จะมีสุขภาพอนามัยที่ดีซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่รัฐพึงต้องให้ความคุ้มครอง การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพื่อให้มนุษย์มีสุขภาพอนามัยที่ดี คือ การให้ทุกคนมีความเสมอภาคในการเข้าถึงการรักษาพยาบาล ตลอดจนการได้รับสิทธิในสุขภาพอนามัยที่ดี ดังนั้น มนุษย์ทุกคนจึงต้องให้ความเคารพในสิทธินี้ที่จะไม่เข้าไปขัดขวางหรือรบกวนการรักษาสุขภาพอนามัยของผู้อื่น และรัฐจะต้องให้ทุกคนมีความเสมอภาคกันในการได้รับสิทธิในสุขภาพอนามัยที่ดี โดยการกระทำอันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่ออนามัยจะเป็นในลักษณะของการทำให้สุขภาพของมนุษย์มีโรคร้ายไข้เจ็บมาเบียดเบียนไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม โดยเป็นการกระทำที่มุ่งให้เกิดความเจ็บปวดทรมานแก่บุคคลอื่นอย่างไรซึ่งคุณธรรม และไม่คำนึงถึงความเป็นคนของผู้อื่นด้วยการกระทำดังกล่าวจึงเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่ออนามัยของบุคคล

(4) การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อเสรีภาพของบุคคล เสรีภาพเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับมนุษย์มาตั้งแต่เกิดและเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ทุกคนมีอิสระในการเคลื่อนไหวทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ดังนั้น การกระทำใดที่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือเป็นการละเมิดต่อเสรีภาพในลักษณะที่มนุษย์ไม่ควรที่จะพึงปฏิบัติต่อกันย่อมเป็นลักษณะการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อีกทั้ง การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อเสรีภาพของบุคคลอาจจะแสดงออกโดยการจำกัดเสรีภาพของบุคคลมิให้ได้รับความเสมอภาคเท่าเทียมกับบุคคลอื่นในการใช้ชีวิตได้อย่างอิสระภายใต้ขอบเขตที่กฎหมายกำหนด อาทิเช่น การออกกฎระเบียบเพื่อจำกัดเสรีภาพในการเดินทาง

2.2.8.3.2 การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อจิตใจของ

บุคคล

การกระทำอันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อจิตใจของบุคคลนั้น จะต้องเป็นการกระทำด้วยกิริยา วาจา หรือการกระทำใดๆ ที่มีเป็นลักษณะการลดคุณค่า หรือย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือหยามศักดิ์ศรีของบุคคลจนเป็นเหตุให้ผู้ถูกรกระทำต้องเสียหายต่อชื่อเสียง และรู้สึกเจ็บปวด เสียหาย ทรมาน หรือเดือดร้อนทางด้านจิตใจ ซึ่งสามารถพิจารณาได้ดังนี้

(1) การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อชื่อเสียงของบุคคล กรณีชื่อเสียงของบุคคลนั้นย่อมเป็นสิ่งที่แสดงถึงการมีเกียรติส่วนบุคคลของมนุษย์ มนุษย์ทุกคนจึงต้องให้ความเคารพในเกียรติของบุคคลอื่น ห้ามการกระทำที่เป็นการลบหลู่ดูหมิ่นหรือหยามเกียรติของบุคคลอื่นให้ได้รับความเสียหาย ดังนั้น การกระทำอันเป็นการละเมิดต่อเกียรติของบุคคลไม่ว่าจะเป็นการทำให้อับอายหรือการดูถูกเหยียดหยามเกี่ยวกับตัวบุคคล ย่อมถือว่าเป็นการกระทำอันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อชื่อเสียงของบุคคลทั้งสิ้น

(2) การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อความรู้สึกทางจิตใจของบุคคล การกระทำอันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อความรู้สึกทางจิตใจของบุคคลนี้ หมายถึง การกระทำใดๆ ที่เป็นการลดคุณค่า ดูหมิ่นเหยียดหยาม หรือหลู่เกียรติของผู้อื่นจนทำให้ผู้ถูกรกระทำเกิดความรู้สึกด้อยค่า หดหู่ หรือมีความรู้สึกถึงความไม่เท่าเทียม อันเกิดจากการกระทำเหล่านั้น ซึ่งเป็นความรู้สึกเจ็บปวดทางจิตใจของบุคคล

ดังนั้น ในเรื่องการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น หากมีการกระทำที่เป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น การหลู่เกียรติและหยามศักดิ์ศรีของบุคคลอื่น และเป็นการกระทำที่ทำให้ผู้ถูกรกระทำรู้สึกด้อยค่าอันเนื่องมาจากการถูกดูถูกหรือถูกดูหมิ่นเกียรติของเขา ซึ่งถือเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ไม่อาจยอมรับได้หรือไม่อาจจะปล่อยให้มีการกระทำในลักษณะดังกล่าวนี้ได้ มนุษย์จึงต้องเห็นความสำคัญในความคงอยู่อย่างมีคุณค่าของความเป็นมนุษย์ โดยต้องเคารพในควมมีตัวตนของผู้อื่นเสมอเพื่อมิให้เกิดการกระทำอันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั่นเอง

2.3 ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับสัญชาติ คนไร้สัญชาติ และคนไร้รัฐ

2.3.1 แนวความคิดทั่วไปว่าด้วยหลักสัญชาติ

2.3.1.1 ความหมายของสัญชาติ

คำว่า “สัญชาติ” ในภาษาไทยเป็นคำที่แปลมาจากคำว่า “Nationality” ในภาษาอังกฤษ ซึ่งใช้ได้สองความหมายทั้งในความหมายในทางวัฒนธรรมและความหมายในทางกฎหมาย¹⁵² กล่าวคือ

2.3.1.1.1 ความหมายในทางวัฒนธรรม

กล่าวคือ เชื้อชาติ ภาษาและอุดมการณ์ของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลอาจถูกจัดว่าเป็นบุคคลของชาติใดๆ โดยไม่ต้องพิจารณาถึงสถานะความเป็นพลเมืองถิ่นที่อยู่หรือสัญชาติในทางกฎหมาย ที่มาของอัตลักษณ์แห่งความเป็นชาติที่สำคัญประการหนึ่ง คือ

¹⁵² สมชาย ปรีชาศิลปกุล, *ชายขอบนิติศาสตร์*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2548), หน้า 13-14.

ลักษณะร่วมกันของภาษาซึ่งทำให้จัดแบ่งได้ว่าในบางรัฐมีคนไทยหลายเชื้อชาติอาศัยอยู่ร่วมกัน หรือคนบางกลุ่มที่ใช้ภาษาร่วมกันอาจกระจายอยู่ในหลายๆ รัฐ อาทิเช่น เมื่อกล่าวถึงความเป็นชนชาติฝรั่งเศส (French Nationality) จึงไม่ได้หมายถึงเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในสาธารณรัฐฝรั่งเศสเท่านั้น หากรวมถึงประชาชนจำนวนหนึ่งในราชอาณาจักรเบลเยียมหรือสมาพันธรัฐสวิสที่มีความผูกพันหรือจุดเกาะเกี่ยวกับสาธารณรัฐฝรั่งเศส หรือความเป็นชาวเยอรมัน (German Nationality) นอกจากประชาชนในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีแล้ว ก็ยังรวมถึงประชาชนบางส่วนที่อาศัยอยู่ในสาธารณรัฐออสเตรีย สมาพันธรัฐสวิส และราชอาณาจักรเบลเยียมอีกด้วย

สถานการณ์ในลักษณะเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาในทางการเมืองขึ้น ซึ่งปรากฏจากการเรียกร้องอำนาจในการปกครองตนเอง การเคลื่อนย้ายประชากร การรวมการแยกประเทศ ซึ่งได้กลายเป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างมากนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้นมา และเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในแนวความคิดแบบชาตินิยมกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ว่าขอบเขตของแต่ละรัฐควรมีความเป็นชาติที่เป็นอันหนึ่งอันเดียว

2.3.1.1.2 ความหมายในทางกฎหมาย

คำว่า Nationality มีความหมายเฉพาะถึงสัญชาติที่เป็นความผูกพันระหว่างบุคคลกับรัฐ ซึ่งเป็นการใช้ถ้อยคำอันมีความหมายที่สามารถแยกออกจากการใช้อย่างทั่วไปหรือในความหมายทางวัฒนธรรมที่หมายถึงสมาชิกของรัฐซึ่งผูกพันโดยภาษา ชาติพันธุ์ ศาสนา เป็นต้น การถือสัญชาติของบุคคลในรัฐแห่งใดแห่งหนึ่งมีผลต่อการที่รัฐนั้นจะสามารถใช้อำนาจในทางกฎหมายแก่บุคคลดังกล่าว และในทางกลับกัน บุคคลผู้ถือสัญชาติของรัฐก็มีสิทธิในด้านต่างๆ เช่นเดียวกับบุคคลอื่นซึ่งถือสัญชาติของรัฐนั้น และหากมิใช่บุคคลผู้ถือสัญชาติของรัฐนั้นก็จะมีสิทธิหรือมีสิทธิที่แตกต่างกันออกไป

สัญชาติจึงเป็นสิ่งที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกชนหนึ่งๆ โดยสัญชาติจะแสดงให้เห็นว่า ปัจเจกชนนั้นๆ จะต้องตกอยู่ภายใต้ความคุ้มครองดูแลของรัฐใด และจะต้องใช้กฎหมายของรัฐใดเป็นหลักในการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของปัจเจกชนนั้นๆ

ชุมพร ปัจจุสานนท์ ได้นำความหมาย “สัญชาติ”¹⁵³ มาจากพจนานุกรมกฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศส ซึ่งให้คำจำกัดความว่า “สัญชาติ” หมายถึง ความผูกพันทางกฎหมายและการเมืองที่บุคคลมีต่อรัฐอย่างถาวรไม่เสื่อมคลาย เป็นความผูกพันที่รัฐเป็นผู้กำหนดรับรองโดยตราออกมาเป็นกฎหมาย โดยคำนึงถึงความใกล้ชิดความผูกพันที่บุคคลมีต่อรัฐ

¹⁵³ ชุมพร ปัจจุสานนท์, กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล เล่ม 1 สัญชาติ, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด, 2546), หน้า 1.

เจ้าของสัญชาติมากกว่ารัฐอื่นใดและผลแห่งความผูกพันนี้ ทำให้บุคคลนั้นเกิดภาระหน้าที่ที่จะมีต่อรัฐ ในฐานะเป็นคนชาติและในขณะเดียวกัน รัฐก็มีสิทธิที่จะปกป้องคุ้มครองบุคคลนั้นและมีสิทธิเรียกร้อง แทนบุคคลนั้น หากบุคคลนั้นได้รับความเสียหายจากการกระทำของรัฐอื่นโดยเป็นไปตามหลัก กฎหมายระหว่างประเทศ

พันธุทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร ให้ความหมาย ของคำว่า “สัญชาติ”¹⁵⁴ ว่าเป็นถ้อยคำทางกฎหมายซึ่งหมายความว่า ความสัมพันธ์ในทางกฎหมาย ระหว่างปัจเจกชนคนหนึ่งกับรัฐฯ หนึ่งในลักษณะที่ปัจเจกชนตกอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยในทาง บุคคลของรัฐนั้น “สัญชาติ” จึงเป็นนิติสัมพันธ์ระหว่างรัฐและเอกชนที่ก่อให้เกิดสถานภาพ “คนชาติ” (Nations) แก่บุคคลผู้เป็นคู่กรณีในนิติสัมพันธ์ และ “สัญชาติ” เกิดขึ้นพร้อมกับความเป็นรัฐสมัยใหม่ (Modern State) และรัฐสมัยใหม่มักจะแบ่งแยกสถานภาพในทางกฎหมายของบุคคลโดย “สัญชาติ” หรือ “ภูมิลำเนา” เพราะการได้มาซึ่งสัญชาติของรัฐใดรัฐหนึ่ง หรือการได้มาซึ่งภูมิลำเนาในรัฐใดรัฐ หนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของกฎหมายรัฐนั้นๆ

อมรา พงศาพิชญ์ ได้ให้ความหมายสำหรับกลุ่ม สัญชาติว่า “กลุ่มสัญชาติ”¹⁵⁵ หมายถึง กลุ่มคนที่เป็นสมาชิกของประเทศเดียวกัน และหมายความ รวมถึงการเป็นสมาชิกของประเทศนั้นๆ ตามกฎหมาย โดยที่ลักษณะทางกายภาพและวัฒนธรรมอาจ แตกต่างกันได้

สัญชาติ ตาม European Convention on Nationality Strasbourg, 6 XI 1997 มาตรา 2 เอ ได้ให้คำนิยามของสัญชาติว่า หมายถึง ความ ผูกพันทางกฎหมายระหว่างบุคคลกับรัฐและมิได้มุ่งแสดงเผ่าพันธุ์ดั้งเดิมของบุคคล

ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศในคดี Nettlebohm (1953)¹⁵⁶ เห็นว่า บุคคลผู้ได้สัญชาติโดยการแปลงสัญชาติย่อมจะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับ ประชากรของรัฐผู้ให้สัญชาติมากกว่าประชากรของรัฐอื่นๆ ดังนั้น หากความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด ระหว่างรัฐผู้ให้สัญชาติกับเอกชนมีอยู่จริง รัฐผู้ให้สัญชาติโดยการแปลงสัญชาติก็ย่อมมีสิทธิที่จะให้ ความคุ้มครองทางการทูต¹⁵⁷ ดังนั้น ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศจึงได้ให้คำนิยามคำว่าสัญชาติว่า หมายถึง สิ่งผูกพันทางกฎหมายซึ่งมีพื้นฐานมาจากความผูกพันทางสังคม เกี่ยวข้องในด้านถิ่นที่อยู่อัน

¹⁵⁴ พันธุทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, คำอธิบายกฎหมายสัญชาติไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติ ธรรม, 2538), หน้า 1.

¹⁵⁵ วิลาสินี ดาสิตี, กระบวนการเข้าสู่วาระชายขอบทางการศึกษาของเด็กนักเรียนอาชญาในอำเภอเมือง จังหวัด เชียงราย, วารสารยุติธรรมคู่ขนาน, ปีที่ 7, ฉบับที่ 2 เดือนสิงหาคม – ธันวาคม, 2555), หน้า 64.

¹⁵⁶ Nottebohm Case (Liech. v. Guat.), 1953 ICJ 111 (Nov. 18)

¹⁵⁷ พันธุทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, คำอธิบายกฎหมายสัญชาติไทย, หน้า 12.

แท้จริง ผลประโยชน์ และจิตใจของผู้ได้รับสัญชาติ รวมทั้งสิทธิและหน้าที่ซึ่งบุคคลและรัฐผู้ให้สัญชาติ มีต่อกัน

กมล สนธิเกษตรริน กล่าวว่า สัญชาติ¹⁵⁸ คือ บุคคล แต่ละบุคคลที่ถือกำเนิดขึ้นมาในดินแดนแห่งหนึ่งแห่งใดในโลกนี้ จะต้องถือสัญชาติติดตัวอย่างน้อยหนึ่งสัญชาติ การมีสัญชาติใดย่อมเป็นเครื่องหมายชี้ให้เห็นว่าบุคคลนั้นมีความผูกพันหรืออยู่ภายใต้ อำนาจบังคับของรัฐใดเป็นสำคัญ นอกจากการแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคล ในทางการเมืองแล้ว สัญชาติยังกลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญประการหนึ่งต่อการสร้างความเป็นพวกเดียวกัน คนกลุ่มเดียวกันและพร้อมๆ กันก็เป็นการสร้างคนที่ไม่ใช่พวกเดียวกันหรือคนอื่น ๆ

สัญชาติเป็นเครื่องแสดงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกชน สัญชาติจะแสดงให้เห็นว่า ปัจเจกชนหนึ่งๆ นั้นตกอยู่ภายใต้ความคุ้มครองของรัฐใด และจะต้องใช้กฎหมายของประเทศใดเป็นหลักในการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของปัจเจกชนนั้น โดยหลักกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล บุคคลจะมีสัญชาติของรัฐใด ย่อมขึ้นอยู่กับกฎหมายของรัฐเจ้าของสัญชาตินั้น อาทิ บุคคลจะมีสัญชาติไทยหรือไม่ก็ต้องไปพิจารณาภายใต้กฎหมายไทยว่าด้วยสัญชาติไทย หากกฎหมายของรัฐไทยรับว่า บุคคลมีสัญชาติไทย บุคคลนั้นก็จะมีสถานะเป็น “คนสัญชาติไทย” สำหรับประเทศไทย ถ้ากฎหมายของรัฐไทยยอมรับว่าบุคคลไม่มีสัญชาติไทย บุคคลนั้นก็จะมีสถานะเป็น “คนต่างด้าว” สำหรับประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ก็มีความเป็นไปได้ที่บุคคลหนึ่งจะได้รับการรับรองจากหลายรัฐพร้อมกันว่าเป็นคนชาติ ผลก็คือ บุคคลดังกล่าวก็จะมีสถานะเป็น “คนหลายสัญชาติ” ในทางตรงข้ามมีความเป็นไปได้ที่บุคคลหนึ่งจะไม่ได้ได้รับการรับรองจากทุกรัฐที่เกี่ยวข้องในสถานะคนชาติ บุคคลดังกล่าวก็จะมีสถานะเป็น “คนไร้สัญชาติ”

บุคคลอาจได้รับสัญชาติของรัฐโดยผลอัตโนมัติของกฎหมายของรัฐนั้น หรืออาจโดยการร้องขอสัญชาติจากรัฐดังกล่าว และในเวลาต่อมา การเสียสัญชาตินั้นก็เป็นไปได้ ทั้งนี้ อาจโดยเจตนาของรัฐเจ้าของสัญชาติ หรือโดยเจตนาของบุคคลนั่นเอง ส่วนเงื่อนไข ขั้นตอน และกระบวนการเพื่อให้ได้มาซึ่งสัญชาติหรือเสียสัญชาติ หรือกลับคืนสัญชาตินั้น ย่อมตกอยู่ภายใต้ข้อกำหนดของกฎหมายของรัฐเจ้าของสัญชาตินั้นๆ เว้นแต่กฎหมายของรัฐนั้นจะบ่งชี้เป็นอย่างอื่น¹⁵⁹

¹⁵⁸ วิลาสินี ดาสิตี, กระบวนการเข้าสู่วาระชายขอบทางการศึกษาของเด็กนักเรียนอาชญาในอำเภอเมือง จังหวัด เชียงราย, หน้า 64.

¹⁵⁹ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, รายงานผลการวิจัย ปัญหาการยอมรับให้สัญชาติไทยโดยการแปลงสัญชาติแก่คนต่างด้าว, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

โดยทั่วไปถือเป็นสิทธิของแต่ละรัฐที่จะกำหนดหรือบัญญัติกฎหมายว่าด้วยเรื่องสัญชาติว่าบุคคลใดพึงจะได้รับสัญชาติของรัฐนั้นๆ แต่ในบางกรณีสัญชาติอาจถูกกำหนดตามกฎหมายระหว่างประเทศ อาทิ สนธิสัญญาว่าด้วยคนไร้สัญชาติ หรืออนุสัญญายุโรปว่าด้วยสัญชาติ ซึ่งประเทศที่เป็นภาคีจะต้องอนุวัติการให้เป็นกฎหมายภายในของรัฐตนที่สอดคล้องกับสนธิสัญญาเหล่านั้น

2.3.1.2 ทฤษฎีการให้สัญชาติบุคคล¹⁶⁰

ตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศทั่วไปจะยอมรับว่าการออกกฎหมายว่าด้วยสัญชาติของตนตกอยู่ภายในเขตเขตอำนาจภายในของรัฐโดยแท้ ดังนั้น โดยผลของหลัก รัฐจึงมีเสรีภาพในการกำหนดการได้สัญชาติของตนหรือการเสียสัญชาติของตน กฎหมายระหว่างประเทศไม่มีข้อกำหนดให้รัฐต้องใช้ข้อเท็จจริงใดในการกำหนดการได้สัญชาติของตนหรือการเสียสัญชาติของตน อย่างไรก็ตาม รัฐมักจะกำหนดให้สัญชาติของตนโดยใช้ข้อเท็จจริงที่แสดงความสัมพันธ์อย่างแท้จริง ระหว่างรัฐผู้ให้สัญชาติและเอกชนผู้ได้รับสัญชาติ เหตุที่รัฐมีพฤติกรรมเช่นนี้ก็เพราะรัฐต้องการให้สัญชาติของตนมีผลในทางระหว่างประเทศ ดังนั้น ในทางปฏิบัติของนานา รัฐจึงมักจะใช้ข้อเท็จจริงในการกำหนดสัญชาติในลักษณะที่ไม่แตกต่างกัน แม้ว่ากฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศจะไม่ได้กำหนดบรรทัดฐานเอาไว้ ซึ่งตามหลักนิติศาสตร์ สามารถแบ่งแยกหลักการที่จะให้สัญชาติแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ดังนี้

(1) หลักการสืบสายโลหิต คือ การได้สัญชาติโดยการเกิดจากผู้ที่มีสัญชาตินั้นๆ บุคคลที่เกิดมาโดยที่บิดามารดามีสัญชาติใดก็จะได้รับสัญชาติของรัฐนั้นโดยไม่มีคำนึงถึงท้องที่ที่เกิดว่าอยู่ในรัฐใด

(2) หลักการเกิดในดินแดนของรัฐ คือ บุคคลที่เกิดในดินแดนของรัฐ รัฐโดยยอมรับได้สัญชาติของรัฐนั้น

(3) หลักการมีภูมิลำเนาถาวรอยู่ในรัฐผู้ให้สัญชาติ คือ หากบุคคลผู้นั้นมีเจตนาจะตั้งรกรากอยู่ในดินแดนของรัฐและมีภูมิลำเนาถาวรภายในดินแดนของรัฐ

(4) หลักการมีสถานภาพเป็นบุคคลในครอบครัวกับบุคคลที่มีสัญชาติของรัฐผู้ให้สัญชาติ คือ หากบุคคลที่เข้ามามีสถานภาพทางครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับบุคคลผู้ถือสัญชาติของรัฐนั้น ซึ่งอาจเกิดได้จากหลายสถานการณ์ ไม่ว่าจะเป็นรัฐอาจกำหนดให้สัญชาติแก่บุคคลเพราะบุคคลนั้นเป็นบุตรของบุคคลที่มีสัญชาติของตน หรือแม้บุคคลนั้นจะเป็นบุตรนอกสมรสของบุคคลที่มีสัญชาติของตนก็ตาม หรือในสถานการณ์ที่รัฐอาจกำหนดให้สัญชาติแก่บุคคลเพราะบุคคลนั้นเป็นบุตร

¹⁶⁰ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, คำอธิบายกฎหมายสัญชาติไทย, หน้า 14-22.

บุญธรรมของบุคคลที่มีสัญชาติของตน หรือรัฐอาจกำหนดให้สัญชาติแก่บุคคลเพราะบุคคลนั้นเป็นคู่สมรสของบุคคลที่มีสัญชาติของตน

(5) หลักการการเป็นข้าราชการในรัฐผู้ให้สัญชาติ คือ รัฐยอมรับให้สัญชาติแก่บุคคลที่เข้ามารับราชการภายในรัฐนั้นๆ

(6) หลักการมีเจตนาแปลงสัญชาติเป็นคนชาติของรัฐนั้น คือ รัฐยอมรับให้สัญชาติแก่บุคคลที่มีเจตนาจะเข้ารับสัญชาติของรัฐนั้นๆ ซึ่งเรียกว่า “การแปลงสัญชาติ”

จากทฤษฎีการให้สัญชาติดังกล่าวข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่า การมีสัญชาติ มีผลต่อความเป็นอยู่และดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก คนมีสัญชาติหรือคนมีรัฐโดยทั่วไปจะไม่สามารถเข้าใจหรือรับรู้ถึงความเดือดร้อนของการต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติหรือคนไร้รัฐ หรือรวมไปถึงคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเองก็ตาม ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยที่ไม่เห็นความสำคัญของการมีสัญชาติเนื่องจากบุคคลดังกล่าวยังไม่ได้อยู่ในสถานะที่เป็นผู้ถูกละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือได้รับความเดือดร้อนดังกล่าว แต่ก็ไม่ยอมรับว่าเป็นผู้ถูกละเมิด เนื่องจากสัญชาติเป็นเครื่องแสดงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและปัจเจกชน การที่บุคคลมีสัญชาติของรัฐใดก็จะมีเงื่อนไขในการคุ้มครองและให้สิทธิประโยชน์ต่างๆ จากรัฐต่อบุคคลนั้นๆ แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีบุคคลบางกลุ่มซึ่งไม่ได้รับการรับรองจากทุกรัฐที่เกี่ยวข้องในสถานะคนชาติ ทำให้ไม่มีรัฐใดให้การรับรองในความมีตัวตน ซึ่งเรียกคนกลุ่มนี้ว่าคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ซึ่งโดยแท้จริงแล้วต้องไม่ปรากฏคนไร้สัญชาติหรือคนไร้รัฐขึ้นบนโลก เพราะมนุษย์ที่เกิดมาบนโลกนี้ ย่อมมีจุดเกาะเกี่ยวเพื่อให้ได้มาซึ่งสัญชาติ การศึกษาทฤษฎีการให้สัญชาติจะทำให้เข้าใจถึงการปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐบนโลก รวมถึงในประเทศไทย และเมื่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเป็นผลผลิตที่เกิดจากกระบวนการสร้างทฤษฎีการให้สัญชาติ ดังนั้น การตกเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ย่อมเป็นผลที่เกิดมาจากหลักการในการให้สัญชาติของแต่ละรัฐ ซึ่งจะได้ศึกษาในหัวข้อถัดไป

2.3.2 แนวคิดคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ

โดยหลักกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล บุคคลจะมีสัญชาติของรัฐใด ย่อมขึ้นอยู่กับกฎหมายของรัฐเจ้าของสัญชาตินั้น อย่างไรก็ตาม ก็จะมีบุคคลกลุ่มหนึ่งบนโลกที่ไม่มีรัฐใดให้การยอมรับว่าบุคคลดังกล่าวมีสัญชาติของรัฐใดๆ ทำให้บุคคลกลุ่มนี้ต้องกลายเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ซึ่งการศึกษาปัญหาของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐนั้น จำเป็นจะต้องศึกษาความหมายและการปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเพื่อให้ทราบถึงที่มาและสภาพข้อเท็จจริงของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ เพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจในประเด็นปัญหาต่อไปได้อย่างถูกต้อง

2.3.2.1 นิยามความหมายของคนไร้สัญชาติ

คนไร้สัญชาติ หากพิจารณาถึงค่าๆ นี้ จะพบความหมายในตัวของมันเอง คำว่า “ไร้” หมายถึง ไม่มี ดังนั้น “ไร้สัญชาติ” ก็คือ ไม่มีสัญชาติ นั่นเอง คนไร้สัญชาติจึงหมายถึงบุคคลที่ไม่มีสัญชาติของรัฐใดรัฐหนึ่งเลย ซึ่งผลของการไร้สัญชาติย่อมทำให้บุคคลนั้นไม่ได้รับความคุ้มครองจากรัฐเจ้าของสัญชาติ (State Protection) แต่บุคคลไร้สัญชาติอาจได้รับการคุ้มครองในฐานะที่เป็นพลเมืองของรัฐใดรัฐหนึ่งได้ หากรัฐนั้นยอมรับให้สิทธิอาศัยแก่คนไร้สัญชาติผู้นั้น คนไร้สัญชาติในสถานการณ์เช่นนี้จึงเป็นเพียงคนไร้สัญชาติที่ไม่ไร้ภูมิลำเนาเพราะมีรัฐใดรัฐหนึ่งยอมรับที่จะให้สิทธิอาศัยแก่ตน คนไร้สัญชาติในสถานการณ์เช่นนี้จึงมีสถานะเป็นคนต่างด้าวในทุกรัฐแต่สามารถอาศัยอยู่ในรัฐที่ยอมรับให้สิทธิอาศัยแก่ตนได้อย่างปกติสุขเหมือนบุคคลที่มีสัญชาติของรัฐนั้นๆ¹⁶¹

ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล ให้นิยามความหมายของ “คนไร้สัญชาติ”¹⁶² ว่าหมายถึง คนซึ่งไม่มีสัญชาติของรัฐใดเลยภายใต้กฎหมายว่าด้วยสัญชาติของรัฐที่มีจุดเกาะเกี่ยวโดยแท้จริงกับบุคคลนั้น อันได้แก่ กฎหมายของรัฐเจ้าของดินแดนอันเป็นถิ่นเกิดหรือถิ่นที่ตั้งบ้านเรือนของบุคคลหรือกฎหมายของรัฐเจ้าของตัวบุคคลผู้เป็นบุพการี

ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า “คนไร้สัญชาติ” หมายถึง คนที่ไม่มีรัฐใดๆ ยอมรับในการให้สัญชาติ

2.3.2.2 นิยามความหมายของคนไร้รัฐ

พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร ได้ให้ความหมายของ “คนไร้รัฐ” ว่า หมายถึง บุคคลธรรมดาที่ไม่ได้รับการยอมรับให้มีภูมิลำเนาในรัฐใดๆ ในโลก กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ บุคคลธรรมดาที่ไม่มีรัฐใดเลยยอมรับที่จะเป็นรัฐเจ้าของภูมิลำเนาของบุคคล ดังนั้น บุคคลจึงไม่อาจมีรัฐที่ทำหน้าที่เป็น “รัฐเจ้าของตัวบุคคล” ซึ่งเข้ามายอมรับที่จะออกเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล ส่งผลให้บุคคลเหล่านั้นไม่มีเอกสารพิสูจน์ตนใดๆ เลย อันทำให้ไม่อาจมีสถานะบุคคลที่ชอบด้วยกฎหมายของรัฐใดเลย การใช้สิทธิตามกฎหมายย่อมประสบอุปสรรคในทุกด้าน¹⁶³

¹⁶¹ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, อัญชลี กิจธนไพบุลย์, อรวรรณ รอดสังวาล, สุวรรณี เข้มเจริญ และ อารยา ชินวรโกมล, รายงานผลการวิจัย ภายใต้โครงการศึกษาปัญหาผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชนต่อคนไร้สัญชาติในประเทศไทย เสนอต่อการประชุมวิชาการเรื่อง งานวิจัยของประเทศไทยด้านการย้ายถิ่นระหว่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์, 24 มิถุนายน 2545.

¹⁶² ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล, คู่มือมาตรฐานการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้ด้อยโอกาส, (กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์), หน้า 11.

¹⁶³ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, แบบเสนอโครงการวิชาการคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วิจัยประเภทที่ 3 เรื่อง การปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย : แนวคิดและมาตรการในการจัดการปัญหาที่ขอบด้วยกฎหมายระหว่างประเทศ, หน้า 1.

สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้ด้อยโอกาส สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์¹⁶⁴ ให้ความหมายของคนไร้รัฐ โดยใช้คำว่า ผู้ไม่มีเอกสารแสดงสถานะทางกฎหมาย คือ ผู้ที่ไม่มีเอกสารหลักฐานทางทะเบียนราษฎรที่แสดงถึงชื่อ นามสกุล สัญชาติ วัน เดือน ปี เกิด และถิ่นที่อยู่ทางราชการออกให้ ในจำนวนนี้มีจำนวนไม่น้อยที่ไม่มีเอกสารแสดงสถานะทางกฎหมายทั้งที่เป็นคนไทย ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการที่ไม่เคยมีการแจ้งการเกิด เอกสารสูญหาย หรือสาเหตุอื่นๆ โดยที่บุคคลเหล่านี้จะไม่ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานจากรัฐในฐานะคนไทยเท่าเทียมกับบุคคลอื่น เนื่องจากการรับบริการหรือการใช้สิทธิต่างๆ จะต้องมีหลักฐานแสดงตนเป็นส่วนใหญ่

ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า “คนไร้รัฐ” หมายถึง คนที่ไม่มีรัฐใดๆ ยอมรับในการให้สัญชาติรวมไปถึงสิทธิอาศัย และถือว่าเป็นคนต่างด้าวที่เข้าเมืองผิดกฎหมายในทุกรัฐ

จึงเห็นได้ว่า เมื่อพิจารณาจากการให้ความหมายของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐข้างต้น สามารถทำความเข้าใจคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้ว่า คนไร้สัญชาติเป็นบุคคลซึ่งไม่มีสัญชาติของรัฐใดรัฐหนึ่งหรือเป็นบุคคลที่ไม่ได้รับการยอมรับในเรื่องสัญชาติจากรัฐใดรัฐหนึ่งภายหลังจากได้พิจารณากฎหมายว่าด้วยสัญชาติของรัฐที่มีจุดเกาะเกี่ยวโดยแท้จริงกับบุคคลนั้นแล้ว ซึ่งผลของการเป็นคนไร้สัญชาติ ย่อมทำให้บุคคลนั้นไม่ได้รับความคุ้มครองจากรัฐใดเลย อย่างไรก็ตาม คนไร้สัญชาติในนั้นอาจจะไม่ใช่คนไร้รัฐหากได้รับความคุ้มครองในฐานะที่เป็นพลเมืองของรัฐใดรัฐหนึ่งโดยการให้สิทธิอาศัยแก่คนไร้สัญชาติในรัฐนั้นๆ ทั้งนี้เพราะการได้รับอนุญาตให้มีสิทธิอาศัยในดินแดนของรัฐใด ก็ย่อมหมายความว่า รัฐนั้นยินยอมที่จะมีสถานะเป็น “รัฐเจ้าของดินแดนอันเป็นภูมิลำเนาของบุคคลนั้น” บุคคลนั้นจึงอาจตั้งบ้านเรือนอยู่ในดินแดนของรัฐนั้นได้ บุคคลนั้นจึงมีภูมิลำเนาตามกฎหมายในรัฐนั้น อันทำให้บุคคลนั้นมีสิทธิที่จะร้องขอลงรายการสถานะบุคคลของตนในทะเบียนราษฎรของรัฐนั้นได้ อันมีความหมายต่อไปว่า บุคคลนั้นย่อมมีสถานะเป็น “ราษฎร” หรือ “พลเมือง” ของรัฐที่ยอมรับให้สิทธิอาศัยแก่เขานั้นเอง แต่หากคนไร้สัญชาติในนั้นถูกปฏิเสธในการให้ได้รับสิทธิอาศัยในรัฐใดๆ เลย จะทำให้คนไร้สัญชาตินี้จะมีสถานะเป็น “คนไร้รัฐ” อีกด้วย เพราะไม่มีทั้งรัฐเจ้าของสัญชาติและไม่มีรัฐเจ้าของภูมิลำเนา ซึ่งคนไร้สัญชาติในสถานการณ์หลังนี้จะมีสถานะ ย่ำแย่กว่าคนไร้สัญชาติในสถานการณ์แรกเพราะจะไม่มีรัฐใดให้ความคุ้มครอง กลายเป็นคนเถื่อนของสังคม ไม่มีสถานะบุคคลตามกฎหมาย ไม่มีรัฐได้รับรู้ถึงการมีตัวตนของคนเหล่านั้นในทุกสังคม และไม่มีสิทธิอาศัยอยู่ในประเทศใดในโลก เป็นคนต่างด้าวของทุกรัฐ และเป็นคนเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายสำหรับทุกรัฐ

¹⁶⁴ <http://oppp.opp.go.th/g1.html> เข้าถึงเมื่อ 10 กรกฎาคม 2557.

จากการศึกษาถึงความหมายของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐดังกล่าวข้างต้นแล้ว จะเห็นได้ว่า สิ่งหนึ่งที่ไม่อาจปฏิเสธในตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐก็คือ บุคคลกลุ่มนี้ คือ มนุษย์ เมื่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเป็นมนุษย์เฉกเช่นเดียวกับคนมีสัญชาติและคนมีรัฐแล้ว การปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ณ รัฐใดรัฐหนึ่งบนโลก รัฐนั้นๆ ก็ต้องปฏิบัติต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่อยู่บนพื้นฐานของการปฏิบัติต่อมนุษย์ ให้ความเคารพในคุณค่าและคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในตัวคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในฐานะมนุษย์คนหนึ่งด้วย

2.3.2.3 สาเหตุแห่งความไร้สัญชาติและความไร้รัฐ

สาเหตุแห่งความไร้สัญชาติและความไร้รัฐแยกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

2.3.2.3.1 สาเหตุแห่งความไร้สัญชาติและความไร้รัฐโดย

ข้อเท็จจริงหรือโดยพฤตินัย (De facto Stateless)

ซึ่งความไร้สัญชาติโดยข้อเท็จจริงเกิดขึ้นได้ใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะแรก ก็คือกรณีที่เกิดขึ้นจากบุคคลไม่ทราบข้อเท็จจริงของตน จึงไม่อาจพิสูจน์ความเกาะเกี่ยวกับรัฐใดเลยในโลก จึงไม่อาจกำหนดสัญชาติได้เลย จึงตกเป็นคนไร้สัญชาติ และในลักษณะที่สอง เกิดขึ้นแม้บุคคลนั้นเชื่อว่าและอ้างว่า ตนมีข้อเท็จจริงที่ทำให้ได้สัญชาติ แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐปฏิเสธที่จะเชื่อในข้อเท็จจริงดังกล่าวที่บุคคลนั้นกล่าวอ้างทำให้ต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติ ซึ่งคนไร้สัญชาติที่เกิดจากสาเหตุทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าว หากรัฐนั้นๆ ไม่ยินยอมให้สิทธิอาศัยก็จะทำให้กลายเป็นคนไร้รัฐด้วยเช่นกัน

2.3.2.3.2 สาเหตุแห่งความไร้สัญชาติและความไร้รัฐโดยข้อกฎหมายหรือโดยนิตินัย (De Jure Stateless)

ความไร้สัญชาติโดยข้อกฎหมายเกิดขึ้นได้ใน 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแรก ก็คือ ความไร้สัญชาติที่เกิดแก่บุคคลที่เกิดในรัฐจากบุพการีที่เกิดนอกรัฐ ส่วนลักษณะที่สอง ก็คือ ความไร้สัญชาติที่เกิดแก่บุคคลที่เกิดนอกรัฐจากบุพการีที่เกิดนอกรัฐ ซึ่งคนไร้สัญชาติที่เกิดจากสาเหตุทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าวจะมีจุดเกาะเกี่ยวที่เหมือนกันคือมีบุพการีที่เกิดนอกรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการให้สัญชาติโดยสืบสายโลหิตที่จะทำให้ไม่ได้สัญชาติของรัฐที่ตนได้ถือกำเนิด ส่วนการจะให้สัญชาติโดยหลักดินแดนนั้น ก็ต้องไปพิจารณาจากกฎหมายว่าด้วยสัญชาติของแต่ละรัฐต่อไป

จากการศึกษาถึงสาเหตุแห่งความไร้สัญชาติและความไร้รัฐทั้ง 2 ลักษณะ พบว่า ความไร้สัญชาติความไร้รัฐของมนุษย์ที่เกิดขึ้นนั้นมาจากการสร้างหลักเกณฑ์ในรูปแบบของกฎหมายเพื่อกำหนดสถานะของบุคคลที่มีความผูกพันเชื่อมโยงกับรัฐในการที่รัฐจะสามารถใช้อำนาจรัฐในการควบคุมและคุ้มครองภายในเขตอำนาจอธิปไตย ซึ่งในอดีตกลุ่มบุคคลที่ต้อง

ตกเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐอาจไม่เห็นถึงความสำคัญเพราะการดำเนินชีวิตประจำวันที่มีความเป็นชนเผ่า หากินตามธรรมชาติในภูมิศาสตร์ของตนเอง ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาการบริการจากรัฐ แต่ปัจจุบันนั้นเมื่อมีความหลากหลายในระบบสังคม มนุษย์ไม่อาจดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง ต้องมีการพึ่งพาอาศัยจากการบริการของรัฐ ทำให้บุคคลเหล่านี้ที่ไม่อาจอ้างความมีอยู่ของสถานะทางบุคคลต้องกลายเป็นกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสทางสังคมและถูกเอารัดเอาเปรียบได้ง่าย ทั้งๆ ที่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐก็เป็นมนุษย์ที่จะต้องได้รับความเคารพในคุณค่าและคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกับมนุษย์คนอื่นๆ ด้วย

2.3.3 แนวคิดการย้ายถิ่นในมิติสังคมวิทยา¹⁶⁵

การย้ายถิ่นทางประชากรศาสตร์นั้น โดยทั่วไปจะพิจารณาการย้ายถิ่นในแง่ของการเคลื่อนย้ายทางกายภาพ คือ การพิจารณาการเพิ่มหรือลดขนาดของประชากรในทางร่างกายเท่านั้น แต่ตามปกติ การปรากฏของร่างกายมักจะเชื่อมโยงกับเอกลักษณ์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นทางสังคมวิทยา จึงวิเคราะห์การย้ายถิ่นในฐานะที่เป็นการเคลื่อนย้ายของร่างกายและเอกลักษณ์และติดตามด้วยการย้ายถิ่นของร่างกาย กล่าวคือ

เริ่มจากกระบวนการยึดถือผูกพัน (Identification) กับเมือง กระบวนการนี้ตามปกติจะอยู่ภายในกระบวนการขัดเกลาล่วงหน้า (Anticipatory Socialization) อันได้แก่ กระบวนการที่บุคคลเรียนรู้บรรทัดฐาน ค่านิยมและแบบแผนความสัมพันธ์ต่างๆ ของกลุ่ม หรือของสังคมที่ตนจะเข้าเป็นสมาชิกในอนาคต จากกระบวนการดังกล่าวบุคคลที่ใช้ชีวิตในเขตชนบทสามารถจะมี “ตำแหน่งแห่งหน” ในเชิงสังคมของตนได้ ในเขตเมืองของตนได้ในเขตเมือง กระบวนการดังกล่าวจะพบได้กับกรณีการย้ายถิ่นโดยสมัครใจ (Voluntary Migration) ซึ่งบุคคลผู้ย้ายถิ่นได้คาดการณ์ล่วงหน้าว่าจะเคลื่อนย้ายกำหนดตำแหน่งแห่งหนในเชิงสัญลักษณ์สำหรับที่อยู่ใหม่ อนาคตลักษณะของการย้ายถิ่นแบบนี้จึงเอื้อต่อการปรับตัวให้เข้ากับชีวิตแบบใหม่ได้อย่างกลมกลืน เนื่องจากผู้ย้ายถิ่นได้ปรับตนเองในเชิงสัญลักษณ์ก่อนที่จะเคลื่อนย้ายร่างกาย แต่ในกรณีของผู้ย้ายที่ไม่สมัครใจหรือการย้ายถิ่นเนื่องจากถูกบีบบังคับ การเคลื่อนย้ายทางร่างกายจะเกิดขึ้นก่อนการเคลื่อนย้ายเอกลักษณ์ ในกรณีดังกล่าวอัตตะของบุคคลหรือเอกลักษณ์ที่สำคัญของเขายังคงอยู่ในโครงสร้างสังคมเดิมในท้องถิ่นเดิมกับครอบครัว ญาติ มิตรเพื่อนฝูง ดังนั้น บุคคลผู้ต้องเคลื่อนย้ายร่างกายจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับเอกลักษณ์ใหม่ที่ถูกลมอบให้สถานการณ์ทางสังคมแบบใหม่ โดยที่เขาไม่รู้จักคุ้นเคยใน

¹⁶⁵ พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์, อัญญาภา : แนวคิดเชิงสังคมวิทยา, เอกสารทางวิชาการสังคมวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545. อ้างใน รายงานเรื่อง “ปัญหาสถานะและสิทธิของคนไร้รัฐ ไร้สัญชาติในประเทศไทย” หน้า 20-22.

แบบชีวิต โลกทัศน์และวัฒนธรรมใหม่ ดังนั้น การย้ายถิ่นรูปแบบนี้จึงสร้างปัญหาในการปรับตัวให้กับบุคคลผู้ถูกบีบบังคับให้ต้องย้ายถิ่นเข้าสู่โลกทางสังคมที่เขาไม่รู้จักคุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น ในกระบวนการย้ายถิ่นของร่างกายและเอกลักษณ์จึงไม่จำเป็นต้องมีการเคลื่อนย้ายควบคู่กันเสมอไป การวิเคราะห์การย้ายถิ่นในมิติเชิงสังคมวิทยาจึงแยกแยะกระบวนการและรูปแบบการเคลื่อนย้ายร่างกายและเอกลักษณ์ออกได้เป็น 4 รูปแบบ คือ

2.3.3.1 แบบย้ายทั้งกายและเอกลักษณ์

เป็นรูปแบบอุดมคติของการย้ายถิ่นและเป็นแบบที่รับการยึดถือในการศึกษาการย้ายถิ่นในประชากรศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ ในรูปแบบนี้การเคลื่อนย้ายร่างกายและเอกลักษณ์จะดำเนินควบคู่กันไป ได้แก่ กรณีที่บุคคลหรือครอบครัวต้องการย้ายถิ่นวางแผนการย้ายถิ่นไว้ล่วงหน้า เตรียมทรัพยากรพร้อมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และจิตวิทยา และย้ายเข้าสู่ถิ่นที่ตนเองต้องการมากที่สุด

2.3.3.2 แบบกายอยู่เอกลักษณ์ย้าย

เป็นรูปแบบที่เอกลักษณ์ได้เคลื่อนย้ายไปแล้วในเชิงสัญลักษณ์แต่ร่างกายยังคงอยู่ในถิ่นเดิม โดยอาจจะเป็นเพราะมีอุปสรรคบางประการที่ทำให้การย้ายถิ่นในเชิงกายภาพไม่อาจเกิดขึ้นได้ เช่น บุคคลอาจมีความปรารถนาที่จะย้ายถิ่น คิดถึงการย้ายถิ่น เตรียมทรัพยากรที่จำเป็น หรืออาจถึงกับตกลงใจแน่นอนว่าจะย้ายไปอยู่ถิ่นใด แต่ยังไม่ย้ายถิ่นหรือไม่สามารถย้ายถิ่นได้ เนื่องจากมีปัญหาบางประการเกิดขึ้นในถิ่นเดิมหรือถิ่นใหม่ที่ตัวเองไฝ่ฝัน

2.3.3.3 แบบกายย้ายเอกลักษณ์อยู่

เป็นรูปแบบของการย้ายถิ่นแบบไม่สมัครใจ ซึ่งร่างกายเคลื่อนย้ายไปแล้วแต่เอกลักษณ์ของผู้ย้ายยังคงผูกพันยึดมั่นอยู่ในเครือข่ายสัมพันธ์ภาพ สังคมในถิ่นเดิม ตัวอย่างจะเห็นได้จากการที่ประชากรกลุ่มหนึ่งถูกบีบบังคับให้ย้ายไปอยู่ในถิ่นอื่นโดยที่พวกเขาไปปรารถนาที่จะย้ายถิ่น ดังนั้น จึงอาจก่อให้เกิดปัญหาความตึงเครียดได้ง่าย เนื่องจากพวกเขายังมีความรู้สึกผูกพันกับสังคมหรือกลุ่มเดิมอยู่ ปัญหาในที่นี้จึงเป็นปัญหาที่เอกลักษณ์จะต้องเคลื่อนย้ายตามให้ทันกับการเคลื่อนย้ายร่างกาย มิฉะนั้นปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับแบบชีวิตใหม่ก็จะไม่อาจแก้ไขได้

2.3.3.4 แบบอยู่ทั้งกายและเอกลักษณ์

แบบนี้อาจถือว่าเป็นรูปแบบอุดมคติของการไม่ย้ายถิ่นคือไม่มีการเคลื่อนย้ายทั้งร่างกายและเอกลักษณ์ เป็นการยึดมั่นกับท้องถิ่นและแบบชีวิตประจำวันของตนอย่างไม่เปลี่ยนแปลง ในรูปแบบบริสุทธ์และเอกลักษณ์ทั้งหลายจะยังคงยึดติดอยู่กับร่างกาย แม้กระทั่งในกรณีที่มีสภาวะการณ์บางประการที่สร้างแรงกดดันให้เกิดการแตกแยกระหว่างร่างกายและเอกลักษณ์ก็ตาม

ในความเป็นจริง เอกลักษณ์กับร่างกายมิได้สัมพันธ์กันอย่างสมบูรณ์เด็ดขาด อาจกล่าวได้ว่า ในบางสถานการณ์ เอกลักษณ์เป็นตัวละครร่างกายของบุคคล เขาอาจจะย้ายที่อยู่อาศัย แต่เอกลักษณ์ซึ่งกลมกลืนอยู่ภายในโครงข่ายความสัมพันธ์ภาพทางสังคมเดิมได้ อดุตรั้งให้เขากลับไปสู่ถิ่นเดิม หรือในบางสถานการณ์ เอกลักษณ์ก็อาจจะอดุตรั้งร่างกายให้เคลื่อนย้ายตามไป เพื่อเข้าสู่โครงข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใหม่ในท้องถิ่นใหม่ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์กับร่างกายมีความซับซ้อนมากกว่านี้เพราะโดยข้อเท็จจริงแล้วบุคคลแต่ละคนมีเอกลักษณ์มากกว่าหนึ่ง

ดังนั้น ในการพิจารณากระบวนการย้ายถิ่น เราจำเป็นต้องตัดสินใจว่าเอกลักษณ์ใดที่ติดไปกับร่างกายของบุคคลในขณะย้ายถิ่น เอกลักษณ์ใดที่เคลื่อนย้ายไปก่อนร่างกาย เอกลักษณ์ใดที่ยังคงตกค้างอยู่ถิ่นเดิม รวมทั้งเอกลักษณ์ใดที่บุคคลได้รับใหม่ หรือถูกสร้างขึ้นมาจากกระบวนการย้ายถิ่นโดยส่วนรวม ร่างกายเป็นเพียงตัวชี้ตัวอย่างหยาบๆ เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งหนของเอกลักษณ์ทั้งหลายของบุคคล ในขณะที่เอกลักษณ์อาจจะอยู่ในขั้นตอนต่างๆ ของการย้ายถิ่นหรือไม่ย้ายถิ่นก็ได้ กล่าวคือ เอกลักษณ์มีความสัมพันธ์กับร่างกายในขั้นตอนที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความหมายของสัมพันธ์ภาพทางสังคม ความแตกต่างในระดับการมีส่วนร่วมในโครงข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมระดับกิจกรรมต่างๆ ในกระบวนการสื่อสารกับคนอื่นๆ รวมทั้งพลังของกระบวนการยึดถือผูกพัน (Identification) อยู่เบื้องหลังสิ่งเหล่านี้

จากทฤษฎีการย้ายถิ่นในมิติของสังคมวิทยา จะเห็นได้ว่า การปรากฏตัวของกลุ่มคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่เกิดจากการย้ายถิ่นฐานข้ามพรมแดน โดยอาจจะมีสาเหตุมาจากการข้ามแดนมาเนื่องจากหนีภัยสงครามที่มีอันตรายถึงชีวิต หรือการเข้ามาเพื่อประกอบอาชีพ หรืออาจถูกบังคับให้ย้ายถิ่นเข้ามา ซึ่งรูปแบบการย้ายถิ่นในมิติสังคมวิทยาดังกล่าวข้างต้นจะมีผลต่อการกำหนดสถานะของบุคคลที่ย้ายถิ่นข้ามมาได้ โดยในกรณีนี้จะเป็นในส่วนของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่ย้ายถิ่นข้ามมานั้น หากเป็นการย้ายถิ่นเข้ามาในลักษณะแบบย้ายทั้งกายและเอกลักษณ์ อาจจะมีผลต่อการพิจารณาในการออกบัตรแสดงตนหากมีหลักฐานที่แสดงถึงจุดเกาะเกี่ยวต่างๆ และอาจจะมีเงื่อนไขเข้ามาเกี่ยวข้องกับตัว กล่าวคือ หากคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้ย้ายถิ่นเข้ามาด้วยความปรารถนาที่จะประกอบอาชีพและสร้างครอบครัวลงหลักปักฐาน ณ รัฐอื่นๆ ก็อาจจะรับพิจารณาในการให้สิทธิอาศัยในดินแดนของรัฐนั้นๆ ได้ แต่หากเป็นคนไร้สัญชาติหรือคนไร้รัฐที่ย้ายถิ่นเข้ามาแบบยังมีกายย้ายแต่เอกลักษณ์อยู่ ซึ่งเป็นการย้ายที่เกิดจากความไม่สมัครใจ ความผูกพันในถิ่นเดิมยังคงอยู่ ความไว้วางใจที่รัฐนั้นๆ จะให้สิทธิอาศัยหรือสิทธิขั้นพื้นฐานอื่นๆ ก็ย่อมจะลดน้อยถอยลงไปด้วย การศึกษาทฤษฎีการย้ายถิ่นในมิติของสังคมวิทยาจึงสะท้อนให้เห็นถึงการปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในอีกมิติหนึ่ง ตลอดจนถึงเป็นแนวทางของรัฐที่ใช้เป็นเกณฑ์เพื่อพิจารณาถึงการกำหนดสถานะของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่ย้ายเข้ามาในรัฐด้วย

2.3.4 แนวคิดกระแสโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์ มีความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ว่าหมายถึง การอภีวัตน์หรือเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น หรือก้าวหน้ามากขึ้นตามกระแสโลก ทั้งนี้เนื่องจากโลกสมัยใหม่มีแนวโน้มที่จะเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม บางครั้งคำว่า “โลกาภิวัตน์” มีความหมายอย่างกว้างๆ ว่า “กระบวนการทำให้โลกกลายเป็นหนึ่งเดียว” ดังนั้น ตามความหมาย โลกาภิวัตน์จะทำให้เกิดปัญหาของรูปแบบในความหมายที่ว่า โลกทั้งโลกเริ่มกลายเป็นหนึ่งเดียว โดยมองไปที่กระบวนการที่ทำให้ครอบคลุมสังคมทั้งโลกไว้ทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สภาพแวดล้อม การสื่อสาร และโทรคมนาคม วิทยาศาสตร์ ภูมิปัญญา ฯลฯ ซึ่งการเคลื่อนของผู้คนภายใต้กระบวนการโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นส่งผลต่อกฎเกณฑ์ระบบระเบียบของชาติที่มีความเคร่งครัดของกฎเกณฑ์ที่เข้มข้นมากยิ่งขึ้น¹⁶⁶ โดยประวัติศาสตร์ก่อนที่มีเกิดกระแสโลกาภิวัตน์นั้น โลกมีพัฒนาการและเกิดเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองมาตลอด ซึ่งโลกาภิวัตน์เป็นการก่อให้เกิดสังคมนานาชาติ หรือสร้างเงื่อนไขที่โลกทั้งโลกมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นหนึ่งเดียว เช่นการยอมรับข้อตกลงทางเศรษฐกิจเดียวกัน การยอมรับอุดมการณ์และแนวคิดเดียวกัน เช่น ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือแม้กระทั่งวิถีชีวิต เช่น การแต่งกาย กีฬา และบันเทิง

2.3.4.1 โลกาภิวัตน์กับวัฒนธรรมของโลก

กระแสโลกาภิวัตน์ถูกมองในแง่การทำให้เกิดการไหลเวียนของวัฒนธรรมมิติต่างๆ ข้ามพรมแดนรัฐชาติซึ่งกระแสและทิศทางของการไหลเวียนทางวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ดังกล่าว ดูเหมือนว่าจะจะเป็นสิ่งที่เกิณกำลังการควบคุมของรัฐชาติสมัยใหม่ ในแง่นี้ นักมานุษยวิทยา Appadurai¹⁶⁷ นำเสนอว่า “ระบบเศรษฐกิจ” วัฒนธรรมโลกสมัยใหม่จำเป็นต้องได้รับการทำความเข้าใจในฐานะที่เป็นระเบียบที่สลับซับซ้อนมีรอยต่อเหลื่อมกันและกันแทนที่จะเป็นการพิจารณาด้วยตัวแบบที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางกับชายขอบเหมือนที่เคยเป็นมา นอกจากนี้ ยังนำเสนอด้วยว่ากระแสโลกาภิวัตน์ได้ก่อให้เกิดการไหลเวียนหรือเคลื่อนย้ายของวัฒนธรรมมิติต่างๆ 5 มิติ¹⁶⁸ ดังต่อไปนี้

¹⁶⁶ รวมปาฐกถาและคำอภิปราย จากเวทีสัมมนา “ไทย ที่พักพิง ผู้อพยพหนีภัยสงคราม ผู้แสวงหาที่ลี้ภัย”, (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ,2557), หน้า 36.

¹⁶⁷ Appadurai. Arjun, *Disjuncture and difference in the Global Cultures Economy*, The Global Transformations Reader An introduction to the Globalization Debate. Polity Press in association with Blackwell Publishers 2000, p.230-237.

¹⁶⁸ พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์, *อัญญาภาพ : แนวคิดเชิงสังคมวิทยา*, หน้า 29-31.

2.3.4.1.1 มิติทางชาติพันธุ์

โลกาภิวัตน์ได้สร้างกระแสการไหลเวียนและเคลื่อนย้ายของผู้คนไปทั่วโลก เช่น นักท่องเที่ยว ผู้ลี้ภัย แรงงานข้ามชาติ นักธุรกิจ นักลงทุน นักเรียน นักวิชาการ ฯลฯ

2.3.4.1.2 มิติทางเทคโนโลยี

โลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายของเครื่องจักร โรงงาน การจัดการ สินค้าและบริการต่างๆ ทั้งที่เป็นบริษัทข้ามชาติ บริษัทข้ามชาติ และหน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาล

2.3.4.1.3 มิติทางการเงิน

โลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการไหลเวียนอย่างรวดเร็วของเงินตราในตลาดการเงิน ตลาดหุ้น และการลงทุนข้ามชาติ

2.3.4.1.4 มิติทางด้าน การสื่อสารมวลชนและข่าวสารข้อมูล

โลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการเดินทางของข่าวสารข้อมูล และภาพลักษณ์ต่างๆ ข้ามพรมแดนรัฐชาติหรืออาณาเขตทางภูมิศาสตร์ ผ่านทางสื่อมวลชนชนิดต่างๆ เช่น เครือข่ายโทรทัศน์ วิทยุ ภาพยนตร์ เครือข่ายคอมพิวเตอร์ หนังสือพิมพ์ วารสารต่างๆ เป็นต้น

2.3.4.1.5 มิติทางอุดมการณ์

โลกาภิวัตน์สร้างกระแสความนิยมอย่างแพร่หลายของแนวคิดและอุดมการณ์ข้ามพรมแดนรัฐชาติ โดยเฉพาะแนวความคิดและอุดมการณ์ที่เป็นผลผลิตของการปฏิวัติทางภูมิปัญญาของตะวันตก เช่น ประชาธิปไตย เสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม สวัสดิการสังคม สิทธิมนุษยชน สิทธิสตรี จิตสำนึกในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม เป็นต้น

จากกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการไหลเวียนทางวัฒนธรรมต่างๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ของ Appadurai นั้น ในบางกรณีสามารถทำความเข้าใจได้จากปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายของ “คนข้ามชาติ” ในลักษณะต่างๆ เช่น แรงงานข้ามชาติ โสเภณีข้ามชาติ ผู้อพยพหรือนักธุรกิจ ทั้งนี้เพราะ “คนข้ามชาติ” ได้รวมเอาเทคโนโลยี ข่าวสารข้อมูล เงินตราและความคิด อุดมการณ์ไว้ในตัวเสมอ การไหลเวียนของ “คนข้ามชาติ” ย่อมก่อให้เกิดการไหลเวียนของเทคโนโลยี ข่าวสารข้อมูล เงินตราและอุดมการณ์ไปพร้อมๆ กัน ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า กระแสโลกาภิวัตน์จึงมีกลไกตลาดและเทคโนโลยีข่าวสารข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญ โดยมีการเคลื่อนไหวในลักษณะที่ไร้พรมแดนที่ส่งผลกระทบในทางสังคมและสิ่งแวดล้อมหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดบริษัทข้ามชาติและจะส่งผลกระทบต่อปัญหาการข้ามพรมแดนอันเนื่องมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้โลกาภิวัตน์แบบเสรีนิยม ที่ผลักดันให้มีการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ อันจะนำมาซึ่งแรงงานนอกระบบนั้นก็คือ แรงงานต่าง

ตัวที่ลักลอบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย และจะทำให้เกิดช่องว่างทางสังคมอันเนื่องมาจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างคนเมืองและชนกลุ่มน้อยที่รวมถึงคนต่างชาติพันธุ์¹⁶⁹ ซึ่งย่อมหมายความว่ารวมถึงคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐด้วยเช่นกัน และนำไปสู่การละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของกลุ่มบุคคลเหล่านี้ในท้ายที่สุด

อย่างไรก็ตาม การไหลเวียนทางวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากกระแส

ข อ ง
 โลกาภิวัตน์ คือ วิถีชีวิตชุมชนและวัฒนธรรมของ “คนข้ามชาติ” ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อมีการเคลื่อนย้ายอพยพหรือเดินทางข้ามพรมแดนรัฐชาติหรือพรมแดนทางวัฒนธรรมสิ้นสุดลง “คนข้ามชาติ” จำเป็นต้องตั้งถิ่นฐานทำมาหากินและใช้ชีวิตอยู่ในท่ามกลางสังคมและวัฒนธรรมใหม่อย่างน้อยก็ช่วงระยะเวลาหนึ่ง ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่าคนข้ามชาติต้องเผชิญกับความแปลกแยกและปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากความแตกต่างทางเชื้อชาติ ภาษา กฎหมาย ฐานะทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ระหว่าง “คนข้ามชาติ” กับกลุ่มคนผู้อาศัยอยู่ก่อนในประเทศนั้นๆ ซึ่งจะพบว่า ผู้คนเหล่านั้นมีปัญหาการปรับตัว การต่อสู้ ดิ้นรน และวิถีชีวิต “คนข้ามชาติ” ถือว่าเป็นประเด็นที่ควรจะได้รับการศึกษาละเอียดต่อไป

2.3.4.2 แนวคิดการข้ามชาติ (Transnationalism)¹⁷⁰

การข้ามชาติ (Transnationalism) ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องและมีความสัมพันธ์กับแนวคิดกระแสโลกาภิวัตน์และวัฒนธรรมโลก เนื่องจากมักมองว่าการข้ามชาติเป็นกิจกรรมที่ทำให้รัฐแต่ละรัฐเปลี่ยนแปลงและลดความสำคัญลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจ ที่ถูกกำกับโดยบรรดาบริษัทข้ามชาติ อย่างไรก็ตามแนวคิดการข้ามชาติมิใช่มีมิติเดียวที่ผ่านความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่การข้ามชาติยังเกี่ยวโยงไปถึงการอพยพย้ายถิ่นของผู้คน ทั้งโดยถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย รวมทั้ง กิจกรรมการค้าที่ทั้งถูกกฎหมายและผิดกฎหมายด้วยเช่นกัน นำมาซึ่งทั้งความเข้มงวดที่มากขึ้นของรัฐในบริเวณเส้นเขตแดนจุดผ่านแดนต่างๆ

ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นช่วงที่กระแสโลกาภิวัตน์ได้กลายเป็นระเบียบของการเมืองโลกในปัจจุบัน กล่าวได้ว่าลักษณะข้ามชาติถูกนำมาใช้ในการอธิบายสถานการณ์ของผู้อพยพระหว่างประเทศ (International Immigration) ที่ได้นำมาซึ่งการอพยพของคนต่างด้าวจากโลกที่สามเข้าสู่โลกที่หนึ่ง ที่มาพร้อมกับการค้าขายที่ขยายไปทั่วโลกและการติดต่อสื่อสารที่

¹⁶⁹ สุริชัย หวันแก้ว, คนขายขอบ : จากความคิดสู่ความจริง, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 121-124.

¹⁷⁰ จันทรา ธนะวัฒนาวงศ์ และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัย แนวทางและกลไกการแก้ไข ปัญหาของความทับซ้อน/กำกวมระหว่างคนไร้รัฐกับแรงงานต่างด้าวสัญชาติลาว : กรณีศึกษาพื้นที่อำเภอบุญทริก จังหวัดอุบลราชธานี, 2553, หน้า 21-23.

ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว การเคลื่อนย้ายของผู้คนข้ามชาติที่ผูกติดมาด้วยระบบทุนนิยม วัฒนธรรมและเทคโนโลยี จึงกระทบต่อบริบทของเส้นเขตแดนระหว่างรัฐ โดยสามารถจำแนกลักษณะข้ามชาติได้ดังนี้

2.3.4.2.1 ลักษณะข้ามชาตินิยมจากข้างบน

เป็นลักษณะข้ามชาติที่ชี้ให้เห็นถึงการบูรณาการความเป็นสากลของโลกาภิวัตน์ที่ก้าวข้ามเส้นแบ่งเขตแดนของความเป็นรัฐชาติ เพื่อสร้างตลาดเสรีระดับโลก และการขยายอุดมการณ์ประชาธิปไตยตลอดจนสิทธิมนุษยชนสากล การข้ามชาติรูปแบบนี้จะปรากฏในรูปของกลุ่มบริษัทข้ามชาติ ทุนการเงิน สื่อสารมวลชนระดับโลก และกระบวนการต่างๆ ในโครงสร้างระดับมหภาคที่ควบคุมโดยชนชั้นนำทางการเมืองโลก

2.3.4.2.2 ลักษณะข้ามชาตินิยมจากข้างล่าง

เป็นการนำเสนอลักษณะข้ามชาติที่มองกระแสโลกาภิวัตน์แบบเชิงลบ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย ช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนที่กว้างขึ้น รวมทั้งกระบวนการกดขี่ขูดรีดแรงงานจากประเทศโลกที่สาม ทำให้มีกลุ่มขบวนการต่อต้านโลกาภิวัตน์ เช่น กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สหภาพแรงงาน องค์กรทางศาสนา กลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพ กลุ่มสตรีนิยม เป็นต้น

2.3.4.2.3 ลักษณะข้ามชาตินิยมส่วนน้อย

เป็นการแสดงให้เห็นว่าลักษณะข้ามชาตินิยมไม่อาจแบ่งแยกอย่างเด็ดขาดระหว่างระดับท้องถิ่นกับระดับความเป็นสากล การพิจารณาลักษณะข้ามชาตินิยมส่วนน้อย เป็นการแสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยความเป็นชาติได้เปลี่ยนไปตามสภาวะการข้ามชาติ ด้วยเหตุนี้ ลักษณะข้ามชาติจึงมีอยู่ทั้งในระดับรัฐชาติระดับท้องถิ่นและระดับสากล

จากการศึกษาแนวกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้เกิดการไหลเวียนทางวัฒนธรรมขนาดใหญ่ในมิติต่างๆ รวมถึงการข้ามพรมแดนครั้งใหญ่ ซึ่งการตื่นตัวทางเศรษฐกิจ มีการนำเทคโนโลยีและการลงทุนขนาดใหญ่ ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายของประชาชนเพื่อเข้ามาขายแรงงานในรัฐอื่นๆ ส่งผลให้ประชาชนส่วนหนึ่งต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ เช่น กรณีของเด็กชายอาบู ซึ่งเกิดในโรงพยาบาลแห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ตในระหว่างที่บิดามารดาชาวเมียนมาร์เข้ามาประกอบอาชีพเป็นคนงานก่อสร้างในประเทศไทย จึงไม่ได้มีการจดทะเบียนแจ้งเกิดหรือมีเอกสารทางราชการที่เป็นหลักฐานแสดงตน ทำให้เด็กชายอาบู เป็นเด็กไร้สัญชาติที่เกิดในประเทศไทย ซึ่งเป็นผลมาจากการกระแสแรงงานข้ามชาติ เป็นต้น และเมื่อต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐก็ย่อมก่อให้เกิดปัญหาความแตกต่างและเหลื่อมล้ำทางเชื้อชาติโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ ตลอดจนสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ในสังคม แนวคิดในเรื่องกระแสโลกา

ภวัตน์และข้ามชาตินี้ ส่วนใหญ่จะส่งผลกระทบต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในมิติของการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติอันเนื่องจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และทำให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเหล่านี้ถูกเอารัดเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหง และกระทำละเมิดอย่างไร้มนุษยธรรมไม่ว่าจะมาจากกระทำของมนุษย์ด้วยกันหรือเกิดจากการใช้อำนาจรัฐก็ตาม อันเป็นการกระทำที่ทำลายซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่มนุษย์ไม่พึงควรจะได้รับ

จากการศึกษาหัวข้อในบทที่ 2 ทฤษฎี แนวคิด และหลักกฎหมายเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ สามารถสรุปการศึกษาได้ดังนี้

(1) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าในความเป็นมนุษย์ที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดจนถึงแก่ความตาย ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ ที่ทำให้มนุษย์ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันโดยมิต้องคำนึงถึงคุณสมบัติหรือเงื่อนไขอื่นใด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ถิ่นกำเนิด เพศ อายุ เป็นต้น

(2) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นรากฐานของแนวคิดในเรื่องสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพทั้งปวง มนุษย์จึงมีความชอบธรรมที่ได้รับการปฏิบัติที่อยู่บนพื้นฐานของความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และไม่อาจจะถูกละเมิดได้

(3) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคุณค่าสูงสุดของรัฐธรรมนูญ การกระทำของรัฐทั้งหลายจึงต้องดำเนินการให้สอดคล้องและห้ามขัดแย้งกับสาระสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รัฐจึงต้องสร้างหลักประกันแห่งความเชื่อมั่นเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และต้องควบคุมการใช้อำนาจรัฐอย่างมีขีดจำกัด และการดำเนินการของรัฐต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เสมอ เพราะมนุษย์เป็นเป้าประสงค์ในการดำเนินการของรัฐ มิใช่เป็นเครื่องมือในการดำเนินการของรัฐและการดำรงอยู่ของรัฐเท่านั้น

(4) มนุษย์ย่อมมีสิทธิในชีวิตและร่างกาย และสิทธิในความเสมอภาคอย่างเต็มที่ เพราะถือว่าเป็นสาระสำคัญของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นหลักการที่จะทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุขและมีอิสระเสรีภายใต้กรอบของสังคม หากมีการกระทำละเมิดต่อชีวิตและร่างกาย หรือมีการกระทำที่เป็นการเอารัดเอาเปรียบหรือการเลือกปฏิบัติไม่เป็นธรรมย่อมถือว่าเป็นการกระทำที่ละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

(5) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นไม่ได้จำกัดแค่เพียงความคงอยู่ของมนุษย์ที่มีสภาพบุคคลเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงก่อนที่จะมีสภาพเป็นบุคคลตามกฎหมายและภายหลังจากที่สิ้นสภาพบุคคลด้วย ซึ่งก็คือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กในครรภ์มารดากับผู้ถึงแก่ความตายนั่นเอง ตลอดจนบุคคลที่มีปัญหาในเรื่องความสามารถ คุณค่าในความเป็นมนุษย์ของบุคคลเหล่านี้ก็ยังคงมีอยู่ โดยไม่ได้ขาดตกบกพร่องหรือลดลงอันด้วยเหตุเกี่ยวกับความสามารถแต่อย่างใด

(6) คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐมีสภาพบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นมนุษย์เฉกเช่นเดียวกับคนมีสัญชาติและคนมีรัฐ ดังนั้น เมื่อเกิดการปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ณ รัฐใดรัฐหนึ่งบนโลก รัฐนั้นๆ ก็ต้องปฏิบัติต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐอย่างปฏิบัติต่อมนุษย์ทั่วไปโดยเคารพต่อคุณค่าและคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในตัวคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในฐานะมนุษย์คนหนึ่งด้วย

บทที่ 3

หลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และแนวคิด เกี่ยวกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในต่างประเทศ

ในสังคมของรัฐสมัยใหม่ สัญชาติกลายเป็นสิ่งที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับรัฐ โดยมีเงื่อนไขของการที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองจากรัฐเจ้าของสัญชาติ และการที่จะได้รับสิทธิอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกับคนภายในรัฐ แต่หากบุคคลใดต้องตกอยู่ภายใต้สภาวะที่กลายเป็นคนไร้สัญชาติหรือคนไร้รัฐ บุคคลเหล่านั้นก็ย่อมที่จะไม่ได้รับการปกป้องคุ้มครองจากรัฐใดๆ เลย และจะกลายเป็นบุคคลที่ตกอยู่ในสถานะที่เสี่ยงต่อการถูกเอารัดเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหง และกระทำการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ง่ายโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ กลายเป็นกลุ่มชนชั้นสองที่ด้อยโอกาสทางสังคมในการเข้ารับประโยชน์ต่างๆ จากรัฐ เมื่อสังคมยอมรับในหลักการเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ว่าเป็นสิทธิที่มีอยู่ติดตัวบุคคลและไม่อาจพรากไปจากบุคคลนั้นได้ รัฐต่างๆ จึงได้มีการนำหลักการเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไปบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญของรัฐนั้นๆ นอกจากนั้น ในประชาคมโลกก็เห็นว่า ความแตกต่างทางชาติพันธุ์มิใช่ปัจจัยในการจำกัดสิทธิตามกฎหมายของมนุษย์ มนุษย์ย่อมมีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะมิชาติพันธุ์ใด การเลือกปฏิบัติในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ย่อมจะทำได้¹⁷¹ จึงได้มีการจัดทำกติกาหรือสนธิสัญญาระหว่างประเทศเพื่อส่งเสริมและมุ่งให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลอย่างเสมอภาค

เท่าเทียมกัน เนื่องจากทุกสังคมต่างยอมรับว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นเรื่องที่สำคัญและเป็นสิ่งที่รัฐหรือมนุษย์ด้วยกันไม่อาจล่วงละเมิดได้ เมื่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐก็ถือว่าเป็นมนุษย์คนหนึ่ง ดังนั้น คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐจึงสมควรที่จะได้รับการปฏิบัติบนพื้นฐานของความเคารพในความ เป็นมนุษย์อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

ในบทที่ 3 นี้จะกล่าวถึงที่มาและแนวคิดเกี่ยวกับการบัญญัติแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญของต่างประเทศ ซึ่งในที่นี้จะทำการศึกษาในรัฐธรรมนูญของประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เนื่องจากประเทศต่างๆ เหล่านี้ ล้วนมีประวัติศาสตร์ของการได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญที่แตกต่างกัน แต่ก็อยู่บนหลักการพื้นฐานเดียวกัน คือ มุ่งสร้างหลักประกันเพื่อคุ้มครองในสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของ

¹⁷¹ พันธุ์ทิพย์ กาญจนจิตรรา สายสุนทร, แนวคิดในการแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย, ส่วนหนึ่งของงานเป็นการวิเคราะห์เพื่อเสนอต่อ คณะอนุกรรมการประสานงานด้านสังคม คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2545 อ้างใน <http://www.archanwell.org> เข้าถึงเมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2557.

ประชาชนภายในรัฐของตน นอกจากนี้ ในทางกฎหมายระหว่างประเทศ ก็เล็งเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของความเป็นมนุษย์ จึงได้มีการสร้างกฎกติการะหว่างประเทศหรือสนธิสัญญาระหว่างประเทศร่วมกันของประเทศภาคี ไม่ว่าจะเป็นระดับสากลหรือระดับภูมิภาค เพื่อที่จะร่วมสร้างแนวทางปฏิบัติและกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อปกป้องและคุ้มครองต่อสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชน ตลอดจนให้ความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันโดยไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น จึงเห็นได้ว่ากฎหมายภายในของรัฐหรือกฎหมายรัฐธรรมนูญของแต่ละรัฐ ตลอดจนกฎหมายระหว่างประเทศที่มีความเป็นสากลต่างก็ให้การรับรองต่อแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จากเดิมที่มีความเห็นว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นเป็นเพียงสิทธิตามกฎหมายที่มีลักษณะในทางปรัชญาและเป็นนามธรรมอย่างสูง ต่อมาก็สามารถพัฒนาแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้มาอยู่ในระดับที่ต้องมีการบัญญัติรับรองไว้ในกฎหมายลายลักษณ์อักษรในระดับกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งสามารถแบ่งแยกหัวข้อการศึกษาในบทนี้ได้ดังต่อไปนี้

3.1 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในรัฐธรรมนูญของต่างประเทศ

ในหัวข้อนี้จะทำการศึกษาถึงที่มาและวิวัฒนาการในการรับรองหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศต่างๆ อันได้แก่ ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีว่า ประเทศต่างๆ เหล่านี้มีการรับรองหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญอย่างไร และศึกษาถึงลักษณะและวิธีการในการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนแนวคำพิพากษาที่ประเทศนั้นๆ ได้วางแนวคำวินิจฉัยไว้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

3.2 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในกฎหมายระหว่างประเทศ

ในหัวข้อนี้จะทำการศึกษาถึงกฎหมายระหว่างประเทศที่ได้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลในระดับสากลและระดับภูมิภาค โดยมุ่งให้รัฐภาคีมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เงื่อนไขในกฎหมายระหว่างประเทศนั้นๆ ซึ่งมีกฎหมายระหว่างประเทศหลายฉบับที่มีบทบัญญัติรับรองและให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นอกจากนี้ ยังจะทำการศึกษาว่า เมื่อรัฐต่างๆ ได้เข้าเป็นภาคีในกฎกติกาหรือสนธิสัญญาระหว่างประเทศดังกล่าวแล้ว จะต้องดำเนินการตามพันธกรณีที่ผูกพันรัฐนั้นๆ ในการให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่อยู่ในดินแดนของรัฐอย่างไร และเพียงใด

3.3 สถานการณ์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในต่างประเทศและคำวินิจฉัยของศาลเกี่ยวกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในต่างประเทศ

ในหัวข้อนี้จะทำการศึกษาศถานการณ์ทั่วไปของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก เพื่อที่จะได้ทราบถึงที่มา สภาพความเป็นอยู่ ตลอดจนปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างรอบด้าน รวมทั้งศึกษาคำวินิจฉัยของศาลเกี่ยวกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ เพื่อที่จะนำมาใช้ศึกษาและวิเคราะห์ต่อสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นแก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทยต่อไป

โดยมีรายละเอียดในแต่ละหัวข้อดังต่อไปนี้

3.1 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในรัฐธรรมนูญของต่างประเทศ

เนื่องจากแต่เดิมนั้น แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นเพียงเรื่องของปรัชญาทางกฎหมายธรรมชาติที่มีความเป็นนามธรรมอย่างสูง ต่อมาได้มีวิวัฒนาการด้านแนวคิดดังกล่าวและได้รับการยอมรับกันอย่างกว้างขวางมากขึ้น จึงมีความพยายามที่จัดการให้แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีความเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนแน่นอนมากยิ่งขึ้น ซึ่งก็คือการบัญญัติรับรองแนวคิดดังกล่าวไว้ในรูปแบบของกฎหมายลายลักษณ์อักษร ในหัวข้อการศึกษานี้จึงมุ่งจะศึกษาถึงพัฒนาการของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่สามารถยกระดับจากแนวคิดในเชิงนามธรรมอุดมคติไปสู่การบัญญัติเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรในประเทศต่างๆ ได้ ดังนี้

3.1.1 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญของประเทศอังกฤษ

เนื่องจากประเทศอังกฤษเป็นประเทศเดียวที่ไม่มีรัฐธรรมนูญเป็นลายลักษณ์อักษร (Unwritten Constitution) ดังนั้น หลักการปกครองรัฐจึงมิได้รวมอยู่ในกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่กระจายอยู่ตามกฎหมายฉบับต่างๆ ที่บัญญัติขึ้น (Statute Law) และที่ปรากฏในแนวคำวินิจฉัยคำพิพากษาต่างๆ รวมทั้งธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาจนกลายเป็นกฎหมายจารีตประเพณี (Convents) และธรรมเนียมปฏิบัติ (Conventions) หรือผลงานการตีความกฎหมาย (Works of Authority) รวมทั้งกฎหมายประชาคมยุโรป (European Community Law) ซึ่งทำให้รัฐธรรมนูญของประเทศอังกฤษมีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง¹⁷² ซึ่งมีความยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงได้เสมอตามสภาพการณ์ของสังคมที่ไม่หยุดนิ่ง อันเป็นผลมาจากวิวัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยที่ยาวนาน โอลิเวอร์ เวนเดลล์ โฮล์ม (Oliver Wendell Holmes) ได้นำเสนอแนวคิดเรื่อง The Living Constitution ซึ่งมีสาระสำคัญว่า แม้ว่าในรัฐหนึ่งรัฐใดจะมีรัฐธรรมนูญที่ได้รับการประมวลเป็นลายลักษณ์อักษรใช้บังคับอยู่ด้วยหรือไม่ก็ตาม กฎเกณฑ์ในทางรัฐธรรมนูญที่ปรากฏอยู่ในรัฐนั้น ก็ได้ปรากฏอยู่ในรูปแบบดังกล่าวเพียงอย่างเดียว แต่ยังคงปรากฏอยู่ในรูปแบบอื่นๆ ด้วย

¹⁷² อรณิชา รุ่งจิตปานนท์, รัฐสภาสหราชอาณาจักร : สภาสามัญ สภาขุนนาง หน่วยงานสนับสนุน, (กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2553), หน้า 7.

เช่น คำพิพากษาที่วินิจฉัยเกี่ยวกับปัญหาในทางรัฐธรรมนูญที่ได้รับการยอมรับให้เป็นบรรทัดฐานจารีตประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่ประชาชนในรัฐให้ความเคารพและปฏิบัติตาม เนื่องจากเห็นว่าจารีตประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติเหล่านั้นเป็นกฎเกณฑ์ที่มีลักษณะเป็นกฎหมาย (Opinio iuris) และถือว่ากฎเกณฑ์ดังกล่าวมีลักษณะเป็นรัฐธรรมนูญด้วยเช่นเดียวกัน โดยโสลัมได้เรียกกฎเกณฑ์ในทางรัฐธรรมนูญที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบที่หลากหลายดังกล่าว ซึ่งรวมไปถึงรูปแบบของรัฐธรรมนูญที่ได้รับการประมวลเป็นลายลักษณ์อักษรว่า “The Living Constitution”¹⁷³

อย่างไรก็ตาม ในรัฐธรรมนูญของประเทศอังกฤษก็ไม่ได้นำคำว่า “Human Dignity” หรือ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ไปบัญญัติไว้โดยตรงในรัฐธรรมนูญ แต่ปรากฏบทบัญญัติที่มีแนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตลอดจนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนในประเทศอังกฤษ ซึ่งจะพิจารณาได้จากวิวัฒนาการทางกฎหมายของประเทศอังกฤษที่ค่อยๆ เป็นไปในลักษณะที่ลดพระราชอำนาจของกษัตริย์ จากเดิมที่กษัตริย์ของราชวงศ์อังกฤษเคยมีพระราชอำนาจอย่างล้นพ้น มาเป็นการบัญญัติให้กษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมาย เพื่อไม่ให้มีการกดขี่ข่มเหงประชาชนโดยไม่ชอบ การศึกษาแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญของอังกฤษ จึงควรทำความเข้าใจถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาก่อนที่จะมีการร่างรัฐธรรมนูญอย่างถ่องแท้เพื่อจะได้ทราบถึงเหตุผลและเจตนารมณ์ในภาพรวมของรัฐธรรมนูญของอังกฤษ¹⁷⁴ ซึ่งมีวิวัฒนาการพอสังเขปดังต่อไปนี้

3.1.1.1 วิวัฒนาการรัฐธรรมนูญของประเทศอังกฤษ¹⁷⁵

3.1.1.1.1 ยุคสมัยนอร์มัน

หลังจากที่ชนเผ่าแองโกลแซกซอนได้ปกครองอังกฤษจนถึง ค.ศ. 1066 ก็ถูกชนเผ่านอร์มันที่ได้ยกทัพมาจากแคว้นนอร์ม็องดีเข้ามาทำสงครามแย่งชิงเกาะบริเตน ทำให้ผู้นำกองทัพได้ปราบดาภิเษกตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์นามว่า “พระเจ้าวิลเลียม” โดยมีการจัดการปกครองในรูปแบบการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง และนำระบบการปกครองแบบศักดินาสวามิภักดิ์ (Feudal System) มาใช้ โดยถือว่ากษัตริย์เป็นเจ้าของราชอาณาจักรซึ่งได้รับพระราชทานมาจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ พระองค์จึงทรงสงวนดินแดนในราชอาณาจักรส่วนหนึ่งไว้ใช้ในส่วนพระองค์ ส่วนดินแดนที่เหลือนั้นทรงพระราชทานให้แก่บรรดาขุนนางชั้นผู้ใหญ่ และในส่วนของระบบกฎหมาย พระ

¹⁷³ B. Ackerman, *The Living Constitution*, Harvard Law Review, Vol. 120, p. 1737-1812.

¹⁷⁴ ภัทรศักดิ์ วรธมแสง, *หลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550*, (เอกสารวิจัยส่วนบุคคล วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2552), หน้า 29-30.

¹⁷⁵ ชัช ชาเพชร, *การแบ่งแยกอำนาจตามรัฐธรรมนูญอังกฤษภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการปฏิรูปรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 2005*, (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), หน้า 51-56.

เจ้าวิลเลียมทรงแต่งตั้งผู้พิพากษาของพระองค์ออกไปตัดสินคดีตามเมืองต่างๆ เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายรวมถึงการตีความกฎหมายในราชอาณาจักรเป็นไปในแนวทางเดียวกัน และเป็นการจัดระบบกฎหมายของอังกฤษให้เป็นเอกภาพ กฎหมายที่เกิดจากคำตัดสินของผู้พิพากษาของพระเจ้าวิลเลียมจึงถือเป็นจุดกำเนิดของระบบกฎหมาย Common Law¹⁷⁶ โดยมีมหาสภา (The Great Council) เป็นที่ปรึกษาส่วนพระองค์คอยทำหน้าที่ถวายความเห็นในราชกิจที่ทรงปรึกษา ตรวจสอบการบริหารประเทศของบรรดาขุนนางข้าราชการ พิจารณากฎหมายและทำหน้าที่เป็นศาลสูงของอังกฤษ¹⁷⁷

3.1.1.1.2 ยุคสมัยมหากฎบัตรแมกนาคาร์ตา

ต่อมาในสมัยพระเจ้าจอห์น (King John of England) พระองค์ทรงดำเนินนโยบายต่างประเทศผิดพลาดและมีความขัดแย้งกับสาธารณรัฐฝรั่งเศสจนถึงขั้นต้องทำสงคราม และเป็นฝ่ายอังกฤษที่พ่ายแพ้สงครามจนต้องสูญเสียดินแดนบางส่วนไปให้สาธารณรัฐฝรั่งเศส อันส่งผลให้อังกฤษประสบวิกฤติทางการเงินและเป็นเหตุให้พระเจ้าจอห์นต้องเรียกประชุมมหาสภาเพื่อจัดเก็บภาษีจำนวนมากมาใช้ในการทำสงคราม ซึ่งถือว่าเป็นการใช้พระราชอำนาจเกินขอบเขต อีกทั้งพระองค์ทรงปกครองและบริหารประเทศในลักษณะที่เป็นการกดขี่ข่มเหงประชาชน และมีการเรียกเก็บภาษีจากประชาชนเพิ่ม อันเป็นการสร้างความเดือดร้อนอย่างมาก และนำมาซึ่งความโกรธแค้นให้แก่บรรดาขุนนางเป็นอย่างมากยิ่งจนก่อให้เกิดการรวมกำลังต่อต้านกษัตริย์จอห์น พวกขุนนางจึงหาทางออกโดยการร้องขอให้พระองค์ทรงลงพระปรมาภิไธยในตราสารที่ได้จัดร่างเตรียมไว้ มิฉะนั้นจะเกิดการปฏิวัตินองเลือด พระเจ้าจอห์นจึงจำยอมประทับตราแผ่นดินลงไว้ในตราสารดังกล่าว ซึ่งเรียกกันว่า “The Great Charter” หรือมหากฎบัตรแมกนาคาร์ตา (Magna Carta) เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน ค.ศ. 1215 ซึ่งมีหลักการที่สำคัญ คือ

(1) กษัตริย์จะเรียกเก็บภาษี หรือขอให้ราษฎรให้ความช่วยเหลือไม่ได้ นอกจากจะได้รับความยินยอมจากที่ประชุมหัวหน้าราษฎร¹⁷⁸ ซึ่งเรียกกันว่าเป็นหลักไม่มีการเก็บภาษีถ้าไม่มีผู้แทน (No Taxation Without Representation)

(2) กษัตริย์จะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยให้หลักประกันในสิทธิเสรีภาพว่า ประชาชนจะต้องไม่ถูกจับกุมคุมขัง หน่วงเหนี่ยว ขังไล่เนรเทศ หรือลงโทษทางอาญาด้วยวิธีการใดๆ เว้นแต่จะถูกตัดสินโดยกระบวนการพิจารณาที่ชอบด้วยกฎหมายว่า

¹⁷⁶ สมยศ เชื้อไทย, *วิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ*, เอกสารประกอบคำบรรยายชั้นปริญญาตรีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531, หน้า 12.

¹⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

¹⁷⁸ *Magna Carta 1215, Clause 12 and 14* (in Runnymede Charter) state taxes (in the language of the time, “scutage or aid”) can only be levied and assessed by the common counsel of the realm.

ได้กระทำการที่เป็นความผิดตามที่กฎหมายซึ่งประกาศใช้ในอาณาจักรกำหนดไว้¹⁷⁹ และการงดใช้กฎหมาย หรือการยกเว้นไม่ใช้กฎหมายบังคับแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะกระทำไม่ได้

นอกจากนี้ บทบัญญัติของมหากฎบัตรแมคนาคาร์ตา ถือว่าเป็นรากเหง้าของการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นรากฐานของรัฐธรรมนูญประเทศอังกฤษ และเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์การปกครองของอังกฤษฉบับแรกที่มอบการคุ้มครองในสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่ประชาชนชาวอังกฤษ ที่สนับสนุนให้มีการใช้กฎหมายอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันกับทุกๆ บุคคล (Equality Before The Law) โดยจะงดเว้นบังคับใช้กฎหมายแก่บุคคลหนึ่งบุคคลใดไม่ได้หรือใช้กฎหมายเฉพาะกับบุคคลหนึ่งบุคคลใดไม่ได้

3.1.1.1.3 ยุคกำเนิดรัฐสภา

ต่อมาในสมัยพระเจ้าเฮนรีที่ 3 (Henry III of England) ซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้าจอห์น พระองค์ทรงละเมิดต่อข้อตกลงตามมหากฎบัตรแมคนาคาร์ตา โดยประสงค์ที่จะทำสงครามและได้ระดมผู้แทนมหาสภาเข้าประชุมเพื่อเรียกเก็บภาษี แต่ที่ประชุมมหาสภากลับไม่อนุมัติการจัดเก็บภาษี จึงเกิดการต่อสู้ระหว่างบรรดาขุนนางที่เป็นสมาชิกส่วนใหญ่ของมหาสภากับพระเจ้าเฮนรีที่ 3 ซึ่งปรากฏว่าพวกขุนนางมีชัยอย่างเด็ดขาดและ ซีมง เดอ มงฟอร์ (Simon de Montfort) ซึ่งเป็นหัวหน้าของพวกขุนนางผู้มีเชื้อสายฝรั่งเศสและเป็นพี่ชายของพระเจ้าเฮนรีที่ 3 ได้ยึดอำนาจจากพระเจ้าเฮนรีที่ 3 และตั้งตนเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเมื่อปี ค.ศ. 1265 โดยในสมัยของมงฟอร์ตนั้น อังกฤษมีความจำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมาก จึงจัดประชุมมหาสภาเพื่อขอความยินยอมในการจัดเก็บภาษี แต่คราวนี้นอกจากจะเรียกพวกขุนนางและอัศวินเข้าร่วมประชุมแล้วยังให้เมืองขนาดเล็ก (Boroughs) อีก 21 เมือง ส่งผู้แทนพลเมือง (Burgesses) ที่เป็นสามัญชนในระดับอัศวิน (Knights) เมืองละ 2 คน เข้าร่วมประชุมด้วยเป็นกรณีพิเศษ¹⁸⁰ การยอมให้สามัญชนเข้าร่วมประชุมมหาสภาในครั้งนี้ถือเป็นครั้งแรกที่มีสภาสามัญชน (House of Commons) จนพัฒนาต่อและมีบทบาททางการเมืองมากยิ่งขึ้น โดยในปี ค.ศ. 1377 ที่ประชุมมหาสภาได้แยกออกเป็น 2 สภา โดยมีการประชุมแยกกันเป็นเอกเทศ สภาแรกมีสมาชิกประกอบไปด้วยขุนนางผู้มีบรรดาศักดิ์ (Peers) และพระสังฆาธิการ (Lords Spiritual) เรียกว่า สภาขุนนาง (House of Lords) และสภาที่สองมีสมาชิกเป็นสามัญชน เรียกว่า สภาสามัญชน (House of Commons) ซึ่งกษัตริย์ถือว่าทรงเป็นเจ้าของสภาขุนนาง ในขณะที่ประชาชนถือเป็นเจ้าของสภาสามัญชน¹⁸¹ แม้จะได้แยกสภาสามัญชน

¹⁷⁹ Magna Carta 1215, Article 39. No freeman shall be arrested or imprisoned or deprived of his freehold or outlawed or banished or in any way ruined, nor will we take or order action against him, except by the lawful judgment of his equals and according to the law of the land.

¹⁸⁰ สมยศ เชื้อไทย, *วิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ*, หน้า 14.

¹⁸¹ วิษณุ เครืองาม, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2530), หน้า 106.

ออกจากมหาสภาแล้ว สภาสมาชิกก็ยังไม่มีอำนาจมากนักในการที่จะเสนอร่างกฎหมายใดๆ เนื่องจากกระบวนการในการเสนอร่างกฎหมายของสภาสมาชิกนั้น สภาสมาชิกจะต้องทำเป็นคำร้องขอเสนอผ่านสภาขุนนางขึ้นไปยังกษัตริย์ เมื่อสภาขุนนางให้ความเห็นชอบแล้วกษัตริย์ก็จะทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้เป็นกฎหมายได้¹⁸² แต่ครั้งเมื่อถึงสมัยพระเจ้าเฮนรีที่ 6 ในปี ค.ศ. 1422 ได้เกิดธรรมเนียมปฏิบัติใหม่ว่า กฎหมายทุกฉบับจะต้องทำเป็นร่างพระราชบัญญัติ (Drafted Bills) มิใช่คำร้องแบบเดิม และกษัตริย์จะทรงลงพระปรมาภิไธยแต่เฉพาะร่างพระราชบัญญัติที่ทั้งสองสภาเห็นชอบแล้ว

3.1.1.1.4 ยุคคำประกาศสิทธิและการปฏิวัติของพuritans

ในสมัยรัชกาลต่อๆ มา อำนาจของสภาสมาชิกเริ่มมีมากขึ้น และในขณะเดียวกัน สถาบันกษัตริย์ตั้งแต่สมัยพระเจ้าเจมส์ที่ 1 (King James I of England) ก็พยายามที่จะเสริมสร้างอำนาจของตนให้อยู่เหนือรัฐสภา ในขณะที่สภาสมาชิกก็พยายามคัดค้านต่อต้านการกระทำดังกล่าวและเรียกร้องให้กษัตริย์เคารพสิทธิเสรีภาพของสมาชิกสภาสามัญโดยเฉพาะสิทธิในการอภิปรายโดยไม่ถูกจับกุมคุมขัง จนเกิดความขัดแย้งระหว่างชนชั้นกษัตริย์กับรัฐสภาถึงขั้นแตกหัก เนื่องจากกษัตริย์ไม่ยอมปฏิบัติตามอยู่ในขอบเขตของกฎหมายและศีลธรรมต่อมาในยุคสมัยของพระเจ้าชาร์ลส์ที่ 1 ได้มีการเรียกประชุมรัฐสภาขึ้น 2 ครั้ง คือ ในปี ค.ศ. 1625 - 1626 เพื่อให้อนุมัติการใช้จ่ายเงินให้พระองค์ แต่รัฐสภาปฏิเสธไม่ยอมพิจารณาเรื่องการเงิน ทำให้กษัตริย์ต้องไปบังคับกับเงินเอาเก็บเศรษฐกิจ ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับประชาชนเป็นอย่างมาก หลังจากนั้นในปี ค.ศ. 1628 กษัตริย์ได้เรียกประชุมรัฐสภาอีกครั้ง จึงเป็นโอกาสให้สมาชิกรัฐสภาด้วยกันบังคับให้ทรงลงพระปรมาภิไธยในตราสารอีกฉบับหนึ่ง เรียกว่า “The Petition of Right 1628” หรือ “คำประกาศสิทธิ ค.ศ. 1628” ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่สำคัญ ได้แก่ การจัดเก็บภาษีต้องได้รับความยินยอมจากรัฐสภาในรูปแบบของกฎหมาย ห้ามประกาศใช้กฎอัยการศึก (Martial Law) ในยามปกติ ห้ามจำคุกประชาชนด้วยเหตุอันไม่ชอบธรรม เป็นต้น ซึ่งพระองค์ได้ทรงลงนามแต่ทรงไม่ปฏิบัติตามและได้ประกาศยุบสภาแล้วปกครองประเทศต่อไปโดยไม่มีสภานานร่วมกว่า 10 ปี ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวพระองค์ทรงใช้อำนาจพิเศษของกษัตริย์ปกครองประเทศซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับประชาชนอีกครั้ง¹⁸³ จนนำไปสู่สงครามกลางเมืองระหว่างกษัตริย์กับรัฐสภาที่นำโดยโอลิเวอร์ ครอมเวลล์ (Oliver Cromwell) ซึ่งเป็นพวกพuritans (Puritans) เป็นผู้นำกองทัพฝ่ายรัฐสภา และในปี ค.ศ. 1649 ฝ่าย

¹⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 106.

¹⁸³ สมบัติ อารมย์วงศ์, การเมืองอังกฤษ, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสมาธรรม, 2553), หน้า 49-52.

รัฐสภาจึงจับพระเจ้าชาร์ลและได้สำเร็จโทษพระองค์เสีย¹⁸⁴ ซึ่งเรียกสงครามกลางเมืองครั้งนี้ว่า “การปฏิวัติพิวริตัน”

หลังจากนั้น โอลิเวอร์ ครอมเวลล์ ได้ตั้งตนเองเป็นผู้พิทักษ์ (Lord Protector) และเป็นองค์รัฐอธิปัตย์ในแผ่นดินอังกฤษ และได้จัดให้มีรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรของอังกฤษขึ้นในปี ค.ศ. 1653 เรียกว่า “เอกสารแห่งการปกครอง (Instrument of Government)” โดยกำหนดรูปแบบการปกครองแคว้นอังกฤษให้มีลักษณะเป็น “สาธารณรัฐ” ยกเลิกสถาบันกษัตริย์และยุบสภาขุนนางซึ่งเป็นพรรคพวกของกษัตริย์เสีย คงไว้แต่สภาสามัญชนให้ทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ โดยมีสมาชิก 460 คน ซึ่งมาจากการเลือกตั้งจากประชาชนทุกๆ 3 ปี แต่ภายหลังจากที่ครอมเวลล์เสียชีวิต บุตรชายของครอมเวลล์ก็ได้สืบทอดตำแหน่งผู้พิทักษ์ แต่เนื่องจากบุตรชายของครอมเวลล์ไม่มีความสามารถในการปกครอง จึงถูกโอรสของพระเจ้าชาร์ลที่ 1 แย่งราชบัลลังก์แล้วสถาปนาตนเองเป็นพระเจ้าชาร์ลที่ 2 (King Charles II of England) อันเป็นการเริ่มต้นระบอบการปกครองโดยกษัตริย์ของประเทศอังกฤษอีกครั้ง

3.1.1.1.5 ยุคพระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิ

ต่อมาในสมัยพระเจ้าเจมส์ที่ 2 ซึ่งนับเป็นช่วงเวลาที่ไม่ไปด้วยข้อขัดแย้งทางการเมืองและการปกครองหลายประการ ได้แก่

(1) ข้อขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับอำนาจตุลาการ เนื่องจากกษัตริย์ทรงเป็นแกนหลักของอำนาจบริหารและการยุติธรรม มีอำนาจแต่งตั้งและถอดถอนผู้พิพากษาได้ตามพระราชอัธยาศัย มีอิทธิพลเหนือผู้พิพากษาในการตัดสินคดีความต่างๆ นอกจากนี้ โครงสร้างของศาลที่มีทั้งศาลธรรมดาและศาลพิเศษ ได้แก่ ศาลร้องทุกข์สามัญ (Court of Common Pleas) ศาลพระคลัง (Exchequer of Pleas) ศาลหลวง (Court of King Bench) ศาลนาวิ (Court of Admiralty) ตลอดจนศาลทางศาสนา ซึ่งแบ่งแยกออกไปตามภูมิภาคต่างๆ ทำให้อำนาจตุลาการขาดความเป็นเอกภาพ ประชาชนมักไม่ได้รับความเป็นธรรมในกรณีที่ต้องเป็นคดีความกับรัฐ แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องความเป็นอิสระขององค์กรตุลาการจึงได้รับการสนับสนุนและเริ่มขยายวงกว้างออกไป

(2) กษัตริย์กับนโยบายทางศาสนา ภายหลังจากการปฏิรูปศาสนาครั้งใหญ่ในยุโรปราวคริสต์ศตวรรษที่ 16 ทำให้กษัตริย์มีฐานะเป็นประมุขของศาสนจักร และในช่วงเวลาดังกล่าวมีผู้เลื่อมใสในคริสต์ศาสนานิกายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นนิกายแองกลิคัน นิกายโปรเตสแตนต์ นิกายโรมันคาทอลิก และนิกายเพรสบิเทเรียน โดยมีนิกายแองกลิคันเป็นศาสนาประจำชาติ กษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจแต่งตั้งศาลพิเศษเพื่อพิจารณาคดีทางศาสนา (Court of High Commission) กษัตริย์ได้ใช้นโยบายแบ่งแยกและกีดกันในการนับถือศาสนา โดยใช้ศาลพิเศษดังกล่าว

¹⁸⁴ วิษณุ เครืองาม, กฎหมายรัฐธรรมนูญ, หน้า 107.

เป็นเครื่องมือในการดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบาย จนเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนอังกฤษจำนวนมากต้องอพยพไปตั้งหลักแหล่งใหม่ในทวีปอเมริกา

(3) กษัตริย์กับบทบาทของรัฐสภา รัฐสภาของอังกฤษประกอบไปด้วยสภาสูง (House of Lords) และสภาสามัญ (House of Commons) สมาชิกประกอบไปด้วยตัวแทนของกลุ่มคนทุกประเภท ได้แก่ ขุนนาง นักบวช และราษฎร มีหน้าที่ให้คำปรึกษา กษัตริย์ในการบริหารประเทศโดยกษัตริย์เป็นผู้ออกหมายเรียกประชุม แต่ในทางปฏิบัติหากกษัตริย์ไม่ต้องการคำปรึกษาก็จะไม่เรียกประชุมสภา หรือในกรณีที่กษัตริย์มีความเห็นขัดแย้งกับสภาก็สามารถยุบสภาได้ตามพระราชอัธยาศัย ซึ่งเคยมีกรณีที่พระเจ้าชาร์ลที่ 1 ทรงยุบสภาใน ค.ศ. 1629 เพื่อหลีกเลี่ยงที่จะไม่ต้องถูกรัฐสภาวิจารณ์นโยบายต่างประเทศและการคลังและได้ปกครองประเทศโดยไม่มีสภาเป็นเวลา 10 ปีเศษ

จากสาเหตุหลักทั้ง 3 ประการดังกล่าว ประกอบกับความขัดแย้งภายในที่มีมากขึ้น ขุนนางและประชาชนได้ร่วมกันเรียกร้องให้กษัตริย์ยินยอมลดพระราชอำนาจลง และให้มีการรับรองและคุ้มครองสิทธิของประชาชนให้มากขึ้น จนในที่สุดพระเจ้าเจมส์ที่ 2 ก็ยินยอมสละราชสมบัติ รัฐสภาจึงก็ได้ประชุมพิจารณาเกี่ยวกับตำแหน่งกษัตริย์ที่ว่างลงก่อนที่จะมีมติให้เชิญเจ้าชายวิลเลียมจากฮอลแลนด์และเป็นราชบุตรเขยของพระเจ้าเจมส์ที่ 2 มาครองราชย์เป็นกษัตริย์อังกฤษในปี ค.ศ. 1689 และมีพระนามว่า พระเจ้าวิลเลียมที่ 3 (King William III of England) ซึ่งนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของรัฐธรรมนุญอังกฤษที่รัฐสภามีอำนาจเลือกและแต่งตั้งกษัตริย์¹⁸⁵ โดยก่อนที่พระเจ้าวิลเลียมที่ 3 จะทรงครองราชย์เป็นกษัตริย์อังกฤษ รัฐสภาได้ร่างคำแถลงรับรองสิทธิของประชาชนหรือ “Bill of Rights” ขึ้นเพื่อให้ทรงลงพระปรมาภิไธยรับรองและผูกพันพระองค์เป็นคู่สัญญากับรัฐสภาว่า จะไม่ทรงทำการใดๆ อันเป็นการล่วงละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนและสมาชิกรัฐสภาดังเช่นกรณีของพระเจ้าชาร์ลที่ 2 อีก¹⁸⁶ เหตุการณ์ดังกล่าวถูกเรียกว่า การปฏิวัติอันรุ่งโรจน์ของอังกฤษ (The Glorious Revolution) ซึ่งถือว่าเป็นการปฏิวัติของชนชั้นกบฏ (Bourgeois Revolution) ที่ประกาศชัยชนะเหนือฝ่ายกษัตริย์ ผลที่ตามมาคือ มีการจัดทำปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของพลเมือง (The Declaration of Rights) และประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิ (Bill of Rights) ในปี ค.ศ. 1689 โดยพระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธินั้นได้สถาปนาหลักประกันคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ขึ้นมาในระดับหนึ่ง อาทิ กษัตริย์ใช้อำนาจยับยั้งหรือยกเว้นกฎหมายใดโดยไม่ผ่านความเห็นชอบของรัฐสภาไม่ได้ และการเก็บภาษีหรือการเรียกเก็บเงินอื่นใดจะต้องได้รับอนุมัติจากรัฐสภาเสียก่อน ประชาชนมีสิทธิถวายฎีการ้องทุกข์ต่อ

¹⁸⁵ สมบัติ อารงธัญวงศ์, การเมืองอังกฤษ, หน้า 64.

¹⁸⁶ วิษณุ เครืองาม, กฎหมายรัฐธรรมนูญ, หน้า 108.

กษัตริย์ได้โดยไม่ถูกจับกุม และต่อต้านการเรียกเงินค่าประกันตัวและค่าปรับที่สูงเกินเหตุ และห้ามการลงโทษในลักษณะที่โหดร้ายทารุณและผิดปกติ พระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิจึงเป็นกฎหมายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อยกเลิกระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชที่กษัตริย์มีพระราชอำนาจล้นพ้น แล้วหันมายึดหลักความชอบธรรมทางอำนาจตามรัฐธรรมนูญในระบบรัฐสภา ทำให้หลักความเป็นใหญ่ของกฎหมาย (Supremacy of Law) และอำนาจสูงสุดของรัฐสภา (Supremacy of Parliament) เป็นเครื่องมือในการปกป้องและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนนั่นเอง¹⁸⁷

3.1.1.2 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้พระราชบัญญัติสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1998 (The Human Rights Act 1998)

การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในประเทศอังกฤษ สามารถพิจารณาได้จากการที่ประเทศอังกฤษได้ประกาศให้มีการตราพระราชบัญญัติสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1998 (The Human Rights Act) อย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 2000¹⁸⁸ ซึ่งพระราชบัญญัติดังกล่าวนี้เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่ออนุวัติการตามอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (European Convention on Human Rights 1950 : ECHR) ให้มีผลใช้บังคับภายในสหราชอาณาจักร ซึ่งอนุสัญญาดังกล่าวนี้เป็นกฎหมายที่ประเทศอังกฤษมีบทบาทสำคัญในการยกร่างเนื่องจากเพื่อที่จะป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำอันเป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงขึ้นอีกในประเทศภาคพื้นยุโรป เหมือนกับที่เคยเกิดเหตุการณ์ขึ้นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 อันเป็นผลมาจากการปกครองภายใต้ระบอบนาซีของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีและระบอบฟาสซิสต์ของประเทศอิตาลี โดยวาระซ่อนเร้นประการหนึ่งของอนุสัญญาดังกล่าวนี้ คือ การป้องกันการขยายอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ซึ่งนำโดยสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต ในประเทศภาคพื้นยุโรป โดยอนุสัญญาดังกล่าวซึ่งเป็นกฎหมายที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานอุดมการณ์แบบเสรีนิยมและให้ความคุ้มครองต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งประเทศอังกฤษได้ให้สัตยาบันในอนุสัญญาดังกล่าวนี้เมื่อปี ค.ศ. 1950 และอนุสัญญาก็ได้มีผลใช้บังคับในปี ค.ศ. 1953 และต่อมาในปี ค.ศ. 1966 ประเทศอังกฤษก็ได้ยอมรับบทบัญญัติของอนุสัญญาที่ให้สิทธิปัจเจกชนในการฟ้องคดีต่อศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป (European Court of Human Rights: ECHR) ซึ่งมีผลทำให้คนชาติของอังกฤษที่ถูกละเมิดสิทธิตามที่ระบุไว้ในอนุสัญญา ไม่ว่าจะโดยองค์กรของรัฐ (State Bodies) หรือองค์กรเอกชน (Private Bodies) ก็สามารถที่จะนำเรื่องดังกล่าวมาฟ้องเป็นคดีต่อศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปได้ และรัฐย่อมมีข้อผูกพันที่จะต้องรับผิดชอบต่อผู้ถูกละเมิดหากกระบบกฎหมายภายในรัฐมิได้กำหนดกลไกต่างๆ ที่เพียงพอและมีประสิทธิภาพ

¹⁸⁷ จรัญ โฆษณานันท์, สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน : ปรัชญา กฎหมาย และความเป็นจริงทางสังคม, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2545), หน้า 193.

¹⁸⁸ D. Oliver, *Constitutional Reform in the UK*, (New York: Oxford University Press, 2003), p. 111.

ในการคุ้มครองสิทธิของปัจเจกบุคคลมิให้ถูกละเมิด ไม่ว่าจะโดยองค์กรของรัฐหรือโดยเอกชนด้วยกันเองก็ตาม¹⁸⁹ อีกทั้งกลไกในการคุ้มครองสิทธิของประชาชนภายใต้พระราชบัญญัติสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1998 เป็นกลไกที่แตกต่างออกไปจากระบบการคุ้มครองสิทธิของประชาชนในประเทศภาคพื้นยุโรป กล่าวคือ ในขณะที่การคุ้มครองสิทธิของประชาชนในประเทศภาคพื้นยุโรปอาศัยกลไกของรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรซึ่งมีลักษณะแก้ไขยาก แต่การคุ้มครองสิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติสิทธิมนุษยชนฉบับนี้ยังคงอยู่ภายใต้บังคับของหลักอำนาจสูงสุดของรัฐสภา ซึ่งมีผลทำให้รัฐสภาอังกฤษอาจตรากฎหมายธรรมดาในระดับพระราชบัญญัติมาแก้ไขเปลี่ยนแปลงเนื้อหาสาระของบทบัญญัติที่คุ้มครองสิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ไปในทางที่เป็นผลร้ายต่อสิทธิของประชาชนมากขึ้นได้ โดยไม่มีกลไกในเรื่องลำดับชั้นของกฎหมายและหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญมาป้องกันหรือยับยั้งให้การกระทำดังกล่าวเป็นไปได้ยากขึ้นเหมือนเช่นในกรณีของสหรัฐอเมริกาและประเทศภาคพื้นยุโรปที่รับรองและคุ้มครองสิทธิของประชาชนผ่านกลไกของรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรซึ่งมีลักษณะแก้ไขยาก ผลโดยตรงของการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ การที่สิทธิของประชาชนตามที่ระบุไว้ในอนุสัญญาได้รับการรับรองและคุ้มครองอย่างเป็นทางการโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายลายลักษณ์อักษรซึ่งเป็นกฎหมายภายใน (Domestic Law) ของอังกฤษ ทั้งในลักษณะของการคุ้มครองโดยสมบูรณ์หรือโดยไม่มีข้อจำกัด เช่น สิทธิในชีวิต (Rights to Life) เสรีภาพในการปลอดจากทารุณกรรม (Freedom From Torture) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาข้อพิพาทโดยกระบวนการที่เป็นธรรม (Free and Fair Trial) หรือเสรีภาพในการไม่ถูกลงโทษโดยปราศจากความผิด (Prohibition of Punishment Without a Breach of the Law) และกรณีของสิทธิที่ได้รับการคุ้มครองโดยมีข้อจำกัดตามกฎหมายหรือสิทธิสัมพัทธ์ ซึ่งได้แก่ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น (Freedom of Expression) หรือเสรีภาพในการสมาคม (Freedom of Association) เป็นต้น¹⁹⁰

และผลในทางรัฐธรรมนูญอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ กฎหมายฉบับนี้มีผลทำให้ศาลหรือคณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาท (Tribunal) ของประเทศอังกฤษที่ทำหน้าที่วินิจฉัยประเด็นพิพาทเกี่ยวกับสิทธิตามอนุสัญญาย่อมผูกพันที่จะต้องวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทดังกล่าวไปในทางที่สอดคล้องกับคำพิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปรวมถึงผลการวินิจฉัย (Decision) หรือความเห็น (Opinion) ขององค์กรต่างๆ (Organs) ในสังกัดของสภาแห่งยุโรป (Council of Europe) ที่เกี่ยวข้องับประเด็นเรื่องสิทธิตามอนุสัญญาลักษณะต่างๆ ที่ศาลหรือคณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาทของสหราชอาณาจักรกำลัง

¹⁸⁹ D. Oliver, *Constitutional Reform in the UK*, p. 113.

¹⁹⁰ D. Oliver, *Constitutional Reform in the UK*, p. 113.

พิจารณาวินิจฉัยด้วย สำหรับกรณีคำพิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปนั้น หากศาลหรือคณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาทในระบบกฎหมายอังกฤษเลย เพิกเฉยหรือปฏิเสธที่จะนำคำพิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปมาเป็นบรรทัดฐานในการพิจารณาพิพากษาหรือการตีความสิทธิตามอนุสัญญาตามหลักเกณฑ์ที่พระราชบัญญัติสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1998 กำหนดแล้ว อาจก่อให้เกิดสิทธิแก่คู่พิพาทที่ต้องเสียหายจากการกระทำดังกล่าวของศาลหรือคณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาทที่จะนำไปสู่ปัญหาการไม่ยึดถือตามคำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป ไปฟ้องเป็นคดีต่อศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปซึ่งอาจส่งผลให้ประเทศอังกฤษต้องจ่ายค่าเสียหายจากการกระทำของศาลหรือคณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาทของประเทศตนได้

จากการศึกษาในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญของประเทศอังกฤษ จะเห็นได้ว่า การบัญญัติคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ไว้ในรัฐธรรมนูญหรือไม่นั้น ไม่ใช่ประเด็นสำคัญในการที่จะสร้างหลักประกันเพื่อปกป้องและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้แก่ประชาชนภายในรัฐแต่อย่างใด เนื่องจากระบบการเมืองการปกครองของประเทศอังกฤษมีแบบฉบับเป็นของตนเอง การแสดงออกซึ่งหลักการแนวคิดในเรื่องการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นไปตามนิติวิธีของระบบรัฐสภาที่อยู่บนพื้นฐานของหลักนิติธรรมที่มีเนื้อหามุ่งสร้างความเสมอภาคและเท่าเทียมกันของประชาชน ในแง่ที่ประชาชนทุกคนต้องตกอยู่ภายใต้กฎหมายและภายใต้ศาลเดียวกันตามหลักความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย อีกทั้งเมื่อพิจารณาถึง The Great Charter หรือมหากฎบัตรแมกนาคาร์ตา (Magna Carta) และพระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิ หรือ Bill of Rights โดยกฎหมายทั้งสองฉบับนี้ จะไม่มีการกล่าวถึงหรือปรากฏคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ไว้ในบทบัญญัติใดๆ เลย แต่เนื้อหาสาระและใจความสำคัญของบทบัญญัติทั้งสองต่างมุ่งคุ้มครองในสิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวอังกฤษ สร้างหลักเกณฑ์การบังคับใช้กฎหมายอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ไม่มีการเลือกปฏิบัติหรือให้เอกสิทธิ์ความคุ้มครองแก่ชนชั้นใดเป็นพิเศษ ทุกคนมีความเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมาย จำกัดการใช้พระราชอำนาจของกษัตริย์และขุนนางไม่ให้ก้าวล่วงเข้าไปกระทบต่อสิทธิเสรีภาพจนก่อให้เกิดการกระทำละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชน และสาระสำคัญเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายที่มุ่งจะยกย่องและเคารพในความเป็นมนุษย์ ปฏิเสธการกดขี่ข่มเหงและการเอาเปรียบโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

3.1.1.3 การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของกฎหมายระหว่างประเทศของประเทศอังกฤษ

ประเทศอังกฤษได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกองค์การระหว่างประเทศและสนธิสัญญาระหว่างประเทศซึ่งให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังต่อไปนี้

3.1.1.3.1 กฎบัตรสหประชาชาติ

โดยในอารัมภบทของกฎบัตรสหประชาชาติได้มีบทบัญญัติรับรองในแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ว่า “เราบรรดาประชาชนแห่งสหประชาชาติได้ตั้งเจตจำนงที่จะช่วยชนรุ่นหลังให้พ้นจากภัยพิบัติแห่งสงคราม ซึ่งได้นำความวิบัติอย่างสุดจะพรรณนามาสู่มนุษย์ชาติในชั่วชีวิตของเราถึงสองครั้งแล้ว และที่จะยืนยันความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชนอันเป็นหลักมูลในเกียรติศักดิ์และคุณค่าของมนุษย์บุคคล ในสิทธิอันเท่าเทียมกันของบุรุษและสตรีและของประชาชาติใหญ่น้อย และที่จะสถาปนาภาวะการณ์อันจะดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมและความเคารพต่อข้อผูกพันทั้งปวงอันเกิดมาจากสนธิสัญญา และที่มานั้นๆ ของกฎหมายระหว่างประเทศ และที่จะส่งเสริมความก้าวหน้าทางสังคม และมาตรฐานอันดียิ่งขึ้นแห่งชีวิตในอิสรภาพที่กว้างขวางยิ่งขึ้น...”¹⁹¹ ซึ่งยืนยันให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของสหประชาชาติที่มีความมุ่งมั่นและศรัทธาในศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นมนุษย์

3.1.1.3.2 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1986

โดยในส่วนอารัมภบท มีการบัญญัติไว้อย่างชัดเจนถึงการยอมรับศักดิ์ศรีแต่กำเนิด และสิทธิที่เท่าเทียมกันที่ไม่อาจเพิกถอนได้ของสมาชิกทั้งมวลแห่งครอบครัวมนุษยชาติ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานแห่งอิสรภาพ ความยุติธรรม และสันติภาพในโลก อีกทั้งในข้อ 1 ของปฏิญญาดังกล่าวก็ยังได้บัญญัติรับรองว่ามนุษย์ทุกคนล้วนแล้วเกิดมาอย่างอิสระเสรี มีความเท่าเทียมในศักดิ์ศรีและสิทธิเสรีภาพ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้มีบทบัญญัติเพื่อให้การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และย่อมถือได้ว่ามีผลผูกพันกับประเทศอังกฤษในฐานะภาคีสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ

3.1.1.3.3 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของการเป็นภาคีสมาชิกสหภาพยุโรป (European Union : EU)

ความตกต่ำของจักรวรรดิอังกฤษ (British Empire) จากที่เคยรุ่งเรืองมาตั้งแต่ยุคล่าอาณานิคม การลดลงของความร่วมมือในทางเศรษฐกิจระหว่างอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประกอบกับบทบาทที่โดดเด่นขึ้นของกลุ่มความร่วมมือในทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศภาคพื้นทวีปยุโรปซึ่งได้ร่วมกันก่อตั้งประชาคมเศรษฐกิจยุโรป

¹⁹¹ Charter of the United Nations, PREAMBLE : We The peoples of the United Nations determined to save succeeding generations from the scourge of war, which twice in our lifetime has brought untold sorrow to mankind, and to reaffirm faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person, in the equal rights of men and women and of nations large and small, and to establish conditions under which justice and respect for the obligations arising from treaties and other sources of international law can be maintained, and to promote social progress and better standards of life in larger freedom,...

ตามสนธิสัญญากรุงโรม ค.ศ. 1957 (The Treaty of Rome 1957) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เซอร์ วินสตัน เชอร์ชิลล์ (Sir Winston Churchill) นายกรัฐมนตรีอังกฤษในเวลานั้นมีแนวคิดที่จะก่อตั้ง “สหรัฐแห่งยุโรป” (United States of Europe) เพื่อที่จะให้องค์กรดังกล่าวจะมีส่วนช่วยป้องกัน ไม่ให้เกิดสงครามระหว่างรัฐขึ้นและการส่งเสริมความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างสาธารณรัฐ ฝรั่งเศสและสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีรวมถึงประเทศอื่นๆ ในภาคพื้นยุโรปและในท้ายที่สุด ประเทศ อังกฤษก็ได้เข้าเป็นสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจยุโรปเมื่อวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1973 ก่อนที่องค์กร ดังกล่าวจะกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพยุโรป (European Union) ซึ่งเป็นกลุ่มประชาคมทาง เศรษฐกิจที่ได้จัดตั้งขึ้นในเวลาต่อมา โดยประเทศอังกฤษก็ได้เข้าเป็นภาคีสมาชิกของสหภาพยุโรปด้วย เช่นเดียวกัน¹⁹² ดังนั้น เมื่อประเทศอังกฤษได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกของสหภาพยุโรปก็ย่อมมีผลทำให้ ประเทศอังกฤษในฐานะรัฐภาคีจำเป็นต้องสละอำนาจอธิปไตย (Sovereign Power) ส่วนหนึ่งให้หลักการของสหภาพยุโรป ซึ่งต้องพิจารณาว่ามีสนธิสัญญาหรือกติการะหว่างประเทศใดที่ ผูกพันสหภาพยุโรปในการคุ้มครองต่อสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กล่าวคือ ได้มีการ จัดทำอนุสัญญายุโรปเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพพื้นฐาน (The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms , 1950) หรือที่รู้จักกันในนามของอนุสัญญายุโรปเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1950 (European Convention on Human Rights) มีชื่อย่อว่า “ECHR” ซึ่งมีตัวอย่างบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็น มนุษย์ เช่น

ข้อ 3 บัญญัติว่า

“บุคคลใดไม่อาจถูกกระทำทรมาน ไร้มนุษยธรรม หรือการลงโทษอันเป็นการลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”¹⁹³

ข้อ 4 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า

“บุคคลใดไม่อาจถูกเอาลงเป็นทาส หรือให้อยู่ใน ฐานะคล้ายทาส...”¹⁹⁴

จากบทบัญญัติ ข้อ 3 และ ข้อ 4 วรรคหนึ่ง ดังกล่าว ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลไว้โดยบุคคลใดไม่อาจจะ

¹⁹² P. Leyland, *The Constitution of the United Kingdom*, (Portland Oregon: Hart Publishing, 2007), p.23.

¹⁹³ *European Convention on Human Rights*, ARTICLE 3 Prohibition of torture, No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment.

¹⁹⁴ *European Convention on Human Rights*, ARTICLE 4, 1. No one shall be held in slavery or servitude.

ถูกกระทำทรมานไร้มนุษยธรรม หรือการลงโทษอันเป็นการลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตลอดจนไม่อาจถูกเอารัดเอาเปรียบทาสหรือให้อยู่ในฐานะคล้ายทาสได้ ซึ่งประเทศอังกฤษก็ต้องยึดถือปฏิบัติตามหลักการในข้อนี้ อีกทั้ง ในกฎบัตรสหภาพยุโรปว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 2000 (Charter of Fundamental Rights of the European Union, 2000) ก็ได้มีบทบัญญัติที่มีเนื้อหาสาระในการให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กล่าวคือ

ข้อ 1 บัญญัติว่า

“ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือสิ่งที่จะล่วงละเมิดมิได้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต้องได้รับการเคารพและปกป้อง”¹⁹⁵

ข้อ 25 บัญญัติว่า

“สหภาพตระหนักและเคารพในสิทธิของผู้สูงอายุในการดำเนินอย่างมีศักดิ์ศรี และเป็นอิสระ มีส่วนร่วมในสังคม และวัฒนธรรม”¹⁹⁶

จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้นนี้ได้ให้ความสำคัญแก่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ว่าเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการคุ้มครองและจะถูกล่วงละเมิดมิได้นอกจากนี้ ยังมีบัญญัติให้การเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้สูงอายุในการดำเนินชีวิตประจำวัน และเคารพในคุณค่าในตัวตนของผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม กฎบัตรสหภาพยุโรปว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐานนี้ ในปัจจุบันยังไม่มีผลบังคับทางกฎหมาย แต่การมีบทบัญญัติให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้โดยตรงย่อมแสดงถึงความปรารถนาที่จะต้องการให้มีการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลเกิดขึ้นในสหภาพยุโรปอย่างจริงจัง

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า สหภาพยุโรปได้ให้ความสำคัญในคุณค่าที่มีอยู่ในตัวมนุษย์และเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ว่าเป็นสิ่งที่ต้องได้รับความเคารพคุ้มครอง ดังเห็นได้จากการที่มีการบัญญัติให้ความคุ้มครองโดยตรงและกรณีการให้ความคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานอันเป็นรากฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั่นเอง ประเทศอังกฤษเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพยุโรปย่อมต้องมีพันธกรณีที่จะต้องให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่ประชาชนในรัฐตนเองด้วยเช่นกัน

¹⁹⁵ Charter of Fundamental Rights of the European Union, Article 1 Human dignity Human dignity is inviolable. It must be respected and protected.

¹⁹⁶ Charter of Fundamental Rights of the European Union, Article 26 Integration of persons with disabilities, The Union recognises and respects the right of persons with disabilities to benefit from measures designed to ensure their independence, social and occupational integration and participation in the life of the community.

3.1.2 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา

3.1.2.1 การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา

ในรัฐธรรมนูญของประเทศสหรัฐอเมริกานั้นไม่ได้มีการบัญญัติคำว่า Human Dignity หรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้โดยตรงในรัฐธรรมนูญ แต่เนื้อหาสาระสำคัญในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ก็ปรากฏแนวคิดและหลักการที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตลอดจนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อยู่หลายประการ โดยเฉพาะในรัฐธรรมนูญฉบับแก้ไขเพิ่มเติมซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของชาวสหรัฐอเมริกาเอาไว้ รวมถึงแนวบรรทัดฐานแห่งศาลสูงสหรัฐอเมริกาที่ได้วางแนวคำพิพากษาที่คุ้มครองหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ อย่างไรก็ตาม การศึกษาแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาก็ต้องทำความเข้าใจถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาก่อนที่จะมีการร่างรัฐธรรมนูญเพื่อให้ทราบถึงบริบททางการเมืองว่า มีปัจจัยอะไรที่ทำให้ต้องมีการนำหลักการที่สอดคล้องกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไปบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เพื่อที่จะได้ทราบถึงเหตุผลและเจตนารมณ์ในภาพรวมของรัฐธรรมนูญของประเทศสหรัฐอเมริกา¹⁹⁷ ซึ่งมีที่มาพอสังเขปดังต่อไปนี้

3.1.2.1.1 สภาพทั่วไป

การอพยพของชาวอังกฤษรุ่นแรกที่มาก่อตั้งอาณานิคมในดินแดนสหรัฐอเมริกานั้น เป็นชาวอังกฤษที่อพยพหนีการกดขี่ข่มเหงในเรื่องสิทธิเสรีภาพจากกษัตริย์อังกฤษ ทำให้มีพื้นฐานทางความคิดที่จะไม่สยบยอมต่อการใช้อำนาจที่ไม่ชอบธรรมของผู้ปกครอง และเป็นผู้ที่มีความห่วงหาพันต่อสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชนเป็นอย่างมากไม่ว่าเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่และเคลื่อนย้าย (Freedom of Movement) เสรีภาพในการตัดสินใจตนเองและการแสดงความคิดเห็น (Freedom of Expression and The Right to Self Determination) หรือเสรีภาพในการนับถือศาสนา (Freedom of Religion) เนื่องจากเดิมชาวอังกฤษถูกกษัตริย์ในสมัยนั้นบังคับให้นับถือศาสนาคริสต์นิกายเพียงนิกายเดียว เป็นต้น โดยชาวอาณานิคมเรียกเสรีภาพเหล่านี้ว่า “สิทธิเสรีภาพตามธรรมชาติ” (Natural Rights) ซึ่งต่อมา ก็ได้มีวิวัฒนาการกลายเป็นรากฐานของแนวความคิดในเรื่องเป็นสิทธิมนุษยชน (Human Rights) ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จึงทำให้ชาวอาณานิคมมีความต้องการที่จะเรียกร้องอิสรภาพจากการปกครองของประเทศอังกฤษ

¹⁹⁷ ภัทรศักดิ์ วรรณแสง, หลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, หน้า 29-30.

3.1.2.1.2 สาเหตุของการเรียกร้องอิสรภาพ

(1) สภาพทางภูมิศาสตร์ เนื่องจากที่ตั้งของอาณานิคมห่างไกลจากเมืองแม่มา ไม่สะดวกที่ประเทศอังกฤษจะทำการปกครองได้โดยตรง ชาวอาณานิคมได้ปกครองตัวเองมาตั้งแต่เริ่มแรกและมีความเคยชินกับเสรีภาพที่มีอยู่ เมื่อประเทศอังกฤษได้ขยายอำนาจการปกครองต่อดินแดนอาณานิคมมากขึ้นก็ย่อมที่จะทำให้ชาวอาณานิคมเกิดความไม่พอใจ

(2) ปัญหาที่ชาวอาณานิคมประสบอยู่ คือ การที่รัฐสภาอังกฤษออกกฎหมายเรียกเก็บภาษีตามใจชอบโดยไม่มีผู้แทนของชาวอาณานิคมอยู่ในสภาเลย เมื่อใดที่รัฐสภาอังกฤษออกกฎหมายเรียกเก็บภาษีอากรก็จะถูกชาวอาณานิคมต่อต้านเรื่อยมา โดยมีคำขวัญต่อต้านการปกครองของประเทศอังกฤษในสมัยนั้นว่า No Taxation Without Representation และความบาดหมางของชาวอาณานิคมก็ได้ทวีขึ้นเรื่อยจนมาถึงจุดแตกหักเมื่อรัฐสภาอังกฤษได้ตราพระราชบัญญัติอากรแสตมป์ (Stamp Act) ในปี ค.ศ. 1765 โดยกำหนดให้สิ่งตีพิมพ์และเอกสารทางกฎหมายที่สร้างขึ้นในดินแดนอาณานิคมจะต้องติดอากรแสตมป์ ซึ่งเป็นกฎหมายที่ถูกโต้แย้งว่าขัดต่อหลักการตามคำขวัญที่ร่วมกันรณรงค์ และต่อมา ก็ได้มีการตรากฎหมาย The Townsend Acts ค.ศ. 1767¹⁹⁸ ขึ้นมาใช้บังคับแทน โดยมีการกำหนดอัตราภาษีศุลกากรสำหรับสินค้าหลายรายการที่นำเข้ามาในดินแดน ไม่ว่าจะเป็นการขึ้นภาษีเครื่องแก้ว ตะกั่ว หรือใบชา ส่งผลให้ชาวอาณานิคมเกิดการรวมตัวต่อต้านอย่างรุนแรง โดยได้เข้าทำลายสินค้า คือ ใบชาของชาวอังกฤษที่ทำเรือบอสตัน รัฐบาลอังกฤษจึงลงโทษชาวอาณานิคมด้วยการสั่งปิดเมืองท่าบอสตัน ห้ามมิให้มีการประชุมในทางการเมือง และบังคับให้ชาวอาณานิคมชดใช้ค่าเสียหายของใบชา เหตุการณ์ในครั้งนั้นได้รับการขนานนามว่า Boston Tea Party

3.1.2.1.3 การจัดตั้งคำประกาศอิสรภาพ

เมื่อชาวอาณานิคมได้ร่วมกันต่อต้านต่อประเทศแม่คือประเทศอังกฤษ และได้มีการเรียกร้องประกาศความต้องการเป็นอิสรภาพ ทำให้มลรัฐที่เคยเป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษจำนวน 13 มลรัฐ¹⁹⁹ ร่วมกันแต่งตั้งให้โทมัส เจฟเฟอร์สัน (Thomas Jefferson) เป็นผู้จัดทำคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา “The Declaration Of

¹⁹⁸ บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ*, (กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), หน้า 64.

¹⁹⁹ อาณานิคมทั้ง 13 มลรัฐได้แก่ มลรัฐ Virginia, Massachusetts, Maryland, Connecticut, New Hampshire, North Carolina, South Carolina, New York, New Jersey, Pennsylvania, Delaware, Georgia และ Rhode Island.

Independence” เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1776 ซึ่งมีข้อความรับรองแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสะท้อนกฎหมายธรรมชาติ ตลอดจนหลักความเสมอภาค ดังนี้

“เมื่อปรากฏว่ามีความจำเป็นที่ประชาชนชาติหนึ่ง จำต้องยกเลิกสัมพันธภาพทางการเมืองที่เคยมีกับประชาชนอีกชาติหนึ่ง เพื่อที่จะแยกทางเดิน และเป็นอิสระเท่าเทียมกับชาติทั้งหลายในโลก ตามสิทธิในกฎหมายธรรมชาติและกฎของพระเจ้าเป็นเจ้า ดังนั้น จำต้องประกาศสาเหตุซึ่งทำให้ตัดสินใจประกาศเอกราช เพื่อให้มนุษย์ชาติทั้งหลายได้รับรู้

เราทั้งหลายเชื่อมั่นโดยปราศจากข้อสงสัยในความจริงที่ว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมาโดยเท่าเทียมกัน และพระเจ้าผู้สร้างได้ให้สิทธิบางประการที่ไม่อาจลบไล้งได้ กับมนุษย์เหล่านี้ ซึ่งในบรรดาสิทธิเหล่านี้ มีสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และสิทธิในการแสวงหาความสุข รัฐบาลทั้งหลายตั้งขึ้นก็เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิเหล่านี้ และอำนาจอันเป็นธรรมชาติของรัฐบาลทั้งหลาย นั้น ก็มาจากความยินยอมของผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง ทุกครั้งที่รูปแบบการปกครองใดก็ตาม กลับทำลาย จุดมุ่งหมายดังกล่าวแล้วนี้ ประชาชนมีสิทธิที่จะเปลี่ยนรูปแบบการปกครองนั้น หรือทำลายเสีย แล้วสถาปนารูปแบบการปกครองใหม่ขึ้นตามหลักการและรูปแบบที่ประชาชนเห็นว่าเหมาะสมที่สุด ที่จะก่อให้เกิดความมั่นคงและความผาสุกได้ ความรอบคอบได้สอนให้เรารู้ว่า รัฐบาลที่ตั้งขึ้นมาช้านานแล้วนั้น ไม่ควรถูกเปลี่ยน โดยเหตุเพียงเล็กน้อยหรือเหตุชั่วคราว และประสบการณ์ทั้งหลายที่มีมาทุกยุค ได้แสดงให้เห็นว่ามนุษย์พร้อมที่จะอดทนและวางเฉยกับความชั่วร้ายที่ยอมรับได้ ดีกว่าที่จะทำลายรูปแบบการปกครองที่ตนเองคุ้นเคยมาช้านาน แต่เมื่อมีการใช้อำนาจเกินความเหมาะสม มีการแย่งอำนาจจากประชาชนไป และเกิดขึ้นต่อเนื่องสม่ำเสมอมาเป็นเวลาช้านาน โดยมีวัตถุประสงค์เดียวกัน เพื่อให้ประชาชนตกอยู่ใต้อำนาจทรราชอันล้นพินันนั้น จึงเป็นสิทธิและหน้าที่ของประชาชนที่จะปฏิเสธการปกครองนั้นเสีย และหันไปสู่ความมั่นคงใหม่ในอนาคต โดยการหามาตรการคุ้มครองป้องกันใหม่

โดยนัยนี้ เราผู้เป็นผู้แทนของสหรัฐอเมริกา ซึ่งรวมกันอยู่ในสภาองเกรสแห่งนี้ ขออ้างเอาพระเจ้าผู้เป็นเจ้าเป็นพยานแห่งความจริงใจของเรา และขอประกาศอย่างเป็นทางการในนาม และโดยอำนาจของประชาชนทั้งหลายของอาณานิคมนี้ว่า ตั้งแต่นี้ต่อไปอาณานิคมที่มารวมกันนี้ เป็นและมีสิทธิที่จะเป็นรัฐอิสระและเป็นเอกราช ไม่จำเป็นต้องเชื่อฟังพระมหากษัตริย์แห่งบริเตนใหญ่อีกต่อไป สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างอาณานิคมนี้ กับรัฐบริเตนใหญ่เป็นอันสะบัดลงโดยสิ้นเชิง และในฐานะที่เป็นรัฐอิสระและเอกราช รัฐเหล่านี้ย่อมมีอำนาจทำสงคราม ทำสนธิสัญญาสันติภาพ มีพันธมิตรควบคุมการค้า และกระทำการทุกอย่างที่รัฐอิสระและเป็นเอกราชมีสิทธิที่จะทำ และด้วยความเชื่อมั่นโดยไม่มีข้อสงสัยในความคุ้มครองที่พระเจ้าให้แก่

เรา เราทั้งหลายต่างร่วมใจกันสนับสนุนคำประกาศเอกราชนี้ ด้วยชีวิต ทรัพย์สิน และด้วยสิ่งที่มีค่าที่สุดในชีวิต คือ เกียรติศักดิ์”²⁰⁰

จะเห็นได้ว่า คำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกานี้ได้ถ่ายทอดปรัชญาของจอห์น ล็อก ในเรื่องสภาวะธรรมชาติและสัญญาประชาคมไว้อย่างชัดเจน กล่าวคือ การที่ชาวอาณานิคมต้องตกอยู่ในสภาวะที่ถูกกดขี่ข่มเหงจากประเทศอังกฤษ ซึ่งชาวอาณานิคมเห็นว่า เป็นการใช้อำนาจที่เกินขอบเขตหรือเป็นการล่วงละเมิดสิทธิของตน ชาวอาณานิคมจึงยอมมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะปฏิเสธการใช้อำนาจจากประเทศอังกฤษและจัดการปกครองตนเองขึ้นใหม่ได้เองนั่นเอง นอกจากนี้ ในการจัดรูปแบบของรัฐบาลที่แบ่งเป็นฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ ก็ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดของมองเตสกีเออในเรื่องการแบ่งแยกอำนาจออกไปได้อย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน

โดยคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกาสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ส่วน คือ ความนำ ข้อกล่าวหา คำประกาศ และบทสรุป อันแสดงให้เห็นถึงความสำคัญขั้นพื้นฐานแห่งการปฏิวัติที่มีเนื้อหาที่มุ่งที่จะอธิบายแก่ต่างให้กับการปฏิวัติ²⁰¹ อย่างไรก็ตาม การยืนยันในความเสมอภาคและเท่าเทียมกันของมนุษย์ในคำประกาศอิสรภาพก็ไม่ใช่ว่าจาคศักดิ์สิทธิ์ที่จะสามารถลบล้างความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ในสหรัฐอเมริกาได้โดยพลัน ช่องว่างระหว่างหลักการอุดมคติและความเป็นจริงยังไม่เกิดขึ้น จะเห็นได้ว่าในช่วงดังกล่าว การดำรงอยู่ของทาสก็ยังไม่สามารถล้มเลิกได้ แม้ในร่างคำประกาศจะมีการประณามระบบทาสและการค้าทาส โดยเห็นว่าระบบทาสเป็นการละเมิดสิทธิธรรมชาติในอิสรภาพและการแสวงหาความสุขอย่างสูงสุดของมนุษย์ก็ตาม²⁰²

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย CHULALONGKORN UNIVERSITY

3.1.2.1.4 การจัดทำรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา

ภายหลังจากการประกาศอิสรภาพแล้ว มลรัฐต่างๆ ก็ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในฉบับของตน โดยการจัดทำรัฐธรรมนูญของแต่ละมลรัฐนั้นจะมีลักษณะดังนี้

²⁰⁰ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, กฎหมายมหาชน เล่ม 1 วิวัฒนาการทางปรัชญาและลักษณะของกฎหมายมหาชนยุคต่างๆ, หน้า 63-64.

²⁰¹ สมบัติ จันทรวงศ์, มหานครรัฐและประชาธิปไตย : ความคิดทางการเมืองอเมริกัน ค.ศ. 1776-1800, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529), หน้า 38.

²⁰² Edward Dumbauld (Ed), *Freedom and the State Political Writings of Thomas Jefferson*, (New York, Forum Books, 1966) PP.94-96 อ้างใน จรัญ โฆษณานันท์, สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน : ปรัชญา กฎหมาย และความ เป็นจริงทางสังคม, หน้า 205.

(1) กำหนดกฎเกณฑ์การปกครองของมลรัฐไว้ในเอกสารหรือรัฐธรรมนูญที่ได้จัดทำโดยคณะผู้ทำการกอบกู้อิสรภาพหรือโดยสภาร่างรัฐธรรมนูญ (Convention) ซึ่งประกอบด้วยผู้ซึ่งราษฎรเลือกตั้งให้มาทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ ในรัฐธรรมนูญของบางมลรัฐ เช่น Massachusetts หรือ New Hampshire ก่อนจะประกาศใช้รัฐธรรมนูญก็ต้องนำมาขอความเห็นจากประชาชนภายในมลรัฐเสียก่อน

(2) รัฐธรรมนูญของบางมลรัฐได้บัญญัติห้ามมิให้ตรากฎหมายขัดกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ การแก้ไขรัฐธรรมนูญจะต้องกระทำโดยสภาร่างรัฐธรรมนูญเท่านั้น

(3) รัฐธรรมนูญของทุกมลรัฐได้นำข้อความตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิ (Bill of Rights 1688) ของประเทศอังกฤษบางส่วนมาบัญญัติไว้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญด้วย

ซึ่งมลรัฐต่างๆ โดยส่วนใหญ่ก็ล้วนแต่บัญญัติให้การรับรองและคุ้มครองในสิทธิและเสรีภาพเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนั้น แต่ละมลรัฐซึ่งมีเอกราชโดยสมบูรณ์เป็นของตนเอง ก็ได้มีการเสนอให้จัดทำ “บทบัญญัติแห่งสมาพันธรัฐ” (Articles Of Confederation) ซึ่งที่ประชุมสภาแห่งทวีปลงมติรับรองให้บทบัญญัติแห่งสมาพันธรัฐเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศในปี ค.ศ. 1791 เมื่อได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาแล้ว ในช่วงนั้นได้มีข้อวิพากษ์วิจารณ์กันมากกว่ารัฐธรรมนูญฉบับใหม่ยังคงไม่สมบูรณ์ เพราะบัญญัติแต่เพียงกลไกการปกครองประเทศและการจัดองค์กรทางการเมือง แต่มิได้มีบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยมีเพียงอารัมภบทที่กล่าวถึงการรวมตัวเป็นสหรัฐใหม่ที่ว่า “...เพื่อส่งเสริมสันติสุขทั่วไปและพิทักษ์รักษาความสุขสวัสดิ์แห่งอิสรภาพ (The Blessing of Liberty) ทั้งที่มีอยู่ในตัวเองและของอนุชนรุ่นหลัง...” ดังนั้น การขาดซึ่งบทบัญญัติที่เป็นการประกันสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนโดยเฉพาะในรัฐธรรมนูญตั้งแต่เริ่มแรก นับเป็นประเด็นขัดแย้งที่ทำให้บางมลรัฐยังรีรอที่จะให้สัตยาบันต่อรัฐธรรมนูญ ทำให้มีข้อสงสัยกันว่าอาจเนื่องจากผู้ร่างรัฐธรรมนูญเห็นว่า ผู้มีอำนาจปกครองในระดับสหรัฐไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับประชาชนของสหรัฐ²⁰³ หรืออาจเห็นว่าเป็นเรื่องไม่จำเป็นเพราะเชื่อว่ารัฐธรรมนูญได้บัญญัติวางกลไกทางกระบวนการยุติธรรมที่มีผลเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้แล้ว หรืออาจเห็นว่าเป็นสิ่งที่อันตรายเพราะบทบัญญัติที่เป็นการห้ามละเมิดสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานนั้น ในทางปฏิบัติอาจถูกนำมาใช้สนับสนุนข้ออ้างการใช้อำนาจซึ่งแท้จริงไม่ได้อนุญาตให้แก่รัฐบาลสหพันธรัฐที่ตั้งขึ้นใหม่แต่อย่างใด²⁰⁴ ดังนั้น ที่ประชุมสภานิติบัญญัติ

²⁰³ วีระ โสจาเยะ, กฎหมายสิทธิมนุษยชน, หน้า 35.

²⁰⁴ จรัญ โฆษณานันท์, สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน : ปรัชญา กฎหมาย และความเป็นจริงทางสังคม, หน้า 206-207.

ของหลายรัฐจึงได้ทักท้วงความข้อนี้เมื่อคราวให้สัตยาบันแกว่ารัฐธรรมนูญจนถึงกับตั้งเป็นเงื่อนไขว่า ถ้าไม่มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในรัฐธรรมนูญแล้ว จะไม่ยอมให้สัตยาบันเป็นอันขาด ในที่สุด จอร์จ วอชิงตัน (George Washington) ก็ได้ประนีประนอมว่าควรให้สัตยาบันไปก่อน เพราะประเทศ จำต้องมีชื่อแปของบ้านเมือง และมีกฎเกณฑ์การปกครองประเทศโดยเร็ว โดยวอชิงตันได้รับปากว่าจะ พยายามเร่งร่างบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพให้เป็นบทแก้ไขเพิ่มเติม หรือภาคผนวกของ รัฐธรรมนูญฉบับใหม่โดยเร็วที่สุด หลังจากนั้นสภานิติบัญญัติของทุกมลรัฐจึงได้ให้สัตยาบันแล้ว และ รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ก็มีผลใช้บังคับนับแต่นั้นเป็นต้นไป

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ทำให้เห็นว่าการบัญญัติ รับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่สะท้อนถึงการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ ของสหรัฐอเมริกานั้นมีลักษณะเฉพาะเป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นบทบัญญัติที่ถูกตราขึ้นภายหลัง มิได้ บัญญัติขึ้นมาตั้งแต่ต้นพร้อมกับบทบัญญัติในส่วนอื่นๆ ของรัฐธรรมนูญ โดยจะปรากฏอยู่ในมาตรา 1 ถึงมาตรา 10 ของบทแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญที่เรียกว่า Bill of Rights ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของ รัฐธรรมนูญ และได้รับความเห็นชอบทั้ง 10 มาตราพร้อมกันจากสภาองเกรส ในเดือนกันยายน ค.ศ. 1789 และยังคงได้รับสัตยาบันจาก 11 รัฐ และมีผลใช้บังคับภายในปี ค.ศ. 1791 ถึงแม้จะเริ่มมาตรา หนึ่งตั้งต้นใหม่ แต่ก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญด้วย ฉะนั้น ในปัจจุบันนี้ รัฐธรรมนูญของ สหรัฐอเมริกาจึงมี 2 ภาค ภาคแรกเป็นรัฐธรรมนูญที่กำหนดกลไกการปกครองประเทศ ซึ่งเป็นตัว เนื้อหาที่มีมาตั้งแต่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญครั้งแรกในปี ค.ศ. 1787 มีอยู่ 7 มาตรา²⁰⁵ และภาค

²⁰⁵ ภาคแรกของรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกามี 7 มาตรา ประกอบด้วย

มาตรา 1 ข้อที่ 1 ของรัฐธรรมนูญกำหนดเรื่องโครงสร้างและหน้าที่ของสภาองเกรส โดยให้ทำหน้าที่ทางนิติ บัญญัติอยู่กับรัฐสภา ซึ่งประกอบด้วยสภาสูง (Senate) และสภาผู้แทนราษฎร (House of Representatives) มาตรา 1 ข้อที่ 2 ถึง ข้อที่ 7 เป็นการกำหนดจำนวนผู้แทนในแต่ละสภา คุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นผู้แทน การเลือกสมาชิกสภาองเกรส กระบวนการ ที่ใช้ในการตราบัญญัติ วิธีการพิจารณาถอดถอนเจ้าหน้าที่ของรัฐให้พ้นจากตำแหน่ง (Impeachment) มาตรา 1 ข้อที่ 8 เป็น การกำหนดอำนาจหน้าที่ของสภาองเกรสในส่วนที่เกี่ยวกับกิจการภายในและภายนอกประเทศ และมาตรา 1 ข้อที่ 9 และข้อที่ 10 เป็นบทจำกัดอำนาจบางอย่างของสภาองเกรสและมลรัฐต่างๆ

มาตรา 2 ข้อที่ 1 ถึงข้อที่ 4 เป็นการจัดตั้งองค์กรฝ่ายบริหาร กำหนดอำนาจฝ่ายบริหารโดยให้เป็นอำนาจของ ประธานาธิบดี รวมทั้งคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นประธานาธิบดี และรองประธานาธิบดี วิธีการเลือกตั้ง การสาบานตนเข้ารับตำแหน่ง วิธีการและข้อหาอันเป็นมูลฐานที่จะทำให้ประธานาธิบดีพ้นจากตำแหน่ง

มาตรา 3 ข้อที่ 1 เป็นการกำหนดอำนาจตุลาการให้อยู่กับศาลสูงแห่งสหรัฐอเมริกาและศาลชั้นรองอื่นๆ ตามที่ สภาองเกรสเห็นสมควรจัดตั้งขึ้น ส่วนมาตรา 3 ข้อที่ 2 การกำหนดอำนาจของฝ่ายตุลาการและขอบเขตอำนาจของศาลชั้นต้น และขอบเขตอำนาจของศาลอุทธรณ์และการฎีกาของศาลสูง

มาตรา 4 กำหนดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมลรัฐต่างๆ ที่พึงมีต่อกันและความสัมพันธ์ระหว่างมลรัฐทั้งหลาย กับรัฐบาลกลาง โดยมาตรา 4 ข้อที่ 1 การยอมรับและศรัทธาต่อสิทธิที่บุคคลได้มาโดยกฎหมายระหว่างมลรัฐ (Full Faith and Credit)

สองเป็นรัฐธรรมนูญที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและบทบัญญัติเรื่องอื่นๆ บทบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญดังกล่าวยังคงมีข้อความเหมือนกับที่เขียนขึ้นเมื่อเกือบสองศตวรรษมาแล้ว ดังนี้

มาตรา 1 รัฐสภาจะบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการสถาปนาศาสนา หรือห้ามการปฏิบัติตามพิธีกรรมทางศาสนาโดยเสรี หรือตัดทอนเสรีภาพในการพูด หรือการพิมพ์โฆษณา หรือสิทธิของประชาชนที่จะร่วมชุมนุมกันโดยสงบ และที่ยื่นเรื่องราวร้องทุกข์ต่อรัฐบาลไม่ได้

มาตรา 2 กำลังพลเข้าอาสาสมัครที่จัดการให้เป็นระเบียบเรียบร้อยมีความจำเป็นต่อความมั่นคงของรัฐเสรี ดังนั้น สิทธิของประชาชนที่จะมีและถือศาสตราวุธ จะถูกขัดขวางไม่ได้

มาตรา 3 ทหารจะเข้าไปอาศัยอยู่ในเคหสถานใด ในยามสงบโดยเจ้าของไม่ยินยอมไม่ได้ ในยามสงครามก็ไม่ได้เช่นกัน เว้นแต่จะเป็นไปตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติไว้

มาตรา 4 สิทธิของประชาชนที่จะมีความปลอดภัยในร่างกาย เคหสถาน เอกสารและทรัพย์สินของจากการถูกตรวจค้นหรือยึดโดยไม่มีสาเหตุอันควร จะละเมิดไม่ได้และจะออกหมายเพื่อกระทำการดังกล่าวใดๆ ไม่ได้ เว้นแต่จะมีเหตุอันควรเชื่อถือซึ่งได้รับการยืนยันด้วยคำสาบานหรือคำปฏิญาณ และโดยเฉพาะต้องระบุสถานที่ที่จะค้นหรือบุคคลที่จะจับกุมหรือสิ่งที่จะยึดไว้ในหมายนั้น

มาตรา 5 บุคคลใด จะถูกพิจารณาในคดีที่มีโทษถึงประหารชีวิตหรือคดีอาญาอันไม่ปรารภอื่นใดไม่ได้นอกจากคณะลูกขุนใหญ่จะได้แจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรหรือชี้ขาดเป็นลายลักษณ์อักษรให้พิจารณาในคดีนั้นแล้ว ทั้งนี้ ยกเว้นคดีที่เกิดขึ้นใน

มาตรา 4 ข้อที่ 2 การให้เอกสิทธิ์ (Privileges) และความคุ้มครองพลเมืองของมลรัฐอื่นๆ และการส่งผู้ร้ายข้ามแดนระหว่างมลรัฐต่างๆ มาตรา 4 ข้อที่ 3 บทบัญญัติว่าด้วยการรับมลรัฐใหม่เข้ามารวมอยู่ในสหพันธรัฐด้วยอำนาจการตัดสินใจของสภาองเกรสในการจัดการเกี่ยวกับดินแดนและทรัพย์สินอื่นๆ และมาตรา 4 ข้อที่ 4 การที่รัฐบาลกลางจะต้องเป็นผู้ดูแลว่าทุกมลรัฐต้องมีการปกครองแบบสาธารณรัฐ การคุ้มครองมลรัฐต่างๆ ให้ปลอดภัยจากการรุกรานภายนอก และการที่รัฐบาลกลางจะช่วยเหลือมลรัฐต่างๆ ในการระงับความไม่สงบเรียบร้อยภายในแต่ละมลรัฐ

มาตรา 5 ว่าด้วยการแก้ไขรัฐธรรมนูญรวมทั้งวิธีการดำเนินการในการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ

มาตรา 6 เป็นผลของการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเช่นเรื่องหนี้สิน สัญญา และอื่นๆ ศักดิ์สูงสุดของกฎหมายซึ่งกำหนดให้รัฐธรรมนูญ กฎหมายและสนธิสัญญาของสหรัฐอเมริกาเป็นกฎหมายสูงสุดในแผ่นดิน และผู้พิพากษาทั้งหลายในมลรัฐต่างๆ จะต้องปฏิบัติตามโดยไม่ต้องคำนึงว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่นภายในแต่ละมลรัฐจะกำหนดไว้ในทางตรงกันข้ามหรือไม่ก็ตาม ในมาตรา 6 นี้กำหนดต่อไปว่าฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และเจ้าหน้าที่ฝ่ายตุลาการของสหรัฐอเมริกาหรือของมลรัฐต่างๆ ต้องสาบานตน (Oath) ในการเข้ารับตำแหน่งและจะต้องสนับสนุนรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา 7 เป็นบทบัญญัติที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เพราะเกี่ยวกับการให้สัตยาบันรัฐธรรมนูญ

กองทัพบก กองทัพเรือ หรือในกำลังพลอาสาสมัครที่เข้าประจำการในยามที่มีสงคราม หรือมีความไม่สงบเกิดขึ้น และบุคคลใดจะถูกพิพากษาหรือลงโทษในความผิดอันเดียวกันซ้ำอีกไม่ได้ หรือจะถูกบังคับให้ให้การเป็นภัยแก่ตนเองในคดีอาญาใดๆ ไม่ได้ หรือจะถูกจำกัดสิทธิใน ชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สิน โดยไม่ต้องด้วยกระบวนการความแห่งกฎหมายไม่ได้ และทรัพย์สินของบุคคลใดจะนำไปใช้เพื่อสาธารณประโยชน์โดยไม่มีค่าทดแทนอันชอบธรรมไม่ได้

มาตรา 6 ในการดำเนินคดีอาญาทั้งปวง ให้จำเลยทรงไว้ซึ่งสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็วและเปิดเผย โดยคณะลูกขุนที่ไม่มีอคติของมลรัฐ และเขตที่ความผิดทางอาญานั้นได้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นเขตที่กฎหมายกำหนดไว้แน่นอนล่วงหน้าแล้ว และจะได้รับแจ้งให้ทราบถึงลักษณะและเหตุที่กล่าวหาที่จะมีการสืบพยานโจทก์ต่อหน้า ที่จะมิวิธีการบังคับพยานฝ่ายตนมาเบิกความ และที่จะให้มีทนายว่าความต่างคดีให้

มาตรา 7 ในคดีฟ้องร้องตามกฎหมายคอมมอนลอว์ที่มีมูลค่าเกินกว่าสี่ดอลลาร์สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยคณะลูกขุนให้ทรงไว้และข้อเท็จจริงใดที่ลูกขุนพิจารณาแล้ว ศาลใดแห่งสหรัฐจะพิจารณาใหม่เป็นอย่างอื่นผิดไปจากกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายคอมมอนลอว์ไม่ได้

มาตรา 8 จะกำหนดค่าประกันเกินควร หรือปรับเกินควร ไม่ได้ และการลงโทษที่ร้ายแรงทารุณ หรือผิดปรกติวิสัยจะกระทำมิได้

มาตรา 9 บรรดาสิทธิที่ได้จำแนกไว้ในรัฐธรรมนูญนี้จะตีความให้เป็นการปฏิเสธหรือลดทอนสิทธิของผู้อื่นไม่ได้

มาตรา 10 บรรดาอำนาจที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติมอบหมายให้เป็นของสหรัฐ หรือที่มีได้ห้ามมลรัฐไม่ให้มีนั้น ให้สงวนไว้แก่มลรัฐต่างๆ หรือแก่ประชาชน

ดังนั้น จึงสามารถสรุปเป็นสาระสำคัญนับแต่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญและแก้ไขเพิ่มเติมฉบับต่างๆ ได้ดังนี้

(1) หลักการมีรัฐบาลโดยความยินยอมของประชาชน ได้แก่การกำหนดให้ประธานาธิบดีมาจากการเลือกตั้งของประชาชน

(2) ต้องมีการแบ่งแยกการใช้อำนาจอธิปไตย และต้องมีการตุลและการคานของอำนาจ

(3) หลักการสร้างระบบ “สหรัฐ” ขึ้นอยู่เคียงข้าง “มลรัฐ”

(4) หลักการให้ความสำคัญกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยวางหลักการประกันเสรีภาพด้านต่างๆ เช่น ศาสนา การพูด การพิมพ์ การโฆษณา การ

ชุมนุมโดยสงบ และการยื่นเรื่องราวร้องทุกข์ต่อรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลิกทาสและการให้ความเสมอภาคกับประชาชนอเมริกัน ซึ่งแตกต่างกันในเรื่องเชื้อชาติ สีผิว นับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการยอมรับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น

3.1.2.2 การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของกฎหมายระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา

รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา มาตรา 6 วรรคสอง บัญญัติว่า²⁰⁶

“ให้รัฐธรรมนูญนี้และบรรดากฎหมายของสหรัฐที่จะบัญญัติขึ้นตามรัฐธรรมนูญนี้ และบรรดาสนธิสัญญาที่ได้ทำขึ้นหรือที่จะทำขึ้นตามสิทธิอำนาจของสหรัฐ เป็นกฎหมายสูงสุดของแผ่นดิน และให้ผู้พิพากษาในแต่ละรัฐยึดถือตามทั้งหมด แม้ว่าจะมีบทใดๆ ในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายของได้กำหนดไว้เป็นอย่างอื่นก็ตาม”

ดังนั้น หากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้เข้าร่วมเป็นภาคีในสนธิสัญญาระหว่างประเทศฉบับใดที่มีเนื้อหาสาระในลักษณะของการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สนธิสัญญานั้นจะถือเป็นกฎหมายสูงสุดที่ศาลทุกมลรัฐจะต้องนำไปบังคับใช้ ซึ่งส่งผลให้หากมีกรณีใดที่เป็นการละเมิดต่อการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แล้ว ศาลก็ต้องพิจารณาคดีโดยต้องคำนึงถึงการให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วย โดยประเทศสหรัฐอเมริกาได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกในสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่สำคัญซึ่งให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ดังต่อไปนี้

3.1.2.2.1 กฎบัตรสหประชาชาติ

โดยในอารัมภบทของกฎบัตรสหประชาชาติได้มีบทบัญญัติรับรองในแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ว่า “เราบรรดาประชาชนแห่งสหประชาชาติได้ตั้งเจตจำนงที่จะช่วยชนรุ่นหลังให้พ้นจากภัยพิบัติแห่งสงคราม ซึ่งได้นำความวิปโยคอย่างสุดจะพรรณนามาสู่มนุษย์ชาติในชั่วชีวิตของเราถึงสองครั้งแล้ว และที่จะยืนยันความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชนอันเป็นหลักมูลในเกียรติศักดิ์และคุณค่าของมนุษย์บุคคล ในสิทธิอันเท่าเทียมกันของบุรุษและสตรี และของประชาชาติใหญ่น้อย และที่จะสถาปนาภาวะการณ์อันจะธำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมและความเคารพต่อข้อผูกพันทั้งปวงอันเกิดมาจากสนธิสัญญา และที่มานอื่นๆ ของกฎหมายระหว่างประเทศ และที่จะส่งเสริมความก้าวหน้าทางสังคม และมาตรฐานอันดียิ่งขึ้นแห่งชีวิตในอิสรภาพที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

²⁰⁶ The Constitution of the United States, Article. VI. - Debts, Supremacy, Oaths : This Constitution, and the Laws of the United States which shall be made in Pursuance thereof; and all Treaties made, or which shall be made, under the Authority of the United States, shall be the supreme Law of the Land; and the Judges in every State shall be bound thereby, any Thing in the Constitution or Laws of any State to the Contrary notwithstanding.

...”²⁰⁷ ซึ่งยืนยันให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของสหประชาชาติที่มีความมุ่งมั่นและศรัทธาในศักดิ์ศรี และคุณค่าของความเป็นมนุษย์

3.1.2.2.2 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1986

โดยในส่วนอารัมภบท มีการบัญญัติไว้อย่างชัดเจนถึงการยอมรับศักดิ์ศรีแต่กำเนิด และสิทธิที่เท่าเทียมกันที่ไม่อาจเพิกถอนได้ของสมาชิกทั้งหมดแห่งครอบครัวมนุษยชาติ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานแห่งอิสรภาพ ความยุติธรรม และสันติภาพในโลก อีกทั้งในข้อ 1 ของปฏิญญาดังกล่าวก็ยังได้บัญญัติรับรองว่ามนุษย์ทุกคนล้วนแล้วเกิดมาอย่างอิสระเสรี มีความเท่าเทียมในศักดิ์ศรีและสิทธิเสรีภาพ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้มีบทบัญญัติ เพื่อให้การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และย่อมถือได้ว่ามีสถานะเป็นกฎหมายสูงสุดตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งสอดคล้องตามมาตรา 6 ของรัฐธรรมนูญอันส่งผลให้ศาลต้องมีการตัดสินข้อพิพาทต่างๆ โดยอยู่บนพื้นฐานการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วย

3.1.2.2.3 อนุสัญญาอเมริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1969

สำหรับในภูมิภาคทวีปอเมริกา ได้มีการจัดประชุมร่วมกันของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนระหว่างรัฐอเมริกา (Inter-American Commission on Human Rights) โดยในการประชุมครั้งนั้นมีการจัดตั้งระบบการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยองค์การรัฐอเมริกัน (Organization of American States : OAS) เพื่อส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพพื้นฐานในทวีปอเมริกา ต่อมาในปี ค.ศ. 1959 ได้มีการยกร่างอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขึ้นเพื่อเป็นการเตรียมการก่อตั้งศาลสิทธิมนุษยชนระหว่างรัฐอเมริกา (Inter-American Court on Human Rights) สำหรับให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคของทวีปอเมริกา และต่อมาในปี ค.ศ. 1969 ได้มีการเปิดลงนามอนุสัญญาอเมริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (American Convention on Human Rights) เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน ค.ศ. 1969 โดยความตกลงร่วมกันของรัฐสมาชิก และมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม ค.ศ. 1978²⁰⁸ ซึ่งตามบทบัญญัติแห่งอนุสัญญาฉบับดังกล่าวได้มีบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ดังนี้คือ

²⁰⁷ Charter of the United Nations, PREAMBLE : We The peoples of the United Nations determined to save succeeding generations from the scourge of war, which twice in our lifetime has brought untold sorrow to mankind, and to reaffirm faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person, in the equal rights of men and women and of nations large and small, and to establish conditions under which justice and respect for the obligations arising from treaties and other sources of international law can be maintained, and to promote social progress and better standards of life in larger freedom,...

²⁰⁸ ทิพรรัตน์ เดิมเพ็ชร, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ : ศึกษากรณีการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ และตามกฎหมายภายใน, หน้า 87.

ข้อ 5 วรรคสอง บัญญัติว่า²⁰⁹

“บุคคลไม่อาจถูกกระทำทรมาน ไร้มนุษยธรรม หรือการลงโทษอันเป็นการลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ บุคคลทุกคนที่ถูกกระทำให้ปราศจากเสรีภาพจะต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพในศักดิ์ศรีอันมีแต่กำเนิดของมนุษย์...”

จากบทบัญญัติแสดงให้เห็นว่า อนุสัญญานี้ได้ให้ความสำคัญคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลทุกคนเพราะเป็นบทบัญญัติที่คำนึงถึงคุณค่าในตัวตนของมนุษย์ซึ่งมีอาจจะถูกกระทำอันเป็นการลดคุณค่าด้วยการปฏิบัติอันทารุณ ไร้มนุษยธรรมและรวมถึงยังได้บัญญัติให้คำนึงถึงศักดิ์ศรีอันมีมาแต่กำเนิดของมนุษย์ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ในการให้ความสำคัญคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล อย่างไรก็ตาม แม้สหรัฐอเมริกาจะยังไม่ได้มีการให้สัตยาบันในอนุสัญญาอเมริกาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนฉบับนี้ แต่ก็เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าสหรัฐอเมริกาได้มีการตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

3.1.2.3 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้รัฐธรรมนูญและคำวินิจฉัยของศาลสูงแห่งสหรัฐอเมริกา

ตามที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าในรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาไม่ปรากฏคำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในบทบัญญัติใดๆ อย่างไรก็ตามบทบัญญัติต่างๆ ในรัฐธรรมนูญก็ได้มีการสะท้อนให้เห็นถึงหลักการแนวคิดของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างมากมาย นอกจากนี้ การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเป็นทางการได้จากการตัดสินคดีของศาล โดยศาลได้นำหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาใช้ในการอ้างอิงเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพต่างๆ ที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ไม่ว่าจะเป็นคดีเกี่ยวกับสิทธิส่วนบุคคล การคุ้มครองสิทธิอย่างเสมอภาค การเข้าตรวจค้นและยึดทรัพย์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย เป็นต้น การที่ศาลได้ตัดสินคดีโดยมีการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพพื้นฐานต่างๆ ตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งสิทธิเสรีภาพเหล่านี้ก็ได้สะท้อนถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อยู่แล้วและศาลยังได้มีการอ้างอิงหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในการตัดสินคดีด้วยสะท้อนให้เห็นการให้ความสำคัญคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในบริบทตามรัฐธรรมนูญด้วย

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในกรอบของรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาอาจพิจารณาได้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพต่างๆ ซึ่งสิทธิเสรีภาพเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงเนื้อหาสาระที่อยู่บนพื้นฐานของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันส่งผล

²⁰⁹ American Convention on Human Rights, Article 5, Right to Humane Treatment, No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman, or degrading punishment or treatment. All persons deprived of their liberty shall be treated with respect for the inherent dignity of the human person.

ให้เข้ามามีอิทธิพลต่อการพิจารณาเพื่อวางแนวบรรทัดฐานทางรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีตัวอย่างของคำวินิจฉัยของศาลสูงแห่งสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กล่าวคือ

(1) คดีเกี่ยวกับเสรีภาพในการนับถือศาสนา

คดี *Engel v. Vitale*²¹⁰ โดยศาลสูงของสหรัฐอเมริกาได้วินิจฉัยว่า แนวปฏิบัติของโรงเรียนที่จัดให้มีการสวดมนต์ในวันแรกของการเปิดเรียนในมลรัฐนิวยอร์ก ขัดต่อบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชน เนื่องจากไม่ว่านักเรียนจะมีทางเลือกในการเข้าร่วมกับการสวดมนต์หรือไม่ก็ตาม แต่แนวปฏิบัติดังกล่าวย่อมเป็นการฝ่าฝืนต่อเสรีภาพในการนับถือศาสนา (Establishment Clause) ตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งหากโรงเรียนสามารถสร้างแรงกดดันเชิงบังคับทางอ้อมกับคนกลุ่มน้อยที่นับถือศาสนาอื่นให้ต้องปฏิบัติตามพิธีกรรมทางศาสนาของคนกลุ่มมากในสังคม โดยแรงกดดันดังกล่าวอาจมาจากบรรดาเพื่อนๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อเด็กนักเรียนที่ไม่ได้นับถือศาสนาหลักของประเทศ ซึ่งอาจไม่ประสงค์จะไม่เข้าร่วมในการสวดมนต์ แต่ก็จำต้องเข้าร่วมในการสวดมนต์ด้วยเพราะเกรงกลัวที่จะต้องเป็นที่ครหาในสังคมหรือหมู่เพื่อนฝูง และไม่ต้องการที่จะถูกมองอย่างแปลกแยกจากสังคม ซึ่งถือว่ามีอิทธิพลทางอ้อมต่อเด็กนักเรียนเป็นอย่างมาก ดังนั้น การที่โรงเรียนกำหนดให้เด็กนักเรียนทุกคนต้องสวดมนต์แสดงความขอบคุณต่อพระเจ้าเป็นเจ้า จึงเป็นการก้าวล่วงต่อสิทธิเสรีภาพของเด็กนักเรียนผู้ที่ไม่นับถือศาสนาและไม่เชื่อในเรื่องพระเจ้า

(2) คดีเกี่ยวกับสิทธิที่แตกต่างกันระหว่างชายและหญิง

คดี *Goesaert v. Cleary* (1948)²¹¹ และ *Reed v. Reed* (1971)²¹² ซึ่งเดิมก่อนปี ค.ศ. 1970 กฎหมายที่เป็นการเลือกปฏิบัติระหว่างชายและหญิงบางฉบับอาจไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ โดยศาลให้เหตุผลในการวินิจฉัยว่า การยอมให้มีการเลือกปฏิบัติระหว่างชายและหญิงมีความจำเป็นเนื่องจากเพื่อที่จะต้องปกป้องหญิงซึ่งเป็นเพศที่อ่อนแอ “The Weaker Sex” และเพื่อให้เกียรติแก่หญิงที่ควรต้องอยู่ในฐานะหรือสถานที่อันเหมาะสมอันควร ดังในกรณีคดี *Goesaert v. Cleary* ซึ่งกฎหมายห้ามไม่ให้ผู้หญิงทำหน้าที่เป็นบาร์เทนเดอร์ในร้านขายเหล้า เว้นแต่ว่าหญิงนั้นจะเป็นภริยาหรือบุตรหญิงของชายผู้เป็นเจ้าของร้านขายเหล้าแห่งนั้น ซึ่งศาลเห็นว่า กฎหมายดังกล่าวนี้ไม่ขัดกับรัฐธรรมนูญ แต่ต่อมา ได้มีการเปลี่ยนแปลงแนวคำวินิจฉัยของศาลในคดี *Reed v. Reed* โดยศาลเห็นว่า กฎหมายซึ่งให้สิทธิชายเท่านั้นที่เข้ามาเป็นผู้บริหารเกี่ยวกับกิจการอสังหาริมทรัพย์ขัดต่อ

²¹⁰ *Engel v. Vitale*, 370 U.S. 421 (1962)

²¹¹ *Goesaert v. Cleary*, 335 U.S. 464 (1948)

²¹² *Reed v. Reed*, 404 U.S. 71 (1971)

รัฐธรรมนูญ ผู้ตรากฎหมายได้ให้เหตุผลว่า กฎหมายดังกล่าวมีประโยชน์เพื่อเป็นการลดการโต้เถียง การฟ้องร้องเป็นคดีในศาล แต่ศาลเห็นว่าเหตุผลในการตรากฎหมายนี้ยังไม่อาจรับฟังได้

(3) ความแตกต่างด้านชาติพันธุ์ในเรื่องสิทธิของคนต่างด้าว

คดี *Sugarman v. Dougall*²¹³ เป็นคดีของ Patrick McDougall, Esperanza Jorge, Teresa Vargas, และ Sylvia Castro ซึ่งเป็นคนต่างด้าวที่ได้รับการจดทะเบียนให้มีถิ่นที่อยู่จากรัฐบาลกลางไว้แล้ว ได้ยื่นฎีกากรณีที่พวกเขาถูกปฏิเสธในการสมัครเข้าสอบแข่งขันเพื่อบรรจุให้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าหน้าที่พลเรือนที่เมืองนิวยอร์ก เนื่องจากเจ้าหน้าที่เห็นว่าพวกเขาเป็นคนต่างด้าว จึงขาดคุณสมบัติและต้องห้ามที่จะได้รับการเข้าสอบแข่งขันเพื่อบรรจุดำรงตำแหน่งดังกล่าว โดยศาลสูงเห็นว่า กฎหมายที่ห้ามคนต่างด้าวเข้าสอบแข่งขันดังกล่าวขัดต่อรัฐธรรมนูญ

คดี *In re TGriffiths*²¹⁴ คดีนี้ ผู้อุทธรณ์เป็นคนต่างด้าวที่มีถิ่นที่อยู่ได้ถูกปฏิเสธการอนุญาตที่จะใช้การตรวจสอบเข้าเป็นสมาชิกของเนติบัณฑิตยสภา โดยสงวนไว้ให้เฉพาะพลเมืองของรัฐเท่านั้น กรณีจึงเป็นการกระทำที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ

คดี *Nyquist v. Mauclet*²¹⁵ คดีนี้ เป็นคดีที่มีการตรากฎหมายห้ามคนต่างด้าวได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินเกี่ยวกับการศึกษา เว้นแต่ว่าคนต่างด้าวผู้นั้นจะแสดงเจตนาว่าจะขอสัญชาติอเมริกันเสียก่อน ซึ่งถือว่าการตรากฎหมายที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ

คดี *Plyler v. Doe*²¹⁶ คดีนี้เป็นคดีที่โรงเรียนเรียกเก็บเงินค่าเล่าเรียนจากเด็กนักเรียนซึ่งเป็นคนต่างด้าวที่เข้าเมืองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายซึ่งไม่มีเอกสารเพื่อขอรับเงินชดเชยจากรัฐ เป็นการตรากฎหมายที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ

คดี *Graham v. Richardson*²¹⁷ คดีนี้ เป็นคดีที่กฎหมายกำหนดข้อจำกัดของรัฐในการให้สวัสดิการสำหรับคนต่างด้าว จะต้องปรากฏข้อเท็จจริงว่ามีถิ่นที่อยู่อาศัยไม่ต่ำกว่า 15 ปีจึงจะได้รับสวัสดิการจากรัฐ ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ

ในทางกลับกัน หากเป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับสิทธิในการเมืองของชุมชน (Political Community) เช่น ตามคดี *Foley v. Connelie*²¹⁸ การเข้าไปดำรงตำแหน่งเพื่อมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองหรือการตัดสินใจต่างๆ ที่เป็นสิทธิของ

²¹³ *Sugarman v. Dougall*, 413 U.S. 634 (1973).

²¹⁴ *In re Griffiths*, 413 U.S. 717 (1973).

²¹⁵ *Nyquist v. Mauclet*, 432 U.S. 1 (1977).

²¹⁶ *Plyler v. Doe*, 457 U.S. 202 (1982).

²¹⁷ *Graham v. Richardson*, 403 U.S. 365 (1971).

²¹⁸ *Foley v. Connelie*, 435 U.S. 291 (1978).

พลเมืองโดยเฉพาะ ศาลสูงของสหรัฐอเมริกาจะวินิจฉัยว่ากฎหมายที่ไม่ให้สิทธิแก่คนต่างด้าวดังกล่าว จะไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ

(4) การเลือกปฏิบัติ

คดี *Palmore v. Sidoti*²¹⁹ คดีนี้มีข้อเท็จจริงว่า บิดาของเด็ก ซึ่งเป็นคนผิวขาวยื่นคำร้องต่อศาลให้ตนมีสิทธิในการใช้อำนาจปกครองบุตรสาวของตนจากมารดาของเด็กซึ่งแยกทางและแต่งงานใหม่กับคนผิวดำ ศาลชั้นต้นโดยศาลฟลอริดา (Florida) มีคำพิพากษาว่า เด็กควรอยู่กับบิดาซึ่งมีความสามารถในการเลี้ยงดูได้มากกว่า แต่เมื่อคดีขึ้นสู่ศาลสูง ก็ได้มีคำพิพากษา กลับคำพิพากษาศาลชั้นต้น โดยมองว่า ศาลชั้นต้นตัดสินคดีโดยมีอคติต่อการพิจารณาพิพากษาต่อคำ ร้องนั้น ซึ่งศาลสูงเห็นว่าเป็นข้อผิดพลาดที่ศาลชั้นต้นพิพากษาคดีไม่ชอบ เนื่องจากไม่คำนึงถึงการมี สิทธิเท่าเทียมของมารดา โดยเป็นคำตัดสินที่เหยียดเชื้อชาติ แต่เมื่อพิจารณาจากมุมมองของ นักจิตวิทยา มองว่าความรู้สึกทางอารมณ์ของเด็กนั้น หากเด็กอยู่กับมารดานั้นอาจได้รับผลกระทบทาง อารมณ์เนื่องความมีเชื้อชาติที่ต่างจากบิดาบุญธรรมซึ่งเป็นคนผิวดำ นักจิตวิทยาจึงได้มีคำแนะนำให้ ทบทวนคำพิพากษานั้นเสียใหม่โดยมุ่งถึงการพัฒนาระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มากกว่าจะ มองไปยังหลักความเสมอภาคแต่ทั้งนี้ปัญหาคือคำพิพากษาของศาลสูงมองว่า ความเสมอภาคเป็น เรื่องของผู้ใหญ่และคำพิพากษาศาลสูงนั้นมีผลผูกพัน อีกทั้งยังมองว่าหลักความเท่าเทียมที่นั่น คุ่มครองมารดาของเด็กและเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของเธอเท่านั้นแต่ไม่ใช่ของเด็ก

คดี *Hernandez v. Texas*²²⁰ คดีนี้มีข้อเท็จจริงว่า Pete Hernandez ซึ่งเป็นชาวอเมริกันเชื้อสายเม็กซิกันถูกตัดสินลงโทษในข้อหาฆาตกรรม แต่ในการเลือก คณะลูกขุนกลับไม่มีชาวเชื้อสายเม็กซิกันได้รับเลือกเป็นคณะลูกขุน ซึ่งศาลสูงวินิจฉัยว่าการกระทำ ดังกล่าวขัดต่อรัฐธรรมนูญเนื่องจากการพิจารณาเลือกคณะลูกขุนที่ไม่มีเชื้อสายเม็กซิกันมีลักษณะเป็น การเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ

ดังนั้น จากการศึกษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ ของสหรัฐอเมริกา ทำให้พบว่า แม้ในรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาไม่ปรากฏคำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในบทบัญญัติใดๆ แต่เนื้อหาสาระที่แทรกอยู่บทบัญญัติต่างๆ ในรัฐธรรมนูญก็ได้มีการสะท้อนให้เห็น ถึงหลักการและแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มากมาย จึงอาจกล่าวได้ว่าการคุ้มครองศักดิ์ศรีความ เป็นมนุษย์ในกรอบของรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาอาจพิจารณาได้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพต่างๆ ซึ่ง สิทธิเสรีภาพนั้นได้สะท้อนให้เห็นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั่นเอง

²¹⁹ *Palmore v. Sidoti*, 466 U.S. 429 (1984).

²²⁰ *Hernandez v. Texas*, 347 U.S. 475 (1954).

3.1.3 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามคำประกาศสิทธิมนุษยชนและ พลเมือง ค.ศ. 1789 และรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฝรั่งเศส

3.1.3.1 ที่มาของการรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามคำประกาศสิทธิ มนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789

3.1.3.1.1 สภาพการณ์ทั่วไปก่อนการปฏิวัติฝรั่งเศส

สาธารณรัฐฝรั่งเศสเป็นชาติแรกในยุโรปที่ใช้การปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จึงเป็นชาติแรกเช่นกันที่ได้รับประสบการณ์อันเข้มข้นของการปกครองระบอบนี้²²¹ โดยในยุคสมัยที่พระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ขึ้นครองราชย์ สาธารณรัฐฝรั่งเศสกำลังประสบกับปัญหาภายในที่เรื้อรังมานานอันสืบเนื่องมาจากการที่กษัตริย์องค์ก่อนๆ ดำเนินนโยบายในการบริหารบ้านเมืองผิดพลาด และในขณะเดียวกันที่ปัจจัยทางเศรษฐกิจของประเทศกำลังตกต่ำอย่างแย่งอย่างที่สุด แต่กษัตริย์และราชสำนักยังคงมีการใช้จ่ายเงินอย่างสุรุ่ยสุร่ายและฟุ่มเฟือย นอกจากนี้ ยังมีการเรียกเก็บภาษีเพิ่มจากประชาชน ทำให้ประชาชนยังได้รับความเดือดร้อนมากขึ้นอีก

3.1.3.1.2 สาเหตุของการปฏิวัติฝรั่งเศส

เมื่อการปกครองในสาธารณรัฐฝรั่งเศสเริ่มอ่อนแอจนในที่สุดก็นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ของสาธารณรัฐฝรั่งเศส นั่นก็คือการปฏิวัติฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1789 โดยสาเหตุสำคัญของการปฏิวัติฝรั่งเศส สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

3.1.3.1.2.1 สภาพสังคม

สภาพสังคมของสาธารณรัฐฝรั่งเศสในขณะนั้น มีการแบ่งแยกชนชั้นอย่างชัดเจนตามกฎหมายเกณฑ์โบราณของระบบสังคมศักดินาสวามิภักดิ์ (Feudal System) ซึ่งสามารถแยกพิจารณาเป็นกลุ่มๆ ได้ดังต่อไปนี้²²²

(1) ฝ่ายขุนนาง เป็นฝ่ายที่มีสิทธิดำรงตำแหน่งทางราชการระดับสูงทั้งทางการทหารและพลเรือน ทำให้เป็นฝ่ายที่ได้เปรียบและมีอภิสิทธิ์เหนือกว่าผู้อยู่ใต้การปกครองมาก

(2) ฝ่ายพระ โดยในฝ่ายพระจะมีความแตกต่างกันมากระหว่างพระชั้นผู้ใหญ่มากับพระชั้นผู้น้อย และพระก็เป็นชนชั้นที่มีหนี้สินเป็นจำนวนมาก

²²¹ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, กฎหมายมหาชน เล่มหนึ่ง วิวัฒนาการทางปรัชญาและลักษณะของกฎหมายมหาชนยุคต่างๆ, หน้า 69.

²²² บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, กฎหมายรัฐธรรมนูญ, หน้า 88.

(3) ชนชั้นกระฎุมพี เป็นชนชั้นกลางในสังคมหรือชนชั้นพ่อค้าพาณิชย์ โดยมีอำนาจจากการศึกษาหรือจากการประกอบอาชีพ ซึ่งอาจหมายรวมถึงพวกนายทุนด้วย

(4) ช่างฝีมือ ช่างนา และคนงานรับจ้าง เป็นชนชั้นกรรมาชีพที่ถือเป็นคนกลุ่มใหญ่ของสังคม

3.1.3.1.2.2 ระบอบการปกครอง

สาธารณรัฐฝรั่งเศสมีการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีกษัตริย์เป็นศูนย์รวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง สามารถจับกุมคุมขังบุคคลใดก็ได้ตามอำเภอใจ ผู้ถูกจับไม่มีสิทธิที่จะร้องทุกข์ใดๆ ได้เลย สมภุชานันดร (Etats Généraux) ประกอบด้วยสมาชิก 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มขุนนาง กลุ่มพระ และกลุ่มสามัญชน ที่คอยทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่กษัตริย์ แต่ในทางปฏิบัติแล้ว กลุ่มขุนนางและกลุ่มพระมักจะร่วมมือกันและทำให้ได้เสียงข้างมากเหนือกว่าการแสดงความคิดเห็นของกลุ่มสามัญชนโดยเสมอ

3.1.3.1.2.3 สภาพเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจของสาธารณรัฐฝรั่งเศสอยู่ในสภาวะที่ตกต่ำอย่างต่อเนื่องเพราะการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยและสุรุ่ยสุร่ายของราชสำนักมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 จนกระทั่งมาถึงยุคสมัยของพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ที่มีนโยบายเรียกเก็บภาษีจากราษฎรมากขึ้นเพื่อแก้ปัญหางบประมาณของรัฐที่ไม่พอจ่าย ประกอบกับการจัดเก็บภาษีดังกล่าวไม่มีความรัดกุมและไม่มีความยุติธรรมเนื่องจากการยกเว้นภาษีให้กับกลุ่มอภิสิทธิ์ชนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มขุนนางหรือกลุ่มพระ

3.1.3.1.2.4 สถาบันกษัตริย์

สถาบันกษัตริย์ในช่วงเวลาดังกล่าวได้สูญเสียความชอบธรรมและความภาคภูมิใจอันเนื่องมาจากความอ่อนแอของพระเจ้าหลุยส์ที่ 15 ที่แม้จะทรงขึ้นครองราชย์พร้อมกับหนีสินจากการก่อสงครามในยุคของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แต่ในราชสำนักกลับยังคงมีการใช้จ่ายกันอย่างฟุ่มเฟือย ทำให้เป็นที่เอือมระอาในหมู่ประชาชน

3.1.3.2 การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789

จากปัญหาความตึงเครียดในทางสังคมดังกล่าวที่เพิ่มมากขึ้นสร้างความไม่พอใจให้แก่ประชาชนในทุกชนชั้น ประกอบกับในขณะนั้นมีการตื่นตัวในเรื่องสิทธิธรรมชาติ ประชาชนได้ร่วมกันเรียกร้องต่อพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ให้จัดทำรัฐธรรมนูญ ปรับปรุงระบบการจัดเก็บภาษีให้เป็นธรรม และยกเลิกหมายจับของกษัตริย์โดยให้สามัญชนสามารถถวายคำร้องทุกข์ได้ และเหตุการณ์ยิ่งเริ่มตึงเครียดมากขึ้นจนกระทั่งในที่สุด ประชาชนต่างได้ลุกฮือขึ้นภายใต้คำขวัญ

ร่วมกันที่ว่า “เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ” แล้วยกกำลังเข้ายึดคุกบาสติล (Bastille) เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ. 1789 ซึ่งถือว่าคุกบาสติลเป็นสัญลักษณ์ของการกดขี่ข่มเหงและความไม่เป็นธรรมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เนื่องจากใช้เป็นทั้งสิ่งกีดขวางทางการเมืองและผู้คนบริสุทธิ์ที่ถูกกักขัง ภายใต้อำนาจการปกครองอันคับขันดังกล่าวนี้ ทำให้พระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ทรงมีพระบรมราชโองการรับรองสถานภาพของสภาแห่งชาติเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม ค.ศ. 1789 หลังจากนั้นในวันที่ 4 สิงหาคม ค.ศ. 1789 สภาแห่งชาติจึงมีมติให้ยกเลิกอภิสิทธิ์ทั้งหลายจากบรรดากลุ่มขุนนางและกลุ่มพระ รวมถึงการยกเลิกภาษีผ่านด่าน และได้มีการประกาศใช้ “คำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789” (La Déclaration des droits de l’homme et du citoyen) เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม ค.ศ. 1789 โดยคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมืองนี้ จะรับรองในเนื้อหาหลัก 3 ประการ คือ ประการแรก รับรองสิทธิมนุษยชน ประการที่สอง รับรองสิทธิพลเมือง ประการสุดท้าย รับรองหลักการขององค์กรทางการเมือง²²³ อย่างไรก็ตาม ในรากศัพท์ของภาษาฝรั่งเศสจะใช้คำว่า สิทธิของมนุษย์แต่ละคน และพลเมืองแต่ละคน (Déclaration des droits de l’homme et du citoyen) ไม่ใช่สิทธิของมนุษย์ทั้งหลายหรือพลเมืองทั้งหลาย อันแสดงให้เห็นว่า พื้นฐานรากแท้ของปรัชญานี้คือปัจเจกชนนิยม (Individualism) ตามแนวทางกฎหมายธรรมชาติและเสรีนิยมทางการเมืองในยุคดังกล่าวนั่นเอง²²⁴ โดยมีคำอารัมภบทและบทบัญญัติที่สำคัญเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนี้

“...ผู้แทนของพลเมืองฝรั่งเศสซึ่งรวมกันเป็นสภานิติบัญญัติแห่งชาตินี้ เห็นว่าการไม่ให้ความสำคัญ การละเลย หรือการดูถูกสิทธิทั้งหลายของมนุษย์ชน (แต่ละคน) เป็นที่มาเพียงประการเดียวของความหายนะของสังคม และการฉ้อราษฎร์บังหลวงของรัฐบาล ดังนั้น ผู้แทนเหล่านี้จึงลงมติให้ประกาศอย่างเป็นทางการในประกาศฉบับนี้ ถึงสิทธิตามธรรมชาติที่ไม่มีใครลบไล้งได้ และศักดิ์ศรีของมนุษย์แต่ละคน เพื่อให้คำประกาศฉบับนี้ ซึ่งมีอยู่ในใจของสมาชิกทุกคนของสังคม สามารถเตือนสติสมาชิกทุกคนนั้น ให้ตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ทั้งหลายของเขา และเพื่อให้มีการนำการกระทำของอำนาจนิติบัญญัติ และอำนาจบริหาร มาเทียบเคียงกับวัตถุประสงค์ของสถาบันทางการเมืองทุกสถาบัน และเพื่อให้สิทธิเหล่านี้ได้รับการเคารพโดยองค์กรเหล่านั้น ในท้ายที่สุด เพื่อให้คำร้องเรียนและเรียกร้องของพลเมืองมีรากฐานอยู่บนหลักการง่ายๆ แต่ไม่สามารถโต้เถียงได้ นำมาซึ่งการเคารพรัฐธรรมนูญ และความผาสุกร่วมกันของทุกคน ดังนั้น สภานิติบัญญัติแห่งชาตินี้จึงรับรอง และประกาศสิทธิต่อไปนี้ของมนุษย์และพลเมืองแต่ละคน ภายใต้อำนาจคุ้มครองของ

²²³ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, *หลักกฎหมายว่าด้วยสิทธิเสรีภาพ*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2537), หน้า 62-63.

²²⁴ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, *กฎหมายมหาชน เล่มหนึ่ง วิวัฒนาการทางปรัชญาและลักษณะของกฎหมายมหาชนยุคต่างๆ*, หน้า 70.

พระเจ้าเป็นเจ้า” โดยมีบทบัญญัติที่มีหลักการอยู่บนพื้นฐานของการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ได้แก่

ข้อ 1 “มนุษย์ทุกคนเกิดมาและดำรงอยู่อย่างมีอิสระและเสมอภาคกัน ในสิทธิ การแบ่งแยกทางสังคมจะกระทำได้อีกแต่เพื่อประโยชน์ร่วมกัน”²²⁵

ข้อ 2 “วัตถุประสงค์ของสังคมการเมืองทุกสังคมย่อมเป็นไปเพื่อการคุ้มครองรักษาสิทธิตามธรรมชาติ ซึ่งไม่มีอายุความของมนุษย์ สิทธิเหล่านี้ ได้แก่ เสรีภาพ กรรมสิทธิ์ ความมั่นคงปลอดภัยและการต่อต้านการกดขี่ข่มเหง”²²⁶

ข้อ 6 “กฎหมาย คือ เจตนารมณ์ร่วมกันของประชาชน พลเมืองทุกคนมีสิทธิออกกฎหมายโดยตนเองและเข้ามีส่วนร่วมโดยตรง หรือโดยผ่านผู้แทน กฎหมายต้องเป็นสิ่งที่เหมือนกันสำหรับทุกคน ไม่ว่าจะเป็นการคุ้มครองหรือลงโทษ พลเมืองทุกคนย่อมเสมอภาคเท่าเทียมกันตามกฎหมาย และในเกียรติยศ ศักดิ์ศรี ตลอดจนฐานะและตำแหน่งหน้าที่การงาน ทั้งนี้ ตามความสามารถของแต่ละคน โดยปราศจากการแบ่งแยกใดๆ ยกเว้นการแบ่งแยกด้วยความดีและความสามารถของแต่ละคน”²²⁷

ข้อ 11 “การติดต่อสื่อสารกันทางความคิดและความเห็นเป็นสิทธิที่มีค่าที่สุดประการหนึ่งของมนุษย์แต่ละคน พลเมืองแต่ละคนจึงอาจพูด เขียน พิมพ์ โดยอิสระ เว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายกำหนดว่าสิ่งนั้นเป็นการใช้สิทธิโดยมิชอบ”²²⁸

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

²²⁵ Article premier - Les hommes naissent et demeurent libres et égaux en droits. Les distinctions sociales ne peuvent être fondées que sur l'utilité commune.

²²⁶ Article 2 - Le but de toute association politique est la conservation des droits naturels et imprescriptibles de l'homme. Ces droits sont la liberté, la propriété, la sûreté et la résistance à l'oppression.

²²⁷ Article 6 - La loi est l'expression de la volonté générale. Tous les citoyens ont droit de concourir personnellement ou par leurs représentants à sa formation. Elle doit être la même pour tous, soit qu'elle protège, soit qu'elle punisse. Tous les citoyens, étant égaux à ses yeux, sont également admissibles à toutes dignités, places et emplois publics, selon leur capacité et sans autre distinction que celle de leurs vertus et de leurs talents.

²²⁸ Article 11 - La libre communication des pensées et des opinions est un des droits les plus précieux de l'homme ; tout citoyen peut donc parler, écrire, imprimer librement, sauf à répondre de l'abus de cette liberté dans les cas déterminés par la loi.

ข้อ 12 “การคุ้มครองป้องกันสิทธิทั้งหลายของมนุษย์และพลเมืองย่อมก่อให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีกองกำลังสาธารณะ กองกำลังนี้จะก่อตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ของคน ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของบุคคลซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบกองกำลังนั้น”²²⁹

และข้อ 17 ที่ว่า “กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิอันศักดิ์สิทธิ์และจะละเมิดมิได้ บุคคลไม่อาจถูกพรากกรรมสิทธิ์ไปจากตน เว้นแต่เมื่อมีความจำเป็นหรือเพื่อสาธารณะที่กำหนดโดยกฎหมายและภายใต้เงื่อนไขการให้ค่าทดแทนก่อนการเวนคืนและค่าทดแทนนั้น ต้องเป็นธรรม”²³⁰

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 นี้ได้ให้ความสำคัญกับปัจเจกชน (Individualisme) และสิทธิทั้งหลายของปัจเจกชน ซึ่งแต่เดิมในระบอบศักดินาสวามิภักดิ์และระบอบกษัตริย์ สิทธิของบุคคลขึ้นอยู่กับฐานันดรและชนชั้นที่ตนสังกัด แต่ผู้ปฏิวัติให้ยกเลิกแนวคิดดังกล่าวแล้วเชิดชูหลักปัจเจกชนของมนุษย์แต่ละคนขึ้นแทน ซึ่งถือว่าปรัชญาปัจเจกชนเปรียบเสมือนหัวใจของสังคม การยอมรับคุณค่าของคนทุกคนแต่ละคนที่รวมเป็นสังคมนั้นหรือสังคม และไม่อาจก้าวท้าวความเป็นมนุษย์และสิทธิของเขาได้ เว้นแต่เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม²³¹ อีกทั้งยังมีหลักการที่เป็นหลักประกันคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไม่ว่าจะเป็นเรื่องหลักความเสมอภาค เสรีภาพ การมีหน้าที่ต่อสังคมที่จะต้องเคารพกฎหมาย การอาจถูกเกณฑ์ทหาร และการต้องเสียภาษี โดยไม่มีบุคคลใดหรือกลุ่มใดได้รับอภิสิทธิ์ ตลอดจนการได้รับความมั่นคงปลอดภัยที่จะไม่ได้รับการกดขี่ข่มเหงหรือเอารัดเอาเปรียบ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการยอมรับในคุณค่าของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง

3.1.3.3 การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฝรั่งเศส

ในปี ค.ศ. 1791 สาธารณรัฐฝรั่งเศสได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ โดยกำหนดให้สาธารณรัฐฝรั่งเศสมีการปกครองในระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ และได้มีการนำคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 มาบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฝรั่งเศส รวม ถึง

²²⁹ Article 12 - La garantie des droits de l'homme et du citoyen nécessite une force publique ; cette force est donc instituée pour l'avantage de tous, et non pour l'utilité particulière de ceux à qui elle est confiée.

²³⁰ Article 17 - La propriété étant un droit inviolable et sacré, nul ne peut en être privé, si ce n'est lorsque la nécessité publique, légalement constatée, l'exige évidemment, et sous la condition d'une juste et préalable indemnité.

²³¹ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, กฎหมายมหาชน เล่มหนึ่ง วิวัฒนาการทางปรัชญาและลักษณะของกฎหมายมหาชนยุคต่างๆ, หน้า 74.

การบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันด้วย (ค.ศ. 1958) และแม้ต่อมาจะมีประเด็นถกเถียงกันว่า คำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 นั้น มีสถานะทางกฎหมาย เช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญหรือไม่ ซึ่งได้มีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศสในคดีเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการโอนกิจการเป็นของชาติว่า ประชาชนชาวฝรั่งเศสได้ให้การรับรองบทบัญญัติที่มีคุณค่าเช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญตามหลักการที่ได้ประกาศในปี ค.ศ. 1789 ด้วยการลงประชามติเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม ค.ศ. 1946 และวันที่ 28 กันยายน ค.ศ. 1958 โดยมีได้แยกความแตกต่างใดๆ และแม้ว่าคณะตุลาการรัฐธรรมนูญจะมีได้ใช้หรือกล่าวอ้างบทบัญญัติบางมาตราของคำประกาศเลยก็ตาม กรณีก็ไม่สามารถตีความว่าเป็นเจตนาของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญที่จะแยกความแตกต่างกับบทบัญญัติอื่นๆ ที่คณะตุลาการรัฐธรรมนูญได้นำมาใช้หรือกล่าวอ้างแต่อย่างใด²³² ส่งผลให้คำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 นี้มีลำดับศักดิ์เทียบเท่ารัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฝรั่งเศส และเป็นที่ยอมรับในหลักการและแนวคิดพื้นฐานต่างๆ ที่บัญญัติไว้ในคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 อีกด้วย ซึ่งปรากฏในคำปรารภของรัฐธรรมนูญสาธารณรัฐฝรั่งเศส ดังนี้

“ประชาชนชาวฝรั่งเศสขอประกาศอย่างเป็นทางการถึงความผูกพันที่มีอยู่กับคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง และหลักอำนาจอธิปไตยเป็นของชาติตามที่ได้ระบุไว้ในคำประกาศปี ค.ศ. 1789 ซึ่งได้รับการยืนยันและเพิ่มเติมโดยคำปรารภของรัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1946”

ดังนั้น เห็นได้ว่า แม้ในรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฝรั่งเศสยังไม่ได้มีบทบัญญัติใดได้อ้างถึงคำว่า Human Dignity หรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ แต่เมื่อรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฝรั่งเศสได้นำคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 มาบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ ก็แสดงถึงการยอมรับในหลักการและแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เช่นกัน อันทำให้หลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้รับการคุ้มครองในฐานะเป็นหลักการในรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ดังนั้น รัฐจึงไม่อาจที่จะบัญญัติกฎหมายใดๆ ให้ขัดแย้งหรือละเมิดต่อหลักการและแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ นอกจากนี้ ยังก่อให้เกิดภาระผูกพันแก่สาธารณรัฐฝรั่งเศสที่จะต้องให้การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่บุคคลภายในรัฐด้วย อีกทั้ง มาตรา 2 ของรัฐธรรมนูญสาธารณรัฐฝรั่งเศส ได้บัญญัติว่า “...สาธารณรัฐมุ่งประกันให้มีความเสมอภาคตามกฎหมาย โดยมีคำนี้ถึงความแตกต่างกัน ในแหล่งกำเนิด เชื้อชาติ หรือศาสนา...”

เห็นได้ว่า แม้บทบัญญัติดังกล่าวจะไม่ปรากฏคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” แต่จากหลักการในถ้อยคำที่ให้หลักประกันความเสมอภาคตามกฎหมายแก่ประชาชน

²³² คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฝรั่งเศส Décision n° 81-132 DC du 16 janvier 1982.

โดยไม่มีการแบ่งแยกหรือเลือกปฏิบัติอันเนื่องจากแหล่งกำเนิด เชื้อชาติ หรือศาสนา อันเป็นการให้ความสำคัญกับความมีคุณค่าของมนุษย์อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นเนื้อหาสาระสำคัญที่มีความสอดคล้องและเป็นพื้นฐานของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั่นเอง อีกทั้งยังเป็นกรอบของกฎเกณฑ์ทางกฎหมายที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส (Conseil Constitutionnel) และสภาแห่งรัฐ (Conseil d'Etat) ต้องนำหลักในคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 มาใช้ควบคุมร่างกฎหมายมิให้ขัดกับรัฐธรรมนูญหรือควบคุมนิติกรรมทางปกครองเนื่องจากต้องถือว่าหลักการเหล่านี้เป็นหลักกฎหมายมหาชนทั่วไปซึ่งมีศักดิ์ทางกฎหมายระดับเดียวกันกับรัฐธรรมนูญ

และนอกเหนือไปจากคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 และรัฐธรรมนูญแล้ว กฎหมายภายใน ตลอดจนประมวลกฎหมายแพ่งแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส และประมวลกฎหมายอาญาแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส ก็มีบทบัญญัติที่ให้การรับรองแนวคิดเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนี้

3.1.3.4 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามกฎหมายภายในของสาธารณรัฐฝรั่งเศส

3.1.3.4.1 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้บทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส

มาตรา 16 การบัญญัติกฎหมายใดๆ นั้นจะต้องให้ความสำคัญของความเป็นมนุษย์ โดยห้ามมิให้มีการละเมิดศักดิ์ศรีในภายหลัง และยังคงมีมาตรการคุ้มครองความเคารพในตัวบุคคลของมนุษย์และความเคารพซึ่งกันและกันของมนุษย์ตั้งแต่เริ่มมีชีวิต²³³

มาตรา 16-1 ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการเคารพต่อเนื้อตัวร่างกายของเขา ร่างกายมนุษย์เป็นสิ่งที่ละเมิดมิได้ ร่างกายมนุษย์และอวัยวะต่างๆ ไม่อาจเป็นวัตถุแห่งสิทธิในการรับมรดกได้²³⁴

มาตรา 16-2 ศาลอาจกำหนดมาตรการที่เหมาะสมเพื่อป้องกันหรือยับยั้งการละเมิดต่อร่างกายมนุษย์ที่ผิดกฎหมาย หรือการแลกเปลี่ยนซื้อขายอวัยวะหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกายที่ผิดกฎหมาย²³⁵

²³³ Article 16 La loi assure la primauté de la personne, interdit toute atteinte à la dignité de celle-ci et garantit le respect de l'être humain dès le commencement de sa vie.

²³⁴ Article 16-1

Chacun a droit au respect de son corps.

Le corps humain est inviolable.

Le corps humain, ses éléments et ses produits ne peuvent faire l'objet d'un droit patrimonial

²³⁵ Article 16-2

มาตรา 16-3 ห้ามมิให้มีการล่วงละเมิดต่อความ
 บริบูรณ์ในเนื้อตัวร่างกายของมนุษย์ ยกเว้นความจำเป็นเพื่อการรักษาของแพทย์

บุคคลจะต้องให้ความยินยอมก่อนการเข้ารับการ
 ผ่าตัด ยกเว้น ในกรณีที่มีการผ่าตัดนั้นมีความจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และบุคคลก็ไม่อยู่ในสภาวะที่
 อาจให้ความยินยอมได้²³⁶

มาตรา 16-4 บุคคลต้องห้ามที่จะละเมิดความ
 บริบูรณ์ในความเป็นมนุษย์ งานทดลองปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงลักษณะทางพันธุกรรมของ
 มนุษย์ใดๆ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการคัดเลือกแบ่งแยกสายพันธุ์ของมนุษย์ ต้องห้ามมิให้กระทำ อีก
 ทั้งไม่อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางพันธุกรรมที่อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงลักษณะการสืบเชื้อสาย
 ของบุคคลได้ ทั้งนี้ ไม่ตัดสิทธิในกรณีงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการป้องกันและรักษาโรคทาง
 พันธุกรรม²³⁷

มาตรา 16-5 ข้อตกลงที่มีผลต่อการสละร่างกายหรือ
 ส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายมนุษย์ เป็นโมฆะ²³⁸

Le juge peut prescrire toutes mesures propres à empêcher ou faire cesser une atteinte illicite au
 corps humain ou des agissements illicites portant sur des éléments ou des produits de celui-ci, y compris après
 la mort

²³⁶ Article 16-3

Il ne peut être porté atteinte à l'intégrité du corps humain qu'en cas de nécessité médicale pour
 la personne ou à titre exceptionnel dans l'intérêt thérapeutique d'autrui.

Le consentement de l'intéressé doit être recueilli préalablement hors le cas où son état rend
 nécessaire une intervention thérapeutique à laquelle il n'est pas à même de consentir

²³⁷ Article 16-4

Nul ne peut porter atteinte à l'intégrité de l'espèce humaine.

Toute pratique eugénique tendant à l'organisation de la sélection des personnes est interdite.

Est interdite toute intervention ayant pour but de faire naître un enfant génétiquement identique
 à une autre personne vivante ou décédée.

Sans préjudice des recherches tendant à la prévention et au traitement des maladies génétiques,
 aucune transformation ne peut être apportée aux caractères génétiques dans le but de modifier la
 descendance de la personne

²³⁸ Article 16-5

Les conventions ayant pour effet de conférer une valeur patrimoniale au corps humain, à ses
 éléments ou à ses produits sont nulles

มาตรา 16-6 ห้ามมีการกำหนดค่าตอบแทนแก่บุคคลที่ยินยอมให้มีการทดลองแก่ตนเอง หรือการเอาไปซึ่งส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกายมนุษย์ หรืออวัยวะใดๆ ของมนุษย์²³⁹

มาตรา 16-7 ข้อตกลงทั้งหมดเกี่ยวกับการตั้งครรภ์หรือการคลอดบุตรเนื่องจากบุคคลที่สาม ถือเป็นโมฆะทั้งสิ้น²⁴⁰

มาตรา 16-8 ไม่มีการเปิดเผยข้อมูลเพื่อระบุตัวตนของบุคคลผู้บริจาคและบุคคลผู้รับบริจาคอวัยวะ ในกรณีเพื่อความจำเป็นในการรักษา แพทย์ของผู้บริจาคหรือผู้รับบริจาคอาจสามารถเข้าถึงข้อมูลของคู่กรณีทั้งสองได้²⁴¹

มาตรา 16-9 ยังได้กำหนดอย่างชัดเจนว่าบทบัญญัติในบทที่ 3 ว่าด้วยการเคารพต่อเนื้อตัวร่างกายของมนุษย์แห่งประมวลกฎหมายแพ่งนี้เป็นบทเด็ดขาดที่จะยกเว้นมิได้²⁴²

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ประมวลกฎหมายแพ่งของสาธารณรัฐฝรั่งเศสนี้ได้มีการกำหนดมาตรการที่จะคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในประเด็นที่เกี่ยวกับเนื้อตัวร่างกายอย่างชัดเจน อันเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าประมวลกฎหมายนี้ได้รับรองความมีอยู่ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์พร้อมกับสร้างมาตรการที่จะก่อให้เกิดความคุ้มครองในคุณค่าของความเป็นคนให้คงอยู่สืบไป โดยเฉพาะบทบัญญัติมาตรา 16 ของประมวลกฎหมายแพ่งของสาธารณรัฐฝรั่งเศส จะให้ความสำคัญในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ในลักษณะที่จะต้องได้รับการคุ้มครองและเคารพตั้งแต่มนุษย์ได้ถือกำเนิด ห้ามรัฐออกกฎหมายที่เป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ส่วนบทบัญญัติมาตรา 16-1 ถึงมาตรา 16-8 บัญญัติขึ้นมาเพื่อให้ความคุ้มครองในเนื้อตัว

²³⁹ Article 16-6

Aucune rémunération ne peut être allouée à celui qui se prête à une expérimentation sur sa personne, au prélèvement d'éléments de son corps ou à la collecte de produits de celui-ci

²⁴⁰ Article 16-7

Toute convention portant sur la procréation ou la gestation pour le compte d'autrui est nulle

²⁴¹ Article 16-8

Aucune information permettant d'identifier à la fois celui qui a fait don d'un élément ou d'un produit de son corps et celui qui l'a reçu ne peut être divulguée. Le donneur ne peut connaître l'identité du receveur ni le receveur celle du donneur.

En cas de nécessité thérapeutique, seuls les médecins du donneur et du receveur peuvent avoir accès aux informations permettant l'identification de ceux-ci.

²⁴² Article 16-9

Les dispositions du présent chapitre sont d'ordre public

ร่างกายของมนุษย์ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเคารพคุณค่าของสวัสดิภาพของมนุษย์ที่จะได้รับความปลอดภัยในชีวิตและร่างกาย อันเป็นการให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

3.1.3.4.2 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้ บทบัญญัติของประมวลกฎหมายอาญาแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส

มาตรา 221-1 (แก้ไขเพิ่มเติม) ได้บัญญัติห้ามมิให้มีการกระทำ “การการุณยฆาต” หรือ “Mercy Killing” จากแพทย์ตามการร้องขอของผู้ป่วยเพื่อปลิดชีวิตของตน เพื่อหนีจากโรคร้ายหรือความทุกข์ทรมานจากการรักษาที่ไม่มีทางหายขาดได้ หากแพทย์กระทำลงไปตามคำร้องขอจากผู้ป่วยมีความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา²⁴³

มาตรา 225-1 (แก้ไขเพิ่มเติม) ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าได้มีการกำหนดระวางโทษในการทรมาน การปรับกรงใส่ร้ายและการเพิ่มโทษอย่างไร้มนุษยธรรม โดยการเลือกปฏิบัติแบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา สีผิวและเผ่าพันธุ์มนุษย์ ซึ่งการกระทำข้างต้นล้วนแต่เป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น²⁴⁴

มาตรา 511-1 (แก้ไขเพิ่มเติม) ได้บัญญัติห้ามการขายอวัยวะของมนุษย์ทุกชนิดในร่างกาย²⁴⁵

²⁴³ Article 221-1

Le fait de donner volontairement la mort à autrui constitue un meurtre. Il est puni de trente ans de réclusion criminelle.

²⁴⁴ Article 225-1

Constitue une discrimination toute distinction opérée entre les personnes physiques à raison de leur origine, de leur sexe, de leur situation de famille, de leur grossesse, de leur apparence physique, de leur patronyme, de leur lieu de résidence, de leur état de santé, de leur handicap, de leurs caractéristiques génétiques, de leurs moeurs, de leur orientation ou identité sexuelle, de leur âge, de leurs opinions politiques, de leurs activités syndicales, de leur appartenance ou de leur non-appartenance, vraie ou supposée, à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée.

Constitue également une discrimination toute distinction opérée entre les personnes morales à raison de l'origine, du sexe, de la situation de famille, de l'apparence physique, du patronyme, du lieu de résidence, de l'état de santé, du handicap, des caractéristiques génétiques, des moeurs, de l'orientation ou identité sexuelle, de l'âge, des opinions politiques, des activités syndicales, de l'appartenance ou de la non-appartenance, vraie ou supposée, à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée des membres ou de certains membres de ces personnes morales.

²⁴⁵ Article 511-1

Est puni de dix ans d'emprisonnement et de 150 000 euros d'amende le fait de se prêter à un prélèvement de cellules ou de gamètes, dans le but de faire naître un enfant génétiquement identique à une autre personne, vivante ou décédée.

นอกจากนี้ สาธารณรัฐฝรั่งเศสได้มีการยกเลิกโทษประหารชีวิต ตามกฎหมาย วันที่ 9 ตุลาคม ค.ศ. 1981 ให้สอดคล้องการปฏิบัติตามพิธีสารว่าด้วยการเคารพสิทธิมนุษยชนแห่งสหภาพยุโรป ซึ่งการยกเลิกโทษประหารชีวิตนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า สาธารณรัฐฝรั่งเศสได้ให้ความสำคัญและเคารพต่อคุณค่าของมนุษย์ทุกคน โดยมนุษย์แต่ละคนมีคุณค่าที่จะมีชีวิตดำรงอยู่ในสังคมได้ และไม่มีมนุษย์ผู้ใดที่จะสามารถทำลายชีวิตของผู้อื่นได้ เพราะทุกคนต่างมีศักดิ์ศรีในความเป็นคนทุกคน

เห็นได้ว่า บทบัญญัติในมาตรา 225-1 ได้มีการกำหนดระวางโทษในการปฏิบัติอย่างยุติธรรมและกตัญญู อันเป็นลักษณะการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น การทรมาน การปรับปรับใส่ร้ายและการเพิ่มโทษอย่างไร้มนุษยธรรม โดยการเลือกปฏิบัติแบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา สีผิวและเผ่าพันธุ์มนุษย์ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าประมวลกฎหมายอาญาของสาธารณรัฐฝรั่งเศสเป็นกฎหมายอีกฉบับหนึ่งที่ได้มีการรับรองหลักการศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ไว้

3.1.3.5 การรับรองศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของกฎหมายระหว่างประเทศของสาธารณรัฐฝรั่งเศส

สาธารณรัฐฝรั่งเศสเป็นหนึ่งในสมาชิกภาคีขององค์การสหประชาชาติและสหภาพยุโรปเฉกเช่นเดียวกับประเทศอังกฤษ ดังนั้น เมื่อต้องพิจารณาหลักการคุ้มครองศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของกฎหมายระหว่างประเทศ จึงต้องพิจารณาว่ามีสนธิสัญญาหรือกติการะหว่างประเทศใดที่ผูกพันองค์การสหประชาชาติและสหภาพยุโรปในการคุ้มครองต่อสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ ตามที่ได้เคยกล่าวไว้ในหัวข้อ 3.1.1.3 (การรับรองศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของกฎหมายระหว่างประเทศของสหราชอาณาจักร) ซึ่งจะพบว่าองค์การสหประชาชาติและสหภาพยุโรป ได้มีการให้ความสำคัญและให้ความสำคัญคุ้มครองศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ว่าเป็นคุณค่าของบุคคลที่มีอาจล่วงละเมิดได้ เช่น มีการจัดทำปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน การปฏิเสธรทรมานหรือการลงโทษอย่างไร้มนุษยธรรม หรือการกระทำให้คนเป็นทาสหรือให้อยู่ในฐานะคล้ายทาสได้ ตลอดจนการจัดทำสนธิสัญญาสหภาพยุโรป ค.ศ. 1992 (Treaty on European Union, 1992) ที่มีเจตนารมณ์ของกฎหมายเพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ อีกทั้งในกฎบัตรสหภาพยุโรปว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 2000 ได้ให้ความสำคัญในคุณค่าที่มีอยู่ในตัวมนุษย์และหลักการเคารพต่อศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ สาธารณรัฐฝรั่งเศสในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์การสหประชาชาติและสหภาพยุโรป จึงต้องมีพันธกรณีที่จะต้องให้ความสำคัญคุ้มครองศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์แก่ประชาชนในรัฐตนเองด้วยเช่นกัน

3.1.3.6 คำวินิจฉัยของศาลแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศสเกี่ยวกับหลักศักดิ์ศรี

ความเป็นมนุษย์

โดยศาลแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศสได้มีคำวินิจฉัยที่เกี่ยวกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยแบ่งตามประเภทของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนี้

(1) หลักความเสมอภาค

1) คำวินิจฉัยตุลาการรัฐธรรมนูญ ที่ 73-51 DC²⁴⁶ ได้กำหนดหลักความเสมอภาคไว้ ดังต่อไปนี้

1. ห้ามองค์การของรัฐกระทำการใดๆ อันเป็นการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ และศาสนาตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

2. หลักความเสมอภาคในรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฝรั่งเศส ได้แก่

- ความเสมอภาคต่อกฎหมายและระบบวิธีพิจารณาความเดียวกัน โดยเฉพาะกฎหมายอาญาจะต้องตีความเคร่งครัดและวิธีพิจารณาความอาญาที่ชอบด้วยกฎหมาย จะแตกต่างกันได้แต่เพียงโทษที่กำหนดตามที่บุคคลได้กระทำความผิด

- ความเสมอภาคในภาระสาธารณะ (ภาษีอากรและระบบสวัสดิการสังคม) กำหนดให้ผู้ออกกฎหมายจะต้องกำหนดอัตราภาษีอากรหรือค่าสวัสดิการสังคมในอัตราที่สมเหตุสมผลต่อความสามารถหรือรายได้ของบุคคล (แต่ละคน) ที่เป็นธรรมต่อทุกฝ่าย

- ความเสมอภาคในการทำงานภาครัฐ กำหนดให้ ผู้ออกกฎหมายจะต้องเคารพต่อหลักเสมอภาค การออกมาตรการใดๆ ที่เป็นการสร้างความแตกต่างกระทำได้ก็แต่เพียงความรู้ความสามารถ และคุณธรรมของบุคคล

- ความเสมอภาคในการเลือกตั้ง กำหนดให้ผู้ออกกฎหมายมิให้กระทำการใดๆ อันเป็นการกำหนดโควตาอย่างไม่เป็นธรรมต่อเพศหญิงของการลงสมัครเลือกตั้งทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น ตลอดจนการแบ่งเขตเลือกตั้งจะต้องสอดคล้องต่อหลักเสมอภาคให้เหมาะสมกับจำนวนพื้นที่และจำนวนประชากร

- ความเสมอภากระหว่างพลเมืองชาวฝรั่งเศสกับชาวต่างชาติที่พำนักในสาธารณรัฐฝรั่งเศสโดยชอบด้วยกฎหมาย สิทธิพลเมืองของชาวฝรั่งเศสสงวนไว้ก็แต่เพียงสิทธิในกฎหมายเลือกตั้ง สิทธิในการทำงานภาครัฐ และสิทธิในการเข้า-ออกและพำนักในสาธารณรัฐฝรั่งเศสได้อย่างถาวร อนึ่ง บรรดาสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์อันได้แก่ เสรีภาพ ความ

²⁴⁶ Décision n° 73-51 DC du 27 décembre 1973.

เสมอภาค ภาวทรภาพ ต้องคุ้มครองแก่บุคคล (แต่ละคน) อย่างเท่าเทียมกัน ตามคำวินิจฉัยที่ 89-269 DC ลงวันที่ 22 มกราคม ค.ศ. 1990 และเลขที่ 93-325 DC ลงวันที่ 13 สิงหาคม ค.ศ. 1993 กำหนดไว้ว่า การยกเว้นเงินช่วยเหลือด้านภาระการครองชีพต่อชาวต่างชาติที่พำนักอาศัยในสาธารณรัฐฝรั่งเศสโดยชอบด้วยกฎหมายนั้น ถือได้ว่าขัดต่อหลักความเสมอภาคตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

2) คำวินิจฉัยที่ 85-189 DC²⁴⁷ และ 96-375 DC²⁴⁸ ได้วางหลักของข้อยกเว้นหลักความเสมอภาคไว้ว่า

หลักความเสมอภาคอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์สาธารณะเป็นสำคัญ การที่จะอ้างหลักความเสมอภาคต่อผู้ออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองปัจเจกชนอันเป็นการเฉพาะตัวจะกระทำมิได้ ส่วนมาตรการของผู้ออกกฎหมายในการเลือกปฏิบัติอันเนื่องมาจากการป้องกันผลประโยชน์สาธารณะจะต้องอยู่ในหลักการของความจำเป็นอย่างยิ่งของวัตถุประสงค์ในการออกมาตรการต่างๆ และต้องชอบด้วยเหตุผลเสมอ โดยเป็นการแก้ไขความไม่เสมอภาคต่อความเป็นจริง เช่น ทางการศึกษา การช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ และทางสังคม ต่อผู้ด้อยโอกาส

(2) หลักสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน

1) คำวินิจฉัยที่ 74-54 DC²⁴⁹

ได้วินิจฉัยวางหลักในเรื่องสิทธิในชีวิตและร่างกาย โดยกำหนดว่า รัฐและองค์กรของรัฐต่างๆ จะต้องเคารพและพิทักษ์สิทธิในชีวิตและร่างกายของบุคคล (แต่ละคน) ตั้งแต่ก่อนเป็นรูปร่างมนุษย์ในครรภ์มารดา จนถึงการมีชีวิตอยู่ และไม่มีบุคคลที่จะถูกละเมิดต่อชีวิต หรือคำสั่งในทางปกครองของผู้ปกครองอันเป็นการละเมิดต่อชีวิตและร่างกาย ข้อกำหนดในสิทธิชีวิตและร่างกายนี้ ได้แก่

1. การห้ามซื้อขายอวัยวะตลอดจนการทดลองทางชีวพันธุกรรม

2. การยกเลิกโทษประหารชีวิต

3. การห้ามกระทำการการุณยฆาต

2) คำวินิจฉัยที่ 76-75 DC²⁵⁰

ได้วางหลักเกี่ยวกับเสรีภาพส่วนบุคคลและการเคารพความเป็นส่วนตัวของปัจเจกบุคคลว่า เสรีภาพส่วนบุคคล อันได้แก่ ความปลอดภัยในชีวิต เสรีภาพใน

²⁴⁷ Décision n° 85-189 DC du 17 juillet 1985.

²⁴⁸ Décision n° 96-375 DC du 09 avril 1996.

²⁴⁹ Décision n° 74-54 DC du 15 janvier 1975.

²⁵⁰ Décision n° 76-75 DC du 12 janvier 1977.

การเดินทางหรือการย้ายถิ่นที่อยู่ สิทธิและเสรีภาพในเคหสถานหรือความเป็นอยู่ส่วนบุคคล รวมถึง การติดต่อสื่อสารส่วนบุคคลย่อมได้รับการรับรองและคุ้มครองจากรัฐธรรมนูญโดยให้อำนาจตุลาการ เป็นผู้คุ้มครองและพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพนี้ อาศัยอำนาจมาตรา 66 แห่งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ปี ค.ศ. 1958

3) คำวินิจฉัยที่ 94-352 DC²⁵¹ และ 97-389 DC²⁵²

ได้กำหนดให้การเคารพความเป็นส่วนตัวบุคคล (แต่ละคน) และการติดต่อสื่อสารส่วนบุคคลเป็นสิทธิอย่างบริบูรณ์ซึ่งอยู่ในหลักกฎหมายพื้นฐานที่รับรองจาก พระราชบัญญัติต่างๆ ของระบอบสาธารณรัฐ ถือเป็นหลักกฎหมายที่มีลำดับศักดิ์เท่ากับกฎหมาย รัฐธรรมนูญ

(3) เสรีภาพในทางวิชาการและการสอนและเสรีภาพในทางความ เชื่อทางศาสนา ตามคำวินิจฉัยที่ 77-87 DC²⁵³

คดีนี้เป็นกรณีที่ขอให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญตรวจสอบว่า รัฐบัญญัติที่แก้ไขเพิ่มเติมรัฐบัญญัติว่าด้วยเสรีภาพการสอน (liberté d'enseignement) ขัดหรือแย้ง กับรัฐธรรมนูญหรือไม่ ซึ่งเมื่อศาลพิจารณาหลักเสรีภาพในการสอนแล้วเห็นว่า หลักการดังกล่าวเป็นหนึ่งในบรรดาหลักการพื้นฐานที่ได้รับการยอมรับโดยกฎหมายของสาธารณรัฐ และหลักการดังกล่าว ได้รับการยืนยันและรับรองไว้คำปรารภของรัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1946 และรัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1958 ซึ่งถือว่ามีคุณค่าและสถานะในระดับรัฐธรรมนูญ (valeur constitutionnelle) ซึ่งคำปรารภของ รัฐธรรมนูญ ปี ค.ศ. 1946 บัญญัติว่า “รัฐมีหน้าที่ต้องจัดการศึกษาในทุกระดับชั้นแบบที่ไม่ต้องเสีย ค่าใช้จ่ายและไม่เลือกปฏิบัติต่อศาสนาใดศาสนาหนึ่ง หรือไม่จำกัดศาสนา (laïque)” อย่างไรก็ตาม สถานศึกษาเอกชนที่ไม่อยู่ในบังคับเงื่อนไขดังกล่าว เว้นแต่จะได้ขอความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้เป็นไป ตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด ดังนั้น คำปรารภดังกล่าวจึงไม่ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ ประกอบกับ มาตรา 10 ของคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง 1789 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการ แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ และมีอิสระในการแสดงออกซึ่งความเชื่อของตน เท่าที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยตามที่กฎหมายบัญญัติไว้” ซึ่งคำปรารภของรัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1946 ได้นำสาระของ บทบัญญัติดังกล่าวมาบัญญัติรับรองไว้อีกครั้งว่า “บุคคลไม่อาจถูกเลือกปฏิบัติจากองค์กรที่ทำงาน หรือในตำแหน่งหน้าที่การงานเพราะเหตุแห่งความแตกต่างจากชาติกำเนิด...ความคิดเห็น หรือความ

²⁵¹ Décision n° 94-352 DC du 18 janvier 1995.

²⁵² Décision n° 97-389 DC du 22 avril 1997.

²⁵³ Décision n° 77-87 DC du 23 novembre 1977.

เชื่อ” ดังนั้น เสรีภาพในการรับรู้ซึ่งเป็นความรู้สึกภายในจึงเป็นหนึ่งในบรรดาหลักการพื้นฐานที่ได้รับการยอมรับโดยกฎหมายของสาธารณรัฐ

จากการกรณียดังกล่าวข้างต้นได้แสดงว่าองค์การตุลาการของสาธารณรัฐฝรั่งเศสได้ให้คุณค่าในเรื่องการเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นอกจากนี้กรณีการปรับปรุงกฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฝรั่งเศสบางกรณีก็สะท้อนความชัดเจนของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อาทิ เช่น กรณีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเพื่อจัดหาและจ่ายเงินแก่การสร้างที่อยู่อาศัยแก่บุคคลที่ไร้ที่อยู่ ประเด็นการแก้ไขกฎหมายนี้มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ (Constitutionality) จนต้องนำเรื่องนี้ขึ้นสู่การพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญในปี ค.ศ. 1995 โดยศาลรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศสมีคำตัดสินต่อมาว่า ในกรณีของบทบัญญัติที่ว่าด้วยความสำคัญของการปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งต่อต้านการลดทอนทำลายคุณค่ามนุษย์ทุกรูปแบบ อันปรากฏในคำปรารภของรัฐธรรมนูญ ฉบับปี ค.ศ. 1946 หลักการนี้ย่อมเปิดทางให้ฝ่ายนิติบัญญัติในการตรากฎหมายอันสมควรแก่รัฐในการจัดหาที่อยู่อาศัยเหมาะสมสำหรับประชาชนที่ไร้ที่อยู่อาศัย รวมทั้งที่พักพิงในฤดูหนาว สำหรับนักเดินทาง คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญคดีนี้ได้มีผู้ให้คำอธิบายเชิงหมายเหตุเพิ่มเติมว่า เป็นการดึงแนวคิดเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้ก้าวพ้นจากความหมายเชิงประวัติศาสตร์ดั้งเดิม (ด้านที่เน้นความอิสระเสรี) ซึ่งยึดกันอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ. 1946 และถือว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญนี้เป็นการวางหลักอันมั่นคงว่าการปกป้องคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในฐานะเป็นหลักอุดมคติหนึ่งในกฎหมายรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฝรั่งเศส เกี่ยวพันกับภาระหน้าที่เชิงบวก (ของรัฐ) ในการดำเนินมาตรการทางสังคมเพื่อสร้างเงื่อนไขต่างๆ (ทางวัตถุ) อันจะทำให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สามารถเจริญเฟื่องฟู เฉกเช่นเดียวกับหน้าที่ของรัฐในการคุ้มครองปัจเจกบุคคลให้รอดพ้นจากการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพวกเขา จึงสามารถแปลความได้ว่าเป็นภารกิจของรัฐในการปกป้องส่งเสริมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้หมายถึงการจัดหาปัจจัย 4 ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตอันพอเพียงแก่ประชาชนทั่วไปด้วย

3.1.4 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐเยอรมนี

3.1.4.1 ความเป็นมาของการรับรองแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมีความพยายามที่จะผลักดันคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ให้ปรากฏในรัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี ค.ศ. 1948 - 1949 ในระหว่างการประชุมสมัชชาแห่งชาติของเหล่าปัญญาชนชาวเยอรมันเพื่อพิจารณายกร่างรัฐธรรมนูญสำหรับอาณาจักรเยอรมัน โดย Mohr ได้เสนอญัตติให้มีการบรรจุข้อความเหล่านี้ไว้รัฐธรรมนูญ กล่าวคือ “...เพื่อเป็น

หลักประกันสำหรับความสุขที่กล่าวมานี้ สังคมจะต้องมีหลักประกันสำหรับทุกคน ให้แต่ละคนสามารถที่จะมีความเป็นอยู่ที่สมกับศักดิ์ศรีและสาระของความเป็นมนุษย์...” แต่ญัตติดังกล่าวนี้ก็ไม่ได้รับการยอมรับในฝ่ายเสียงข้างมาก แต่กลับไปปรากฏในมาตรา 139 ที่บัญญัติว่า “เสรีชนย่อมต้องเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แม้แต่ในกรณีของอาชญากรก็ตาม”²⁵⁴ แต่ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็ไม่ได้รับการยอมรับจึงไม่มีผลใช้บังคับ และภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 คำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ก็ได้ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับไวมาร์ แต่ก็เฉพาะในบทบัญญัติมาตรา 151 อนุมาตรา 1 ประโยคแรกที่ว่า “ความเป็นอยู่ที่สมกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” แต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับนโยบายทางเศรษฐกิจเท่านั้น มิได้มีความหมายในแง่ผูกพันเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนแต่อย่างใด

ต่อมา ในยุคสมัยที่พรรคสังคมนิยม (นาซี) โดยการนำของนายพลฮิตเลอร์ ซึ่งได้รับเลือกให้เป็นนายกรัฐมนตรีในปี ค.ศ. 1933 จากนโยบายการต่อต้านพวกยิวและนโยบายโฆษณาให้ปฏิบัติต่างๆ ซึ่งระบบนาซีมักเลือกใช้วิธีรุนแรงเช่น การกดขี่ข่มขู่ประชาชน การขัดขวางสิทธิของพลเมืองในด้านต่างๆ และยังห้ามพรรคอื่นดำเนินกิจกรรมต่อไป เมื่อนายพลฮิตเลอร์ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีควบตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ทำให้เขามีอำนาจสูงสุดและเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดทหาร จึงได้นำประเทศเข้าสู่สงครามรุกรานประเทศต่างๆ จนก่อให้เกิดเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 และเป็นฝ่ายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีที่พ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ 2 ในบริบทของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจึงมีความจำเป็นที่จะต้องตระหนักถึงผลกระทบของเหตุการณ์ที่ฮิตเลอร์กระทำทารุณกรรมต่อผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่างกับแนวทางของพรรคนาซี และที่เลวร้ายที่สุดก็คือกรณีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิว ที่ต้องสังเวยชีวิตไปไม่ต่ำกว่าหกล้านคน อันเป็นกรณีที่เป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อันร้ายแรงที่สุดเหตุการณ์หนึ่งของโลกทีเดียว

3.1.4.2 การรับรองหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

จากความพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ 2 ของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีดังกล่าว ทำให้สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีถูกฝ่ายสัมพันธมิตรยึดครองเป็นเวลาถึงสามปี ทำให้ก่อนที่ฝ่ายสัมพันธมิตรจะยอมให้สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีปกครองตนเองนั้น สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญให้ได้เสียก่อน จากจุดเริ่มต้นนี้เองจึงเกิดการประชุมร่างรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่ต้องเรียกว่าเป็น “กฎหมายแม่บท” เสียก่อน และความเป็นชั่วคราวของกฎหมายแม่บทนี้จะเลิกใช้ทันทีที่มีรัฐธรรมนูญของชาวเยอรมันเองโดยเสรีประกาศใช้ โดยรัฐธรรมนูญ

²⁵⁴ J.D. Kuhne, *Die Reichsverfassung der Paulskirche*, 1985, S.348. อ้างใน บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, รายงานการวิจัย เรื่องหลักการใช้อำนาจขององค์กรที่ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 38.

ฉบับใหม่กลับมีความประสงค์จะป้องกันเสรีภาพส่วนบุคคล และต่อต้านความอลหม่านต่างๆ ที่จะนำไปสู่เผด็จการหรือความรุนแรงของสงครามซ้ำอีก และเพื่อให้ได้รับความเห็นชอบจากสภานิติบัญญัติของมลรัฐซึ่งเป็นผู้แต่งตั้งผู้แทนของที่ประชุมรัฐสภาและซึ่งต้องให้สัตยาบันแก่เอกสารชุดนี้ในขั้นท้ายสุด

สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ฉบับ ค.ศ. 1949 (ฉบับปัจจุบัน) จึงมีแนวคิดที่จะนำศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

ดังนั้น จิตสำนึกจากการที่ทหารนาซีได้กระทำต่อชาวยิวและอิทธิพลของกฎบัตรสหประชาชาติและปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติที่ได้นำคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” มาบัญญัติไว้ ผู้ร่างรัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้ศึกษาความบกพร่องจากรัฐธรรมนูญไวมาว่าเพราะเหตุใดสิทธิเสรีภาพและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญจึงไม่มีผลในทางปฏิบัติและได้กำหนดหลักการและแนวทางของการร่างรัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจะต้องเป็นการป้องกันซึ่งลัทธิเผด็จการที่สามารถทำลายระบอบประชาธิปไตย หลักการปกครองโดยกฎหมาย และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ ดังนั้น ในการยกร่างรัฐธรรมนูญ ผู้ร่างรัฐธรรมนูญจึงได้อาศัยรัฐธรรมนูญแห่งมลรัฐต่างๆ ที่มีการบัญญัติเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นต้นแบบ โดยอยู่บนพื้นฐานของหลักการที่ว่า รัฐย่อมมีขึ้นเพื่อมวลมนุษยชาติ มิใช่มนุษย์มีอยู่เพื่อรัฐ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ย่อมไม่อาจแตะต้องได้ อำนาจสาธารณะไม่ว่าจะปรากฏตัวในรูปแบบใดย่อมต้องมีหน้าที่ที่ต้องเคารพและคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์²⁵⁵ ซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวคิดของผู้ร่างที่ให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์มาก่อนรัฐ เพราะรัฐเป็นเพียงผลผลิตที่มนุษย์สร้างขึ้นเท่านั้น ดังนั้น ในมาตรา 1 ของร่างรัฐธรรมนูญจึงมีจุดยืนร่วมกันของทุกคนก็คือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายต้องการให้ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญ และที่สำคัญก็คือ ต้องปรากฏเป็นอันดับแรกในรัฐธรรมนูญด้วย จนในที่สุดก็ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญที่เรียกว่า “กฎหมายพื้นฐาน” (Basic Law) เมื่อปี ค.ศ. 1949

โดยได้บัญญัติการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญ ดังต่อไปนี้

มาตรา 1 บัญญัติว่า²⁵⁶

²⁵⁵ บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, รายงานการวิจัย เรื่องหลักการใช้อำนาจขององค์กรที่ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 39

²⁵⁶ Basic Law for the Federal Republic of Germany, Article 1

Human dignity shall be inviolable. To respect and protect it shall be the duty of all state authority.

“ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะล่วงละเมิดมิได้ เป็นหน้าที่ของ
เจ้าหน้าที่ทั้งมวลของรัฐที่จะต้องเคารพและปกป้องเกียรติของมนุษย์

ชนชาวเยอรมันยอมรับว่า สิทธิมนุษยชนที่จะละเมิดไม่ได้และที่
จะโอนไม่ได้นั้น เป็นพื้นฐานของทุกประชาคมของสันติภาพและของคามยุติธรรมในโลก

ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการพึงเคารพสิทธิมูล
ฐานทั้งมวลดังต่อไปนี้ เสมือนหนึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้อยู่บังคับได้”

จากบทบัญญัติดังกล่าวในมาตรา 1 วรรคหนึ่งและวรรคสอง จะ
เห็นได้ว่า เป็นการให้ความสำคัญโดยการบัญญัติเจตนารมณ์ของการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
ไว้ โดยกำหนดหน้าที่ของรัฐที่จะต้องให้ความเคารพและให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
เพื่อเป็นการแสดงเจตจำนงของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีว่าจะให้ความเคารพและคุ้มครองต่อ
ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่ประชาชนภายในรัฐและถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่ไม่อาจจะ
กระทำละเมิดได้ นอกจากนี้ ในวรรคสาม ก็เป็นการบัญญัติให้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญนี้
ผูกพันโดยตรงต่ออำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ ทั้งนี้ เพื่อแก้ไขปัญหาของ
รัฐธรรมนูญฉบับเดิมที่มีได้ให้สิทธิและเสรีภาพมีผลผูกพันต่ออำนาจรัฐโดยตรง หากแต่ให้แต่ละองค์กร
ของรัฐไปพิจารณาสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญถึงสิทธิขั้นมูลฐานเสียเอง

จะเห็นได้ว่า แม้ถ้อยคำในรัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี
มาตรา 1 ที่เกี่ยวข้องกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะมีความแตกต่างจากถ้อยคำในตอนแรก แต่ก็มีสิ่ง
หนึ่งที่เป็นจุดยืนร่วมกัน คือ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการ
คุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ว่าเป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายต้องการให้ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญ และที่สำคัญก็
คือ ต้องปรากฏเป็นอันดับแรกในรัฐธรรมนูญด้วย

มาตรา 19 บัญญัติว่า²⁵⁷

The German people therefore acknowledge inviolable and inalienable human rights as the basis
of every community, of peace and of justice in the world.

²⁵⁷ **Basic Law for the Federal Republic of Germany, Article 19** : Insofar as, under this Basic Law, a
basic right may be restricted by or pursuant to a law, such law must apply generally and not merely to a single
case. In addition, the law must specify the basic right affected and the Article in which it appears.

In no case may the essence of a basic right be affected.

The basic rights shall also apply to domestic artificial persons to the extent that the nature of
such rights permits.

Should any person's rights be violated by public authority, he may have recourse to the courts.
If no other jurisdiction has been established, recourse shall be to the ordinary courts. The second sentence of
paragraph (2) of Article 10 shall not be affected by this paragraph.

“ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ การจำกัดสิทธิมูลฐานจะกระทำไม่ได้ แต่โดยบทบัญญัติของกฎหมาย อาศัยอำนาจตามกฎหมายเฉพาะ กฎหมายนั้นจะต้องใช้ได้กับทุกคน เป็นการทั่วไป และจะใช้กับกรณีใดกรณีหนึ่งโดยเฉพาะไม่ได้ เพื่อประโยชน์ดังกล่าวกฎหมายจะต้องบัญญัติถึงสิทธิมูลฐานที่ถูกจำกัดรวมทั้งมาตราของสิทธิมูลฐานนั้นด้วย

ไม่ว่ากรณีจะเป็นอย่างไรก็ตาม ห้ามจำกัดสาระสำคัญของสิทธิมูลฐาน

สิทธิมูลฐานย่อมมีผลบังคับถึงบรรดาองค์การที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายมหาชนของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเท่าที่สภาพของสิทธินั้นจะอำนวย

หากหน่วยราชการละเมิดสิทธิของบุคคล บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องร้องต่อศาลยุติธรรมได้ หากศาลอื่นไม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาให้เป็นอำนาจของศาลธรรมดาที่มีอยู่ตามกฎหมายที่จะพิจารณาพิพากษา”

บทบัญญัติตามมาตรา 19 ดังกล่าวข้างต้น ย่อมแสดงให้เห็นถึงการสร้างหลักประกันในด้านศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้แก่ประชาชน โดยหากรัฐจะทำการตรากฎหมายเพื่อเข้าไปจำกัดสิทธิเสรีภาพหรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนนั้น ต้องเป็นกรณีที่มีกฎหมายให้อำนาจและกฎหมายนั้นจะต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่ง อีกทั้งกฎหมายนั้นจะต้องระบุบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญให้อำนาจดังกล่าวด้วย และปฏิเสธการออกกฎหมายที่จะมากระทบสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพขั้นมูลฐานโดยสิ้นเชิง ซึ่งย่อมหมายความว่าความรวมถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยและหากมีการกระทำละเมิด ประชาชนก็ย่อมมีสิทธิที่จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้

โดยรัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจะเป็นรัฐธรรมนูญที่มุ่งสร้างระบบการปกครองโดยกฎหมาย การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเคร่งครัด มีมาตรการควบคุมฝ่ายบริหารทั้งโดยกลไกของรัฐสภา ในรูปของการรับฟังเรื่องราวร้องทุกข์ของประชาชนโดยตรง และกลไกของฝ่ายตุลาการ ในรูปของการมีระบบศาลปกครอง และศาลรัฐธรรมนูญเพื่อการควบคุมตรวจสอบอำนาจรัฐของฝ่ายบริหารโดยตรง เป็นรัฐธรรมนูญที่มุ่งสร้างเสถียรภาพและประสิทธิภาพประชาชนในการต่อสู้ขัดขวางบุคคลหรือคณะบุคคลใดที่จะทำลายระบอบการปกครองตามรัฐธรรมนูญได้ หากไม่มีทางเลือกหรือวิธีการอื่นใดที่สามารถทำได้ มาตรการทอนอำนาจศูนย์กลางด้วยการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น มาตรการป้องกันทหารใช้กำลังเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองด้วยการจำกัดบทบาทหน้าที่ของทหารเฉพาะการป้องกันประเทศ และการให้อำนาจบังคับบัญชาทหารอยู่ที่ผู้นำการเมืองทั้งในยามปกติและยามฉุกเฉิน ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีการจำกัดเสรีภาพของประชาชนโดยรัฐจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจไว้เท่านั้น โดยการใช้อำนาจของรัฐนั้น ต้องเป็นไปเพียงเพื่อบรรลุ “เป้าหมายใด

เป้าหมายหนึ่ง” ที่กำหนดไว้ชัดเจนเท่านั้น และต้องเป็นการใช้อำนาจเท่าที่จำเป็น โดยมีเป้าหมายอยู่ การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นสำคัญ กล่าวคือ การใช้อำนาจของรัฐไม่ว่าจะด้วยวิธีการ ใดๆ จะต้องไม่เป็นการกระทำที่ล่วงเกินหรือจำกัดสิทธิเสรีภาพของผู้ได้รับผลกระทบมากจนเกินเหตุ อันควร ผู้ร่างรัฐธรรมนูญจึงได้วางหลักการและกลไกเพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้หลาย ประการ โดยเฉพาะในมาตรา 1 ดังนั้น ชาวเยอรมันย่อมรับรู้ว่ามีสิทธิมนุษยชนที่ล่วงละเมิดมิได้ และจะ ถูกแบ่งแยกมิได้นี้เป็นพื้นฐานของทุกชุมชนของสันติภาพ และของความยุติธรรมในโลก และสิทธิ เบื้องต้นที่จะกล่าวต่อไปนี้จะผูกพันให้ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการ ว่าเป็นกฎหมายที่มี อำนาจบังคับใช้โดยตรง

3.1.4.3 ขอบเขตของหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญของ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

ขอบเขตของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญของสหพันธ์ สาธารณรัฐเยอรมนีนั้นต้องพิจารณาจากการกระทำว่าเป็นการกระทำที่ครอบงำประกอบการละเมิด ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือไม่ โดยต้องศึกษาจากเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการบัญญัติคำว่าศักดิ์ศรีความเป็น มนุษย์ที่มาจากกรกระทำอันโหดร้ายในช่วงที่พรรคนาซีปกครองประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการฆ่าล้าง เผ่าพันธุ์ชาวยิว การลงโทษและทรมานมนุษย์อย่างไร้มนุษยธรรม การข่มขืน การบังคับให้มนุษย์ต้อง ตกเป็นทาส เป็นต้น เหล่านี้ล้วนสะท้อนแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เป็นไปเพื่อป้องกันไม่ให้เกิด การกระทำในลักษณะที่เป็นการลดคุณค่าและมีการปฏิบัติต่อมนุษย์เยี่ยงวัตถุอย่างที่ไม่ใช่มนุษย์ ซึ่งใน สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมีวิธีการในการกำหนดขอบเขตของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เรียกว่า “Object-Formula” โดยพิจารณาว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะถูกละเมิดเมื่อบุคคลนั้น ถูกปฏิบัติ หรือถูกกระทำเหมือนเป็นวัตถุ ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้นำไปเป็น เงื่อนไขในการพิจารณาในหลายคดี และได้มีพัฒนาการทางความคิดในกรณีที่หากมีการปฏิบัติต่อ มนุษย์โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ อย่างไรก็ตาม คุนภาพก็ถือว่าเป็น การละเมิด ศักดิ์ ศรี ความเป็นมนุษย์ได้หรือไม่เพราะมนุษย์ทุกคนย่อมมีคุณค่าภายในตัวเองในฐานะที่เป็นมนุษย์ การ ปฏิบัติอย่างไร้คุณค่าย่อมทำให้มนุษย์ได้รับการปฏิบัติในลักษณะที่ลดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ลง ทำให้ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้กำหนดองค์ประกอบของขอบเขตศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์²⁵⁸ ดังนี้

- บुरณาภาพหรือความสมบูรณ์ของเนื้อตัวร่างกาย
- ความสมบูรณ์ด้านกายภาพของบุคลิกภาพมนุษย์

²⁵⁸ Ariel L. Bendor and Michael Sachs, THE CONSTITUTIONAL STATUS OF HUMAN DIGNITY IN GERMANY AND ISRAEL, ISRAEL LAW REVIEW Vol. 44:25 (2011): p. 42-44.

- ความเท่าเทียมพื้นฐาน
- การใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า มีเกียรติ สมที่เกิดมาเป็นมนุษย์

ดังนั้น หากมีการกระทำใดที่ก้าวล่วงต่อองค์ประกอบของขอบเขตดังกล่าว ย่อมเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แต่ก็ยังมีปัญหาในการตีความในเรื่องขอบเขตของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่จะได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญด้วย เช่น รัฐธรรมนูญ มาตรา 2 (2) “บุคคลมีสิทธิในชีวิตและสิทธิในร่างกายของตนที่จะละเมิดมิได้ เสรีภาพของบุคคลจะถูกละเมิดมิได้ การจำกัดสิทธิดังกล่าวจะกระทำได้โดยอาศัยกฎหมาย” ที่รัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้รองรับว่า สิทธิในชีวิตหรือสิทธิในร่างกายอาจจะถูกจำกัดโดยกฎหมายได้ ซึ่งการจำกัดสิทธิในชีวิตหรือสิทธิในร่างกายนั้น ในบางกรณีอาจเป็นการรुक้าต่อบุรณาภาพของเนื้อตัวร่างกายมนุษย์ โดยมีกรณีตัวอย่างจาก The Aviation Security Act of 11 January 2005 ซึ่งกฎหมายดังกล่าวอนุญาตให้มีการยิงเครื่องบินได้ ในกรณีที่เครื่องบินถูกจี้ และผู้จี้ต้องการนำเครื่องบินมาเพื่อทำลายชีวิตมนุษย์จำนวนมาก ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้มีการระงับการออกกฎหมายดังกล่าว เนื่องจากศาลเห็นว่า หากมีการอนุญาตให้กฎหมายดังกล่าวมีผลใช้บังคับ ผู้โดยสารที่เป็นผู้บริสุทธิ์ก็จะถูกปฏิบัติเยี่ยงเป็นวัตถุ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้โดยสารเหล่านั้นจะถูกละเมิด ดังนั้นกฎหมายนี้จึงไม่มีผลบังคับใช้ได้

3.1.4.4 สถานะของหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

รัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้มีการรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในลักษณะที่เป็นคุณค่าสูงสุดของรัฐธรรมนูญ เป็นสิ่งที่สมบูรณ์และมีคุณค่าเหนือกว่าประโยชน์สาธารณะอย่างอื่นที่ไม่อาจถูกจำกัดได้ ในขณะที่ประโยชน์อื่นๆ ที่ได้รับรองในรัฐธรรมนูญ อาจจะถูกจำกัดได้เพื่อประโยชน์สาธารณะอื่นที่มีคุณค่าเหนือกว่า ดังนั้น ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงไม่อาจจะถูกละเมิดได้จากเหตุใดๆ ซึ่งสอดคล้องกับคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีในกรณีตัวอย่างของร่าง The Aviation Security Act ข้างต้น

ซึ่งเมื่อพิจารณาตามมาตรา 1 วรรคสามแห่งรัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีบัญญัติว่า “ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการพึงเคารพสิทธิขั้นพื้นฐานทั้งหมดดังต่อไปนี้ เสมือนหนึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้อย่างบังคับ” ซึ่งมีผลผูกพันทางกฎหมายแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐตามรัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่ละเมิดมิได้ เจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องเคารพและปกป้อง นอกจากนี้ มาตรา 79 วรรคสาม ที่มีสาระสำคัญว่า “การแก้ไขเพิ่มเติมหลักการสำคัญตามความในมาตรา 1 นั้น จะกระทำมิได้” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิขั้นพื้นฐานอื่นๆ โดยมาตราดังกล่าวห้ามมิให้มีการแก้ไขหลักการ

สำคัญตามความในมาตรา 1 ส่งผลให้เจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานของรัฐมีหน้าที่ต้องเคารพและปฏิบัติตามศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้

3.1.4.5 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

การให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีนั้น สามารถที่จะพิจารณาได้จากการที่รัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้กำหนดหลักประกันให้แก่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพื่อที่จะใช้เป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติหน้าที่แก่องค์กรภายใต้รัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่สอดคล้องกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนั้น ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นตัวกำหนดแนวทางสำหรับกิจกรรมหรือการกระทำทั้งหลายของรัฐ และเป็นมาตรฐานสำหรับการจัดระเบียบและยกระดับการมีชีวิตอยู่อย่างสมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ จึงได้มีการยกระดับความผูกพันของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จากความผูกพันทางจารีตประเพณีและศีลธรรม ขึ้นมาสู่ระดับความเป็นหน้าที่ตามกฎหมาย และหน้าที่ตามกฎหมายนั้นก็คือรัฐธรรมนูญ ซึ่งได้มีการทำให้เป็นรูปธรรมสามแนวทาง²⁵⁹ ดังนี้

(1) ตามรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีนั้น ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้รับประกันโดยรัฐธรรมนูญว่า เป็นศูนย์กลางของความสนใจสำหรับระบบสิทธิขั้นพื้นฐาน ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเคยวินิจฉัยไว้ในคำวินิจฉัยช่วงแรกๆ ว่าระบอบการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวความคิดที่ว่า “มนุษย์ทุกคนมีคุณค่าในตัวเอง และเสรีภาพรวมทั้งความเสมอภาคเป็นคุณค่าพื้นฐานที่มีความถาวรสำหรับความเป็นเอกภาพของรัฐ” และยังมีคำวินิจฉัยต่อมาว่า “ในการปกครองระบอบเสรีประชาธิปไตยนั้น ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็คือคุณค่าที่สูงที่สุด” และท้ายที่สุดมีคำวินิจฉัยว่า “ศูนย์กลางของระบบแห่งกฎหมายตามรัฐธรรมนูญ ก็คือคุณค่าและศักดิ์ศรีแห่งบุคคลในฐานะที่เป็นสมาชิก ซึ่งสามารถกำหนดชะตากรรมของตนเองได้อย่างเสรี ในสังคมเสรีประชาธิปไตย” จากแนวคำวินิจฉัยที่ได้กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็คือหลักการพื้นฐานของระบบแห่งคุณค่าตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ และเมื่อรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของระบบกฎหมายในประเทศ หลักประกันตามรัฐธรรมนูญในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ย่อมเป็นศูนย์กลางของระบบกฎหมายด้วย

(2) การกำหนดคุณค่าสำหรับสังคมซึ่งเป็นคุณสมบัติประการหนึ่งของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ได้จากการมีหลักประกันในรัฐธรรมนูญ โดยมาตรา 1 วรรคหนึ่ง ประโยคที่สองได้กำหนดให้เป็นภารกิจของอำนาจรัฐทั้งหลาย ที่จะต้องเคารพและให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรี

²⁵⁹ บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, รายงานการวิจัย เรื่อง หลักการใช้เสรีภาพของมนุษย์ที่ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 54-59.

ความเป็นมนุษย์อย่างเต็มที่ และมาตรา 79 วรรคสาม ยังตีกรอบอำนาจในการแก้ไขเปลี่ยนแปลง มาตรา 1 ของรัฐธรรมนูญ ทำให้หลักการศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่อาจถูกแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ นอกจากนี้ นักวิชาการชาวเยอรมันยังพิจารณาต่อไปอีกว่า ข้อผูกมัดต่ออำนาจรัฐของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ควรจำกัดเฉพาะในส่วนที่เป็นการแสดงออกของการใช้อำนาจรัฐเท่านั้น หากแต่จะต้องรวมไปถึงการดำเนินกิจกรรมของรัฐที่มีใช้การแสดงออกของการใช้อำนาจรัฐด้วย ทั้งนี้การดำเนินกิจกรรมดังกล่าว จะต้องเป็นการดำเนินการเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายของรัฐเท่านั้น จึงเห็นได้ว่า ไม่ว่าอำนาจรัฐจะปรากฏตัวในรูปแบบใด ก็มีหน้าที่ที่จะต้องให้ความเคารพและคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เสมอไป

การให้ความเคารพนั้นหมายถึง การมีหน้าที่ที่จะต้องแสดงความนับถือ กล่าวคือ ฝ่ายอำนาจรัฐไม่อาจดำเนินการใดๆ ที่เป็นการล่วงละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนั้นความหมายของการให้ความเคารพจึงนำไปสู่การละเว้นการดำเนินการบางประการ ส่วนการคุ้มครองนั้น เป็นกรณีที่รัฐต้องลงมือดำเนินการบางอย่าง รัฐจึงต้องดำเนินการเพื่อให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้รับการคุ้มครองตามความเป็นจริงในทางปฏิบัติหน้าที่ในการให้ความคุ้มครองสามารถออกได้หลายรูปแบบ เช่น มีการตรากฎหมายในระดับพระราชบัญญัติ กฎหมายลำดับรอง การวางแนวคำพิพากษา หรือการดำเนินการอื่นๆ ของรัฐ เป็นต้น อำนาจหน้าที่ของรัฐในการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้สามารถใช้เป็นฐานทางกฎหมายในการใช้กำลังเข้าคุ้มครองและปกป้องด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้กำลังทหารเข้าต่อสู้เมื่อมีการรุกรานจากนอกประเทศ กรณีนี้เป็นเรื่องสำคัญสำหรับสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมาก รัฐธรรมนูญจึงได้มีการบัญญัติในมาตรา 26²⁶⁰ ห้ามมีการเตรียมและในการทำสงครามที่มีลักษณะเป็นการรุกรานอย่างเด็ดขาด พร้อมทั้งกำหนดโทษทางอาญาสำหรับผู้ที่กระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนต่อมาตราดังกล่าวด้วย ดังนั้นจะเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้มีบทบัญญัติที่แสดงถึงการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้อย่างชัดเจน

(3) มาตรา 1 วรรคหนึ่ง ที่กำหนดหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ ที่จะต้องให้ความเคารพและคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น นอกจากจะมีอิทธิพลต่อฝ่ายอำนาจรัฐแล้ว บทบัญญัติดังกล่าวยังมีอิทธิพลต่อภาคเอกชนด้วย กล่าวคือ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กลายเป็นสิ่งที่แต่ละต้องไม่ได้แม้แต่ในภาคเอกชนก็ตาม สำหรับในมาตรานี้อาจกล่าว

²⁶⁰ Basic Law for the Federal Republic of Germany, Article 26 : Acts tending to and undertaken with intent to disturb the peaceful relations between nations, especially to prepare for a war of aggression, shall be unconstitutional. They shall be made a criminal offence.

Weapons designed for warfare may be manufactured, transported or marketed only with the permission of the Federal Government. Details shall be regulated by a federal law.

ได้ว่าผู้ร่างรัฐธรรมนูญตั้งใจจะไม่ระบุให้ฝ่ายอำนาจรัฐเป็นผู้มีหน้าที่ตามมาตรา 1 นี้แต่เพียงอย่างเดียว Dr. Susterhenn กรรมการผู้ร่วมร่างรัฐธรรมนูญได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับ มาตรา 1 วรรคหนึ่งว่า “บทบัญญัตินี้ เป็นการกำหนดแบบสัมบูรณ์ (Absolute) ที่ใช้สำหรับทุกผู้ทุกนาม กล่าวคือ ใช้บังคับ ทั้งกับฝ่ายอำนาจรัฐและฝ่ายเอกชนทุกคน รวมทั้งสถาบันในทางสังคมทั้งหลายอีกด้วย” โดยหลักการ แล้วอาจกล่าวได้ว่า เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีผลใช้บังคับกับระบบ กฎหมายเอกชนด้วย อย่างไรก็ตามยังมีคำถามอยู่ว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีผลที่เป็นรูปธรรม อย่างไรต่อความสัมพันธ์ในระหว่างผู้ถือสิทธิตามกฎหมายเอกชนด้วย เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า ศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์มีคุณสมบัติของการเป็นผลจากคุณค่าทางสังคมโดยรัฐธรรมนูญ ฉะนั้น ผลดังกล่าวจึง ย่อมแผ่ซ่านไปทั่วระบบกฎหมายทั้งหมด ซึ่งรวมถึงกฎหมายเอกชนด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ศักดิ์ศรีความ เป็นมนุษย์ย่อมเป็นมาตรฐานสำคัญที่เป็นตัวกำหนดทิศทางสำหรับการสร้างสรรค์และการใช้กฎเกณฑ์ ทางกฎหมายเอกชนด้วย

3.1.4.6 การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของกฎหมาย ระหว่างประเทศของสหพันธสาธารณรัฐเยอรมนี

สหพันธสาธารณรัฐเยอรมนีเป็นหนึ่งในสมาชิกภาคีขององค์การ สหประชาชาติและสหภาพยุโรปเช่นเดียวกับประเทศอังกฤษและสาธารณรัฐฝรั่งเศส ดังนั้น เมื่อ ต้องพิจารณาหลักการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของกฎหมายระหว่างประเทศ จึง ต้องพิจารณาว่ามีสนธิสัญญาหรือกติการะหว่างประเทศใดที่ผูกพันองค์การสหประชาชาติและสหภาพ ยุโรปในการคุ้มครองต่อสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตามที่ได้เคยกล่าวไว้ในหัวข้อ 3.1.1.3 (การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของกฎหมายระหว่างประเทศของประเทศ อังกฤษ) ซึ่งจะพบว่าองค์การสหประชาชาติและสหภาพยุโรป ได้มีการให้ความสำคัญและให้ความ คุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ว่าเป็นคุณค่าของบุคคลที่มีอาจล่วงละเมิดได้ เช่น มีการจัดทำ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน การปฏิเสศการทรมานหรือการลงโทษอย่างไร้มนุษยธรรม หรือ การกระทำที่คนเป็นทาสหรือให้อยู่ในฐานะคล้ายทาสได้ ตลอดจนการจัดทำสนธิสัญญาสหภาพยุโรป ค.ศ. 1992 (Treaty on European Union, 1992) ที่มีเจตนารมณ์ของกฎหมายเพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ อีกทั้งในกฎบัตรสหภาพยุโรปว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 2000 ได้ให้ความสำคัญใน คุณค่าที่มีอยู่ในตัวมนุษย์และหลักการเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สหพันธสาธารณรัฐเยอรมนีใน ฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์การสหประชาชาติและสหภาพยุโรป จึงต้องมีพันธกรณีที่จะต้องให้ความ คุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่ประชาชนในรัฐตนเองด้วยเช่นกัน

3.1.4.7 คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เกี่ยวกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้อธิบายเกี่ยวกับการล่วงล้ำขอบเขตการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ว่ามีลักษณะดังต่อไปนี้ การเหยียดคนให้ลงต่ำ การเหยียดหยาม และการพิพากษาที่เป็นการทารุณ หรือหนักจนเกินเหตุ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะการลดฐานะของคนลงเป็นเพียงวัตถุ โดยศาลเห็นว่าการที่รัฐทำให้มนุษย์กลายเป็นวัตถุย่อมเป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเท่ากับเป็นการยอมรับบุคลิกภาพของมนุษย์ตามจารีตประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันมา ทั้งยังเป็นการยอมรับในสิทธิเรียกร้องของมนุษย์ในส่วนที่เกี่ยวกับคุณค่า (Value) อันควรแก่การเคารพของมนุษย์²⁶¹

ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้ลองใช้ “สูตรแห่งการลดคนลงเป็นวัตถุ” มาเป็นแนวในการเขียนคำพิพากษา โดยศาลระบุว่า การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมนุษย์ถูกปฏิบัติโดยวิธีการที่ทำให้เกิดความสงสัยในตัวบุคคลของมนุษย์ผู้นั้น หรือเป็นกรณีที่มีการปฏิบัติต่างๆ เป็นการย้ายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามอำเภอใจ หากฝ่ายรัฐมีการปฏิบัติหรือการดำเนินการใดที่อาจกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยไม่เคารพในคุณค่า ซึ่งมนุษย์แต่ละคนย่อมมีอยู่ในตนเอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การล่วงล้ำต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จะเกิดขึ้นเมื่อมีการปฏิบัติต่อมนุษย์โดยปราศจากความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลนั้น²⁶²

สูตรแห่งการลดคนลงเป็นวัตถุนี้ยังเป็นที่ถกเถียงในแวดวงวิชาการ เพราะเกิดการตั้งคำถามต่อไปว่า นอกจากมี “การย้ายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามอำเภอใจ” ซึ่งเป็นการกระทำอันขัดต่อกฎหมายแล้ว ยังมี “การย้ายต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ไม่เป็นการตามอำเภอใจ” อีกหรือไม่ และการกระทำดังกล่าวจะชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ และอะไรคือความหมายของเงื่อนไขที่ว่า “การปฏิบัติต่อมนุษย์ที่เป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น จะต้องเป็นการแสดงออกซึ่งเป็นการเหยียดหยามต่อคุณค่าของความเป็นคน” อย่างไรก็ตาม คำถามข้างต้นก็ยังคงยังไม่ได้รับการตอบสนองให้เกิดความกระจ่างเท่าที่ควร กระนั้นหากพิจารณาจากแนวคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ก็จะพอหาความหมายได้ว่า จะปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์คนใดคนหนึ่งราวกับว่าเขาผู้นั้นมิใช่มนุษย์ไม่ได้ แม้ว่าในการปฏิบัติเช่นนั้นใช้อำนาจรัฐเองมิได้

²⁶¹ บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, รายงานการวิจัย เรื่องหลักการใช้เสรีภาพของมนุษย์ที่ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 83.

²⁶² บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, รายงานการวิจัย เรื่องหลักการใช้เสรีภาพของมนุษย์ที่ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 83-84.

ต้องการย้ายต่อคุณค่าของบุคคล หากแต่กระทำไปด้วยความปรารถนาดีก็ตาม ดังนั้นหากพิจารณาจากแนวคำพิพากษาก็เป็นการยืนยันสูตรแห่งการลดคนลงเป็นวัตถุโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ปัญหาของสูตรดังกล่าวก็ยังมีอยู่คือ ความไม่ชัดเจนของสูตรนี้นั่นเอง

นอกจากนี้ ศ.ดร.บุญศรี มีวงศ์อุโฆษได้พิจารณาเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามมาตรา 1 วรรคหนึ่ง มักถูกละเมิดอยู่เสมอ สามารถแบ่งได้ 5 เรื่อง ดังนี้²⁶³

(1) เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเสมอภาคของมนุษย์ การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในประเด็นนี้ ได้แก่ การกดคนลงเป็นทาส การปฏิบัติต่อมนุษย์อย่างไม่เท่าเทียมกัน โดยพิจารณาจากชาติพันธุ์เป็นหลัก นอกจากนี้ การดำเนินกิจการธุรกิจโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดหาเด็กหรือเยาวชนเพื่อรับเป็นบุตรบุญธรรมก็ถูกมองว่าเป็นธุรกิจที่ละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วย

(2) เป็นเรื่องเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิที่มนุษย์สามารถจะมีเอกลักษณ์ในตัวเอง (Identity) และบูรณภาพ (Integrity) แห่งตนเองทางด้านร่างกาย ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ย่อมปฏิเสธการทรมาณร่างกายหรือการลงโทษโดยทำให้เจ็บเนื้อเจ็บตัว เช่น การเขียน เป็นต้น แต่กรณีดังกล่าว ไม่รวมถึงการบังคับให้ผู้ต้องหาเปลี่ยนทรงผม หรือลักษณะหนวดเครา เพื่อให้พยานเข้าชี้ตัวได้ถูกต้องยิ่งขึ้น

(3) เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิทธิที่มนุษย์สามารถมีเอกลักษณ์และบูรณภาพแห่งตนเองทางด้านจิตใจ ลักษณะตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ เช่น การใช้เครื่องจับเท็จ การใช้เซรุ่มฉีดเข้าร่างกายมนุษย์เพื่อให้บุคคลนั้นพูดความจริง หรือการใช้วิธีการสะกดจิต วิธีการดังกล่าวนี้รัฐไม่อาจนำมาใช้กับประชาชนได้ นอกจากนี้ รัฐก็ไม่อาจทำลายความเป็นเอกลักษณ์ในตัวเองของมนุษย์แต่ละคนได้ ไม่ว่าจะกระทำในที่คุมขัง หรือเรือนจำ หรือแม้กระทั่งในสถานบำบัดผู้ป่วยโรคจิตก็ตาม อีกทั้งเกียรติหรือศักดิ์ศรีนั้นมีอยู่ภายใต้การคุ้มครองของมาตรา 1 วรรคหนึ่งเพียงมาตราเดียว หากแต่เป็นประเด็นของการละเมิดเกียรติหรือศักดิ์ศรี โดยการทำให้รู้สึกต่ำต้อยหรือกดขี่เหยียดหยาม

(4) เป็นเรื่องเกี่ยวกับการจำกัดการใช้อำนาจของฝ่ายผู้ถืออำนาจรัฐ ประเด็นเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในเรื่องนี้นั้นสืบเนื่องมาจากความต้องการที่จะคุ้มครองประชาชนตามหลักนิติรัฐ โดยต้องการให้เกิดกระบวนการพิจารณาคดีต่างๆ ที่เป็นธรรม ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้เคยมีคำพิพากษาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมว่า “กฎเกณฑ์อันเคร่งครัดที่ว่า ภายในกรอบที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบัญญัติไว้ ผู้ต้องหาจะต้องได้รับโอกาสที่จะชี้แจงเกี่ยวกับข้อกล่าวหาต่างๆ รวมทั้งมีสิทธิเสนอพยานหลักฐานแวดล้อมกรณีต่างๆ ที่เป็นคุณต่อตนเข้าสู่การพิจารณา โดยพยานหลักฐานแวดล้อมกรณีต่างๆ เหล่านี้จะต้องได้รับการ

²⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85-89.

พิสูจน์ตรวจสอบ หรือจะต้องได้รับการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนรอบคอบ” นอกจากนี้ ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเคยพิพากษาว่า “บุคคลย่อมไม่ถูกบังคับให้ต้องให้ปากคำที่อาจเป็นการปรักปรำตนเองได้” โดยระบุเหตุผลว่าหลักการนี้ได้รับอิทธิพลมาจากการที่จะต้องเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

(5) เป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักประกันสำหรับการใช้ชีวิตแบบปัจเจกชน (Individual Life) และการใช้ชีวิตแบบรวมหมู่กันเป็นสังคม (Social Life) ของมาตรา 1 วรคหนึ่งแห่งรัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ซึ่งให้หลักประกันสำหรับการดำรงชีวิตแบบมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ หากพิจารณาการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังที่ต้องอยู่รวมกัน 3 คน ในห้องขังขนาด 2.3 ตารางเมตร พร้อมโถส้วมหนึ่งโถ โดยไม่มีฝักัน สภาพดังกล่าวศาลสูงแห่งมลรัฐได้มีความเห็นว่าเป็นสภาพความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังดังกล่าว ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นสภาพที่เทียบพร้อมด้วยหลักประกันในการดำรงชีวิตเช่นที่มนุษย์ควรจะได้รับ เช่นเดียวกับสภาพห้องขังที่ผู้ต้องขังต้องทนต่อสิ่งปฏิญูล อันเกิดจากสภาพส้วมที่อุดตันเป็นประจำ”

จะเห็นได้ว่าเรื่องต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้ สามารถสะท้อนให้เห็นว่า ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้กำหนดลักษณะของการล่วงล้ำขอบเขตของการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้อย่างชัดเจน ซึ่งมีตัวอย่างคำวินิจฉัยเกี่ยวกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือ

3.1.4.7.1 คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 30, 1

หลักการตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1 ของรัฐธรรมนูญที่ห้ามมิให้ล่วงละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขว่า ภายใต้สภาพการณ์ใดที่อาจจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ ซึ่งตามปกติแล้วไม่อาจหาสาเหตุให้เป็นเงื่อนไขทั่วไปได้ หากแต่จะต้องพิจารณาจากข้อเท็จจริงเป็นกรณี หากพิจารณาจากหลักทั่วไปที่ว่า มนุษย์ไม่อาจถูกมองคุณค่าว่าเป็นเพียงวัตถุแห่งการกระทำของรัฐได้นั้น หลักดังกล่าวเป็นเพียงทำให้สามารถตีความในกรณีที่เป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้เท่านั้น มนุษย์จะต้องไม่ถูกทำให้เป็นเพียงวัตถุแห่งการกระทำไม่เพียงเฉพาะในความสัมพันธ์ในทางสังคมเท่านั้น นอกจากนี้ ยังรวมถึงความสัมพันธ์ในทางกฎหมายด้วย ในกรณีของความสัมพันธ์ในทางกฎหมายนั้นจะต้องเป็นกรณีที่มนุษย์ไม่ได้รับการคำนึงถึงในสายตาของกฎหมาย การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยการบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นจะต้องเป็นกรณีที่กฎหมายนั้นได้กำหนดให้มีการกระทำตามกฎหมายนั้นในกรณีใดกรณีหนึ่งเป็นการปฏิบัติการตามกฎหมายหากการปฏิบัติการดังกล่าวนี้ไปกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กรณีที่แสดงออกถึงการลบหลู่คุณค่าของมนุษย์ การกระทำในความหมายนี้ย่อมถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

3.1.4.7.2 คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 39, 1

ศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยเรื่องการอนุญาตให้ทำแท้งว่าขัดกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญหรือ โดยการพิจารณาถึงความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของมาตรา 128 เอ ของประมวลกฎหมายอาญา ฉบับที่ 5 ของกฎหมายปฏิรูปกฎหมายอาญา ลงวันที่ 18 มิถุนายน 1974 ว่าไม่สอดคล้องกับมาตรา 2 วรค 2 ประโยคที่ 118 ประกอบกับมาตรา 1 วรค 119 กฎหมายพื้นฐาน ดังนั้น กฎหมายดังกล่าวจึงเป็นโมฆะในกรณีที่กฎหมายดังกล่าวได้ยกเว้นให้มีการทำแท้งได้ โดยปราศจากความผิดในทางอาญา แม้ว่าการทำแท้งนั้นจะเป็นกรณีที่ปราศจากเหตุผลที่เป็นคุณค่าที่สำคัญของรัฐธรรมนูญ โดยให้เหตุผลว่า

1) ชีวิตที่อยู่ในครรภ์มารดานั้น ถือว่าเป็นชีวิตอีกชีวิตหนึ่งที่อยู่ภายใต้การคุ้มครองของรัฐธรรมนูญ (มาตรา 2 วรคสอง ประโยคที่หนึ่ง และมาตรา 1 วรคหนึ่ง กฎหมายพื้นฐาน) หน้าที่ในการคุ้มครองรัฐนั้นมีได้ห้ามเฉพาะการแทรกแซงโดยตรงของรัฐต่อชีวิตที่เติบโตในครรภ์ของมารดา หากแต่รัฐยังจำต้องคุ้มครองและสนับสนุนต่อชีวิตดังกล่าวด้วย

2) หน้าที่ของรัฐในการคุ้มครองต่อชีวิตในครรภ์มารดานั้น เป็นหน้าที่ที่รัฐมีต่อมารดา

3) ตามหลักทั่วไปแล้ว การคุ้มครองชีวิตที่อยู่ในครรภ์มารดานั้น เป็นการคุ้มครองที่กินเวลาตลอดระยะเวลาที่มารดากำลังตั้งครรภ์อยู่ การคุ้มครองของรัฐดังกล่าวย่อมมาก่อนสิทธิในการกำหนดของตนเองของมารดา

4) ฝ่ายนิติบัญญัติอาจบัญญัติกฎหมายในการไม่ให้ความเห็นชอบในการทำแท้งโดยวิธีการอื่นๆ ยกเว้นโดยวิธีการกำหนดโทษในทางอาญา ประเด็นสำคัญ คือมาตรการทั้งหมดที่มุ่งหมายคุ้มครองชีวิตในครรภ์มารดานั้นได้รับหลักประกันในการคุ้มครองหรือไม่ มาตรการสุดท้ายเมื่อการคุ้มครองที่รัฐธรรมนูญเห็นว่าเป็นความจำเป็นไม่อาจบรรลุเป้าหมายได้ ด้วยวิธีการอื่นกรณีนั้นย่อมเป็นภาระหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติที่ก่อให้เกิดความมั่นคงต่อชีวิตในครรภ์มารดาด้วยวิธีการของกฎหมายอาญา มาตรา 2 กฎหมายพื้นฐาน “(2) บุคคลมีสิทธิในชีวิตและร่างกาย ...” มาตรา 1 วรค 1 กฎหมายพื้นฐาน “(1) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มิอาจถูกล่วงละเมิดได้ เป็นภาระหน้าที่ของอำนาจรัฐที่จะต้องเคารพและคุ้มครองในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์...”

5) การให้มีการตั้งครุฑต่อไปในบางกรณีอาจจะไร้เหตุผล ในกรณีที่การทำแท้งเป็นความจำเป็น เพื่อป้องกันมารดาจากอันตรายต่อชีวิตของมารดา หรือต่ออันตรายที่อาจจะก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสุขภาพของมารดา นอกจากนี้ ฝ่ายนิติบัญญัติยังมีอำนาจที่จะกำหนดกรณีข้อยกเว้นอื่นๆ ที่เป็นอันตรายอย่างร้ายแรงต่อผู้เป็นมารดา ซึ่งลักษณะรุนแรงดังได้กล่าวแล้ว อันเป็นการแสดงถึงความรู้เหตุผลที่จะให้มารดาตั้งครุฑต่อไป ในกรณีเช่นนี้ย่อมอนุญาตให้มีการทำแท้งได้

6) กฎหมายปฏิรูปกฎหมายอาญา ฉบับที่ 5 ลงวันที่ 18 มิถุนายน 1974 จึงเป็นการไม่ถูกต้องตามขอบเขตที่จำต้องกระทำตามภาระหน้าที่ในทางรัฐธรรมนูญ กฎหมายดังกล่าวจึงตกเป็นโมฆะ

3.1.4.7.3 คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 45, 187

1) การลงโทษจำคุกตลอดชีวิตสำหรับบุคคลที่ฆ่าบุคคลอื่น ตามมาตรา 211 วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายอาญา ไม่ถือว่าเป็นการขัดกับหลักของรัฐธรรมนูญ

2) การพิพากษาคดีในปัจจุบันนั้นเป็นที่เข้าใจกันว่า
ก ร ณี
ไม่อาจวินิจฉัยให้มีการพิพากษาเพื่อให้จำคุกตลอดชีวิตภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยมาตรการเรื่องโทษทางอาญา และภายใต้การคำนึงถึงในทางปฏิบัติตามความในมาตรานี้ อันเป็นเหตุทำให้เกิดความเสียหายต่อกายหรือจิตใจที่เป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

3) กรณียอมถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของเงื่อนไขของการลงโทษทางอาญาที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในกรณีที่ผู้ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิตโดยหลักพื้นฐานแล้วบุคคลนั้นยังคงมีโอกาสอยู่ที่จะกลับคืนไปสู่อิสรภาพอีกครั้ง ลำพังความเป็นไปได้ที่บุคคลนั้นจะได้รับการอภัยโทษนั้นหาเพียงพอไม่ แต่โดยจริงแล้วตามหลักนิติรัฐจะต้องมีเงื่อนไขที่สามารถจะยุติการบังคับการลงโทษจำคุกตลอดชีวิตได้ และกระบวนการดังกล่าวนั้นจะต้องได้รับการบัญญัติไว้โดยกฎหมาย

3.1.4.7.4 คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 48, 327

ศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยเกี่ยวกับการใช้ชื่อสกุลของหญิงว่า สำหรับการสมรสที่ได้กระทำระหว่างวันที่ 1 เมษายน 1976 ซึ่งเป็นช่วงที่กฎหมายจำกัดมิให้ชื่อสกุลของหญิง (Geburtsname) เป็นชื่อสกุลของคู่สมรส ตามมาตรา 1355 ประโยคแรกของประมวลกฎหมายแพ่ง (BGB) บทบัญญัติเดิม (ก่อนการแก้ไข) จึงไม่สอดคล้องกับมาตรา 3 วรรคสอง ตามมาตรา 1355 ประโยคแรกได้กำหนดว่า ให้ชื่อสกุลของฝ่ายชายเป็นชื่อสกุลของ คู่สมรส โดยมีให้ใช้ชื่อสกุลของฝ่ายหญิงเป็นชื่อสกุลของคู่สมรส ดังนั้น เฉพาะฝ่ายชาย จึงสามารถใช้ชื่อสกุลของตนเป็นชื่อสกุลต่อไปได้ ปัญหาว่าชื่อสกุลของฝ่ายใดที่ควรจะเป็นชื่อสกุลหลังการสมรสนั้น ในกรณีนี้กฎหมายได้ยึดโยงกับความเป็นฝ่ายชาย กฎเกณฑ์ดังกล่าวจึงเป็นการละเมิดต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของสตรีอันมีผลมาจากมาตรา 3 วรรคสอง GG การทำให้สตรีเสียเปรียบในกรณีนี้มิได้รับการแก้ไขแม้จะให้ชื่อสกุลของสตรีสามารถที่จะเพิ่มเติมต่อจากชื่อสกุลของฝ่ายชายก็ตาม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งได้มีการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันสำหรับสตรีในกรณีการใช้ชื่อสกุลของบุตร เพราะมาตรา 1616 BGB ได้กำหนดให้ใช้ชื่อสกุลของฝ่ายบิดาเท่านั้นการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันของคู่สมรสตามมาตรา

1355 (บทบัญญัติเดิม) นั้นไม่สามารถให้เหตุผลอันเนื่องมาจากความแตกต่างในทางกายภาพได้ ดังนั้น ในกรณีนี้ความเท่าเทียมกันของสามีภรรยาในขอบเขตของความเป็นเอกภาพของครอบครัวจึงถูกกระทบโดยการที่กฎหมายกำหนดให้ชื่อสกุลของฝ่ายชายเป็นชื่อสกุลหลังการสมรสกัน ซึ่งโดยแท้จริงแล้วไม่มีความแตกต่างอันเป็นสาระสำคัญระหว่างชายและหญิง ในกรณีนี้มาตรา 1355 (บทบัญญัติเดิม) ของ BGB จึงไม่สามารถแสดงให้เห็นว่าการกำหนดดังกล่าวมีเหตุผลอันจำเป็น สำหรับกฎเกณฑ์ดังกล่าวการอธิบายความคิดในทางกฎหมายของบทบัญญัติเดิมนั้น อธิบายว่าชื่อสกุลของฝ่ายชายนั้น ได้แสดงซึ่งความเป็นเอกภาพของชื่อสกุลครอบครัว เพราะฝ่ายชายเป็นตัวแทนของครอบครัวในความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกและฝ่ายชายมีหน้าที่ที่แตกต่างไปจากฝ่ายหญิง แต่อย่างไรก็ตามศาลรัฐธรรมนูญเห็นว่าสภาพการณ์ดังกล่าวนี้ไม่สามารถจะให้เหตุผลของการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันระหว่างสามีภรรยาในเรื่องของการใช้ชื่อสกุลได้

มาตรา 3 วรรคสอง ได้ห้ามมิให้อาศัยความเป็นชายหรือหญิงเป็นเหตุผลที่สำคัญสำหรับการปฏิบัติให้แตกต่างกันในทางกฎหมาย แต่ห้ามมิได้ห้ามให้มีการปฏิบัติให้แตกต่างระหว่างหญิงและชาย เพราะเหตุผลของความแตกต่างกันในทางกายภาพและทางภาระหน้าที่ อันเป็นธรรมชาติของการดำเนินชีวิตของหญิงและชาย แต่ลำพังการปฏิบัติให้แตกต่างกันโดยอาศัยเหตุผลจากประเพณีวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียวนั้นไม่อาจจะถือว่าเป็นเหตุผลอันสมควร หลักตามรัฐธรรมนูญจะสูญเสียภาระหน้าที่ของหลักอันเป็นกฎหมายสูงสุดสำหรับการทำให้บรรลุผลในอนาคตของการกระทำเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชาย หากสังคมกล้ากลืนยอมรับความเป็นจริงที่เป็นอยู่ในสังคมหลักความเสมอภาคจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดซึ่งจะต้องนำมาใช้อย่างเคร่งครัดเช่นเดียวกันสำหรับผู้หญิงที่ถูกเอาเปรียบ เพราะมาตรา 3 วรรคสอง นั้นมีความมุ่งหมายเพื่อที่จะลดความเสียเปรียบของสตรีในสังคม

3.2 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในกฎหมายระหว่างประเทศ

แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นแนวคิดเป็นที่ให้คุณค่าของการปรากฏตัวของมนุษย์ เพื่อที่จะให้มนุษย์ได้ประพฤติปฏิบัติต่อกันโดยอยู่บนพื้นฐานของการแสดงความเคารพในเกียรติศักดิ์ของบุคคล ไม่ดูถูกหรือทำลายซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่น ดังนั้น แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ให้ต้องแสดงออกหรือปฏิบัติต่อกันอย่างให้เกียรติและเคารพในตัวตนของมนุษย์ด้วยกัน²⁶⁴ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ล้วนเป็นที่ยอมรับในประชาคมโลก ดังนั้น ในสังคมประชาคมโลกจึงได้กำหนดหลักเกณฑ์เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกันและเป็นไปใน

²⁶⁴ ทิพรัตน์ เดิมเพชร, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ : ศึกษากรณีการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ และตามกฎหมายภายใน, หน้า 68.

ทิศทางเดียวกันในทางระหว่างประเทศ ในรูปแบบของการจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศ ตลอดจนการจัดทำอนุสัญญา กติการะหว่างประเทศ ปฏิญญา หรือ กฎบัตรในทางระหว่างประเทศขึ้นมาเพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลขึ้น เพื่อเป็นองค์การที่มีบทบาทในการสร้างแนวทางหรือกำหนดแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตลอดจนสร้างบทบัญญัติที่ให้รัฐภาคีแห่งกฎหมายระหว่างประเทศนั้นๆ ได้มีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เอาไว้ อันเป็นการรับรองว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลได้รับการคุ้มครองภายใต้บริบทในทางระหว่างประเทศ ซึ่งมีกฎหมายระหว่างประเทศหลายฉบับที่มีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งในระดับสากลและระดับภูมิภาคดังต่อไปนี้

3.2.1 กฎหมายระหว่างประเทศในระดับสากล

3.2.1.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (Universal Declaration of Human Rights)

แนวคิดในการจัดให้มีปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ เกิดขึ้นภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้สิ้นสุดลง แม้ว่าฝ่ายสัมพันธมิตรจะเป็นฝ่ายที่มีชัยเหนือฝ่ายอักษะ อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ในสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังกล่าวได้นำซึ่งความหายนะ ความสูญเสียซึ่งชีวิตและทรัพย์สินของประเทศคู่สงครามอย่างมากมายมหาศาล ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลมาจากความทารุณโหดร้ายและไร้ซึ่งมนุษยธรรมของฝ่ายอักษะภายใต้การนำของระบอบนาซีของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีและระบอบฟาสซิสต์ของประเทศอิตาลี จนทำให้ทั่วโลกต่างหวั่นเกรงว่าเหตุการณ์ในลักษณะดังกล่าวจะเกิดขึ้นอีกในอนาคต ดังนั้น เมื่อได้มีการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้นมา จึงได้มีการผลักดันให้องค์การสหประชาชาติเร่งกำหนดแนวทางเพื่อให้ความคุ้มครองซึ่งสิทธิมนุษยชน และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของมวลมนุษยชาติ จนกระทั่งเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 สมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติจึงได้มีมติยอมรับและประกาศใช้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ได้มีบทบัญญัติที่บัญญัติให้ความคุ้มครองแก่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้หลายส่วน โดยเมื่อพิจารณาจากคำปรารภที่บัญญัติว่า²⁶⁵

²⁶⁵ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน Universal Declaration of Human Rights, ศักดิ์ศรีและความยุติธรรม
 ลี ๑ ห รั บ
 เราทุกคน, กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, 2551.

“โดยที่การยอมรับศักดิ์ศรีแต่กำเนิด และสิทธิที่เท่าเทียมกันและที่ไม่อาจเพิกถอนได้ของสมาชิกทั้งมวลแห่งครอบครัวมนุษยชาติ เป็นพื้นฐานแห่งอิสรภาพ ความยุติธรรม และสันติภาพในโลก

โดยที่การไม่นำพาและการหมิ่นในคุณค่าของสิทธิมนุษยชนยังผลให้มีการกระทำอันป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการขัดอย่างร้ายแรงต่อมโนธรรมของมนุษยชาติ และการมาถึงของโลกที่ได้มีการประกาศให้ความมีอิสรภาพในการพูดและความเชื่อ และอิสรภาพจากความหวาดกลัวและความต้องการของมนุษย์ เป็นความปรารถนาสูงสุดของประชาชนทั่วไป

โดยที่เป็นการจำเป็นที่สิทธิมนุษยชนควรได้รับความคุ้มครองโดยหลักนิติธรรม ถ้าจะไม่บังคับให้คนต้องหันเข้าหาการลุกขึ้นต่อต้านทรราชและการกดขี่เป็นวิถีทางสุดท้าย

โดยที่เป็นการจำเป็นที่จะส่งเสริมพัฒนาการแห่งความสัมพันธ์ฉันมิตรระหว่างชาติต่างๆ

โดยที่ประชาชนแห่งสหประชาชาติได้ยืนยันอีกครั้งไว้ในกฎบัตรถึงศรัทธาในสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ในศักดิ์ศรีและค่าของมนุษย์ และในสิทธิที่เท่าเทียมกันของบรรดาชายและหญิง และได้มุ่งมั่นที่จะส่งเสริมความก้าวหน้าทางสังคมและมาตรฐานแห่งชีวิตที่ดีขึ้นในอิสรภาพอันกว้างขวางยิ่งขึ้น

โดยที่รัฐสมาชิกต่างปฎิญาณที่จะบรรลุถึงซึ่งการส่งเสริมการเคารพและการยึดถือสิทธิมนุษยชน และอิสรภาพขั้นพื้นฐานโดยสากล โดยความร่วมมือกับสหประชาชาติ

โดยที่ความเข้าใจร่วมกันในสิทธิและอิสรภาพเหล่านี้ เป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพื่อให้ปฏิญานี้สำเร็จผลเต็มบริบูรณ์

ฉะนั้น บัดนี้ สมัชชาจึงประกาศปฎิญาณสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้ ให้เป็นมาตรฐานร่วมกันแห่งความสำเร็จสำหรับประชาชนทั้งมวลและประชาชาติทั้งหลาย เพื่อจุดมุ่งหมายที่ว่าปัจเจกบุคคลทุกคนและทุกส่วนของสังคม โดยการคำนึงถึงปฏิญานี้เป็นเงื่อนไข จะมุ่งมั่นส่งเสริมการเคารพสิทธิและอิสรภาพเหล่านี้ ด้วยการสอนและการศึกษา และให้มีการยอมรับและยึดถือโดยสากลอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยมาตรการแห่งชาติและระหว่างประเทศอันก้าวหน้าตามลำดับ ทั้งในบรรดา ประชาชนของรัฐสมาชิกด้วยตนเอง และในบรรดาประชาชนของดินแดนที่อยู่ใต้เขตอำนาจแห่งรัฐนั้น”

จากคำปรารภดังกล่าวข้างต้นเป็นการแสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ในการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ว่า การยอมรับศักดิ์ศรีประจำตัวของมนุษย์ เป็นรากฐานแห่งเสรีภาพ ความยุติธรรม และสันติภาพในโลก และสมาชิกทั้งหลายแห่งสหประชาชาติ ได้

ให้ความยั่งยืนไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติถึงความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในศักดิ์ศรีและคุณค่าของตัวบุคคล นอกจากนี้ ตามบทบัญญัติแห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนยังได้มีบทบัญญัติให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ดังต่อไปนี้²⁶⁶

ข้อ 1 มนุษย์ทั้งหลายเกิดมาอิสระเสรีและเท่าเทียมกันทั้งศักดิ์ศรีและสิทธิทุกคนได้รับประสิทธิประสาทเหตุผล และ มโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันอย่างฉันท์พี่น้อง²⁶⁷

ข้อ 2 ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพทั้งปวงตามที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากการแบ่งแยกไม่ว่าชนิดใด อาทิ เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น พื้นเพทางชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน การเกิด หรือสถานะอื่น นอกเหนือจากนี้ จะไม่มีการแบ่งแยกใดบนพื้นฐานของสถานะทางการเมือง ทางกฎหมาย หรือทางกึ่งระหว่างประเทศของประเทศ หรือดินแดนที่บุคคลสังกัด ไม่ว่าดินแดนนี้จะเป็นเอกราช อยู่ในความพิทักษ์ มิได้ปกครองตนเอง หรืออยู่ภายใต้การจำกัดอธิปไตยอื่นใด²⁶⁸

ข้อ 3 ทุกคนมีสิทธิในการมีชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งบุคคล²⁶⁹

ข้อ 4 บุคคลใดจะตกอยู่ในความเป็นทาส หรือสภาวะจำยอมไม่ได้ ทั้งนี้ ห้ามความเป็นทาส และการค้าทาสทุกรูปแบบ²⁷⁰

²⁶⁶ สมคิด เลิศไพฑูรย์, หลักความเสมอภาคตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, ปีที่ 1, ฉบับที่ 1, (เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม 2546)

²⁶⁷ **Universal Declaration of Human Rights, Article 1** : All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood.

²⁶⁸ **Universal Declaration of Human Rights, Article 2** : Everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth in this Declaration, without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status. Furthermore, no distinction shall be made on the basis of the political, jurisdictional or international status of the country or territory to which a person belongs, whether it be independent, trust, non-self-governing or under any other limitation of sovereignty.

²⁶⁹ **Universal Declaration of Human Rights, Article 3** : Everyone has the right to life, liberty and security of person.

²⁷⁰ **Universal Declaration of Human Rights, Article 4** : No one shall be held in slavery or servitude; slavery and the slave trade shall be prohibited in all their forms.

ข้อ 5 บุคคลใดจะถูกทรมาน หรือได้รับการปฏิบัติ หรือการลงโทษซึ่งทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือหยามเกียรติมิได้²⁷¹

ข้อ 6 ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับทุกแห่งหนว่าเป็นบุคคลตามกฎหมาย²⁷²

ข้อ 7 ทุกคนเสมอภาคกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใด อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญญานี้ และจากการยุยงให้มีการเลือกปฏิบัติดังกล่าว²⁷³

ข้อ 10 ทุกคนย่อมมีสิทธิในความเสมอภาคอย่างเต็มที่ในการได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและเปิดเผยจากศาลที่อิสระและไม่ลำเอียงในการพิจารณากำหนดสิทธิและหน้าที่ของตนและข้อกล่าวหาอาญาใดต่อตน²⁷⁴

ข้อ 21 (2) ทุกคนมีสิทธิที่จะเข้าถึงบริการสาธารณะในประเทศตนโดยเสมอภาค

(3) เจตจำนงของประชาชนจะต้องเป็นพื้นฐานแห่งอำนาจการปกครอง ทั้งนี้ เจตจำนงนี้จะต้องแสดงออกทางการเลือกตั้งตามกำหนดเวลาและอย่างแท้จริง ซึ่งต้องเป็นการออกเสียงอย่างทั่วถึงและเสมอภาค และต้องเป็นการลงคะแนนลับ หรือวิธีการลงคะแนนโดยอิสระในทำนองเดียวกัน²⁷⁵

²⁷¹ **Universal Declaration of Human Rights, Article 5** : No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.

²⁷² **Universal Declaration of Human Rights, Article 6** : Everyone has the right to recognition everywhere as a person before the law.

²⁷³ **Universal Declaration of Human Rights, Article 7** : All are equal before the law and are entitled without any discrimination to equal protection of the law. All are entitled to equal protection against any discrimination in violation of this Declaration and against any incitement to such discrimination.

²⁷⁴ **Universal Declaration of Human Rights, Article 10** : Everyone is entitled in full equality to a fair and public hearing by an independent and impartial tribunal, in the determination of his rights and obligations and of any criminal charge against him.

²⁷⁵ **Universal Declaration of Human Rights, Article 21** : ...(2) Everyone has the right to equal access to public service in his country.

(3) The will of the people shall be the basis of the authority of government; this will shall be expressed in periodic and genuine elections which shall be by universal and equal suffrage and shall be held by secret vote or by equivalent free voting procedures.

ข้อ 23 (2) ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับค่าจ้างที่เท่าเทียมกัน สำหรับงานที่เท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด²⁷⁶

ข้อ 26 (1) ทุกคนมีสิทธิในการศึกษา การศึกษาจะต้องให้เปล่าอย่างน้อยในขั้นประถมศึกษาและขั้นพื้นฐาน การศึกษาระดับประถมจะต้องเป็นภาคบังคับ การศึกษาด้านวิชาการและวิชาชีพจะต้องเปิดเป็นการทั่วไป และการศึกษาระดับสูงขึ้นไปจะต้องเข้าถึงได้อย่างเสมอภาคสำหรับทุกคนบนพื้นฐานของคุณสมบัติความเหมาะสม²⁷⁷

ตามบทบัญญัติของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนข้างต้นนั้น เป็นบทบัญญัติที่ให้การรับรองว่ามนุษย์ทั้งหลายมีอิสระเสรีและมีความเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีและสิทธิ และบุคคลใดจะถูกรังแกหรือได้รับการปฏิบัติ หรือการลงโทษที่ทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือมีลักษณะที่
ก ช ญ ะ
เป็นการหยามเกียรติมิได้ อันเป็นการให้คุณค่าในความเป็นอยู่ของตัวมนุษย์ในสังคม เพื่อให้มนุษย์ได้ดำเนินชีวิตและพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองได้เต็มที่ในขอบเขตที่มนุษย์พึงกระทำได้โดยไม่เป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือสิทธิของผู้อื่น

หลังจากที่ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้ประกาศใช้อย่างเป็นทางการและเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในระดับนานาชาติ องค์การสหประชาชาติจึงได้มีการแปลเจตนา และขยายข้อความของหลักการของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนให้มีความละเอียดและชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วยการจัดทำกติการะหว่างประเทศที่มีผลบังคับทางกฎหมายขึ้น แต่การร่างกติการะหว่างประเทศดังกล่าวมีข้อแตกต่างระหว่างประเทศภาคีสมาชิกขององค์การสหประชาชาติในเรื่องการให้ความสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองซึ่งถือว่าเป็นสิทธิในด้านลบ (Negative Rights) กับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมซึ่งถือว่าเป็นสิทธิในด้านบวก (Positive Rights) ด้วยเหตุผลดังกล่าวได้ทำให้การจัดทำร่างกติการะหว่างประเทศจึงต้องถูกแบ่งออกเป็น 2 ฉบับไม่ขึ้นต่อกัน โดยฉบับหนึ่งจะเป็นเรื่องของสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ซึ่งกลายเป็นกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ส่วนอีกฉบับหนึ่งจะเป็นเรื่องของสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งกลายเป็นกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และ

²⁷⁶ Universal Declaration of Human Rights, Article 23 : ... (2) Everyone, without any discrimination, has the right to equal pay for equal work.

²⁷⁷ Universal Declaration of Human Rights, Article 26 : (1) Everyone has the right to education. Education shall be free, at least in the elementary and fundamental stages. Elementary education shall be compulsory. Technical and professional education shall be made generally available and higher education shall be equally accessible to all on the basis of merit.

วัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) โดยร่างเอกสารทั้ง 2 ฉบับได้ถูกเสนอต่อสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติเพื่ออภิปรายใน ค.ศ. 1954 และได้มีมติรับรองกติการะหว่างประเทศทั้ง 2 ฉบับเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ. 1966 โดยมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ. 1976

3.2.1.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights)

โดยกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองได้มีการบัญญัติหลักการที่เป็นการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ตามบทอารัมภบทที่ว่า²⁷⁸

“รัฐภาคีแห่งกติกานี้พิจารณาว่า ตามหลักการที่ได้ประกาศไว้ในกฎบัตรสหประชาชาตินั้น การยอมรับในศักดิ์ศรีแต่กำเนิด และสิทธิที่เท่าเทียมกัน และไม่อาจเพิกถอนได้ของสมาชิกทั้งปวงของมวลมนุษยชาตินั้นเป็นรากฐานของเสรีภาพ ความยุติธรรมและสันติธรรมในโลกยอมรับว่าสิทธิเหล่านี้มาจากศักดิ์ศรีแต่กำเนิดของมนุษย์...”

จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้นเป็นการแสดงให้เห็นถึงการยอมรับในศักดิ์ศรีแต่กำเนิดของมนุษย์ว่า เป็นรากฐานของเสรีภาพ ความยุติธรรม และสันติธรรมในโลก โดยยอมรับว่าสิทธิเหล่านี้มาจากศักดิ์ศรีแต่กำเนิดของมนุษย์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ในการเคารพและคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ว่า เป็นรากฐานของเสรีภาพ ความยุติธรรม และสันติธรรมในโลก ดังนั้น บุคคลจะกระทำการใดอันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นย่อมมิอาจกระทำ

ตามข้อ 7 บัญญัติว่า²⁷⁹

“บุคคลจะถูกทรมาน หรือได้รับการปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือต่ำช้ามิได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคลจะถูกใช้ในการทดลองทางการแพทย์หรือทางวิทยาศาสตร์โดยปราศจากความยินยอมอย่างเสรีของบุคคลนั้นมิได้”

²⁷⁸ International Covenant on Civil and Political Rights, Preamble : The States Parties to the present Covenant, Considering that, in accordance with the principles proclaimed in the Charter of the United Nations, recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world, Recognizing that these rights derive from the inherent dignity of the human person,...

²⁷⁹ International Covenant on Civil and Political Rights, Article 7 : No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. In particular, no one shall be subjected without his free consent to medical or scientific experimentation.

เนื่องจากการทรมานหรือลงโทษในลักษณะที่เป็นการทารุณอย่างโหดร้ายย่อมเป็นการกระทำที่ไร้ซึ่งมนุษยธรรม เป็นการทำลายคุณค่าความเป็นมนุษย์อย่างที่มีมนุษย์ไม่ควรพึงปฏิบัติต่อกัน อีกทั้งการนำมนุษย์ไปใช้เพื่อการทดลองทางการแพทย์ก็เปรียบเสมือนว่ามนุษย์ผู้นั้นเป็นเพียงสัตว์หรือสิ่งของที่มีไว้เพื่อกระทำการใดๆ ไม่มีค่าเทียบเท่ากับมนุษย์ใดๆ เลย ซึ่งขัดต่อสิทธิธรรมชาติและการให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์อย่างสิ้นเชิง

ตามข้อ 8 วรรคหนึ่งและวรรคสอง ²⁸⁰บัญญัติว่า

“บุคคลจะถูกเอาตัวลงเป็นทาสมิได้ การเอาคนลงเป็นทาสและการค้าทาสทุกรูปแบบจะต้องถูกห้าม

บุคคลจะถูกบังคับให้ตกอยู่ในภาวะเยี่ยงทาสมิได้”

จากบทบัญญัติข้างต้นนั้น ยอมรับในหลักการที่ว่า มนุษย์ไม่อาจจะต้องตกอยู่ในสภาวะที่เป็นทาส เนื่องจากการตกเป็นทาสก็ไม่ต่างจากการทำให้มนุษย์ต้องกลายเป็นวัตถุของใช้ ไร้ซึ่งคุณค่าที่มนุษย์พึงได้รับอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันในสังคม เป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคุณคนอย่างชัดเจน การทำให้มนุษย์ต้องตกอยู่ในสภาวะเยี่ยงทาสจึงไม่อาจกระทำได้

ตามข้อ 9 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า²⁸¹

“บุคคลทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพและความปลอดภัยของร่างกาย บุคคลจะถูกจับกุมหรือควบคุมโดยอำเภอใจมิได้ บุคคลจะถูกกีดรอนเสรีภาพของตนมิได้ ยกเว้นโดยเหตุและโดยเป็นไปตามกระบวนการที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย”

จากบทบัญญัตินี้ดังกล่าว เป็นการรับรองสิทธิในเสรีภาพและความปลอดภัยในการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่จะไม่ถูกจับกุมโดยไม่มีอำนาจตามกฎหมาย เพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคุณคนในการที่จะมีชีวิตอย่างสงบและปลอดภัย

ตามข้อ 10 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า²⁸²

²⁸⁰ International Covenant on Civil and Political Rights, Article 8 : 1. No one shall be held in slavery; slavery and the slave-trade in all their forms shall be prohibited.

2. No one shall be held in servitude.

²⁸¹ International Covenant on Civil and Political Rights, Article 9 : 1. Everyone has the right to liberty and security of person. No one shall be subjected to arbitrary arrest or detention. No one shall be deprived of his liberty except on such grounds and in accordance with such procedure as are established by law.

²⁸² International Covenant on Civil and Political Rights, Article 10 : 1. All persons deprived of their liberty shall be treated with humanity and with respect for the inherent dignity of the human person.

“บุคคลทั้งปวงที่ถูกกลืนรอนเสรีภาพจะต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความมีมนุษยธรรม และเคารพในศักดิ์ศรีแต่กำเนิดของมนุษย์...”

จากบทบัญญัติดังกล่าวเป็นการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลทั้งปวงที่ถูกกลืนรอนเสรีภาพว่าบุคคลเช่นว่านั้นจักต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความมีมนุษยธรรม และเคารพในศักดิ์ศรีแต่กำเนิดของเขา มนุษย์จึงไม่อาจปฏิบัติต่อบุคคลอื่นในลักษณะที่เป็นการกระทำที่ไร้มนุษยธรรมหรือไม่คำนึงในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่น

นอกจากนี้ ตามบทบัญญัติแห่งพิธีสารเลือกรับฉบับที่สองแห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองยังได้มีบทบัญญัติที่ได้ให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้เช่นกัน โดยบทอารัมภบท²⁸³ บัญญัติว่า

“รัฐภาคีแห่งพิธีสารฉบับนี้เชื่อว่าการยกเลิกโทษประหารชีวิต มีส่วนส่งเสริมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และพัฒนาสิทธิมนุษยชนที่ก้าวหน้า...”

จากบทบัญญัติแห่งพิธีสารเลือกรับ ฉบับที่สอง แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองดังกล่าวข้างต้นเป็นบทบัญญัติที่ได้บัญญัติถึงการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยได้บัญญัติถึงการยกเลิกโทษประหารชีวิตว่ามีส่วนส่งเสริมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพราะการพรากชีวิตของมนุษย์ย่อมเป็นการกระทำที่ขัดต่อสิทธิธรรมชาติของมนุษย์ที่จะมีชีวิตอยู่โดยปราศจากการละเมิด อีกทั้งการลงโทษประหารชีวิตในบางรูปแบบนั้นก็ถือว่าเป็นการกระทำที่ทารุณโหดร้าย และเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างชัดเจน ดังนั้นการยกเลิกโทษประหารชีวิตจึงมีส่วนส่งเสริมและคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของมนุษย์ โดยต้องจัดให้มีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดด้วยวิธีการลงโทษในรูปแบบอื่นที่อยู่บนพื้นฐานของความมีมนุษยธรรมต่อไป

3.2.1.3 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)

องค์การสหประชาชาติมีความต้องการที่ขยายข้อความของหลักการด้านศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชนของมวลมนุษยชาติจึงได้มีการจัดทำกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อให้ประชาชาติมีเสรีในการกำหนดสถานะทางการเมือง พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ด้วยการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ตนมีอยู่โดยไม่กระทบต่อพันธกรณีใดๆ ซึ่งตามบทบัญญัติแห่งกติกาดังกล่าวได้มีบทบัญญัติ

²⁸³ Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, The States Parties to the present Protocol, Believing that abolition of the death penalty contributes to enhancement of human dignity and progressive development of human rights,...

ที่ได้บัญญัติถึงเจตนารมณ์ในการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ด้วย ปรากฏตามข้อ 13
วรรคหนึ่ง²⁸⁴ ซึ่งบัญญัติว่า

“รัฐภาคีแห่งกติกานี้รับรองสิทธิของทุกคนในการศึกษา รัฐภาคีเห็นพ้องกันว่า การศึกษาจะต้องมุ่งให้เกิดการพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์และความสำนึกในศักดิ์ศรีของตนอย่างบริบูรณ์ และจะต้องเพิ่มพูนการเคารพในสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน รัฐภาคีเห็นพ้องกันอีกว่า การศึกษาจะต้องทำให้ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องส่งเสริมความเข้าใจ ความอดกลั้นและมิตรภาพระหว่างชาติ และกลุ่มเชื้อชาติชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มศาสนาทั้งปวง และสานต่อไปถึงกิจกรรมของสหประชาชาติในการธำรงไว้ซึ่งสันติภาพ”

ตามบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้นนั้นเป็นการบัญญัติให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ด้วยเช่นกัน โดยบทบัญญัติดังกล่าวได้บัญญัติให้ความคุ้มครองสิทธิของทุกคนในการศึกษา โดยที่การศึกษานั้นรัฐภาคีตกลงว่าการศึกษามุ่งไปในทางพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์และความรู้สึกในศักดิ์ศรีอย่างเต็มที่เนื่องจากการศึกษาซึ่งมุ่งเน้นในเรื่องดังกล่าวจะทำให้มนุษยเคารพและเข้าใจในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นมากขึ้นได้

3.2.1.4 อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุก รูปแบบ ค.ศ. 1979 (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women)

วัตถุประสงค์หลักของอนุสัญญานี้ คือการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ รวมทั้งการประกันว่าสตรีและบุรุษมีสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติและดูแลจากรัฐอย่างเสมอภาคกัน ดังนั้น อนุสัญญานี้จึงได้มีบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ด้วย กล่าวคือ ตามบทอารัมภบทได้บัญญัติไว้ความว่า²⁸⁵

²⁸⁴ **International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights**, Article 13 : 1. The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to education. They agree that education shall be directed to the full development of the human personality and the sense of its dignity, and shall strengthen the respect for human rights and fundamental freedoms. They further agree that education shall enable all persons to participate effectively in a free society, promote understanding, tolerance and friendship among all nations and all racial, ethnic or religious groups, and further the activities of the United Nations for the maintenance of peace.

²⁸⁵ **Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women**, The States Parties to the present Convention, Noting that the Charter of the United Nations reaffirms faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person and in the equal rights of men and women,... Recalling that discrimination against women violates the principles of equality of rights and respect for human dignity, is an obstacle to the participation of women, on equal terms with men, in the political, social, economic

“บรรดารัฐภาคีในอนุสัญญาฉบับปัจจุบัน สังเกตว่า กฎบัตรสหประชาชาติ ยืนยันความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในเกียรติศักดิ์และคุณค่าของมนุษย์ และในสิทธิอันเท่าเทียมกันของบุรุษและสตรี ... การเลือกปฏิบัติต่อสตรีขัดต่อหลักการของความเสมอภาคของสิทธิและความเคารพต่อเกียรติศักดิ์ของมนุษย์ เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของสตรีด้วยเงื่อนไขที่เสมอภาคกับบุรุษในการดำรงอยู่ทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมในประเทศของตน ขัดขวางความเจริญเติบโตแห่งความรุ่งเรืองของสังคมและครอบครัว และทำให้พัฒนาการอย่างสมบูรณ์ของศักยภาพต่างๆ ของสตรีในการให้บริการแก่ประเทศของตนและมนุษยชาติเป็นไปได้โดยยากยิ่งขึ้น”

จากบทอารัมภบทข้างต้น แสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ที่จะยืนยันในสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในเกียรติศักดิ์และคุณค่าของมนุษย์ และในสิทธิอันเท่าเทียมกันของบุรุษและสตรี กล่าวคือ สตรีย่อมได้รับการปฏิบัติอันเท่าเทียมกันกับบุรุษอันเนื่องมาจากต่างก็เป็นมนุษย์เหมือนกัน ก็ย่อมต้องได้รับการปฏิบัติอันชอบธรรมโดยต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์อย่างเดียวกัน ผู้ใดจะปฏิบัติต่อสตรีและบุรุษโดยละเมิดในเกียรติศักดิ์ของบุรุษและสตรีจึงไม่อาจกระทำได้อีกทั้ง หากมีการเลือกปฏิบัติต่อสตรีก็ย่อมเป็นการขัดต่อหลักการของความเสมอภาค ซึ่งถือเป็นสาระตงในความมีอยู่ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความไม่เคารพต่อศักดิ์ศรีของมนุษย์ จึงเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่อาจกระทำได้ เพราะจะเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของสตรีตามหลักความเสมอภาค และทำให้การพัฒนาบุคลิกภาพอย่างสมบูรณ์ของสตรีเป็นไปได้ยาก

3.2.1.5 อนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการกระทำทารุณและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่เป็นการทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ค.ศ. 1984 (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)

เนื่องจากการทารุณต่อมนุษย์ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม การกระทำดังกล่าวย่อมเป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนและทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างร้ายแรง และปรากฏข้อเท็จจริงในนานาประเทศว่าได้มีการกระทำในลักษณะดังกล่าว องค์การสหประชาชาติ จึงได้มีการจัดทำอนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการกระทำทารุณ และการปฏิบัติ หรือการลงโทษอื่นที่เป็นการทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยมีวัตถุประสงค์ในการระงับ

and cultural life of their countries, hampers the growth of the prosperity of society and the family and makes more difficult the full development of the potentialities of women in the service of their countries and of humanity...

และยับยั้งการทรมาน รวมทั้งป้องกันมิให้องค์กรหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการใดอันเป็นการทรมาน โดยเจตนาเพื่อให้เกิดความเจ็บปวดหรือความทุกข์ทรมานอย่างสาหัสไม่ว่าทางร่างกายหรือทางจิตใจ ต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสนเทศหรือคำสารภาพจากบุคคลนั้นหรือบุคคลที่สาม รวมทั้งการบังคับขู่เข็ญและการลงโทษบุคคลสำหรับการกระทำซึ่งบุคคลนั้นหรือบุคคลที่สามกระทำ หรือถูกสงสัยว่าได้กระทำ ซึ่งตามบทบัญญัติในอนุสัญญาดังกล่าวดังกล่าวได้มีหลักการที่ให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนี้

ข้อ 3 (1) บัญญัติว่า²⁸⁶

“รัฐภาคีต้องไม่ขับไล่ ส่งกลับ (ผลักดันกลับออกไป) หรือส่งมอบ ตัวบุคคลไปยังรัฐอื่นซึ่งมีมูลเหตุเพียงพอจะเชื่อได้ว่าเขาอาจตกอยู่ในอันตรายจากการทรมาน”

โดยบทบัญญัตินี้จะพิจารณาได้ว่า ห้ามรัฐภาคีดำเนินการขับไล่ หรือส่งกลับบุคคลใดๆ ไปยังรัฐต้นทาง หากมีมูลเหตุเพียงพอและน่าเชื่อว่า หากบุคคลดังกล่าวนั้น กลับไปยังรัฐต้นทางแล้วจะต้องถูกทรมาน อันเป็นลักษณะของการให้ความคุ้มครองแก่ผู้ลี้ภัย ซึ่งโดย หลักการแล้วมีข้อดีกว่าหลักการเดียวกันที่ปรากฏในอนุสัญญาสถานภาพผู้ลี้ภัย ซึ่งได้มีการกำหนด ข้อยกเว้นกรณีสำหรับผู้ลี้ภัยไม่สามารถอ้างประโยชน์จากหลักการห้ามผลักดันกลับขึ้นอ้างได้ ในกรณีเป็นผู้ลี้ ภัยที่มีเหตุอันสมควรเชื่อได้ว่าเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศ หรือมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำ ผิดอาญาร้ายแรงอันเป็นภัยต่อประชาคมของประเทศนั้น อันเป็นการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เจริญป้องกันเพื่อไม่ให้เกิดการทรมานหากมีเหตุอันควรรับฟังได้

และข้อ 16 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า²⁸⁷

“ประเทศภาคีแต่ละประเทศพึงดำเนินการป้องกันในขอบอำนาจ ของประเทศนั้นมีให้เกิดการปฏิบัติ หรือการลงโทษใดที่เป็นการทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือลด ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่กระทำโดยการสมรู้ร่วมคิด การยินยอมหรือการเพิกเฉยของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือบุคคลอื่นที่ทำหน้าที่เจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น...”

²⁸⁶ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Article 3, 1. No State Party shall expel, return (“refouler”) or extradite a person to another State where there are substantial grounds for believing that he would be in danger of being subjected to torture.

²⁸⁷ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Article 16, 1. Each State Party shall undertake to prevent in any territory under its jurisdiction other acts of cruel, inhuman or degrading treatment or punishment which do not amount to torture as defined in article I, when such acts are committed by or at the instigation of or with the consent or acquiescence of a public official or other person acting in an official capacity...

โดยบทบัญญัติดังกล่าวเป็นการผูกพันให้ประเทศภาคีสมาชิกต้องดำเนินการป้องกันภายในขอบอำนาจของประเทศไม่ให้เกิดการปฏิบัติ หรือการลงโทษอย่างร้ายมนุษยธรรมหรือลดคุณค่าในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าบทบัญญัติดังกล่าวได้กำหนดให้ประเทศภาคีสมาชิกต้องดำเนินการป้องกันมิให้บุคคลใดในประเทศตนปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างร้ายมนุษยธรรมและเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่นซึ่งนับว่าเป็นบทบัญญัติที่ได้ให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ประการหนึ่งด้วยเช่นกัน

3.2.1.6 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 (Convention on the Rights of the Child)

เนื่องจากเด็กเป็นกลุ่มบุคคลที่ต้องมีการดำเนินการปกป้องและคุ้มครองดูแลเป็นพิเศษมากกว่าบุคคลทั่วไป เพราะด้วยเหตุในเรื่องความสามารถของสภาวะทางร่างกาย สติปัญญา และวุฒิภาวะของเด็กย่อมไม่เท่าเทียมกับผู้ใหญ่ ดังนั้น เพื่อให้เด็กได้มีพัฒนาการ และสามารถเจริญเติบโตกลายเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าต่อสังคม องค์การสหประชาชาติจึงได้มีการประกาศปฏิญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (the United Nations Declaration on the Rights of the Child 1959) แต่ด้วยเหตุที่เป็นการจัดทำในลักษณะของปฏิญญาซึ่งไม่มีผลผูกพันเป็นกฎหมายระหว่างประเทศ ต่อมา สหประชาชาติจึงได้พัฒนาการคุ้มครองเด็กให้เป็นกฎหมายระหว่างประเทศในรูปของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child 1989) เพราะถือว่าสิทธิเด็กก็เป็นส่วนหนึ่งของสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ควรจะได้การรับรองและให้ความคุ้มครอง

ซึ่งตามบทบัญญัติของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กได้มีหลักการที่ให้ ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้โดยปรากฏในบทอารัมภบทซึ่งได้บัญญัติว่า

“รัฐภาคีแห่งอนุสัญญานี้ พิจารณาว่า ตามหลักการที่ประกาศในกฎบัตรสหประชาชาตินั้น การยอมรับในศักดิ์ศรีแต่กำเนิดและสิทธิที่เท่าเทียมกัน ซึ่งไม่อาจเพิกถอนได้ของสมาชิกทั้งปวงของมวลมนุษยชาตินั้นเป็นรากฐานของเสรีภาพ ความยุติธรรม และสันติภาพในโลก คำนี้ถึงว่า บรรดาประชาชนแห่งสหประชาชาติ ได้ยืนยันไว้ในกฎบัตรถึงความศรัทธาต่อสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน และต่อศักดิ์ศรีและคุณค่าของมนุษย์ และได้ตั้งเจตจำนงที่จะส่งเสริมความก้าวหน้าทางสังคม และมาตรฐานแห่งชีวิตที่ดีขึ้น ภายใต้เสรีภาพที่กว้างขวางขึ้นยอมรับว่า สหประชาชาติได้ประกาศและตกลงในปฏิญญาและกติกาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนว่าทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพทั้งปวงที่กำหนดไว้โดยปราศจากการแบ่งแยกไม่ว่าชนิดใดๆ อาทิเช่น เชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง หรือทางอื่นๆ ต้นกำเนิดทางการเมืองหรือทางอื่นๆ ต้นกำเนิดทางชาติ หรือสังคม ทรัพย์สิน การเกิด หรือสถานะอื่น... คำนี้ถึงว่า ตามที่ได้ระบุในปฏิญญาว่าด้วยสิทธิเด็กนั้น เด็กโดยเหตุที่ยังไม่เติบโตเต็มที่ทั้งทางร่างกายและจิตใจ จึงต้องการการพิทักษ์

และการดูแลเป็นพิเศษ รวมถึงต้องการการคุ้มครองทางกฎหมายที่เหมาะสมทั้งก่อนและหลังการเกิด
...²⁸⁸

ซึ่งตามบทอารัมภบทดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เป็นหลักการเบื้องต้นที่สอดคล้องกับหลักการในกฎบัตรสหประชาชาติที่ผูกพันประเทศภาคีสมาชิกขององค์การสหประชาชาติที่จะต้องยอมรับในควมมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคของบุคคลโดยไม่มีการแบ่งแยกหรือเลือกปฏิบัติ ซึ่งต้องรวมถึงเงื่อนไขของความเป็นเด็กด้วย ดังนั้น เด็กจึงย่อมที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองและมีสิทธิอันชอบธรรมในการดำรงอยู่ของศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ บุคคลผู้ใดย่อมไม่อาจปฏิบัติการณ์อันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของเด็กได้ ซึ่งการปกป้องคุ้มครองดังกล่าวรวมความไปถึงกรณีก่อนที่เด็กซึ่งยังอยู่ในครรภ์มารดา ก่อนถือกำเนิดด้วย

ในข้อ 23 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า²⁸⁹

“รัฐภาคียอมรับว่าเด็กที่พิการทางร่างกายหรือจิตควรมีชีวิตที่สมบูรณ์ และปกติสุขในสภาวะที่ประกันศักดิ์ศรี ส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง และเอื้ออำนวยให้เด็กมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในชุมชน...”

ซึ่งเป็นการบัญญัติให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่เด็กผู้พิการทางร่างกายหรือจิตว่าเด็กผู้พิการทางร่างกายหรือจิต ควรมีชีวิตที่สมบูรณ์และปกติสุขในสภาวะที่ประกันในศักดิ์ศรี ซึ่งย่อหมายถึง เป็นการบัญญัติให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่เด็กผู้พิการทางร่างกายหรือจิตด้วย

²⁸⁸ **Convention on the Rights of the Child, Preamble** : The States Parties to the present Convention, Considering that, in accordance with the principles proclaimed in the Charter of the United Nations, recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world, Bearing in mind that the peoples of the United Nations have, in the Charter, reaffirmed their faith in fundamental human rights and in the dignity and worth of the human person, and have determined to promote social progress and better standards of life in larger freedom, Recognizing that the United Nations has, in the Universal Declaration of Human Rights and in the International Covenants on Human Rights, proclaimed and agreed that everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth therein, without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status,... Bearing in mind that, as indicated in the Declaration of the Rights of the Child, "the child, by reason of his physical and mental immaturity, needs special safeguards and care, including appropriate legal protection, before as well as after birth",...

²⁸⁹ **Convention on the Rights of the Child, Article 23** : 1. States Parties recognize that a mentally or physically disabled child should enjoy a full and decent life, in conditions which ensure dignity, promote self-reliance and facilitate the child's active participation in the community.

ในข้อ 28 วรรคสอง บัญญัติว่า²⁹⁰

“รัฐภาคีจะดำเนินมาตรการที่เหมาะสมที่จะประกันว่า ระเบียบวินัยของโรงเรียนได้กำหนดขึ้นในลักษณะที่สอดคล้องกับศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของเด็ก และสอดคล้องกับอนุสัญญา”

และในข้อ 37 (เอ) (บี) และ (ซี) บัญญัติว่า²⁹¹

“(เอ) จะไม่มีเด็กคนใดได้รับการทรมาน หรือถูกปฏิบัติ หรือลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือต่ำช้า จะไม่มีการลงโทษประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิตที่ไม่มีโอกาสจะได้รับการปล่อยตัวสำหรับความผิดที่กระทำโดยบุคคลที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี

(บี) จะไม่มีเด็กคนใดถูกลิดรอนเสรีภาพโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือโดยพลการ การจับกุมกักขังหรือจำคุกเด็กจะต้องเป็นไปตามกฎหมาย และจะใช้เป็นมาตรการสุดท้ายเท่านั้น และให้มีระยะเวลาที่สั้นที่สุดอย่างเหมาะสม

(ซี) เด็กทุกคนที่ถูกลิดรอนเสรีภาพจะได้รับการปฏิบัติด้วยมนุษยธรรม และด้วยความเคารพในศักดิ์ศรีแต่กำเนิดของมนุษย์และในลักษณะที่คำนึงถึงความต้องการของบุคคลในวัยนั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กทุกคนที่ถูกลิดรอนเสรีภาพจะต้องถูกแยกต่างหากจากผู้ใหญ่ เว้นแต่จะพิจารณาเห็นว่า จะเป็นประโยชน์สูงสุดต่อเด็กที่จะไม่แยกเช่นนั้น และเด็กจะมีสิทธิที่จะคงการติดต่อกับครอบครัวทางหนังสือโต้ตอบและการเยี่ยมเยียน เว้นแต่ในสภาพการณ์พิเศษ ...”

²⁹⁰ **Convention on the Rights of the Child, Article 28** : 2. States Parties shall take all appropriate measures to ensure that school discipline is administered in a manner consistent with the child's human dignity and in conformity with the present Convention.

²⁹¹ **Convention on the Rights of the Child, Article 37** : States Parties shall ensure that:

(a) No child shall be subjected to torture or other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. Neither capital punishment nor life imprisonment without possibility of release shall be imposed for offences committed by persons below eighteen years of age;

(b) No child shall be deprived of his or her liberty unlawfully or arbitrarily. The arrest, detention or imprisonment of a child shall be in conformity with the law and shall be used only as a measure of last resort and for the shortest appropriate period of time;

(c) Every child deprived of liberty shall be treated with humanity and respect for the inherent dignity of the human person, and in a manner which takes into account the needs of persons of his or her age. In particular, every child deprived of liberty shall be separated from adults unless it is considered in the child's best interest not to do so and shall have the right to maintain contact with his or her family through correspondence and visits, save in exceptional circumstances;

แสดงให้เห็นว่า เด็กจะได้รับความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แม้ว่าจะถูกลงโทษตามกฎหมาย แต่ก็มี ความชอบธรรมที่จะไม่ได้รับการทรมานหรือถูกลงโทษอย่างโหดร้ายทารุณ รวมไปถึงการได้รับโทษจำคุกตลอดชีวิตหรือประหารชีวิต และปฏิเสธการลิดรอนในเสรีภาพของเด็กโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย และเด็กที่ถูกลิดรอนเสรีภาพจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรมโดยอยู่บนพื้นฐานของการให้ความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เช่นกัน

ประกอบกับข้อ 39 บัญญัติว่า²⁹²

“รัฐภาคีจะดำเนินมาตรการที่เหมาะสมทั้งปวง ที่จะส่งเสริมการฟื้นฟูทั้งทางร่างกายและจิตใจ และการกลับคืนสู่สังคมของเด็กที่ได้รับเคราะห์จากการละเลยในรูปแบบใดๆ การแสวงหาประโยชน์ การกระทำอันมิชอบ การทรมาน หรือการลงโทษ หรือการปฏิบัติที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมต่ำช้าโดยรูปอื่น หรือการพิพาทกันด้วยอาวุธ การฟื้นฟู หรือการกลับคืนสู่สังคมดังกล่าว จะเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาพ การเคารพตนเอง และศักดิ์ศรีของเด็ก”

จากบทบัญญัติดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กภายหลังจากที่ได้รับการกระทำที่ละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างไม่เป็นธรรม โดยการฟื้นฟูทั้งทางร่างกายและสภาพจิตใจเพื่อให้การกลับคืนสู่สังคมของเด็กเป็นไปอย่างเหมาะสมและต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีของเด็กด้วย

และข้อ 40 บัญญัติว่า²⁹³

“รัฐภาคียอมรับสิทธิของเด็กทุกคนที่ถูกกล่าวหา ตั้งข้อหา หรือถูกถือว่าได้ฝ่าฝืนกฎหมายอาญาที่จะได้รับการปฏิบัติต่อในลักษณะที่สอดคล้องกับการส่งเสริมความสำนึกในศักดิ์ศรี และคุณค่าของเด็กซึ่งจะส่งเสริมความเคารพของเด็กต่อสิทธิมนุษยชน และสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้อื่น...”

จากบทบัญญัติดังกล่าวเป็นการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กที่ถูกกล่าวหา ตั้งข้อหาหรือถูกถือว่าได้ฝ่าฝืนกฎหมายอาญาว่า เด็กเหล่านั้นจะได้รับการ

²⁹² **Convention on the Rights of the Child, Article 39** : States Parties shall take all appropriate measures to promote physical and psychological recovery and social reintegration of a child victim of: any form of neglect, exploitation, or abuse; torture or any other form of cruel, inhuman or degrading treatment or punishment; or armed conflicts. Such recovery and reintegration shall take place in an environment which fosters the health, self-respect and dignity of the child.

²⁹³ **Convention on the Rights of the Child, Article 40** : 1. States Parties recognize the right of every child alleged as, accused of, or recognized as having infringed the penal law to be treated in a manner consistent with the promotion of the child's sense of dignity and worth, which reinforces the child's respect for the human rights and fundamental freedoms of others and which takes into account the child's age and the desirability of promoting the child's reintegration and the child's assuming a constructive role in society.

ปฏิบัติอย่างมีสำนึกในศักดิ์ศรีและคุณค่าของเด็กด้วย จึงไม่อาจปฏิบัติต่อเด็กอย่างไร้มนุษยธรรมหรือละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กได้

จากบทบัญญัติแห่งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 ดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเป็นบทบัญญัติที่มุ่งประสงค์ในการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กไว้อย่างชัดเจนและมีลักษณะที่เป็นรูปแบบพิเศษที่มีความเข้มข้นในการให้ความคุ้มครองเนื่องจากเด็กก็เป็นมนุษย์เช่นเดียวกับผู้ใหญ่เพียงแต่ยังมีความด้อยในเรื่องความสามารถของสภาวะทางร่างกายสติปัญญา และวุฒิภาวะ

3.2.1.7 ปฏิญญาว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนให้พ้นจากการถูกใช้กำลังบังคับให้หายสาบสูญ ค.ศ. 1992 (International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance)

ตามข้อ 1 บัญญัติว่า²⁹⁴

“บุคคลจะถูกกระทำให้หายสาบสูญโดยถูกบังคับไม่ได้

ไม่มีพฤติการณ์พิเศษใด ไม่ว่าจะเป็นสภาวะสงคราม หรือสภาพคุกคามที่จะเกิดจากสงคราม การขาดเสถียรภาพทางการเมืองภายในประเทศ หรือสภาวะฉุกเฉินสาธารณะอื่นใดที่ยกขึ้นมาเป็นข้ออ้างที่มีเหตุผลสำหรับการกระทำให้บุคคลหายสาบสูญโดยถูกบังคับได้”

จากบทบัญญัติข้างต้นจะเห็นได้ว่า การใช้กำลังบังคับเพื่อทำให้บุคคลหายสาบสูญไม่ว่าจะด้วยวิธีใดหรือจะอยู่ในสถานการณ์ใดก็ตาม ไม่เว้นแม้แต่ในสถานการณ์ของสงคราม ไม่อาจจะกระทำได้ การกระทำดังกล่าวย่อมเป็นความผิดที่กระทำต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เนื่องจากมนุษย์ทุกคน ย่อมมีสิทธิที่จะมีชีวิตและดำรงชีวิตอยู่อย่างสงบและปลอดภัย ดังนั้น จึงไม่อาจที่จะมีการกระทำการที่จะมาทำลายและละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยการใช้กำลังให้บุคคลอื่นหายสาบสูญด้วยวิธีการใดๆ ก็ตาม

ตามข้อ 19 วรรคสอง บัญญัติว่า²⁹⁵

²⁹⁴ International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, Article 1

No one shall be subjected to enforced disappearance.

No exceptional circumstances whatsoever, whether a state of war or a threat of war, internal political instability or any other public emergency, may be invoked as a justification for enforced disappearance.

²⁹⁵ International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, Article 19 : Personal information, including medical and genetic data, which is collected and/or transmitted within the framework of the search for a disappeared person shall not be used or made available for purposes

“การรวบรวม การดำเนินขั้นตอน การใช้และการจัดเก็บข้อมูล ส่วนบุคคล อันหมายรวมถึงข้อมูลทางการแพทย์และพันธุกรรม จะต้องไม่ละเมิดหรือมีผล ก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชน เสรีภาพขั้นพื้นฐานหรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล”

บทบัญญัติดังกล่าวเป็นการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของ บุคคลในกรณีที่มีการรวบรวมข้อมูลทางการแพทย์และพันธุกรรม เพื่อส่งผ่านในระหว่างการ เสาะหาบุคคลผู้หายสาบสูญ ในขั้นตอนดังกล่าวจะต้องไม่ส่งผลให้เป็นการก้าวล่วงเข้าไปทำการละเมิด ต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล

3.2.1.8 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของคนพิการ (Convention on the Rights of Persons with Disabilities)

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของคนพิการเป็นกฎหมายระหว่างประเทศ ที่ส่งเสริมพิทักษ์และรับรองให้คนพิการได้รับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เสรีภาพขั้นพื้นฐานและ ีความเสมอภาคอย่างเต็มที่ พร้อมทั้งส่งเสริมการเคารพศักดิ์ศรีที่มีมาแต่กำเนิดของคนพิการ และ อนุสัญญานี้ก็เป็นอนุสัญญาระดับแรกที่บัญญัติรับรองเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็น มนุษย์ของคนพิการในบริบททางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสถาบันครอบครัวด้วย นอกเหนือไปจากเดิมที่ให้การรับรองเพียงสิทธิพลเมือง²⁹⁶ โดยในอารัมภบทได้ยอมรับว่า การเลือก ปฏิบัติต่อบุคคลใดๆ บนพื้นฐานของความพิการเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีและคุณค่าที่มีมาแต่กำเนิดของ มนุษย์ นอกจากนี้ ยังมีบทบัญญัติที่มุ่งประสงค์ให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนี้

ข้อ 1 อนุสัญญานี้มีความมุ่งประสงค์เพื่อส่งเสริม คุ้มครองและ ประกันให้คนพิการทั้งปวง ได้อุปโภคสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานทั้งปวงอย่างเต็มที่และเท่า เทียมกัน และส่งเสริมการเคารพในศักดิ์ศรีที่มีมาแต่กำเนิด²⁹⁷

other than the search for the disappeared person. This is without prejudice to the use of such information in criminal proceedings relating to an offence of enforced disappearance or the exercise of the right to obtain reparation.

2. The collection, processing, use and storage of personal information, including medical and genetic data, shall not infringe or have the effect of infringing the human rights, fundamental freedoms or human dignity of an individual.

²⁹⁶ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD) (กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2552)

²⁹⁷ **Convention on the Rights of Persons with Disabilities , Article 1** : Purpose, The purpose of the present Convention is to promote, protect and ensure the full and equal enjoyment of all human rights and fundamental freedoms by all persons with disabilities, and to promote respect for their inherent dignity.

ข้อ 3 หลักการทั่วไป หลักการของอนุสัญญานี้มีดังนี้

(เอ) การเคารพในศักดิ์ศรีที่มีมาแต่กำเนิด การอยู่ได้ด้วยตนเอง รวมถึงเสรีภาพในการตัดสินใจเลือกด้วยตนเอง และความเป็นอิสระของบุคคล

(บี) การไม่เลือกปฏิบัติ

(ซี) การเข้ามีส่วนร่วมและเข้าร่วมได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพในสังคม

(ดี) การเคารพความแตกต่างและการยอมรับว่าคนพิการเป็นส่วนหนึ่งของความหลากหลายของมนุษย์และมนุษยชาติ

(อี) ความเท่าเทียมกันของโอกาส

(เอฟ) ความสามารถในการเข้าถึง

(จี) ความเท่าเทียมกันระหว่างชายกับหญิง

(เอช) การเคารพขีดความสามารถของเด็กพิการที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องและการเคารพสิทธิของเด็กพิการเพื่อสงวนรักษาอัตลักษณ์แห่งตน²⁹⁸

ข้อ 4 วรรคหนึ่ง บัญญัติ²⁹⁹

“รัฐภาคีรับที่จะประกันและส่งเสริมในการทำให้สิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของคนพิการทั้งปวงกลายเป็นจริงอย่างเต็มที่โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติในรูปแบบใดๆ บนพื้นฐานจากความพิการ...”

²⁹⁸ Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Article 3 : General principles. The principles of the present Convention shall be:

(a) Respect for inherent dignity, individual autonomy including the freedom to make one's own choices, and independence of persons;

(b) Non-discrimination;

(c) Full and effective participation and inclusion in society;

(d) Respect for difference and acceptance of persons with disabilities as part of human diversity and humanity;

(e) Equality of opportunity

(f) Accessibility;

(g) Equality between men and women;

(h) Respect for the evolving capacities of children with disabilities and respect for the right of children with disabilities to preserve their identities.

²⁹⁹ Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Article 4 General obligations 1. States Parties undertake to ensure and promote the full realization of all human rights and fundamental freedoms for all persons with disabilities without discrimination of any kind on the basis of disability...

ข้อ 15 บัญญัติว่า³⁰⁰

“เสรีภาพจากการถูกทรมาน หรือการลงโทษ หรือการปฏิบัติที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรี

1. บุคคลจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรีมิได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลจะถูกใช้ในการทดลองทางการแพทย์หรือทางวิทยาศาสตร์ โดยปราศจากความยินยอมอย่างเสรีของบุคคลนั้นมิได้

2. ให้รัฐภาคีดำเนินมาตรการทั้งปวงทางกฎหมาย ทางปกครอง ทางศาล หรือมาตรการอื่นๆ ที่มีประสิทธิผลเพื่อป้องกันคนพิการจากการเป็นเหยื่อของการกระทำทรมาน ปฏิบัติหรือลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรีบนพื้นฐานที่เท่าเทียมกับบุคคลอื่น”

จากบทบัญญัติตามอนุสัญญาดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าประชาคมโลกได้ให้ความสำคัญและเล็งเห็นถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ แม้แต่บุคคลที่มีความพิการก็ถือว่าเป็นมนุษย์ ดังนั้น จึงต้องมีการดำเนินการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนพิการอย่างทั่วถึง รวมทั้งจัดการเลือกปฏิบัติต่อคนพิการในทุกรูปแบบ

3.2.1.9 อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ ค.ศ. 1966 (Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination)

อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบมีสาระสำคัญในการต่อต้านและปฏิเสธการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ ไม่ว่าจะเป็นการจำแนก การกีดกัน การจำกัด หรือการเอื้ออำนวยพิเศษ อันเนื่องมาจากด้วยเงื่อนไขทางเชื้อชาติ สีผิว หรือเผ่าพันธุ์ โดยมีเจตนารมณ์ที่จะสร้างหลักประกันให้กับมวลมนุษยชาติในด้านสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐานอย่างสมบูรณ์และเสมอภาค ทั้งนี้ ย่อมเป็นการผูกพันการกำหนดมาตรการของประเทศภาคีสมาชิกว่าจะต้องไม่ก่อให้เกิดการแบ่งแยกสิทธิที่ไม่เท่าเทียมกันสำหรับกลุ่มชนต่างเชื้อ

³⁰⁰ Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Article 15 Freedom from torture or cruel, inhuman or degrading treatment or punishment

1. No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. In particular, no one shall be subjected without his or her free consent to medical or scientific experimentation.

2. States Parties shall take all effective legislative, administrative, judicial or other measures to prevent persons with disabilities, on an equal basis with others, from being subjected to torture or cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.

ชาติอย่างต่อเนื่อง และประเทศภาคีสมาชิกจะต้องสร้างหลักประกันว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐทุกคนและหน่วยงานของรัฐทุกแห่งทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นจะต้องปฏิบัติตามพันธกรณีนี้

โดยอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ มีบทบัญญัติที่เป็นการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังต่อไปนี้

ข้อ 2 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า³⁰¹

“รัฐภาคีประณามการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ และจะจัดให้มีนโยบายที่จะขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ และส่งเสริมความเข้าใจระหว่างชนทุกเชื้อชาติโดยวิธีการที่เหมาะสมและไม่รีรอ และเพื่อการนี้

(เอ) รัฐภาคีแต่ละรัฐจะไม่กระทำการใดๆ ที่จะเป็นการเลือกปฏิบัติต่อบุคคล กลุ่มบุคคล หรือสถาบัน และจะประกันว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐทุกคน และสถาบันของรัฐทุกแห่งทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น จะปฏิบัติตามพันธกรณีนี้

(บี) รัฐภาคีจะไม่อุปถัมภ์ ช่วยเหลือ หรือสนับสนุนการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ โดยบุคคลหรือองค์กรใด

(ซี) รัฐภาคีแต่ละรัฐจะดำเนินมาตรการที่มีประสิทธิภาพเพื่อทบทวนนโยบายของรัฐบาล ทั้งในกรอบแห่งชาติและระดับท้องถิ่น และแก้ไข เพิกถอนหรือยกเลิก

³⁰¹ Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination, Article 2 :

1. States Parties condemn racial discrimination and undertake to pursue by all appropriate means and without delay a policy of eliminating racial discrimination in all its forms and promoting understanding among all races, and, to this end:

(a) Each State Party undertakes to engage in no act or practice of racial discrimination against persons, groups of persons or institutions and to ensure that all public authorities and public institutions, national and local, shall act in conformity with this obligation;

(b) Each State Party undertakes not to sponsor, defend or support racial discrimination by any persons or organizations;

(c) Each State Party shall take effective measures to review governmental, national and local policies, and to amend, rescind or nullify any laws and regulations which have the effect of creating or perpetuating racial discrimination wherever it exists;

(d) Each State Party shall prohibit and bring to an end, by all appropriate means, including legislation as required by circumstances, racial discrimination by any persons, group or organization;

(e) Each State Party undertakes to encourage, where appropriate, integrationist multiracial organizations and movements and other means of eliminating barriers between races, and to discourage anything which tends to strengthen racial division.

กฎหมายหรือกฎระเบียบใดๆ ที่มีผลก่อให้เกิดหรือแพร่ขยายการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติไม่ว่าในที่ใดก็ตาม

(ดี) รัฐภาคีแต่ละรัฐจะห้ามและยกเลิกการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติโดยบุคคล กลุ่ม หรือองค์กร โดยวิธีการอันเหมาะสม ซึ่งรวมทั้งการออกกฎหมายที่ใช้ตามความจำเป็นของสถานการณ์

(อี) รัฐภาคีแต่ละรัฐจะสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรที่มุ่งประสานหลายเชื้อชาติเข้าด้วยกันและการดำเนินการเคลื่อนไหว และการกระทำใดๆ ในอันที่จะขจัดอุปสรรคขวางกั้นทางเชื้อชาติตามความเหมาะสม และจะไม่สนับสนุนการกระทำใดๆ อันมีแนวโน้มที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับการแบ่งแยกทางเชื้อชาติ”

ข้อ 5 (เอ) และ (บี) บัญญัติว่า³⁰²

“เพื่อให้สอดคล้องตามพันธกรณีพื้นฐานที่ได้จัดวางไว้ตามข้อ 2 ของอนุสัญญา รัฐภาคีจะห้ามและขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติทุกรูปแบบ และจะประกันสิทธิของทุกคนให้มีความเสมอภาคกันตามกฎหมาย โดยไม่จำแนกตามเชื้อชาติ สีผิว หรือชาติหรือเผ่าพันธุ์กำเนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใช้สิทธิดังต่อไปนี้

(เอ) สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันภายใต้ศาลและองค์กรอื่นๆ ทั้งปวง ในกระบวนการยุติธรรม

(บี) สิทธิที่บุคคลจะได้รับสวัสดิภาพและการคุ้มครองโดยรัฐให้รอดพ้นจากความรุนแรงหรือการทำร้ายร่างกาย ไม่ว่าโดยการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือโดยกลุ่มบุคคลหรือสถาบันใดก็ตาม”

จึงเห็นได้ว่า อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบมุ่งที่จะสร้างความเสมอภาคให้เกิดขึ้นแก่ทุกประชาคมโลก ต่อต้านและปฏิเสธการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ เพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของมวลมนุษยชาติอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

³⁰² Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination, Article 5 : In compliance with the fundamental obligations laid down in article 2 of this Convention, States Parties undertake to prohibit and to eliminate racial discrimination in all its forms and to guarantee the right of everyone, without distinction as to race, colour, or national or ethnic origin, to equality before the law, notably in the enjoyment of the following rights:

(a) The right to equal treatment before the tribunals and all other organs administering justice;

(b) The right to security of person and protection by the State against violence or bodily harm, whether inflicted by government officials or by any individual group or institution;...

จากบทบัญญัติแห่งกฎหมายระหว่างประเทศฉบับต่างๆ ที่กล่าวถึงข้างต้นนั้น ต่างก็ได้มีบทบัญญัติที่ได้บัญญัติถึงการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในด้านต่าง ๆ แก่บุคคลในฐานะต่าง ๆ กัน โดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายระหว่างประเทศดังกล่าวข้างต้นนั้นต่างได้บัญญัติถึงการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้โดยถือเป็นหลักการที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ดังนั้นบุคคลใดจะกระทำการใดหรือปฏิบัติต่อบุคคลอื่นอันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นนั้นย่อมมิอาจกระทำได้โดยหากบุคคลใดกระทำการใดอันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นย่อมเป็นการขัดต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายระหว่างประเทศต่างๆ ดังกล่าว และย่อมถือว่าเป็นการกระทำผิดต่อกฎหมายระหว่างประเทศด้วย ดังนั้นบุคคลทุกคนย่อมต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ว่าบุคคลเหล่านั้นจะอยู่ในสถานะใด และไม่ว่าจะอยู่ในเชื้อชาติ ศาสนาใด หรือเพศใดก็ตาม ต่างก็ต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยกันทั้งสิ้น บุคคลใดจะกระทำการใดอันเป็นการหยามศักดิ์ศรีของผู้อื่นย่อมมิอาจกระทำได้ กฎหมายระหว่างประเทศฉบับต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น จึงได้มีบทบัญญัติให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหมายและหลักการของกฎบัตรสหประชาชาติ ที่มีความมุ่งหมายเพื่ออํารงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ และเพื่อปราบปรามการรุกราน หรือการล่วงละเมิดอื่นๆ ต่อสันติภาพ

3.2.2 กฎหมายระหว่างประเทศในระดับภูมิภาค

ในสังคมนานาชาติ นอกจากจะมีการจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศในระดับสากลแล้ว ยังมีการจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศในระดับภูมิภาคขึ้นมาเพื่อเป็นการรวมกลุ่มกันของรัฐต่างๆ ในระดับภูมิภาคซึ่งอาจจะเป็นการรวมตัวกันของรัฐต่างๆ โดยถือตามหลักทางภูมิศาสตร์ หรืออาจเป็นการรวมตัวกันของรัฐต่างๆ โดยถือตามหลักความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันทางศาสนาหรือวัฒนธรรมก็ได้ ซึ่งการรวมกลุ่มของประเทศต่างๆ เหล่านี้ไม่เพียงแต่จะเป็นการรวมตัวกันเพื่อการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น แต่ยังสามารถมีความพยายามที่จะรวมตัวกันเพื่อสร้างความร่วมมือกันเพื่อจัดให้มีการเคารพในสิทธิมนุษยชนโดยรวมถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ร่วมกันด้วย ดังนี้

3.2.2.1 กฎบัตรแอฟริกันว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และประชาชน ค.ศ. 1981 (African Charter on Human and Peoples' Rights)

เนื่องจากประชาชนชาวแอฟริกันได้รับความคุ้มครองในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพจากผู้นำทางการเมืองน้อยมาก จนมีการกล่าวถึงผู้นำทางการเมืองมีลักษณะของการใช้อำนาจในการปกครองแบบเบ็ดเสร็จ จนอาจเรียกได้ว่าเป็นทรราช (Dictators) ดังนั้นจึงมีความพยายามที่จะก่อตั้งองค์การที่จะทำหน้าที่ในเรื่องของการคุ้มครองในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพของ

ประชาชนชาวแอฟริกัน จึงได้มีการสถาปนาองค์การเอกภาพแอฟริกัน (African Union) และต่อมาก็ได้มีการประกาศใช้กฎบัตรแอฟริกันว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และประชาชน (African Charter on Human and Peoples' Rights) โดยความเห็นชอบขององค์การเอกภาพแอฟริกันในวันที่ 27 มิถุนายน ค.ศ. 1981 และมีผลบังคับใช้ในวันที่ 21 ตุลาคม ค.ศ. 1986³⁰³ ซึ่งตามบทบัญญัติดังกล่าว ได้มีบทบัญญัติอันเป็นการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนเอาไว้ในข้อ 5³⁰⁴ ซึ่งบัญญัติว่า

“บุคคลทุกคนจะต้องมีสิทธิที่จะได้รับความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และได้รับการยอมรับสถานะทางกฎหมาย การเอาผิดเอาเปรียบและย่ำยีศักดิ์ศรีของบุคคล ในทุกรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเอาคนลงเป็นทาส การค้าทาส การทรมานและการลงโทษหรือการปฏิบัติที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือย่ำยีศักดิ์ศรีเป็นสิ่งที่ห้ามกระทำได้”

จากบทบัญญัติดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการให้ความเคารพและคำนึงถึงคุณค่าที่มีแต่กำเนิดของมนุษย์ ปฏิเสธการกดขี่ข่มเหงหรือเอาเปรียบตลอดจนการทำลายคุณค่าในเกียรติและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลในทุกรูปแบบ โดยเฉพาะ การที่จะนำมนุษย์ไปเป็นทาส การทรมาน หรือการลงโทษอย่างโหดร้ายและไร้มนุษยธรรม ไม่อาจจะกระทำได้อันถือว่าการบัญญัติเนื้อหาเพื่อให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลอย่างชัดเจน

3.2.2.2 อนุสัญญาอเมริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1969 (American Convention on Human Rights)

ในการประชุมร่วมกันของ Inter-American Commission on Human Rights ได้มีการจัดตั้งระบบการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของ Organization of American States (OAS) เพื่อส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพพื้นฐานในอเมริกา ต่อมาในปี ค.ศ. 1959 ได้มีการกร่างอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขึ้นและอนุสัญญาดังกล่าวจะเป็นการเตรียมการเพื่อการก่อตั้งศาล Inter-American Court of Human Rights สำหรับให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ต่อมาได้มีการเปิดลงนามอนุสัญญาอเมริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (American Convention on Human Rights)

³⁰³ ทิพรัตน์ เดิมเพ็ชร, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ : ศึกษากรณีการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ และตามกฎหมายภายใน, หน้า 85-86.

³⁰⁴ African Charter on Human and Peoples' Rights, Article 5 : Every individual shall have the right to the respect of the dignity inherent in a human being and to the recognition of his legal status. All forms of exploitation and degradation of man particularly slavery, slave trade, torture, cruel, inhuman or degrading punishment and treatment shall be prohibited. อ้างใน พิธีสารอิสตันบูล คู่มือการสืบสวนสอบสวนและบันทึกข้อมูลหลักฐานอย่างมีประสิทธิภาพ กรณีการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นๆ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรี, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เด็อนตุลา, 2555), หน้า 37.

เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน ค.ศ. 1969 โดยความตกลงร่วมกันของรัฐสมาชิก และให้มีผลใช้บังคับในวันที่ 18 กรกฎาคม ค.ศ. 1978³⁰⁵ ซึ่งตามทบทบัญญัติแห่งอนุสัญญาฉบับดังกล่าวนั้นได้มีบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ดังนี้ คือ

ข้อ 5 วรรคหนึ่งและวรรคสอง บัญญัติว่า³⁰⁶

“บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะรับการเคารพในบุรณาภาพทางด้านร่างกาย จิตใจและทางด้านศีลธรรม

บุคคลไม่อาจถูกกระทำทรมาน ไร้มนุษยธรรม หรือ การลงโทษอันเป็นการลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ บุคคลทุกคนที่ถูกกระทำให้ปราศจากเสรีภาพจะต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพในศักดิ์ศรีอันมีแต่กำเนิดของมนุษย์...”

จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อนุสัญญาอเมริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1969 จะปฏิเสธการทรมาน และการลงโทษอย่างไร้มนุษยธรรมในลักษณะที่เป็นการลดคุณค่าในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ การจำกัดเสรีภาพของมนุษย์ไม่ว่าจะกระทำได้กรณีจึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของการบัญญัติที่มุ่งให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลที่มีมาแต่กำเนิดแก่สมาชิกของประเทศภาคีสมาชิก

3.2.2.3 กฎบัตรอาหรับว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1994 (Arab Charter on Human Rights)

สนธิบัตรอาหรับ (League of Arab States : LAS) เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มประเทศอาหรับซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม โดยมุ่งเน้นประวัติศาสตร์ทางศาสนาและภาษาร่วมกันของเชื้อชาติคนอาหรับมากกว่าจะเป็นกลุ่มประเทศที่รวมตัวกันโดยอาศัยหลักการทางภูมิศาสตร์ หรือภูมิภาคเป็นหลัก ดังนั้น กลุ่มประเทศสมาชิกจึงมีที่ตั้งอยู่ทั้งในทวีปเอเชียและทวีปแอฟริกา โดยในปัจจุบันมีรัฐสมาชิกจำนวน 22 รัฐ สนธิบัตรอาหรับได้ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล จึงได้มีการจัดทำกฎบัตรอาหรับว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Arab Charter on Human Rights) โดยคณะมนตรีของสนธิบัตรอาหรับได้รับรองกฎบัตรดังกล่าวเมื่อวันที่ 15 กันยายน

³⁰⁵ ทิพรัตน์ เต็มเพ็ชร, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ : ศึกษากรณีการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ และตามกฎหมายภายใน, หน้า 87.

³⁰⁶ American Convention on Human Rights, Article 5 Right to Humane Treatment :

1. Every person has the right to have his physical, mental, and moral integrity respected.
2. No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman, or degrading punishment or treatment. All persons deprived of their liberty shall be treated with respect for the inherent dignity of the human person.

ค.ศ. 1994³⁰⁷ ซึ่งตามบทบัญญัติแห่งกฎบัตรอาหรับว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนั้น ได้มีบทบัญญัติอันเป็นการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลไว้ดังนี้

ในบทอารัมภบท บัญญัติว่า³⁰⁸

“ขอให้ชนชาวอาหรับเชื่อในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นับแต่เรานับถือพระเจ้า ทำให้ชนชาวอาหรับมีศาสนา และเป็นสถานที่กำเนิดของอารยธรรมที่จะยืนยงในสิทธิการมีชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีในฐานะของเสรีภาพ ความยุติธรรม และสันติภาพ...”

และข้อ 5 บัญญัติว่า³⁰⁹

“ทุกคนมีสิทธิในชีวิต เสรีภาพ ความปลอดภัยส่วนบุคคล ซึ่งสิทธิเหล่านี้ย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย”

จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่าเป็นบทบัญญัติที่ขอให้ชาวอาหรับเชื่อในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยยืนยงในสิทธิการมีชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีในฐานะของเสรีภาพ และความยุติธรรมและสันติภาพ ดังนั้น ในกฎบัตรอาหรับว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจึงมีเจตนารมณ์ที่จะให้ชาวอาหรับได้ตระหนักและเห็นคุณค่าในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล ที่จะสามารถมีชีวิตโดยปราศจากการรบกวนหรือการละเมิดใดๆ เพื่อให้มีความปลอดภัยในชีวิตและร่างกาย อันเป็นหลักการที่สอดคล้องกับแนวคิดการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

3.2.2.4 อนุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพพื้นฐาน ค.ศ. 1950 (The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms)

คณะมนตรียุโรป (Council of Europe) ได้มีการจัดทำอนุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพพื้นฐาน (The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1950) หรือที่รู้จักกันในนามของอนุสัญญาแห่งยุโรปเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน (European Convention on Human Rights) มีชื่อย่อว่า “ECHR” ซึ่งอนุสัญญานี้ได้ก่อตั้งศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (European Court of Human Rights) ขึ้นเพื่อเป็นกลไกในการบังคับใช้ให้เป็นไปตามหน้าที่ที่บัญญัติไว้ในอนุสัญญานี้

³⁰⁷ ทิพรัตน์ เต็มแพ้ว, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ : ศึกษากรณีการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ และตามกฎหมายภายใน, หน้า 88.

³⁰⁸ Arab Charter On Human Rights, Preamble : Given the Arab nation's belief in human dignity since God honoured it by making the Arab World the cradle of religions and the birthplace of civilizations which confirmed its right to a life of dignity based on freedom, justice and peace...

³⁰⁹ Arab Charter On Human Rights, Article 5 : Every individual has the right to life, liberty and security of person. These rights shall be protected by law.

ดังกล่าว³¹⁰ โดยบทบัญญัติแห่งอนุสัญญาดังกล่าวมีบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์คือ

ข้อ 3 บัญญัติว่า³¹¹

“บุคคลใดไม่อาจถูกกระทำทรมาน ไร้มนุษยธรรม หรือ การลงโทษอันเป็นการลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”

ข้อ 4 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า³¹²

“บุคคลใดไม่อาจถูกเอาลงเป็นทาส หรือ ให้อยู่ในฐานะคล้ายทาส”

จากบทบัญญัติ ข้อ 3 และ ข้อ 4 วรรคหนึ่งดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงบทบัญญัติที่เป็นการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล กล่าวคือ บุคคลใดไม่อาจจะถูกกระทำทรมาน ไร้มนุษยธรรม หรือการลงโทษ อันเป็นการลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนไม่อาจถูกเอาลงเป็นทาสหรือให้อยู่ในฐานะคล้ายทาสได้ อันเป็นการยอมรับในคุณค่าของมนุษย์ที่จำเป็นต้องให้ความคุ้มครอง มนุษย์จึงไม่อาจถูกกระทำดังกล่าวได้เพราะมนุษย์ทุกคนมีคุณค่าในตัวเองอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

3.2.2.5 กฎบัตรสิทธิมนุษยชนเอเชีย ค.ศ. 1998 (Asian Human Rights Charter)

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มประเทศในภูมิภาคเอเชียนั้นยังไม่มีการจัดทำกฎหมายระหว่างประเทศอันเป็นการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลขึ้นแต่อย่างใด แต่ในระดับความร่วมมือขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร (NGOs) แล้ว ได้มีการจัดทำกฎบัตรสิทธิมนุษยชนเอเชีย (Asian Human Rights Charter) ขึ้นที่เมืองควางจู สาธารณรัฐเกาหลี เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 1988 ซึ่งในกฎบัตรฉบับดังกล่าวมีการกล่าวถึงการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในบทอารัมภบท³¹³ โดยบัญญัติว่า

³¹⁰ ทิพรรัตน์ เดิมเพ็ชร, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ : ศึกษากรณีการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ และตามกฎหมายภายใน, หน้า 89-90.

³¹¹ The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Article 3:

No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment.

³¹² The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Article 4: No one shall be held in slavery or servitude.

³¹³ Asian Human Rights Charter, Preamble : For long, especially during the colonial period, the peoples of Asia suffered from gross violations of their rights and freedoms. Today large sections of our people continue to be exploited and oppressed and many of our societies are torn apart by hatred and intolerance.

“เป็นเวลาอันยาวนาน โดยเฉพาะในช่วงระหว่างล่าอาณานิคม เมืองขึ้นที่ประชาชนชาวเอเชียมีความทุกข์ทรมานจากการล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพอย่างรุนแรง จวบจนบัดนี้ประชาชนชาวเอเชียส่วนใหญ่ยังคงถูกขูดรีดและถูกกดขี่ ประชาชนส่วนใหญ่ตระหนักถึง สันติภาพและศักดิ์ศรีเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะเมื่อความเสมอภาคและสิทธิที่ไม่อาจโอนแก่กันได้ของบุคคล และกลุ่มบุคคลนั้นต้องได้รับความคุ้มครอง ประชาชนชาวเอเชียจึงตัดสินใจที่จะรักษาสันติภาพและ ความยุติธรรมสำหรับพวกเขาเองจึงเป็นที่มาของการทำให้เกิดการต่อสู้ดิ้นรนเรื่องสิทธิมนุษยชนและ เสรีภาพ ในที่สุดจึงมีการรับเอากฎบัตรนี้โดยเฉพาะการรับรองตามความต้องการของประชาชนชาว เอเชียที่จะดำรงชีวิตอยู่อย่างสงบและมีศักดิ์ศรี”

จากอารัมภบทในกฎบัตรดังกล่าวจะเห็นได้ว่า แม้ยังไม่มี ความร่วมมือในการจัดทำกฎหมายระหว่างประเทศในระดับภูมิภาคเกี่ยวกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็น มนุษย์ อันเนื่องมาจากความแตกต่างหลากหลายในเรื่องรูปแบบการปกครอง ศาสนา ความเชื่อ และ ประวัติศาสตร์ทางการเมือง แต่อย่างน้อยในภูมิภาคเอเชียก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการให้คุณค่า ของความเป็นมนุษย์ อันเนื่องมาจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่ถูกกดขี่ข่มเหงจากการล่าอาณานิคม ของโลกตะวันตก การจัดทำกฎบัตรสิทธิมนุษยชนเอเชียนขึ้นโดยองค์กรภาคเอกชน ก็สะท้อนให้เห็น ถึงความตั้งใจในการที่จะปกป้องคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลในเอเชียอย่างจริงจัง³¹⁴

3.2.2.6 กฎบัตรอาเซียน (Charter of the Association of Southeast Asian Nations)

อาเซียน (Association of Southeast Asian Nations : ASEAN) เป็นการรวมกลุ่มกันของกลุ่มประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในการที่จะยืนยันความมุ่ง ประสงค์ที่จะส่งเสริมความร่วมมือในด้านความเสมอภาคและการมีส่วนร่วม ด้วยเหตุนี้จึงมีการ สนับสนุนในเรื่องการธำรงและสร้างสันติภาพ ความมั่นคงและความมีเสถียรภาพในภูมิภาคให้มาก ยิ่งขึ้น³¹⁵ ต่อมาในวันที่ 12 ธันวาคม ค.ศ. 2005 ได้มีการจัดตั้งคำประกาศกัวลาแลมเปอร์ว่าด้วยการ

Increasingly the people realize that peace and dignity are possible only when the equal and inalienable rights of all persons and groups are recognised and protected. They are determined to secure peace and justice for themselves and the coming generations through the struggle for human rights and freedoms. Towards that end they adopt this Charter as an affirmation of the desire and aspirations of the peoples of Asia to live in peace and dignity.

³¹⁴ ทิพรรัตน์ เต็มเพชร, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ : ศึกษากรณีการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ และตาม กฎหมายภายใน, หน้า 94-95.

³¹⁵ ชาดิชาย เชษฐสุมน, ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) : ผลกระทบต่อกฎหมายไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2557), หน้า 119.

จัดตั้งกฎบัตรอาเซียน (Kuala Lumpur Declaration on the Establishment of the ASEAN Charter) ซึ่งคำประกาศดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการยืนยันหลักการและวัตถุประสงค์ของกฎบัตรอาเซียนในการที่จะพยายามปกป้องประชาชนของรัฐตนเพื่อให้คนรุ่นหลังได้รับสันติภาพ เสรีภาพและมีความเจริญรุ่งเรือง โดยคำประกาศดังกล่าวตามข้อ 4 ได้บัญญัติว่า

“กฎบัตรอาเซียนจะยืนยันหลักการ จุดมุ่งหมาย และแนวคิดที่จะบรรลุในข้อตกลงทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มประเทศอาเซียนในคำประกาศดังกล่าวโดยเฉพาะ ซึ่งรวมถึงสิ่งต่างๆ เหล่านี้ด้วยคือ...สนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และพันธกรณีต่างๆ ...”³¹⁶

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นจึงเห็นได้ถึงการยืนยันในหลักการของกฎบัตรอาเซียนที่มุ่งให้ความเคารพในสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชากรในกลุ่มประเทศอาเซียน และแสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของกฎบัตรที่ต้องการยืนยันว่า มนุษย์มีสิทธิและเสรีภาพอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ความเป็นมนุษย์จึงต้องได้รับการคุ้มครองเพื่อให้สังคมอาเซียนมีการพัฒนาและมั่นคงปลอดภัย

โดยต่อมา ผู้นำอาเซียนได้ลงนามรับรองกฎบัตรอาเซียน (Charter of the Association of Southeast Asian Nations) ในการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 13 เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2550 ณ สาธารณรัฐสิงคโปร์ โดยประเทศสมาชิกได้ให้สัตยาบันกฎบัตรอาเซียนครบทั้ง 10 ประเทศแล้วเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2551 กฎบัตรอาเซียนจึงมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 15 ธันวาคม 2551 เป็นต้นไป โดยกฎบัตรอาเซียนได้มีบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ดังต่อไปนี้

ในบทอารัมภบท บัญญัติว่า³¹⁷

“ยึดมั่นในหลักการแห่งประชาธิปไตย หลักนิติธรรม และธรรมาภิบาล การเคารพและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน...”

³¹⁶ Kuala Lumpur Declaration on the Establishment of the ASEAN Charter, 4. the ASEAN Charter will reaffirm principles, goals and ideals contained in ASEAN's milestone agreements,... Promotion of democracy, human rights and obligations,...

³¹⁷ Charter of the Association of Southeast Asian Nations, Preamble : ... ADHERING to the principles of democracy, the rule of law and good governance, respect for and protection of human rights and fundamental freedoms;...

ข้อ 1 วรรคเจ็ด บัญญัติว่า³¹⁸

“เพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตย เพิ่มพูน ธรรมาภิบาล และหลักนิติธรรม ตลอดจนส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานโดยคำนึงถึงสิทธิและหน้าที่ของรัฐสมาชิกของอาเซียน”

ข้อ 2 วรรคสอง (เอ) และ (ไอ) บัญญัติว่า³¹⁹

“ให้อาเซียนและรัฐสมาชิกอาเซียนปฏิบัติตามหลักการดังต่อไปนี้

(เอ) การเคารพเอกราช อธิปไตย ความเสมอภาค บูรณภาพแห่งดินแดน และอัตลักษณ์แห่งชาติของรัฐสมาชิกอาเซียนทั้งปวง

(ไอ) การเคารพเสรีภาพพื้นฐาน การส่งเสริม และคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและการส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคม”

จากบทบัญญัติตามกฎหมายบัตรอาเซียนดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า กฎบัตรอาเซียนซึ่งมีเจตนารมณ์ที่จะมุ่งประสงค์ในการธำรงและสร้างสันติภาพ ความมั่นคงและเสถียรภาพในภูมิภาค ซึ่งจะต้องให้ความสำคัญคุ้มครองในสิทธิมนุษยชนและสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลในด้านต่างๆ ซึ่งสิทธิเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อคุณค่าในความเป็นมนุษย์ที่จะได้รับการบริการและสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างที่มีมนุษย์พึงได้รับอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

3.2.2.7 ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Human Rights Declaration)

กลุ่มสมาชิกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รวมตัวกันเป็นอาเซียน โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมความร่วมมือในด้านการสร้างสันติภาพ การพัฒนา และความมั่นคงในภูมิภาค และได้ร่วมกันจัดตั้งกฎบัตรอาเซียนเพื่อกำหนดให้มีองค์กรสิทธิมนุษยชนอาเซียน (ASEAN Human Rights Body) ให้ทำหน้าที่ในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานโดยให้สอดคล้องกับหลักการในกฎบัตรอาเซียน และประเทศสมาชิกได้จัดตั้งคณะกรรมการการระหว่างรัฐบาลอาเซียน ว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Intergovernmental

³¹⁸ Charter of the Association of Southeast Asian Nations, Article 1 7. To strengthen democracy, enhance good governance and the rule of law, and to promote and protect human rights and fundamental freedoms, with due regard to the rights and responsibilities of the Member States of ASEAN;

³¹⁹ Charter of the Association of Southeast Asian Nations, Article 2, 2 (a) ASEAN and its Member States shall act in accordance with the following Principles: (a) respect for the independence, sovereignty, equality, territorial integrity and national identity of all ASEAN Member States;

(i) ...respect for fundamental freedoms, the promotion and protection of human rights, and the promotion of social justice;

Commission on Human Rights) เพื่อจัดทำปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Human Rights Declaration) ซึ่งเป็นการแสดงเจตนาของอาเซียนในการส่งเสริม คุ้มครองและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนด้านต่างๆ ได้แก่ สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม สิทธิในการพัฒนาและสิทธิในสันติภาพโดยเฉพาะสิทธิในสันติภาพ และสะท้อนถึงลักษณะเฉพาะของอาเซียนที่มีความแตกต่างในด้านการเมือง สังคมและวัฒนธรรม โดยเป็นการรับรองและคุ้มครองสำหรับทุกคนที่เป็นพลเมืองอาเซียน ซึ่งหมายความรวมถึงกลุ่มคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในภูมิภาคอาเซียนด้วย อันจะนำไปสู่การสร้างประชาคมอาเซียนที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง และเป็นกลไกสำหรับการพัฒนาทางสังคมและ ความยุติธรรมที่ก้าวหน้า และการบรรลุศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้นของประชาชนอาเซียน

โดยปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้ เป็นเอกสารทางการเมืองที่แม้จะไม่มีข้อผูกพันตามกฎหมาย แต่ก็จะต้องรักษามาตรฐานสิทธิมนุษยชนตามหลักสากล รวมทั้งสร้างมูลค่าเพิ่มเติมจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ปฏิญญาและแผนปฏิบัติการเวียนนา (Vienna Declaration and Programme of Action) และตราสารระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่ประเทศสมาชิกอาเซียนเป็นภาคี ดังนั้น ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชนฉบับนี้ จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของอาเซียนที่ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเพื่อประโยชน์ในระยะยาวของประชาชนในภูมิภาคอาเซียน โดยมีเนื้อหาสาระที่มีหลักการและแนวคิดสอดคล้องกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนี้

ข้อ 1 กำหนดว่า “บุคคลทั้งปวงเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในศักดิ์ศรี และสิทธิ มีเหตุผลและมโนธรรมและควรปฏิบัติต่อกันด้วยจิตวิญญูณแห่งความเป็นมนุษย์”³²⁰

ข้อ 2 กำหนดว่า “บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิและเสรีภาพทั้งปวงตามที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากการแบ่งแยก ไม่ว่าชนิดใดๆ อาทิ เชื้อชาติ เพศสภาพ อายุ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น พื้นเพทางชาติหรือสังคม สถานะทางเศรษฐกิจ การเกิด ความพิการ หรือสถานะอื่น”³²¹

³²⁰ Asean Human Rights Declaration, 1. All persons are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of humanity.

³²¹ Asean Human Rights Declaration, 2. Every person is entitled to the rights and freedoms set forth herein, without distinction of any kind, such as race, gender, age, language, religion, political or other opinion, national or social origin, economic status, birth, disability or other status.

ข้อ 3 กำหนดว่า “บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับทุกแห่งหนว่าเป็นบุคคลตามกฎหมาย บุคคลทุกคนเสมอภาคกันตามกฎหมาย บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ”³²²

ข้อ 4 กำหนดว่า “สิทธิของสตรี เด็ก ผู้สูงอายุ ผู้พิการ แรงงานโยกย้ายถิ่นฐานกลุ่มเปราะบางและกลุ่มคนชายขอบ เป็นสิทธิที่ไม่อาจเพิกถอนและเป็นส่วนเดียวกันของสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้”³²³

ข้อ 14 กำหนดว่า “บุคคลใดจะถูกกระทำทรมาน หรือถูกปฏิบัติหรือลงโทษ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือย่ำยีศักดิ์ศรีมิได้”³²⁴

ข้อ 30. (1) บุคคลทุกคนมีสิทธิในความมั่นคงทางสังคม ซึ่งรวมถึงประกันสังคม หากมีให้ ซึ่งจะช่วยให้สามารถมีวิถีทางที่จะดำรงตนได้อย่างมีศักดิ์ศรีและเหมาะสม³²⁵

จากการศึกษาปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชนดังกล่าวข้างต้น มีบทบัญญัติที่ให้ยอมรับและให้การคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งในส่วนเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางสังคมที่จะสามารถดำรงชีวิตได้อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกับบุคคลอื่นในสังคม โดยไม่ถูกเหยียดหยามข่มเหงหรือกระทำละเมิดในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ได้ และยึดมั่นในความคงอยู่ของศักดิ์ศรีที่อยู่ติดตัวมนุษย์ ห้ามมิให้ผู้ใดมาพรากหรือก้าวล้ำมาจำกัดได้ อีกทั้ง การให้ความเคารพในความเสมอภาคของบุคคลโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ จึงเห็นได้ว่าปฏิญญาดังกล่าวนี้ได้บัญญัติขึ้นเพื่อสร้างแนวทางแก่การให้ความคุ้มครองในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล

³²² **Asean Human Rights Declaration**, 3. Every person has the right of recognition everywhere as a person before the law. Every person is equal before the law. Every person is entitled without discrimination to equal protection of the law.

³²³ **Asean Human Rights Declaration**, 4. The rights of women, children, the elderly, persons with disabilities, migrant workers, and vulnerable and marginalised groups are an inalienable, integral and indivisible part of human rights and fundamental freedoms.

³²⁴ **Asean Human Rights Declaration**, 14. No person shall be subject to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.

³²⁵ **Asean Human Rights Declaration**, 30. (1) Every person shall have the right to social security, including social insurance where available, which assists him or her to secure the means for a dignified and decent existence.

3.2.2.8 ปฏิญญาว่าด้วยหน้าที่ขั้นพื้นฐานของประชาชนและรัฐบาลแห่ง ภูมิภาคอาเซียน³²⁶

เนื่องจากประเทศต่างๆ ในภูมิภาคอาเซียนเห็นว่าหลักการในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนกว้างเกินไปสำหรับประเทศกำลังพัฒนา สภาสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอาเซียนอันเป็นองค์กรเอกชนที่ประกอบด้วยนักกฎหมายและผู้เคารพในสิทธิมนุษยชนจึงได้ร่วมกันทำปฏิญญาว่าด้วยหน้าที่ขั้นพื้นฐานของประชาชนและรัฐบาลแห่งภูมิภาคอาเซียน โดยกำหนดสิทธิหน้าที่ของรัฐที่ต้องให้ความเคารพต่อชนกลุ่มน้อยในประเทศของตนอย่างชัดเจน ซึ่งปรากฏตามมาตรา 8 ที่มีใจความสำคัญดังนี้

“รัฐจะต้องให้ความรับรองว่าชนกลุ่มน้อย มีสิทธิเช่นเดียวกับพลเมืองของรัฐทั้งหลาย และมีสิทธิในการดำรงชีวิตอย่างเสมอภาคเท่าเทียม และมีหลักประกันในความเสมอภาคนั้น ในกรณีที่มีความเสมอภาคได้ถูกปฏิเสธ เป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องให้มีผู้แทนพิเศษของชนกลุ่มน้อยเพื่อให้เกิดความเสมอภาคอย่างแท้จริง อีกทั้งรัฐต้องเคารพในสิทธิของชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ในการรักษาเอกลักษณ์ ประเพณี ภาษา มรดกทางวัฒนธรรมและจารีตประเพณี และมีหน้าที่พบทวนนโยบายอันเกี่ยวกับที่ดินด้วยความคิดที่จะให้ได้คืนมาซึ่งที่ดินที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษอันเป็นชนกลุ่มน้อยตามเผ่าพันธุ์อีกด้วย”

จากการศึกษาทำให้ทราบว่า ในสังคมระหว่างประเทศหรือประชาคมโลกนั้น ได้มีการจัดทำกฎหมายระหว่างกันมาหลายฉบับที่มีบทบัญญัติอันเป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลไว้ ทั้งที่เป็นกฎหมายระหว่างประเทศในระดับสากลและในระดับภูมิภาค แสดงให้เห็นว่าในสังคมระหว่างประเทศนั้นได้ตระหนักถึงความสำคัญของศักดิ์ศรีในตัวของมนุษย์จนนำไปสู่การให้ความคุ้มครองโดยการจัดทำกฎหมายระหว่างประเทศขึ้นมาเพื่อให้ผูกพันต่อรัฐภาคีสมาชิกในการปฏิบัติตามพันธกรณีในการให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังไม่มีการจัดทำกฎหมายระหว่างประเทศร่วมกัน เพื่อให้การคุ้มครองและปกป้องสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล แต่โดยเหตุที่ประเทศไทยรวมถึงประเทศอื่นในเอเชียได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งองค์การสหประชาชาตินี้ได้มีการจัดทำกฎหมายระหว่างประเทศอันเป็นการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลขึ้นหลายฉบับ ดังนั้นประเทศไทยและประเทศอื่นในเอเชียที่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติย่อมต้องมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายระหว่างประเทศที่จัดทำขึ้นโดยองค์การสหประชาชาติอันเป็นการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล

³²⁶ ศยามล ไกยูรวงศ์, อัญชลี ผลเกลี้ยง และ สมนึก เบญจวิทย์ธรรม, คู่มืออาสาสมัครส่งเสริมสิทธิ สิทธิชาวเขา, หน้า 42-43.

รวมตลอดถึงย่อมต้องได้รับความคุ้มครองตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยเช่นกัน

ดังนั้น จากการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนสามารถพิจารณาถึงเนื้อหาสาระสำคัญในกฎหมายระหว่างประเทศต่างๆ ข้างต้นที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ดังต่อไปนี้

(1) หลักความเสมอภาค กล่าวคือ ให้การยอมรับในความเท่าเทียมกันของมนุษย์ตามกฎหมาย โดยมนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ดังนั้น จึงห้ามรัฐที่จะกระทำการในลักษณะที่เป็นการเลือกปฏิบัติอันนำไปสู่การล่วงละเมิดในสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

(2) หลักมนุษยธรรม กล่าวคือ เป็นการปฏิเสธการกระทำที่ก้าวล่วงเข้าไปในสิทธิต่อชีวิตและร่างกายของมนุษย์อย่างไรซึ่งความเมตตาปราณี ขัดต่อจารีตประเพณีหรือความรู้สึกของวิญญูชน ไม่ว่าจะเป็นการลงโทษลงทัณฑ์ด้วยวิธีที่เป็นการเหยียดหยามต่อเกียรติและความเป็นมนุษย์ ตลอดจนจรรยาบรรณด้วยวิธีการที่ทารุณโหดร้าย ไร้ซึ่งเหตุผลและเกินสมควร

(3) หลักสิทธิขั้นพื้นฐาน กล่าวคือ เนื่องจากสิทธิขั้นพื้นฐานเป็นสิทธิที่คอยเกื้อหนุนหรือสนับสนุนให้มนุษย์สามารถที่จะพัฒนาศักยภาพของความเป็นมนุษย์และสามารถดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามความประสงค์ได้ ดังนั้น ตามกฎหมายระหว่างประเทศจึงกำหนดให้รัฐต้องจัดให้ประชาชนได้สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันและไม่ขาดตกบกพร่อง อันเนื่องมาจากหากไม่สามารถที่จะทำให้ประชาชนได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานที่จำเป็นอย่างเพียงพอแล้ว ก็ย่อมเท่ากับเป็นการทำลายเครื่องมือในการพัฒนาบุคลิกภาพและเป็นอุปสรรคขัดขวางในการดำเนินชีวิตของประชาชน ซึ่งก็ย่อมที่จะเป็นการลดคุณค่าในความเป็นมนุษย์ของประชาชนไปโดยปริยาย

(4) หลักการห้ามผลักดันกลับ กล่าวคือ เป็นหลักการที่ไม่ยอมให้มีการผลักดันผู้ลี้ภัยต้องกลับไปเผชิญกับอันตราย ดังนั้น แม้ว่าทางรัฐจะไม่ยอมรับผู้อพยพที่หลบหนีเข้าประเทศ แต่ต้องไม่ไล่ผู้อพยพให้ต้องไปเผชิญกับอันตรายที่เขาหนีมา

ดังนั้น หลักการต่างๆ ข้างต้นที่เป็นเนื้อหาสาระสำคัญที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายระหว่างประเทศดังกล่าวข้างต้น ย่อมเป็นสิ่งที่ผูกพันให้รัฐภาคีสมาชิกที่จะต้องมีพันธกรณีผูกพันต่อการให้ความคุ้มครองและสร้างหลักประกันแก่สิทธิเสรีภาพตลอดจนถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

3.2.3 สนธิสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับคนไร้รัฐ³²⁷

3.2.3.1 อนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของคนไร้รัฐ ค.ศ. 1954

(Convention Relating to the Status of Stateless Persons)

อนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของคนไร้รัฐ ค.ศ. 1954 คือกฎหมายระหว่างประเทศฉบับหลักที่มีอยู่ในปัจจุบันที่เป็นพื้นฐานในการจัดการความร่วมมือระหว่างรัฐและพัฒนาสถานะบุคคลตามกฎหมายของคนไร้รัฐ อนุสัญญาว่าด้วยสถานะบุคคลของคนไร้รัฐได้สร้างโครงสร้างทางกฎหมายสำหรับเป็นมาตรฐานสากลในการดูแลคนไร้รัฐ อนุสัญญานี้ได้ครอบคลุมกลุ่มของคนไร้รัฐที่ไม่ได้อยู่ในกรอบของความคุ้มครองของผู้ลี้ภัยตามอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพผู้ลี้ภัย ค.ศ. 1951 เนื่องจากผู้ลี้ภัยอาจถูกพิจารณาได้ว่าเป็นคนไร้รัฐเมื่อพิจารณาตามข้อเท็จจริง แต่ไม่ใช่ผู้ลี้ภัยทุกคนจะต้องเป็นคนไร้รัฐ และไม่ใช่ว่าคนไร้รัฐทุกคนจะต้องเป็นผู้ลี้ภัย

ซึ่งความหมายของคนไร้รัฐตามอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของคนไร้รัฐ หมายถึง บุคคลที่ไม่ได้รับการพิจารณาว่ามีสัญชาติตามกฎหมายของรัฐใด โดยกำหนดให้ประเทศที่ให้สัตยาบันในอนุสัญญานี้ปฏิบัติต่อคนไร้รัฐโดยไม่เลือกปฏิบัติด้วยเหตุผลทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา หรือรัฐดั้งเดิม รวมทั้งต้องให้สิทธิด้านต่างๆ เพื่อให้คนไร้รัฐสามารถพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของตนเอง เช่น สิทธิในการทำงานและได้รับค่าจ้าง สิทธิทางการศึกษา สิทธิในการได้รับการรักษาพยาบาล สิทธิในด้านการทะเบียนราษฎรและการพัฒนาสถานะบุคคล สิทธิในการดำเนินคดีทางศาล และสิทธิในการได้รับการคุ้มครองทางสังคม เป็นต้น³²⁸ ทั้งนี้ เพื่อให้คนไร้รัฐสามารถมีความมั่นคงและสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต ในขณะเดียวกัน รัฐที่ให้ที่อยู่อาศัยกับคนไร้รัฐก็ได้รับประโยชน์จากคนไร้รัฐซึ่งมอบให้กับสังคมจากการทำงาน และการมีส่วนร่วมในสังคม โดยอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของคนไร้รัฐ มีเนื้อหาสาระที่สำคัญ คือ

ในมาตราที่ 1 ของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของคนไร้รัฐ ได้ให้คำจำกัดความของคนไร้รัฐไว้ว่า “คนไร้รัฐ หมายถึง บุคคลซึ่งไม่ได้รับการพิจารณาว่าเป็นบุคคลที่มีสัญชาติของรัฐใดภายใต้กฎหมายของรัฐ”

ในมาตราที่ 3 ของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของคนไร้รัฐ ได้กล่าวถึงสิทธิในการไม่ถูกเลือกปฏิบัติว่า “รัฐภาคีจะปฏิบัติตามบทบัญญัติในอนุสัญญานี้ต่อคนไร้รัฐโดยไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะโดยเชื้อชาติ ศาสนา หรือรัฐดั้งเดิม”

³²⁷ <http://www.archarnwell.org> เข้าถึงเมื่อ 27 สิงหาคม 2557

³²⁸ จันทรา ธนะวัฒน์นางค์ และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัย แนวทางและกลไกการแก้ไข ปัญหาของความทับซ้อน/กำกวมระหว่างคนไร้รัฐกับแรงงานต่างด้าวสัญชาติลาว : กรณีศึกษาพื้นที่อำเภอบุญทริก จังหวัด อุบลราชธานี , หน้า 66.

ในมาตราที่ 28 ของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของคนไร้รัฐ ได้กล่าวถึงสิทธิในการได้รับเอกสารในการเดินทาง ซึ่งคนไร้รัฐตามอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของคนไร้รัฐมีสิทธิได้รับสถานะบุคคลตามกฎหมาย รวมทั้งเอกสารพิสูจน์ตน และเอกสารสำหรับการเดินทางที่ออกให้โดยรัฐภาคีที่คนไร้รัฐอาศัยอยู่

ในมาตราที่ 31 ของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของคนไร้รัฐ ได้รับรองสิทธิในการที่คนไร้รัฐจะไม่ถูกผลักดันออกนอกประเทศไม่ว่าจะด้วยความจำเป็นในเรื่องความมั่นคงแห่งรัฐ หรือเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม ดังนั้น การผลักดันคนไร้รัฐออกนอกประเทศจำเป็นที่จะต้องเป็นไปตามกระบวนการตามกฎหมายเท่านั้น ไม่ใช่จากนโยบายของผู้มีอำนาจปกครองของรัฐ นอกจากนี้ ในอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของคนไร้รัฐได้อ้างถึงหลักกฎหมายสากลในการไม่ผลักดันคนให้ออกนอกประเทศและต้องเผชิญกับภัยความตาย

ในมาตราที่ 32 ของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของคนไร้รัฐ ได้กล่าวถึงการแปลงชาติของคนไร้รัฐ โดยรัฐภาคีจะดำเนินการในการผสมกลมกลืนคนไร้รัฐเข้าสู่สังคมและการแปลงชาติให้คนไร้รัฐ

กฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับคนไร้รัฐได้ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อมุ่งเน้นในการให้ความคุ้มครองคนไร้รัฐ โดยการวางมาตรฐานสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ รวมทั้งหน้าที่ และมาตรฐานการดูแลคนไร้รัฐสำหรับรัฐภาคีต่างๆ โดยทั่วไปแล้ว อนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของคนไร้รัฐ มีความคล้ายคลึงกับอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพผู้ลี้ภัย ค.ศ. 1951 เป็นอย่างมาก ดังเช่น ในข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการผลักดันออกนอกประเทศ เปรียบเทียบระหว่างความในมาตราที่ 31 ของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของคนไร้รัฐกับมาตราที่ 32 ของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพผู้ลี้ภัยพบที่มีความคล้ายคลึงกันอย่างมาก ทั้งนี้ เนื่องจากเจตนารมณ์ของอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของคนไร้รัฐ คือการจัดการคนไร้รัฐที่ไม่ได้รับความคุ้มครองจากอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพผู้ลี้ภัย อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่า หลักเกณฑ์ตามอนุสัญญานี้จะไม่มีผลผูกพันสำหรับการได้สัญชาติ ทำให้แต่ละรัฐซึ่งมิได้เป็นภาคีในอนุสัญญาต่างๆ ดังกล่าว มีอำนาจที่จะกำหนดหลักเกณฑ์การได้สัญชาติของเอกชนภายในรัฐได้เอง โดยอาศัยหลักการได้สัญชาติโดยการเกิดจากหลักสืบสายโลหิตหรือหลักดินแดน และประเทศไทยมิได้เข้าร่วมเป็นรัฐภาคีในอนุสัญญาดังกล่าวข้างต้น จึงไม่มีผลผูกพันรัฐไทยแต่อย่างใด

3.2.3.2 อนุสัญญาว่าด้วยการลดความไร้รัฐ ค.ศ. 1961 (Convention on the Reduction of Statelessness)

ผลจากความพยายามของประชาคมโลกในการแก้ไขปัญหาคนไร้รัฐทำให้เกิดอนุสัญญาว่าด้วยการลดความไร้รัฐ ค.ศ. 1961 ขึ้น โดยมีจุดประสงค์เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาคนไร้รัฐที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และท้ายที่สุดคือการขจัดปัญหาความไร้รัฐให้หมดไป โดยหลัก

สำคัญของอนุสัญญาฉบับนี้ คือ การกำหนดให้รัฐมีหน้าที่ร่วมกันในการยอมรับและให้สัญชาติกับคนไร้รัฐตามหลักการของสิทธิในการมีสัญชาติที่เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ โดยแบ่งพิจารณาหลักในการให้สัญชาติเป็น 2 เกณฑ์ คือ ในข้อ 1 เกี่ยวกับการให้สัญชาติโดยหลักดินแดน และในข้อ 4 เกี่ยวกับการให้สัญชาติโดยหลักสืบสายโลหิต ซึ่งอนุสัญญาฉบับนี้ได้ใช้ฐานคิดในการให้สัญชาติว่า มนุษย์ทุกคนมีความผูกพันกับรัฐด้วยกันทุกคน ซึ่งถ้าหากว่าไม่ใช่โดยหลักดินแดน ก็เป็นโดยหลักสืบสายโลหิต ดังนั้น รัฐจึงมีหน้าที่ร่วมกันในประชาคมโลกในการยอมรับให้สัญชาติกับคนที่ไม่มีสัญชาติ และถ้าหากรัฐไม่ให้สัญชาติกับคนนั้นแล้ว คนนั้นจะต้องกลายเป็นคนไร้รัฐ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ควรจะปรากฏขึ้นบนโลก ภายใต้อนุสัญญานี้จึงเน้นให้ประเทศผู้ให้สัตยาบันพิจารณาให้สัญชาติแก่คนไร้รัฐ ทั้งด้วยหลักดินแดน ขณะที่เกิดหรือหลังการเกิด และหลักการสืบสายโลหิต ทั้งนี้เพื่อลดหรือขจัดความไร้รัฐให้หมดไป ในที่สุด³²⁹

อย่างไรก็ตาม อนุสัญญาว่าด้วยการลดความไร้รัฐ ตามความในข้อ 1 และข้อ 4 ที่ได้กล่าวมาข้างต้นยังได้กำหนดข้อจำกัดในการให้สัญชาติไว้ด้วย เช่น ในมาตราที่ 1 (2) (ก) และในมาตราที่ 4 (2) (ก) กำหนดว่าบุคคลที่ยื่นขอสัญชาติจะต้องพำนักอยู่ในพื้นที่ของรัฐที่ตนยื่นขอสัญชาติต่อเนื่องเป็นระยะหนึ่งตามที่ได้กำหนดไว้ ในมาตราที่ 1 (2) (ข) และในมาตราที่ 4 (2) (ข) กำหนดว่าบุคคลที่ยื่นขอสัญชาติจะต้องไม่ถูกตัดสินว่ามีความผิดในฐานที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของรัฐ ในมาตราที่ 1 (2) (ค) และในมาตราที่ 4 (2) (ค) กำหนดว่าบุคคลที่ยื่นขอสัญชาติจะต้องไม่ถูกตัดสินว่ามีความผิดและถูกจำคุกตั้งแต่ 5 ปี ขึ้นไปในคดีอาญา

นอกจากอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของคนไร้รัฐ ค.ศ. 1954 และอนุสัญญาว่าด้วยการลดความไร้รัฐ ค.ศ. 1961 แล้ว ยังมีกฎหมายระหว่างประเทศฉบับอื่นๆ ที่ให้ความสำคัญกับสิทธิในการมีสัญชาติ ซึ่งโดยจุดประสงค์นั้นไม่ได้มุ่งในการให้ความคุ้มครองกับคนไร้รัฐ แต่เป็นการป้องกันและขจัดการเกิดขึ้นของความไร้รัฐให้หมดไป ดังเช่นในมาตราที่ 15 ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 บัญญัติว่า

“1) มนุษย์ทุกคนมีสิทธิในการมีสัญชาติ

2) การถอนสัญชาติโดยพลการ หรือการปฏิเสธสิทธิที่จะเปลี่ยนสัญชาติของบุคคลใดจะกระทำมิได้”

นอกจากนี้ ยังมีตราสารระหว่างประเทศอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในการมีสัญชาติ เช่น สนธิสัญญาที่กรุงเฮกว่าด้วยคำถามที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในกฎหมาย

³²⁹ จันทรา ธนะวัฒนาวงศ์ และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัย แนวทางและกลไกการแก้ไข ปัญหาของความทับซ้อน/ก้ำกวมระหว่างคนไร้รัฐกับแรงงานต่างด้าวสัญชาติลาว : กรณีศึกษาพื้นที่อำเภอหนองปรือ จังหวัด อุบลราชธานี , หน้า 66.

สัญญา ค.ศ. 1930 อนุสัญญาว่าด้วยสัญชาติของสตรีที่สมรสแล้ว ค.ศ. 1957 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทุกรูปแบบต่อสตรี ค.ศ. 1979 และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 อีกทั้งยังมีตราสารระหว่างประเทศในภูมิภาคต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัับสิทธิในการมีสัญชาติอีกหลายฉบับ เช่น อนุสัญญาอเมริกาว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1969 และ อนุสัญญายุโรปว่าด้วยสัญชาติ ค.ศ. 1997

ดังนั้น ในการพิจารณากฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในการมีสัญชาติสามารถกล่าวได้ว่าสิทธิในการมีสัญชาติได้รับการยอมรับจากประชาคมโลกว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ หรืออาจกล่าวได้ว่าสิทธิในการมีสัญชาติเป็นสิทธิที่มีตามกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศ จึงเป็นฐานความคิดและฐานในการปฏิบัติระหว่างประเทศที่สำคัญในการจัดความไว้รัฐให้หมดไป

อย่างไรก็ดี ฐานะทางกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับคนไว้รัฐและสิทธิในการมีสัญชาติยังคงประสบปัญหาในทางปฏิบัติสำหรับการให้ความคุ้มครองกับคนไว้รัฐอย่างมีประสิทธิภาพ และยังไม่สามารถนำไปสู่การเป็นกลไกที่บูรณาการในการลดการเกิดขึ้นของคนไว้รัฐ อีกทั้งประเทศที่เป็นภาคีสมาชิกกับกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับคนไว้รัฐยังอยู่ในวงจำกัด และประเทศไทยไม่ได้เป็นภาคีสมาชิกกับอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของคนไว้รัฐ ค.ศ. 1954 และอนุสัญญาว่าด้วยการลดความไว้รัฐ ค.ศ. 1961 นอกจากนี้ ประสิทธิภาพในการคุ้มครองและความสำเร็จในแก้ไขปัญหาของคนไว้รัฐขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐและกฎหมายภายในประเทศเป็นสำคัญ

ดังนั้น ปัญหาสำคัญในการจัดการความร่วมมือระหว่างรัฐในการแก้ไขปัญหาคนไว้สัญชาติและคนไว้รัฐจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการที่ประเทศต่างๆ เข้าเป็นภาคีสมาชิกกับกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับคนไว้รัฐ และสิทธิในการมีสัญชาติเท่านั้น แต่ที่มีความสำคัญยิ่งไปกว่าที่จะให้ความร่วมมือระหว่างประเทศประสบความสำเร็จ คือ การที่ประชาคมโลกทั้งหมดให้ความสำคัญ และความเห็นอกเห็นใจต่อปัญหาของคนไว้รัฐถึงความยากลำบากในชีวิตที่พวกเขาต้องเผชิญอยู่ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเข้าใจอันดี และความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ผลที่ตามมา คือ การผลักดันนโยบายของรัฐต่างๆ รวมทั้งกลไกต่างๆ ทั้งระดับประเทศ ภูมิภาค และนานาชาติที่จะสามารถเข้ามาเยียวยาแก้ไขปัญหาสำหรับคนไว้รัฐ และป้องกันไม่ให้เกิดความไว้รัฐขึ้นต่อไปในอนาคต

3.3 สถานการณ์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในต่างประเทศและคำวินิจฉัยของศาลเกี่ยวกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในต่างประเทศ

การมีสัญชาติเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ที่รัฐพึงให้แก่บุคคลเพื่อผูกพันบุคคลให้เข้ามาผูกพันอยู่กับรัฐ แต่เนื่องจากการให้สัญชาติเป็นเรื่องภายในขอบเขตของอำนาจของรัฐใดรัฐหนึ่ง ดังนั้น รัฐหนึ่งๆ จึงมีอำนาจในการกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับหลักการได้มาหรือเสียไปซึ่งสัญชาติ โดยรัฐอื่นไม่อาจจะเข้าไปเกี่ยวข้องหรือแทรกแซงได้ อันถือว่าเป็นหลักกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศ ดังนั้น จะมีประชากรโลกอยู่กลุ่มหนึ่งซึ่งไม่มีรัฐใดนับว่าเป็นผู้ถือสัญชาติโดยผลของกฎหมายแห่งรัฐนั้นเลย และการปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐนี้เองที่ทำให้เกิดปัญหาด้านสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม หรือความไม่เสมอภาคที่รัฐปฏิบัติต่อคนไร้สัญชาติหรือคนไร้รัฐและเกิดปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายกับกลุ่มบุคคลเหล่านี้ ในหัวข้อนี้จึงจะเป็นการศึกษาถึงสภาพทั่วไปของกลุ่มคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในโลก กล่าวคือ

3.3.1 สถานการณ์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในต่างประเทศ

3.3.1.1 สถานการณ์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในทวีปแอฟริกา³³⁰

ปัญหาคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ที่เรียกว่า “ชนกำพร้าของโลก” (The World’s Orphans) กล่าวคือ เนื่องจากมีปริมาณของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐกระจายไปยังที่ต่างๆ ทั่วโลก และเป็นกลุ่มคนเล็กๆ ที่อยู่อาศัยกันอย่างกระจัดกระจายและห่างไกลจากความสนใจของผู้คน ทำให้ประเด็นของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐมักจะถูกมองข้ามและไม่อยู่ในจุดที่จะได้รับความสนใจจากสังคมรอบข้างหรือแทบจะถูกกลบออกไปจากการรับรู้ของผู้คน ในทวีปแอฟริกาก็เช่นกัน โดยทวีปแอฟริกาจะเป็นทวีปที่มีลักษณะพิเศษ กล่าวคือ เป็นภูมิภาคที่มีสังคมซึ่งประกอบไปด้วยชนเผ่าต่างๆ จำนวนมากอาศัยอยู่ในเขตแดนของรัฐชาติเดียวกัน ซึ่งบางครั้งได้นำไปสู่การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เมื่อผู้ปกครองของประเทศเป็นชนกลุ่มใหญ่ในสังคม ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้ทวีปแอฟริกาเกิดผู้อพยพที่ไร้รัฐจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม ในบริบทของสังคมชาวแอฟริกันมักจะเกิดความสับสนในเรื่องความเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ อันเนื่องมาจากการที่บางคนมีถิ่นที่อยู่ที่สามารถระบุที่มาหรืออ้างอิงได้ มีสถาบันครอบครัวที่ได้ตั้งรกรากทำมาหากินเป็นเวลายาวนาน มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามปกติในบ้านเมืองของตนเอง ดังนั้น สังคมชาวแอฟริกันจึงมีความรู้สึกในการเป็นเจ้าของในแหล่งที่อยู่หรือถิ่นกำเนิดของตนอย่างแท้จริง การเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐไม่ได้หมายความว่าต้องกลายเป็นคนไม่มีถิ่นที่อยู่หรือไร้รากเหง้าแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม

³³⁰ จันทรา ธนะวัฒน์นางค์ และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัย แนวทางและกลไกการแก้ไข ปัญหาของความทับซ้อน/กำกวมระหว่างคนไร้รัฐกับแรงงานต่างด้าวสัญชาติลาว : กรณีศึกษาพื้นที่อำเภอบุญทริก จังหวัดอุบลราชธานี, หน้า 34-35.

ตาม แม้จะมีชาวแอฟริกันเป็นจำนวนมากที่มาจากสถานที่และครอบครัวที่สามารถระบุที่มาที่ไปได้ แต่ก็ยังมีชาวแอฟริกันอีกหลายคนที่เกิดจากการอพยพ แต่ในความเป็นจริง เมื่อมีกฎหมายสัญชาติในสังคมนิยมใหม่ ความรู้สึกของชาวแอฟริกันในเรื่องการเป็นเจ้าของในแหล่งที่อยู่หรือถิ่นกำเนิดของตนอย่างแท้จริง จึงไม่เพียงพอที่จะทำให้ชาวแอฟริกันสามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติเช่นเคย เพราะเรื่องสัญชาติจะแสดงถึงความผูกพันระหว่างรัฐกับพลเมืองของรัฐ ดังนั้น หากชาวแอฟริกันไม่ได้มีสังกัดว่าเป็นคนของรัฐใด ก็จะต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วจะทำให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเหล่านี้ไม่สามารถเข้าถึงเอกสารอ้างอิงถึงการมีตัวตนได้ รัฐไม่อาจรับรู้ถึงการมีอยู่ของบุคคลว่าเป็นประชาชนของรัฐ ซึ่งจะกลายเป็นบุคคลที่ปราศจากความช่วยเหลือทางกฎหมายจากรัฐ และรัฐก็จะไม่แสดงความรับผิดชอบหรือให้ความคุ้มครองใดๆ แก่บุคคลเหล่านั้นได้เลย

3.3.1.2 สถานการณ์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในยุโรปตะวันออก³³¹

ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองและต่อเนื่องมาจนถึงช่วงสงครามเย็น บรรดารัฐต่างๆ ในแถบทะเลบอลติก อันได้แก่ สาธารณรัฐลิทัวเนีย สาธารณรัฐลัตเวีย และสาธารณรัฐเอสโตเนีย ได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต ทำให้ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น พลเมืองของรัฐในแถบทะเลบอลติกต่างร่วมกันต่อต้านรัฐบาลของตนที่ยอมผนวกประเทศเข้าไปพร้อมกับสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต ส่งผลให้พลเมืองใน 3 ประเทศดังกล่าวต้องกลายเป็นพลเมืองของสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต โดยปริยาย และทำให้กลุ่มคนที่คัดค้านไม่เห็นด้วยกับการผนวกรวมดังกล่าวต้องเดินทางอพยพออกนอกประเทศ และในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อเองที่ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ต้องตกอยู่ในสถานะของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ เนื่องจากโดยสภาพแล้ว กลุ่มคนเหล่านี้จะไม่ได้รับการคุ้มครองจากรัฐใดๆ เลย เพราะว่าเป็นขณะเดียวกันนั้น สหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียตก็ได้ส่งพลเมืองจากดินแดนของตนเข้าไปอาศัยอยู่ในรัฐทั้งสามและเนรเทศประชาชนในรัฐทั้งสามซึ่งเป็นศัตรูทางชนชั้นออกจากประเทศให้ไปอยู่ยังส่วนต่างๆ ของสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต แต่แล้วเมื่อถึงคราวการล่มสลายของสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต ความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ก็ได้เกิดขึ้น เนื่องจากบรรดารัฐในแถบทะเลบอลติกต่างประกาศอิสรภาพจากอดีตสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต นำไปสู่การเกิดสภาพคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐแบบกลับหัวกลับหาง กล่าวคือ ทำให้ชาวโซเวียตที่ได้อพยพถิ่นฐานเข้าไปอยู่ในดินแดนของรัฐทั้งสามต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในทันที จนนำไปสู่ขั้นตอนของการเพิกถอนสิทธิพลเมืองของชาวโซเวียตดังกล่าวด้วย ดังนี้

³³¹ จันทรา ธนะวัฒน์นางค์ และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัย แนวทางและกลไกการแก้ไข ปัญหาของความทับซ้อน/กำกวมระหว่างคนไร้รัฐกับแรงงานต่างด้าวสัญชาติลาว : กรณีศึกษาพื้นที่อำเภอบุญทริก จังหวัดอุบลราชธานี, หน้า 32-34.

(1) สาธารณรัฐลิทัวเนีย ก่อนประกาศเอกราชจากสหภาพ

สาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต สาธารณรัฐลิทัวเนียได้ออกกฎหมายในการเข้าเป็นพลเมืองของรัฐในปี ค.ศ. 1989 โดยให้บุคคลที่อาศัยอยู่ถาวรไม่ว่าจะเป็นคนชาติพันธุ์ใด คนที่พูดภาษาไหน นับถือศาสนาอะไร และไม่ว่าจะทำงานแบบไหนในสาธารณรัฐลิทัวเนีย สามารถยื่นขอสัญชาติลิทัวเนียได้ โดยมีการกำหนดระยะเวลาที่ยาวนานให้คนในสังคมได้ตัดสินใจ (ระยะเวลา 1 ปี) นอกจากนั้นในปี ค.ศ. 1991 ยังออกกฎหมายแปลงสัญชาติเพื่อเป็นพลเมืองใหม่ของสาธารณรัฐลิทัวเนีย ส่งผลให้พลเมืองชาวโซเวียตที่อพยพเข้าไปสาธารณรัฐลิทัวเนียในช่วงสงครามส่วนใหญ่ไม่ได้รับรัฐยกเว้นคนที่ตกสำรวจ

(2) สาธารณรัฐลัตเวีย ภายหลังจากประกาศเอกราชจาก

ประเทศสังคมนิยมโซเวียต ก็กลับไปใช้รัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1922 (ที่ขาดส่วนสำคัญๆ ของรัฐเสรีประชาธิปไตย เช่น ไม่มีการกล่าวถึงเรื่องสิทธิมนุษยชน) การใช้รัฐธรรมนูญฉบับนี้เพื่อยืนยันการดำรงอยู่ของกฎหมายสูงสุดของประเทศที่มีได้ถูกทำลายในช่วงของการผนวกรวมกับสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต โดยกฎหมายในปี ค.ศ. 1994 ระบุบุคคลประเภทใดที่ไม่ได้นับให้เป็นพลเมืองของสาธารณรัฐลัตเวีย แม้ว่าจะผ่านการแปลงสัญชาติแล้วก็ตาม โดยบุคคลที่ระบุในกฎหมายคือ คนที่เคยต่อต้านการประกาศเอกราชของสาธารณรัฐลัตเวีย คนที่ปลุกปั่นสังคมให้เกิดการเกลียดคนต่างเชื้อชาติด้วยอุดมการณ์แบบฟาสซิสต์ ลัทธินักล่า ชาติ ลัทธินิยมชาตินิยม ลัทธินิยมมิวนิสต์ และอุดมการณ์เผด็จการแบบเบ็ดเสร็จทั้งหลาย เจ้าหน้าที่รัฐบาลที่เคยทำงานให้กับสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต บุคคลที่เคยทำงานให้กับ KGB เป็นต้น จากกฎหมายที่เข้มงวดส่งผลให้เกิดคนไร้รัฐภายในเขตแดนของสาธารณรัฐลัตเวียจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวโซเวียตในสาธารณรัฐลัตเวียแต่อย่างไรก็ตาม สาธารณรัฐลัตเวียได้ออกกฎหมายในการให้คนที่อยู่ในสาธารณรัฐลัตเวียแต่ไม่ได้เป็นพลเมือง จะไม่ถูกขับไล่หรือเนรเทศออกจากดินแดน เว้นแต่จะมีกฎหมายรองรับหรือได้รับยอมรับให้กลับมาตุภูมิของตน นอกจากนั้นภายใต้การกดดันจากสหภาพยุโรป สาธารณรัฐลัตเวียได้แก้ปัญหาประชากรที่ไม่ใช่ชาวลัตเวีย (non-Latvians) ด้วยระบบ “Windows System” ซึ่งเป็นระบบการให้สัญชาติแก่คนที่ไม่ใช่ชาวลัตเวียแต่เกิดในสาธารณรัฐลัตเวียที่สามารถยื่นขอเป็นพลเมืองชาวลัตเวียภายในปี ค.ศ. 2000 สำหรับคนที่เกิดภายนอกสาธารณรัฐลัตเวียแต่อาศัยอยู่ในสาธารณรัฐลัตเวียสามารถยื่นขอสถานะความเป็นพลเมืองได้ภายในปี ค.ศ. 2003 เป็นต้นไป

(3) สาธารณรัฐเอสโตเนีย เป็นอีกประเทศที่เคยถูกผนวกรวมกับ

สหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต หลังจากประกาศเอกราชก็กลายเป็นรัฐประชาธิปไตยใหม่ กฎหมายเกี่ยวกับพลเมืองคล้ายกับสาธารณรัฐลัตเวีย แต่มีสิ่งที่แตกต่างกันคือสำหรับคนที่ไม่ได้เป็นพลเมือง มีสิทธิที่จะถูกขับไล่ออกจากดินแดนของสาธารณรัฐเอสโตเนียได้ (ซึ่งรวมทั้งชาวโซเวียต ชาวลัตเวีย และชาวลิทัวเนีย ต่างก็มีสิทธิถูกขับไล่ออกจากสาธารณรัฐเอสโตเนียได้)

อย่างไรก็ตาม รัฐทั้ง 3 จะต้องปรับตัวหากต้องการที่จะเข้าเป็นสมาชิกของสหภาพยุโรป เพราะสหภาพยุโรปพยายามที่จะแก้ปัญหาการอยู่อาศัยของคนต่างด้าวในรัฐในแถบทะเลบอลติก เพื่อนำไปสู่การบูรณาการทางการเมืองแห่งยุโรป และเพื่อนำไปสู่พลเมืองแห่งยุโรปที่เป็นเนื้อเดียวกัน ในการขจัดปัญหาคนไร้รัฐ สหภาพยุโรปจึงมีบทบาทที่สำคัญ และถือว่าเป็นการแทรกแซงกิจการภายในผ่านองค์การระดับภูมิภาคที่มีประสิทธิภาพ

3.3.1.3 สถานการณ์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในสหภาพยุโรป

ปัจจุบัน ในภูมิภาคทวีปยุโรปจะมีคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐประมาณ 600,000 คน³³² ซึ่งเหตุผลที่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในยุโรปมีเป็นจำนวนมากก็เนื่องมาจากเหตุการณ์หลังจากการล่มสลายของสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต ในปี ค.ศ. 1991 ทำให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น โดยประเทศในแถบยุโรปตะวันออกมีคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐอยู่ถึงประมาณ 225,000 คน หรือในสาธารณรัฐเอสโตเนียและสาธารณรัฐลัตเวียก็มีคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเป็นจำนวนมากถึง 370,000 คน โดยคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในยุโรปนั้นสามารถจำแนกได้เป็นกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาในประเทศยุโรป หรือกลุ่มคนที่ไม่มีความสามารถที่จะได้รับสัญชาติจากประเทศที่ตนอาศัยอยู่เดิม หรืออาจเป็นกรณีที่รัฐใดรัฐหนึ่งได้มีการตรากฎหมายสัญชาติขึ้นใหม่ โดยให้มีผลใช้บังคับและเป็นไปตามเงื่อนไขภายในบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้น ซึ่งจะส่งผลให้มีกลุ่มบุคคลที่ไม่เข้าลักษณะเงื่อนไขของค้ประกอบตามกฎหมายใหม่ ทำให้ต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ หรืออาจจะเกิดจากกรณีที่ต้องประสบความยุ่งยากในการเข้าถึงเอกสารที่จำเป็นเพื่อยืนยันความมีสัญชาติของตน ก็อาจจะต้องกลายเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้ เป็นต้น

คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในยุโรปโดยส่วนใหญ่จะมีภูมิหลังมาจกการอพยพย้ายถิ่นมาจากที่อื่น เนื่องจากคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเหล่านั้นต้องการความคุ้มครองหรือความต้องการที่จะมีชีวิตที่เป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐนี้ก็มี ความผูกพันในดินแดนของรัฐที่ตนได้เข้ามาอยู่อาศัย ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลจากการที่ถือว่าเป็นดินแดนที่ตนถือกำเนิดหรือจากการที่ดำรงชีวิตในดินแดนนั้นเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน อันก่อให้เกิดลักษณะของการหลอมรวมทั้งในเชิงสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยสหภาพยุโรปมองว่า การปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐนี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาจากการอพยพเร่ร่อนย้ายถิ่นที่อยู่ของคนโดยทั่วไป ทำให้ประเด็นสถานะความเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในสหภาพยุโรปจึงยังมีนโยบายกระแสหลักที่จะต้องมีการให้ความสำคัญเกี่ยวกับประเด็นความคุ้มครองคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในทางระหว่างประเทศ โดยจะเห็นได้จากการที่รัฐสมาชิกในสหภาพยุโรปบางประเทศยังไม่ได้ลงนามให้สัตยาบันใน

³³² <http://www.unhcr.org> เข้าถึงเมื่อ 5 พฤษภาคม 2558.

อนุสัญญาว่าด้วยสถานะของคนไร้รัฐ ค.ศ. 1954 และแม้ว่าจะมีหลายประเทศรัฐสมาชิกสหภาพยุโรปที่ได้ลงนามให้สัตยาบันรับรองการปรับให้เป็นไปตามอนุสัญญาดังกล่าวก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติก็ยังคงเพิกเฉยต่อหน้าที่ในการให้ความคุ้มครองหรือแก้ไขปัญหาคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐตามที่บัญญัติไว้ในอนุสัญญาดังกล่าว

ความเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในสหภาพยุโรปนั้นยังไม่มีเหตุผลเพียงพอที่จะได้รับสถานะความคุ้มครองในทางกฎหมายระหว่างประเทศของสหภาพยุโรป เนื่องจากในสนธิสัญญาก่อตั้งสหภาพยุโรปบัญญัติว่า

“...สหภาพยุโรปมีอำนาจที่จะก่อตั้งและดำเนินนโยบายทั่วไปในเรื่องผู้ลี้ภัยและผู้อพยพ...”

แต่ประเด็นเรื่องความเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐยังไม่มีบทบัญญัติที่ให้อำนาจสหภาพยุโรปกำหนดนโยบายในการให้ความคุ้มครองแก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเป็นการเฉพาะ ซึ่งอนุสัญญายุโรปเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพพื้นฐาน (The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) ก็ไม่มีบทบัญญัติเฉพาะสำหรับความเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐแต่อย่างใด ดังนั้น สรุปได้ว่าสหภาพยุโรปยังไม่มีกรอบการคุ้มครองหรือมาตรการร่วมที่เกี่ยวกับความเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐไว้เป็นการเฉพาะ แต่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐอาจจะได้รับคุ้มครองภายใต้ต้นนโยบายผู้ลี้ภัยสหภาพยุโรป (EU Asylum Policies) ซึ่งนำเสนอร่างโดยรัฐบาลของประเทศยังการีต่อคณะกรรมการสหภาพยุโรป นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่ามีกฎหมายสหภาพยุโรปที่เกี่ยวกับผู้ลี้ภัยและผู้อพยพในประเด็นความยุติธรรมทางอาญาและการบังคับใช้กฎหมายซึ่งได้มีการอ้างถึงคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐไว้ด้วยเช่นกัน แต่บทบัญญัติดังกล่าวยังมีลักษณะกระจัดกระจายและไม่มีความเฉพาะเจาะจง

อย่างไรก็ตาม การที่สหภาพยุโรปได้ก่อตั้งสนธิสัญญาลิสบอน ค.ศ. 2007 ก็ย่อมแสดงให้เห็นว่าสหภาพยุโรปมีความตระหนักถึงประเด็นของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐมากขึ้น โดยในสนธิสัญญาดังกล่าวระบุว่า กฎหมายสหภาพยุโรปที่เกี่ยวกับความอิสระ ปลอดภัยและความยุติธรรม คนไร้รัฐจะต้องได้รับการปฏิบัติเสมือนพลเมืองของประเทศที่สาม กล่าวคือ คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐจะต้องได้รับสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับคนต่างชาติที่เข้ามาอาศัยอยู่ในสหภาพยุโรป ซึ่งนับว่าเป็นก้าวสำคัญในการวางกรอบแนวทางให้แก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในสหภาพยุโรปเพื่อมีหลักประกันในการดำเนินชีวิตหรือให้ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐาน เพราะหากไม่มีการทำให้สถานะ รวมถึงสิทธิและหน้าที่ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐมีความชัดเจน สุดท้ายแล้วก็จะเกิดช่องว่างของกฎหมายระหว่างพลเมืองของรัฐกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ

โดยในสหภาพยุโรปจะมีรูปแบบการให้ความคุ้มครองในระดับระหว่างประเทศที่ใช้กับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ 2 รูปแบบ กล่าวคือ

(1) การให้ความคุ้มครองกันคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่เป็นอันหนึ่ง

อันเดียวกันของสหภาพยุโรป

ความเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐมักจะเกี่ยวพันหรือเชื่อมโยงมาจากแรงกดดันทางการเมือง ชาติพันธุ์ ศาสนา หรือการเลือกปฏิบัติเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องเพศ รวมถึงการกระทำอื่นใดอันมีลักษณะเป็นการดูถูกเหยียดหยาม ดังนั้น คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐจึงมีลักษณะคล้ายกับผู้ลี้ภัยตามความหมายของกฎหมายสหภาพยุโรป คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐจึงอาจได้รับสถานะความคุ้มครองในลักษณะการให้ความช่วยเหลือเช่นเดียวกับผู้ลี้ภัยในสหภาพยุโรป คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเหล่านี้ ต่างหนีความทุกข์ยากทรมานหรือการถูกเลือกปฏิบัติที่ร้ายแรงไม่ว่าจะเป็นทางสังคม หรือการปฏิบัติลักษณะอื่นนั้น จึงอาจได้รับความคุ้มครองในสหภาพยุโรปภายใต้กฎหมายผู้ลี้ภัยร่วม ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่ามีคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐจำนวนมากที่ได้รับความคุ้มครองจากสหภาพยุโรปโดยผ่านช่องทางดังกล่าว โดยในช่วงปี ค.ศ. 2010 คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐบางส่วนใน 27 รัฐสมาชิกสหภาพยุโรปได้แสดงเจตนาสมัครเข้าเป็นผู้ลี้ภัยเพื่อที่จะได้รับความคุ้มครองในสถานะผู้ลี้ภัยตามกฎหมายดังกล่าว จึงเห็นได้ว่าในปี ค.ศ. 2010 สหภาพยุโรปปรับรัฐถึงสถานะความเป็นคนไร้รัฐมากขึ้นและให้ความคุ้มครองกันคนไร้รัฐในเบื้องต้น

(2) การให้ความคุ้มครองกันคนไร้รัฐที่มีลักษณะเฉพาะ

คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐและไม่ได้ถูกจัดให้มีสถานะเป็นผู้ลี้ภัย หรือไม่ได้รับความคุ้มครองในลักษณะของการให้ความช่วยเหลือนั้นอาจได้รับสถานะทางกฎหมายหรือสิทธิขั้นพื้นฐานจากบางประเทศที่เป็นรัฐสมาชิกสหภาพยุโรปเท่านั้น โดยมีรัฐสมาชิกสหภาพยุโรปเพียง 22 รัฐ ที่ให้สัตยาบันในอนุสัญญาว่าด้วยความคุ้มครองคนไร้รัฐ ปี ค.ศ. 1954 ซึ่งสนธิสัญญานี้จะวางระบบความคุ้มครองที่มีลักษณะเฉพาะแก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ซึ่งมีรัฐสมาชิก 6 รัฐ ที่กำหนดความหมายของความเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐและให้ความคุ้มครองขั้นพื้นฐาน เช่น ในราชอาณาจักรสเปนและอิตาลีมีการตรากฎหมายที่กำหนดขั้นตอนหรือกระบวนการในการกำหนดความเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ หรือในสาธารณรัฐฝรั่งเศสมีระบบการดำเนินการเพื่อให้ความคุ้มครองกันคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีการตรากฎหมายที่กำหนดขั้นตอนกระบวนการที่ชัดเจน สังเกตได้ว่า ประเทศดังกล่าวจะวางระบบและกำหนดกฎเกณฑ์ให้ความคุ้มครองกันคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐแยกต่างหากจากกระบวนการผู้ลี้ภัย และมีการให้ความคุ้มครองสถานะของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ โดยอาจจัดให้มีสิทธิที่จะอยู่อาศัย ให้เอกสารประจำตัวบุคคลและเอกสารการเดินทาง รวมถึงให้สิทธิทางสังคมและเศรษฐกิจบางประการ นอกจากนี้ ในสาธารณรัฐฝรั่งเศสและราชอาณาจักรสเปนยังกำหนดให้หน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยทำหน้าที่และรับผิดชอบในส่วนของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐอีกด้วย เป็นต้น

จากการศึกษาสถานการณ์ทั่วไปของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในต่างประเทศ จะเห็นได้ว่า คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐสามารถปรากฏขึ้นได้ทั่วโลกอันเกิดจากการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการให้สัญชาติของในแต่ละรัฐ แต่จะมีแนวทางการปฏิบัติต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐแตกต่างกันไป เนื่องจากคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐมีที่มาจากหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกัน อีกทั้งการที่รัฐใดๆ เข้าไปเป็นภาคีต่อกฎหมายระหว่างประเทศที่แตกต่างกัน ความมีพันธกรณีที่ผูกพันต่อกฎหมายระหว่างประเทศก็ย่อมแตกต่างกันไป ซึ่งกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐโดยตรงคือ อนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของคนไร้รัฐ ค.ศ. 1954 และอนุสัญญาว่าด้วยการลดความไร้รัฐ ค.ศ. 1961 แต่สิ่งที่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐทั่วโลกได้รับคือ การต้องตกเป็นคนชั้นสองในสังคม เป็นคนที่พร้อมจะถูกกดขี่ข่มเหงและละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในทุกรูปแบบเนื่องจากการไม่มีสถานะทางบุคคลที่ทำให้กลายเป็นคนด้อยค่าในสังคมและไม่เป็นที่ยอมรับ

3.3.2 คำวินิจฉัยของศาลเกี่ยวกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในต่างประเทศ

(1) คำวินิจฉัยของศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรป (คดี Mervett Khalil, Issa Chaaban และ Hassan Osseili)³³³

คดีนี้เป็นกรณีที่ผู้ฟ้องคดีหลายรายและมีสมาชิกในครอบครัวถือสัญชาติของประเทศที่มีใช้รัฐสมาชิกของประชาคมยุโรป คือ Mervett Khalil ชาวปาเลสไตน์ Issa Chaaban ชาวคีร์ด และ Hassan Osseili ชาวโมร็อกโก ซึ่งได้อพยพและลี้ภัยเข้ามาใช้แรงงานในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี โดยผู้ฟ้องคดีและสมาชิกในครอบครัวเห็นว่าตนเองควรมีสิทธิที่จะได้รับเงินช่วยเหลือครอบครัวจากรัฐบาลของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีตามกฎหมายข้อบังคับหมายเลข 1408/71 และกฎหมายข้อบังคับฉบับแก้ไขเพิ่มเติมล่าสุด หมายเลข 2001/83 อันเป็นกฎหมายประชาคมโดยในคดีนี้ ศาลเห็นว่าผู้อพยพ ผู้ลี้ภัย หรือคนไร้รัฐไม่อาจอ้างสิทธิเพื่อขอรับเงินช่วยเหลือครอบครัวตามกฎหมายของประชาคมได้ เนื่องจากแม้ผู้ฟ้องคดีและสมาชิกในครอบครัวเดินทางมาจากประเทศที่มีใช้รัฐสมาชิกในประชาคมยุโรป แม้จะได้เข้ามาทำงานในประเทศสมาชิก คือสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ก็ตาม แต่ต้องถือว่าผู้ฟ้องคดีและสมาชิกในครอบครัวอยู่ในสถานะที่ไม่มีปัจจัยใดเชื่อมโยงหรือเกี่ยวพันกับกฎหมายของประชาคมแต่อย่างใด และภายใต้กฎหมายเยอรมันถือว่าผู้ฟ้องคดีมีสถานะเป็นคนไร้รัฐหรืออยู่ในสถานะบุคคลภายนอกรัฐสมาชิก จึงไม่อาจได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกับคนสัญชาติเยอรมันได้ หรือสัญชาติประเทศรัฐสมาชิกสหภาพยุโรปได้

จากคำวินิจฉัยดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ผลของการต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติหรือคนไร้รัฐ ย่อมทำให้บุคคลเหล่านี้ไม่สามารถได้รับสิทธิหรือสวัสดิการอย่างที่สมาชิกภายใน

³³³ คำวินิจฉัยของศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรป ลงวันที่ 11 ตุลาคม 2001 คดี Mervett Khalil (C-95/99), Issa Chaaban (C-96/99) และ Hassan Osseili (C-97/99)

รัฐหรือภายในประชาคมยุโรปได้ ซึ่งเป็นการลดค่าของความเป็นมนุษย์โดยระบบของกฎหมายโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

(2) คำวินิจฉัยของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งสหภาพยุโรป (คดี Andrejeva v. Latvia)³³⁴

คดีนี้ ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งสหภาพยุโรปวินิจฉัยว่า มีการกระทำที่ฝ่าฝืนมาตรา 14 แห่งอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนแห่งสหภาพยุโรป และมาตรา 1 แห่ง Protocole หมายเลข 1 ด้วยเหตุที่มีการคำนวณเงินบำนาญผู้สูงอายุอันเข้าลักษณะเป็นการแบ่งแยกระหว่างบุคคลที่มีสถานะเป็นพลเมืองของสาธารณรัฐลัตเวียและบุคคลที่ไม่มีสถานะเป็นพลเมืองของสาธารณรัฐลัตเวีย เป็นการฝ่าฝืนบทบัญญัติมาตรา 1 แห่งอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมืองหรือไม่ เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่า ผู้ฟ้องคดีเป็นคนสัญชาติรัสเซีย ซึ่งในขณะนั้นยังเป็นสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต เมื่อผู้ฟ้องคดีอายุ 12 ปี ผู้ฟ้องคดีได้ย้ายเข้ามาอยู่ในสาธารณรัฐ

สาธารณรัฐลัตเวีย ต่อมาในปี ค.ศ. 1966 ผู้ฟ้องคดีได้สมัครเข้าทำงานที่ศูนย์อุตสาหกรรมเคมี ต่อมาในปี ค.ศ. 1973 ผู้ฟ้องคดีได้ย้ายมาปฏิบัติหน้าที่ที่ศูนย์ควบคุมป้องกันสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นองค์กรของรัฐที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมเคมีแห่งสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต ตลอดระยะเวลาการทำงานผู้ฟ้องคดีได้รับเงินเดือนทุกเดือนผ่านทางไปรษณีย์ จนกระทั่งปี ค.ศ. 1991 สหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต ได้ล่มสลาย ต่อมาปี ค.ศ. 1995 สาธารณรัฐลัตเวียจึงได้มีการตราบัญญัติว่าด้วยสถานะของพลเมืองของประเทศรัสเซียเดิมที่ไม่ถือว่าเป็นพลเมืองสัญชาติลัตเวีย หรือไม่มีสถานะของบุคคลที่อยู่อาศัยอย่างถาวรในสาธารณรัฐลัตเวียตามที่กฎหมายบัญญัติรับรอง ส่งผลให้ผู้ฟ้องคดีต้องกลายเป็นบุคคลที่ไม่มีสัญชาติหรือไม่เข้าข่ายเป็นพลเมืองสัญชาติใด หลังจากผู้ฟ้องคดีได้เกษียณอายุการทำงานในขณะที่ยังอายุ 55 ปี และได้ยื่นสมัครขอรับเงินบำนาญผู้สูงอายุโดยอาศัยสิทธิตามบทเฉพาะกาลแห่งรัฐบัญญัติว่าด้วยการเกษียณอายุการทำงาน ค.ศ. 1995 ซึ่งบัญญัติให้บุคคลไร้สัญชาติหรือบุคคลที่มีสัญชาติต่างชาติ เช่น กรณีผู้ฟ้องคดี จะมีสิทธิได้รับเงินบำนาญผู้สูงอายุเฉพาะแต่ในช่วงเวลาที่ทำงานอยู่ที่สาธารณรัฐลัตเวียและในบริษัทของสาธารณรัฐลัตเวียเท่านั้น สำนักงานประกันสังคมของรัฐจึงไม่รับคำร้องขอของผู้ฟ้องคดี ผู้ฟ้องคดีจึงยื่นฟ้องสำนักงานประกันสังคมต่อศาลกรณีไม่รับคำร้องของผู้ฟ้องคดีไว้พิจารณา โดยผู้ฟ้องคดีเห็นว่าเป็นการกระทำที่เลือกปฏิบัติขัดต่อมาตรา 14 (สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม) แห่งอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ประกอบมาตรา 1 แห่งสนธิสัญญา หมายเลข 1 (สิทธิในความเป็นเจ้าของและใช้สิทธิดังกล่าวอย่างชอบธรรม)

³³⁴ คำวินิจฉัยของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งสหภาพยุโรป ลงวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2009 (คดี Andrejeva v. Latvia)

ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐลัตเวียได้วินิจฉัยไว้ในคำวินิจฉัย ลงวันที่ 26 มิถุนายน ค.ศ. 2001 ว่าไม่มีการกระทำที่เข้าข่ายการฝ่าฝืนบทเฉพาะกาลตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าด้วยเงินบำนาญของรัฐแต่อย่างใด

สำหรับในคดีนี้ ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งสหภาพยุโรปวินิจฉัยว่า

ประการแรก ผู้ฟ้องคดีไม่เข้าเงื่อนไขทางกฎหมายที่จะได้รับเงินบำนาญของรัฐตามบทเฉพาะกาลแต่อย่างใด เนื่องจากนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1973 ถึงปี ค.ศ. 1990 ถือว่าผู้ฟ้องคดีทำงานอยู่ในองค์กรที่ประจำอยู่ในกรุงเคียฟ ประเทศยูเครน และกรุงมอสโก ประเทศรัสเซีย มาโดยตลอด และไม่อาจถือได้ว่าผู้ฟ้องคดีทำงานในสาธารณรัฐลัตเวีย

ประการที่สอง ในยุคที่ยังมีสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต ไม่มีการแบ่งแยกเกี่ยวกับสิทธิรับบำนาญระหว่างระหว่างพลเมืองของรัสเซียเดิม ทั้งรัฐบาลก็ไม่มีการยืนยันภาษีสังคมของรัฐบาลสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียตที่เก็บได้นั้น นำไปใช้จ่ายเพื่อคนทำงานทุกคนซึ่งมีทั้งคนสัญชาติและคนที่ได้สัญชาติโดยการกำเนิด

ประการที่สาม ศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า ปัจจุบันผู้ฟ้องคดียังไม่มีสัญชาติใดเลย ทั้งผู้ฟ้องคดียังไม่เข้าลักษณะพลเมืองที่อยู่อาศัยถาวรในสาธารณรัฐลัตเวียที่จะมีสิทธิได้รับประโยชน์จากสวัสดิการสังคมแต่อย่างใด ศาลจึงวินิจฉัยว่า ไม่มีความสัมพันธ์เชิงเหตุผลและได้สัดส่วนว่ามีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติอันจะขัดกับมาตรา 14 แต่อย่างใด

จากคำวินิจฉัยดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ศาลได้พิจารณาในส่วนของความไม่มีสัญชาติ ซึ่งถือว่าผู้ฟ้องคดีเป็นคนไร้สัญชาติ ย่อมทำให้บุคคลเหล่านี้ไม่สามารถได้รับสวัสดิการสังคมอย่างที่คนพลเมืองได้รับ และไม่มองว่าเป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม อันเป็นการลดระดับให้คนไร้สัญชาติเป็นเพียงกลุ่มคนด้อยโอกาสหรือชนชั้นสองในสังคม

(3) คำวินิจฉัยของศาลสิทธิมนุษยชนระหว่างรัฐอเมริกา (คดี Yean and Bosico v. Dominican Republic)³³⁵

คดีนี้ Dilcia Yean และ Violeta Bosico ได้ยื่นฟ้องสาธารณรัฐโดมินิกันต่อศาลสิทธิมนุษยชนระหว่างรัฐอเมริกา (Inter-American Court of Human Rights) ว่า สาธารณรัฐโดมินิกันมีการกระทำต่อเด็กผู้หญิงชาวเฮติที่เกิดในสาธารณรัฐโดมินิกันในลักษณะที่เป็น การฝ่าฝืนสิทธิที่เกี่ยวกับสัญชาติและสิทธิในการศึกษา กล่าวคือ กรณีสิทธิที่เกี่ยวกับสัญชาติ ซึ่งเป็นสิทธิที่นำไปสู่การใช้สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองอื่นๆ โดยผู้ฟ้องคดีเห็นว่า สาธารณรัฐโดมินิกัน มีหน้าที่ที่จะต้องเคารพสิทธิที่จะไม่เลือกปฏิบัติเกี่ยวกับการได้มาซึ่งสัญชาติ และต้องออกมาตรการที่มี

³³⁵ คำวินิจฉัยของศาลสิทธิมนุษยชนระหว่างรัฐอเมริกา ลงวันที่ 8 กันยายน 2005 (คดี Yean and Bosico v. Dominican Republic)

ลักษณะเป็นการแจ้งเตือนล่วงหน้าเพื่อป้องกันการถูกเนรเทศออกนอกประเทศ และให้หลักประกันสิทธิในการศึกษาของเด็กผู้หญิงที่อยู่ในวัยเรียน

ศาลสิทธิมนุษยชนระหว่างรัฐอเมริกาได้รับคำฟ้องของ Dilcia Yean และ Violeta Bosica ที่ยื่นฟ้องสาธารณรัฐโดมินิกัน กรณีที่ปฏิเสธสัญชาติของผู้ฟ้องคดี แม้ว่าผู้ฟ้องคดีจะเกิดในสาธารณรัฐโดมินิกัน โดยผู้ฟ้องคดีอ้างว่า นับตั้งแต่ผู้ฟ้องคดีไม่ได้รับสัญชาติโดมินิกัน เด็กหญิง Violeta Bosica ได้รับการปฏิบัติเยี่ยงบุคคลที่ถูกขับไล่ออกนอกประเทศ และไม่มีเอกสารยืนยันสถานะบุคคล (Identity Document) และไม่สามารถเข้ารับการศึกษานในโรงเรียนได้ ศาลสิทธิมนุษยชนระหว่างรัฐอเมริกาจึงออกมาตรการเพื่อป้องกันมิให้เด็กหญิงถูกเนรเทศออกนอกประเทศ และให้หลักประกันว่า เด็กหญิง Violeta Bosica สามารถเข้ารับการศึกษานในโรงเรียนได้ โดยศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า การปฏิเสธการรับรองการเกิด หรือกีดกันบุคคลจากการใช้สิทธิในความเป็นพลเมืองอันเป็นสิทธิที่สืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษนั้น ถือว่าสาธารณรัฐโดมินิกันกระทำการที่เข้าลักษณะการฝ่าฝืนหรือละเมิดสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองจากมาตรการที่เป็นธรรมและไม่เลือกปฏิบัติหรือสิทธิในสัญชาติ สิทธิที่จะมีสถานะทางกฎหมาย โดยศาลวินิจฉัยว่า สิทธิในการถือสัญชาติเป็นสิทธิที่เปิดทางไปสู่การใช้สิทธิประเภทอื่นๆ การปฏิเสธให้การรับรองสิทธิในการเกิด และสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในชุมชนทางการเมือง ดังนั้น ศาลจึงสั่งให้สาธารณรัฐโดมินิกันออกมาตรการ ขั้นตอน หรือกระบวนการที่ง่ายไม่ซับซ้อน เข้าถึงได้ง่าย และเป็นขั้นตอนที่สมเหตุสมผลเพื่อรับรองการเกิดให้แก่เด็กหญิงชาวเฮติที่เกิดในสาธารณรัฐโดมินิกัน อีกทั้ง ศาลยังให้สาธารณรัฐโดมินิกันรับรองการเข้าถึงการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานสำหรับเด็กทุกคน โดยไม่คำนึงถึงภูมิหลังหรือต้นกำเนิด ศาลเห็นว่าหน้าที่ดังกล่าวเป็นผลมาจากสิทธิของเด็กที่จะได้รับความคุ้มครองเป็นพิเศษ โดยศาลมีคำสั่งไว้ว่า ศาลจะควบคุมตรวจสอบให้รัฐดำเนินการตามคำสั่งศาล โดยภายในหนึ่งปีหลังจากที่ศาลมีคำวินิจฉัย รัฐต้องจัดทำรายงานชี้แจงต่อศาลเกี่ยวกับมาตรการที่ดำเนินการไปแล้ว

เมื่อพิจารณาคดีนี้แล้วจะพบว่า ศาลสิทธิมนุษยชนระหว่างรัฐอเมริกาได้ให้ความสำคัญและเห็นถึงควมมีคุณค่าในความเป็นมนุษย์ของเด็ก กล่าวคือ สิทธิในการถือสัญชาติของบุคคลมีคุณค่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน และเป็นสิทธิที่จะใช้เป็นเครื่องมืออันนำไปสู่การใช้หรือการรับรองในสิทธิอื่นๆ นอกจากนี้ ศาลยังให้ความสำคัญถึงคุณค่าในการเข้าถึงการศึกษาว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่จะส่งผลต่อความเป็นมนุษย์ต่อไปในอนาคตของเด็ก การกระทำที่เข้าลักษณะของการฝ่าฝืนหรือละเมิดสิทธิในการศึกษาย่อมไม่ชอบด้วยหลักการ ศาลจึงมีคำสั่งให้รัฐที่กระทำการฝ่าฝืนหรือละเมิดสิทธิดังกล่าวต้องดำเนินการให้การรับรองในสิทธิการศึกษาโดยไม่จำต้องคำนึงถึงภูมิหลังของบุคคล ซึ่งหมายความว่าไม่จำเป็นต้องพิจารณาเงื่อนไขควมมีสถานะบุคคลหรือความแตกต่างทางชาติพันธุ์แต่อย่างใด

จากการศึกษาในบทที่ 3 ในเรื่องหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และคนไร้สัญชาติคนไร้รัฐในต่างประเทศ ทำให้เห็นว่า การจัดทำรัฐธรรมนูญในประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี นั้น ในแต่ละประเทศจะให้ความสำคัญกับคุณค่าในตัวของมนุษย์ว่าเป็นสิ่งที่ต้องให้ความคุ้มครอง ตลอดจนในสังคมของประชาคมโลกก็เล็งเห็นถึงความสำคัญดังกล่าวจึงได้มีการจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศที่ให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และมีการจัดทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศเพื่อให้ประเทศภาคีสมาชิกมีพันธกรณีในการปฏิบัติให้เป็นไปตามแนวทางบทบัญญัติของสนธิสัญญานั้นๆ นอกจากนี้ การปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในต่างประเทศก็มีความหลากหลายของที่มา แต่สิ่งที่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้รับการปฏิบัติที่เหมือนกันคือการต้องตกเป็นคนระดับสองในสังคมและสุ่มเสี่ยงที่ถูกเอารัดเอาเปรียบและละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้โดยง่าย

บทที่ 4

การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

โดยหลักกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล รัฐอาจแสดงความเป็นเจ้าของเอกชน โดยผ่านการยอมรับให้สัญชาติของตนหรือโดยการยอมรับให้สิทธิอาศัยบนดินแดนของตน และมนุษย์ อาจจะได้สัญชาติโดยหลักสายโลหิตจากบิดามารดา หรือโดยการเกิดในดินแดนของรัฐเจ้าของสัญชาติ และเมื่อมนุษย์ได้ถือกำเนิดบนดินแดนของรัฐใดรัฐหนึ่งแล้วก็ย่อมที่จะมีความสัมพันธ์โดยการเกิดกับ รัฐเจ้าของดินแดนที่เกิด ในทางทฤษฎีจึงไม่มีโอกาสที่จะเกิดสุญญากาศทางสถานะของบุคคลที่จะ ก่อให้เกิดการปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้ เพราะมนุษย์ทุกคนย่อมมีความสัมพันธ์กับรัฐ ใดรัฐหนึ่งอย่างแน่นอน อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีบุคคลบางกลุ่มที่ถูกปฏิเสธในการให้สัญชาติจากรัฐใดๆ ใน โลก ทำให้ต้องตกเป็นคนที่ไร้ซึ่งสัญชาติใดๆ ในโลก แต่ก็อาจจะได้รับสิทธิอาศัยในรัฐได้ แต่หากคนไร้ สัญชาติดังกล่าวไม่ได้รับซึ่งสิทธิอาศัยจากรัฐที่ตนปรากฏตัวแล้วจะทำให้คนไร้สัญชาตินั้นไม่สามารถที่จะ ยื่นอยู่บนผืนแผ่นดินใดๆ ในโลกได้เลย ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ควรเกิดขึ้นเป็นอย่างยิ่ง และทำให้บุคคล ดังกล่าวเสี่ยงที่จะถูกละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จากสังคมนอกรีตที่ปฏิเสธความมีตัวตนของ บุคคลกลุ่มนี้ ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้ประชาคมโลกได้เล็งเห็นความสำคัญของคุณค่าในความเป็นคน ที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคนตามธรรมชาติ ในบริบทที่ปฏิเสธการละเมิดหรือการกระทำที่จะมาพราก ซึ่งคุณค่าเหล่านี้ออกไปจากตัวมนุษย์ได้ จึงได้มีการบัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจน สิทธิและเสรีภาพต่างๆ ไว้ในกฎหมายภายในรัฐของตนและกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งก็รวมถึง ประเทศไทยด้วย

จากการศึกษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะพบว่า การ บัญญัติรับรองหลักเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญของไทยปรากฏขึ้นครั้งแรกใน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และต่อมาก็ได้มีการบัญญัติรับรองอีกครั้งใน รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน คือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งได้มีการบัญญัติ เรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในมาตรา 4 หมวด 1 บททั่วไป ซึ่งบัญญัติว่า

“ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความ คุ้มครอง”

และหลังจากที่ได้มีการประกาศในราชกิจจานุเบกษาและมีผลบังคับใช้เป็นการทั่วไปนั้น ทำให้พบปัญหาในการตีความข้อความเกี่ยวกับหลักการในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ 2 ประเด็น กล่าวคือ

ประเด็นปัญหาแรก การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามบทบัญญัติดังกล่าวจะครอบคลุมถึงการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนต่างด้าว หรือคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐด้วยหรือไม่ หรือเป็นบทบัญญัติที่มุ่งคุ้มครองเฉพาะคนไทยเท่านั้น เพราะหากไม่ได้คุ้มครองแล้วมีการกระทำละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติหรือคนไร้รัฐแล้ว ก็ย่อมที่จะทำให้บุคคลดังกล่าวไม่สามารถจะนำหลักการเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ขึ้นกล่าวอ้างเพื่อโต้แย้งการกระทำละเมิดหรือการกระทำที่ไม่ให้ความคุ้มครองหรือไม่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เหล่านั้นได้

ประเด็นปัญหาที่สอง หากถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้ให้ความคุ้มครองรวมถึงคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐด้วย มีประเด็นต้องพิจารณาว่า ประเทศไทยได้มีการออกกฎหมายลำดับรองออกมาให้สอดคล้องและเป็นไปตามเจตนารมณ์ที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้หรือไม่ เนื่องจากข้อเท็จจริงที่พบคือ มีการกำหนดระเบียบกฎหมายเงื่อนไขในการให้สิทธิประโยชน์แก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเป็นกรณีๆ เพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น โดยไม่ได้มีการบัญญัติกฎหมายให้ครอบคลุมถึงสิทธิขั้นพื้นฐานทั่วไปอย่างทั่วถึงที่บุคคลควรจะได้รับในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ นอกจากนี้ การที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีในสนธิสัญญาระหว่างประเทศหลายฉบับ แต่ก็ไม่มีการอนุวัติการกฎหมายภายในให้สอดคล้องกับพันธกรณีที่ผูกพันในฐานะเป็นภาคีอย่างเพียงพอ ดังนั้น เนื้อหาในบทนี้ จึงจะเป็นการศึกษาถึงการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐภายใต้บทบัญญัติที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้รับรองไว้ว่าเป็นไปตามเจตนารมณ์ของแห่งรัฐธรรมนูญหรือไม่ โดยจะศึกษาตั้งแต่การเริ่มนำคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ไปบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญโดยสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ การให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยระบบกฎหมายไทย การปรากฏตัวและสถานการณ์ทั่วไปของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย หลังจากนั้นจึงมาศึกษาถึงผลของการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในบริบทของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐว่าได้รับความคุ้มครองตามที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้หรือไม่ เพียงใด นอกจากนี้ ประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กำลังเตรียมความพร้อมเพื่อที่จะเข้าสู่ประชาคมอาเซียน จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาการเกิดขึ้นของประชาคมอาเซียนว่าจะส่งผลกระทบต่อสถานะของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐอย่างไร รวมไปถึงการศึกษาถึงการดำเนินนโยบายของประเทศไทยต่อการจัดการคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในมุมมองของความมั่นคงของชาติอีกด้วย ซึ่งสามารถแบ่งแยกหัวข้อการศึกษาในบทที่ 4 ได้ดังต่อไปนี้

4.1 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

ในหัวข้อนี้จะศึกษาถึงจุดเริ่มต้นของการนำคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” มาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ได้มีการนำคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” มาบัญญัติไว้ และต่อมาก็ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่ง

ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 โดยมีเนื้อหาสาระและเจตนารมณ์อย่างเดียวกัน ซึ่งจะเป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงการนำเสนอหลักการและการให้เหตุผลของสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญที่นำแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ ตั้งแต่ขั้นตอนการร่างรัฐธรรมนูญ จนถึงการประกาศให้รัฐธรรมนูญมีผลใช้บังคับ หลังจากนั้น จึงศึกษาถึงการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามระบบกฎหมายว่ามีบทบัญญัติใดบ้างที่มีเนื้อหาสาระเป็นการให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ผ่านทางองค์กรตามรัฐธรรมนูญ

4.2 สถานการณ์ทั่วไปของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย

เมื่อได้ทราบถึงเจตนารมณ์ของสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญในการนำคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” มาบัญญัติในรัฐธรรมนูญแล้ว ในหัวข้อนี้จะศึกษาถึงสภาพและสถานการณ์ทั่วไปของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย และการจำแนกคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทยว่ามีกลุ่มใดบ้าง และศึกษาการปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทยด้วยบริบททางสังคมและหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันไป

4.3 สภาพปัญหาการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในบริบทของประเทศไทย

ในหัวข้อนี้ จะศึกษาถึงสภาพปัญหาการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทยในรูปแบบต่างๆ ภายหลังจากที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แล้ว โดยเฉพาะสภาพปัญหาที่เกิดจากการบังคับใช้กฎหมาย การกำหนดนโยบายและแนวทางการปฏิบัติของรัฐ

4.4 อาเซียนกับการรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ

ในหัวข้อนี้จะศึกษาถึงบริบทของอาเซียนที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐว่า ในระดับภูมิภาคระหว่างประเทศได้ให้ความสำคัญกับการปรากฏตัวของกลุ่มคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐอย่างไร มีการดำเนินนโยบายในทางระหว่างประเทศเพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับสถานะทางบุคคลของกลุ่มคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเพียงใด หรือมีการร่วมมือในการให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือสิทธิมนุษยชนอย่างไรบ้าง

4.5 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐกับผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติในประเทศไทย

ในหัวข้อนี้จะศึกษาถึงการดำเนินการภาครัฐต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในมิติของการพิจารณาถึงความเหมาะสมในการกำหนดมาตรการโดยใช้เกณฑ์ความมั่นคงของชาติที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐว่า ควรจะดำเนินการไปในทิศทางใดและอย่างไร เนื่องจากเติมประเทศไทยจะให้ความสำคัญกับความมั่นคงของชาติเป็นหลัก แต่เมื่อรัฐธรรมนูญแห่ง

ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองถึงการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกในสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่ให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนั้น เมื่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต่างก็เป็นมนุษย์เฉกเช่นเดียวกับคนมีสัญชาติและคนมีรัฐ การดำเนินการต่างๆ ของรัฐก็ต้องพิจารณาถึงสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐควบคู่ไปด้วย เพื่อหาจุดสมดุลระหว่างความมั่นคงของชาติกับความมั่นคงของมนุษย์ในบริบทของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ

โดยมีเนื้อหาและรายละเอียดในหัวข้อต่างๆ ดังต่อไปนี้

4.1 แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

4.1.1 ความเป็นมาของการรับรองแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

ตั้งแต่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย อันมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด และมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ และมีรัฐธรรมนูญฉบับแรกในปี พ.ศ. 2475 ก็ไม่เคยปรากฏว่ามีการบัญญัติคำว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับใดเลย จนกระทั่งมีการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ก็ได้มีการบัญญัติคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” เป็นครั้งแรก จนกระทั่งเมื่อมีการจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ก็ยังได้นำคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” มาบัญญัติไว้ ดังนั้น ในส่วนนี้จึงต้องศึกษาถึงที่มาและความสำคัญของการบัญญัติแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้ปรากฏไว้ในรัฐธรรมนูญ เพื่อให้ทราบถึงเจตนารมณ์ที่แท้จริงของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

4.1.1.1 ที่มาของการจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

จุดเริ่มต้นของการจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เนื่องจากบริบททางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวมีปัญหาในหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของระบบการเมือง มีปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันของนักการเมือง เป็นการเมืองที่ขาดความโปร่งใสและไม่เป็นธรรม นักการเมืองซื้อสิทธิขายเสียงเพื่อให้ได้มาซึ่งตำแหน่งทางการเมืองแล้วเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากการใช้อำนาจทางการเมือง อันเป็นการยากแก่การควบคุมตรวจสอบ อีกทั้งประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่แท้จริงกลับมีสิทธิหรือบทบาทต่อกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองที่น้อยมากหรือแทบจะไม่มีเลย การดำเนินการต่างๆ จะผ่านระบอบประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนในรูปของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเป็นนักการเมืองที่ประชาชนเป็นผู้เลือกเข้าไปเท่านั้น

รูปแบบการปกครองเป็นเพียงแบบประชาธิปไตยไม่เต็มใบ การเมืองยังไร้เสถียรภาพและขาดความต่อเนื่องเพราะรัฐสภาและรัฐบาลไร้ซึ่งประสิทธิภาพในการบริหารงานอันเนื่องมาจากการมีรัฐบาลผสมกันหลายพรรค และมีระบบพรรคการเมืองที่ขาดความเข้มแข็ง รัฐบาลจึงไม่อาจควบคุมหรือบริหารประเทศได้อย่างคล่องตัวและมีประสิทธิภาพ อีกทั้งรัฐธรรมนูญก็ไม่ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากนัก ด้วยเหตุผลต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นทำให้เกิดกระแสการเรียกร้องและขับเคลื่อนจากการเมืองภาคประชาชนเพื่อให้มีการปฏิรูปการเมืองและแก้ไขรัฐธรรมนูญ

4.1.1.2 กำเนิดสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ

ต่อมา ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 6) พุทธศักราช 2539 โดยเริ่มต้นจากการที่คณะกรรมการปฏิรูปการเมืองในสมัยรัฐบาลของนายบรรหาร ศิลปอาชา ซึ่งถูกแต่งตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2538 ได้นำเสนอร่างรัฐธรรมนูญซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 211 เพื่อเปิดโอกาสให้มีการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และคณะรัฐมนตรีที่มีนายบรรหาร ศิลปอาชา ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นได้นำเสนอต่อรัฐสภา โดยมีสาระสำคัญอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่

- 1) ให้มีคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาคณะหนึ่ง อันประกอบด้วยตัวแทนผู้ประกอบวิชาชีพสำคัญและนักวิชาการ เป็นผู้ร่างรัฐธรรมนูญเสนอ
- 2) ให้ปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองขึ้นใหม่ให้มีเสถียรภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
- 3) เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุมัติร่างรัฐธรรมนูญ โดยการออกเสียงประชามติได้ด้วย
- 4) ให้มีการรักษาระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขไว้ตลอดไป

และรัฐสภาได้พิจารณารับหลักการร่างรัฐธรรมนูญฯ แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 211 ในวาระที่หนึ่ง และแต่งตั้งคณะกรรมการวิสามัญแก้ไขรัฐธรรมนูญขึ้น โดยมีศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช เป็นประธาน เพื่อพิจารณาแก้ไขและแปรญัตติร่างรัฐธรรมนูญฯ ในวาระที่สอง และในที่สุดได้ผ่านความเห็นชอบจากรัฐสภาเป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 6) พุทธศักราช 2539 โดยได้เพิ่มเติมหมวด 12 ว่าด้วย “การจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่” แยกต่างหากจากหมวดเดิมที่ว่าด้วย “การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ” เพื่อปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองให้มีเสถียรภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยให้มีสภาร่างรัฐธรรมนูญที่ประกอบด้วยสมาชิกจากบุคคลหลายสาขาอาชีพ เป็นองค์กรในการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ในการจัดทำรัฐธรรมนูญ สภาร่างรัฐธรรมนูญจะต้องคำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชนเป็นสำคัญ โดยที่

ประชุมร่วมกันของรัฐสภาในสมัยรัฐบาลของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ลงมติเลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 6) พุทธศักราช 2539 มาตรา 211 อัฐท โดยให้มีสภาร่างรัฐธรรมนูญจำนวนทั้งสิ้น 99 คน ประกอบด้วยสมาชิก 2 ประเภท คือ สมาชิกซึ่งรัฐสภาเลือกจากผู้สมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งเป็นตัวแทนของจังหวัด จังหวัดละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 76 คน และสมาชิกซึ่งรัฐสภาเลือกตั้งจากผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญสาขากฎหมายมหาชน จำนวน 8 คน ผู้เชี่ยวชาญสาขาวิชารัฐศาสตร์ หรือรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 8 คน และผู้มีประสบการณ์ด้านการเมือง การบริหารราชการแผ่นดิน หรือการร่างรัฐธรรมนูญ จำนวน 7 คน

4.1.1.3 เจตนารมณ์ของสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับศักดิ์ศรี

ความเป็นมนุษย์ตามมาตรา 4

ในเรื่องสิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งที่รัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ ของไทยได้ระบุมานานโดยตลอด และได้นำมาแม่บทใหญ่ของบรรดาสหสิทธิเสรีภาพทั้งปวง คือ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”³³⁶ มาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญในมาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 บัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” ซึ่งการที่จะศึกษาสถานะในทางกฎหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จำเป็นต้องทำความเข้าใจและศึกษาอย่างลึกซึ้งตั้งแต่ในขั้นการร่างรัฐธรรมนูญ โดยพิจารณาจากคำอภิปรายของสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับการบัญญัติคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ไว้ในรัฐธรรมนูญของไทย ดังนี้

นายเสรี สุวรรณภานนท์ อภิปรายความว่า “...ผมคงอาจจะไม่ค่อยติดใจเท่าใดนักหากตามมาตรา 4 ที่เพิ่มคำว่า “ศักดิ์ศรี” นั้นไม่ได้ไปผูกโยงหรือเชื่อมโยงกับมาตราอื่นแล้วก็ได้สอบถามว่าท่านกรรมาธิการพิจารณาว่ามาตรา 4 นั้นเกี่ยวข้องกับมาตรา 27³³⁷ หรือไม่ ก็ได้รับการอธิบายจากท่านกรรมาธิการตรงทงว่า ท่านได้อธิบายเกี่ยวกับมาตรา 4 นั้น ที่ใส่คำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ต้องได้รับความคุ้มครองอะไรก็ตาม เกี่ยวข้องเชื่อมโยงไปถึงมาตรา 27 วรรคสอง ซึ่งตามมาตรา 27 วรรคสอง ถ้าบัญญัติไปแล้วจะก่อให้เกิดปัญหาในหลายๆ เรื่องซึ่งทำให้การคุ้มครองในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น มาตรา 27 วรรคสองบอกว่า บุคคลซึ่งถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ในศาลได้ มาตราดังกล่าวนี้ทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่าต่อแต่นี้ไปเราจะยกย่องเทิดทูนคำว่า “ศักดิ์ศรี” แล้วยังให้มีการนำไปยกฟ้องคดีกันในศาลได้

³³⁶ คณิน บุญสุวรรณ, *สิทธิเสรีภาพของคนไทย*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2542), หน้า 9-10.

³³⁷ มาตรา 27 ในชั้นยกร่าง คือ บทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องสิทธิในชั้นศาล อ้างใน บรรเจิด สิงคะเนติ, *หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ*, หน้า 105.

ผมก็ไม่อาจจะเห็นด้วยได้ เพราะคำว่า “ศักดิ์ศรี” มันกินความถึงขนาดไหน คำว่า “ศักดิ์ศรี” นั้น ที่ว่า จะละเมิดนั้นมันเป็นอย่างไรไม่ได้เขียนเอาไว้ เขียนแต่คำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ผมก็ขอความกรุณาท่านกรรมาธิการครับ ถ้าหากว่าจะให้ศักดิ์ศรีใส่ในรัฐธรรมนูญใส่ตรงไหนก็ได้ แต่ถ้าหากว่าจะนำศักดิ์ศรีนั้นไปฟ้องยังโรงยังศาลยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้อะไรต่างๆ เหล่านี้ ผมขอเสนอให้ตัดออกครับ”³³⁸

นายพนัส ทัศนียานนท์ อภิปรายความว่า “...คำว่า “ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์” กระผมไม่มีข้อขัดข้องอะไร กระผมคิดว่าเป็นสิ่งที่ดีแล้วที่ว่ากันด้วยหลักการ เหตุที่ขอแปรญัตตินี้ กระผมคิดว่าเป็นเรื่องหลักการเท่านั้นเองว่า ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์นั้นเกิดขึ้นจากการที่เรายอมรับสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามหลักสิทธิมนุษยชน ...เพราะฉะนั้นการยอมรับการรับรองหลักสิทธิมนุษยชนหรือหลักสิทธิเสรีภาพของบุคคลไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นจึงเป็นการยืนยันถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยตัวของมันเองไม่ใช่สิทธิ ไม่ใช่เสรีภาพ แต่เป็นคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการที่ได้มีการรับรองในแต่ละสังคมว่าบุคคลในสังคมหรือในประเทศชาติบ้านเมื่อนั้นๆ มีสิทธิขั้นพื้นฐานซึ่งเรียกว่า “สิทธิมนุษยชน” ด้วยเหตุผลดังที่กระผมได้กราบเรียนนี้ กระผมจึงได้เสนอคำแปรญัตติไว้ในลักษณะดังกล่าวนี้ว่า แท้ที่จริงแล้วสิทธิและเสรีภาพของบุคคลซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนนั้นมันเป็นหลักมูลของการมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เราเอง ดังที่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้กล่าวไว้ในคำปรารภ วรรคห้า ว่า “โดยที่ประชากรแห่งสหประชาชาติได้ยืนยันไว้ในกฎบัตรถึงความศรัทธาในสิทธิมนุษยชนอันเป็นหลักมูลในเกียรติศักดิ์และคุณค่าของมนุษย์” ซึ่งตรงนี้อันที่จริงเป็นคำแปลซึ่งต่างกัน นั่นก็คือ ฮิวแมน ดิกนิตี (Human Dignity) นั่นเอง อันนี้ก็คือที่มา เพราะฉะนั้นในเมื่อเราจะนำสิ่งนี้มากำหนด ซึ่งกระผมเห็นว่าเป็นเรื่องที่ดีก็ควรที่จะกำหนดให้ถูกหลัก...ในชั้นกรรมาธิการยกร่างฯ คณะกรรมาธิการยกร่างฯ ได้นำสิ่งนี้มาจากมาตรา 1 ของรัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ภายใต้อำนาจข้อ เบสิค ไรท์ (Basic Rights) หรือสิทธิขั้นพื้นฐาน โดยความในมาตรา 1 ก็ได้บอกว่าเป็นสิทธิ แต่หมายความว่า เป็นอุดมการณ์ของสิทธิเสรีภาพหรือสิทธิมนุษยชน เพราะฉะนั้นความในมาตรา 1 วรรคสามหรือวรรคห้า ของรัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี จึงชี้ให้เห็นชัดเจนว่า สิ่งก็ตามมาในมาตราต่างๆ ก็คือสิ่งที่เป็นสิทธิและเสรีภาพซึ่งรัฐธรรมนูญให้ความคุ้มครองและถือว่าเป็นสิทธิมนุษยชนเพื่อที่จะเป็นสิ่งยืนยันถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”

นายแก้วสรร อติโพธิ อภิปรายความว่า “...เพิ่มคำว่า “ศักดิ์ศรี” ขึ้นมาจากความเป็นมนุษย์ เป็น “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ข้อนี้ผมเห็นพ้องด้วยอย่างยิ่ง แต่การที่ตัดในส่วนที่ 2 ความเดิมเขียนมา ย่อมได้รับความเคารพและคุ้มครอง ท่านได้ตัดคำว่า “เคารพและ” ออกไป ตรงนี้ผมขอให้กลับมาเหมือนเดิมด้วยเหตุผลว่า...หมวดนี้คือ หมวด 1 บททั่วไป หมวดนี้คือ

³³⁸ รายงานการประชุมสภาฯ รัฐธรรมนูญครั้งที่ 14 วันอังคารที่ 8 เดือนกรกฎาคม พุทธศักราช 2540, หน้า 9-12.

การเกริ่นให้คนเขาที่จะพลิกรัฐธรรมนูญของไทยรัฐธรรมนูญฉบับนี้ พลิกมาดูสิว่าเจตจำนงหลักการสำคัญของผู้ร่างนี่คืออะไร เมื่อวานเราได้พูดกันไปแล้วถึงระบบผู้แทน พูดถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติของรัฐ และการมีองค์พระมหากษัตริย์เป็นประมุข แต่มาตรา 4 พูดถึงความเป็นมนุษย์ของคนในแผ่นดินนี้ เพราะฉะนั้นความหมายของมันก็คือว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความเคารพและคุ้มครอง และผมคิดว่าควรจะต้องเติมคำว่า “ส่งเสริม” ไปด้วยเข้าไป ในส่วนเรื่องของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น ท่าน สสร. พนัส ทัศนียานนท์ กล่าวถูกต้องแล้วว่าสิทธิมนุษยชนนั้นมันก็มีหลักมูล คือมีวัตถุประสงค์หลัก มีกำเนิดมาจากความเชื่อมั่นในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั่นเอง แต่โปรดเข้าใจนะครับว่าศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์นี้ เห็นเกษตรกรรายย่อยนอนกลางถนนอยู่ที่หน้าทำเนียบ ท่านรู้สึกว่าเขาได้รับความคุ้มครองในแผ่นดินนี้ เพราะฉะนั้นก็มีข้อเรียกร้องสิทธิทำกิน สิทธิที่จะมีที่อยู่อาศัย เห็นคนแขนขาต่อน้ำเหลืองขึ้นนอนขอทานอยู่บนสะพานลอย ท่านว่าบ้านนี้เมืองนี้มีความเป็นมนุษย์ให้เขาหรือเปล่า จริงอยู่รัฐไม่ได้ไปล่วงสิทธิอะไรเขาแต่บ้านนี้เมืองนี้มันมีความเป็นมนุษย์ใหม่ และนั่นเป็นหมายี่เรือนหรือที่นอนอยู่บนสะพานลอยเพราะมาตรานี้เป็นการประกาศนะครับว่า เราจะพยายามที่จะธำรงรักษาส่งเสริมซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ส่วนไหนเราคุ้มครองได้เป็นสิทธิเสรีภาพก็ว่าไป แต่มันก็ไม่ได้อยู่แค่นั้น ถ้าผมอ่านอย่างนี้ผมก็จะพลิกรัฐธรรมนูญนี้ต่อไป ผมจะเห็นเรื่องคนพิการว่าเราจะช่วยในการที่เขาจะเข้าถึงบริการสาธารณะ ผมเห็นเรื่องนโยบายพื้นฐานในเรื่องการประกันสังคม ผมเห็นเรื่องเด็กที่ได้รับการประกันสิทธิศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี อันนี้เป็นการส่งเสริมความเป็นมนุษย์ทั้งสิ้นว่า มนุษย์มีปัญหาและมีโอกาสศึกษา คนพิการจะให้หาส่วนก็ยังไม่ได้ ประกันสังคมตกงานขึ้นมาช่วยกันอย่างไร เหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งเดียวกันทั้งสิ้นแต่เราไม่ได้ใส่ให้มันเป็นสิทธิ มันมาปรากฏในบทต่างๆ ของรัฐธรรมนูญต่อไปในตำแหน่งที่มันควรจะอยู่ต่อไป ถ้ามานั่งที่กำหนดไว้ทั้งหมดมันรวมกันเพราะอะไร คำตอบก็คือเพราะมาตรา 4 บ้านนี้เมืองนี้มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีข้อพิจารณา 2 ประการ

ประการที่ 1 เรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญเป็นเรื่องระหว่างรัฐกับประชาชน แล้วมันไม่ใช่เรื่องของการไปคิดถึงเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีอะไรคนละเรื่องกัน ไม่เกี่ยว เราไม่ต้องการที่จะทำลายวัฒนธรรมอันดีอันนั้นคนละเรื่องกันนะครับ

ประการที่ 2 ผมคิดว่าในภาคของการปรากฏตัวของมาตรา 4 ในส่วนของบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิเสรีภาพนั้น ตรงนี้ต้องระวังอย่างที่ท่าน สสร. หลายท่านได้อภิปรายไปแล้ว ถ้าให้ถึงขั้นไปถือเป็นสิทธิจะยุ่งแล้วเราก็จะว่ากันตรงนั้น แต่ในขั้นที่เป็นบททั่วไปเป็นอารัมภกถาชี้ให้ดูก่อนว่า ก่อนที่ท่านจะอ่านรัฐธรรมนูญฉบับนี้โปรดรู้จักคุ้นเคยของเราเสียก่อน ผมคิดว่าต้องยืนยันไว้ครับ แล้วถ้าไปบกพร่องในส่วนไหนก็ไปไล่แก้กันทีหลัง”³³⁹

³³⁹ รายงานการประชุมสภาผู้ร่างรัฐธรรมนูญครั้งที่ 14 วันอังคารที่ 8 เดือนกรกฎาคม พุทธศักราช 2540, หน้า 18-20.

นายอนันต์ บูรณ์วนิช อภิปรายความว่า “...ผมคิดว่ามาตรานี้ ท่านกรรมาธิการต้องเอาไปคิดนะครับว่า ถ้าไม่มีมันจะมีปัญหาไหมครับ เพราะผมเสนอติดไว้ในฉบับแรก ถ้าไม่มีจะก่อให้เกิดปัญหาไหม เพราะมันมีปัญหาดรตรงไหนครับ ปัญหาตรงที่ว่าศักดิ์ศรีก็ตีความไม่ได้ มนุษย์ให้เริ่มต้นวันไหนก็ตีความไม่ได้...ผมจึงเสนอให้ยกเลิกมาตรานี้...”³⁴⁰

นายเกษม ศิริสัมพันธ์ อภิปรายความว่า “...ในรัฐธรรมนูญทุกฉบับที่ผ่านมาเราไม่เคยมีมาตรา 4 นี้เลย ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่เมื่อตั้งแต่คณะกรรมการยกร่างก็ดี หรือคณะกรรมการพิจารณาก็ดี ได้ใส่มาตรา 4 เข้ามา เป็นการที่ยืนยันในรัฐธรรมนูญนี้ว่า ประเทศไทยของเราจะรับรองสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์...และเป็นการที่สอดคล้องกับหลักเคารพสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ... เพราะฉะนั้นสิ่งที่กรรมาธิการเติมมาตรา 4 เข้ามาติดกับรัฐธรรมนูญฉบับอื่นๆ กระผมจึงอยากจะกราบเรียนท่านประธานและท่านสมาชิกทั้งหลายว่าเป็นจุดเด่นและเป็นจุดซึ่งเราทำให้เห็นถึงความก้าวหน้าในทางการเมืองและในทางการรับรองสิทธิมนุษยชน...ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เราต้องมีความเคารพในเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน รัฐก็ดี และคนไทยเราทุกคนต้องเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ไม่ปฏิบัติต่อคนอื่นในเชิงซึ่งไม่ใช่มนุษย์ นี่คือความหมายที่แท้จริงไม่ใช่ศักดิ์ศรีของใคร แต่เป็นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เราคนไทยทุกคนมีอยู่ในตัว...ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์นั้นเป็นถ้อยคำซึ่งอาจจะเป็นคำใหม่ในภาษาไทยซึ่งแปลมาจากภาษาต่างประเทศ มาจากหลักรับรองสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นสากลนิยมในปัจจุบัน จริงอยู่ว่าคำนี้อาจจะมีความหมายในทางเข้าใจกันไปต่างๆ นานา แต่กระผมอยากจะกราบเรียนให้เป็นหลักเป็นฐานไว้ในที่นี้ว่า ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์นั้นเป็นหลักภราดรภาพ มันมีสิทธิมีเสรีภาพมีความเสมอภาค แล้วก็ต้องมีอันที่ 3 คือ ภราดรภาพ คือความเคารพในเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ภราดรภาพเป็นการให้สิทธิ เสรีภาพ เสมอภาค เป็นการเรียกร้องมา แต่ภราดรภาพเป็นการที่เราจะให้คนอื่น เราต้องเคารพคนอื่น และคุ้มครองให้คนอื่นปฏิบัติต่อคนอื่นเช่นเดียวกับตัวเรา ในความเป็นมนุษย์นี่คือความหมายที่แท้จริง นี่คือความหมายที่คณะกรรมการตั้งใจกร่าง แล้วนำเอาบทนี้ขึ้นมาไว้ในหมวดที่ 1 บททั่วไป เป็นการประกาศเจตนารมณ์ของประเทศชาติไทยในยุคปัจจุบันว่าเราได้เคารพสิทธิในความเป็นมนุษย์ ในสิทธิของเสรีภาพของความเป็นมนุษย์...”³⁴¹

นายพงศ์เทพ เทพกาญจนา อภิปรายความว่า “...มาตรา 4 ที่เรากำลังพิจารณาอยู่นี้เราได้เพิ่มส่วนสำคัญขึ้นมาอีกส่วนหนึ่งที่เราให้แก่พี่น้องประชาชนชาวไทยทั้ง 60 ล้านคน นอกจากสิทธิและเสรีภาพในรูปแบบต่างๆ ที่เราเคยให้ความคุ้มครองมาแล้ว เราได้เพิ่มหลักการใหม่...คือเรื่องศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ เมื่อเป็นหลักการใหม่ แน่นนอนที่สุดปัญหามันคือ

³⁴⁰ รายงานการประชุมสภากร่างรัฐธรรมนูญครั้งที่ 14 วันอังคารที่ 8 เดือนกรกฎาคม พุทธศักราช 2540, หน้า 21.

³⁴¹ รายงานการประชุมสภากร่างรัฐธรรมนูญครั้งที่ 14 วันอังคารที่ 8 เดือนกรกฎาคม พุทธศักราช 2540, หน้า 24-28.

อะไร คุ่มครองมากแค่ไหน เป็นสิ่งที่อยู่ในใจของพวกเราทุกๆ คน ...เราเคยพูดถึงสิทธิในความเป็น ส่วนตัวในรัฐธรรมนูญฉบับหลังๆ ซึ่งแต่เดิมไม่เคยมีมาก่อน ก็ไม่เคยมีใครบอกว่ามันคืออะไร เราตั้งข้อ สงสัย เราบอกว่าไม่ควรจะมีการคุ้มครองสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัวไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งถ้าถามถึง เรื่องสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัวในแต่ละประเทศซึ่งพูดถึงคำๆ เดียวกันก็มีขอบเขตของการคุ้มครองไม่ เหมือนกัน บางประเทศคนเดินถนนอยู่ เราไปถ่ายภาพเขา เขาบอกนี่ไปละเมิดสิทธิแห่งความเป็น ส่วนตัวของเขา ในบางประเทศเราถ่ายได้ ส่วนนี้เป็นส่วนหนึ่งที่เทียบกับเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ จะต้องได้รับการพัฒนาการ เป็นเรื่องที่จะได้รับการพัฒนาการโดยองค์กรศาล ซึ่งจะต้องตีความว่าเรา ควรจะกำหนดกรอบตรงนี้อย่างไร ท่านกรรมาธิการ (นายเกษม ศิริสัมพันธ์)...ได้ยกตัวอย่างในเรื่อง ของการตีตรวนผู้ต้องหาว่าเคยมีตัวอย่างในต่างประเทศที่ไม่เป็นการละเมิดสิทธิ ไม่เป็นการละเมิด เสรีภาพ แต่เป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นักโทษที่ถูกประหารก่อนถูกประหารก็มีการตัดผม ตัดอะไรเขาออกมาเพื่อใช้ประโยชน์ในทางอื่นเหมือนกับเขาไม่ใช่คนต่างๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่เราคุ้มครอง เพิ่มขึ้น เพิ่มจากสิทธิ เพิ่มจากเสรีภาพ มีอีกส่วนหนึ่งที่คนเราเกิดมาเขาต้องได้รับความเคารพ...”³⁴²

ศาสตราจารย์ คณิต ญ นคร อภิปรายความว่า “...ระบบกฎหมาย ของเราซึ่งเราได้บัญญัติไว้ในมาตรา 15 ว่า สภาพบุคคลย่อมเริ่มตั้งแต่เมื่อคลอดและอยู่รอดเป็นทารก การที่กฎหมายบัญญัติเช่นนั้นก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า บุคคลหรือคนนี้หรือมนุษย์คนธรรมดาเป็นผู้ทรง สิทธิ ในอดีตมนุษย์เราก็ไม่ได้มีฐานะของการเป็นผู้ทรงสิทธิทุกคนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยที่เรามีทาส สามารถที่จะกระทำต่อเนื้อตัวร่างกาย หรือแม้จะเอาไปจำหน่ายจ่ายโอนก็ยังได้ ฉะนั้นก็ถือว่ามนุษย์ที่ เป็นทาสเป็นผู้ที่ปราศจากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือไม่ได้เป็นประธานของสิทธิ เพราะรัฐธรรมนูญ ของเรฉบับนี้ก็ยืนยันความเป็นประธานของสิทธิของมนุษย์อย่างแท้จริง มนุษย์จะตกเป็นกรรมของ สิทธิไปได้ต่อไปในอนาคต การกระทำใดๆ ของรัฐที่จะกระทำต่อบุคคลคนใดคนหนึ่ง หรือมนุษย์คน หนึ่งนี้ก็ต้องมีความสมควรพอดีพอดีมิได้กระทำเกินเลยขอบเขตจนกระทบถึงศักดิ์ศรีความเป็น มนุษย์...”³⁴³

นายบวรศักดิ์ อุวรรณโณ อภิปรายความว่า “...การบัญญัติศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์เอาไว้ในมาตรา 4 บททั่วไป ว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครองอยู่ในบททั่วไป บททั่วไปนั้นเป็นบทหัวใจของรัฐธรรมนูญครับ มาตรา 1 ว่า ด้วยความเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวกันจะแบ่งแยกไม่ได้ มาตรา 2 ว่าด้วยระบอบการ ปกครอง มาตรา 3 ว่าด้วยอำนาจสูงสุดของรัฐ มาตรา 4 ต่อท้ายจากการที่พูดถึงอำนาจรัฐเลย นั่นคือ

³⁴² รายงานการประชุมสภาว่ารัฐธรรมนูญครั้งที่ 14 วันอังคารที่ 8 เดือนกรกฎาคม พุทธศักราช 2540, หน้า 29-30.

³⁴³ ทิพรัตน์ เดิมเพ็ชร, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ : ศึกษากรณีการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ และตาม กฎหมายภายใน, หน้า 120.

การวางหลักทั่วไป แต่หลักทั่วไปอย่างเดียวไม่พอครับ จะต้องมียละเอียดที่กำกับการใช้อำนาจรัฐเอาไว้อีก หมวด 3 ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพชนชาวไทย มาตรา 25³⁴⁴ จึงกำหนดวัตถุประสงค์ของการใช้อำนาจรัฐทุกองค์ว่าต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญนี้ทุกครั้งที่มีการใช้อำนาจ มาตรา 26 วางหลักมัดลงไปอีกว่า นอกจากต้องคำนึงถึง ต้องเป็นวัตถุประสงค์แล้ว สิทธิและเสรีภาพที่ว่านี้ผูกพันองค์กรรัฐทุกองค์...”³⁴⁵

และสุดท้าย ที่ประชุมได้ลงมติเห็นชอบตามร่างที่คณะกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญเสนอที่ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” และเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2540 คำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” จึงได้ถูกบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญไทยอย่างเป็นทางการตั้งแต่นั้น

ต่อมา เมื่อมีการทำรัฐประหารในปี พ.ศ. 2549 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็ยังคงได้รับการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2549³⁴⁶ ตามบัญญัติในมาตรา 3 ความว่า “ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคบรรดาที่ชนชาวไทยเคยได้รับความคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยมีอยู่แล้วย่อมได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญนี้” และภายหลังได้มีการจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 หลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ก็ยังคงปรากฏอยู่ในมาตรา 4 หมวด 1 บททั่วไป ที่บัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง”

จากการศึกษาถึงที่มาของการบัญญัติคำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ดังกล่าว ทำให้เห็นเจตนารมณ์ของสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวที่ได้มีการนำคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” มาบัญญัติไว้ในมาตรา 4 ซึ่งอยู่ในหมวด 1 บททั่วไป อันเป็นหมวดที่กำหนดหลักการทั่วไปของรัฐอันถือว่าเป็นสาระสำคัญที่มีลักษณะทั่วไปหรือเป็นการกำหนดขอบเขต

³⁴⁴ มาตรา 25 ตามร่างรัฐธรรมนูญ คือ มาตรา 26 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่บัญญัติว่า การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์ ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สิทธิและเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

³⁴⁵ รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญครั้งที่ 14 วันอังคารที่ 8 เดือนกรกฎาคม พุทธศักราช 2540 หน้า 187.

³⁴⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2549 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 123 ตอนที่ 102 ก ณ วันที่ 1 ตุลาคม 2549.

กว้างๆ ของรัฐธรรมนูญว่า สาระสำคัญของบทบัญญัติรัฐธรรมนูญในหมวดต่อไปจะต้องสอดคล้องกับหลักทั่วไป ซึ่งทำให้ศักดิ์ศรีความมนุษย์ตามมาตรา 4 ดังกล่าวมีผลในทางกฎหมายดังนี้³⁴⁷

1) บัญญัติมาตรา 4 ในฐานะที่เป็นบททั่วไปของรัฐธรรมนูญ จึงเป็นการกำหนดหลักพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคลว่ารัฐจะให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล และเปรียบเสมือนกับการกำหนดให้คุณค่าของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีสถานะในระดับของรัฐธรรมนูญ ซึ่งก่อให้เกิดผล ดังนี้

(1) การกำหนดทิศทางของรัฐ โดยที่รัฐจะต้องกระทำการต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายต่อการให้คุณค่าในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนในรัฐ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นตัวกำหนดและจำกัดความชอบธรรมของการกระทำของรัฐและของกฎหมาย ตลอดจนวัตถุประสงค์และภาระหน้าที่ของรัฐอีกด้วย จากหลักการพื้นฐานดังกล่าวก็ย่อมหมายความว่าความรวมถึงการดำเนินการของรัฐเพื่อให้คนในรัฐสามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานอื่นๆ ด้วย

(2) เป็นการบังคับให้รัฐต้องกำหนดเป็นหลักกฎหมายทั่วไปว่าไม่มีอำนาจใดที่จะสามารถละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้

2) การตีความเกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ นั้น จะต้องตีความโดยนำแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาใช้ประกอบในการตีความสิทธิขั้นพื้นฐานอื่นๆ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงมีความสำคัญต่อสิทธิขั้นพื้นฐานอื่นๆ โดยก่อให้เกิดบทสันนิษฐานที่เป็นคุณต่อปัจเจกบุคคล หากเป็นกรณีที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคล และเนื่องจากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ถือว่าเป็นสาระสำคัญของสิทธิขั้นพื้นฐานทั้งหลาย ดังนั้น ภายในขอบเขตดังกล่าว รัฐจึงไม่อาจเข้าไปแทรกแซงในกรณีที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับปัจเจกบุคคลได้

การบัญญัติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญจึงเป็นการประกาศเจตนารมณ์ของรัฐที่ให้ความรับรองและคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล และก่อให้เกิดความผูกพันต่ออำนาจรัฐ โดยถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นตัวกำหนดและเป็นตัวจำกัดวัตถุประสงค์และภาระหน้าที่ของรัฐ นอกจากนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังเป็นตัวกำหนดความชอบธรรมของรัฐ และยังต้องถือว่าเนื้อหาของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะต้องนำมาใช้ประกอบการตีความสิทธิขั้นพื้นฐานด้วย คือ การจะทำให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์บรรลุความมุ่งหมายอย่างแท้จริง รัฐจะต้องเป็นผู้ดำเนินการสำหรับความร่วมมือในการใช้เสรีภาพของปัจเจกบุคคล จากพื้นฐานดังกล่าวนี้เองได้ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องต่อรัฐเพื่อให้รัฐกระทำการต่างๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายต่อการใช้สิทธิและเสรีภาพต่างๆ ได้

³⁴⁷ บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 109.

การให้ความคุ้มครองแก่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญและตระหนักถึงคุณค่าอันมีอยู่ในตัวตนของมนุษย์ว่าเป็นสิ่งที่ต้องได้รับความเคารพและห้ามกระทำความผิด ซึ่งย่อมมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมในการปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยกันด้วยความให้เกียรติและยกย่องนับถือในคุณค่าของผู้อื่นเสมอ ดังนั้นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่มีความชอบธรรมที่สมควรจะได้รับการคุ้มครอง

4.1.2 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประเทศไทย

การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประเทศไทยนั้น สามารถดำเนินการได้โดยพิจารณาจากกฎหมายภายในที่ใช้บังคับ และภายใต้กรอบของการเป็นภาคีสมาชิกองค์การระหว่างประเทศและสนธิสัญญาระหว่างประเทศ ซึ่งสามารถพิจารณาได้ดังนี้

4.1.2.1 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามกฎหมายภายใน

4.1.2.1.1 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้

บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

นอกจากการบัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ตามมาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 แล้ว ยังปรากฏการบัญญัติหลักการที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในรัฐธรรมนูญฉบับเดียวกัน ดังต่อไปนี้

มาตรา 26 บัญญัติว่า

“การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

มาตรา 27 บัญญัติว่า

“สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยายหรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง”

มาตรา 28 บัญญัติว่า

“บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

บุคคลย่อมสามารถใช้สิทธิทางศาลเพื่อบังคับให้รัฐต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติในหมวดนี้ได้โดยตรง หากการใช้สิทธิและเสรีภาพในเรื่องใดมีกฎหมายบัญญัติรายละเอียดแห่งการใช้สิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้แล้ว ให้การใช้สิทธิและเสรีภาพในเรื่องนั้นเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการส่งเสริม สนับสนุน และช่วยเหลือจากรัฐในการใช้สิทธิตามความในหมวดนี้”

มาตรา 29 บัญญัติว่า

“การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้

กฎหมายตามวรรคหนึ่งต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป และไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง ทั้งต้องระบุบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นด้วย”

มาตรา 30 บัญญัติว่า

“บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้”

จากบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการรับรองและเห็นความสำคัญของคุณค่าในตัวมนุษย์ที่จะสามารถกระทำการใดๆ ได้อย่างอิสระโดยปราศจากการครอบงำจากอำนาจรัฐ หากมีการกระทำใดซึ่งได้ก้าวล่วงในสาร์ตละของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รัฐจะต้องรับผิดชอบในผลจากกระทำดังกล่าว การใช้อำนาจของรัฐจึงต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคเท่าเทียมกันของบุคคล และห้ามเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม

4.1.2.1.2 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้ประมวล

กฎหมายอาญา

เมื่อพิจารณาประมวลกฎหมายอาญาแล้วจะพบว่า มีบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังต่อไปนี้

มาตรา 312 บัญญัติว่า

“ผู้ใดเพื่อจะเอาคนลงเป็นทาสหรือให้มีฐานะคล้ายทาส นำเข้าในหรือส่งออกไปนอกราชอาณาจักร พามาจากที่ใด ชื้อ ขาย จำหน่าย รับ หรือหน่วงเหนี่ยวซึ่งบุคคลหนึ่งบุคคลใด ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี และปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นสี่พันบาท”

จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การเอาคนมาบังคับใช้ให้เป็นทาสหรือให้มีฐานะไม่ต่างจากการเป็นทาสเป็นสิ่งที่ต้องห้ามกระทำ เนื่องจากเป็นการลดคุณค่าของมนุษย์ให้ไม่ต่างไปจากวัตถุสิ่งของ อีกทั้งยังขัดแย้งกับหลักความเสมอภาคด้วย ดังนั้นบุคคลจึงไม่อาจจะถูกนำไปเป็นทาสได้ ซึ่งหากผู้ใดกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติดังกล่าวก็จะมีคามผิดตามประมวลกฎหมายอาญาและต้องได้รับโทษ

มาตรา 326 บัญญัติว่า

“ผู้ใดใส่ความผู้อื่นต่อบุคคลที่สาม โดยประการที่น่าจะทำให้ผู้อื่นนั้นเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่นหรือถูกเกลียดชัง ผู้นั้นกระทำความผิดฐานหมิ่นประมาท ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

มาตรา 393 บัญญัติว่า

“ผู้ใดดูหมิ่นผู้อื่นซึ่งหน้าหรือด้วยการโฆษณา ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

จากบทบัญญัติตามมาตรา 326 และมาตรา 393 ดังกล่าวข้างต้นถือได้ว่าเป็นบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลทางด้านจิตใจ เนื่องจากการใส่ความหรือดูหมิ่นผู้อื่นโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายในลักษณะที่เป็นการทำให้ผู้อื่นต้องรู้สึกอับอายหรือด้อยค่า และเป็นการเสื่อมเสียต่อชื่อเสียงและทำลายความเชื่อมั่นศรัทธาในตัวบุคคลนั้น ย่อมเป็นการกระทำที่ทำร้ายต่อศักดิ์ศรีและคุณค่าที่มีอยู่ในความเป็นมนุษย์ของบุคคลนั้น อันเป็นการจำกัดเสรีภาพทางการแสดงความคิดเห็นที่ล่วงละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่น ทำให้บุคคลนั้นต้องถูกดูหมิ่นดูแคลนจากสังคมรอบข้างได้ ดังนั้น หากมีบุคคลใดกล่าววาจาหรือโฆษณาในลักษณะก่อความเสียหายต่อผู้อื่นและเป็นการลดคุณค่าของมนุษย์เช่นนั้น ย่อมต้องมีความผิดและต้องรับโทษตามกฎหมายต่อไป

มาตรา 398 บัญญัติว่า

“ผู้ใดกระทำด้วยประการใดๆ อันเป็นการทารุณต่อเด็กอายุยังไม่เกินสิบห้าปี คนป่วยเจ็บหรือคนชรา ซึ่งต้องพึ่งผู้อื่นในการดำรงชีพหรือการอื่นใด ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

ตามบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า หากมีการกระทำในลักษณะที่เป็นการทารุณต่อเด็ก คนป่วยเจ็บ หรือคนชรา ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำต่อบุคคลที่อ่อนแอหรือด้อยความสามารถกว่าอย่างโหดร้ายและไร้ซึ่งความเมตตากรุณา ย่อมเป็นการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลในด้านร่างกาย ซึ่งถือเป็นความผิดและต้องได้รับโทษ

มาตรา 301 บัญญัติว่า

“หญิงใดทำให้ตนเองแท้งลูก หรือยอมให้ผู้อื่นทำให้ตนแท้งลูก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

มาตรา 302 บัญญัติว่า

“ผู้ใดทำให้หญิงแท้งลูกโดยหญิงนั้นยินยอม ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ถ้าการกระทำนั้นเป็นเหตุให้หญิงรับอันตรายสาหัสอย่างอื่นด้วย ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นสี่พันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ถ้าการกระทำนั้นเป็นเหตุให้หญิงถึงแก่ความตาย ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี และปรับไม่เกินสองหมื่นบาท”

มาตรา 303 บัญญัติว่า

“ผู้ใดทำให้หญิงแท้งลูกโดยหญิงนั้นไม่ยินยอม ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นสี่พันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ถ้าการกระทำนั้นเป็นเหตุให้หญิงรับอันตรายสาหัสอย่างอื่นด้วย ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี และปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงสองหมื่นบาท ถ้าการกระทำนั้นเป็นเหตุให้หญิงถึงแก่ความตาย ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่หนึ่งหมื่นบาทถึงสี่หมื่นบาท”

จากบทบัญญัติตามมาตรา 301 ถึงมาตรา 303 เป็นการบัญญัติที่ปฏิเสธการทำแท้งที่ไม่เข้าข้อยกเว้น ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ให้ความสำคัญต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทารกที่อยู่ในครรภ์มารดา แม้จะยังไม่มีสภาพบุคคลตามกฎหมายก็ตาม แต่คุณค่าของมนุษย์ที่จะมีโอกาสได้ถือกำเนิดออกมาบนโลกจึงเป็นความชอบธรรมตามธรรมชาติที่ไม่อาจจะให้ใครมาพรากไปได้ บทบัญญัติดังกล่าวจึงสอดคล้องกับแนวคิดของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในการคำนึงถึงคุณค่าในชีวิตของมนุษย์แม้ว่าจะยังไม่มีสภาพบุคคลก็ตาม

นอกจากนี้ ได้มีการยกเลิกโทษประหารชีวิตสำหรับบุคคลที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 16) พ.ศ. 2546 มาตรา 3³⁴⁸ ซึ่งบัญญัติว่า

“โทษประหารชีวิตและโทษจำคุกตลอดชีวิตมิให้นำมาใช้บังคับแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดในขณะที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี

ในกรณีผู้ซึ่งกระทำความผิดในขณะที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีได้กระทำความผิดที่มีระวางโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต ให้ถือว่าระวางโทษดังกล่าวได้เปลี่ยนเป็นระวางโทษจำคุกห้าสิบปี”

อีกทั้งได้มีการแก้ไขวิธีการลงโทษสำหรับโทษประหารชีวิต จากเดิมตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 19 ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดต้องโทษประหารชีวิต ให้เอาไปยิงเสียให้ตาย” ก็ได้มีการแก้ไขเป็น “ผู้ใดต้องโทษประหารชีวิต ให้ดำเนินการด้วยวิธีฉีดยาหรือสารพิษให้ตาย”

ซึ่งการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาดังกล่าว³⁴⁹ แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญ โดยคำนึงถึงเกียรติศักดิ์และคุณค่าในความเป็นมนุษย์

นอกจากนี้ ได้มีการตราพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม³⁵⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 25) พ.ศ. 2550 โดยให้แก้ไขความเพื่อ

³⁴⁸ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 16) พ.ศ. 2546, ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 120 ตอนที่ 58 ก ณ วันที่ 20 มิถุนายน 2546.

³⁴⁹ เหตุผลท้ายพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 16) พ.ศ. 2546 : เนื่องจากปัจจุบันบทบัญญัติเกี่ยวกับการลงโทษประหารชีวิตและจำคุกตลอดชีวิตแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดในขณะที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีตามประมวลกฎหมายอาญายังไม่สอดคล้องกับข้อ 6 วรรคห้า แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 ที่กำหนดว่า บุคคลอายุต่ำกว่าสิบแปดปีที่กระทำความผิดจะถูกพิพากษาประหารชีวิตมิได้ และข้อ 37 ก) แห่งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 ที่กำหนดว่า จะไม่มีเด็กคนใดได้รับการทรมาน หรือถูกปฏิบัติหรือลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือต่ำช้า จะไม่มีการลงโทษประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิตที่ไม่มีโอกาสจะได้รับการปล่อยตัว สำหรับความผิดที่กระทำโดยบุคคลที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีซึ่งประเทศไทยเข้าเป็นภาคี นอกจากนั้น บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายอาญาเกี่ยวกับวิธีการประหารชีวิตโดยการเอาไปยิงเสียให้ตายยังไม่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาวะการณ์ในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นวิธีการที่ทารุณโหดร้ายและไร้มนุษยธรรมที่รัฐไม่พึงปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด สมควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญาเพื่อกำหนดมิให้นำโทษประหารชีวิตและโทษจำคุกตลอดชีวิตมาใช้บังคับแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดในขณะที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี และในกรณีที่บุคคลดังกล่าวได้กระทำความผิดที่มีระวางโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต ให้ถือว่าระวางโทษดังกล่าวได้เปลี่ยนเป็นระวางโทษจำคุกห้าสิบปี และเพื่อเปลี่ยนวิธีการประหารชีวิตจากการเอาไปยิงเสียให้ตายเป็นดำเนินการฉีดยาพิษให้ตายแทน จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

³⁵⁰ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 25) พ.ศ. 2550 มาตรา 5 ให้ยกเลิกความในมาตรา 246 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

ปกป้องสิทธิการมีชีวิตและการอยู่รอดของเด็กตั้งแต่เป็นทารกในครรภ์มารดา โดยทุเลาการบังคับโทษสำหรับหญิงมีครรภ์และเปลี่ยนโทษประหารชีวิตเป็นจำคุกตลอดชีวิต

4.1.2.1.3 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้ประมวล

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์

เมื่อพิจารณาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะพบว่า มีบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังต่อไปนี้

มาตรา 420 บัญญัติว่า

“ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สิน หรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น”

มาตรา 423 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า

“ผู้ใดกล่าวหรือไขข่าวแพร่หลายซึ่งข้อความอันฝ่าฝืนต่อความจริง เป็นที่เสียหายแก่ชื่อเสียงหรือเกียรติคุณของผู้อื่นก็ดี หรือเป็นที่เสียหายแก่ทางทำมาหาได้หรือทางเจริญของเขาโดยประการอื่นก็ดี ท่านว่าผู้นั้นจะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่เขาเพื่อความเสียหายอย่างใดๆ อันเกิดแต่การนั้น แม้ทั้งเมื่อตนมิได้รู้ว่าเป็นความจริงแต่หากควรจะรู้ได้”

จากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 และ มาตรา 423 วรรคหนึ่ง ดังกล่าวข้างต้น ถือได้ว่าเป็นบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลโดยการกำหนดให้ผู้กระทำการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลไม่ว่าจะกระทำต่อชีวิตร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สิน หรือสิทธิใดๆ ตลอดจนชื่อเสียงของบุคคลใด ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่บุคคลผู้ถูกละเมิดดังกล่าวเพื่อความเสียหายนั้นได้

4.1.2.1.4 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามมติ

คณะรัฐมนตรี

เมื่อมีกรณีพิพาทหรือปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ หรือบุคคลที่มีปัญหาทางสถานะและสิทธิ รัฐบาลก็จะทำการศึกษาถึงสภาพปัญหาและหาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหานั้นเป็นกรณีๆ เพื่อเยียวยาความเดือดร้อนเสียหายหรือบรรเทา ซึ่ง

“มาตรา 246 เมื่อจำเลย สามี ภริยา ญาติของจำเลย พนักงานอัยการ ผู้บัญชาการเรือนจำหรือเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่จัดการตามหมายจำคุกร้องขอ หรือเมื่อศาลเห็นสมควร ศาลมีอำนาจสั่งให้ทุเลาการบังคับให้จำคุกไว้ก่อนจนกว่าเหตุอันควรทุเลาจะหมดไป ในกรณีต่อไปนี้

...(3) ถ้าจำเลยมีครรภ์

(4) ถ้าจำเลยคลอดบุตรแล้วยังไม่ถึงสามปี และจำเลยต้องเลี้ยงดูบุตรนั้น”

มีตัวอย่างมติคณะรัฐมนตรีและการกำหนดยุทธศาสตร์ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาให้แก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐดังต่อไปนี้

4.1.2.1.4.1 มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28

สิงหาคม 2543

โดยคณะรัฐมนตรีอนุมติตามที่กระทรวงมหาดไทยเสนอผลการศึกษาของคณะกรรมการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการพิจารณาให้สถานภาพบุคคลบนพื้นที่สูงตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2542 ดังนี้

(1) ให้ชนกลุ่มน้อยที่มีได้เกิดในประเทศไทยที่จัดทำทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูงได้รับสถานะเป็นบุคคลที่เข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมายเพิ่มขึ้นอีก 3 กลุ่ม คือ ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า เนปาลอพยพ และจีนฮ่ออิสระ กลุ่มชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยที่มีได้เกิดในประเทศไทยที่จัดทำทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) เข้ามาในประเทศไทยในลักษณะผิดกฎหมายจนถึงวันที่ 3 ตุลาคม 2528 ชาวเขา 9 เผ่าเท่านั้นที่คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2538 กำหนดสถานะให้เป็นบุคคลที่เข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย (ถือใบสำคัญถิ่นที่อยู่และใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว) ให้ครอบคลุมถึงชนกลุ่มน้อยกลุ่มอื่นที่อยู่บนพื้นที่สูงและได้จัดทำทะเบียนประวัติไว้แล้วคือ 1) ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า 2) เนปาลอพยพ และ 3) กลุ่มจีนฮ่ออิสระ

(2) ให้บุตรของบุคคลตามข้อ (1) ที่เกิดในประเทศไทยได้รับสัญชาติไทย สำหรับบุตรของบุคคลตามข้อ 1. ที่เกิดในประเทศไทย แต่เกิดตั้งแต่วันที่ 13 ธันวาคม 2515 จนมาถึงวันที่พระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ประกาศใช้ คือวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2535 ซึ่งมีได้สัญชาติไทยตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 337 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 และพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 7 ทวิ ให้สัญชาติไทย โดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 7 ทวิ ดังเช่นที่มีมติคณะรัฐมนตรีให้กับชนกลุ่มน้อย กลุ่มญวนอพยพ อติตทหารจีนคณะชาติ จีนฮ่ออพยพ ไทยลื้อ และอดีตโจรจีนคอมมิวนิสต์มาลาया มาแล้ว โดยใช้หลักเกณฑ์การให้สัญชาติไทยแก่บุตรคนต่างด้าวตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2535

(3) จะผ่อนผันให้อยู่ในประเทศไทยในลักษณะชั่วคราว เป็นเวลา 1 ปี สำหรับกลุ่มชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยบนพื้นที่สูงที่เข้าในประเทศไทยหลังวันที่ 3 ตุลาคม 2528 จนถึงวันที่ 15 กันยายน 2542 ซึ่งมีสถานะตามกฎหมายเป็นผู้หลบหนีเข้าเมือง

4.1.2.1.4.2 มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28

สิงหาคม 2544

โดยคณะรัฐมนตรีได้พิจารณาข้อเสนอของคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาชนเผ่าและชาติพันธุ์ กรณีปัญหาของสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือและเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือแล้ว ที่ประชุมมีมติตามความเห็นของคณะกรรมการกลั่นกรองเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรี คณะที่ 1 ดังนี้

(1) เห็นชอบให้ผ่อนผันให้บุคคลบนพื้นที่สูงที่ได้รับการจัดทำทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) และบุคคลที่ได้รับการจัดทำทะเบียนสำรวจชุมชนบนพื้นที่สูง (บัตรสีเขียวขอบแดง) อยู่อาศัยในประเทศไทยในลักษณะชั่วคราว เป็นเรื่องที่น่าจะผ่อนผันได้ เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลดังกล่าวพิสูจน์สถานะของตนเองต่อไปอีก 1 ปี ทั้งนี้ เนื่องจากการดำเนินการเพื่อพิสูจน์สถานะของคนกลุ่มนี้ ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2543 ที่ผ่านมายังไม่แล้วเสร็จ

(2) เห็นชอบให้บุตรของบุคคลบนพื้นที่สูงที่ได้รับสถานะเป็นบุคคลต่างด้าวเข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย ทั้งนี้บุคคลดังกล่าวต้องเกิดในประเทศไทย โดยไม่กำหนดหัวระยะเวลา ทั้งนี้เพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคการดำเนินการในเรื่องดังกล่าวตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2543 ซึ่งยังไม่ครบถ้วนให้สมบูรณ์และชัดเจนยิ่งขึ้น

(3) เห็นชอบให้กระทรวงมหาดไทยประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ยุติหรือระงับการจับกุมบุคคลบนพื้นที่สูงที่ได้รับผ่อนผันให้อาศัยอยู่ชั่วคราวข้างต้นด้วยความผิดฐานหลบหนีเข้าเมืองผิดกฎหมาย แต่ไม่รวมถึงการกระทำความผิดตามกฎหมายอื่นๆ สำหรับข้อเสนออื่นๆ ของคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาชนเผ่าและชาติพันธุ์มานั้น มอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยรับไปหารือในรายละเอียดร่วมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง โดยคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนและผลกระทบทางลบต่อประโยชน์ส่วนรวมและความมั่นคง เพื่อเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาในระยะต่อไป

4.1.2.1.4.3 มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 27

สิงหาคม 2545

โดยคณะรัฐมนตรีได้พิจารณาเรื่องการขอมติคณะรัฐมนตรีผ่อนผันการอยู่ชั่วคราวของบุคคลบนพื้นที่สูงและชุมชนบนพื้นที่สูง ตามที่ประธานคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหากลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือและเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ กรณีปัญหาชนเผ่าและชาติพันธุ์เสนอ แล้วมีมติดังนี้

(1) อนุมัติขยายเวลาผ่อนผันให้กลุ่มบุคคลที่จัดทำทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) และผู้จัดทำทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูง (บัตรสีเขียวขอบแดง) อาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นการชั่วคราวต่อไปมีระยะเวลาอีก 1 ปี

(2) อนุมัติให้มีการจัดทำทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัวให้กับผู้ตกหล่น และนำรายชื่อเสนอคณะกรรมการแก้ไขปัญหาของกลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือและเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือกรณีปัญหาชนเผ่าและชาติพันธุ์พิจารณาอนุญาตเพื่อจัดทำทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัวต่อไป ทั้งนี้ เนื่องจากมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2544 ผ่อนผันให้บุคคลที่จัดทำทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) และผู้จัดทำทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูง (บัตรสีเขียวขอบแดง) อาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นการชั่วคราวเป็นเวลา 1 ปี เพื่อดำเนินการพิสูจน์สถานะ แต่ในระยะเวลาที่ผ่านมา มีบุคคลบนพื้นที่สูงและชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีสิทธิขอพิสูจน์สถานะของตนเอง จำนวน 156,750 คน ซึ่งกระบวนการในการพิสูจน์สถานะของกลุ่มบุคคลดังกล่าวต้องผ่านการตรวจสอบจากอำเภอหรือกิ่งอำเภอ และส่งให้คณะกรรมการพิจารณาให้สัญชาติไทย หรือคณะกรรมการพิจารณาให้สถานะเข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมายของจังหวัด พิจารณาตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง จึงจะจัดส่งให้กระทรวงมหาดไทยพิจารณา กระทรวงมหาดไทยต้องจัดส่งรายชื่อ ลายพิมพ์นิ้วมือให้กองทะเบียนประวัติอาชญากร สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานตำรวจสันติบาล สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติตรวจสอบพฤติกรรมอีกครั้งหนึ่ง จึงจะนำเข้าคณะกรรมการพิจารณาให้สัญชาติไทยหรือคณะกรรมการให้สถานะเข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย พิจารณาและนำเสนอรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยพิจารณาอนุมัติ ซึ่งขั้นตอนการพิจารณาต้องใช้ความละเอียดรอบคอบเป็นพิเศษ จึงทำให้บุคคลที่ยื่นคำร้องเพื่อขอกำหนดสถานะยังไม่ได้รับการอนุมัติภายในระยะเวลาที่ผ่อนผันดังนั้น เพื่อให้บุคคลดังกล่าวอาศัยอยู่ในประเทศไทยได้อย่างถูกต้อง จึงขออนุมัติให้กลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูงและชุมชนบนพื้นที่สูงอาศัยอยู่ในประเทศไทยได้ชั่วคราวต่อไปมีระยะเวลาอีก 1 ปี จากการจัดทำทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูง ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2533 จำนวน 247,775 คน และการจัดทำทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูง ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 29 เมษายน 2540 จำนวน 186,929 คน ปรากฏว่ากลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือได้เรียกร้องให้มีการทำทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัวให้กับผู้ตกหล่น จึงขออนุมัติให้มีการจัดทำทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัวให้กับผู้ตกหล่น โดยให้มีการสำรวจรายชื่อผู้ที่มีความสัมพันธ์ทางครอบครัวกับผู้ที่ได้จัดทำทะเบียนประวัติไว้แล้ว และผู้ตกหล่นกรณีอื่นที่มีเหตุผลเพียงพอ ซึ่งมีคณะทำงานระดับอำเภอตรวจสอบมาก่อนภายใน 60 วัน ตามห้วงเวลาที่คณะกรรมการแก้ไขปัญหาภาคเหนือฯ กรณีปัญหาชนเผ่าและชาติพันธุ์กำหนด และให้นำรายชื่อดังกล่าวเสนอคณะกรรมการแก้ไขปัญหาภาคเหนือฯ กรณีปัญหาชนเผ่าและชาติพันธุ์เกษตรกรภาคเหนือและเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ กรณีปัญหาชนเผ่าและชาติพันธุ์

พิจารณาอนุญาตหรือไม่อนุญาตหรือให้สอบพยานเพิ่มเติมเพื่อจัดทำทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัวต่อไป

4.1.2.1.4.4 มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 18

มกราคม 2548

โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบร่าง ยุทธศาสตร์การจัดการปัญหาสถานะและสิทธิบุคคล ตามผลการประชุมสภาความมั่นคงแห่งชาติ ครั้งที่ 1/2548 ที่เห็นชอบ ซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์การจัดการปัญหาสถานะและสิทธิบุคคล เป็น 4 ประการ คือ

- (1) ยุทธศาสตร์การกำหนดสถานะ จะมีการกำหนดสถานะที่เหมาะสมให้แก่กลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มเพื่อมีการจัดทำเอกสารแสดงตน
- (2) ยุทธศาสตร์การให้สิทธิขั้นพื้นฐาน จะมีการดูแลคุ้มครองให้ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง
- (3) ยุทธศาสตร์การดำเนินการเชิงสร้างสรรค์เพื่อป้องกันการอพยพเข้ามาใหม่ โดยเพิ่มความเข้มงวดในการป้องกันและสกัดกั้นการเดินทางเข้ามาในประเทศอย่างไม่ถูกต้อง
- (4) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการ กำหนดแนวทางดำเนินการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและทุกภาคส่วนเพื่อร่วมมือกันในการดำเนินการตามยุทธศาสตร์

4.1.2.1.4.5 มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 5

กรกฎาคม 2548

คณะรัฐมนตรีอนุมัติหลักการร่างระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยหลักฐานวัน เดือน ปีเกิด ในการรับนักเรียนนักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ. ... (การจัดการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย) ตามที่กระทรวงศึกษาธิการเสนอ และให้ส่งคณะกรรมการตรวจสอบร่างกฎหมายและร่างอนุบัญญัติที่เสนอคณะรัฐมนตรี คณะที่ 5 พิจารณา แล้วดำเนินการต่อไปได้ และเห็นชอบแนวปฏิบัติการจัดการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย รวม 4 ข้อ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการเสนอ ดังนี้

- (1) ขยายโอกาสทางการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย ซึ่งเดิมเคยจำกัดไว้ให้บางกลุ่ม บางระดับ การศึกษาเป็นเปิดกว้างให้ทุกคนที่อาศัยในประเทศไทยสามารถเข้าเรียนได้โดยไม่จำกัดระดับ ประเภท

หรือพื้นที่การศึกษาทั้งการรับเข้าเรียน ลงทะเบียนนักเรียน นักศึกษา และการออกหลักฐานการศึกษา เมื่อสำเร็จการศึกษาแต่ละระดับตามร่างระเบียบฯ และแนวปฏิบัติ

(2) จัดสรรงบประมาณอุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายรายหัว ให้แก่สถานศึกษาที่จัดการศึกษาแก่กลุ่มบุคคลที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎร หรือไม่มีสัญชาติไทย ตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในอัตราเดียวกับค่าใช้จ่ายรายหัวที่จัดสรรให้แก่เด็กไทย โดยจะต้องใช้งบประมาณเพิ่มเติมเพื่ออุดหนุนจัดการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษาที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย ในความดูแลของสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน 1,269 คน เป็นเงิน 6.5 ล้านบาท

(3) ให้กระทรวงมหาดไทยจัดทำฐานข้อมูล (เลขประจำตัว 13 หลัก) เกี่ยวกับบุคคลที่ไม่มีหลักฐานหรือไม่มีสัญชาติไทย เพื่อประโยชน์ต่อการจำแนกสถานะ และการอนุญาตและอำนวยความสะดวกให้เด็กและเยาวชนที่มีข้อกำหนดเฉพาะระเบียบปฏิบัติหรือมีกฎหมายควบคุมเฉพาะให้จำกัดพื้นที่อยู่อาศัยสามารถเดินทางไปศึกษาได้ เป็นระยะเวลาตามหลักสูตรระดับนั้นๆ โดยไม่ต้องขออนุญาตเป็นครั้งคราว ยกเว้นผู้หนีภัยจากการสู้รบและบุคคลในความห่วงใย

(4) ให้กระทรวงศึกษาธิการจัดการศึกษาในรูปแบบที่เหมาะสมแก่เด็กและเยาวชนที่หนีภัยจากการสู้รบ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ ทั้งนี้ ให้กระทรวงศึกษาธิการรับประเด็นอภิปรายของคณะกรรมการกถนกรองเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรี คณะที่ 3.1 (ฝ่ายการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม) ที่เห็นควรอนุมัติงบประมาณเพิ่มเติมเพื่ออุดหนุนจัดการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษาในความดูแลของสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน เป็นเงิน 6.5 ล้านบาทไปก่อน โดยให้เบิกจ่ายตามจำนวนนักเรียนนักศึกษาที่มีตัวเรียนอยู่จริง และเมื่อสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติได้ดำเนินการตามยุทธศาสตร์การจัดการปัญหาสถานะและสิทธิของบุคคลตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2548 และกระทรวงมหาดไทยได้ดำเนินการเร่งรัดสำรวจจำนวนนักเรียนนักศึกษาที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยตามลำดับแล้วเสร็จ ให้กระทรวงศึกษาธิการรวบรวมเหตุผลและข้อเท็จจริงเพื่อทบทวนมาตรการอุดหนุนงบประมาณไปดำเนินการ

4.1.2.1.4.6 มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 23

สิงหาคม 2548

โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติตามที่กระทรวงมหาดไทยเสนอการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2547 ผ่อนผันให้อยู่ชั่วคราว 1 ปีของบุคคลบนพื้นที่สูงและชุมชนบนพื้นที่สูง โดยผ่อนผันให้เฉพาะกลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูงและชุมชนบนพื้นที่สูง (บุคคลเป้าหมายที่ขอลงรายการสัญชาติไทยขอสัญชาติไทย และขอสถานะ

คนต่างด้าวเข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย) อยู่อาศัยในประเทศไทยเป็นการชั่วคราวต่อไปได้อีก 3 เดือน นับตั้งแต่วันที่ 25 สิงหาคม 2548 ถึงวันที่ 24 พฤศจิกายน 2548 และให้กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการต่างประเทศ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เร่งรัดดำเนินการตามที่ได้รับมอบหมายตามมติ คณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2547 (เรื่อง การดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2546 ผ่อนผันให้อยู่ชั่วคราว 1 ปี ของบุคคลบนพื้นที่สูงและชุมชนบนพื้นที่สูง) ให้แล้วเสร็จ โดยเร็วทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาสถานะและสิทธิของบุคคลบนพื้นที่สูงและชุมชนบนพื้นที่สูง ตลอดจนผู้ที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยเป็นไปอย่างเป็นระบบ มีความรอบคอบ รัดกุมและ สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

4.1.2.2 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบของการเป็น ภาคีสมาชิกในบริบทระหว่างประเทศ

ตามมาตรา 82 วรรคหนึ่งของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 บัญญัติว่า

“รัฐต้องส่งเสริมสัมพันธไมตรีและความร่วมมือกับนานาประเทศ และพึงถือหลักในการปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค ตลอดจนต้องปฏิบัติตามสนธิสัญญาด้านสิทธิ มนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี รวมทั้งตามพันธกรณีที่ได้กระทำไว้กับนานาประเทศและองค์การ ระหว่างประเทศ”

ดังนั้น เมื่อประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกตามสนธิสัญญา ระหว่างประเทศต่างๆ ไม่ว่าจะการให้ความยินยอมของรัฐเพื่อผูกพันตามสนธิสัญญาโดยการลงนาม การให้สัตยาบัน หรือการภาคยานุวัติก็ตาม ประเทศไทยจึงต้องปฏิบัติตามพันธกรณีของสนธิสัญญา ดังกล่าวและต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับสนธิสัญญา มิฉะนั้น อาจต้องรับผิดชอบในสิ่งที่เกิดหรือไม่ได้เกิดขึ้น ในทางระหว่างประเทศอันเนื่องมาจากการเป็นภาคีสมาชิก ซึ่งการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ภายใต้พันธกรณีของกฎหมายระหว่างประเทศของประเทศไทย สามารถพิจารณาได้จากการเข้าร่วม เป็นภาคีสมาชิกขององค์การระหว่างประเทศในระดับสากลและระดับภูมิภาค ดังนี้

4.1.2.2.1 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบ ของการเป็นภาคีสมาชิกในบริบทระหว่างประเทศในระดับสากล

4.1.2.2.1.1 กฎบัตรสหประชาชาติ

ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิก ขององค์การสหประชาชาติในลำดับที่ 55 ตั้งแต่วันที่ 16 ธันวาคม 2489 ดังนั้น ประเทศไทยจึงมี พันธกรณีผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามกฎบัตรสหประชาชาติ ซึ่งในอารัมภบทบัญญัติว่า

“ เรา บรรดา ประชาชน แห่ง สหประชาชาติได้ตั้งเจตจำนงที่จะช่วยชนรุ่นหลังให้พ้นจากภัยพิบัติแห่งสงคราม ซึ่งได้นำความวิปโยค

อย่างสุดจะพรรณนามาสู่มนุษยชาติในชั่วชีวิตของเราถึงสองครั้งแล้ว และที่จะยืนยันความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชน อันเป็นหลักมูลในเกียรติศักดิ์และคุณค่าของมนุษยบุคคล ในสิทธิอันเท่าเทียมกันของบุรุษและสตรี และของประชาชาติใหญ่น้อย และที่จะสถาปนาสภาวะการณ์อันจะดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมและความเคารพต่อข้อผูกพันทั้งปวงอันเกิดมาจากสนธิสัญญา และที่มานี้ๆ ของกฎหมายระหว่างประเทศ และที่จะส่งเสริมความก้าวหน้าทางสังคม และมาตรฐานอันดียิ่งขึ้นแห่งชีวิตในอิสรภาพที่กว้างขวางยิ่งขึ้น...”

เมื่อพิจารณาตามเนื้อหาอารัมภบทของกฎบัตรสหประชาชาติดังกล่าวเป็นการยืนยันถึงการให้ความสำคัญและความเคารพในเกียรติศักดิ์และคุณค่าของมนุษย์ ตลอดจนความเสมอภาคเท่าเทียมกันของบุคคล ประเทศไทยในฐานะรัฐภาคีจึงต้องผูกพันต่อการคุ้มครองและให้ความสำคัญในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้สอดคล้องกับบทบัญญัติตามอารัมภบท

4.1.2.2.1.2 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

ค.ศ. 1948

เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948) ที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญ สมัยที่ 3 ได้มีข้อมติรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งถือเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ในการวางรากฐานด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศฉบับแรกของโลก และเป็นพื้นฐานของกฎหมายระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนทุกฉบับที่มีอยู่ในปัจจุบัน ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนถือเป็นมาตรฐานที่ประเทศสมาชิกสหประชาชาติได้ร่วมกันจัดทำเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประชาชนทั่วโลก ทั้งนี้ ประเทศไทยเป็นหนึ่งใน 48 ประเทศแรกที่ลงคะแนนเสียงร่วมรับรองปฏิญญาฉบับนี้ในการประชุมดังกล่าว จึงมีพันธกรณีผูกพันต่อปฏิญญาดังกล่าว (ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อ 3.2.1.1 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามกฎหมายระหว่างประเทศ : ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948)

4.1.2.2.1.3 กฎหมายระหว่างประเทศในระดับสากลซึ่งให้ความสำคัญคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิก

ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกในสนธิสัญญาระหว่างประเทศซึ่งมีเนื้อหาสาระในการให้ความสำคัญคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และที่พัฒนามาจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนทั้งสิ้นมีจำนวน 7 ฉบับ ดังนี้

(1) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกโดยการภาคยานุวัติ เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2539 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2540

(2) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกโดยการภาคยานุวัติ เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2542 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2542

(3) อนุสัญญาว่าด้วยการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women) ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกโดยการภาคยานุวัติ เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2528 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2528

(4) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child) ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกโดยการภาคยานุวัติ เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2535 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2535

(5) อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination) ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกโดยการภาคยานุวัติ เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2546 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2546

(6) อนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการทรมาน และการกระทำอื่นๆ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี (Convention Against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment) ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกโดยการภาคยานุวัติ เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2550 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2550

(7) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของคนพิการ (Convention on the Rights of the Persons with Disabilities) ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกโดยการให้สัตยาบัน เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2551 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2551

4.1.2.2.2 กฎหมายระหว่างประเทศในระดับภูมิภาคซึ่งให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิก

ประเทศไทยได้ร่วมก่อตั้งสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ ASEAN เมื่อปี พ.ศ. 2510 กับสาธารณรัฐอินโดนีเซีย สหพันธรัฐมาเลเซีย สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ และสาธารณรัฐสิงคโปร์ และต่อมาได้มีการจัดตั้งกฎบัตรสมาคมแห่งประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือกฎบัตรอาเซียน และปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

(ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 3.2.2.6 และ 3.2.2.7) ซึ่งย่อมผูกพันประเทศไทยที่จะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับหลักการเพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนภายในประเทศ

4.1.2.3 คำวินิจฉัยขององค์กรศาลเกี่ยวกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

4.1.2.3.1 คำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุด ตามคดีหมายเลขแดงที่ อ.231/2550³⁵¹

คดีนี้ ข้อเท็จจริงรับฟังได้ว่า ผู้ฟ้องคดีซึ่งเป็นผู้โดยสาร ขบวนรถไฟด่วนพิเศษกรุงเทพ-เชียงใหม่ เป็นประจำฟ้องว่า ได้รับความเดือดร้อนเสียหายจากการที่ผู้ถูกฟ้องคดี (การรถไฟแห่งประเทศไทย) อนุญาตให้เอกชนดำเนินการติดตั้งแผ่นป้ายโฆษณาซึ่งมีลักษณะเป็นรูพรุนเพื่อให้แสงผ่านได้บริเวณกระจกหน้าต่างภายนอกโดยโดยสารของขบวนรถไฟ ทำให้การมองผ่านกระจกหน้าต่างดังกล่าวไม่อาจเห็นทิวทัศน์สองข้างทางรถไฟได้อย่างชัดเจน และยังทำให้เกิดอาการตาพร่ามัวและคลื่นไส้ ผู้ฟ้องคดีได้มีหนังสือร้องทุกข์ต่อผู้ถูกฟ้องคดีเพื่อขอให้ขูดลอกแผ่นป้ายโฆษณาดังกล่าวออกจากหน้าต่างตู้รถโดยสารแล้ว แต่ไม่ได้รับการแก้ไข ผู้ฟ้องคดีเห็นว่า การที่ผู้ถูกฟ้องคดีไม่ดำเนินการตามคำร้องเรียนของผู้ฟ้องคดีนั้น เป็นการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ จึงนำคดีมาฟ้องต่อศาลขอให้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้ผู้ถูกฟ้องคดีดำเนินการขูดลอกแผ่นป้ายโฆษณาออกจากกระจกหน้าต่างของตู้รถโดยสารทุกสายทั่วประเทศ และทำความสะอาดกระจกหน้าต่างตู้รถโดยสารของขบวนรถไฟทุกขบวนให้สะอาด

ศาลปกครองสูงสุดพิเคราะห์แล้วเห็นว่า ตามมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติการรถไฟแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2494 กำหนดให้ผู้ถูกฟ้องคดีมีอำนาจหน้าที่ในการจัดทำกิจการรับขนส่งผู้โดยสาร สินค้า พัสดุภัณฑ์ และของอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับกิจการรถไฟซึ่งเป็นบริการสาธารณะ โดยในการจัดทำกิจการสาธารณะดังกล่าวนอกจากจะต้องจัดให้มีขบวนรถไฟสำหรับขนส่งผู้โดยสาร สินค้า พัสดุภัณฑ์ และของอื่นๆ อย่างเพียงพอแก่ความต้องการของประชาชนแล้ว ผู้ถูกฟ้องคดียังจะต้องดูแลรักษาส่วนต่างๆ ของตัวรถโดยสารของขบวนรถไฟซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการจัดทำบริการสาธารณะ การที่ผู้ถูกฟ้องคดีอนุญาตให้มีการติดตั้งป้ายโฆษณาที่กระจกหน้าต่างตู้รถไฟ จนทำให้ผู้โดยสารไม่อาจใช้ประโยชน์ได้ตามวัตถุประสงค์ของการจัดให้มีหน้าต่าง ทำให้ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นรถโดยสาร แต่เป็นรถขนส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ เป็นกรณีทีถือว่าผู้ให้บริการรถไฟโดยสารสาธารณะปฏิบัติต่อผู้โดยสารเยี่ยงวัตถุ ซึ่งเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และถือว่าเป็นการละเลยต่อหน้าที่ในการดูแลเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการจัดทำบริการสาธารณะในกิจการรับขนส่งผู้โดยสารตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ ที่ศาลปกครองชั้นต้นพิพากษาให้

³⁵¹ คำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุด คดีหมายเลขดำที่ อ.37/2550 หมายเลขแดงที่ อ.231/2550.

ผู้ถูกฟ้องคดีดำเนินการขูดลอกแผ่นป้ายโฆษณาออกจากบริเวณกระจกหน้าต่างตู้รถโดยสารและทำความสะอาดกระจกหน้าต่างตู้รถโดยสารรถไฟทุกคัน ศาลปกครองสูงสุดเห็นฟ้องด้วยในผล

จากคำวินิจฉัยของศาลปกครองสูงสุดดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ศาลได้พิจารณาถึงคุณค่าในตัวของมนุษย์ว่าต้องได้รับความเคารพ และไม่อาจถูกปฏิบัติเยี่ยงสิ่งของหรือวัตถุ อันเป็นการพิจารณาคดีที่มีลักษณะเป็นการให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

4.1.2.3.2 คำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุดตามคดีหมายเลขแดงที่ อ.117/2548³⁵²

คดีนี้ ข้อเท็จจริงรับฟังได้ว่า ผู้ฟ้องคดีทั้งแปดร้อยหกสิบหกคนได้ยื่นฟ้องกรมการปกครอง ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 2 นายอำเภอแม่เมาะ ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 อันเนื่องมาจากเดิมผู้ฟ้องคดีได้ยื่นคำร้องขอแก้ไขสัญชาติเป็นสัญชาติไทย และขอเพิ่มชื่อลงในทะเบียน (ท.ร.14) ในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ และได้รับอนุมัติจากผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 ต่อมา ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 ได้มีประกาศอำเภอแม่เมาะ ลงวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2545 ให้จำหน่ายรายการบุคคลจำนวน 1,243 คน ซึ่งรวมถึงผู้ฟ้องคดีออกจากฐานข้อมูลทางทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) และบัตรประจำตัวประชาชน ผู้ฟ้องคดีเห็นว่า ประกาศดังกล่าวไม่ชอบด้วยกฎหมาย เนื่องจากผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 ไม่เปิดโอกาสให้ผู้ฟ้องคดีได้มีสิทธิโต้แย้งชี้แจงหรือแสดงพยานหลักฐานตามมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 จึงขอให้ศาลเพิกถอนประกาศดังกล่าว โดยศาลปกครองเชียงใหม่มีคำพิพากษาว่า ประกาศอำเภอแม่เมาะ ลงวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2545 ที่ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 สั่งจำหน่ายชื่อและรายการบุคคลรวม 1,243 คน เป็นคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย เนื่องจากก่อนออกคำสั่งดังกล่าว ไม่มีการแจ้งให้ผู้ฟ้องคดีทราบข้อเท็จจริงอย่างเพียงพอและไม่เปิดโอกาสให้ผู้ฟ้องคดีได้โต้แย้งแสดงพยานหลักฐาน อันเป็นการไม่ปฏิบัติตามมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 จึงพิพากษาให้เพิกถอนประกาศอำเภอแม่เมาะ ลงวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2545 เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้ฟ้องคดี

ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 อุทธรณ์ว่า การจำหน่ายบุคคลออกจากทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) ตามประกาศอำเภอแม่เมาะ ลงวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2545 เป็นการดำเนินการที่ชอบด้วยกฎหมายแล้ว จึงขอให้ศาลปกครองสูงสุดพิจารณาและพิพากษากลับคำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้น โดยให้ยกฟ้อง ส่วนผู้ฟ้องคดีอุทธรณ์ว่า ที่ศาลปกครองชั้นต้นพิพากษาเพิกถอนประกาศอำเภอแม่เมาะ ลงวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2545 เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้ฟ้องคดี โดยมีได้เพิกถอนประกาศดังกล่าวทั้งฉบับ ซึ่งหมายความว่า ประกาศดังกล่าวยังชอบด้วย

³⁵² คำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุด คดีหมายเลขดำที่ อ.299/2547 หมายเลขแดงที่ อ.117/2548.

กฎหมาย อันทำให้ผู้ฟ้องคดีที่ถอนคำฟ้องหรือถูกจำหน่ายคดี ตลอดจนบุคคลที่ไม่ได้ฟ้องคดีไม่ได้รับผลจากคำพิพากษานี้ อันเป็นการจำกัดสิทธิของบุคคล จึงขอให้ศาลปกครองสูงสุดเพิกถอนประกาศอำเภอแม่เมาะ ลงวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2545 ทั้งฉบับ

ศาลปกครองสูงสุดพิพากษาว่า การที่ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 ได้มีประกาศอำเภอแม่เมาะ ลงวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2545 ให้จำหน่ายชื่อและรายการบุคคลรวม 1,243 คน ซึ่งรวมถึงผู้ฟ้องคดีออกจากทะเบียนบ้านนั้น เป็นการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการออกคำสั่งอันมีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงสถานภาพของสิทธิ หรือหน้าที่ของบุคคลเป็นการถาวร ทำให้บุคคลดังกล่าวซึ่งเดิมเคยมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) เคยมีบัตรประจำตัวประชาชนต้องถูกถอนชื่อออกจากทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) ไม่มีสัญชาติไทยและต้องคืนบัตรประจำตัวประชาชนให้กับทางราชการ คำสั่งดังกล่าวจึงเป็นคำสั่งทางปกครองตามมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 เมื่อผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 มิได้แจ้งให้ผู้ฟ้องคดีทราบ ซึ่งจะเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากประกาศดังกล่าวได้ทราบว่า จะต้องถูกเพิกถอนชื่อออกจากทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) และจะต้องเปลี่ยนสถานะจากสัญชาติไทยไปเป็นชนกลุ่มน้อย ทำให้ผู้ฟ้องคดีไม่มีโอกาสได้โต้แย้งหรือแสดงพยานหลักฐานตามมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 ประกาศของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 ดังกล่าว จึงเป็นคำสั่งทางปกครองที่ออกโดยมิชอบด้วยกฎหมายพิพากษาแก้คำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้น เป็นให้เพิกถอนประกาศอำเภอแม่เมาะ ลงวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2545 ทั้งฉบับและให้มีผลต่อผู้ถูกกระทบจากประกาศดังกล่าวทุกคน

จากผลของคำวินิจฉัยของศาลปกครองสูงสุดดังกล่าว จึงเป็นการวินิจฉัยเพื่อให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลที่จะมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาให้มีสัญชาติตามหลักสากล ทำให้กระบวนการเพื่อจัดให้มีสัญชาติของบุคคลเหล่านี้ยังคงสามารถดำเนินต่อไปได้ตามกฎหมาย แม้จะไม่ได้มีคำวินิจฉัยว่าผู้ฟ้องคดีเป็นผู้มีสัญชาติไทยแต่อย่างใดอย่างน้อยก็ทำให้บุคคลดังกล่าวยังมีความเป็นไปได้ที่จะสามารถแสดงพยานหลักฐานหรือชี้แจงเพื่อให้ได้มาซึ่งสัญชาติโดยชอบด้วยกฎหมาย

4.1.2.3.3 กรณีชาวกะเหรี่ยง 13 คนฟ้องคดีต่อศาลปกครองเชียงใหม่³⁵³

คดีนี้ ข้อเท็จจริงรับฟังได้ว่า เมื่อปี พ.ศ. 2550 ทางอำเภอสบเมยได้จัดบริการอำเภอเคลื่อนที่เข้าไปสำรวจรับคำร้องขอแจ้งเกิดถิ่นกำเนิดและขอเพิ่มชื่อเข้าสู่ทะเบียนราษฎร (ขอสัญชาติไทย) ที่หมู่บ้านแม่หาด หมู่ที่ 7 ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้ฟ้องคดีทั้งสิบสามจึงได้ไปยื่นคำขอเพิ่มชื่อเข้าในทะเบียนบ้าน ตามระเบียบสำนัก

³⁵³ ไบแจ่งข่าว ศูนย์พิทักษ์และฟื้นฟูสิทธิชุมชนท้องถิ่น เผยแพร่เมื่อ วันที่ 9 มิถุนายน 2558.

ทะเบียนกลางว่าด้วยการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2535 ซึ่งผู้ฟ้องคดีทั้งสิบสามเป็นบุตรของผู้มีสัญชาติไทยโดยการเกิดตามพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 มาตรา 7 (1) และในครั้งนั้น ทางปลัดอำเภอสบเมยได้ทำการสอบปากคำผู้ฟ้องคดีทั้งสิบสามและสอบปากคำพยานบุคคล ต่างก็รับรองและยืนยันว่าผู้ฟ้องคดีทั้งสิบสามเป็นบุตรของผู้ที่มีสัญชาติไทย อีกทั้ง เมื่อปี พ.ศ. 2553 ปลัดอำเภอสบเมยได้ทำหนังสือส่งตัวผู้ฟ้องคดีทั้งสิบสามไปตรวจสารพันธุกรรมหรือดีเอ็นเอ (DNA) เพื่อพิสูจน์ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ณ โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ และผลการตรวจพิสูจน์นั้น ก็แสดงถึงความสัมพันธ์ทางเครือญาติอย่างชัดเจน หลังจากนั้นก็ไม่มีความคืบหน้าใดๆ ทั้งนี้ ผู้ฟ้องคดีทั้งสิบสามได้ติดต่อสอบถามความคืบหน้าในการพิจารณาคำร้องของทางอำเภอผ่านผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งผู้ใหญ่บ้านได้ติดต่อสอบถามด้วยวาจาจากฝ่ายทะเบียนอำเภอสบเมยหลายครั้ง แต่ไม่ได้รับคำตอบที่ชัดเจนว่าคำร้องดังกล่าวอยู่ในระหว่างขั้นตอนการพิจารณาใด ต่อมาเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2557 ผู้ฟ้องคดีทั้งสิบสามโดยผู้รับมอบอำนาจได้ทำหนังสือถึงนายอำเภอสบเมยเพื่อติดตามความคืบหน้าของการพิจารณาคำร้องของผู้ฟ้องคดีทั้งสิบสามและขอให้นายอำเภอสบเมยชี้แจงตอบกลับมาภายใน 15 วัน แต่ทางนายอำเภอสบเมยได้รับหนังสือแล้วเพิกเฉยไม่ชี้แจงกลับมายังผู้ฟ้องคดีทั้งสิบสามแต่อย่างใด ต่อมาเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2558 ผู้ฟ้องคดีทั้งสิบสามคนจึงได้ยื่นฟ้องนายอำเภอสบเมย ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 กรรมการปกครอง ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 2 กระทรวงมหาดไทย ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 ต่อศาลปกครองเชียงใหม่³⁵⁴ กรณีกระทำละเมิดของเจ้าหน้าที่ของรัฐอันเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ล่าช้าเกินสมควรและเป็นการสร้างภาระขั้นตอนให้เกิดกับประชาชนเกินจำเป็น โดยเรียกค่าสินไหมทดแทนจากการไปตรวจสารพันธุกรรมหรือดีเอ็นเอ (DNA) เพื่อพิสูจน์ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ จำนวน 2,060 บาท ค่าเดินทาง 2,000 บาท และค่าเสียหายที่ต้องดำรงชีวิตอย่างยากลำบาก ขาดโอกาสในการเข้าถึงการบริการและสิทธิขั้นพื้นฐานของรัฐ และขาดเสรีภาพในการดำรงชีวิต ปีละ 10,000 บาท

ในระหว่างการพิจารณาก่อนที่ศาลจะมีคำสั่งรับคำฟ้อง นายอำเภอสบเมย ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 ได้ดำเนินการพิจารณาคำร้องขอสัญชาติของผู้ฟ้องคดีทั้งสิบสามและได้อนุมัติเพิ่มชื่อผู้ฟ้องคดีทั้งสิบสามเข้าสู่ฐานทะเบียนราษฎร (ท.ร.14) หรือให้สัญชาติไทยแก่ผู้ฟ้องคดีทั้งสิบสามแล้ว ฉะนั้นแม้คดีจะยังไม่ได้รับการพิจารณาจากศาลปกครองเชียงใหม่ แต่เมื่อผู้ฟ้องคดีทั้งสิบสามได้รับการอนุมัติเพิ่มชื่อเข้าในทะเบียนราษฎร (ท.ร.14) และได้สัญชาติไทยแล้วนั้น ผู้ฟ้องคดีทั้งสิบสามจึงยื่นคำร้องขอถอนคำฟ้องออกจากสารบบความของศาล เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2558

³⁵⁴ คดีหมายเลขดำที่ 75/2558, 76/2558, 77/2558, 78/2558, 79/2558 และ 80/2558 ของศาลปกครองเชียงใหม่

4.1.2.3.4 คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 3/2546³⁵⁵

ข้อเท็จจริงรับฟังได้ว่า นางจิรวรรณ ตรีภักดิ์รังษิกุล โจทก์ในคดีหมายเลขดำที่ 8794/2544 ของศาลแรงงานกลาง (ผู้ร้อง) เป็นลูกจ้างขององค์การการค้าของคุรุสภาตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2540 จนถึงปัจจุบัน ได้คลอดบุตรที่โรงพยาบาลลาดพร้าวเมื่อวันที่ 14 มกราคม 2543 ต่อมาเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2543 องค์การการค้าของคุรุสภาได้มีประกาศองค์การการค้าของคุรุสภาที่ 1/2543 - 44 เรื่อง การนำเงินสมทบเข้ากองทุนประกันสังคมกรณีคลอดบุตร โดยประกาศ ณ วันที่ 19 กรกฎาคม 2543 แจ้งให้ลูกจ้างทุกคนทราบว่า ศาลฎีกาได้มีคำพิพากษาให้ องค์การการค้าของคุรุสภา (นายจ้าง) และเจ้าหน้าที่ขององค์การการค้าของคุรุสภา (ลูกจ้าง) ในกรณีคลอดบุตรย้อนหลังตั้งแต่เดือนเมษายน 2538 ถึงวันที่ 30 มิถุนายน 2543 ไปเรียบร้อยแล้ว และนายจ้าง (องค์การการค้าของคุรุสภา) จะเริ่มหักเงินลูกจ้างทุกคนรวมถึงผู้ร้องเพิ่มจากเดิมที่หักไว้ร้อยละ 2.44 เป็นร้อยละ 2.62 ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2543 เป็นต้นไป ผู้ร้องจึงเป็นผู้จ่ายเงินสมทบในส่วนของกรณีคลอดบุตรมาแล้วไม่น้อยกว่า 7 เดือน ภายในระยะเวลา 15 เดือน ก่อนวันคลอดบุตร โดยเป็นไปตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 มาตรา 65 วรรคหนึ่ง³⁵⁶ ผู้ร้องได้ดำเนินการยื่นแบบคำร้องขอรับประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตรจากฝ่ายประโยชน์ทดแทนสำนักงานประกันสังคมเขตพื้นที่ 5 เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2544 ซึ่งฝ่ายประโยชน์ทดแทน สำนักงานประกันสังคมเขตพื้นที่ 5 มีคำสั่งปฏิเสธการจ่ายประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตรโดยให้เหตุผลว่า ผู้ร้องยื่นคำขอรับประโยชน์ทดแทนเกินระยะเวลาภายใน 1 ปี นับแต่วันที่มิสิทธิขอรับประโยชน์ทดแทนตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 มาตรา 56 วรรคหนึ่ง³⁵⁷ ผู้ร้องได้อุทธรณ์ต่อคณะกรรมการอุทธรณ์ ซึ่งคณะกรรมการอุทธรณ์ได้มีมติให้ยกอุทธรณ์ของผู้ร้องโดยให้เหตุผลว่า ผู้ร้องยื่นขอรับประโยชน์ทดแทนเมื่อวันที่ 24 มกราคม 2544 ซึ่งเกินกำหนดเวลา 1 ปี นับแต่วันคลอดบุตร จึงไม่มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตร ผู้ร้องไม่เห็นด้วยกับคำสั่งดังกล่าวจึงยื่นฟ้องคดีต่อศาลแรงงานกลาง ขอให้ศาลมีคำสั่งหรือ

³⁵⁵ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 3/2546 ลงวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2546 เรื่อง ศาลแรงงานกลางส่ง คำโต้แย้งของ โจทก์ (นางจิรวรรณ ตรีภักดิ์รังษิกุล) ขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 264 ว่า พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 มาตรา 56 วรรคหนึ่ง และ มาตรา 65 วรรคหนึ่ง ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติประกันสังคม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2537 ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 4 มาตรา 29 และ มาตรา 30 หรือไม่

³⁵⁶ มาตรา 65 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 บัญญัติว่า

“ผู้ประกันตนมิสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีคลอดบุตรสำหรับตนเองหรือคู่สมรสเมื่อผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าสัปดาห์สิบวัน และต้องอยู่ภายในระยะเวลาสิบห้าเดือนก่อนวันรับบริการทางการแพทย์”

³⁵⁷ มาตรา 56 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 บัญญัติว่า

“ผู้ประกันตนหรือบุคคลอื่นใดเห็นว่าตนมิสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีใดตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 54 และประสงค์จะขอรับประโยชน์ทดแทนนั้น ให้ยื่นคำขอรับประโยชน์ทดแทนต่อสำนักงานตามระเบียบที่เลขาธิการกำหนดภายในหนึ่งปี นับแต่วันที่มิสิทธิขอรับประโยชน์ทดแทนนั้น และให้เลขาธิการหรือผู้ซึ่งเลขาธิการมอบหมายพิจารณาสั่งการโดยเร็ว”

คำพิพากษาเพิกถอนหรือเปลี่ยนแปลงคำสั่งประโยชน์ทดแทนของฝ่ายประโยชน์ทดแทน สำนักงานประกันสังคมเขตพื้นที่ 5 และคำวินิจฉัยของคณะกรรมการอุทธรณ์ และให้จำเลยจ่ายประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตร โดยจ่ายค่าคลอดบุตรจำนวน 4,000 บาท และเงินสงเคราะห์การหยุดงานเพื่อการคลอดบุตรร้อยละ 50 ของค่าจ้างที่ให้เป็นฐานในการคำนวณเงินสมทบเพื่อนายจ้างนำส่งเป็นเวลา 90 วัน พร้อมด้วยดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปีของต้นเงินค่าคลอดบุตร และเงินสงเคราะห์การหยุดงานเพื่อการคลอดบุตรดังกล่าวนับแต่วันฟ้องเป็นต้นไปจนกว่าจะชำระเสร็จแก่ผู้ร้อง และผู้ร้องเห็นว่า การกำหนดเงื่อนไขเพื่อก่อให้เกิดสิทธิประโยชน์ และการกำหนดเงื่อนไขขอให้ใช้สิทธิประโยชน์หรือการสิ้นสิทธิประโยชน์ตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 ตามมาตรา 56 วรรคหนึ่ง และ มาตรา 65 วรรคหนึ่ง ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 4 มาตรา 26 มาตรา 29 และ มาตรา 30

ศาลแรงงานกลางพิจารณาแล้วเห็นว่า ประเด็นข้อโต้แย้งตามคำร้องของโจทก์ศาลรัฐธรรมนูญยังไม่เคยมีคำวินิจฉัย จึงให้งดการพิจารณาคดีไว้ชั่วคราว และส่งคำร้องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 264

ศาลรัฐธรรมนูญพิเคราะห์แล้วเห็นว่า เงื่อนไขและเงื่อนไขตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 มาตรา 56 วรรคหนึ่ง และมาตรา 65 วรรคหนึ่ง ที่บัญญัติถึงการใช้สิทธิรับประโยชน์ทดแทนว่า ผู้มีสิทธิจะต้องยื่นคำขอรับประโยชน์ทดแทนภายในระยะเวลา 1 ปี นับแต่วันที่มีสิทธิขอรับประโยชน์ทดแทน ตามมาตรา 56 วรรคหนึ่ง และเงื่อนไขที่ผู้ประกันตนต้องจ่ายเงินสมทบไม่น้อยกว่า 7 เดือน ภายในระยะเวลา 15 เดือน ก่อนวันคลอดบุตรตามมาตรา 65 วรรคหนึ่ง นั้น กรณีจึงไม่ใช่การปฏิบัติที่ไม่สมควรกับความเป็นมนุษย์ของผู้ประกันตนตามความหมายของคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” และมีใช้การละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ประกันตน ตามมาตรา 4 และมาตรา 26 แต่อย่างใด และเนื่องจากพระราชบัญญัติประกันสังคม ฯ เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อสร้างหลักประกันให้แก่ลูกจ้างและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องโดยการจัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือกรณีคลอดบุตรด้วย จึงเป็นกฎหมายที่ตราขึ้นเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้และเท่าที่จำเป็น ซึ่งหากลูกจ้างผู้ประกันตนคนใดมีเหตุจำเป็นจนไม่สามารถจะปฏิบัติตามกำหนดเวลานั้นได้ก็อาจยื่นคำร้องก่อนสิ้นกำหนดเวลานั้นเพื่อขอขยายหรือเลื่อนกำหนดเวลาออกไปได้ตามความจำเป็นแก่กรณี เงื่อนไขดังกล่าวจึงไม่กระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามรัฐธรรมนูญมาตรา 29 และ มาตรา 30

ดังนั้น ศาลรัฐธรรมนูญโดยเสียงข้างมากจึงวินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 มาตรา 56 วรรคหนึ่ง และมาตรา 65 วรรคหนึ่ง ซึ่งแก้ไข

เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติประกันสังคม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2537 ไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 4 มาตรา 26 มาตรา 29 และ มาตรา 30

จากคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 3/2546 ดังกล่าวข้างต้นนั้นอาจถือได้ว่าเป็นคำวินิจฉัยที่พยายามให้คำอธิบายความหมายของคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ในเชิงคำอธิบายลักษณะของการกระทำที่เป็นการละเมิดศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ว่า หมายถึง การปฏิบัติที่ไม่สมควรกับความเป็นมนุษย์เท่านั้น

4.1.2.4 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยองค์กรอื่น ตามรัฐธรรมนูญ : คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของไทยที่สำคัญอีกกรณีหนึ่งก็คือ การร้องต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้ถือกำเนิดจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จากแรงผลักดันและความเรียกร้องต้องการของประชาชน ที่มุ่งหวังให้มีกลไกอิสระ เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริม คุ้มครอง และพิทักษ์สิทธิเสรีภาพของประชาชนให้มีผลปรากฏเป็นจริง ตามที่มีการบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพอย่างกว้างขวางไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว³⁵⁸ อีกทั้งพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 15³⁵⁹ ได้บัญญัติอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

³⁵⁸ <http://www.nhrc.or.th/2012/wb/th/index.php> เข้าถึงเมื่อ 4 มกราคม 2558

³⁵⁹ พระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 15 บัญญัติว่า

“คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

- (1) ส่งเสริมการเคารพและการปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชนทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ
- (2) ตรวจสอบและรายงานการกระทำหรือการละเลยการกระทำอันเป็นการ ละเมิดสิทธิมนุษยชน หรืออันไม่เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี และเสนอมาตรการแก้ไขที่เหมาะสมต่อบุคคลหรือหน่วยงานที่กระทำหรือละเลยการกระทำดังกล่าวเพื่อดำเนิน การในกรณีที่น่าสงสัยว่าไม่มีการดำเนินการตามที่เสนอให้รายงานต่อรัฐสภา เพื่อดำเนินการต่อไป
- (3) เสนอแนะนโยบายและข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับต่อ รัฐสภาและคณะรัฐมนตรีเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน
- (4) ส่งเสริมการศึกษา การวิจัย และการเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน
- (5) ส่งเสริมความร่วมมือและการประสานงานระหว่างหน่วยราชการ องค์กร เอกชน และองค์กรอื่นในด้านสิทธิมนุษยชน
- (6) จัดทำรายงานประจำปีเพื่อประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนภายใน ประเทศเสนอต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี และเปิดเผยต่อสาธารณชน
- (7) ประเมินผลและจัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานประจำปีเสนอต่อรัฐสภา
- (8) เสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรีและรัฐสภาในกรณีที่ประเทศไทยจะเข้า เป็นภาคีสันธิสัญญาเกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน
- (9) แต่งตั้งอนุกรรมการเพื่อปฏิบัติงานตามที่คณะกรรมการมอบหมาย

ประการหนึ่งคือ การตรวจสอบและรายงานการกระทำหรือการละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรืออันไม่เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ไทยเป็นภาคี และต่อมาเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2550 ก็ได้มีการประกาศใช้บังคับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 โดยมีบทบัญญัติให้มีคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติซึ่งเป็นองค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญมีอำนาจหน้าที่ในการให้ความคุ้มครองต่อสิทธิมนุษยชนของบุคคลภายในประเทศ ดังนั้น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนจึงเป็นอีกองค์กรสำคัญหนึ่งที่มีบทบาทหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลภายในประเทศไทย ซึ่งย่อมาหมายความว่ารวมถึงการให้ความคุ้มครองต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทยด้วย

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญประกอบกับพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจึงมีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบและรายงานการกระทำหรือละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือการอื่นใดที่ไม่เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี และเสนอมาตรการแก้ไขที่เหมาะสมต่อบุคคลหรือหน่วยงานที่กระทำหรือละเลยการกระทำดังกล่าวเพื่อดำเนินการ ดังนั้น

หากปรากฏข้อเท็จจริงว่าได้มีการกระทำใดอันถือว่าการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล บุคคลผู้นั้นก็ย่อมมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะใช้สิทธิยื่นเรื่องต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเพื่อขอให้ดำเนินการตามกฎหมายได้ อันเป็นการแก้ไขปัญหาการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อบุคคล และให้การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สามารถเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐตามรัฐธรรมนูญจะพบว่า คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้มีการดำเนินการส่งเสริมและคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชนเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ โดยจัดให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการด้านสถานะบุคคล และสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ และแรงงานข้ามชาติ³⁶⁰ ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

(10) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น ซึ่งกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ

³⁶⁰ คำสั่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติที่ 27/2557 เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการด้านสถานะบุคคลและหน้าที่ของกลุ่มชาติพันธุ์และแรงงานข้ามชาติ ลงวันที่ 29 กันยายน 2557.

- (1) ตรวจสอบการกระทำหรือการละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรืออันไม่เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคีและเสนอมาตรการแก้ไข
- (2) ปฏิบัติการยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมการเรียนรู้การจัดการความรู้เพื่อสร้างความตระหนักรู้ในค่านิยมด้านสิทธิมนุษยชนแก่ภาคีเครือข่ายและสังคมสาธารณะ
- (3) ดำเนินการไกล่เกลี่ยเพื่อให้คู่กรณีทำความเข้าใจปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนพร้อมจัดทำข้อตกลง
- (4) เสนอแนะนโยบายและข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับต่อรัฐสภา หรือคณะรัฐมนตรีเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน
- (5) ทำการศึกษา ประเมิน วิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชน และเสนอแนะวิธีการ หรือแนวทางแก้ไขปัญหารวมทั้งจัดทำรายงานผลการศึกษาปัญหาด้านสิทธิมนุษยชน
- (6) ส่งเสริมการศึกษา การวิจัย และการเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน
- (7) ส่งเสริมความร่วมมือและการประสานงานระหว่างราชการ องค์กรเอกชน และองค์กรอื่นในด้านสิทธิมนุษยชน
- (8) ตรวจสอบปัญหา การละเมิดสิทธิมนุษยชน ส่งเสริมและคุ้มครองเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่กลุ่มชาติพันธุ์ และแรงงานข้ามชาติในการเตรียมการเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน
- (9) รายงานผลการดำเนินงานต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเพื่อพิจารณาต่อไป
- (10) ดำเนินการอื่นใดตามที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมอบหมาย
- (11) แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานของคณะอนุกรรมการ
- (12) การดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ของคณะอนุกรรมการอาจเชิญผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นประกอบการพิจารณาเป็นครั้งคราว

ดังนั้น การปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่เป็นการสร้างหลักประกันในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ซึ่งมีตัวอย่างกรณีศึกษา กล่าวคือ

(1) รายงานผลการตรวจสอบที่ 343/2551³⁶¹

กรณีนี้ นางสาวสายอรุณ ปินะดวง ได้ร้องเรียน ต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ตามคำร้องที่ 557/2548 ลงวันที่ 22 กันยายน 2549 ความ ว่า ผู้ร้องเป็นบุตรบุญธรรมของนางแสงเดือน ปินะดวง ซึ่งเป็นคนต่างด้าวสัญชาติไทยลื้อที่ได้เข้ามา อาศัยอยู่ในประเทศไทยประมาณ 30 ปี และได้จดทะเบียนสมรสกับนายคำ ปินะดวง บิดาของผู้ร้อง ซึ่งมีสัญชาติไทย ที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2537 นางแสงเดือนฯ มารดาของผู้ ร้องมีปัญหาในการติดต่อกับทางราชการ จึงได้ทำเรื่องขอถือสัญชาติไทยตามสามี ที่สถานีตำรวจภูธร จังหวัดพะเยา แต่เนื่องจากระเบียบข้อปฏิบัติและผู้รับผิดชอบเรื่องดังกล่าวได้มีการเปลี่ยนแปลงหลาย ครั้ง ทำให้การดำเนินการเป็นไปด้วยความล่าช้า นางแสงเดือนฯจึงขอยกเลิกการขอถือสัญชาติไทย ตามสามีจากตำรวจภูธรจังหวัดพะเยา แล้วมาทำเรื่องขอถือสัญชาติไทยตามสามีที่กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย แต่ยังไม่มีความคืบหน้าแต่อย่างใด คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติพิจารณา แล้วมีมติรับเรื่องไว้พิจารณา และคณะอนุกรรมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน 1 พิจารณาดำเนินการ โดย คณะอนุกรรมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน 1 ได้ตรวจสอบข้อเท็จจริง ด้วยการลงพื้นที่พบกับผู้ร้องและ ได้ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา โดยให้ผู้ร้องให้จัดเอกสารต่างๆ เพื่อให้เข้าหลักเกณฑ์ตามกฎหมายในการขอสัญชาติไทยดังกล่าว ต่อมาได้รับแจ้งจากจังหวัดพะเยาว่า เจ้าหน้าที่ได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบรรดาผู้ร้องเสนอไปยังคณะอนุกรรมการพิจารณาสัญชาติประจำ จังหวัดพะเยาแล้ว เพื่อพิจารณาอนุมัติต่อไปโดยที่กำหนดพิจารณาภายในเดือนมีนาคม 2551

คณะอนุกรรมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน 1 พิจารณาแล้วเห็นว่าเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการไปตามความประสงค์ของผู้ร้องแล้ว จึงมีมติให้ ยุติเรื่องร้องเรียน และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีมติเห็นชอบตามมติของ คณะอนุกรรมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน 1

(2) รายงานผลการพิจารณาที่ 445/2557³⁶²

³⁶¹ สุนี ไชยรส และ เกศริน เตียวสกุล, รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ปี 2551 เล่ม 4 สิทธิทาง สังคม และอื่นๆ (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ), หน้า 359-360.

³⁶² รายงานผลการพิจารณาที่ 445/2557 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ อ้างใน รายงานผลการตรวจสอบการ ละเมิดสิทธิมนุษยชน ปี 2557

กรณีเป็นเรื่องที่อำเภอแม่เมาะมีคำสั่งระงับความเคลื่อนไหวทางทะเบียนราษฎร จำนวน 19 ราย โดยนายพรหมมินทร์ อินทวิชัย ประธานกลุ่มสิทธิชุมชนแม่เมาะ ได้ร้องเรียนต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเป็นหนังสือลงวันที่ 1 พฤศจิกายน 2552 ตามเลขรับคำร้องที่ 649/2552 (สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติรับเป็นคำร้องเมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2552) ว่า กรณีอำเภอแม่เมาะ มีหนังสือที่ ชม 1817/3113 ลงวันที่ 6 ตุลาคม 2552 เรื่อง แจ้งระงับการเคลื่อนไหวทางทะเบียนราษฎรและขอตรวจสอบเอกสารหลักฐานรวมทั้งพยานบุคคลเพิ่มเติม กรณีการแก้ไขรายการสัญชาติและขอเพิ่มชื่อในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) พื้นที่อำเภอแม่เมาะ โดยหนังสือฉบับดังกล่าวอำเภอแม่เมาะได้มีถึงชาวบ้านแม่เมาะจำนวน 19 ราย และทางอำเภอได้แจ้งว่าจะมีหนังสือสั่งระงับการเคลื่อนไหวทางทะเบียนราษฎรไปยังบุคคลอีก โดยผู้ร้องและชาวบ้านแม่เมาะเห็นว่า อาจเป็นการซ้ำรอยปัญหาเดิมที่ชาวบ้านแม่เมาะ เคยประสบเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2545 ที่อำเภอแม่เมาะได้มีคำสั่งเพิกถอนชื่อและรายการบุคคลของชาวบ้านแม่เมาะจำนวน 1,243 คน ออกจากทะเบียนราษฎร จนนำไปสู่การฟ้องร้องคดีต่อศาลปกครองเพื่อเพิกถอนคำสั่งดังกล่าว จึงร้องเรียนต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเพื่อขอให้พิจารณาตรวจสอบ ซึ่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้มอบหมายให้คณะกรรมการด้านสิทธิและสถานะบุคคลของผู้ไร้สัญชาติ ไทยพลัดถิ่น ผู้อพยพ และชนพื้นเมือง พิจารณาดำเนินการ หลังจากนั้นคณะกรรมการได้เชิญผู้ร้องและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าชี้แจงด้วยวาจาและให้จัดส่งพยานเอกสาร ซึ่งจากการหารือต่อข้อชี้แจงของหน่วยงานรัฐ ทุกฝ่ายเห็นพ้องว่า ควรมีการออกหนังสือเพื่อยกเลิกคำสั่งการระงับการเคลื่อนไหวทางทะเบียนราษฎรของชาวบ้านแม่เมาะจำนวน 19 ราย โดยรองผู้ว่าราชการจังหวัดกล่าวในที่ประชุมว่า จะมีหนังสือถึงอำเภอแม่เมาะเพื่อให้อำเภอแม่เมาะมีหนังสือยกเลิกคำสั่งการระงับการเคลื่อนไหวทางทะเบียนราษฎรของชาวบ้านแม่เมาะจำนวน 19 ราย โดยจะดำเนินการในวันที่ 6 ธันวาคม 2552 นอกจากนี้ ในที่ประชุมยังเห็นชอบให้ดำเนินการประสานงานกับจังหวัดเชียงใหม่และผู้ทรงคุณวุฒิในการจัดตั้งให้มีคณะทำงานแก้ไขปัญหกรณแม่เมาะต่อไป

คณะกรรมการด้านสิทธิและสถานะบุคคลของผู้ไร้สัญชาติไทย พลัดถิ่น ผู้อพยพ และชนพื้นเมือง พิจารณาแล้วเห็นว่า หนังสืออำเภอแม่เมาะที่ ชม 1817/ว 3114 ลงวันที่ 6 ตุลาคม 2552 ซึ่งมีผลระงับการเคลื่อนไหวทางทะเบียนราษฎรของราษฎรแม่เมาะจำนวน 19 ราย นั้น เป็นคำสั่งทางปกครองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายเนื่องจากในคำสั่งดังกล่าวไม่แสดงเหตุผลให้คู่กรณีสามารถทราบถึงข้อเท็จจริงอย่างเพียงพอ และสามารถโต้แย้งและแสดงหลักฐานของตนได้ และมีให้จัดให้มีเหตุผลอันประกอบไปด้วยข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ ข้อกฎหมายที่อ้างอิง และข้อพิจารณาและข้อสนับสนุนในการใช้ดุลพินิจ ตามมาตรา 30 และมาตรา 37 แห่งพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 ซึ่งต่อมาอำเภอแม่เมาะได้มีหนังสือ ที่ มช 1817/ว 1919 ลงวันที่ 3 สิงหาคม 2553 เรื่อง การสั่งระงับการเคลื่อนไหวรายการทางทะเบียน

ราษฎรถึงราษฎรแม่อาว จำนวน 19 ราย มีเนื้อหาโดยสรุปว่า ทางสำนักทะเบียนแม่อาวได้ตรวจสอบพบว่าคำสั่งระงับการเคลื่อนไหวทางทะเบียนราษฎรตามหนังสืออำเภอแม่อาวที่ ชม 1817/ว 3114 ลงวันที่ 6 ตุลาคม 2552 มิได้มีผลเฉพาะการแจ้งย้ายเข้าย้ายออกเท่านั้น หากแต่กระทบต่อการจัดทำบัตรประจำตัวประชาชนและการดำเนินการเกี่ยวกับงานทะเบียนทั่วไป ซึ่งไม่เป็นไปตามแนวทางที่สำนักทะเบียนกลางได้แจ้งแต่อย่างใด ทางสำนักทะเบียนแม่อาวจึงได้ดำเนินการยกเลิกการระงับความเคลื่อนไหวรายการทะเบียนราษฎรดังกล่าวแล้ว คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติพิจารณาคำร้องและความเห็นของคณะอนุกรรมการด้านสิทธิและสถานะบุคคลของผู้ไร้สัญชาติ ไทยพลัดถิ่น ผู้อพยพ และชนพื้นเมือง แล้ว จึงเห็นควรยุติเรื่อง คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีมติเห็นชอบตามมติของคณะอนุกรรมการด้านสิทธิและสถานะบุคคลของผู้ไร้สัญชาติ ไทยพลัดถิ่น ผู้อพยพ และชนพื้นเมือง

4.2 คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย

4.2.1 บริบททางสังคมก่อนการมาของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย

เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์ของประเทศไทย ต้องถือว่าประเทศไทยได้เริ่มเข้าสู่ยุคของรัฐสมัยใหม่ (Modern State) ตามสังคมนิยมของโลกตะวันตกในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 กล่าวคือ เพื่อปกป้องสยามประเทศให้รอดพ้นจากการต้องตกเป็นเมืองขึ้นของลัทธิการล่าอาณานิคมของประเทศในโลกลตะวันตก พระองค์ได้ทรงปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ โดยพระองค์ทรงยกเลิกระบบศักดินาและเลิกทาส เนื่องจากระบบดังกล่าวเป็นอุปสรรคในการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า และทรงยกเลิกระบบเจ้าเมืองแล้วจัดตั้งระบบราชการสมัยใหม่ โดยมีการรวมศูนย์อำนาจการปกครองมาสู่ส่วนกลาง มีการปรับปรุงรูปแบบและระบบการบริหารประเทศ อันนำไปสู่การเป็นรัฐสมัยใหม่ที่มืองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ดินแดน ประชากร รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย

และจากการที่ประเทศไทยได้ปรับเปลี่ยนการปกครองมาเป็นแบบรวมศูนย์เข้าสู่ส่วนกลาง ทำให้ในช่วงปลายรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการสำรวจจำนวนประชากรของสยามประเทศ และต่อมาในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้มีการตราพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2456 ขึ้นใช้บังคับ ทำให้เกิดความชัดเจนในเรื่องสัญชาติในสังคมไทยมากขึ้น

ส่วนการบังคับให้ประชาชนชาวไทยทุกคนต้องมีบัตรประจำตัวประชาชนนั้น เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2486 ซึ่งตรงกับในช่วงรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 ในยุครัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้เสนอให้มีการตรากฎหมายว่า

ด้วยบัตรประจำตัวประชาชนขึ้นมาบังคับใช้เป็นการเฉพาะครั้งแรก เรียกว่า พระราชบัญญัติบัตรประจำตัวประชาชน พุทธศักราช 2486 ซึ่งนับว่าเป็นกฎหมายว่าด้วยบัตรประจำตัวประชาชนฉบับแรกของไทย แต่ประกาศและบังคับใช้เฉพาะราษฎรใน 2 จังหวัดก่อนเท่านั้น คือ จังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี (กรุงเทพมหานครในปัจจุบัน) โดยบัตรประจำตัวประชาชนถือว่าเป็นเอกสารที่ทางราชการออกให้เฉพาะผู้มีสัญชาติไทยเพื่อใช้พิสูจน์ทราบและยืนยันตัวบุคคล ซึ่งหากไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนแล้ว ความยุ่งยากสับสนในการยืนยันตัวบุคคลย่อมเกิดขึ้นอีกทั้งจะส่งผลทำให้การติดต่อดำเนินการในเรื่องต่างๆ ขาดความสะดวกและไม่สามารถเข้าถึงการใช้บริการต่างๆ ของรัฐได้

และในปี พ.ศ. 2495 ในช่วงรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 มีการออกกฎหมายการทะเบียนราษฎร ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้ในการบันทึกสถานะตามกฎหมายของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นสถานะการเกิด สถานะการอยู่ หรือสถานะการตาย และนอกจากการบันทึกสถานะของบุคคลดังที่ได้กล่าวมาแล้ว กฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎรยังเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการรับรองสิทธิในสัญชาติของบุคคลภายหลังการพิสูจน์ ซึ่งหากไม่มีกระบวนการรับรองสิทธิในสัญชาติด้วยการบันทึกในฐานข้อมูลทะเบียนราษฎรแล้ว การมีสิทธิในสัญชาติก็ไม่อาจใช้ยืนยันได้จริงในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ได้มีการตรากฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองของประเทศไทย เพื่อกำหนด “สิทธิเข้าเมือง” และ “สิทธิอาศัย” ของคนต่างด้าวที่ต้องการเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย รวมไปถึง “บทลงโทษ” ของคนต่างด้าวที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติตามที่กฎหมายกำหนด

4.2.2 การปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย

จากการที่ประเทศไทยได้เข้าสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่ และมีการตรากฎหมายต่างๆ ขึ้นใช้บังคับโดยเฉพาะกฎหมายว่าด้วยเรื่องสัญชาติ การมีบัตรประจำตัวประชาชน กฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง และกฎหมายการทะเบียนราษฎร ย่อมเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดสถานการณ์ต่างๆ ทางสถานะของบุคคลต่อไปนี้³⁶³ คือ

(1) ทำให้บุคคลต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเพราะเกิดก่อนการมีทะเบียนราษฎรแต่ตกหล่นจากการสำรวจเพื่อบันทึกในทะเบียนราษฎร ทำให้บุคคลที่เกิดและอาศัยอยู่ในสังคมไทยก่อนช่วงเวลาปี พ.ศ. 2452 - 2499 จึงเสี่ยงที่จะกลายเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐอันเนื่องจากการตกหล่นจากการสำรวจเพื่อทำทะเบียนราษฎรในช่วงเวลาดังกล่าว สาเหตุอย่างหนึ่งก็คือความไร้ประสิทธิภาพในการดำเนินการของภาครัฐในการสำรวจตรวจนับจำนวนประชากรในเขตพื้นที่ห่างไกลและเข้าถึงได้ยาก จนเป็นเหตุที่ทำให้ประชากรของรัฐไทยบางส่วนต้องกลายเป็นคนไร้สัญชาติ

³⁶³ กฤตยา อาชวนิจกุล, ประชากรและสังคม 2554 : การจัดระบบคนไร้รัฐในบริบทประเทศไทย, เอกสารทางวิชาการ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, หน้า 105-106.

และคนไร้รัฐ รวมถึงบุตรหลานของบุคคลดังกล่าวเหล่านี้ด้วย ซึ่งข้อเท็จจริงนี้จะพบมากในกลุ่มประชากรชาวเขา ชาวเล รวมถึงชาวจีนอพยพจำนวนมาก และคนต่างชาติอื่นๆ ที่เข้ามาในประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย โดยที่ชื่อตนเองยังไม่ได้บันทึกในทะเบียนราษฎรของประเทศต้นทางด้วย

(2) ทำให้บุคคลต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเพราะมิได้รับการแจ้งการเกิด จึงตกหล่นจากทะเบียนราษฎร ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ใน 2 รูปแบบ คือ เป็นคนที่เกิดในประเทศไทยแต่มิได้รับการแจ้งเกิดในทะเบียนราษฎรของรัฐไทย หรือเป็นคนที่เกิดในต่างประเทศ แต่มิได้รับการแจ้งเกิดในทะเบียนราษฎรของรัฐนั้น ต่อมาอพยพเข้ามาอาศัยในประเทศไทย จึงเข้ามาเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย ซึ่งรวมถึงบุตรหลานที่เกิดในประเทศไทยภายหลังด้วย

(3) ทำให้บุคคลต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเพราะถูกถอนชื่อออกจากทะเบียนราษฎรไทยและบุคคลอื่นๆ ก็ไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎรของรัฐใดๆ เลยบนโลก โดยเจ้าหน้าที่รัฐมักอ้างสาเหตุของการถอนชื่ออันเนื่องมาจากการตรวจพบว่าการมีชื่อของบุคคลดังกล่าวนั้นเป็นไปโดยทุจริตและไม่ชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือ บุคคลดังกล่าวไม่มีสิทธิได้รับสัญชาติไทยหรือเป็นคนต่างด้าวที่มีสิทธิอาศัยในประเทศไทย การถอนชื่อเช่นนี้ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นกับชนกลุ่มน้อยมากกว่าคนไทยทั่วไป

ความเป็นรัฐสมัยใหม่ของประเทศไทยที่แบ่งแยกสถานภาพในทางกฎหมายของบุคคลโดยการใช้หลักสัญชาติ มีการจดบันทึกบุคคลในทะเบียนราษฎร และการมีบัตรประจำตัวของประชาชน เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคนของรัฐ ทำให้มีการปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐขึ้นในประเทศไทย ซึ่งกลายเป็นกลุ่มคนด้อยโอกาสที่ต้องประสบกับปัญหาต่างนานา ไม่ว่าจะเป็นการถูกเอารัดเอาเปรียบหรือกดขี่ข่มเหงจากคนภายในรัฐ การไม่สามารถเข้าถึงบริการสิทธิขั้นพื้นฐานจากรัฐ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิด้านการศึกษา สิทธิด้านสาธารณสุข สิทธิในการประกอบอาชีพ หรือการต้องตกเป็นเหยื่อของขบวนการค้ามนุษย์ ยาเสพติด และอาวุธ เป็นต้น ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่ต้องยอมรับว่า ความเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเป็นทั้งสาเหตุและผลของการถูกเลือกปฏิบัติจากสังคมและส่งผลให้ขาดโอกาสในการพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มที่ และมักจะถูกกระทำละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างไม่ชอบธรรมอยู่เสมอ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐก็ถือว่าเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่เกิดขึ้นมา จึงย่อมมีสิทธิตามธรรมชาติที่มนุษย์พึงได้รับอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน เมื่อสัญชาติได้กลายเป็นเงื่อนไขในการได้รับหลักประกันในความคุ้มครองจากรัฐเจ้าของดินแดนของมนุษย์ คนมีสัญชาติและคนมีรัฐจึงมีสิทธิเด็ดขาดและสมบูรณ์ที่จะเข้าถึงทรัพยากรในดินแดนของรัฐนั้น รัฐเจ้าของดินแดนจึงมีความห่วงหาในความมีสัญชาติ รวมทั้งมีนโยบายที่รัดกุมในการที่จะให้สัญชาติแก่บุคคลที่มีจุดเกาะเกี่ยวที่ชัดเจนกับรัฐเท่านั้น

คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐนั้น โดยสถานภาพแล้วจึงหมายถึงบุคคลที่ตกหล่นจากการยอมรับของรัฐ ทั้งนี้ เพราะโดยหลักกฎหมายระหว่างประเทศ “รัฐ” ย่อมปรากฏตัวขึ้นเมื่อมี

ข้อเท็จจริงว่าหน่วยการปกครองหนึ่งได้แสดงให้เห็นปรากฏว่า มีอำนาจอธิปไตยที่สูงสุดเหนือดินแดนและประชากร ดังนั้น เมื่อไม่มีรัฐใดยอมรับที่จะเป็นรัฐเจ้าของตัวบุคคลใด บุคคลนั้นจึงไร้ความคุ้มครองของรัฐโดยสิ้นเชิง ซึ่งเป็นไปตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนและอำนาจอธิปไตยเหนือบุคคล และภายใต้หลักรัฐวิทยาทางกฎหมาย ความไร้สัญชาติและความไร้รัฐย่อมเกิดแก่บุคคลที่ไม่อาจพิสูจน์ได้ว่าตนมีจุดเกาะเกี่ยวกับรัฐใดเลย หรือไม่มีรัฐใดเลยบนโลกที่ยอมรับความสัมพันธ์กับบุคคลดังกล่าว ความไร้สัญชาติและความไร้รัฐจึงเป็นสาเหตุของความไร้สถานะทางกฎหมาย ซึ่งสามารถจำแนกออกได้ 3 ประการ³⁶⁴ ดังต่อไปนี้

(1) ความไร้สถานะตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ (ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยสัญชาติ) อันจะทำให้บุคคลที่ตกอยู่ในปัญหานี้ถูกเรียกว่า “คนไร้สัญชาติ” ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว บุคคลดังกล่าวอาจจะมีสัญชาติไทย แต่ไม่ได้แจ้งมีการเกิดต่อเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ เนื่องจากอาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกล จึงเป็นกลุ่มตกสำรวจหรืออาจเป็นผู้ที่ขาดหลักฐานพิสูจน์ตัวบุคคลหรือมีคุณสมบัติไม่ครบถ้วนตามหลักเกณฑ์การกำหนดสถานะบุคคลหรือตามที่กฎหมายว่าด้วยสัญชาติกำหนด

(2) ความไร้สถานะตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง (ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยคนเข้าเมือง) บุคคลที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยอย่างผิดกฎหมายจะมีสถานะเป็น “คนหลบหนีเข้าเมือง” ซึ่งต้องดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองที่เกี่ยวข้อง ทำให้คนเหล่านี้ไม่มีสถานะตามกฎหมาย นอกจากนี้ บุตรของคนเหล่านี้ที่เกิดในประเทศไทยก็จะไม่มีการรับรองโดยรัฐไทย และไม่มีรัฐใดรับรอง และจะกลายเป็นคนไร้รัฐเช่นเดียวกับบุพการี

(3) ความไร้สถานะตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎร (ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการทะเบียนราษฎร) อันทำให้คนที่ตกอยู่ในปัญหานี้ถูกเรียกว่า “คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล (Undocumented Person)” หรือกรมการปกครองของไทยเรียกบุคคลในสถานการณ์ดังกล่าวว่า “บุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน”

4.2.3 การจำแนกคนไร้สัญชาติ

การปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติทำให้จำแนกคนไร้สัญชาติได้เป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

4.2.3.1 ลักษณะทางวิชาการ

โดยลักษณะของข้อมูลทางวิชาการนั้นมักใช้สาเหตุแห่งความไร้สัญชาติในการจำแนกประเภทคนที่ประสบปัญหาความไร้รัฐไร้สัญชาติ โดยแนวคิดนี้อาจจำแนกประเภทของความไร้สัญชาติออกเป็น 2 ประเภท กล่าวคือ

³⁶⁴ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, คนไร้รัฐคนไร้สัญชาติแห่งอีสาน : ความท้าทายอีกครั้งต่อนักกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล, บทความเพื่อวารสารนิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2551.

4.2.3.1.1 ความไร้สัญชาติโดยข้อเท็จจริง (De Facto Stateless)

ความไร้สัญชาติโดยข้อเท็จจริงเกิดขึ้นได้ใน 2 กรณี ได้แก่ กรณีแรก คือ เกิดขึ้นจากบุคคลไม่ทราบข้อเท็จจริงของตน จึงไม่อาจพิสูจน์ความเกาะเกี่ยวกับรัฐใดเลยในโลก ส่งผลให้ไม่อาจกำหนดสัญชาติของบุคคลนั้นได้เลย บุคคลนั้นจึงตกเป็นคนไร้สัญชาติหรือในกรณีที่สอง เกิดขึ้นแม้บุคคลนั้นเชื่อว่าหรืออ้างว่าตนมีข้อเท็จจริงที่ทำให้ได้สัญชาติไทย แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐไทยปฏิเสธที่จะเชื่อในข้อเท็จจริงที่บุคคลกล่าวอ้าง เช่น กรณีของชาวแม่อาจจำนวน 1,243 คน ที่นายอำเภอแม่อาจมีคำสั่งให้ถอนชื่อออกจากทะเบียนราษฎรประเภทคนสัญชาติไทย โดยไม่มีการเข้าไปตรวจสอบข้อเท็จจริงส่วนบุคคลของแต่ละคนหรือให้สิทธิในการโต้แย้งหรือแสดงพยานหลักฐานจนเป็นเหตุให้ชาวบ้านทั้งหมดไม่อาจใช้สิทธิในสัญชาติไทย และไม่มีสัญชาติของประเทศใดในโลก

4.2.3.1.2 ความไร้สัญชาติโดยข้อกฎหมาย (De Jure Stateless)

ในสถานการณ์นี้หมายความว่า โดยข้อเท็จจริงแห่งตัวบุคคลนั้น ไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายของประเทศใดยอมรับให้สัญชาติแก่บุคคลนั้น ผลที่เกิดขึ้น คือ บุคคลนั้นจะไม่มีสัญชาติไทยและสัญชาติของประเทศอื่นใดในโลก ความไร้สัญชาติโดยข้อกฎหมายเกิดขึ้นได้ใน 2 กรณี ได้แก่ กรณีแรก คือ ความไร้สัญชาติที่เกิดแก่บุคคลที่เกิดในประเทศไทยจากบุพการีที่เกิดนอกประเทศไทย และกรณีที่สอง คือ ความไร้สัญชาติที่เกิดขึ้นกับบุคคลที่เกิดนอกประเทศไทยจากบุพการีที่เกิดนอกประเทศไทย

4.2.3.2 ลักษณะที่รัฐอาจส่งกลับไปยังรัฐที่มีจุดเกาะเกี่ยวได้ในอนาคต

คนไร้สัญชาติอาจได้รับการยอมรับในทะเบียนราษฎรของประเทศไทยในสถานะของคนที่มีสิทธิอาศัย กล่าวคือ ประเทศไทยยอมรับที่จะให้สิทธิอาศัยแต่ไม่ยอมรับที่จะให้สัญชาติไทย โดยจะให้สิทธิอาศัยชั่วคราวแก่คนไร้สัญชาติที่อาจยังส่งกลับไปยังรัฐต้นทางได้ในอนาคตและยังไม่มี ความกลมกลืนกับสังคมไทย ส่วนสิทธิอาศัยถาวรนั้น ประเทศไทยจะให้แก่คนไร้สัญชาติที่ไม่อาจถูกส่งกลับไปยังประเทศที่มีจุดเกาะเกี่ยวและความกลมกลืนกับสังคมไทย โดยแนวคิดนี้ สามารถจำแนกคนไร้สัญชาติในประเทศไทยออกได้อีกเป็น 2 ประเภท กล่าวคือ

4.2.3.2.1 คนไร้สัญชาติที่ได้รับอนุญาตให้มีสิทธิอาศัยในลักษณะถาวร

ปัจจุบันรัฐบาลไทยมีนโยบายในการกำหนดสถานภาพกลุ่มชาติพันธุ์และผู้หลบหนีเข้าเมืองให้อาศัยอยู่ในประเทศไทยอย่างถาวรรวม 13 กลุ่ม โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบการให้สถานะเป็นบุคคลต่างด้าวเข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมายและการ

แปลงสัญชาติเป็นไทย โดยบุตรที่เกิดในประเทศไทยจากบุคคลเหล่านี้จะได้รับสัญชาติตามพระราชบัญญัติว่าด้วยสัญชาติและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งบุคคลเหล่านี้ประกอบไปด้วย³⁶⁵

(1) ชาวเวียดนามอพยพ (มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2535 และวันที่ 26 สิงหาคม 2540)

(2) อดีตทหารจีนคณะชาติและจีนฮ่ออพยพพลเรือน (

มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2527 และวันที่ 30 มกราคม 2532)

(3) ไทยลื้อ (มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2535)

(4) ผู้อพยพเชื้อสายไทยจากจังหวัดเกาะกง กัมพูชา ที่อพยพเข้ามาก่อนและหลัง 15 พฤศจิกายน 2520 (มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2527 วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2534 และวันที่ 2 สิงหาคม 2547)

(5) ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าเชื้อสายไทย ที่อพยพเข้ามา ก่อนวันที่ 9 มีนาคม 2519 (มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2540)

(6) ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า ที่อพยพเข้ามา ก่อนวันที่ 9 มีนาคม 2519 (มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2543 และวันที่ 28 สิงหาคม 2544)

(7) เนปาลอพยพ (มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2543 และวันที่ 28 สิงหาคม 2544)

(8) จีนฮ่ออิสระ (มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2543 และวันที่ 28 สิงหาคม 2544)

(9) บุคคลบนพื้นที่สูงและชุมชนบนพื้นที่สูง ที่อพยพ เข้ามาก่อนวันที่ 3 ตุลาคม 2528 (มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2544 วันที่ 28 สิงหาคม 2544 และวันที่ 4 มกราคม 2548)

(10) ชาวเขาที่อพยพมาก่อนวันที่ 3 ตุลาคม 2528 (มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2538)

(11) ผู้หลบหนีเข้าเมืองชาวลาวภูเขาอพยพที่เคย อาศัยอยู่ในประเทศไทย (มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2534)

³⁶⁵ ยุทธศาสตร์แก้ปัญหาผู้หลบหนีเข้าเมืองทั้งระบบ (มติคณะรัฐมนตรี 24 เมษายน 2555) สำนักยุทธศาสตร์ความมั่นคงภายในประเทศสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ

(12) มั่งในที่พักสงฆ์ถ้ากระบอกที่ทำประโยชน์ (มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2546)

(13) อติตโจรจินค่อมมิวนิสต์มาลาया (มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2533 และวันที่ 24 ธันวาคม 2545)

4.2.3.2.2. คนไร้สัญชาติที่ได้รับอนุญาตให้มีสิทธิอาศัยในลักษณะชั่วคราว

ซึ่งเป็นกลุ่มคนไร้สัญชาติที่รัฐบาลมีนโยบายในการกำหนดสถานภาพให้อาศัยอยู่ในลักษณะชั่วคราว โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มที่คณะรัฐมนตรีมีมติผ่อนผันให้อาศัยอยู่ในประเทศไทยในลักษณะชั่วคราวอย่างเป็นทางการ โดยมีการจัดทำทะเบียนประวัติและบัตร และกำหนดให้อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่กำหนด เพื่อให้พิสูจน์สถานะของตนเอง ได้แก่

(1) ผู้หลบหนีเข้าเมืองจากพม่าที่อพยพเข้ามาภายหลังวันที่ 9 มีนาคม 2519 ซึ่งจะประกอบไปด้วยผู้มีถิ่นที่อยู่และผู้ใช้แรงงาน

(2) ชาวเขา บุคคลบนพื้นที่สูง และชุมชนบนพื้นที่สูง ที่อพยพเข้ามาหลังวันที่ 3 ต.ค. 2528 (มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2538 วันที่ 29 สิงหาคม 2543 วันที่ 28 สิงหาคม 2544 และวันที่ 4 มกราคม 2548) โดยผ่อนผันเพื่อให้พิสูจน์สถานะของตนเอง

2) กลุ่มที่ได้รับการผ่อนผันให้อาศัยอยู่ชั่วคราวอย่างไม่เป็นทางการ ภายใต้การควบคุมของทางราชการ กลุ่มตกค้างสำรวจ ซึ่งไม่สามารถระบุจำนวนได้ ได้แก่

(1) ชาวลาวอพยพ
(2) ผู้หลบหนีเข้าเมืองกัมพูชา
(3) กลุ่มชาติพันธุ์ที่ทางรัฐบาลเคยใช้ประโยชน์ในงานด้านความมั่นคง เช่น กลุ่มอาสาสมัครช่วยรบพิเศษเขาค้อ จ.เพชรบูรณ์ เป็นต้น

(4) ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าเชื้อสายไทยที่ อำเภอบพพระ จังหวัดตาก และชาวแหม่ม ที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่

(5) กลุ่มทหารเขมรอีสระขบวนการกู้ชาติ

4.2.3.3 ลักษณะที่เกิดจากกระบวนการขจัดปัญหาความไร้สัญชาติ

โดยเหตุที่กระบวนการในการขจัดปัญหาความไร้สัญชาติสามารถกระทำได้โดยการลงรายการสัญชาติหรือการเพิ่มชื่อในทะเบียนราษฎรภายหลังการพิสูจน์ข้อเท็จจริง

อันแสดงจุดเกาะเกี่ยวระหว่างคนไร้สัญชาติและรัฐผู้พิสูจน์ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจะทำให้สามารถแบ่งประเภทของคนไร้สัญชาติออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- (1) คนไร้สัญชาติที่อาจได้รับการลงรายการสัญชาติไทย
- (2) คนไร้สัญชาติที่ต้องให้สัญชาติไทย
- (3) คนไร้สัญชาติที่รอการพิสูจน์สัญชาติกับรัฐต่างประเทศ

4.2.3.4 ลักษณะอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม นอกจากหลักเกณฑ์การจำแนกประเภทของคนไร้สัญชาติดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ก็ยังมีการจำแนกประเภทของคนไร้สัญชาติอีกหลายหลักเกณฑ์ ไม่ว่าจะเป็นการพิจารณาถึงสาเหตุของความไร้สัญชาติ การถือกำเนิด หรือความผสมกลมกลืนกับสังคมไทย ซึ่งสามารถจำแนกประเภทของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐออกเป็นกลุ่มต่างๆ ได้แก่

(1) กลุ่มคนที่เกิดในประเทศไทยโดยบิดามารดาเกิดและอาศัยอยู่ในประเทศไทยมาตั้งแต่ดั้งเดิม แต่ไม่สามารถพูดภาษาไทย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง เช่น อาข่า มูเซอ กะเหรี่ยง เป็นต้น ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว บุคคลเหล่านี้ควรจะมีสัญชาติไทยโดยผลของกฎหมายเพราะเกิดในประเทศไทยและบิดามารดาเป็นคนที่เกิดในประเทศไทย แต่ด้วยเหตุที่บิดามารดาเป็นบุคคลที่ตกสำรวจทางทะเบียนราษฎร จึงทำให้บุตรหลานต้องตกเป็นบุคคลที่ไร้ซึ่งความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ของรัฐว่าเป็นคนมีสัญชาติไทยและทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ต้องเป็น “คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐโดยข้อเท็จจริง (De Facto)”

(2) กลุ่มคนที่เกิดนอกประเทศไทยและเข้ามาในประเทศไทยนานแล้วจนเกิดความกลมกลืนกับประเทศไทยในทางสังคมและวัฒนธรรม และมีบุตรหลานที่เกิดในประเทศไทย ซึ่งตามกฎหมายแล้ว กลุ่มคนที่เข้ามาในรุ่นแรกและรุ่นที่สองจะไม่ได้รับสัญชาติไทย แต่คนในรุ่นที่สามย่อมได้รับสัญชาติไทยโดยผลของกฎหมายทันทีหากเกิดก่อนวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2535 ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงนโยบายของประเทศไทย คนบนพื้นที่สูงกลุ่มนี้ได้รับการยอมรับให้มีสิทธิอาศัยชั่วคราวตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง แต่ยังเป็นคนที่ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าเมืองตามกฎหมาย และทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ต้องเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐโดยข้อกฎหมาย (De Jure) กล่าวคือ ไม่มีสัญชาติไทยและไม่ได้รับรองว่ามีสัญชาติของประเทศเจ้าของถิ่นกำเนิดของบิดามารดา เนื่องจากเดินทางออกมาจากประเทศนั้นจนไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎร หรือเป็นชนชาติที่มีความขัดแย้งทางชาติพันธุ์กับกลุ่มผู้ปกครองประเทศเจ้าของถิ่นกำเนิด

(3) กลุ่มคนที่เพิ่งอพยพเข้ามาในประเทศไทยและยังไม่มี ความกลมกลืนทางสังคมและวัฒนธรรมกับประเทศไทย โดยส่วนใหญ่มักเป็นชนกลุ่มน้อยในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ เป็นคนต่างด้าวที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย หรือเป็นคนหนีภัยทางเศรษฐกิจหรือ

การเมือง โดยกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่อาศัยก่อนวันที่ 15 กันยายน 2542 บางคนจะได้รับสิทธิอาศัยชั่วคราวแม้ยังต้องถือว่าเป็นคนเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทยนั้นมีความหลากหลายอันเนื่องมาจากการปรากฏตัวและมีที่มาที่แตกต่างกัน การดำเนินการเพื่อจัดระบบการปกครองและจัดการแก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐจึงจำเป็นต้องศึกษาถึงบริบททางสังคมและที่มาของการต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐนั้นๆ ด้วย เนื่องจากการกำหนดแนวนโยบายหรือกระทำการอย่างหนึ่งอาจส่งผลกระทบต่อคนไร้สัญชาติซึ่งมีบริบทที่มาที่แตกต่างกัน จนอาจก่อให้เกิดการกระทำละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้อีกทางหนึ่งด้วย

4.3 สภาพปัญหาของการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย

ตามมาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ที่บัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” ซึ่งปรากฏอยู่ในหมวด 1 บททั่วไป อันเป็นการยอมรับคุณค่าของสิทธิที่มีอยู่ตามธรรมชาติในตัวมนุษย์ว่าเป็นสิ่งที่ไม่อาจจะก้าวล่วงจนส่งผลให้เป็นการกระทำละเมิดได้ ตลอดจนไม่อาจนำมนุษย์ไปซื้อขาย แลกเปลี่ยนหรือจำหน่ายจ่ายโอน ตลอดจนปฏิบัติต่อมนุษย์เยี่ยงสินค้าหรือวัตถุสิ่งของได้ เนื่องจากมนุษย์นั้นเป็นบุคคลที่คอยขับเคลื่อนและเป็นเป้าประสงค์หรือจุดหมายของการดำเนินการภาครัฐ มิใช่เป็นเครื่องมือหรือวัตถุของกระทำจากรัฐแต่อย่างใด จึงถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อยู่ในฐานะที่มีคุณค่าสูงสุดระดับเดียวกันกับกฎหมายรัฐธรรมนูญที่รัฐจะต้องให้การคุ้มครองและไม่อาจเข้าไปแทรกแซงและล่วงละเมิดได้

เมื่อเรายอมรับว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาแล้วย่อมที่จะมีศักดิ์ศรีติดตัวมาด้วย นั่นก็คือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งมีลักษณะที่เป็นนามธรรม การที่จะทำให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลได้ปรากฏออกมาให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมได้นั้น ก็คือการที่มนุษย์ใช้ความสามารถของตัวเองในการที่กระทำการต่างๆ เพื่อกำหนดชะตากรรมได้ด้วยตนเอง (Self – Determination) และการที่มนุษย์จะมีความสามารถดังกล่าวได้นั้น มนุษย์จำเป็นต้องมีเขตแดนแห่งเสรีภาพ (Sphere of Individual Liberty) โดยภายในแดนแห่งเสรีภาพตรงนี้จะทำให้มนุษย์สามารถที่จะคิดหรือกระทำการใดๆ ได้อย่างมีอิสระ ปลอดภัยจากการแทรกแซงหรือการก้าวล่วงเพื่อขัดขวางต่อการกระทำนั้นๆ

เนื่องจากประเทศไทยเป็นรัฐเสรีประชาธิปไตย ดังนั้น สิ่งที่จะแสดงให้เห็นถึงการมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองไว้นั้นก็คือ ความสามารถในการแสดงออกเพื่อกระทำการใดๆ ตามความต้องการของร่างกายและจิตใจ โดยไม่มีอำนาจใดมาจำกัดหรือขัดขวางในการกระทำนั้นๆ อย่างไรก็ตาม ในขณะที่เดียวกัน ในรัฐเสรีประชาธิปไตยก็ไม่ได้หมายความว่า

ว่ารัฐธรรมนูญจะให้การรับรองในความมีอยู่ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือสิทธิเสรีภาพใดๆ อย่างสมบูรณ์โดยปราศจากเงื่อนไขหรือการจำกัด หากเป็นกรณีเพื่อประโยชน์ในอันที่จะคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะแล้ว รัฐก็ย่อมมีอำนาจที่จะจำกัดการใช้ความสามารถดังกล่าวของบุคคลนั้นๆ ได้³⁶⁶ โดยคำนึงถึงหลักความได้สัดส่วนว่าจะไม่กระทบกระเทือนในสาระสำคัญแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เกินสมควร

ดังนั้น หากรัฐกระทำการใดๆ ที่เป็นการก้าวล่วงหรือขัดขวางให้มนุษย์ไม่สามารถที่จะกระทำการใดๆ ได้อย่างที่ตนเองต้องการ ย่อมเป็นการก้าวล่วงไปกระทบกระเทือนต่ออัตลักษณ์ของบุคคล ซึ่งย่อมหมายถึงเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลด้วยเช่นกัน และเมื่อพิจารณาถึงเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานและสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นหลักการที่มีเนื้อหาสาระในความมีอยู่และเป็นส่วนหนึ่งของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในลักษณะที่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นองค์รวมในหลักสิทธิขั้นพื้นฐานและสิทธิมนุษยชน หากมีการกระทำใดที่กระทบกระเทือนในการเข้าถึงการใช้บริการสิทธิขั้นพื้นฐานแล้ว ก็ย่อมเป็นการเข้าไปรบกวนต่อสารัตถะอันเป็นรากฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยเช่นกัน เนื่องจากสิทธิขั้นพื้นฐานเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเสมอภาคกันในทางกฎหมายของบุคคลภายในรัฐที่จะได้รับการคุ้มครองจากรัฐอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องเชื้อชาติ อีกทั้งสิทธิขั้นพื้นฐานถือเป็นหน้าที่ของรัฐในการจัดให้มีสวัสดิการสังคมแก่ประชาชนที่อยู่ในรัฐของตนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีและมีคุณภาพชีวิตที่ดี แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมั่นและศรัทธาในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่รัฐควรจะได้ให้ความเคารพและคุ้มครอง อีกทั้งยังเป็นการสร้างหลักประกันในสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอีกด้วย ดังนั้น เมื่อรัฐยอมรับว่ามนุษย์ใดๆ ที่ได้เกิดมาบนโลกใบนี้และมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ติดอยู่กับตัวมนุษย์ผู้นั้นมาโดยธรรมชาติเหมือนกันทุกคน การที่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้ถือกำเนิดเป็นมนุษย์ขึ้นมาบนโลกนี้ และมีสภาพเป็นบุคคลตามธรรมชาติและตามกฎหมาย คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐก็ย่อมมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในความหมายอย่างเดียวกับที่คนมีสัญชาติหรือคนมีรัฐได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตลอดจนตามพันธกรณีที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีในกฎหมายระหว่างประเทศอย่างไม่อาจปฏิเสธได้

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ปรากฏในสังคมไทยก็คือ มีการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งทางด้านร่างกาย ชีวิต จิตใจ และขัดต่อหลักความเสมอภาค ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะของการกระทำที่เกิดจากการใช้อำนาจรัฐผ่านทางระบบการตรวบหับญัตติต่างๆ เข้ามาบังคับใช้กับกลุ่มคนที่มีปัญหาทางสถานะของบุคคลซึ่งหมายความรวมถึงคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐด้วย ตลอดจนการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่อาจจะมียอคติทางชาติพันธุ์และไม่ทราบถึงข้อมูลหรือภาวะเปราะบางที่เกี่ยวข้องในการจัดการแก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ จนก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม ปฏิเสธการให้

³⁶⁶ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, หน้า 14-15.

การบริการหรือดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ ซึ่งแสดงถึงการไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ นอกจากนี้ ยังอาจจะถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จากมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ควรเกิดขึ้น ในเมื่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต่างก็เป็นมนุษย์เฉกเช่นเดียวกันกับคนมีสัญชาติและคนมีรัฐ

เดิมนั้น รัฐไทยไม่มีนโยบายที่เป็นลายลักษณ์อักษรในการจัดระบบคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเนื่องจากถือว่า คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเป็นคนต่างด้าว ที่ลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย การดำเนินนโยบายจึงเป็นไปในลักษณะของการจัดการกับคนที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมายซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการคำนึงถึงความมั่นคงของชาติเป็นสำคัญ โดยมีหน่วยงานสำคัญที่รับผิดชอบในเชิงนโยบายก็คือ สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) ซึ่งมีหน้าที่หลักในการป้องกันและเสริมสร้างความมั่นคงของชาติทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ โดยมีฐานความคิดในเชิงควบคุมมากกว่าปกครอง และให้ความสำคัญกับอำนาจอธิปไตยเป็นหลัก โดยมองว่าคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเป็นต้นเหตุของการทำลายและเป็นภัยอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องขบวนการค้ามนุษย์ ค้าอาวุธสงคราม ค้ายาเสพติด ตลอดจนการตัดไม้ทำลายป่า จากฐานคิดดังกล่าวจึงส่งผลให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐถูกละเมิดสิทธิในหลายมิติทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐมักจะถูกเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมและละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ซึ่งหน้า หรือได้รับผลกระทบจากโครงสร้างของรัฐในลักษณะของการกำหนดกฎหมายและระเบียบต่างๆ ที่ควบคุมวิถีชีวิตและเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเกินสมควร และยิ่งมองว่ากลุ่มคนเหล่านี้คือผู้สร้างปัญหา มิใช่ผู้ประสบปัญหาที่รัฐควรจะไปช่วยเหลือดูแลแต่อย่างใด ทำให้สภาพการดำรงชีวิตของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต้องเผชิญกับการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างมากมาย และประสบกับปัญหาในสิทธิการเข้าถึงบริการสาธารณสุขของรัฐด้านต่างๆ

ในหัวข้อนี้ จึงจะทำการศึกษาถึงสภาพปัญหาอันเกิดจากการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทยในบริบทและเงื่อนไขของการกระทำต่างๆ ดังนี้

4.3.1 การมีเอกสารรับรองตัวบุคคล

การที่บุคคลจะมีสถานะทางบุคคลเพื่อแสดงถึงตัวตนในสังคมนั้น ในเบื้องต้นต้องเริ่มจากการได้รับแจ้งการจดทะเบียนการเกิดของเด็กเพื่อให้มีการออกเอกสารแสดงตนจากรัฐเสียก่อน อย่างไรก็ตาม มีหลายกรณีที่เกิดขึ้นมักจะถูกปฏิเสธให้จดทะเบียนการเกิด ซึ่งหากเกิดกรณีดังกล่าวก็จะส่งผลให้เด็กคนนั้นต้องตกเป็นผู้ไร้สถานะทางบุคคลที่ไม่มีเอกสารแสดงตัวตนทางกฎหมาย และอาจจะถูกกล่าวหาว่าเป็นคนเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายได้ถึงแม้ว่าจะเกิดในประเทศไทยก็ตาม นอกจากนี้ ในสังคมรัฐสมัยใหม่นั้น การมีเอกสารรับรองตัวบุคคลถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการ

สร้างและแสดงสถานะของบุคคล เพื่อไม่ให้ต้องกลายเป็นบุคคลที่ไร้ซึ่งเอกสารรับรองตัวบุคคลหรือพิสูจน์ตน และต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ทำให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐดังกล่าวซึ่งมีพยานหลักฐานครบถ้วนสมบูรณ์ที่จะใช้อำนาจความมีตัวตนได้ดำเนินการยื่นเรื่องต่อหน่วยงานราชการเพื่อขอให้ออกเอกสารแสดงความมีตัวตนของตนเพื่อให้ได้รับสิทธิประโยชน์จากรัฐนั้นๆ แต่กลับถูกปฏิเสธที่จะออกเอกสารรับรองการเกิดจากหน่วยงานของรัฐ

ดังนั้น จึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า การปฏิเสธการจดทะเบียนการเกิดและปฏิเสธการออกเอกสารรับรองการเกิด ย่อมเป็นต้นเหตุแห่งการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่จะเกิดตามมาอีกมากมาย เนื่องจากการปฏิเสธดังกล่าวทำให้บุคคลนั้นๆ ต้องกลายเป็นผู้ที่ไม่มียกเอกสารเพื่อแสดงตน และย่อมที่จะตกเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐโดยปริยาย ซึ่งเป็นเรื่องที่สุดเสี่ยงต่อการถูกเลือกปฏิบัติและถูกล่วงละเมิดในสิทธิเสรีภาพทั้งทางร่างกาย ชีวิต และจิตใจ ตลอดจนการไม่สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ จากรัฐ เช่น การได้สัญชาติ การเข้าถึงบริการสาธารณสุขหรือเข้ารับการศึกษา เป็นต้น

โดยสิทธิในการมีเอกสารรับรองตัวบุคคลนั้นสามารถที่จะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การได้รับการจัดทำหลักฐานอันเกี่ยวกับการเกิด (จดทะเบียนการเกิด) และการได้รับการจัดทำเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล (จัดทำทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัว) กล่าวคือ

(1) การได้รับการจัดทำหลักฐานอันเกี่ยวกับการเกิด หรือการจดทะเบียน

การเกิด

การจดทะเบียนการเกิด หมายถึง การรับรองถึงจุดเกาะเกี่ยวของเด็กหรือบุคคลกับรัฐที่เด็กหรือบุคคลนั้นถือกำเนิด อันนำไปสู่การออกเอกสารยืนยันถึงจุดเกาะเกี่ยวหรือเอกสารแสดงตนฉบับแรกของบุคคลเพื่อรับรองการเกิดของมนุษย์คนหนึ่ง โดยมีสาระสำคัญแห่งสิทธิคือ บุคคลทุกคนไม่ว่าจะมีสถานะอย่างไรหรือแม้แต่ไม่มีเอกสารพิสูจน์ตนใดๆ เลย หากมีบุตรที่เกิดในประเทศไทย บุตรคนดังกล่าวต้องได้รับการแจ้งเกิด³⁶⁷ ซึ่งตามพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2551 กำหนดหลักการเรื่องการแจ้งการเกิดของเด็กทุกคนที่เกิดในราชอาณาจักรไทยไม่ว่าจะเป็นบุตรของคนสัญชาติไทย หรือเป็นบุตรของคนต่างด้าวที่เข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย หรือเป็นบุตรของผู้หลบหนีเข้าเมือง ดังนี้³⁶⁸

³⁶⁷ สภาทนายความ, คณะอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนด้านชนชาติ ผู้ไร้สัญชาติ แรงงานข้ามชาติ และผู้พลัดถิ่น, **คลังสมองเพื่อคนไร้สัญชาติ: รวบรวมองค์ความรู้สำหรับการจัดการปัญหาด้านสถานะและสิทธิของบุคคล**, (กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์, 2552), หน้า 241.

³⁶⁸ สภาทนายความ, คณะอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนด้านชนชาติ ผู้ไร้สัญชาติ แรงงานข้ามชาติ และผู้พลัดถิ่น, **คลังสมองเพื่อ**

1) หากเกิดในสถานพยาบาลหรือผู้ทำคลอดเป็นผู้มีวิชาชีพ

โดยตรง

หากเด็กเกิดในสถานพยาบาลหรือผู้ทำคลอดเป็นผู้มีวิชาชีพโดยตรง สถานพยาบาลหรือผู้ทำการคลอดนั้นจะต้องออกเอกสารซึ่งเรียกว่า “หนังสือรับรองการเกิด” ให้แก่บิดามารดาหรือเจ้าบ้านแห่งสถานที่ที่คลอด เพื่อเป็นหลักฐานว่ามีการเกิดจริง ซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติในมาตรา 23³⁶⁹ แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534 โดยแบบพิมพ์หนังสือรับรองการเกิดนั้นถูกกำหนดโดยระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการจัดทำทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2535 ข้อ 134 (2) ซึ่งเรียกแบบพิมพ์ดังกล่าวว่าแบบ ท.ร. 1/1 ซึ่งแบบพิมพ์การทะเบียนราษฎรนี้ถูกออกแบบมาให้ใช้เฉพาะสำหรับโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลที่มีผู้รักษาพยาบาลโดยอาชีพเท่านั้น แต่หากการเกิดเป็นการเกิดที่บ้าน ชุมชนหรือสถานที่อื่นๆ ที่ไม่มีผู้รักษาพยาบาลโดยอาชีพโดยหลักจะไม่มีเอกสารที่ใช้ในการรับรองการเกิดแต่อย่างใด ทั้งนี้เอกสารรับรองการเกิดซึ่งออกโดยสถานพยาบาลนั้นถือว่าเป็นเอกสารราชการโดยเฉพาะหากออกโดยสถานพยาบาลของรัฐ อีกทั้งยังสามารถพิสูจน์ตัวบุคคลและสืบค้นข้อมูลย้อนหลังได้ โดยหนังสือรับรองการเกิดถูกแบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนที่หนึ่ง จะถูกมอบให้แก่บิดาหรือมารดา หรือผู้ปกครองของเด็กที่เกิด ส่วนตอนที่สอง จะเก็บไว้ที่สถานพยาบาล รวมทั้งมีการจัดทำทะเบียนการออกเอกสารเพื่อให้สามารถตรวจค้นข้อมูลได้ โดยการออกหนังสือรับรองการเกิดตามมาตรา 23 นั้นสามารถออกให้แก่บุคคลที่เกิดในประเทศไทยได้ทุกคน ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะบุคคลตามกฎหมายเช่นไร หรือแม้แต่ไม่มีเอกสารใดๆ เลย ซึ่งกระทรวงมหาดไทยได้ยืนยันแนวทางดังกล่าวไว้ในหนังสือกระทรวงมหาดไทยที่ มท 0310.1/6984 ลงวันที่ 22 พฤษภาคม 2545 และที่ มท 0310.1/ว 15 ลงวันที่ 10 มิถุนายน 2545

2) หากเกิดในชุมชนหรือหมู่บ้าน

เมื่อเด็กเกิดในชุมชนหรือหมู่บ้านไม่ว่าการเกิดนั้นจะมีเอกสารรับรองการเกิดหรือไม่ก็ตาม ผู้มีหน้าที่ต้องแจ้งการเกิดสามารถแจ้งถึงเหตุแห่งการเกิดของบุคคลต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้งในชุมชนหรือในหมู่บ้านได้ เพื่อขอออกเอกสารรับแจ้งการเกิด ซึ่งเรียกว่า “ใบรับแจ้งการเกิด” เพื่อแสดงถึงความประสงค์ในการยื่นคำร้องในการแจ้งการเกิดต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้งในชั้นต้น อีกทั้งเพื่อให้มีเอกสารราชการเพื่อยืนยันว่ามีการเกิดจริง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นมากต่อผู้ที่เกิดนอกสถานพยาบาลและไม่ได้หนังสือรับรองการเกิด เนื่องจากการได้รับใบ

คนไร้สัญชาติ: รวบรวมองค์ความรู้สำหรับการจัดการปัญหาด้านสถานะและสิทธิของบุคคล, หน้า 242-245.

³⁶⁹ พระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534 มาตรา 23 บัญญัติว่า

“เมื่อมีคนเกิดหรือคนตาย ผู้ทำคลอดหรือผู้รักษาพยาบาลต้องออกหนังสือรับรองการเกิดหรือการตายตามแบบพิมพ์ที่ผู้อำนวยการทะเบียนกลางกำหนดให้แก่ผู้มีหน้าที่ต้องแจ้งตามมาตรา 18 หรือมาตรา 21”

รับแจ้งการเกิดจะทำให้เด็กมีเอกสารพิสูจน์ตนในเบื้องต้น ทั้งนี้การแจ้งการเกิดเพื่อขอใบรับแจ้งการเกิดดังกล่าวนี้เป็นไปตามประกาศสำนักทะเบียนกลาง เรื่อง การแต่งตั้ง กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน เป็นนายทะเบียนผู้รับแจ้ง ลงวันที่ 23 มีนาคม 2535 ซึ่งออกตามความในมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534 โดยแต่งตั้งให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นนายทะเบียนผู้รับแจ้งตามกฎหมายแต่ให้อำนาจจำกัด โดยออกเอกสารได้แต่เพียงใบรับแจ้งการเกิด ใบรับแจ้งการตาย ใบรับแจ้งการย้ายที่อยู่ และใบรับแจ้งเกี่ยวกับบ้านเท่านั้น โดยการรับแจ้งและแบบพิมพ์ใบรับแจ้งการเกิดนั้น ถูกกำหนดโดยระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการจัดทำทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2535 ข้อ 52 และข้อ 134 (3) ซึ่งเรียกแบบพิมพ์ดังกล่าวว่าแบบ ท.ร. 1 ตอนหน้า และสถานะในทางกฎหมายของเอกสารฉบับดังกล่าว คือ เป็นเอกสารรับเรื่องการแจ้งการเกิดของผู้มีหน้าที่ต้องแจ้งการเกิดตามกฎหมายเท่านั้น

หลังจากนั้น ในกระบวนการขั้นตอนต่อไป คือ การแจ้งการเกิดต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้ง (นายทะเบียนอำเภอหรือปลัดเทศบาลแล้วแต่กรณี) ซึ่งกระบวนการนี้เองที่ในอดีต คนต่างด้าวซึ่งมีสถานะเป็นผู้ลักลอบหนีเข้าเมืองและไม่ได้รับการผ่อนผันให้อยู่ในประเทศไทย หรือเป็นบุคคลที่ไม่มีเอกสารพิสูจน์ตนใดๆ เลย ไม่สามารถเข้าถึงได้ แต่ในปัจจุบันสามารถเข้าถึงการแจ้งเกิดได้ แต่จะได้เอกสารคือ สูติบัตร ประเภท ท.ร. 031

ดังนั้น ถ้าครอบครัวใดมีคนเกิด ผู้มีหน้าที่แจ้งการเกิด ได้แก่ บิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือเจ้าบ้านที่เด็กเกิด แล้วแต่กรณี โดยต้องแจ้งการเกิดต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้ง ณ สำนักทะเบียนอำเภอหรือสำนักทะเบียนท้องถิ่นแห่งท้องที่ที่เด็กเกิด หรือจะแจ้งต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้งแห่งท้องที่อื่นที่บิดา มารดาหรือผู้ปกครองโดยชอบด้วยกฎหมายของเด็กที่เกิดนั้นมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านก็ได้ โดยนายทะเบียนต้องรับแจ้งการเกิดและออกสูติบัตรให้ผู้แจ้งตามข้อเท็จจริงเท่าที่จะสามารถทราบได้³⁷⁰ ซึ่งช่วยแก้ปัญหาการรับจดทะเบียนการเกิดของบุคคลที่ไม่อยู่ในบังคับและไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการจดทะเบียนการเกิดได้ตามกฎหมายเดิมได้ คือ บุตรที่เกิดในประเทศไทยของบุคคลซึ่งมีสถานะเป็นคนต่างด้าวซึ่งเข้าเมืองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและไม่มีสิทธิอยู่อาศัยในประเทศไทย

สำหรับหลักฐานเกี่ยวกับการเกิดในประเทศไทยนั้น ได้แก่ ใบรับรองการเกิดที่ออกโดยสถานพยาบาล หรือ ท.ร.1/1 หนังสือรับรองการเกิดที่ออกโดยผู้ใหญ่บ้าน หรือ ท.ร.1 ตอนหน้า สูติบัตร หรือใบรับรองสถานที่เกิด และข้อเท็จจริงที่พบในทางปฏิบัติคือ เด็กหรือคนที่ไม่ได้รับการจดทะเบียนการเกิด มีทั้งกรณีที่เป็นเด็กหรือคนที่มีสัญชาติไทย รวมถึงคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ส่วนสาเหตุของการที่เด็กหรือบุคคลที่ไม่สามารถได้รับการจดทะเบียนการเกิดได้

³⁷⁰ <https://www.gotoknow.org/posts/306559> เข้าถึงเมื่อ 5 มิถุนายน 2557.

อย่างถ้วนหน้านั้น มีสาเหตุทั้งในแง่ของประสิทธิภาพของการบังคับใช้กฎหมาย อันเนื่องมาจากความไม่รู้ ไม่เข้าใจหรือไม่บังคับใช้กฎหมายโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตลอดจนความไม่รู้ไม่เข้าใจของเด็กหรือบุคคลนั่นเอง ผลที่ตามมาจากการไม่ได้รับการจดทะเบียนการเกิดก็คือ เด็กหรือบุคคลดังกล่าวมักถูกตั้งข้อสงสัยถึงจุดเกาะเกี่ยวกับประเทศไทยและถูกสันนิษฐานว่าเป็นเด็กต่างด้าวหรือคนต่างด้าวที่ลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย อันนำไปสู่การเผชิญหน้ากับการถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการไม่สามารถเข้ารับสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ อาทิ ถูกปฏิเสธสิทธิทางการศึกษา ถูกปฏิเสธในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน ถูกปฏิเสธการออกเอกสารแสดงตนประเภทอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นบัตรประจำตัวประชาชนหรือใบขับขี่ เป็นต้น และอาจจะถูกปฏิเสธที่จะได้รับการเพิ่มชื่อเข้าในทะเบียนบ้านประเภทต่างๆ ที่ถูกต้องกับข้อเท็จจริงของตัวเอง ซึ่งเชื่อมโยงต่อไปถึงสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเสรีภาพในการเดินทาง การทำงาน และอาจตกอยู่ในความเสี่ยงหรือตกเป็นเหยื่อของกระบวนการค้ามนุษย์ ค้ายาเสพติด หรือค้าอาวุธสงครามได้โดยง่าย

(2) การได้รับการจัดทำเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล หรือจัดทำทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัว

ด้วยหลักการที่ว่า บุคคลที่ปรากฏตัวต่อรัฐ ควรจะมีเอกสารที่จะพิสูจน์ทราบตัวบุคคล เพื่อแสดงว่าบุคคลดังกล่าวเป็นใครและมีฐานะในทางกฎหมายเช่นใด การออกเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลจึงเปรียบเสมือนการบอกแหล่งที่มา ประวัติ ข้อเท็จจริง และสถานะทางกฎหมายของบุคคลนั้นๆ จึงต้องมีการยื่นเรื่องต่อหน่วยงานราชการเพื่อขอให้ออกเอกสารแสดงความมีตัวตนของตนเพื่อให้ได้รับสิทธิประโยชน์จากรัฐนั้นๆ

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า ในรัฐสมัยใหม่นั้น การมีเอกสารรับรองตัวบุคคลถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างและแสดงสถานะบุคคล เพื่อไม่ให้ต้องกลายเป็นคนที่ไร้เอกสารพิสูจน์ตน ซึ่งจะทำให้บุคคลเหล่านี้กลายเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ แต่การที่จะได้รับเอกสารรับรองการเกิดก็มักจะต้องประสบปัญหาในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อให้ได้มาซึ่งเอกสารรับรองการเกิดเนื่องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานทางปกครองจำเป็นต้องมีการพิสูจน์ในพยานหลักฐานที่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้นำมายื่นอย่างละเอียดรอบคอบ ประกอบกับการขาดความรู้ความเข้าใจในแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่ของรัฐ นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ของรัฐอาจจะไม่ยอมดำเนินการให้เพราะเกรงว่า หากออกเอกสารรับรองการเกิดให้แล้ว บุคคลเหล่านี้จะนำเอกสารดังกล่าวมาขอสัญชาติไทยในภายหลัง จึงปฏิเสธที่จะออกเอกสารรับรองการเกิดให้กับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต่างๆ ที่มีพยานหลักฐานครบถ้วนสมบูรณ์ ดังนั้น การที่เด็กถูกปฏิเสธให้จดทะเบียนการเกิดจากรัฐ หรือบุคคลถูกปฏิเสธจากการไปยื่นขอเอกสารรับรองการเกิดย้อนหลัง ย่อมทำให้บุคคลนั้นๆ ไม่อาจที่จะมีเอกสารเพื่อแสดงความมีตัวตนบนโลก ซึ่งเปรียบเสมือนกับสูญญากาศทางบุคคล จึงปฏิเสธไม่ได้ว่า คุณค่าและเกียรติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลเหล่านั้นถูกเบียดเบียนและด้อยค่า

ลง อันเนื่องมาจากการปฏิเสธในความมีตัวตน ขาดซึ่งการเคารพในตัวของมนุษย์ ที่เกิดขึ้นมา และยอมเป็นการไม่ให้ความคุ้มครองหรือปกป้องรักษาในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล และยังเป็น การไม่ยอมรับในความเสมอภาคเท่าเทียมกันของบุคคลที่จะต้องได้รับการจัดแจ้ง การเกิดโดยไม่อาจเลือกปฏิบัติโดยเหตุของเชื้อชาติหรือความแตกต่างทางสถานะบุคคลแต่อย่างใดอีก ด้วย

กรณีศึกษา : เด็กหญิงเบลล์³⁷¹

เด็กหญิงสุภารัตน์ จิตธรรม หรือพุ่มทอง (เบลล์) เกิดที่โรงพยาบาลพูนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีนายไพรัตน์ พุ่มทอง เป็นบิดาผู้มีสัญชาติไทย กับนางปรีดา จิตธรรม ซึ่งเป็นคนไทยที่ไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนและไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎรต่างๆ ที่เป็นคนสัญชาติไทย โดยนางปรีดาเกิดที่อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพียงแต่บิดามารดาไม่ได้พาไปแจ้งจดทะเบียนการเกิด³⁷² โดยในช่วงเวลาที่เด็กหญิงเบลล์เกิดนั้น บิดาได้เสียชีวิตเมื่อครั้งเกิดเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิที่จังหวัดพังงา โดยโรงพยาบาลพูนพิณได้มีการออกหนังสือรับรองการเกิด (ท.ร.1/1 ตอนที่ 1) แก่เด็กหญิงเบลล์แล้ว อย่างไรก็ตาม ได้มีความพยายามเพื่อขอออกสูติบัตรให้กับเด็กหญิงเบลล์ โดยการแสดงพยานหลักฐานทั้งหนังสือรับรองการเกิด สมุดบันทึกสุขภาพมารดา หรือใบมรณะบัตรของบิดา ต่อเจ้าหน้าที่กรมการปกครอง แต่ก็ได้รับการปฏิเสธเนื่องจากไม่ปรากฏบิดา (บิดามีสัญชาติไทยแต่เสียชีวิตแล้ว) และมารดาก็มีสถานะบุคคลทางกฎหมายที่ไม่มีความชัดเจน ทำให้ปัจจุบัน เด็กหญิงเบลล์จึงเป็นเด็กสัญชาติไทยที่ยังไร้สัญชาติและไม่ได้รับสิทธิประโยชน์หรือความช่วยเหลือใดๆ จากรัฐ โดยปรากฏข้อเท็จจริงกรณีการให้ความช่วยเหลือแก่ญาติของผู้ประสบภัยสึนามิ ในครั้งแรกได้มีการยื่นชื่อเด็กหญิงเบลล์ไปก่อนโดยแจ้งว่าเป็นน้องสาวของเด็กชายบิกซึ่งมีสูติบัตรอยู่แล้ว จึงได้รับเงินช่วยเหลือจำนวน 25,000 บาท ต่อมาเจ้าหน้าที่ตรวจสอบพบว่า เด็กหญิงเบลล์ไม่มีหลักฐานการแจ้งเกิดหรือสูติบัตร จึงขอให้คืนเงินช่วยเหลือดังกล่าว นอกจากนี้ เมื่อมีเงินช่วยเหลือเด็กกำพร้าเป็นทุนการศึกษาจนจบปริญญาตรี ก็ปรากฏว่าไม่มีรายชื่อของเด็กหญิงเบลล์ในบัญชีดังกล่าว

ดังนั้น การปฏิเสธในการออกสูติบัตรในกรณีของเด็กหญิงเบลล์ จึงเป็นการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่อยู่บนพื้นฐานของความไม่รู้และไม่เข้าใจในแนวทางการปฏิบัติเพื่อออกสูติบัตรให้แก่เด็กที่มีปัญหาในทางสถานะทางบุคคล ทำให้เด็กไม่มีหลักฐานทางเอกสารเพื่อยืนยัน

³⁷¹ มูลนิธิพัฒนาการคุ้มครองเด็ก (FACE), รายงานผลการวิจัย ภายใต้โครงการวิจัยเพื่อสำรวจสถานการณ์และศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดปัญหาการจดทะเบียนการเกิดและปัญหาสถานะบุคคลตามกฎหมายของประชาชนในพื้นที่ประสบภัยสึนามิ, หน้า 51-55.

³⁷² ปิ่นแก้ว อุ่นแก้ว, คนไร้รัฐ ไร้สัญชาติในรัฐไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2550) หน้า 43.

ในความมีตัวตนเพื่อที่จะได้รับสิทธิใดๆ ต่อไปในอนาคต อันเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในการที่จะได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานหรือความช่วยเหลือจากรัฐ

กรณีศึกษา : นางสาวเพียงเพ็ญ³⁷³

นางสาวเพียงเพ็ญ อาจหาญ เป็นบุตรของนายอัปคลต่อเล็บ อาจหาญ บิดา ซึ่งมีสัญชาติไทย กับนางมียะ บ้านนบ มารดา ซึ่งเป็นคนไทยพลัดถิ่นที่ไม่มีเอกสารแสดงตนและ ปัจจุบันได้หายสาบสูญ นางสาวเพียงเพ็ญเกิดที่อำเภอเกาะเปอร์ จังหวัดระนอง โดยมีหมอต้าแยกเป็น ผู้ทำคลอด และบิดาได้ไปแจ้งเกิดกับผู้ใหญ่บ้าน ทำให้นางสาวเพียงเพ็ญได้รับใบแจ้งการเกิด (ท.ร.1 ตอนหน้า) อันเป็นเอกสารทางราชการที่รับรองการมีตัวตนของนางสาวเพียงเพ็ญ อย่างไรก็ตาม บิดา ได้พยายามดำเนินการเพื่อขอทำสูติบัตรให้แก่นางสาวเพียงเพ็ญตลอดมาแต่ก็ได้รับแจ้งจากเจ้าหน้าที่ กรมการปกครองว่า ถ้าหากประสงค์จะแจ้งเกิดที่อำเภอนั้น จะต้องแสดงบัตรประจำตัวประชาชนของ บิดาและมารดา หรือบางครั้งเจ้าหน้าที่ก็แนะนำให้ไปตรวจดีเอ็นเอ ซึ่งต้องไปตรวจที่โรงพยาบาล สงขลา นครินทร์ จังหวัดสงขลา ซึ่งต้องมีค่าใช้จ่าย จึงทำให้ไม่สามารถไปตรวจดีเอ็นเอได้ ทำให้นางสาวเพียงเพ็ญต้องตกเป็นคนที่ไร้สัญชาติที่ไม่ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานหรือความช่วยเหลือจากรัฐ

กรณีศึกษา : แม่สอดโมเดล³⁷⁴

โครงการเร่งรัดการจดทะเบียนการเกิดภายใต้โครงการพัฒนาไกล่เกลี่ยการสำหรับผู้มีปัญหาสถานะบุคคล (มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย) สนับสนุนโดยสำนักงาน กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้ตั้งเป้าหมายไว้ว่า ในอนาคตจะต้องมีการจดทะเบียนการเกิดอย่างสมบูรณ์ครบถ้วนและไม่มีเด็กคนใดตกหล่นทางทะเบียน เนื่องจากปัจจุบันยังมี เด็กที่อำเภอแม่สอดและในละแวกใกล้เคียงยังไม่ได้รับการจดทะเบียนการเกิดอีกเป็นจำนวนมาก โดยมีสาเหตุจากการที่บิดามารดาไม่ได้แจ้งเกิดเองหรือได้รับการปฏิเสธการจดทะเบียนการเกิดจาก เจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยคุณประกิจ ทองไชยภพ เจ้าหน้าที่ทางทะเบียนเทศบาลนครแม่สอด ชี้แจงว่า หากมีการแจ้งการเกิดภายใน 15 วันพร้อมหลักฐานใบรับรองการเกิดของโรงพยาบาล โดยบิดามารดา หรือเด็กไม่จำเป็นจะต้องมาดำเนินการยื่นขอด้วยตนเองที่อำเภอก็ได้ ทางเจ้าหน้าที่ก็สามารถออก เอกสารรับรองการแจ้งเกิดให้ได้ แต่หากมายื่นแจ้งเมื่อพ้นกำหนด 15 วัน เจ้าหน้าที่ก็จำเป็นต้องตั้งข้อ สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้แจ้งมีเจตนาทุจริต ไม่ว่าจะป็นกลุ่มคนที่มีสถานะบุคคลชัดเจนหรือผู้มีปัญหา

³⁷³ มูลนิธิพัฒนาการคุ้มครองเด็ก (FACE), รายงานผลการวิจัย ภายใต้โครงการวิจัยเพื่อสำรวจสถานการณ์และศึกษา ความเป็นไปได้ในการจัดปัญหาการจดทะเบียนการเกิดและปัญหาสถานะบุคคลตามกฎหมายของประชาชนในพื้นที่ประสบ ภัยสึนามิ, หน้า 56-57.

³⁷⁴ <http://midnightuniv.org> เข้าถึงเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2558.

สถานะทางสถานะบุคคล โดยเทศบาลนครแม่สอดพร้อมที่จะออกไปรับรองการเกิดโดยยึดถือหลักเกณฑ์และระเบียบของทางราชการที่กำหนดว่า

1) เด็กที่บิดามารดามีสัญชาติไทยและแจ้งเกิดตามกำหนด 15 วัน ก็จะได้สูติบัตรที่เป็น ทร.1

2) เด็กที่บิดามารดาเป็นคนไทยแต่แจ้งเกิดเกินกำหนดก็จะได้สูติบัตรที่เป็น ทร.2

3) เด็กที่บิดามารดาถือบัตรแรงงาน เป็นแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงาน
อ ย ่า ง
ถูกกฎหมายก็จะได้สูติบัตรเป็น ทร.03

4) เด็กที่บิดามารดาไม่มีสถานะทางบุคคลไม่ว่าจะถือบัตรบุคคลผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียน หรือไม่มีหลักฐานใดๆ เลย ก็จะได้สูติบัตรเป็น ทร.031

สำหรับกลุ่มแรงงานข้ามชาติในพื้นที่อำเภอแม่สอด นอกเหนือจากการสามารถเข้ารับบริการด้านสุขภาพจากโรงพยาบาลของรัฐแล้ว ทางเลือกในการเข้ารับบริการด้านสุขภาพอีกทางหนึ่งก็คือ การเข้ารับบริการที่คลินิกแม่ตาว ซึ่งเป็นสถานพยาบาลที่ให้บริการด้านสุขภาพจากองค์กรการกุศลที่เป็นทางเลือกสำหรับกลุ่มแรงงานต่างด้าวและผู้มีปัญหาสถานะทางบุคคล เนื่องจากเป็นสถานพยาบาลที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายกว่าสถานบริการด้านสุขภาพของรัฐ ทั้งปัจจัยเรื่องภาษาที่ใช้สื่อสารที่เอื้อให้สามารถเข้าใจกันได้ง่ายกว่า ตลอดจนค่ารักษาพยาบาลที่สามารถจ่ายในราคาที่น้อยกว่าสถานพยาบาลของรัฐ ทำให้ในเขตพื้นที่ของอำเภอแม่สอด จะมีเด็กที่เกิดในคลินิกแม่ตาวเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม คลินิกแม่ตาวก็ไม่ใช่สถานพยาบาลที่มีสถานะทางกฎหมายที่ได้รับการรับรองจากรัฐบาลแต่อย่างใด ทำให้หน่วยงานของรัฐในพื้นที่อำเภอแม่สอดต้องทำความเข้าใจกับผู้ใหญ่บ้านในเรื่องการรับรองการเกิดของเด็กที่เกิดในคลินิกแม่ตาวเพื่อสามารถนำหลักฐานไปแจ้งเกิดกับทางเทศบาลท่าสายลวดซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐเจ้าของพื้นที่ได้ ตามที่คุณชญาภา สุบรรณพงษ์ เจ้าหน้าที่งานทะเบียนอำเภอแม่สอดได้กล่าวว่า การทำงานส่วนหนึ่งที่เป็นจุดสำคัญคือ ให้ผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านท่าสายลวดออกไปรับรองการเกิดที่เรียกว่า ทร.1 ตอนหน้า ให้กับเด็กที่เกิดจากคลินิกแม่ตาวเพื่อสามารถนำไปแจ้งเกิดกับเทศบาลท่าสายลวดได้ อันเป็นแนวทางการทำงานเพื่อหาทางออกร่วมกันในกรณีการจดทะเบียนการเกิดสำหรับเด็กที่เกิดในคลินิกแม่ตาว

จากสถานการณ์ในพื้นที่อำเภอแม่สอดที่หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนต่างร่วมมือกันอย่างเป็นบูรณาการ สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการทำงานเพื่อจดทะเบียนการเกิดให้กับบุตรของผู้มีปัญหาสถานะทางบุคคล อันเป็นการคุ้มครองต่อสิทธิขั้นพื้นฐานเบื้องต้นที่จะนำไปสู่การเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานอื่นๆ ต่อไป

4.3.2 การเข้าถึงการรักษาพยาบาลและหลักประกันสุขภาพ

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า สิทธิในการมีสุขภาพอนามัยที่ดีเป็นสิทธิมนุษยชนที่มนุษย์ทุกคนพึงมีและพึงได้รับ เป็นศักดิ์ศรีของมนุษย์ที่จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บ หรือได้รับการรักษาหรือเข้าถึงการสาธารณสุขที่ดี ตามพันธกรณีของการเป็นภาคีสมาชิกในกฎหมายระหว่างประเทศต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ข้อ 25 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 ข้อ 2 (2) และข้อ 12 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 ข้อ 2 และข้อ 24 และอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ ค.ศ. 1965 ข้อ 5 ประกอบกับประเทศไทยก็ได้มีการรับรองหลักสิทธิในสุขภาพอนามัยไว้ในเรื่อง สิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการรัฐตามพระราชบัญญัติสาธารณสุขแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และตามมาตรา 51³⁷⁵ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งแม้สิทธิดังกล่าวจะปรากฏในส่วนของหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยก็ตาม แต่ในเรื่องสิทธิการเข้าถึงบริการสาธารณสุขถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่รัฐบาลไทยต้องปฏิบัติต่อคนในประเทศไทยโดยไม่คำนึงหรือแบ่งแยกด้วยเงื่อนไขเรื่องสัญชาติ อย่างไรก็ตามสิทธิในการรับบริการสาธารณสุขยังสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภท³⁷⁶ คือ

(1) สิทธิในการเข้าถึงบริการทางสาธารณสุข

สิทธิในการเข้าถึงบริการทางสาธารณสุข หมายถึง การจะไม่ถูกปฏิเสธจากการเข้ารับบริการทางการแพทย์ หรือการรักษา และอื่นๆ อันเกี่ยวกับสุขภาพของบุคคลโดยเหตุแห่งความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจ รวมไปถึงสถานะบุคคลในทางกฎหมาย โดยในกรณีของบุคคลที่มีปัญหาสถานะในทางกฎหมายที่ไม่ชัดเจนนั้น ไม่ควรมีเอกสารพิสูจน์ตนหรือไม่ก็ตาม ไม่เคยปรากฏว่ามีสถานพยาบาลใดๆ ปฏิเสธสิทธิในการรับบุคคลนั้นๆ เข้ารับการรักษาพยาบาลแต่อย่างใด เพียงแต่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเต็มจำนวน ยกเว้นกรณีขอรับการสงเคราะห์จากสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ หรือกองทุนของโรงพยาบาล อีกทั้งค่อนข้าง

³⁷⁵ มาตรา 51 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 บัญญัติว่า

“บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่เหมาะสมและได้มาตรฐาน และผู้ยากไร้มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการบริการสาธารณสุขจากรัฐซึ่งต้องเป็นไปอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตรายจากรัฐอย่างเหมาะสมโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายและทันต่อเหตุการณ์”

³⁷⁶ สภานายความ, คณะอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนด้านชนชาติ ผู้ไร้สัญชาติ แรงงานข้ามชาติ และผู้พลัดถิ่น, คลังสมองเพื่อคนไร้สัญชาติ: รวมองค์ความรู้สำหรับการจัดการปัญหาด้านสถานะและสิทธิของบุคคล, หน้า 278-279.

ได้รับการรักษาเป็นอย่างดี การเข้าถึงบริการทางสาธารณสุขจึงมีอยู่อย่างบริบูรณ์ ไม่ถูกจำกัดแต่อย่างใด

(2) สิทธิที่จะได้รับการประกันสุขภาพจากรัฐ

สิทธิที่จะได้รับการประกันสุขภาพจากรัฐ หมายถึง สิทธิที่จะได้รับการประกันสุขภาพจากรัฐ (รัฐสวัสดิการ) แต่เนื่องจากสิทธิที่จะได้รับการประกันสุขภาพจากรัฐนั้น เป็นสิทธิที่รัฐใดๆ สามารถที่จะสงวนไว้เฉพาะพลเมือง (คนมีสัญชาติ) ของตนได้ โดยหากพิจารณาจากพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพ พ.ศ. 2545 มาตรา 5 ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลทุกคนมีสิทธิได้รับบริการสาธารณสุขที่มีมาตรฐานและมีประสิทธิภาพตามที่กำหนดโดยพระราชบัญญัตินี้” ซึ่งบุคคลในที่นี้ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติตีความว่า หมายถึง บุคคลที่มีสัญชาติไทยเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากระเบียบกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยการประกันสุขภาพถ้วนหน้า พ.ศ. 2544 แก้ไขเพิ่มเติมโดยระเบียบกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยหลักประกันสุขภาพฉบับที่ 3 พ.ศ. 2544 ข้อ 11 และข้อ 12 ซึ่งระบุว่า การจะขอออกบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้าได้นั้น จะต้องมิใช่เป็นบ้านประเภท ท.ร. 14 ดังนั้น บุคคลที่มีปัญหาทางสถานะซึ่งอาจจะมีเพียงบัตรประจำตัวบางประเภทที่รัฐออกให้ เช่น บัตรประจำตัวชนกลุ่มน้อยต่างๆ ซึ่งจะมีได้เพียงทะเบียนบ้านชั่วคราวประเภท ท.ร. 13 หรือบุคคลที่ไม่มีเอกสารพิสูจน์ตนใดๆ เลย จึงไม่อาจได้เข้าถึงหรือรับสิทธิในการประกันสุขภาพที่รัฐจัดสวัสดิการให้ได้ ทั้งๆ ที่ก่อนจะมีการประกาศนโยบายประกันสุขภาพถ้วนหน้าในปี พ.ศ. 2545 คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่มีเลขประจำตัวขึ้นต้นด้วยเลข 6 และเลข 7 มีสิทธิที่จะซื้อบัตรสุขภาพของผู้มีรายได้น้อยจากโรงพยาบาลใกล้บ้าน ในโครงการสวัสดิการประชาชนด้านการรักษาพยาบาลสำหรับผู้มีรายได้น้อยและผู้ที่ยังคงช่วยเหลือเกื้อกูลในราคา 300-500 บาทต่อครอบครัว ซึ่งรัฐจะให้เงินสมทบจำนวน 500 บาท และ 1,000 บาท เพื่อให้สามารถใช้สิทธิรักษาโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย

สำหรับในประเทศไทยนั้น นโยบายและการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในระดับจังหวัดนั้นยอมรับสิทธินี้บนพื้นฐานของความมีมนุษยธรรม กล่าวคือ หากคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ รวมถึงแรงงานข้ามชาติที่ไม่ได้จดทะเบียนเจ็บป่วย ก็สามารถเข้ารับรักษาในสถานพยาบาลของรัฐได้ แต่ต้องจ่ายค่ารักษาเอง ถ้าไม่สามารถจ่ายค่ารักษาได้จริงๆ หรือจ่ายได้บางส่วน ทางโรงพยาบาลอาจพิจารณาใช้เงินอุดหนุนสำหรับช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยมาชดเชยได้

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่มีการตราพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพ พ.ศ. 2545 ซึ่งให้บุคคลที่มีสัญชาติไทยเท่านั้นที่มีสิทธิได้รับบริการสาธารณสุขที่มีมาตรฐานและมีประสิทธิภาพตามที่กำหนดโดยพระราชบัญญัตินี้ ส่งผลให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ตลอดจนบุคคลที่ไม่มีเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลไม่อาจเข้าถึงหรือรับสิทธิในการประกันสุขภาพที่รัฐจัดสวัสดิการไว้ให้ได้ จึงมีความพยายามร่วมมือและรณรงค์ให้รัฐบาลคืนสิทธิดังกล่าวนี้ โดยการผลักดันจากภาคประชาสังคมที่ทำงานร่วมกับผู้มีปัญหาทางสถานะของบุคคล จนมาประสบความสำเร็จในต้นปี พ.ศ. 2553 ที่

รัฐบาลประกาศนโยบายคืนสิทธิด้านการรักษาพยาบาลให้แก่ผู้ที่ยังมีปัญหาเรื่องสถานะทางบุคคล จำนวน 457,409 คน ที่กระจายอยู่ในพื้นที่บริการของโรงพยาบาลชายแดน 172 แห่ง ใน 15 จังหวัดทั่วประเทศนับตั้งแต่เดือนเมษายน 2553 เป็นต้นไป โดยจัดสรรเป็นเงินกองทุนพิเศษประมาณ 400 ล้านบาทสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในครึ่งปีงบประมาณ 2553 และให้กระทรวงสาธารณสุขเป็นผู้บริหารกองทุนพิเศษนี้ แต่ก็เชื่อว่าคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐทุกคนจะได้รับสิทธิในกองทุนคืนสิทธิดังกล่าวเท่ากันหมดทุกคน เนื่องจากยังมีบุคคลที่ตกสำรวจและบุคคลที่ยังไม่ได้รับการพิสูจน์ตัวตนอีกจำนวนไม่น้อย และยังไม่ครอบคลุมคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่ไม่เข้าข่ายตามมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าว แม้จะถูกนับจดในทะเบียนบุคคลแล้วก็ตาม

จากการศึกษาในเรื่องสิทธิในการเข้ารับบริการทางสาธารณสุขหรือสิทธิในการมีสุขภาพอนามัยดีของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย เมื่อการมีสุขภาพอนามัยที่ดีถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่จะมีชีวิตดำรงอยู่บนโลกด้วยร่างกายที่แข็งแรง มีสมรรถภาพที่ดีและปลอดภัยจากกระบวนการที่จะก่อให้เกิดโรคภัยต่อชีวิตและร่างกาย อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเคารพในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ต่อบุคคลที่พึงได้รับตามธรรมชาติ เป็นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่รัฐหรือมนุษย์ด้วยกันจะพรากไปจากความเป็นมนุษย์ไม่ได้ ดังนั้น สิทธิในการรับบริการทางสาธารณสุขก็อยู่บนพื้นฐานของความต้องการมีสุขภาพอนามัยที่ดีของมนุษย์ และถือได้ว่าเป็นสิทธิมนุษยชนที่กำหนดให้รัฐมีหน้าที่ในการจัดให้มีการเข้าถึงบริการทางสาธารณสุขอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันและรวมไปถึงคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐด้วย ประเทศไทยไม่อาจปฏิเสธการให้ความคุ้มครองสิทธิในการมีสุขภาพอนามัยที่ดีของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐด้วยการอ้างเหตุผลของความไร้สัญชาติหรือไร้รัฐซึ่งถือได้ว่าเป็นการเลือกปฏิบัติที่ส่งผลกระทบต่อกรณีอนามัยที่ดีในชีวิตและร่างกายของบุคคลเหล่านี้ และถือได้ว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมและไม่เสมอภาคเท่าเทียมกัน ซึ่งทำให้เป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐอย่างมาก

กรณีศึกษา : กองทุนให้สิทธิ (คืนสิทธิ) ขั้นพื้นฐานด้านสาธารณสุขให้กลุ่มบุคคลที่มีปัญหาสถานะและสิทธิตามมติคณะรัฐมนตรี 23 มีนาคม 2553

จากกรณีในประเทศไทยได้มีการตราพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพ พ.ศ. 2545 ซึ่งให้บุคคลที่มีสัญชาติไทยเท่านั้นที่มีสิทธิได้รับบริการสาธารณสุขที่มีมาตรฐานและมีประสิทธิภาพตามที่กำหนดโดยพระราชบัญญัตินี้ ส่งผลให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ตลอดจนบุคคลที่ไม่มีเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลไม่อาจเข้าถึงหรือรับสิทธิในการประกันสุขภาพที่รัฐจัดสวัสดิการไว้ให้ได้ อันเป็นการขัดขวางการสร้างหลักประกันในการมีสุขภาพและการเข้าถึงการบริการสาธารณสุขที่ดีให้กับกลุ่มคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ซึ่งย่อมจะส่งผลให้เกิดความเสี่ยงที่จะสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติ ขาดหลักประกันความเชื่อมั่นที่จะได้รับการพยาบาลที่เพียงพอ แม้ต่อมา รัฐบาลจะได้จัดให้มีกองทุนให้สิทธิ (คืนสิทธิ) ขั้นพื้นฐานด้านสาธารณสุขให้กลุ่มบุคคลที่มีปัญหาสถานะและสิทธิตาม

มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2553 ซึ่งเป็นกองทุนเพื่อดูแลสิทธิการรักษาพยาบาลสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีปัญหาสถานะและสิทธิที่ยังรอการพิสูจน์สิทธิอยู่ แต่การดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว กลับพบว่า ยังมีกลุ่มบุคคลซึ่งมีคุณสมบัติตามมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวอีกจำนวน 208,631 คน ที่ยังไม่มีหลักประกันสุขภาพหรือเข้าเงื่อนไขที่จะได้รับสิทธิดังกล่าว เนื่องจากในขณะนั้นยังไม่ได้รับการสำรวจเพื่อจัดทำทะเบียนราษฎร์ และสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เห็นควรให้กันคนกลุ่มนี้ไว้ก่อนเนื่องจากเกรงว่าจะเป็นกลุ่มคนต่างด้าวที่เข้ามาสวมสิทธิโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย และขอให้กรมการปกครองดำเนินการตรวจสอบก่อน ทำให้ยังมีกลุ่มบุคคลที่มีปัญหาทางสถานะและสิทธิที่ยังคงตกค้างอีกจำนวน 208,631 ราย ซึ่งสามารถแยกเป็นกลุ่มต่างๆ ได้ดังนี้

(1) กลุ่มบุคคลที่มีบัตรประจำตัวประชาชนขึ้นต้นด้วยเลข 0 ประเภททะเบียนราษฎร์ ท.ร.38 ก โดยเลขประจำตัวหลักที่ 6 และที่ 7 เป็นเลข 8 และเลข 9 (0-xxxx-89xxx-xx-x) ได้รับการสำรวจจัดทำทะเบียนประวัติในกลุ่มชนกลุ่มน้อยที่เข้ามาอยู่ไทยเป็นเวลานานแต่ตกสำรวจ จำนวน 150,076 คน

(2) กลุ่มบุตรของบุคคลที่มีปัญหาสถานะและสิทธิ ที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนที่เกิดในประเทศไทยและได้รับการแจ้งเกิด มีสูติบัตร ได้เลข 13 หลักเป็นบุคคลประเภท 0 (บุตรของกลุ่มที่ 1) จำนวน 56,672 ราย

(3) กลุ่มบุคคลที่ไม่สามารถพิสูจน์สถานะเกิดซึ่งนายทะเบียนได้จัดทำประวัติให้เป็นบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน มีเลขประจำตัวขึ้นต้นด้วยเลข 0 โดยเลขประจำตัวหลักที่ 6 และ 7 เป็นเลข 0 และ 0 (0-xxxx-00xxx-xx-x) จำนวน 1,883 คน

กลุ่มคนตกค้างเหล่านี้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ จึงได้รับผลกระทบจากการที่ขาดเข้าถึงหรือรับสิทธิในการประกันสุขภาพที่รัฐจัดสวัสดิการไว้ให้อันเนื่องมาจากการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ความล่าช้าในการปฏิบัติงานหรือความไม่รู้ไม่เข้าใจในข้อกฎหมาย และข้อเท็จจริงในกรณีดังกล่าว ย่อมส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ในการที่จะเข้ารับการรักษาพยาบาลอย่างไม่ล่าช้าหรืออึดอัดใจ

ต่อมา ก็ได้มีความพยายามที่จะอนุมัติให้กลุ่มบุคคลที่มีปัญหาสถานะและสิทธิที่ยังตกค้างจำนวน 208,631 ราย ได้กลับเข้าไปเป็นบุคคลที่มีรายชื่อกองทุนให้สิทธิ (คืนสิทธิ) ขึ้นพื้นฐานด้านสาธารณสุขให้กลุ่มบุคคลที่มีปัญหาสถานะและสิทธิตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2553 แต่ทางกระทรวงสาธารณสุขได้มีการนำเสนอตัวเลขจำนวนผู้ที่รอพิสูจน์สถานะและสิทธิที่รอการขยายสิทธิจาก 208,631 คน เหลือเพียง 170,535 คน ก็ย่อมเป็นการนำเสนอข้อมูลที่น้อยกว่าข้อเท็จจริงอีกจำนวน 38,096 คน ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อกลุ่มบุคคลที่ต้องตกค้างซ้ำซากเหล่านี้ได้ จึงทำให้ทางเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย (คชท.) ในฐานะตัวแทน 37 องค์กรด้านสาธารณสุขและเครือข่ายแพทย์ตามแนวชายแดน ได้ยื่นหนังสือต่อนายกรัฐมนตรี (พลเอก

ประยุทธ์ จันทร์โอชา) และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข (ศาสตราจารย์ นายแพทย์รัชตะ รัชตะนาวิน) เพื่อขอปรับข้อมูลให้ถูกต้อง จนกระทั่งคณะรัฐมนตรีในคราวการประชุมเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2558 เห็นชอบตามมติคณะรัฐมนตรีฝ่ายเศรษฐกิจที่อนุมัติเพิ่มชื่อคนไร้สถานะและสิทธิอีกจำนวน 208,631 คนเข้าไปในกองทุนให้สิทธิ (คืนสิทธิ) ขึ้นพื้นฐานด้านสาธารณสุขให้กลุ่มบุคคลที่มีปัญหาสถานะและสิทธิตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2553

จากกรณีศึกษาดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่า การกำหนดนโยบายของรัฐก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่จะทำให้เกิดการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เนื่องจากนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2558) กลุ่มบุคคลตกค้างที่มีปัญหาสถานะทางบุคคลและสิทธิซึ่งเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต้องกลายเป็นกลุ่มบุคคลที่ไม่มีหลักประกันในการเข้าถึงการเข้ารับการรักษาพยาบาลจากรัฐ อันเป็นการทำลายความมีตัวตนของบุคคลและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิที่มีอยู่ในตัวในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ในสังคมเฉกเช่นเดียวกับบุคคลต่างๆ โดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

4.3.3 การอพยพโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัย

การบังคับให้ชนกลุ่มน้อยซึ่งรวมถึงคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต้องอพยพโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัย (Forced Relocation) ซึ่งเกิดขึ้นต่อชุมชนคนพื้นเมืองในภาคเหนือ กลุ่มลาวอพยพ กลุ่มคนไทยพลัดถิ่น และกลุ่มชาวเล ในบริบทที่แตกต่างกันตามแต่ละภูมิภาค โดยการบังคับอพยพมักจะเกิดขึ้นภายใต้วาทกรรมของการพัฒนาของรัฐเพื่อความมั่นคงของชาติ เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และเพื่อควบคุมป้องกันและปราบปรามยาเสพติด และรวมถึงสาเหตุในอดีตคือเพื่อป้องกันอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย นอกจากนี้ ในปัจจุบันได้ยกเหตุของการโยกย้ายเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือของนายทุนท้องถิ่นอีกด้วย ประกอบกับความรู้สึกของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มองว่าชนกลุ่มน้อยเหล่านี้เป็นต้นเหตุของการตัดไม้ทำลายป่า ทำลายต้นน้ำ เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ เพราะมีวิถีการเกษตรแบบตัดโค่นแล้วเผา ทำให้นำไปสู่นโยบายการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเข้มข้น ที่แยกส่วนชีวิตของมนุษย์ออกจากป่า เพื่อรักษาพื้นที่สีเขียวของชาติไว้ อันนำไปสู่การจำกัด ควบคุม และเคลื่อนย้ายกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงออกจากพื้นที่ป่าและต้นน้ำมากขึ้น ซึ่งเป็นการไม่ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ส่งผลให้เกิดการเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มคนเหล่านี้อย่างไม่เป็นธรรม นอกจากนี้ หน่วยงานของรัฐมักจะไม่ใช้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงมาประกอบการตัดสินใจ แต่จะอ้างอิงข้อมูลเชิงวิทยาศาสตร์ เช่น ภาพถ่ายดาวเทียม โดยไม่ได้พิจารณาข้อมูลในเชิงสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง เช่น ระบบการทำไร่หมุนเวียน หรือระบบการอนุรักษ์ธรรมชาติของชนเผ่าแต่อย่างใด

ดังนั้น การที่รัฐบีบบังคับให้ชาวเขาซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นมีผู้ที่มีปัญหาทางด้านสถานะทางบุคคล และต้องย้ายถิ่นที่อยู่โดยไม่สมัครใจ โดยอ้างเหตุผลเพื่อความมั่นคงของชาติ เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อควบคุมป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พร้อมกับการเสนอให้คำมั่นแก่ชาวเขาว่าจะพิจารณาเรื่องการจัดระเบียบเกี่ยวกับสถานะบุคคล หรือจะจัดสรรที่ทำกินที่อยู่อาศัย ตลอดจนการจัดระบบโครงสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ เป็นต้น หากย้ายมาอยู่ในพื้นที่แห่งใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่ กระบวนการอพยพโยกย้ายที่รัฐดำเนินการนั้น มักขาดการเตรียมการอย่างเหมาะสมและไม่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นอกจากทำให้ชนกลุ่มน้อยต้องกลายเป็นผู้พลัดถิ่นแล้ว แต่ยังทำชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ต้องประสบปัญหาในการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการขาดแคลนสิ่งสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น น้ำ ไฟฟ้า ที่ดินที่จัดสรรให้ไม่มีคุณภาพ และขาดซึ่งเอกสารสิทธิในที่ดินทำกินที่ทางการได้จัดสรรให้³⁷⁷ ดังนั้น หากพิจารณาจากมาตรฐานของการโยกย้ายถิ่นฐาน กล่าวได้ว่านโยบายการย้ายถิ่นเป็นการกระทำที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ทำให้ชาวเขาต้องประสบปัญหาในการปรับตัว ถูกเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม ซึ่งแสดงถึงการไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันและการย้ายก็มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ การต้องปรับตัวกับสังคมใหม่ ย่อมส่งผลกระทบต่อความรู้สึกทางด้านจิตใจของชาวเขาที่ทำให้ห้อยค่าและถูกเหยียดหยามต่อเกียรติของตนเอง ย่อมเป็นที่ดูถูกดูแคลนจากสังคมรอบข้าง อันเป็นการทำลายคุณค่าในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างสิ้นเชิง

กรณีศึกษา : การส่งอพยพชาวเขาไปอาศัยที่บ้านห้วยवाद³⁷⁸

หน่วยงานอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท จังหวัดลำปาง และอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ได้รับหน้าที่ในการส่งอพยพเคลื่อนย้ายชาวบ้านแม่เฒ่า แม่ต่าง ห้วยริน แม่ปอย ตำบลทุ่งผึ้ง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ประมาณ 85 ครอบครัว ซึ่งมีส่วนใหญ่เป็นชาวเขาที่ไร้สัญชาติประมาณ 360 คน เมื่อเดือนตุลาคม 2546 ให้ลงมาอาศัยอยู่ในพื้นที่รองรับ คือบ้านห้วยवाद โดยอ้างเหตุผลเพื่อการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเขา ซึ่งถือได้ว่าเป็นการดำเนินการที่ประสบผลสำเร็จในแง่ของการนำชาวเขาให้อพยพออกจากพื้นที่ป่าได้ แต่กลับไม่บรรลุวัตถุประสงค์ในแง่การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ชาวเขาสามารถพึ่งตนเองได้ในระยะยาว ตลอดจนถึงความมั่นคงในชีวิตและที่อยู่อาศัย เนื่องจากพื้นที่รองรับของการอพยพมีสภาพเป็นป่าเต็งรัง ป่าไผ่ ซึ่งไม่สามารถกักเก็บความชุ่มชื้นได้ แม้จะมีลำห้วยน้ำฝนไหลผ่านแต่ก็มักจะแห้งขอดในช่วงฤดูอื่นๆ และ

³⁷⁷ กฤตยา อาชวนิจกุล, ประชากรและสังคม 2554 : การจัดระบบคนไร้รัฐในบริบทประเทศไทย, หน้า 112-113.

³⁷⁸ สุภินันท์ชัย แซ่ลี, 2 ขวบปีแห่งกระบวนการเรียนรู้กับการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตชนพื้นถิ่นสูง, ประมวลสรุปและสังเคราะห์ประสบการณ์การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของผู้พลัดถิ่นภายในประเทศ (มิถุนายน 2547-เมษายน 2550) เอกสารเผยแพร่เล่มที่ 1 ในชุดบทเรียนการทำงานด้านสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ กสม.

สภาพพื้นดินยังมีลักษณะดินลูกรังซึ่งไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก ซึ่งภายหลังจากที่ชาวเขาได้อพยพลงมาในพื้นที่รองรับแล้ว ทางอำเภอได้ดำเนินการจัดการเรื่องสาธารณูปโภคและบริการอื่นๆ อย่างไม่เพียงพอ หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องไม่มีการเตรียมพื้นที่รองรับอย่างเหมาะสม มุ่งแก้ไขปัญห เฉพาะในส่วนที่เป็นนโยบายของรัฐ โดยไม่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทำให้ผู้เป็นผู้พลัดถิ่นต้องปรับตัวและเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตตามสภาพแวดล้อมใหม่ อีกทั้งพื้นที่รองรับยังขาดแคลน สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต เช่น น้ำสำหรับการอุปโภคบริโภค การจัดสรรไม่เป็นไปตามวิถีความเป็นอยู่ดั้งเดิม ขาดการจัดการพื้นที่อย่างชัดเจน ที่ดินไม่มีคุณภาพและขาดความอุดมสมบูรณ์ และไม่มีกรออกเอกสารสิทธิในที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน สะท้อนให้เห็นถึงการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ไม่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเดือดร้อนเสียหายที่จะส่งผลกระทบต่อชาวบ้าน

4.3.4 การประกอบอาชีพและการได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน

คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในฐานะที่มีบุคคลหนึ่งในสังคม เมื่อเข้าสู่วัยแรงงานก็ย่อมถือว่าเป็นช่วงเวลาที่ต้องประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงตนเองหรือครอบครัว เพื่อความอยู่รอด หรือเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การประกอบอาชีพจึงเป็นแหล่งที่มาของรายได้ในการเลี้ยงตนเองและครอบครัว โดยคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่ขึ้นทะเบียนแรงงานแล้วนั้น ย่อมมีสิทธิทำงานตามกฎหมายไทยแต่จะถูกจำกัดให้ทำงานได้เฉพาะบางอาชีพเท่านั้น ดังปรากฏการรับรองสิทธิในมาตรา 13³⁷⁹ แห่งพระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 ซึ่งระบุถึงเรื่องการจ้างงานคนที่ไม่ใช่สัญชาติไทยว่าเป็นบุคคลต่อไปนี้³⁸⁰

³⁷⁹ มาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 บัญญัติว่า

“คนต่างด้าวซึ่งไม่อาจขอรับใบอนุญาตตามมาตรา 9 เพราะเหตุดังต่อไปนี้ อาจขอรับใบอนุญาตได้นายทะเบียนเพื่อทำงานตามประเภทที่คณะรัฐมนตรีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการ โดยคำนึงถึงความมั่นคงของชาติและผลกระทบต่อสังคม

(1) ถูกเนรเทศตามกฎหมายว่าด้วยการเนรเทศและได้รับการผ่อนผันให้ไปประกอบอาชีพ ณ ที่แห่งใดแทนการเนรเทศหรืออยู่ในระหว่างรอการเนรเทศ

(2) เข้ามาหรืออยู่ในราชอาณาจักรโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองแต่ได้รับอนุญาตให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวเพื่อรอการส่งกลับออกไปนอกราชอาณาจักรตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง

(3) ถูกถอนสัญชาติตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 337 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 หรือตามกฎหมายอื่น

(4) เกิดในราชอาณาจักรแต่ไม่ได้รับสัญชาติไทยตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 337 ลงวันที่ 13 ธันวาคม

2515

(5) เกิดในราชอาณาจักรแต่ไม่ได้รับสัญชาติไทยตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ ประกาศตามวรรคหนึ่ง คณะรัฐมนตรีจะกำหนดเงื่อนไขอย่างใดไว้ด้วยก็ได้

³⁸⁰ กฤตยา อาชวนิจกุล, ประชากรและสังคม 2554 : การจัดระบบคนไร้รัฐในบริบทประเทศไทย, หน้า 115-116.

- (1) คนต่างชาติที่รอกการเนรเทศ
- (2) แรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน 3 ประเทศ ที่ได้ขึ้นทะเบียนรับเลขประจำตัว 13 หลัก ขึ้นต้นเลข “00”
- (3) บุคคลที่ถูกถอนสัญชาติ แต่ไม่ได้รับสัญชาติไทยตามประกาศคณะปฏิวัติหรือกฎหมายอื่น ส่วนใหญ่คือชนกลุ่มน้อยที่มีเลขประจำตัว 13 หลัก ขึ้นต้นเลข “6”
- (4) บุคคลที่เกิดในประเทศไทย แต่ไม่ได้รับสัญชาติไทยตามประกาศคณะปฏิวัติหรือกฎหมายอื่น ส่วนใหญ่คือบุตรของชนกลุ่มน้อย ที่มีเลขประจำตัว 13 หลัก ขึ้นต้นเลข “7”
- (5) บุคคลที่เกิดในประเทศไทย แต่ไม่ได้รับสัญชาติไทย ส่วนใหญ่คือคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ หากขึ้นทะเบียนบุคคลจะได้รับเลขประจำตัว 13 หลักขึ้นต้นเลข “0” ทั้งนี้ โดยบางส่วนในกลุ่มที่ 3 ถึงกลุ่มที่ 5 เข้าข่ายเป็นแรงงานกลุ่มชาติพันธุ์ จึงสามารถทำงานได้ 27 อาชีพ³⁸¹ ส่วนกลุ่มที่ 1 และที่ 2 สามารถทำงานได้เฉพาะงานกรรมกรใช้แรงงานและงานคนรับใช้ในบ้านเท่านั้น โดยทุกกลุ่มต้องขออนุญาตทำงานกับสำนักงานจัดหางานจังหวัดที่สถานประกอบการตั้งอยู่

นอกจากนี้ ยังมีบางบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 ที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ กล่าวคือ

มาตรา 6 บัญญัติว่า

“คนต่างด้าวต่อไปนี้ ห้ามประกอบธุรกิจในราชอาณาจักร

- (1) คนต่างด้าวที่ถูกเนรเทศหรือรอกการเนรเทศตามกฎหมาย
- (2) คนต่างด้าวที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมาย ว่าด้วยคนเข้าเมืองหรือกฎหมายอื่น”

³⁸¹ 27 อาชีพงานที่อนุญาตให้คนต่างด้าวทำได้แก่ (1) งานช่างซ่อมจักรยาน (2) งานช่างประกอบและซ่อมเบาะรถ (3) งานช่างประกอบและซ่อมตัวถังรถ (4) งานช่างประกอบและซ่อมท่อไอเสียรถ (5) งานช่างบัดกรีโลหะแผ่นด้วยมือ (6) งานช่างไม้ เครื่องเรือน (7) งานช่างไม้ก่อสร้างอาคาร (8) งานเลื่อยไม้ในโรงงานแปรรูปไม้ (9) งานช่างปูน (10) งานช่างทาสี (11) งานช่างประกอบและซ่อมประตูหน้าต่าง (12) งานช่างติดตั้งมุ้งลวด (13) งานช่างซ่อมสี (14) งานช่างตัดเสื้อผ้า ยกเว้นการตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี (15) งานซักรีดเสื้อผ้า (16) งานทำสวนผักและผลไม้ (17) งานเลี้ยงสัตว์ ยกเว้นงานเลี้ยงไหม (18) งานขายปลีกสินค้าที่มีใช้เวชภัณฑ์ เคมีภัณฑ์ เครื่องรับวิทยุ เครื่องรับโทรทัศน์ กล้องถ่ายภาพนิ่ง กล้องถ่ายภาพยนตร์ อาวุธปืนหรือวัตถุระเบิด และอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งเครื่องอะไหล่ (19) งานขายอาหารหรือเครื่องดื่ม (20) งานผลิตอาหารหรือเครื่องดื่ม (21) งานช่างประกอบและซ่อมรองเท้า (22) งานช่างซ่อมนาฬิกา ปากกา และแว่นตา (23) งานช่างลับมีด (24) งานช่างทำกรอบรูป (25) งานช่างเครื่องทอง เครื่องเงิน หรือเครื่องโลหะมีค่าอื่นๆ (26) งานช่างทอผ้าไหมพรม และทอผ้าด้วยมือ ยกเว้นงานทอผ้าไหม และงานทำผลิตภัณฑ์ และ (27) งานกรรมกร

มาตรา 7³⁸² กำหนดให้คนต่างด้าวที่เกิดในประเทศไทยแต่ไม่ได้รับสัญชาติไทยตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ หากจะประกอบธุรกิจต้องขอรับใบอนุญาตจากอธิบดี ซึ่งหากฝ่าฝืนมาตรา 34³⁸³ กำหนดให้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงหนึ่งล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

นอกจากนี้ มาตรา 14³⁸⁴ ยังกำหนดไว้ว่า ทูนขั้นต่ำที่จะใช้เริ่มต้นในการประกอบธุรกิจในประเทศไทยได้ต้องมีทุนจำนวนไม่น้อยกว่า 3 ล้านบาท และธุรกิจที่จะประกอบได้ต้องไม่เป็นธุรกิจต้องห้ามตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัติไม่ว่าจะเป็นบัญชี 1 บัญชี 2 หรือบัญชี 3 เช่น การทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น อันเป็นบทบัญญัติที่กำหนดเงื่อนไขเรื่องเงินทุนในการเริ่มต้นประกอบธุรกิจของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ซึ่งล้วนแต่เป็นข้อกำหนดที่ขัดแย้งต่อวิธีการ

³⁸² มาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 บัญญัติว่า

“คนต่างด้าวต่อไปนี้ จะประกอบธุรกิจได้เมื่อได้รับใบอนุญาตจากอธิบดี และจะประกอบธุรกิจได้เฉพาะประเภทธุรกิจและในท้องที่ที่รัฐมนตรีประกาศ กำหนดโดยการอนุมัติของคณะกรรมการโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ในประกาศดังกล่าวรัฐมนตรีจะกำหนดเงื่อนไขอย่างไรก็ได้ตามที่เห็นสมควร

- (1) คนต่างด้าวที่เกิดในราชอาณาจักร แต่ไม่ได้รับสัญชาติไทยตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติหรือตามกฎหมายอื่น
- (2) คนต่างด้าวโดยผลของการถูกถอนสัญชาติตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติหรือตามกฎหมายอื่น

การขอรับใบอนุญาต การออกใบอนุญาต และระยะเวลาการอนุญาต ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ในกรณีที่อธิบดีไม่อนุญาตให้คนต่างด้าวตามวรรคหนึ่งประกอบธุรกิจ คนต่างด้าวนั้นมี สิทธิอุทธรณ์ต่อรัฐมนตรีได้ และให้นำความในมาตรา 20 วรรคหนึ่ง และวรรคสาม มาใช้บังคับโดยอนุโลม”

³⁸³ มาตรา 34 แห่งพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 บัญญัติว่า

“คนต่างด้าวซึ่งได้รับใบอนุญาตหรือหนังสือรับรองผู้ใดถูกสั่งพักใช้หรือถูกเพิกถอนใบอนุญาต หรือถูกสั่งระงับการประกอบธุรกิจตามหนังสือรับรองและหมดสิทธิอุทธรณ์ หรือรัฐมนตรีมีคำวินิจฉัยเป็นที่สุดท้ายให้พักใช้หรือเพิกถอนใบอนุญาตหรือให้ระงับการประกอบธุรกิจแล้ว แต่คนต่างด้าวนั้นยังคงประกอบธุรกิจนั้นต่อไป ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงหนึ่งล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และปรับอีกวันละหนึ่งหมื่นบาทตลอดเวลาที่ยังฝ่าฝืนอยู่”

³⁸⁴ มาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 บัญญัติว่า

“ทุนขั้นต่ำที่คนต่างด้าวใช้ในการเริ่มต้นประกอบธุรกิจในประเทศไทย ต้องมีจำนวนไม่น้อยกว่าที่กำหนดในกฎกระทรวงแต่ต้องไม่น้อยกว่าสองล้านบาท

ในกรณีการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าวในวรรคแรกเป็นธุรกิจที่ต้องได้รับอนุญาตบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้ ทุนขั้นต่ำที่คนต่างด้าวใช้ในการเริ่มต้นประกอบธุรกิจในประเทศไทย ต้องมีจำนวนไม่น้อยกว่าสามล้านบาท

กฎกระทรวงที่ออกตามบทบัญญัติมาตรานี้ อาจกำหนดระยะเวลาทุนขั้นต่ำที่ต้องนำหรือส่งเข้ามาในประเทศไทยไว้ด้วยก็ได้

ความในมาตรานี้ไม่ใช้บังคับกับกรณีที่คนต่างด้าวนำเงินหรือทรัพย์สินอันเกิดจากรายได้ที่ได้มาจากการประกอบธุรกิจเดิมที่เริ่มดำเนินการมาก่อนแล้วในประเทศไทยไปเริ่มประกอบธุรกิจรายอื่น หรือนำไปลงทุนหรือลงทุนในกิจการหรือในนิติบุคคลอื่น”

ดำรงชีวิตของบุคคลดังกล่าวทั้งสิ้น จึงกล่าวได้ว่า กฎหมายว่าด้วยการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าวไม่เปิดโอกาสให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐซึ่งส่วนใหญ่มีฐานะยากจนให้สามารถประกอบอาชีพหรือประกอบธุรกิจส่วนตัวได้

เห็นได้ว่า กฎหมายว่าด้วยการทำงานของคนต่างด้าวดังกล่าวนี้ ไม่เอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่จบการศึกษาในระดับสูง คือ ไม่สามารถทำงานตามวุฒิการศึกษาที่จบมาได้ ไม่ว่าจะเป็นวิศวกร ครูอาจารย์ แพทย์ สถาปนิก นักวิจัย นักแปล นักคอมพิวเตอร์ เจ้าของกิจการ เป็นต้น โดยหลักการแล้ว คนทำงานในประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นคนไทย คนไร้สัญชาติ คนไร้รัฐ หรือแรงงานข้ามชาติ ย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน พ.ศ. 2541 อย่างเท่าเทียมกัน กฎหมายนี้ประกันค่าแรงงานขั้นต่ำ จำนวนชั่วโมงการทำงานต่อวัน ความปลอดภัยในการทำงาน และมีระเบียบที่คุ้มครองการใช้แรงงานเด็กและผู้หญิง และมีระบบผู้ตรวจแรงงานให้มีการจ้างงานที่เป็นไปตามกฎหมาย อย่างไรก็ตาม คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐก็มักจะได้รับค่าแรงต่ำกว่าค่าแรงมาตรฐานและต้องทำงานยาวนานมากกว่า 8 ชั่วโมงต่อวัน และมีเงื่อนไขการจ้างงานที่อาจถูกนายจ้างหักค่าแรงได้หากทำงานผิดพลาด อีกทั้งนายจ้างอาจยึดบัตรอนุญาตทำงานไว้ด้วย นอกจากนี้ ตามกฎหมายแรงงาน แรงงานที่ไม่มีสัญชาติไทยจะไม่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งสหภาพแรงงานของตนเอง แม้จะสามารถเข้าร่วมสหภาพแรงงานไทยได้ แต่ก็ไม่สามารถเป็นกรรมการสหภาพได้ ดังนั้น หากแรงงานที่เป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐถูกแสวงหาประโยชน์โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือถูกระงับการละเมิด ก็จะไม่มีโอกาสของตนเองในการเรียกร้องเพื่อปกป้องสิทธิที่ควรได้ หรือในกรณีที่แรงงานคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐถูกใช้งานเยี่ยงทาส ประสบอุบัติเหตุ หรือถูกล่วงละเมิดทางเพศ ก็ยากที่จะร้องเรียนผ่านกลไกของรัฐคือ กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน ซึ่งสิ่งที่แรงงานคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต้องประสบก็คือ อดทนต่อสภาพการจ้างงานที่ถูกล่ามโซ่เอาเปรียบ กดขี่ ข่มเหง หรือในกรณีที่แรงงานประสบอุบัติเหตุจนพิการหรือถึงแก่ชีวิต ก็ไม่สามารถเข้าถึงกองทุนทดแทนคนทำงานได้ การปล่อยให้แรงงานที่เป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต้องประสบปัญหาเหล่านี้ย่อมเป็นการละเมิดต่อพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกโดยเฉพาะในเรื่องการเลือกปฏิบัติต่อแรงงานต่างด้าว

ซึ่งสามารถสรุปการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในบริบทของการเข้าถึงการประกอบอาชีพและการได้รับการคุ้มครองแรงงาน ดังนี้

- (1) การถูกปฏิเสธไม่รับเข้าทำงานอันเนื่องมาจากการไม่มีสัญชาติไทย หรือไม่มีสถานะบุคคลที่ชัดเจน หรือไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน
- (2) การไม่สามารถประกอบอาชีพที่ตรงกับสาขาวิชาที่ได้ศึกษามา ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการที่กฎหมายได้กำหนดอาชีพเฉพาะให้กับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเอาไว้ ซึ่ง

ส่วนใหญ่จะเป็นงานบริการ³⁸⁵ ในขณะที่คนไร้สัญชาติหรือคนไร้รัฐที่ศึกษามาในสาขาวิชาที่ไม่ตรงกับที่กฎหมายกำหนด ส่งผลให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐบางส่วนไม่สามารถหางานหรือประกอบอาชีพที่ตรงกับสาขาวิชาที่ตนเองศึกษามาได้

(3) การเข้าไม่ถึงสิทธิในการได้มาซึ่งทรัพยากรในการประกอบอาชีพ เช่น หากเป็นบุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทยก็ไม่สามารถจะถือครองหรือครอบครองที่ดินทำกินได้ รวมทั้งไม่สามารถยื่นขอที่ดินทำกินจากทางราชการได้ เป็นต้น

(4) การถูกล่อลวงให้เข้าสู่การประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมายและเป็นภัยทั้งต่อตนเองและสังคม ประกอบกับเงื่อนไขและโอกาสทางสังคมที่ปิดกั้นความมั่นคงและความก้าวหน้าในชีวิตของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ

(5) การไม่สามารถหางานทำในพื้นที่ที่ตนเองอยู่อาศัยได้ เนื่องจากในพื้นที่ไม่มีงานให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐทำ ส่งผลให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต้องออกมาหางานทำนอกพื้นที่ ซึ่งปัญหาที่ตามมาก็คือ ความเสี่ยงที่จะถูกจับกุมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ

(6) การไม่ทราบถึงสิทธิของตนเอง ซึ่งอาจจะส่งผลให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐถูกนายจ้างละเมิดและเอาเปรียบได้โดยง่าย ทั้งๆ ที่สิทธิบางอย่างมิได้ขึ้นอยู่กับการมีสัญชาติไทย เช่น เมื่อประสบอันตรายหรืออุบัติเหตุอันเนื่องมาจากการทำงาน เป็นกรณีที่นายจ้างจะต้องให้การดูแลรักษา หากนายจ้างไม่ดูแลเอาใจใส่หรือไม่ให้การรักษาพยาบาล ย่อมถือว่านายจ้างมีความผิด หรือการถูกโกงค่าจ้างหรือถูกเอาเปรียบด้านสวัสดิการต่างๆ ลูกจ้างก็สามารถที่จะฟ้องร้องเพื่อดำเนินคดีต่อนายจ้างได้แม้ลูกจ้างคนนั้นจะไม่มีสัญชาติไทยก็ตาม

(7) การไม่สามารถทำธุรกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำงานได้ รวมทั้งการกระทำที่เกี่ยวข้องกับการทำงานเป็นไปด้วยความยากลำบาก

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นจะเห็นได้ว่า คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐมักประสบปัญหาในการเข้าถึงสิทธิในการประกอบอาชีพและประกอบธุรกิจมากมาย นอกจากนี้ สภาพของการต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐยังทำให้ถูกเอาเปรียบและถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม ซึ่งนำไปสู่ปัญหาสังคมอื่นๆ ตามมา โดยสาเหตุของปัญหานั้นมีมากมายหลายมิติ ดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

³⁸⁵ รวบรวมจากการจัดประชุมสนทนากลุ่ม “โครงการศึกษาสภาพอนาคตการพัฒนาและการพิทักษ์คุ้มครองสิทธิผู้ด้อยโอกาส” พื้นที่อำเภอแม่สะเรียง และอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน, 6-8 สิงหาคม 2550 พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่, 4 ตุลาคม 2550 และ www.tobethai.org

กรณีศึกษา : คดีพิพาทของแรงงานต่างด้าวกับห้างหุ้นส่วนจำกัด นัทนิ

ตติง³⁸⁶

ข้อเท็จจริงในคดีปรากฏว่า ห้างหุ้นส่วนจำกัด นัทนิตติง เป็นสถานประกอบการประเภทโรงงานทอ ตัดเย็บเสื้อผ้าไหมพรมสำหรับกันหนาว ซึ่งตั้งอยู่ที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก โดยมีลูกจ้างเป็นแรงงานข้ามชาติจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ประมาณ 200 คน ซึ่งแรงงานดังกล่าวจะถูกนายจ้างให้ทำงานในแต่ละวันเฉลี่ยไม่น้อยกว่า 11 - 13 ชั่วโมง ตั้งแต่เวลา 8.00 - 23.00 นาฬิกา โดยแรงงานดังกล่าวจะถูกบังคับให้ทำงานทุกวันโดยไม่มีวันหยุดสุดสัปดาห์และไม่ได้กำหนดวันหยุดตามประเพณีให้ครบตามจำนวนที่กฎหมายบัญญัติ ทั้งนี้ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 กำหนดให้ลูกจ้างทำงานปกติวันละไม่เกิน 8 ชั่วโมง หากต้องการให้ลูกจ้างทำงานล่วงเวลาต้องได้รับการยินยอมจากลูกจ้างเป็นคราวๆ ไป อีกทั้งต้องกำหนดให้ลูกจ้างมีวันหยุดสุดสัปดาห์ไม่น้อยกว่าสัปดาห์ละ 1 วัน นอกจากนี้ ห้างหุ้นส่วนจำกัด นัทนิตติง ยังจ่ายค่าจ้างโดยเฉลี่ยเพียงวันละ 77 บาทต่อคน โดยไม่จ่ายค่าล่วงเวลาทั้งในวันทำงานปกติและในวันหยุด ทั้งๆ ที่ตามประกาศกระทรวงแรงงานในท้องที่อำเภอแม่สอดในขณะนั้น ประกาศให้มีอัตราค่าจ้างขั้นต่ำวันละ 133 บาท ค่าทำงานในวันหยุดวันละ 266 บาท ค่าล่วงเวลาชั่วโมงละ 25 บาท และค่าล่วงเวลาในวันหยุดชั่วโมงละ 50 บาท

จากข้อเท็จจริงดังกล่าวข้างต้นจึงเห็นได้ว่า นายจ้าง (ห้างหุ้นส่วนจำกัด นัทนิตติง) ได้โกงเงินค่าจ้างของแรงงานเฉลี่ยวันละ 181 บาทต่อคนในวันทำงานปกติ และวันละ 439 บาทต่อคนสำหรับการบังคับให้ทำงานในวันหยุด อีกทั้งนายจ้างได้ยึดใบอนุญาตทำงานโดยไม่ได้รับความยินยอมจากลูกจ้าง ทำให้ลูกจ้างต้องอยู่ในสภาวะจำยอม ไม่สามารถหาที่พักอาศัยหรือสามารถเดินทางออกนอกบริเวณโรงงานเพื่อกระทำการใดๆ ได้ เนื่องจากเกรงกลัวที่จะถูกจับกุมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐในความผิดฐานไม่มีใบอนุญาตทำงาน และไม่สามารถไปใช้บริการทางสาธารณสุขจากโรงพยาบาลของรัฐได้ ทั้งๆ ที่ได้จ่ายเงินค่าประกันสุขภาพไปแล้ว

จึงเห็นได้ว่า การกระทำของนายจ้างเป็นการทำร้ายคุณภาพชีวิตของแรงงานทั้งในเรื่องการฉ้อโกงเงินค่าจ้างอย่างไร้มนุษยธรรม และคุณภาพชีวิตของแรงงานที่ต้องทำงานอย่างหนักในแต่ละวัน ซึ่งเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างร้ายแรง

กรณีศึกษา : การเข้าถึงการประกอบอาชีพของนายโซปี

นายโซปี ชูบาฮาน เป็นบุตรของนายอูสเซ็นและนางอานัว ซึ่งเป็นชาวโรฮีนจา โดยบิดามารดาของนายโซปีเกิดและอาศัยอยู่ในรัฐอาระกัน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ แต่

³⁸⁶ ระบุ เอกไซติ, หลักนิติธรรม สถานะบุคคลและสิทธิ ความเรียงว่าด้วยคดีสถานะบุคคลและสิทธิ, (กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์), หน้า 109-112.

เนื่องจากบุคคลทั้งสองนับถือศาสนาอิสลาม รัฐบาลของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์จึงไม่ให้สัญชาติและกล่าวหาว่าเป็นกบฏ บิดามารดาของนายโซปีจึงต้องหลบหนีการกวาดล้างและผลักดันให้ออกนอกสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์เข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทยราวปี พ.ศ. 2519 – 2520 และบิดาได้เสียชีวิตก่อนที่นายโซปีจะเกิด หลังจากนั้นมารดาได้คลอดนายโซปีในเขตพื้นที่ชุมชนแออัดเขตพระโขนง โดยมีหมอดำแยคือนางคอดีเยาะห์ ซึ่งเป็นพยานรู้เห็นการเกิดของนายโซปี แต่ก็ไม่ได้ไปแจ้งเกิด เนื่องจากมารดาของนายโซปีรู้ถึงสถานะของตัวเองว่าเป็นคนต่างด้าวที่ลักลอบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ทำให้นายโซปีไม่มีเอกสารหลักฐานแสดงควมมีตัวตนตั้งแต่เกิด และต้องกลายเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ หลังจากที่ยังมารดาได้เสียชีวิต นายโซปีก็ต้องอยู่เพียงลำพังและได้เรียนรู้การทำโรติจากเพื่อนจึงประกอบอาชีพโดยการขายโรตีเพื่อเลี้ยงชีพ อย่างไรก็ตาม นายโซปีถูกจับกุมหลายครั้งในข้อหาลักลอบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายและประกอบอาชีพโดยผิดกฎหมาย กล่าวคือ นายโซปีถูกจับในข้อหา “ขายโรตี” โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจชี้แจงว่า อาชีพขายโรตีเป็นอาชีพต้องห้ามที่ห้ามมิให้คนต่างด้าวยึดถือเป็นอาชีพ ซึ่งหลังจากถูกจับกุมตัว นายโซปีก็จะถูกส่งตัวไปยังสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ผ่านด่านที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก แต่นายโซปีก็หาทางกลับมายังประเทศไทยทุกครั้งด้วยเหตุผลที่ว่า เป็นคนที่เกิดและเติบโต ตลอดจนมีครอบครัวในประเทศไทย อีกทั้งยังสามารถพูดภาษาไทยได้แต่ไม่สามารถพูดภาษาเมียนมาร์ได้ จึงไม่สามารถที่จะไปอยู่อาศัยในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2545 รัฐบาลไทยมีการเปิดให้จดทะเบียนแรงงานต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมายจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และราชอาณาจักรกัมพูชา นายโซปีจึงไปขอใบอนุญาตทำงานประเภทไม่ต้องมีนายจ้าง และสามารถประกอบอาชีพอิสระได้ (พ.2) ซึ่งถือเป็นบัตรแสดงตนใบแรกในชีวิตของนายโซปี³⁸⁷

ปัจจุบัน นายโซปีอยู่กับฉันสามีภรรยาภานางสาววิลาวัลย์ คนสัญชาติไทย และมีบุตรด้วยกัน 1 คน คือ เด็กหญิงเกวลิณท์ ซึ่งเกิดที่โรงพยาบาลวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท ทั้งนี้ปรากฏตามหนังสือรับรองการเกิด (ท.ร.1/1) ที่โรงพยาบาลดังกล่าวออกให้โดยระบุว่า เด็กหญิงเกวลิณท์มีสัญชาติไทย โดยนางสาววิลาวัลย์และเด็กหญิงเกวลิณท์ต่างมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านคนอยู่ถาวร (ท.ร.14) ตามกฎหมายไทย ทำให้มีเพียงแต่นายโซปีเพียงผู้เดียวในครอบครัวที่ยังคงเป็นคนที่มีปัญหาทางสถานะของบุคคล และยังคงเป็นคนไร้สัญชาติที่เสี่ยงจะถูกละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อไป

³⁸⁷ ปิ่นแก้ว อุ่นแก้ว, คนไร้รัฐ ไร้สัญชาติในรัฐไทย, หน้า 160.

กรณีนายโยบ ภักดี³⁸⁸

นายโยบ ภักดี เกิดที่เกาะสินไห ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง จังหวัดระนอง โดยบิดาเป็นคนไทยพลัดถิ่นที่อาศัยอยู่ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และเดินทางเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ส่วนมารดาเป็นชาวเมียนมาร์ ภายหลังจากบิดาได้เสียชีวิตลง มารดาก็ได้ย้ายไปอยู่กับสามีใหม่ และพี่ๆ ของนายโยบได้แยกตัวออกไปสร้างครอบครัวใหม่เช่นกัน ทำให้นายโยบต้องอาศัยเพียงลำพัง และปัจจุบันนายโยบได้รับการสำรวจเพื่อจัดทำทะเบียนสำหรับบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนแบบ 89/1 ที่ทางสำนักทะเบียนอำเภอเมืองระนองสำรวจให้ แม้จะมีชื่ออยู่ในทะเบียนแต่ก็ไม่ถือว่านายโยบเป็นผู้มีสัญชาติไทยแต่อย่างใด ทำให้นายโยบไม่อาจที่จะทำงานหรือประกอบธุรกิจใดๆ ตามที่ตนเองต้องการได้ อันเนื่องมาจากการเป็นบุคคลที่มีปัญหาสถานะทางบุคคล

4.3.5 ความมั่นคงในเรื่องที่ดินทำกิน

สำหรับในกรณีเรื่องการขาดความมั่นคงในเรื่องที่ดินทำกินหรือที่อยู่อาศัยนั้น เนื่องจากคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐคือกลุ่มบุคคลที่มีปัญหาทางด้านสถานะบุคคล และรัฐจะสันนิษฐานว่า บุคคลเหล่านี้คือคนต่างด้าวที่ลักลอบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย จึงไม่มีสิทธิในการครอบครองที่ดิน เพราะกฎหมายที่ดินของไทยรับรองสิทธิในการถือครองของคนต่างด้าวภายใต้เงื่อนไขที่จำกัด ประกอบกับเขตพื้นที่สูงส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่รัฐไม่อนุญาตให้ใช้เป็นที่ทำกินได้ เรื่องที่ดินทำกินจึงเป็นปัญหาหลักของชนกลุ่มน้อย³⁸⁹ ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินในเขตป่าหรือในทะเล ตลอดจนปัญหาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมและพื้นที่สุสานของบรรพบุรุษ ทั้งๆ ในความเป็นจริงแล้ว บุคคลเหล่านี้ได้อาศัยอยู่ติดกับพื้นที่มาตั้งแต่ในอดีต ก่อนที่ประเทศไทยจะเข้าสู่ความเป็นรัฐชาติหรือรัฐสมัยใหม่ แล้วนำหลักเรื่องสัญชาติหรือหลักพรมแดนเพื่อสร้างอาณาเขตของอำนาจอธิปไตยของรัฐเสียอีก ซึ่งในส่วนที่ตั้งเพื่ออยู่อาศัยและทำกินของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่เป็นชาวเขาก็มักจะอยู่กลางป่า ซึ่งปัจจุบันผืนป่าเกือบทั้งหมดกลายเป็นพื้นที่ป่าที่รัฐบาลประกาศให้เป็นเขตป่าสงวนหรือเขตอุทยานแห่งชาติ ทำให้เกิดปัญหาขึ้นระหว่างนโยบายของรัฐกับสิทธิในการครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดินของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ซึ่งหมายความรวมถึงชาวเขาบนพื้นที่สูง ตลอดจนในส่วนของชาวเลที่อาศัยปลูกบ้านเรือนและทำมาหากินอยู่ตามเกาะหรือริมทะเลมาตั้งแต่ยุคอดีต แต่ต่อมารัฐบาลประกาศก็ได้ประกาศให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตป่าสงวนหรืออุทยาน

³⁸⁸ มูลนิธิพัฒนาการคุ้มครองเด็ก (FACE), รายงานผลการวิจัย ภายใต้โครงการวิจัยเพื่อสำรวจสถานการณ์และศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งปัญหาการจดทะเบียนการเกิดและปัญหาสถานะบุคคลตามกฎหมายของประชาชนในพื้นที่ประสภภัยสึนามิ, หน้า 89-93.

³⁸⁹ กฤตยา อาชวนิจกุล, ประชากรและสังคม 2554 : การจัดระบบคนไร้รัฐในบริบทประเทศไทย, หน้า 113.

แห่งชาติเช่นเดียวกัน ทำให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเหล่านี้ซึ่งไม่มีเอกสารรับรองสิทธิตามกฎหมาย ต้องถูกขับไล่ออกจากที่อยู่อาศัยของตัวเองและบรรพบุรุษซึ่งเคยอาศัยอยู่มาก่อนหลายชั่วอายุคน การกระทำในลักษณะดังกล่าวย่อมทำให้บุคคลเหล่านี้ต้องถูกอพยพโยกย้าย อันเป็นการสร้างความยากลำบากแก่ชีวิตที่จะต้องดิ้นรนหาที่อยู่อาศัยแห่งใหม่ และอาจจะถูกตราหน้าว่าเป็นผู้บุกรุกในพื้นที่ของบุคคลอื่นๆ หรือในเขตป่าสงวนของรัฐจากบุคคลหรือสังครรอบข้างได้ ย่อมเป็นการถูกลดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ถูกหยามต่อเกียรติศักดิ์ของตนเองและชาติพันธุ์ อันเป็นการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวของบุคคลเหล่านี้โดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

4.3.6 สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเป็นกลุ่มบุคคลที่ต้องเผชิญกับการเอารัดเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหง และสุ่มเสี่ยงที่จะถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะเกิดจากการทำงานหรือดำเนินชีวิตประจำวัน และหากมีการกระทำละเมิดดังกล่าว แล้วคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมก็ย่อมจะช่วยเยียวยาความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นได้ โดยสิทธิในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมนั้น ได้รับการบัญญัติไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 ข้อ 14 และข้อ 26 และอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ ค.ศ. 1964 ข้อ 5 ก ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิก

ซึ่งสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมนั้น ถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญ และเมื่อพิจารณาถึงคนไร้รัฐซึ่งไม่มีสิทธิอาศัยอยู่ในประเทศไทย ยิ่งเป็นเรื่องยากที่จะมีสิทธิเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมไม่ว่าจะเป็นในทางคดีอาญาหรือการใช้สิทธิเรียกร้องทางแพ่ง กล่าวคือ การเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมจะเกี่ยวพันกับสิทธิอาศัยในประเทศไทยโดยตรง แม้ว่าตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและความอาญา จะไม่กำหนดหรือห้ามคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเป็นโจทก์ในคดีเพื่อเรียกร้องความยุติธรรมจากรัฐ แต่ข้อเท็จจริงกลับปรากฏว่า คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐมักจะปฏิเสธที่จะเข้าสู่กระบวนการเรียกร้องความยุติธรรมตามกฎหมาย เนื่องจากเกรงว่า การใช้สิทธิเรียกร้องความยุติธรรมนั้นจะส่งผลร้ายต่อตนเอง เพราะอาจจะถูกจับกุมดำเนินคดีในฐานะที่เป็นคนต่างด้าวลักลอบหนีเข้าเมืองและอาจถูกผลักดันออกนอกประเทศ ซึ่งในความเป็นจริงก็เป็นเช่นนั้น แม้ผู้ได้รับความเดือดร้อนเสียหายจะเป็นคนไร้สัญชาติหรือคนไร้รัฐก็ตาม เนื่องจากหากเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ดำเนินคดีกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐดังกล่าว เจ้าหน้าที่ของรัฐนั้นๆ ก็จะต้องถูกดำเนินการสอบสวนทางวินัยและตั้งข้อหาในความผิดฐานละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ตามมาตรา 157 แห่งประมวลกฎหมายอาญา จากเหตุผลดังกล่าวย่อมทำให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเสมือนถูกปิดกั้นโดยกฎหมายไม่ให้เข้าสู่กระบวนการเรียกร้องความยุติธรรมได้ และส่งผลต่อความเสี่ยงในการถูกละเมิดจากบุคคลที่มีเจตนาร้ายเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการละเมิดทางแพ่ง เช่น การโกงค่าจ้างแรงงาน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม

ตาม ปัจจุบัน คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐสามารถจะร้องเรียนปัญหาของตนเองผ่านทางคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งจะมีคณะกรรมการด้านสิทธิและสถานะบุคคลของผู้ไร้สัญชาติ ไทยพลัดถิ่น ผู้อพยพและชนพื้นเมือง ซึ่งจะทำหน้าที่ตรวจสอบและรายงานการกระทำหรือการละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ อีกทั้งยังมีองค์กรจากภาคประชาสังคมที่คอยให้ความช่วยเหลือด้านนี้ต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ได้แก่ คณะอนุกรรมการด้านชนชาติ ผู้ไร้สัญชาติ แรงงานข้ามชาติและผู้พลัดถิ่น ของสภานายความ และโครงการบางกอกคลินิกของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น แต่การให้ความช่วยเหลือดังกล่าวก็ทำได้ในวงจำกัดอันเนื่องมาจากต้องพิจารณาจากจำนวนบุคลากรและเงินทุนสนับสนุนด้วย

กรณีศึกษา : เด็กหญิงชิน³⁹⁰

เด็กหญิงชินเป็นคนไร้สัญชาติที่เกิดในประเทศไทย แต่ไม่มีเอกสารรับรองการเกิด โดยบิดามารดาของเด็กหญิงเป็นชาวเมียนมาร์ และได้รับการจัดทำบัตรประจำตัวคนไม่มีสัญชาติแต่ไม่ได้ใส่ชื่อเด็กหญิงชินเป็นผู้ติดตาม หลังจากนั้น เด็กหญิงชินก็ได้พักอาศัยอยู่ที่จังหวัดพังงา เพราะพ่อแม่ขึ้นทะเบียนแรงงานที่จังหวัดพังงา ต่อมาในวันเกิดเหตุ เด็กหญิงชินถูกขายไม่ทราบชื่อใช้ปืนจี้บังคับและกระทำล่วงละเมิดทางเพศ และเมื่อเด็กหญิงชินได้เล่าเรื่องดังกล่าวให้บิดามารดาฟังและปรึกษากับเพื่อนบ้าน บิดามารดาจึงได้นำเด็กหญิงชินไปตรวจร่างกายที่โรงพยาบาล และบิดามารดาได้เข้าแจ้งความต่อพนักงานสอบสวนเพื่อให้จับกุมและดำเนินคดีกับผู้ต้องหาในความผิดฐานข่มขืนและกระทำชำเรา โดยมีเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิผู้หญิงคอยให้ความช่วยเหลือ ซึ่งการให้ความคุ้มครองเด็กหญิงชินเพื่อให้สามารถเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในกรณีถูกล่วงละเมิดทางเพศมีเพียงวิธีการเดียว คือการพิจารณาว่าเด็กหญิงชินเป็นบุคคลซึ่งอยู่ในกระบวนการค้าหญิงและเด็กหรือไม่ โดยพิจารณาความหมายของคำว่า “บุคคล” ตามพระราชบัญญัติมาตรการในการป้องกันการปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก พ.ศ. 2540 หากเป็นบุคคลในสถานการณ์ดังกล่าว พนักงานสอบสวนจะดำเนินการประสานงานกับกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อจัดให้อยู่ในสถานที่อยู่ดูแลที่ปลอดภัยเพื่อให้เด็กหญิงชินสามารถเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้ แต่เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่า เด็กหญิงชินไม่ใช่บุคคลในกระบวนการค้าหญิงและเด็กตามความในมาตรา 5³⁹¹ แห่งพระราชบัญญัติมาตรการในการป้องกันการปราบปราม

³⁹⁰ มูลนิธิพัฒนาการคุ้มครองเด็ก (FACE), รายงานผลการวิจัย ภายใต้โครงการวิจัยเพื่อสำรวจสถานการณ์และศึกษาความเป็นไปได้ในการขจัดปัญหาการจตทะเบียนการเกิดและปัญหาสถานะบุคคลตามกฎหมายของประชาชนในพื้นที่ประสบภัยสึนามิ, หน้า 113-117.

³⁹¹ มาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติมาตรการในการป้องกันการปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก พ.ศ. 2540 บัญญัติว่า

การค้าหญิงและเด็ก พ.ศ. 2540 ดังนั้น แม้ว่าเด็กหญิงจีนจะสามารถแจ้งความเพื่อขอให้ดำเนินคดีต่อผู้กระทำผิดได้ แต่เด็กหญิงจีนก็จะถูกดำเนินคดีในข้อหาคนต่างด้าวที่ลักลอบหนีเข้าเมือง และถูกผลักดันออกนอกประเทศเช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นอุปสรรคอย่างมากในการติดตามและดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิดทั้งทางแพ่งและอาญา

4.3.7 เสรีภาพในการเดินทางและการย้ายถิ่นฐานที่อยู่

แม้เสรีภาพในการเดินทางและการย้ายถิ่นฐานที่อยู่จะเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในการที่จะเคลื่อนไหวได้อย่างมีอิสระเสรี แต่สำหรับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐนั้นก็ยังมีข้อจำกัดด้วยเงื่อนไขของเรื่องความสงบเรียบร้อยหรือความมั่นคงของประเทศชาติ จึงทำให้เสรีภาพในการเดินทางและการย้ายถิ่นที่อยู่จำกัดเฉพาะในบุคคลที่อยู่ในดินแดนของรัฐโดยชอบด้วยกฎหมายหรือเฉพาะคนมีสัญชาติและคนมีรัฐเท่านั้น ส่วนเสรีภาพในการเดินทางและการเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐยังคงถูกจำกัดอย่างมาก ซึ่งไม่สอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 ข้อ 12 วรรคหนึ่ง³⁹² ได้กำหนดไว้ว่า

“บุคคลทุกคนที่อยู่ในดินแดนของรัฐใดโดยชอบด้วยกฎหมาย ย่อมมีสิทธิในเสรีภาพในการโยกย้าย และเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในดินแดนของรัฐนั้น”

ซึ่งเมื่อพิจารณาระบบกฎหมายไทยตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาก็ได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในช่วงกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการตื่นตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการไหลเวียนทางวัฒนธรรมขนาดใหญ่ในมิติต่างๆ ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายของคนต่างด้าวจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ทำให้ประเทศไทยต้องดำเนินการนโยบายด้วยการกำหนดเขตที่อยู่ให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้อยู่อาศัยอย่างเข้มงวด มีการกำหนดเขตพื้นที่ควบคุมเพื่อจำกัดการเดินทาง ซึ่งหมายถึง เขตอำเภอหรือจังหวัดที่อยู่อาศัย หรือที่ทำงาน หรือที่เรียนหนังสือ ทำให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐไม่มีอิสระเสรีในการเดินทางดังเช่นผู้มีสัญชาติไทยหรือคนต่างด้าวที่มีสัญชาติตลอดจนแรงงานต่างชาตินี้ที่เข้าเมืองถูกกฎหมาย และต่อมาได้มีการผ่อนผันอนุญาตให้ออกนอกเขต

“ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับการค้าหญิงหรือเด็ก ชื่อ ชาย จำหน่าย พามาจาก หรือส่งไปยังที่ใด รับ หน่วงเหนี่ยว หรือกักขัง ซึ่งหญิงหรือเด็ก หรือจัดให้หญิงหรือเด็กกระทำการหรือยอมรับกระทำการใด เพื่อสนองความใคร่ของผู้อื่น เพื่อการอนาจาร หรือเพื่อแสวงหาประโยชน์อันมิควรได้ โดยชอบด้วยกฎหมายสำหรับตนเองหรือผู้อื่น ไม่ว่าหญิงหรือเด็กนั้นจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม อันเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา กฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี กฎหมายว่าด้วยสวัสดิภาพเด็กและเยาวชนหรือพระราชบัญญัตินี้ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้”

³⁹² International Covenant on Civil and Political Rights , Article 12 : Everyone lawfully within the territory of a State shall, within that territory, have the right to liberty of movement and freedom to choose his residence.

พื้นที่ที่กำหนดตามความจำเป็นในชีวิตและตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีเงื่อนไขการให้อนุญาตในแต่ละกลุ่มแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มบุคคลเหล่านี้ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ซึ่งกำหนดโดยชนิดของทะเบียนและบัตรประจำตัวชนกลุ่มน้อยประเภทต่างๆ ที่ทางกระทรวงมหาดไทยสำรวจไว้ โดยสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้³⁹³ คือ

1) ทหารจีนคณะชาติและจีนฮ่ออพยพ³⁹⁴ เขตควบคุม คือเขตอำเภอ ซึ่งเป็นภูมิลำเนาตามทะเบียนและบัตร การออกนอกเขตอำเภอต้องขออนุญาตต่อนายอำเภอ และการออกนอกเขตจังหวัดต้องร้องขอต่อผู้ว่าราชการจังหวัด

2) ญวนอพยพ³⁹⁵ เขตควบคุม คือ เขตอำเภอ ซึ่งเป็นภูมิลำเนาตามทะเบียนและบัตร การออกนอกเขตอำเภอต้องขออนุญาตต่อนายอำเภอ และการออกนอกเขตจังหวัดต้องร้องขอต่อผู้ว่าราชการจังหวัด โดยมีระยะเวลาจำกัด ดังนี้

- การขออนุญาตออกนอกเขตอำเภอครั้งละไม่เกิน 15 วัน เป็นอำนาจของนายอำเภอ หากเกินกว่า 15 วัน ต้องขออนุมัติจากผู้ว่าราชการจังหวัด

- การขออนุญาตออกนอกเขตจังหวัดไม่เกิน 7 วัน เป็นอำนาจของนายอำเภอ โดยต้องรายงานต่อผู้ว่าราชการจังหวัด

- การขออนุญาตออกนอกเขตจังหวัดเกิน 7 วัน เป็นอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัด และสามารถออกนอกเขตจังหวัดได้ไม่เกิน 15 วัน หากเกินกว่า 15 วัน เป็นอำนาจของปลัดกระทรวงมหาดไทย

3) ไทยลื้อ³⁹⁶ เขตควบคุม คือ เขตอำเภอซึ่งเป็นภูมิลำเนาตามทะเบียนและบัตร การออกนอกเขตอำเภอต้องขออนุญาตต่อนายอำเภอ และการออกนอกเขตจังหวัดต้องร้องขอต่อผู้ว่าราชการจังหวัด

³⁹³ สภาทนายความ, คณะอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนด้านชนชาติ ผู้ไร้สัญชาติ แรงงานข้ามชาติ และผู้พลัดถิ่น, คลังสมองเพื่อคนไร้สัญชาติ: รวบรวมองค์ความรู้สำหรับการจัดการปัญหาด้านสถานะและสิทธิของบุคคล, หน้า 280-285.

³⁹⁴ ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการทะเบียนและการควบคุมอดีตทหารจีนคณะชาติและจีนฮ่ออพยพ พ.ศ. 2528 ลงวันที่ 21 พฤศจิกายน 2528.

³⁹⁵ ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การกำหนดเขตที่พักอาศัยคนญวนอพยพ.

³⁹⁶ หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0204/ว.83 ลงวันที่ 29 เมษายน 2537 เรื่อง การดำเนินการให้สถานะคนต่างด้าวแก่ไทยลื้อ

4) ผู้อพยพเชื้อสายไทยจากจังหวัดเกาะกง ราชอาณาจักรกัมพูชา³⁹⁷ เขตควบคุม คือเขตอำเภอซึ่งเป็นภูมิลำเนาตามทะเบียนและบัตร การออกนอกเขตอำเภอต้องขออนุญาตต่อนายอำเภอ และการออกนอกเขตจังหวัดต้องร้องขอต่อผู้ว่าราชการจังหวัด

5) ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า³⁹⁸ เขตควบคุม คือ เขตอำเภอซึ่งเป็นภูมิลำเนาตามทะเบียนและบัตร การออกนอกเขตอำเภอต้องขออนุญาตจากผู้ว่าราชการจังหวัด โดยขออนุญาตได้ครั้งละไม่เกิน 10 วัน หากต้องการออกนอกเขตจังหวัด ต้องขออนุญาตจากปลัดกระทรวงมหาดไทย โดยขออนุญาตได้ครั้งละไม่เกิน 10 วัน แต่หากมีใบอนุญาตทำงานแล้ว ขออนุญาตให้ออกนอกพื้นที่ได้ครั้งละไม่เกิน 3 เดือน (ปัจจุบันปลัดกระทรวงมหาดไทยมอบอำนาจเรื่องดังกล่าวให้ผู้ว่าราชการจังหวัด³⁹⁹)

6) จีนฮ่ออิสระ⁴⁰⁰ เขตควบคุม คือ เขตอำเภอซึ่งเป็นภูมิลำเนาตามทะเบียนและบัตร การออกนอกเขตอำเภอต้องขออนุญาตต่อนายอำเภอ โดยนายอำเภอต้องรายงานต่อผู้ว่าราชการจังหวัดให้ทราบความดังกล่าวทุกครั้ง และการออกนอกเขตจังหวัดต้องร้องขอต่อผู้ว่าราชการจังหวัด

7) เนปาลอพยพ⁴⁰¹ เขตควบคุม คือ เขตอำเภอซึ่งเป็นภูมิลำเนาตามทะเบียนและบัตร การออกนอกเขตอำเภอต้องขออนุญาตต่อนายอำเภอ และการออกนอกเขตจังหวัดต้องร้องขอต่อผู้ว่าราชการจังหวัด (ระยะเวลาการอนุญาตให้ได้ครั้งละไม่เกิน 1 ปี)

8) ผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่า⁴⁰² เขตควบคุม คือ เขตอำเภอซึ่งเป็นภูมิลำเนาตามทะเบียนและบัตร การออกนอกเขตอำเภอต้องขออนุญาตต่อนายอำเภอ โดยอำเภอจะต้องแจ้งให้อำเภอปลายทางและผู้ว่าราชการจังหวัดทราบ และการออกนอกเขตจังหวัดต้องร้องขอ

³⁹⁷ หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0202/2034 ลงวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2529 เรื่อง การอนุญาตออกนอกเขตผู้อพยพฯ เกาะกง กัมพูชา

³⁹⁸ ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำทะเบียนและบัตรประจำตัวผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า พ.ศ. 2522 ลงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2522

³⁹⁹ คำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ 192/2545 เรื่อง มอบอำนาจให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเขตควบคุมผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า 9 จังหวัดปฏิบัติราชการแทนปลัดกระทรวงมหาดไทยในการอนุญาตให้ผู้พลัดถิ่นฯ ออกนอกเขตจังหวัดควบคุม

⁴⁰⁰ ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการทะเบียนและการควบคุมจีนฮ่ออิสระ พ.ศ. 2533 ลงวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2533

⁴⁰¹ หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0202/694 ลงวันที่ 9 ตุลาคม 2529 เรื่อง การแก้ไขปัญหาเนปาลอพยพ

⁴⁰² ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การควบคุมผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่าที่เข้ามาในประเทศไทย หลังวันที่ 9 มีนาคม 2519

ต่อผู้ว่าราชการจังหวัด โดยผู้ว่าราชการจังหวัดต้องแจ้งให้ผู้ว่าราชการจังหวัดปลายทางและ
กระทรวงมหาดไทยทราบ และเหตุแห่งการออกนอกพื้นที่ต้องเป็นไปเพื่อการรักษาพยาบาลเท่านั้น

9) ชาวเขา บุคคลบนพื้นที่สูง⁴⁰³ (อนุโลมให้ใช้กับบัตรสำรวจชุมชนบนพื้นที่
สูง) เขตควบคุม คือ เขตอำเภอซึ่งเป็นภูมิลำเนาตามทะเบียนและบัตร การออกนอกเขตอำเภอต้องขอ
อนุญาตต่อนายอำเภอ และการออกนอกเขตจังหวัดต้องร้องขอต่อผู้ว่าราชการจังหวัด โดยมีระยะเวลา
จำกัด ดังนี้

- การขออนุญาตออกนอกเขตอำเภอครั้งละไม่เกิน 7 วัน เป็นอำนาจของ
นายอำเภอ หากเกินกว่า 15 วันต้องขออนุมัติผู้ว่าราชการจังหวัด

- การขออนุญาตออกนอกเขตจังหวัดไม่เกิน 10 วัน เป็นอำนาจ
นายอำเภอโดยต้องรายงานต่อผู้ว่าราชการจังหวัด

- การขออนุญาตออกนอกเขตจังหวัดเกินกว่า 10 วัน เป็นอำนาจของ
ผู้ว่าราชการจังหวัดและอนุญาตให้ได้ไม่เกิน 15 วัน

- กรณีจำเป็นหรือมีเหตุผลพิเศษ ให้ถือว่าเป็นอำนาจดุลพินิจของ
นายอำเภอและผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นรายๆ ไป (ปัจจุบันผู้ว่าราชการจังหวัดได้มอบอำนาจนี้ให้
นายอำเภอกระทำการแทน)

10. การขออนุญาตเพื่อเข้ารับการศึกษาในสถานศึกษาของนักเรียน
นักศึกษา⁴⁰⁴ ซึ่งเป็นบุคคลไม่มีสัญชาติไทย มีแนวทางปฏิบัติของกรมการปกครอง⁴⁰⁵ โดยให้ถือปฏิบัติ
ร่วมกันของบุคคลที่มีแบบพิมพ์ประวัติดี และบัตรประจำตัวไม่ว่าประเภไต (ยกเว้นแรงงานต่างด้าว)
โดยหากมีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานครให้ยื่นที่สำนักกิจการความมั่นคงภายใน กระทรวงมหาดไทย
แต่หากอยู่ในเขตจังหวัดอื่นให้ยื่น ณ ที่ทำการปกครองอำเภอที่ตนเองมีภูมิลำเนา โดยมีหลักเกณฑ์
ดังนี้

- ออกนอกเขตกรุงเทพมหานคร เป็นอำนาจของอธิบดีกรมการปกครอง

- ออกนอกเขตอำเภอ เป็นอำนาจของนายอำเภอ

⁴⁰³ หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0709/ว. 301 ลงวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2535 เรื่อง การดำเนินงานเกี่ยวกับการ
อนุญาตให้ชาวเขาเดินทางออกนอกเขตจังหวัดเป็นการชั่วคราว และที่ มท 0310.1/ว.3408 ลงวันที่ 21 พฤศจิกายน 2543 เรื่อง
การดำเนินการเกี่ยวกับการอนุญาตให้ชาวเขาและบุคคลบนพื้นที่สูงเดินทางออกนอกเขตจังหวัดเป็นการชั่วคราว

⁴⁰⁴ หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0308.4/ว.795 ลงวันที่ 7 มีนาคม 2550 เรื่อง การดำเนินการตามมติ
คณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2548 เกี่ยวกับการอนุญาตให้นักเรียนนักศึกษาที่เป็นบุคคลไม่มีสัญชาติไทย เดินทางออก
นอกเขตควบคุมเป็นการชั่วคราว เพื่อรับการศึกษาในสถานศึกษา

⁴⁰⁵ แนวทางปฏิบัติในการอนุญาตออกนอกเขตควบคุมชั่วคราว เพื่อเข้ารับการศึกษาในสถานศึกษาของนักเรียน
นักศึกษา ซึ่งเป็นบุคคลไม่มีสัญชาติไทย

- ออกนอกเขตจังหวัด เป็นอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัด

ซึ่งมีระยะเวลาของการอนุญาตที่แตกต่างกันไปตามหลักสูตรการศึกษา เช่น ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงปีที่ 6 เป็นระยะเวลา 6 ปี หรือระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงปีที่ 3 เป็นระยะเวลา 3 ปี เป็นต้น โดยในทุกกรณี เมื่อบุคคลที่ได้รับอนุญาตได้เดินทางไปยังเขตพื้นที่ปลายทางที่ขออนุญาต จะต้องไปรายงานตัว ณ ที่ว่าการอำเภอของพื้นที่ดังกล่าว หรือสถานีตำรวจภูธรแล้วแต่กลุ่มแล้วแต่กรณีแตกต่างกันไป หากมีการฝ่าฝืนโดยออกนอกเขตพื้นที่ควบคุมโดยไม่ได้รับอนุญาต เมื่อถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมจะถูกดำเนินคดีใน 2 ลักษณะแล้วแต่ดุลพินิจของพนักงานสอบสวน คือ มีความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 368⁴⁰⁶ หรือในความผิดฐานเป็นคนต่างด้าวออกนอกเขตควบคุมโดยไม่ได้รับอนุญาตตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 มาตรา 72⁴⁰⁷

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะหลักเกณฑ์ปฏิบัติจะแตกต่างกันเช่นไร แต่ในปัจจุบันระเบียบกฎเกณฑ์ในการขออนุญาตออกนอกเขตที่ใช้กับผู้มีปัญหาทางสถานะของบุคคลที่ได้รับการสำรวจและจัดทำทะเบียนแล้ว ยังไม่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในความเป็นจริงที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลต่างพื้นที่ การเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนต่างพื้นที่ การไปทำงานหรือประกอบอาชีพต่างพื้นที่ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวล้วนไม่อาจถูกจำกัดขอบเขตของการเดินทางอย่างจำกัดเช่นเดิมได้ ดังนั้นระเบียบกฎเกณฑ์ที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบันจึงมีความล้าหลัง ไม่เหมาะสมและสอดคล้องกับสังคมที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงการจำกัดระยะเวลาในการออกนอกเขตที่ปฏิบัติได้ยาก อีกทั้ง ในทางปฏิบัติแล้วจะมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุญาตดังกล่าวหลายหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นกระทรวงมหาดไทย กระทรวงแรงงาน กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งแต่ละหน่วยงานก็มีดุลพินิจที่จะตีความในการอนุญาตหรืออนุมัติ ซึ่งกลายเป็นช่องทางให้เจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถที่จะแสวงหาประโยชน์เรียกครองเงินจากคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้⁴⁰⁸ โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีความจำเป็นต้องเดินทางจริงๆ ปัญหา

⁴⁰⁶ มาตรา 368 แห่งประมวลกฎหมายอาญา บัญญัติว่า

“ผู้ใดทราบคำสั่งของเจ้าพนักงานซึ่งสั่งการตามอำนาจที่มีกฎหมายให้ไว้ ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งนั้นโดยไม่มีเหตุหรือข้อแก้ตัวอันสมควร ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 10 วัน หรือปรับไม่เกิน 500 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ หรือฐานความผิด”

⁴⁰⁷ มาตรา 72 แห่งพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 บัญญัติว่า

“คนต่างด้าวผู้ใดหลบหนีไปจากพาหนะหรือหลบหนีไปในระหว่างส่งตัวไปยังสถานที่ใดๆ ที่พนักงานเจ้าหน้าที่ได้สั่งให้เจ้าของพาหนะหรือผู้ควบคุมพาหนะควบคุมตัวไว้ หรือให้ส่งตัวไปตามมาตรา 29 หรือหลบหนีไปในระหว่างที่ถูกกักตัวหรือควบคุมตามอำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 2 ปี หรือปรับไม่เกิน 20,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

⁴⁰⁸ กฤตยา อาชวนิจกุล, ประชากรและสังคม 2554 : การจัดระบบคนไร้รัฐในบริบทประเทศไทย, หน้า 118.

เหล่านี้ทำให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเลือกที่จะหลบหนีออกไปนอกเขตพื้นที่โดยไม่ขออนุญาตจากหน่วยงานของรัฐ นอกจากนี้ ความยุ่งยากซับซ้อนของแนวปฏิบัติซึ่งมีหลายฉบับยังทำให้เจ้าหน้าที่มีความสับสนในการปฏิบัติงานอีกด้วย

นอกจากนั้น ตามมติคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 1 สิงหาคม 2540 ที่ระบุกลุ่มบุคคลที่สามารถถูกจำกัดสิทธิในการศึกษาได้ โดยมีได้กำหนดรายละเอียดว่าจะจำกัดอย่างไร เป็นการจำกัดสิทธิที่ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงต่อสิทธิในการศึกษาของคนไร้สัญชาติอย่างมาก เนื่องจากการเปิดโอกาสให้รัฐสามารถออกแบบนโยบายใดๆ เพื่อใช้จำกัดสิทธิคนไร้สัญชาติกลุ่มดังกล่าวซึ่งได้แก่เด็กที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรและเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย

ในปัจจุบัน ได้มีมติคณะรัฐมนตรีที่อนุมัติให้กลุ่มบุคคลที่ถูกจำกัดพื้นที่เหล่านี้มีสถานะเป็นบุคคลต่างด้าวที่เข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย และมีสิทธิอาศัยถาวรในประเทศไทย และให้บุตรของบุคคลเหล่านี้ที่เกิดในประเทศไทยได้รับสัญชาติไทย ดังนั้น จึงต้องมีการจัดให้ใบสำคัญถิ่นที่อยู่และใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว ซึ่งมีผลทำให้บุคคลเหล่านี้มีสิทธิที่อาศัยอยู่ถาวรโดยไม่ถูกจำกัดพื้นที่อยู่อาศัย และมีสิทธิในการเดินทางทั่วราชอาณาจักรไทย แต่ด้วยกระบวนการจัดทำเอกสารมีความล่าช้าทำให้ไม่มีการออกใบสำคัญประจำตัว ทำให้บุคคลเหล่านี้จึงยังมีสถานะเป็น คนต่างด้าวที่ลักลอบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย แต่ได้รับการผ่อนผันให้ได้รับการอาศัยชั่วคราวในประเทศไทยอยู่ต่อไป

จะเห็นได้ว่าการจำกัดพื้นที่ในการศึกษาตลอดจนการกำหนดเขตควบคุมในการเดินทางที่เข้มงวดจนเกินไปเหล่านี้ ล้วนสะท้อนให้เห็นว่า การต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐนั้น ทำให้เกิดการช่องทางที่จะถูกเอารัดเอาเปรียบและถูกหลอกลวงจากผู้ไม่ประสงค์ดี การไร้ซึ่งอิสระเสรีในการเคลื่อนไหวภายใต้ความต้องการทางธรรมชาติเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพและการดำรงชีวิตที่ดีของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐจึงถูกจำกัด อันจะส่งผลให้เกิดการละเมิดต่อสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในด้านต่างๆต่อไปได้

กรณีศึกษา : เด็กชายสมpongและเด็กชายแดง⁴⁰⁹

เด็กชายสมpong ละแ และเด็กชายแดง ลุงอ อ เด็กนักเรียนไร้สัญชาติซึ่งปัจจุบัน (พ.ศ. 2557) กำลังศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนชุมชนบ้านแม่ฮ่าง ตำบลแม่สาว อำเภอแม่ฮ่าง จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับเลือกจากการประกวดผลงานสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ให้เป็นตัวแทนของประเทศไทยไปจัดแสดงและประกวดผลงานในงาน Asian Young Inventors Exhibition 2015 ระหว่างวันที่ 20-24 พฤษภาคม 2558 ณ ศูนย์ประชุมกัวลาลัมเปอร์ สหพันธรัฐมาเลเซีย ด้วยผลงานสิ่งประดิษฐ์ “มิสเตอร์สเลอร์บี้” หรือเครื่องรับซื้อขวดอัตโนมัติ โดยเมื่อมีการนำ

⁴⁰⁹ <http://www.stateless4child.net/th> เข้าถึงเมื่อ 27 เมษายน 2558 และ 4 พฤษภาคม 2558

ขวดพลาสติกที่ไม่ใช้แล้วมาหยอดใส่ตู้ ก็จะมีการจ่ายเงินเหรียญให้แก่ผู้ขายทันที แต่เนื่องจากเด็กชายสมปองและเด็กชายแดงเป็นเด็กไร้สัญชาติ ทำให้ถูกจำกัดในเสรีภาพของการเดินทาง และไม่สามารถออกหนังสือเดินทางเพื่อเดินทางไปต่างประเทศเนื่องจากไม่มีสัญชาติไทย ซึ่งเมื่อพิจารณาของประวัติส่วนตัวของเด็กชายสมปองและเด็กชายแดง ซึ่งมีรายละเอียดส่วนบุคคล ดังนี้

1) เด็กชายสมปอง เกิดวันที่ 17 ตุลาคม 2546 ที่โรงพยาบาลฝาง โดยมีเอกสารทางราชการคือ สูติบัตร (ทร.3) บัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทย ชุมชนบนพื้นที่สูง (ไม่ใช่ชาวเขา) หัว 7 และทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูง ตามแผนแม่บท ฉบับที่ 2 โดยมีบิดามารดาเป็นชาวเมียนมาร์ ได้เข้ามาในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2538 โดยอาศัยอยู่ที่โรงงานอิฐบัวลอย บ้านแม่ฮ้าง ตำบลแม่สาว อำเภอแม่ฮ้าง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันบิดามารดาได้แยกทางกัน และบิดาได้กลับไปอยู่ที่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

2) เด็กชายแดง ลุงอ เกิดที่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ โดยบิดามารดาพาเข้ามาในประเทศไทยและปัจจุบันอาศัยอยู่ที่บ้านแม่ฮ้าง ตำบลแม่สาว อำเภอแม่ฮ้าง จังหวัดเชียงใหม่ บิดามารดาของเด็กชายแดงถือหนังสือเดินทางของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และได้ขึ้นทะเบียนแรงงานต่างด้าวสามสัญชาติ เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2554 ต่อมาได้มีการพิสูจน์สัญชาติเมียนมาร์และถือหนังสือเดินทางของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ โดยเด็กชายแดงเป็นบุตรคนที่สองของครอบครัวและติดตามบิดามารดาเข้ามาประเทศไทย ปัจจุบันเด็กชายแดงถือบัตรประจำตัวที่ขึ้นต้นด้วยเลข 00

ดังนั้น เด็กชายสมปองและเด็กชายแดงจึงเป็นเด็กไร้สัญชาติ ทำให้ถูกจำกัดในเสรีภาพของการเดินทาง และไม่สามารถออกหนังสือเดินทางเพื่อเดินทางไปต่างประเทศได้ เนื่องจากไม่มีสัญชาติไทย ทำให้คณะอาจารย์ต้องดำเนินการยื่นเรื่องเพื่อขอให้เด็กทั้งสองคนได้เดินทางไปร่วมการประกวดผลงานสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ดังกล่าว ทางโรงเรียนจึงได้มีหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่และติดตามเรื่องมาโดยตลอด แต่ก็ได้รับคำสั่งแจ้งว่าให้รอการดำเนินการซึ่งทำให้เด็กชายสมปอง เด็กชายแดง และครอบครัวรวมไปถึงคณะครูต่างก็มีความกังวลใจว่าจะไม่ได้รับหนังสือเดินทางทันเวลา และในวันที่ 22 เมษายน 2558 นายประวิทย์ พองมูล พนักงานราชการครูโรงเรียนชุมชนบ้านแม่ฮ้าง จึงได้นำเด็กชายสมปอง ละแ และเด็กชายแดง ลุงอ เดินทางไปศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่เพื่อเข้าพบ นายสุริยะ ประสาทบัณฑิตย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อขออนุญาตนำเด็กไร้สัญชาติทั้งสองไปแข่งขันสิ่งประดิษฐ์ ณ สหพันธรัฐมาเลเซีย โดยได้ทำหนังสือขออนุญาตมาจากอำเภอฝางและอำเภอแม่ฮ้างแล้ว โดยผู้ว่าราชการจังหวัดได้ส่งเรื่องขออนุญาตออกนอกประเทศชั่วคราวไปยังปลัดกระทรวงมหาดไทยเพื่อพิจารณาต่อไป จนสุดท้ายเด็กชายสมปองและเด็กชายก็ได้รับอนุญาตให้ออกนอกประเทศชั่วคราวเพื่อไปร่วมการแสดงผลงานสิ่งประดิษฐ์สำหรับนักประดิษฐ์รุ่นใหม่เยาวชนนานาชาติ ณ สหพันธรัฐมาเลเซีย ผลปรากฏว่า ผลงาน

“มิสเตอร์สเลอร์บี้” ได้รับรางวัลเหรียญเงิน ประเภทเครื่องจักรและอุปกรณ์ นอกจากนั้นยังได้รับรางวัลพิเศษอีก 1 รางวัล⁴¹⁰

จากกรณีของเด็กชายไร้สัญชาติทั้งสองจึงเห็นได้ว่า โดยหลักการแล้ว คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐจะถูกจำกัดในเรื่องของเสรีภาพในการเดินทาง การขออนุญาตเพื่อให้เดินทางออกไปนอกเขตพื้นที่ควบคุมหรือนอกราชอาณาจักรจึงเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก ต้องได้รับความช่วยเหลือจากบุคลากรหรือองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

4.3.8 การเข้าถึงระบบการศึกษา

สิทธิทางการศึกษาหรือสิทธิในการเข้าถึงและได้รับการพัฒนาความรู้ตามความเหมาะสมและตามวัยอันสมควร เป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่ได้รับการรับรองโดยชัดเจนทั้งกฎหมายระหว่างประเทศ อันได้แก่ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 ข้อ 28⁴¹¹ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 ข้อ 13⁴¹² และอนุสัญญาว่าด้วย

⁴¹⁰ <http://breakingnews.nationtv.tv/home/read.php?newsid=759276> เข้าถึงเมื่อ 25 พฤษภาคม 2558

⁴¹¹ มาตรา 28 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก บัญญัติว่า

“รัฐภาคียอมรับสิทธิของเด็กที่จะได้รับการศึกษา และเพื่อที่จะให้สิทธินี้บังเกิดผลตามลำดับและบนพื้นฐานของโอกาสที่เท่าเทียมกัน รัฐภาคีจะ

(ก) จัดการศึกษาในระดับประถมเป็นภาคบังคับที่เด็กทุกคนสามารถเรียนได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

(ข) สนับสนุนการพัฒนาของการศึกษาระดับมัธยมในรูปแบบต่างๆ รวมถึงการศึกษาสายสามัญและสายอาชีพ จัดการศึกษาให้แพร่หลายและเปิดกว้างแก่เด็กทุกคน และดำเนินมาตรการที่เหมาะสม เช่น การนำมาใช้ซึ่งการศึกษาแบบให้เปล่า และการเสนอให้ความช่วยเหลือทางการเงินในกรณีจำเป็น

(ค) ทำให้การศึกษาในระดับสูงเปิดกว้างแก่ทุกคนบนพื้นฐานของความสามารถ โดยทุกวิธีการที่เหมาะสม

(ง) ทำให้ข้อมูลข่าวสาร และการแนะแนวทางการศึกษาและอาชีพ เป็นที่แพร่หลายและเปิดกว้างแก่เด็กทุกคน

(จ) ดำเนินมาตรการเพื่อสนับสนุนการเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ และลดอัตราการออกจากโรงเรียนกลางคัน

รัฐภาคีจะดำเนินมาตรการที่เหมาะสมที่จะประกันว่า ระเบียบวินัยของโรงเรียนได้กำหนดขึ้นในลักษณะที่สอดคล้องกับศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของเด็ก และสอดคล้องกับอนุสัญญานี้

รัฐภาคีจะส่งเสริมและสนับสนุนความร่วมมือระหว่างประเทศ ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพื่อที่จะเกื้อกูลต่อการขจัดความเขลาและการไม่รู้หนังสือทั่วโลก และเอื้ออำนวยให้ได้รับความรู้ทางวิชาการและทางเทคนิคและวิธีการสอนสมัยใหม่เกี่ยวกับเรื่องนี้ ความต้องการของประเทศกำลังพัฒนาจะได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษ”

⁴¹² ข้อ 13 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 บัญญัติว่า

“รัฐภาคีแห่งกติกานี้รับรองสิทธิของทุกคนในการศึกษา รัฐภาคีเห็นพ้องกันว่าการศึกษาจะต้องมุ่งให้เกิดการพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์และความสำนึกในศักดิ์ศรีของตนอย่างบริบูรณ์ และจะต้องเพิ่มพูนการเคารพในสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน รัฐภาคีเห็นพ้องกันอีกว่า การศึกษาจะต้องทำให้ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องส่งเสริมความเข้าใจ ความอดกลั้นและมิตรภาพระหว่างชาติ และกลุ่มเชื้อชาติ ชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มศาสนาทั้งปวง และสานต่อไปถึงกิจกรรมของสหประชาชาติในการจรรงไว้ซึ่งสันติภาพ

รัฐภาคีแห่งกติกานี้รับรองว่า เพื่อที่จะทำให้สิทธินี้เป็นจริงโดยบริบูรณ์

การจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ ค.ศ. 1965 ข้อ 5 ฉ) (5)⁴¹³ รวมถึงกฎหมายภายในประเทศปัจจุบันได้ตอบรับสิทธิทางการศึกษา ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการรับรองไว้อย่างชัดเจนโดยไม่แยกแยะว่าบุคคลเหล่านั้นอยู่ในสถานะหรือสถานะทางบุคคลตามกฎหมายอย่างไร โดยภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 ซึ่งกำหนดให้เด็กทุกคนต้องได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง และได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพโดยไม่มีข้อจำกัดใดๆ ประกอบกับระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหลักฐาน วัน เดือน ปีเกิด ในการรับนักเรียน นักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ. 2548⁴¹⁴ ได้เปิดโอกาสให้เด็กทุกคนมีสิทธิเข้าสู่ระบบการศึกษาอย่างเต็มที่ และเต็มศักยภาพ โดยไม่มีข้อจำกัดใดๆ ไม่ว่าจะในด้านสถานะทางบุคคลตามกฎหมาย หรือเอกสารแสดงตน (แม้ไม่มีเอกสารพิสูจน์ตนใดๆ ก็สามารถใช้แบบบันทึกแนบท้ายระเบียบแทนได้) รวมทั้งให้เด็กทุกคนมีสิทธิในวุฒิการศึกษาเมื่อสำเร็จการศึกษา โดยไม่ต้องมีการประทับตราใดๆ

(ก) การศึกษาชั้นประถมจะต้องเป็นการศึกษาภาคบังคับและจัดให้ทุกคนแบบให้เปล่า

(ข) จะต้องจัดการศึกษาชั้นมัธยมในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งการศึกษามัธยมทางเทคนิคศึกษาและอาชีวศึกษา ให้มีขึ้นโดยทั่วไป และให้ทุกคนมีสิทธิได้รับโดยวิธีการที่เหมาะสมทุกทาง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งโดยการนำการศึกษาแบบให้เปล่ามาใช้้อย่างค่อยเป็นค่อยไป

(ค) ทุกคนจะต้องสามารถได้รับการศึกษาชั้นอุดมศึกษาอย่างเท่าเทียมกันบนพื้นฐานของความสามารถ โดยวิธีการที่เหมาะสมทุกทาง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งโดยการนำการศึกษาแบบให้เปล่ามาใช้้อย่างค่อยเป็นค่อยไป

(ง) การศึกษาชั้นพื้นฐานจะต้องได้รับการสนับสนุนหรือส่งเสริมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้สำหรับผู้ที่ไม่ได้รับหรือเรียนไม่ครบตามช่วงระยะเวลาทั้งหมดของการศึกษาชั้นประถม (จ) จะต้องดำเนินการพัฒนาระบบโรงเรียนทุกระดับอย่างแข็งขัน ให้มีระบบทุนการศึกษาที่เพียงพอ และปรับปรุงสภาพของวัสดุประกอบการสอนของครูอย่างต่อเนื่อง”

⁴¹³ ข้อ 5 ฉ) (5) อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ ค.ศ. 1965 บัญญัติว่า

“เพื่อให้สอดคล้องตามพันธกรณีพื้นฐานที่ได้จัดวางไว้ตามข้อ 2 ของอนุสัญญานี้ รัฐภาคีจะห้ามและจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติทุกรูปแบบ และจะประกันสิทธิของทุกคนให้มีความเสมอภาคกันตามกฎหมาย โดยไม่จำแนกตามเชื้อชาติ สีผิว หรือชาติหรือเผ่าพันธุ์กำเนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใช้สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิทธิในการได้รับการศึกษาและการฝึกอบรม”

⁴¹⁴ การรับบุคคลเข้าศึกษาในสถานศึกษา เอกสารสำหรับสมัครเรียนย่อมเป็นไปตามข้อ 6 แห่งระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหลักฐานในการรับนักเรียน นักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ. 2548 กล่าวคือ

- ข้อ (6 (1)) ใช้เพียงสูติบัตร

- ข้อ (6 (2)) กรณีไม่มีสูติบัตร สามารถใช้หนังสือรับรองการเกิด บัตรประจำตัวประชาชน สำเนาทะเบียนบ้านฉบับเจ้าบ้าน หรือหลักฐานที่ทางราชการออกให้

- ข้อ (6 (3)) หากไม่มีหลักฐานตามข้อ 6 (2) สามารถใช้เอกสารตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้ได้

- ข้อ (6 (4)) หากไม่มีหลักฐานตาม ข้อ 6 (1) (2) และ (3) ให้บิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือองค์กรเอกชน ทำบันทึกแจ้งประวัติบุคคล

- ข้อ (6 (5)) หากไม่มีหลักฐานตาม ข้อ 6 (1) (2) (3) และ (4) ให้สถานศึกษาดำเนินการซักถามประวัติบุคคลผู้มาสมัครเรียนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำลงรายการบันทึกแจ้งประวัติบุคคล

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยมีนโยบายชัดเจนในเรื่องสิทธิในการเข้าถึงระบบการศึกษาของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ เมื่อเปรียบเทียบกับสิทธิขั้นพื้นฐานด้านอื่นๆ กล่าวคือ ประเทศไทยไม่เคยปฏิเสธสิทธิในการเข้าถึงระบบการศึกษาของบุคคลที่มีปัญหาสถานะบุคคล โดยเปิดโอกาสให้สถานศึกษารับเด็กทุกคนซึ่งอยู่ในวัยศึกษามีสิทธิเข้าสู่ระบบการศึกษาอย่างเต็มที่และเต็มศักยภาพ โดยไม่มีข้อจำกัดใด ไม่ว่าเด็กคนดังกล่าวจะมีปัญหาทางด้านสถานะของบุคคลตามกฎหมายหรือการมีเอกสารแสดงตน รวมทั้งให้เด็กทุกคนมีสิทธิในอุดมศึกษาเมื่อสำเร็จการศึกษาโดยไม่ต้องมีการประทับตราใดๆ ในอดีตได้กำหนดให้ไปประทับตราด้วยหมึกสีแดงในใบอุดมศึกษาว่า “ไม่มีหลักฐานตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎร” แต่ปัจจุบันระเบียบดังกล่าวถูกยกเลิกแล้ว ซึ่งการประทับตราตามแนวทางปฏิบัติเดิมเป็นการกระทำละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเห็นได้ชัด เป็นการเลือกปฏิบัติโดยคำนึงถึงเงื่อนไขของชาติพันธุ์ ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของเด็กนักเรียนที่ได้รับใบอุดมศึกษา ตลอดจนการนำไปใช้เพื่อประโยชน์อื่นใดในอนาคตอีกด้วย) และเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติแก่สถานศึกษาที่จะพิจารณารับเด็กไร้สัญชาติหรือไร้รัฐ รัฐบาลไทยจึงได้มีมติคณะรัฐมนตรี เรื่อง การจัดการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2548 ส่งผลให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ และแรงงานข้ามชาติ รวมถึงบุตรหลานของกลุ่มคนเหล่านี้ทั้งหมดสามารถลงทะเบียนเพื่อเรียนหนังสือในสถานการศึกษาของรัฐได้ และปัจจุบันมีศูนย์การเรียนรู้ที่นับว่าเป็นสถานศึกษานอกระบบที่จัดโดยองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรระหว่างประเทศในจังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติ คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐอาศัยอยู่หนาแน่น ประมาณ 130 ศูนย์ แต่ก็ยังปรากฏว่ามีคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐบางคนที่ยังไม่สามารถเข้าถึงระบบการศึกษาในโรงเรียนของรัฐได้ เนื่องจากยังมีผู้บริหารของโรงเรียนจำนวนมากไม่ยอมรับเด็กเหล่านี้เข้าเรียน เพราะเกรงว่าจะเกิดปัญหาต่างๆ หรือความไม่ชัดเจนในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะการได้รับเงินชดเชยจากรัฐเป็นรายหัวของเด็กไร้สัญชาติและไร้รัฐ นอกจากนี้ ยังมีสาเหตุจากบิดามารดาของเด็กไร้สัญชาติและไร้รัฐเองที่ขาดความตระหนักถึงคุณค่าของการศึกษา หรือเพราะเด็กมีปัญหาที่ไม่สามารถสื่อสารโดยใช้ภาษาไทยได้ หรือเพราะปัญหาความยากจนที่ไม่สามารถซื้อชุดนักเรียนและอุปกรณ์การเรียน หรือความเกรงกลัวที่จะถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐจับกุมในความผิดฐานลักลอบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายแล้วถูกส่งกลับประเทศ จึงไม่ส่งบุตรหลานให้เข้าสู่ระบบการศึกษาของรัฐ

กรณีศึกษา : เด็กชายอาบู⁴¹⁵

⁴¹⁵ มูลนิธิพัฒนาการคุ้มครองเด็ก (FACE), รายงานผลการวิจัย ภายใต้โครงการวิจัยเพื่อสำรวจสถานการณ์และศึกษาความเป็นไปได้ในการขจัดปัญหาการจดทะเบียนการเกิดและปัญหาสถานะบุคคลตามกฎหมายของประชาชนในพื้นที่ประสบภัยสึนามิ, หน้า 76-80.

กรณีของเด็กชายอาบู ยาฟา เป็นบุตรของนายมุซซา และนางसानะ ยาฟา ซึ่งเป็นคนเชื้อสายไทยที่อาศัยอยู่ที่เกาะสอง จังหวัดมะริด สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ โดยเดินทางเข้ามาในประเทศไทยทางด้านด่านปากน้ำ จังหวัดระนอง เด็กชายอาบูเกิดที่บ้านเช่าแห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ต โดยมีพี่สาว คือเด็กหญิงโซมะ ยาฟา ซึ่งเกิดที่เกาะสองเช่นเดียวกัน และได้เข้ามาในประเทศไทยพร้อมกับบิดามารดา โดยเด็กชายอาบูและพี่สาวไม่เคยได้เข้าสู่ระบบการศึกษาของโรงเรียนเนื่องจากบิดามารดาประกอบอาชีพเป็นแรงงานก่อสร้างซึ่งไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง ต่อมาได้ย้ายครอบครัวมาที่เกาะใหญ่เพราะทราบข่าวว่าเด็กๆ ที่เกาะใหญ่จะได้เรียนหนังสือ แต่ปรากฏว่า เด็กชายอาบูและพี่สาวถูกปฏิเสธที่จะให้เข้าสู่ระบบการศึกษาของโรงเรียน โดยทางโรงเรียนให้เหตุผลว่า ทางโรงเรียนต้องดำเนินนโยบายในการรับนักเรียนของโรงเรียนเป็นกรณีพิเศษ โดยมีข้อตกลงร่วมกันกับผู้ปกครองว่า

- 1) นักเรียนต้องมีบ้านที่ปลูกอาศัยเป็นหลักแหล่งในชุมชน
- 2) นักเรียนต้องอาศัยอยู่กับครอบครัว คือมีบิดามารดาอยู่ด้วย
- 3) นักเรียนต้องอยู่ในชุมชนเป็นเวลามากกว่า 1 ปี
- 4) นักเรียนต้องเรียนให้จบอย่างน้อยในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

โดยให้เหตุผลว่า เนื่องจากโรงเรียนอยู่ในเขตชายแดนที่มีคนเชื้อสายไทยที่เป็นญาติพี่น้องกันอาศัยอยู่ใน 2 เขตแดนรัฐ ซึ่งโรงเรียนต้องประสบปัญหาเรื่องการออกจากโรงเรียนกลางคันของเด็กนักเรียนอยู่เสมอ โดยเฉพาะกับเด็กที่บิดามารดาไม่มีที่พักอาศัยเป็นหลักแหล่งแน่นอนในชุมชน หรือกรณีที่บิดามารดาอาศัยอยู่ที่อื่นแล้วส่งบุตรมาเรียนที่โรงเรียน ทำให้หากมีการลงพื้นที่ของหน่วยงานตั้งสังกัดเพื่อตรวจสอบแล้วไม่ปรากฏว่ามีจำนวนเด็กนักเรียนถูกต้องตามจริงตามที่แจ้งไป จะทำให้ทางโรงเรียนอาจถูกมองว่ามีการสร้างจำนวนนักเรียนที่เกินจริงเพื่อหวังค่าใช้จ่ายรายหัวที่กระทรวงศึกษาธิการจะจ่ายงบประมาณมาให้ และส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาของโรงเรียน ดังนี้

1) การมีนักเรียนที่มาจากนอกชุมชนมากเกินไปทำให้โรงเรียนไม่อาจรองรับเด็กนักเรียนได้อย่างเพียงพอ เนื่องจากมีปัญหาในเรื่องจำนวนบุคลากรครูและอุปกรณ์การเรียนการสอน

2) การมีนักเรียนที่มีวุฒิภาวะหรือพื้นฐานไม่เท่าเทียมกัน ทำให้ยากต่อการจัดระบบการศึกษาในโรงเรียน

เด็กชายอาบูจึงถูกปฏิเสธไม่ให้เข้ารับการศึกษาในโรงเรียนแห่งนี้ด้วยเหตุผลที่ต้องอยู่ในชุมชนเป็นเวลามากกว่า 1 ปี ซึ่งถือว่าเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างชัดเจน สิทธิในการเข้ารับการศึกษาของเด็กได้รับการรับรองทั้งจากกฎหมายภายในและกฎหมาย

ระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคี โรงเรียนจึงไม่อาจกำหนดหลักเกณฑ์หรือสร้างเงื่อนไขเพื่อปฏิเสธการเข้ารับการศึกษาของเด็กไม่ว่าจะมีปัญหาสถานะทางบุคคลหรือไม่ก็ตาม

กรณีศึกษา : นายโซบี

การที่นายโซบี ชูบาฮาน ต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐนั้น มีสาเหตุจากการที่บิดาและมารดาต้องหนีภัยความตายจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์มายังประเทศไทย ทำให้ทั้งบิดาและมารดาของโซบีกลายเป็นคนต่างด้าวที่เข้าประเทศไทยอย่างผิดกฎหมาย และโซบีเองไม่มีหลักฐานการเกิดในประเทศไทย แม้จะมีนางคอดีเยาะห์ซึ่งเป็นหมอต้าแยที่ท่าคลอดให้ในชุมชนแออัดย่านพระโขนง สามารถเป็นพยานในการเกิดได้ แต่กฎหมายที่บังคับใช้ในขณะนั้น คือประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 337 (พว.337) กำหนดยกเว้นหลักดินแดน กล่าวคือ แม้นายโซบีเกิดในประเทศไทย แต่เมื่อมีบิดาและมารดาเป็นคนต่างด้าว โซบีก็ไม่มีสิทธิที่จะได้สัญชาติไทย และนายโซบีก็ไม่สามารถกลับไปยังสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ได้อีก เพราะโซบีเป็นชาวมุสลิมที่รัฐบาลของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ไม่ให้การยอมรับในสถานะของบุคคล อย่างไรก็ตาม แม้นายโซบีจะไม่มีสิทธิที่จะได้สัญชาติไทย แต่เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่า นายโซบีได้เกิดในประเทศไทย และภายหลังการเกิด นายโซบีก็มีภูมิลำเนาอยู่ภายในประเทศไทย ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการบันทึกในทะเบียนราษฎรอันเป็นสิทธิในสถานะของบุคคล ซึ่งเป็นสิทธิที่ควรจะได้รับเมื่อมีสภาพบุคคล นายโซบีจึงไม่ควรตกเป็นคนไร้รัฐ และควรที่จะได้รับโอกาสในการเข้าถึงระบบการศึกษาด้วย การที่นายโซบีเคยไปขอเข้าเรียนหนังสือที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนแต่ถูกปฏิเสธเพราะทางศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอ้างว่า นายโซบีไม่มีหนังสือรับรองการเกิด ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง โดยสิทธิในการได้รับการศึกษานั้นเป็นสิทธิที่นายโซบีสมควรจะได้รับตามกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นรัฐภาคีจึงย่อมมีผลผูกพันที่ต้องปฏิบัติตามความในข้อ 13 ที่กำหนดว่า รัฐภาคีจะต้องรับรองสิทธิของทุกคนในด้านการศึกษา กล่าวคือ สถาบันการศึกษาของรัฐนั้นๆ ต้องจัดให้แก่มนุษย์ทุกคน โดยสิทธิทางการศึกษาจะไม่ถูกจำกัดเพียงเพราะความไร้สัญชาติหรือไร้รัฐของมนุษย์ อีกทั้ง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 4 ประกอบ มาตรา 49 ได้กำหนดว่า สิทธิในการศึกษา เป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองตามกฎหมายไทย ดังนั้น เมื่อนายโซบี ชูบาฮาน เป็นคนไร้สัญชาติและเป็นคนไร้รัฐ แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่านายโซบีก็คือมนุษย์ ที่ควรได้รับการเคารพในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่งอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมเหมือนคนมีสัญชาติและคนมีรัฐ สิทธิในการเข้าถึงระบบการศึกษาจึงไม่อาจถูกจำกัดได้เพียงเพราะเหตุแห่งความไร้สัญชาติและความไร้รัฐ

ดังนั้น สิทธิในการเข้าถึงระบบการศึกษาจึงไม่มีปัญหาใดๆ ในทางนโยบาย แต่ในทางปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ก็ยังอาจมีการกระทำที่เป็นการละเมิดต่อสิทธิในการเข้าถึงระบบ

การศึกษาของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้ ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำที่ขัดต่อกฎหมายทั้งภายในและระหว่างประเทศ และละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยสิ้นเชิง

กรณีศึกษา : บุตรแรงงานต่างด้าวที่ไม่มีสถานะทางบุคคล⁴¹⁶

ผู้ปกครอง และอดีตผู้บริหารสถานศึกษา ได้ร้องเรียนต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนด้านชนชาติ ผู้ไร้สัญชาติ แรงงานข้ามชาติ และผู้พลัดถิ่น สภานายความ ให้ช่วยเหลือเด็กนักเรียนจำนวน 38 คนของโรงเรียนอิสลามศึกษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ซึ่งเป็นบุตรของแรงงานต่างด้าวที่เกิดในประเทศไทยแต่เป็นบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน ทำให้เด็กนักเรียนทั้ง 38 คนไม่ได้รับเงินอุดหนุนรายหัวตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2555 เพื่อแก้ปัญหาการลักลอบเข้าเมืองของคนต่างด้าวทั้งระบบ กรณีดังกล่าวจึงเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กได้ตามสิทธิที่พึงมีตามพันธกรณีของกฎหมายระหว่างประเทศที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิก จึงเป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จะต้องประสานงานกันเพื่อให้มีการบันทึกทางทะเบียนในความมีตัวตนของของเด็กนักเรียนทั้ง 38 คนใน ท.ร.38 ก. เพื่อที่จะให้เด็กนักเรียนดังกล่าวสามารถเข้าถึงระบบการศึกษาได้ และเป็นการสอดคล้องตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2548 ที่ให้จัดเงินอุดหนุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนทุกคนต่อไปด้วย กรณีจึงไม่ควรที่จะนำความบกพร่องของระบบการทำงานมายกเว้นความรับผิดชอบต่อการเข้าถึงระบบการศึกษาของเด็ก

4.3.9 การก่อตั้งและการสร้างครอบครัว

แม้ว่าสิทธิในการก่อตั้งครอบครัวและการสร้างครอบครัวอันได้แก่ การจดทะเบียนสมรส การรับรองบุตรตามกฎหมาย และการรับบุตรบุญธรรม จะเป็นสิทธิที่ได้รับการคุ้มครองทั้งในกฎหมายระหว่างประเทศ อันได้แก่ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ข้อ 16 (1)⁴¹⁷ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 ข้อ 23 (1) และ (2)⁴¹⁸ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 ข้อ 10

⁴¹⁶ <https://www.gotoknow.org/posts/504124> เข้าถึงเมื่อ 23 พฤษภาคม 2558.

⁴¹⁷ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ข้อ 16 (1) บัญญัติว่า

“บรรดาชายและหญิงที่มีอายุครบบริบูรณ์แล้ว มีสิทธิที่จะสมรสและก่อร่างสร้างครอบครัวโดยปราศจากการจำกัดใด อันเนื่องมาจากเชื้อชาติ สัญชาติ หรือศาสนา ต่างย่อมมีสิทธิเท่าเทียมกันในการสมรส ระหว่างการสมรส และในการขาดจากการสมรส”

⁴¹⁸ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 ข้อ 23 1. บัญญัติว่า

“ครอบครัวเป็นหน่วยรวมของสังคมซึ่งเป็นพื้นฐานและเป็นธรรมชาติ และย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองจากสังคมและรัฐ 2. สิทธิของชายและหญิงในวัยที่อาจสมรสได้ในการที่จะสมรสและมีครอบครัวย่อมได้รับการรับรอง”

(1)⁴¹⁹ และอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ ค.ศ. 1964 ข้อ 5 (ง) (4)⁴²⁰ ตลอดจนถึงกฎหมายภายในตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550⁴²¹ พระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2478 หรือประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว ซึ่งล้วนกำหนดให้รัฐมีหน้าที่คุ้มครองความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว ดังนั้น จากบทบัญญัติทั้งกฎหมายภายใน และกฎหมายระหว่างประเทศ ต่างก็แสดงให้เห็นว่ามีได้มีการแบ่งแยกหรือห้ามการสร้างครอบครัวในประเทศไทยว่าจะต้องเป็นครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวเป็นผู้มีสัญชาติไทยเท่านั้น และไม่มียกเว้นบทบัญญัติห้ามการจดทะเบียนสมรสให้แก่คนไร้สัญชาติหรือคนไร้รัฐแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีภาวะเบียดเบียนภายในประเทศที่เป็นอุปสรรคและเป็นข้อจำกัดในการเข้าสู่สิทธิการก่อตั้งครอบครัวในเรื่องการจดทะเบียนสมรสให้แก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่ยังไม่มีเอกสารพิสูจน์ตน กล่าวคือ หนังสือคำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0310.2/ว.1170 ลงวันที่ 31 พฤษภาคม 2543 เรื่อง แนวทางปฏิบัติในการตรวจสอบเงื่อนไขและการจดทะเบียนสมรสของบุคคลต่างด้าว และหนังสือ ที่ มท 0310.2/9815 ลงวันที่ 28 กันยายน 2544 เรื่อง การจดทะเบียนสมรสของกลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูงและบุคคลต่างด้าว ระบุสาระสำคัญที่เป็นแนวทางปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ไว้ ดังนี้

- 1) การตรวจสอบคำร้องและบัตรประจำตัวผู้ร้อง
- 2) การสอบสวนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวผู้ร้อง
- 3) การพิจารณาคุณสมบัติไม่ให้ขัดแย้งต่อเงื่อนไขที่ระบุใน บรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

⁴¹⁹ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 ข้อ 10 บัญญัติว่า

“รัฐภาคีแห่งกติกานี้รับรองว่า 1. ครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยรวมของสังคมที่เป็นพื้นฐานและเป็นธรรมชาติควรได้รับการคุ้มครอง และช่วยเหลืออย่างกว้างขวางที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยเฉพาะในการจัดตั้งและในขณะที่ต้องรับผิดชอบต่อการดูแลและการศึกษาของเด็กที่ยังพึ่งตนเองไม่ได้ การสมรสต้องกระทำโดยความยินยอมอย่างเสรีของผู้ที่เจตนาจะสมรส”

⁴²⁰ อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ ข้อ 5 (ง) (4) บัญญัติว่า

“เพื่อให้สอดคล้องตามพันธกรณีพื้นฐานที่ได้จัดวางไว้ตามข้อ 2 ของอนุสัญญานี้ รัฐภาคีจะห้ามและขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติทุกรูปแบบ และจะประกันสิทธิของทุกคนให้มีความเสมอภาคกันตามกฎหมาย โดยไม่จำแนกตามเชื้อชาติ สีผิว หรือชาติหรือเผ่าพันธุ์กำเนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใช้สิทธิพลเมืองอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิทธิในการสมรสและการเลือกคู่สมรส”

⁴²¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 35 วรรคหนึ่งและวรรคสอง บัญญัติว่า

“สิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง ตลอดจนความเป็นอยู่ส่วนตัวย่อมได้รับความคุ้มครอง การกล่าวหาหรือไขข่าวแพร่หลายซึ่งข้อความหรือภาพไม่ว่าด้วยวิธีใดไปยังสาธารณชน อันเป็นการละเมิดหรือกระทบถึงสิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง หรือความเป็นอยู่ส่วนตัวจะกระทำมิได้ เว้นแต่กรณีที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ”

หากถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ก็ให้ดำเนินการจดทะเบียนสมรส

แม้ว่าคำสั่งดังกล่าวจะช่วยยืนยันแนวทางปฏิบัติแก่เจ้าหน้าที่ในการจดทะเบียนสมรสของบุคคลผู้ที่มีทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัวไม่ว่าจะเป็นประเภทใด แต่ขณะเดียวกันได้ก่อให้เกิดปัญหาอุปสรรคแก่ผู้ไม่มีเอกสารพิสูจน์ตนที่จะขอจดทะเบียนสมรส เพราะได้กำหนดให้เจ้าหน้าที่ต้องตรวจสอบบัตรประจำตัวผู้ร้อง ซึ่งมีหลายพื้นที่ที่เจ้าหน้าที่ตีความอย่างเคร่งครัด และเรียกตรวจบัตรประจำตัวที่ทางราชการออกให้ หากไม่มีก็ไม่สามารถดำเนินการจดทะเบียนสมรสให้ได้ ดังนั้น ประเด็นปัญหาที่เจ้าหน้าที่ของรัฐมักจะปฏิเสธที่จะจดทะเบียนสมรสก็คือ หากคู่สมรสทั้งสองฝ่ายหรือฝ่ายเดียวเป็นคนที่ไม่มีเอกสารพิสูจน์ตัวบุคคลที่ออกโดยรัฐ หรือหากเป็นเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่รัฐไทยออกให้แต่ระบุว่าเป็นคนเข้าเมืองผิดกฎหมาย โดยอ้างเหตุผลว่าตามกฎหมายห้ามให้อำเภอจดทะเบียนให้คนต่างด้าวที่ลักลอบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย เนื่องจากเกรงว่าการจดทะเบียนสมรสให้แก่คนต่างด้าวดังกล่าว จะก่อให้เกิดสถานการณ์ที่เป็นภัยต่อรัฐและจะนำไปสู่โอกาสที่จะร้องขอสัญชาติไทยโดยการสมรส⁴²²

ในเมื่อสิทธิการก่อตั้งครอบครัวเป็นสิทธิของมนุษย์โดยธรรมชาติที่มีติดตัวมาตั้งแต่กำเนิดโดยไม่มีการจำกัดหรือมีเงื่อนไขใดๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเชื้อชาติ สีผิว อายุ ศาสนา หรือปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมือง ตลอดจนถึงเงื่อนไขในเรื่องการมีปัญหาสถานะของบุคคล สิทธิในการก่อตั้งครอบครัวจึงถือเป็นสิทธิเด็ดขาดที่มนุษย์พึงได้รับการสนับสนุนเพื่อพัฒนาตนเอง แม้ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยจะบัญญัติหลักการเกี่ยวกับครอบครัวไว้ในหมวด 3 บทบัญญัติว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยก็ตาม แต่สิทธิในการก่อตั้งครอบครัวถือว่าเป็นสิทธิของบุคคลตามธรรมชาติโดยแท้ ประกอบกับมาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญก็ได้บัญญัติคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในบททั่วไป การที่รัฐไทยมีนโยบายเกี่ยวกับสิทธิในการก่อตั้งครอบครัวที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าสู่สิทธิดังกล่าวแก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐดังกล่าวข้างต้น ย่อมเป็นการปฏิเสธความเป็นมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ เป็นการทำลายความมีอยู่ของสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ที่พึงมีในการสร้างครอบครัว

กรณีศึกษา : คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 720/2505

ข้อเท็จจริงในคดีดังกล่าวคือ นายเป็งเฮียง ทวีโกคาและนางสาวไชยัค แซ่เตียว เป็นสามีภรรยากันโดยเปิดเผยและได้ยื่นคำร้องขอจดทะเบียนสมรส ณ ที่ว่าการอำเภอปากเกร็ด เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2502 แต่นายอำเภอปากเกร็ดซึ่งทำหน้าที่เป็นนายทะเบียนรับจดทะเบียนสมรสได้บอกปิดไม่ยอมรับจดทะเบียนสมรสให้ตามที่บุคคลทั้งสองร้องขอ โดยอ้างว่านางสาวไชยัค แซ่

⁴²² พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร อ้างใน <http://salweennews.org/home/?p=658> เข้าถึงเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2558.

เดียวเป็นหญิงต่างดาวเดินทางเข้ามาชั่วคราวและยังไม่มีใบสำคัญประจำตัวคนต่างดาว นายเป็งเฮียง ทวีโกคาและนางสาวไชยัค แซ่เตียวจึงมีคำขอให้พิพากษาว่า ข้ออ้างของนายอำเภอปากเกร็ดดังกล่าว ไม่ชอบด้วยกฎหมาย และโจทก์ทั้งสองเป็นสามีภริยากันโดยชอบด้วยกฎหมาย ขอให้บังคับให้นายอำเภอปากเกร็ดรับจดทะเบียนสมรสให้แก่โจทก์ทั้งสอง และถ้านายอำเภอปากเกร็ดผู้เป็นจำเลย ปฏิเสธไม่ยอมรับจดทะเบียนสมรสก็ให้ถือคำพิพากษาเป็นเครื่องแสดงว่าโจทก์ทั้งสองเป็นสามีภริยากันโดยชอบด้วยกฎหมาย

ซึ่งศาลเห็นว่า โจทก์ทั้งสองมีคุณสมบัติและเงื่อนไขตามข้อกำหนดที่ พระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2478 กำหนดไว้ครบถ้วนตามมาตรา 1445 มาตรา 1446 และมาตรา 1447 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังนั้น นายทะเบียนก็ต้องรับจดทะเบียนสมรสให้ตามกฎหมายเมื่อมีคุณสมบัติครบถ้วนและเงื่อนไขตามข้อกำหนด ในกรณีที่นายทะเบียนสมรสปฏิเสธไม่ยอมรับจดทะเบียนสมรสอยู่อีก มาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2478 ก็ให้ถือเอาคำพิพากษาของศาลแทนการแสดงเจตนาของจำเลย

จากคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การรับจดทะเบียนสมรสนั้นมิใช่อำนาจดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ของรัฐหากแต่เป็นอำนาจหน้าที่ ดังนั้น หากคนไร้สัญชาติมีข้อเท็จจริงครบองค์ประกอบของกฎหมายเอกชนว่าด้วยเงื่อนไขการสมรสอันอาจสมรสได้ตามกฎหมายไทย เจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องรับจดทะเบียนสมรสให้ และเป็นกรวางแนวบรรทัดฐานในคำพิพากษาศาลฎีกาเรื่องการใช้สิทธิในการสมรสของเอกชนของบุคคลที่มีปัญหาทางสถานะบุคคล ต่อมา กล่าวคือ คำพิพากษาศาลฎีกาที่.1501/2522 ที่ 3057/2526 ที่ 580/2527 ที่ 1832/2527 ที่ 4302/2528 และที่ 1950/2529

กรณีศึกษา : คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด⁴²³

คดีนี้ ข้อเท็จจริงปรากฏว่า ผู้ฟ้องคดีทั้งห้าซึ่งเป็นคนมีสัญชาติไทยได้อยู่กินฉันสามีภรรยา กับบุคคลต่างดาว (ลาวอพยพ) มานานกว่า 30 ปี โดยบุตรคนแรกของผู้ฟ้องคดีทั้งห้ามีอายุระหว่าง 29 - 36 ปี ได้ยื่นคำร้องขอจดทะเบียนสมรสต่อผู้ถูกฟ้องคดี (นายอำเภอ) แต่กลับถูกปฏิเสธโดยอ้างว่า คู่สมรสของผู้ฟ้องคดีทั้งห้าเป็นบุคคลต่างดาวที่เข้าเมืองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ทำให้ไม่สามารถตรวจสอบคุณสมบัติได้ว่า เป็นญาติสืบสายโลหิตกับผู้ฟ้องคดีทั้งห้า หรือมีคู่สมรสอยู่แล้วหรือไม่ และผู้ถูกฟ้องคดีได้มีหนังสือแจ้งให้คู่สมรสของผู้ฟ้องคดีทั้งห้าไปขอหนังสือรับรองจากสถานกงสุล แต่เจ้าหน้าที่แจ้งว่าไม่มีอำนาจหน้าที่ในเรื่องดังกล่าว โดยเป็นหน้าที่ของนายทะเบียนท้องที่ที่ออกบัตรประจำตัวแก่คนต่างดาว ต่อมา ผู้ฟ้องคดีทั้งห้าได้ยื่นคำขอจดทะเบียนสมรสอีกครั้งหนึ่ง โดย

⁴²³ คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 233/2557 อ้างใน หนังสือพิมพ์บ้านเมือง คอลัมน์คดีปกครอง ฉบับวันเสาร์ที่ 20 กันยายน 2557

แนบหนังสือรับรองของกำนันไปด้วย แต่ผู้ถูกฟ้องคดีแย้งว่า การรับรองดังกล่าวไม่ได้ระบุชื่อผู้ที่ให้การรับรองและไม่สามารถใช้เป็นพยานหลักฐานได้ ผู้ฟ้องคดีทั้งห้าเห็นว่า การที่ผู้ถูกฟ้องคดีไม่รับจดทะเบียนสมรสให้เป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย

ศาลปกครองสูงสุดพิเคราะห์แล้วเห็นว่า เมื่อผู้ฟ้องคดีทั้งห้าและบุคคลต่างด้าวได้อยู่กินฉันสามีภรรยาในประเทศไทยก่อนการยื่นคำขอจดทะเบียนสมรสมาเป็นเวลาหลายสิบปี จึงเป็นเรื่องยากที่จะตรวจสอบหรือนำหลักฐานทางทะเบียนของบุคคลต่างด้าวมาแสดงให้เห็นว่าไม่เคยสมรสมาก่อน อีกทั้งผู้ฟ้องคดีทั้งห้าได้รับรองว่ายังไม่มีคู่สมรสมาก่อน และกำนันได้มีหนังสือรับรองสถานภาพการสมรสของบุคคลต่างด้าวว่า บุคคลทั้งห้าได้มาอยู่กินฉันสามีภรรยากับผู้ฟ้องคดีทั้งห้าในเขตปกครองมานานกว่า 30 ปี กรณีจึงมีน้ำหนักเพียงพอที่จะรับฟังได้ว่าคู่สมรสของผู้ฟ้องคดีทั้งห้าไม่มีคู่สมรส ประกอบกับผู้ถูกฟ้องคดีมีหลักฐานข้อมูลต่างๆ ของคู่สมรสที่เป็นคนต่างด้าวอยู่ในความครอบครอง ทั้งบัตรประจำตัวและข้อมูลทะเบียนประวัติ ซึ่งเป็นเอกสารที่ทางราชการจัดทำขึ้น ผู้ฟ้องคดีทั้งห้าจึงไม่อยู่ในเงื่อนไขต้องห้ามมิให้จดทะเบียนสมรสเนื่องจากเป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงหรือมีคู่สมรสอยู่แล้วตามมาตรา 1450 และมาตรา 1452 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และแม้ว่าบุคคลต่างด้าวจะเคยมีคู่สมรสมาก่อนในประเทศลาวก็ตาม แต่การเข้ามาอยู่ในประเทศไทยและอยู่กินฉันสามีภรรยากับคนไทยเป็นเวลายาวนานหลายสิบปี จนมีบุตรด้วยกัน และบุตรคนแรกมีอายุระหว่าง 29-36 ปี ย่อมถือได้ว่าบุคคลต่างด้าวดังกล่าวนั้นจงใจทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่ง นอกจากนี้หนังสือกรมการปกครอง ที่ มท 0310.2/ว 1170 ลงวันที่ 31 พฤษภาคม 2543 ซึ่งกำหนดเรื่องการชักซ้อมแนวทางปฏิบัติไว้ว่า (1) กรณีบุคคลต่างด้าวที่เข้ามาในประเทศไทยโดยชอบด้วยกฎหมายได้ร้องขอจดทะเบียนสมรสกับบุคคลสัญชาติไทย ... (1.3) ให้ตรวจสอบว่าผู้ร้องขอมีคุณสมบัติครบถ้วนตามเงื่อนไขแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือไม่ และ (1.4) ให้ตรวจสอบหนังสือรับรองของสถานเอกอัครราชทูตหรือสถานกงสุลของผู้ร้องในประเทศไทย หนังสือดังกล่าวก็เป็นเพียงหนังสือสั่งการภายในของหน่วยงานที่กำหนดขั้นตอนและแนวทางการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ให้เป็นไปตามกฎหมายเท่านั้น และไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับการตรวจสอบเงื่อนไขและการจดทะเบียนสมรสระหว่างบุคคลต่างด้าวกับบุคคลสัญชาติไทยแต่อย่างใด ส่วนกรณีการเป็นญาติสืบสายโลหิตหรือการมีคู่สมรสอยู่แล้ว นั้น ผู้ถูกฟ้องคดีสามารถตรวจสอบตามอำนาจหน้าที่ที่มีอยู่ตามกฎหมายได้ การผลักรงให้ผู้ฟ้องคดีทั้งห้ามีหนังสือรับรองของสถานกงสุลมาพิสูจน์คุณสมบัติตามเงื่อนไขการสมรสจึงเป็นการสร้างภาระเกินสมควรให้แก่ประชาชน การที่ผู้ถูกฟ้องคดีปฏิเสธการจดทะเบียนสมรสให้กับผู้ฟ้องคดีทั้งห้าจึงเป็นการกระทำและคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย

จากคดีดังกล่าวข้างต้น ศาลปกครองสูงสุดได้วินิจฉัยไว้ด้วยว่า แม้ว่าการสมรสจะเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานประการหนึ่งที่ไม่อาจถูกจำกัดสิทธิเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา ฐานะ การศึกษา ฯลฯ ดังนั้น ฝ่ายปกครองจึงมีหน้าที่รับจดทะเบียนสมรส

เพื่อเป็นการดำเนินการให้สอดคล้องกับหลักการที่รัฐมุ่งเสริมสร้างให้สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งและมั่นคง อันแสดงให้เห็นถึงการให้ความคุ้มครองสิทธิการก่อตั้งและการสร้างครอบครัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐภายใต้หลักเกณฑ์เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด

4.3.10 การเข้าถึงสิทธิอาศัย

โดยหลักของกระบวนการให้สิทธิอาศัยแก่บุคคลที่มีปัญหาสถานะและสิทธิ นั้น รัฐบาลไทยจะดำเนินการออกมติคณะรัฐมนตรีตามมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 โดยผู้ได้รับจะมีสถานะตามกฎหมายเป็น “คนต่างด้าวเข้าเมืองโดยมิชอบด้วยกฎหมายแต่ได้รับการผ่อนผันให้อาศัยอยู่ในประเทศไทยได้ชั่วคราว” โดยในอดีตนั้น การออกมติคณะรัฐมนตรีนั้น จะออกโดยอ้างอิงกับบัตรประจำตัวของชนกลุ่มน้อยประเภทต่างๆ (บัตรสี) เป็นหลัก แต่ในปัจจุบัน ผู้ถือบัตรประจำตัวชนกลุ่มน้อยทุกประเภท และผู้ที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงบัตรจากบัตรประจำตัวชนกลุ่มน้อยเป็นบัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทยในอนาคต ตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการจัดทำบัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทย พ.ศ. 2547 ถือว่า เป็นบุคคลที่มีสิทธิที่อาศัยอยู่ชั่วคราวในประเทศไทยทั้งสิ้น การได้รับสิทธิอาศัยดังกล่าวส่งผลให้เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่อาจจับกุมและดำเนินคดีในข้อหาคนต่างด้าวเข้าเมืองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและอาศัยอยู่ในประเทศไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตต่อบุคคลที่มีปัญหาทางสถานะของบุคคลและสิทธิได้ ดังนั้น บุคคลที่ไม่มีเอกสารพิสูจน์ตนใดๆ หรือตกหล่นการสำรวจดังกล่าวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ไม่มีสิทธิอาศัยตามกฎหมาย ก็ย่อมที่จะถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมและดำเนินคดีเพื่อผลักดันออกนอกประเทศได้

จากสภาพปัญหาการกระทำละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐดังกล่าวทั้งหมดข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงการถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในหลากหลายรูปแบบ และมีผลทั้งต่อชีวิต ร่างกาย และจิตใจ อันนำไปสู่การมีดำรงชีวิตในภาวะที่ไม่ปกติและไม่เป็นไปตามธรรมชาติอย่างที่มีมนุษย์พึงกระทำและได้รับโดยทั่วไป ทั้งๆ ที่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเหล่านี้ก็ถือว่าเป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน อีกทั้งรัฐธรรมนูญก็บัญญัติหลักการให้การรับรองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แต่ก็ยังไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างเพียงพอและสอดคล้องกับที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ แม้จะมีการบัญญัติกฎหมายต่างๆ เพื่อให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่และอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นแก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐแล้วก็ตาม

4.4 อาเซียนกับการรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ

สำหรับข้อมูลจากข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ หรือ United Nations High Commissioner for Refugees : UNHCR ระบุว่าคนไร้สัญชาติหรือคนไร้รัฐที่กระจายอยู่ทั่วโลกมีจำนวนมากกว่า 15 ล้านคน ซึ่งจากการสำรวจจำนวนของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในปี

2015 โดย UNHCR ในภูมิภาคอาเซียน พบว่า มีคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐปรากฏตัวตามประเทศต่างๆ ในภูมิภาคอาเซียนหลายล้านคน ไม่ว่าจะเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ จำนวน 810,000 คน คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย 506,200 คน คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในสหพันธรัฐมาเลเซีย จำนวน 40,000 คน คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม จำนวน 11,000 คน คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศบรูไน ดารุสซาลาม จำนวน 20,524 คน และคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ จำนวน 6,015 คน⁴²⁴ ดังนั้น การศึกษาถึงบทบาทของอาเซียนที่จะให้การรับรองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในภูมิภาคนี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญต่อการกำหนดแนวทางต่อไปสำหรับประเทศสมาชิกในภูมิภาคอาเซียนแห่งนี้รวมถึงประเทศไทยด้วย

4.4.1 ความเป็นมาของอาเซียนและประชาคมอาเซียน

สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations) หรืออาเซียน (ASEAN) ได้ก่อตั้งขึ้นโดยประเทศสมาชิกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เมื่อปี พ.ศ. 2510 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความร่วมมือทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ส่งเสริมสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาค และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างอาเซียนกับต่างประเทศและองค์กรระหว่างประเทศ ต่อมา ประเทศสมาชิกอาเซียนเห็นพ้องต้องกันที่จะให้ความสำคัญของการมีความร่วมมืออย่างใกล้ชิดในการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างประเทศสมาชิกทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาศักยภาพและสร้างความแข็งแกร่ง เพิ่มอำนาจต่อรองและขีดความสามารถในการแข่งขันในเวทีระหว่างประเทศในทุกด้านให้แก่ประเทศสมาชิก รวมถึงความสามารถในการรับมือกับปัญหาใหม่ๆ ระดับโลกที่ส่งผลกระทบต่อภูมิภาค เช่น ภาวะโลกร้อน หรือการก่อการร้าย ดังนั้น จึงได้มีการก่อตั้งประชาคมอาเซียน (ASEAN Community : AC) ขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อเดือนตุลาคม 2546 โดยผู้นำอาเซียนได้ร่วมลงนามในปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือในอาเซียน ฉบับที่ 2 (Declaration of ASEAN Concord II) หรือ (Bali Concord II) เพื่อประกาศจัดตั้งประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ภายในปี พ.ศ. 2563 (ค.ศ. 2020) โดยสนับสนุนการรวมตัวและความร่วมมืออย่างรอบด้าน โดยในด้านการเมืองให้จัดตั้ง “ประชาคมการเมืองความมั่นคงอาเซียน” หรือ ASEAN Political Security Community (APSC) ด้านเศรษฐกิจให้จัดตั้ง “ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน” หรือ ASEAN Economic Community (AEC) และด้านสังคมและวัฒนธรรมให้จัดตั้ง “ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน” หรือ ASEAN Socio-Cultural Community (ASCC) โดยมีกฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) เป็นกรอบพื้นฐานทางกฎหมายรองรับ ซึ่งจะสร้างกฎเกณฑ์สำหรับองค์กรอาเซียน

⁴²⁴ <http://www.unhcr.org> เข้าถึงเมื่อ 5 พฤษภาคม 2558.

ให้สมาชิกมีพันธกิจที่จะต้องปฏิบัติตาม ดังนั้น ประชาคมอาเซียน จึงประกอบด้วยประชาคมที่สำคัญ 3 ด้าน คือ ประชาคมการเมืองความมั่นคงอาเซียน ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน

ซึ่งในแต่ละประเทศสมาชิกของอาเซียนก็จะมีทั้งคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ซึ่งจากการศึกษาเป็นที่ยุติว่า คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต่างก็เป็นมนุษย์เฉกเช่นเดียวกับคนที่มีสัญชาติและคนมีรัฐ เมื่อประชาคมอาเซียนก่อตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมความร่วมมือทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจนส่งเสริมสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาค โดยมีแนวคิดการพัฒนาสมัยใหม่ที่กำหนดให้ “มนุษย์” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยเชื่อว่า เป้าหมายสำคัญที่ทุกประเทศสมาชิกต้องคำนึงถึงในการกำหนดยุทธศาสตร์แผนการพัฒนา และแนวทางนโยบายต่างๆ ควรเป็นในเรื่องของการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและศักยภาพของมนุษย์หรือทรัพยากรบุคคลภายในประเทศ รวมถึงการสร้าง ความมั่นคงของมนุษย์ให้ทุกคนในประเทศสมาชิกสามารถดำรงชีพอยู่ได้โดยเป็นอิสระ ดังนั้น โดยหลักการและแนวคิดดังกล่าว คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐย่อมจะต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตเช่นเดียวกับคนมีสัญชาติและคนมีรัฐในภูมิภาคอาเซียน

4.4.2 สถานภาพทางกฎหมายของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในบริบทอาเซียน

จากการศึกษาข้างต้น จะเห็นได้ว่าในภูมิภาคอาเซียนจะมีกฎหมายระหว่างประเทศที่สำคัญ 2 ฉบับซึ่งมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ตลอดจนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชากรในอาเซียน ซึ่งยอมที่หมายรวมถึงคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ได้แก่ กฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) และปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Human Rights Declaration)

4.4.2.1 กฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter)

เมื่อประเทศสมาชิกได้ร่วมกันจัดทำกฎบัตรสมาคมแห่งประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ASEAN Charter เพื่อยืนยันในความมุ่งประสงค์ที่จะส่งเสริมความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในด้านความเสมอภาคและการมีส่วนร่วม โดยสนับสนุนในการธำรงและสร้างสันติภาพ ความมั่นคงและเสถียรภาพในกลุ่มประเทศสมาชิกมากยิ่งขึ้น โดยอาเซียนมุ่งประสงค์ที่จะสร้างความมั่นใจแก่ประเทศสมาชิกในการอยู่ร่วมกับประชาคมโลกอย่างสันติ เป็นธรรม มีความเป็นประชาธิปไตย และมีความโปร่งใส หากประชาชนอาเซียนไม่มีความมั่นคงและไร้ซึ่งเสถียรภาพ ย่อมส่งผลกระทบต่อสันติภาพในภูมิภาคตลอดจนภาพลักษณ์ต่อประชาคมโลก อาเซียนจึงต้องแก้ปัญหาการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐควบคู่ไปกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านต่างๆ ให้มีความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตที่ดี โดยให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้มีโอกาสอย่างเสมอภาคเท่าเทียมในการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานและการดำเนินการพัฒนามนุษย์และให้ประเทศสมาชิกเคารพในเสรีภาพขั้นพื้นฐาน การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างมีความ

ยุติธรรม ตามที่ได้เคยกล่าวไว้ในหัวข้อที่ 3.2.2.6 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามกฎหมายระหว่างประเทศในระดับภูมิภาค

4.4.2.2 ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Human Rights Declaration)

กฎบัตรอาเซียน ASEAN Charter ได้กำหนดให้มีองค์กรสิทธิมนุษยชนอาเซียน (ASEAN Human Rights Body) เพื่อทำหน้าที่ในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานโดยให้สอดคล้องกับกฎบัตรอาเซียน และประเทศสมาชิกได้จัดตั้งคณะกรรมการสิทธิระหว่างรัฐบาลอาเซียน ว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights - AICHR) เพื่อจัดทำปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Human Rights Declaration) โดยมีวัตถุประสงค์เป็นการรับรองและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม สิทธิในการพัฒนาและสิทธิในสันติภาพ โดยเฉพาะสิทธิในสันติภาพสำหรับทุกคนที่เป็นพลเมืองอาเซียน ซึ่งย่อมาความรวมถึงกลุ่มคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในภูมิภาคอาเซียนด้วย โดยมีบทบัญญัติที่สนับสนุนและสอดคล้องกับแนวคิดในการให้คุณค่าแก่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามที่ได้เคยกล่าวไว้ในหัวข้อที่ 3.2.2.7 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามกฎหมายระหว่างประเทศในระดับภูมิภาค ซึ่งมีเนื้อหาที่มีหลักการและแนวคิดสอดคล้องกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ปรากฏในปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 บัญญัติว่า

“บุคคลทั้งปวงเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในศักดิ์ศรี และสิทธิ มีเหตุผลและมโนธรรมและควรปฏิบัติต่อกันด้วยจิตวิญญาณแห่งความเป็นมนุษย์”

หลักการในข้อนี้เป็นที่ยอมรับในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทางด้านความเสมอภาคเท่าเทียมกัน บุคคลในภูมิภาคอาเซียนย่อมมีอิสระเสรีภาพที่จะกระทำการใดๆ ก็ได้แต่ต้องอยู่บนพื้นฐานของการให้ความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน

ข้อ 2 บัญญัติว่า

“บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิและเสรีภาพทั้งปวงตามที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากการแบ่งแยก ไม่ว่าชนิดใดๆ อาทิ เชื้อชาติ เพศสภาพ อายุ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น พื้นเพทางชาติหรือสังคม สถานะทางเศรษฐกิจ การเกิด ความพิการ หรือสถานะอื่น”

ข้อ 3 บัญญัติว่า

“บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับทุกแห่งหนว่าเป็นบุคคลตามกฎหมาย บุคคลทุกคนเสมอภาคกันตามกฎหมาย บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ”

หลักการในข้อ 2 และข้อ 3 เป็นการยอมรับในหลักการของความเสมอภาคเท่าเทียมกันของบุคคลในการที่จะได้รับการปฏิบัติจากรัฐหรือการแสดงออกจากบุคคลภายในภูมิภาคอย่างที่มีมนุษย์พึงปฏิบัติด้วยกัน ไม่มีการแบ่งแยกหรือกีดกันด้วยเหตุผลของความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ เพศ อายุ ศาสนา เป็นต้น จนทำให้ผู้ถูกกระทำรู้สึกด้อยคุณค่าไม่ว่าจะเป็นทางด้านร่างกายหรือจิตใจ อีกทั้งความเสมอภาคในทางกฎหมาย ดังนั้น จึงไม่ยอมรับในหลักการที่จะเป็นการให้อิทธิพลแก่บุคคลใด หรือเลือกปฏิบัติในการบังคับใช้กฎหมายกับบุคคลใด ประชากรทุกคนในภูมิภาคอาเซียนจะต้องได้รับการบังคับใช้กฎหมายภายในรัฐของตนอย่างเสมอภาคกัน ใช้กฎหมายฉบับเดียวกัน และบังคับใช้โดยมีเงื่อนไขและองค์ประกอบเดียวกัน

ข้อ 4 บัญญัติว่า

“สิทธิของสตรี เด็ก ผู้สูงอายุ ผู้พิการ แรงงานโยกย้ายถิ่นฐาน กลุ่มเปราะบางและกลุ่มคนชายขอบ เป็นสิทธิที่ไม่อาจเพิกถอนและเป็นส่วนเดียวกันของสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้”

หลักการในข้อ 4 เป็นการยอมรับในสิทธิของกลุ่มผู้ที่อาจจะได้รับผลกระทบจากการกดขี่ข่มเหงหรือเอารัดเอาเปรียบจากสังคมได้ง่าย ดังนั้น หลักการในข้อนี้จึงเป็นการยืนยันในความมีสิทธิและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวของบุคคลเหล่านี้ ดังนั้น จึงไม่อาจที่จะกระทำละเมิดหรือเพิกถอนความคงอยู่ของสิทธิดังกล่าวได้ โดยเมื่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานย่อมถือเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนั้น หลักการในข้อนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงการให้คุณค่าและยอมรับในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ข้อ 14 บัญญัติว่า

“บุคคลใดจะถูกกระทำทรมาน หรือถูกปฏิบัติหรือลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรีมิได้”

หลักการในข้อ 14 เป็นการให้ความคุ้มครองต่อชีวิตและร่างกายของมนุษย์ และไม่อาจที่จะยอมรับในการกระทำใดๆ ซึ่งจะส่งผลต่อร่างกายและชีวิตของมนุษย์อย่างไรซึ่งมนุษยธรรมได้ การกระทำที่เป็นการลงโทษที่บั่นทอนความรู้สึกและจิตใจของมนุษย์ จึงเป็นสิ่งที่หลักการข้อนี้ให้การปฏิเสธและถือเป็นสิ่งต้องห้ามที่จะกระทำไม่ได้ไม่ว่าจะเป็นกรณีใดๆ

ข้อ 30 1) บัญญัติว่า

“บุคคลทุกคนมีสิทธิในความมั่นคงทางสังคม ซึ่งรวมถึงการประกันสังคม หากมีให้ จะช่วยให้สามารถมีวิถีทางที่จะดำรงตนได้อย่างมีศักดิ์ศรีและเหมาะสม”

หลักการในข้อนี้เล็งเห็นถึงคุณค่าในคามมีอยู่ของมนุษย์ที่จะได้มีหลักประกันหรือสวัสดิการทางสังคมที่จะทำให้มนุษย์สามารถที่จะดำรงชีวิตอย่างมีการพัฒนาไปได้ เป็นสิทธิที่มนุษย์พึงจะได้รับ หากมีการเลือกปฏิบัติในการมอบหลักประกันทางสังคม ก็ย่อมเป็นการลดคุณค่าของมนุษย์ ให้มีความด้อยโอกาสทางสังคม อันเป็นการหยามเหยียดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ซึ่งจะเห็นได้ว่า ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชนดังกล่าวข้างต้น ให้การยอมรับและคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งในส่วนที่เป็นหลักประกันความมั่นคงทางสังคมที่จะให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกับบุคคลอื่นในสังคม โดยไม่ถูกเหยียดหยาม ช่มเหง หรือกระทำละเมิดในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ได้ ตลอดจนการสร้างความยึดมั่นในความคงอยู่ของศักดิ์ศรีที่มีอยู่ติดตัวมนุษย์ ห้ามมิให้ผู้ใดมาพรากหรือกระทำละเมิดได้นอกจากนี้ ยังเป็นการสนับสนุนให้ประชากรอาเซียนแสดงความเคารพในความเสมอภาคเท่าเทียมของบุคคล โดยห้ามการเลือกปฏิบัติและไม่มีกระทำที่เป็นการลดคุณค่าของมนุษย์ลง ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าปฏิญญาดังกล่าวนี้อาจมีหลักการที่ยอมรับและสอดคล้องกับแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล

4.4.3 อุปสรรคในการดำเนินการของอาเซียนต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ

เมื่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต่างก็เป็นมนุษย์เฉกเช่นเดียวกับคนที่มีสัญชาติและคนมีรัฐ อาเซียนก็ย่อมผูกพันที่จะต้องให้การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เสรีภาพขั้นพื้นฐาน ตลอดจนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันในฐานะพลเมืองของอาเซียน ประกอบกับการที่อาเซียนมีกฎบัตรอาเซียนและปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่ให้การยอมรับต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพลเมืองในภูมิภาค ตลอดจนมุ่งส่งเสริมและให้การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แต่ในทางปฏิบัติก็มีอุปสรรคที่ทำให้การดำเนินการดังกล่าวไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ กล่าวคือ

(1) การเดินทางภายในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน

แม้ว่าอาเซียนได้ริเริ่ม ASEAN Common Visa ซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกแก่คนต่างด้าวที่จะต้องการเดินทางเข้ามาในอาเซียน โดยสามารถยื่นขออนุญาตเข้าเมืองจากประเทศสมาชิกอาเซียนประเทศใดประเทศหนึ่ง เมื่อได้รับอนุญาตแล้วสามารถเดินทางภายในประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นได้โดยไม่ต้องขออนุญาตเข้าเมืองอีก เพียงแต่ต้องผ่านการตรวจลงตราการเดินทางเข้าออกในขณะที่มีการเดินทางเข้าออกในระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนอยู่ตลอดเวลา แต่สำหรับประเด็นของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐนั้น ยังเป็นปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขในบริบทอาเซียนแต่อย่างใด ว่าอาเซียนจะดูแลคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐอย่างไรในเรื่องเอกสารประจำตัวเพื่อใช้แสดงตนในการเดินทางในระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน เช่น บัตรประจำตัว หรือหนังสือเดินทาง

(Passport) นอกจากนี้ อาเซียนยังไม่มีกำหนดแผนการหรือวางแผนเรื่องการทะเบียนคนต่างด้าวจากประเทศอื่นๆ เข้าเมืองในระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน เพื่อรองรับต่อจากการอนุญาตให้คนต่างด้าวเข้าเมือง เพื่อให้รู้และกำหนดสถานะบุคคลทางทะเบียนของคนต่างด้าวเข้าเมืองมีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ในอาเซียน⁴²⁵

(2) การขัดกันแห่งกฎหมายในระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน

สำหรับประเทศสมาชิกในอาเซียนทั้ง 10 ประเทศนั้น ยังไม่ปรากฏว่าได้มีการนำเรื่องการขัดกันแห่งกฎหมายมาพิจารณาเพื่อสร้างระบบกฎหมายในอาเซียนให้เป็นเอกภาพ และเมื่อพิจารณาจากปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 7⁴²⁶ ซึ่งพิจารณาถึงการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคอาเซียนนั้น กำหนดว่า แม้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจะยึดหลักสากล และคำนึงถึงเสรีภาพขั้นพื้นฐาน แต่ก็ต้องได้รับการพิจารณาในบริบทของภูมิภาคและของประเทศ โดยคำนึงถึงความแตกต่างของภูมิหลังทางการเมือง เศรษฐกิจ กฎหมาย สังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และศาสนา ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า ตามปฏิญญาอาเซียนข้อดังกล่าว เป็นการยกเว้นที่เปิดช่องให้รัฐสมาชิกของอาเซียนอาจจะไม่ได้ดำเนินการในการให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนในรัฐของตนให้เป็นไปตามบทบัญญัติในปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้โดยการอ้างลักษณะเฉพาะทางการเมือง เศรษฐกิจ กฎหมาย สังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ หรือศาสนา ภายในรัฐของตนได้ อีกทั้ง ในแต่ละรัฐสมาชิกต่างก็มีความเป็นชาตินิยมที่แตกต่างกัน การดำรงไว้ซึ่งความมีชาตินิยมที่เหนียวแน่น จึงไม่มีแนวคิดที่จะแทรกแซงชาตินิยมของประเทศอื่น ดังนั้น การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐจึงต้องเป็นไปตามกฎหมายระหว่างประเทศทั่วไปและกฎหมายภายในของประเทศสมาชิกอาเซียนนั้นๆ ต่อไป⁴²⁷ ดังนั้น ความร่วมมือระหว่างประเทศอาเซียนภายใต้กรอบอาเซียนจึงยังไม่มีมาตรการกฎหมายอาเซียนขึ้นใช้บังคับเพื่อระงับข้อพิพาทในระดับรัฐตามวิธีการที่กำหนดไว้ จึงเป็นเรื่องที่อาเซียนต้องรอการพัฒนาต่อไปในอนาคต คน

⁴²⁵ ชาติชาย เชษฐสุมน, **ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) : ผลกระทบต่อกฎหมายไทย**, หน้า 111-112.

⁴²⁶ **Asean Human Rights Declaration**, 7. All human rights are universal, indivisible, interdependent and interrelated. All human rights and fundamental freedoms in this Declaration must be treated in a fair and equal manner, on the same footing and with the same emphasis. At the same time, the realisation of human rights must be considered in the regional and national context bearing in mind different political, economic, legal, social, cultural, historical and religious backgrounds. ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 7 บัญญัติว่า “สิทธิมนุษยชนทั้งหมด มีความเป็นสากล ไม่อาจแบ่งแยกได้เชื่อมโยงและสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน สิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานทั้งหมดในปฏิญญานี้ต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม เสมอภาค อยู่บนพื้นฐานเดียวกันและมีความสำคัญเท่าเทียมกัน ในขณะเดียวกัน การบรรลุสิทธิมนุษยชนต้องได้รับการพิจารณาในบริบทของภูมิภาคและของประเทศโดยคำนึงถึงความแตกต่างของภูมิหลังทางการเมือง เศรษฐกิจ กฎหมาย สังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และศาสนา”

⁴²⁷ ชาติชาย เชษฐสุมน, **ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) : ผลกระทบต่อกฎหมายไทย**, หน้า 114.

ไร้สัญชาติและคนไร้รัฐจึงยังต้องอาศัยกฎหมายภายในและพันธกรณีตามกฎหมายระหว่างประเทศฉบับอื่นๆ เพื่อที่จะให้ได้รับการคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จนกว่าอาเซียนจะได้มีการพัฒนาหรือสร้างวิธีพิจารณาความระหว่างประเทศของอาเซียนเป็นการเฉพาะขึ้นต่อไป

(3) บทบาทของคณะกรรมการสิทธิระหว่างรัฐบาลอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

ในภูมิภาคอาเซียนจะมีคณะกรรมการสิทธิระหว่างรัฐบาลอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights หรือ AICHR) ซึ่งเป็นองค์กรระดับภูมิภาคที่ทำงานร่วมกับ UNHCR เพื่อแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ อย่างไรก็ตาม วิธีการดำเนินงานของคณะกรรมการสิทธิระหว่างรัฐบาลอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชนยังคงเป็นไปในลักษณะของการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ โดยยังไม่ได้มีการกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาลงต้นตอของการปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ เพื่อระงับหรือป้องกันไม่ให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต้องเพิ่มปริมาณมากขึ้น หรือสร้างหลักเกณฑ์เพื่อให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ และให้คนเหล่านี้ได้รับการปฏิบัติหรือเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างพอเพียง อันเป็นการสอดคล้องกับกฎบัตรอาเซียนและปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชนด้วย

กรณีศึกษา : ชาวโรฮีนจา

ปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายและอพยพของชาวโรฮีนจาที่เกิดขึ้นในภูมิภาคอาเซียนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมายาวนานนับสิบปี แต่ปัญหายังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและยังไม่มีทีท่าว่าจะยุติลงได้โดยง่ายตายและโดยพลัน สิ่งที่ปรากฏคือประเทศที่มีส่วนร่วมในการขับเคื้อนของชาวโรฮีนจาไม่ว่าจะเป็นประเทศต้นทางคือ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ หรือประเทศจุดพัก คือประเทศไทย และประเทศปลายทาง คือสหพันธรัฐมาเลเซียและสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ต่างปฏิเสธในการให้ขึ้นฝั่งในเขตพรมแดนของรัฐตนทั้งสิ้น แม้ภายหลังจะเปิดพื้นที่พักพิงเป็นการชั่วคราวก่อนที่จะนำส่งต่อไปยังประเทศที่สามหรือประเทศต้นทาง กรณีดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความหวงแหนในอำนาจอธิปไตยของประเทศตนเองอย่างเหนียวแน่น และยังไม่พร้อมที่จะเปิดประเทศในภูมิภาคอย่างเสรีตามเจตนารมณ์ของอาเซียน อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงหลักการในปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ที่ยังขัดกันกับความเป็นชาตินิยมที่เหนียวแน่นของแต่ละประเทศ

ดังนั้น โดยหลักการแล้ว แม้ว่าในภูมิภาคอาเซียนจะให้ความสำคัญในทางนโยบายโดยการบัญญัติหลักการต่างๆ ไว้ในกฎบัตรอาเซียน และปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งกฎหมายทั้ง 2 ฉบับต่างก็มีบทบัญญัติที่รับรองและให้ความคุ้มครองต่อสิทธิและเสรีภาพตลอดจนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพลเมืองในอาเซียน ซึ่งพลเมืองในอาเซียนนี้ก็ย่อมหมายถึงความรวมถึงคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐด้วย และแม้ว่ายังไม่มี การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนอย่างเต็มรูปแบบ

แต่ในทางปฏิบัติแล้ว ขั้นตอนการเตรียมการหรือการสร้างองค์กรเพื่อรองรับในปัญหาเกี่ยวกับความคุ้มครองต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดความคุ้มครองในสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในบริบทของอาเซียนอย่างสมบูรณ์แบบแต่อย่างใด ดังนั้นอาเซียนจึงต้องเตรียมการให้พร้อมต่อสถานการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้นเพื่อที่จะสามารถดำเนินการให้ไปตามความมุ่งหมายและหลักการภายใต้กฎบัตรอาเซียนและปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ตลอดจนความร่วมมือทางด้านการเมืองและความมั่นคงของชาติ ด้านสังคมวัฒนธรรม ภายในกรอบของสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพลเมืองในอาเซียน เพื่อที่จะได้แสดงศักยภาพของการเป็นองค์กรระหว่างประเทศที่สามารถจัดการปัญหาต่างๆ ในภูมิภาคและเป็นที่ยอมรับและเชื่อมั่นต่อประชาคมโลกต่อไป

4.5 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐกับผลกระทบต่อมั่นคงของชาติในประเทศไทย

4.5.1 หลักการทั่วไปของหลักความมั่นคงของชาติ

สำหรับประเทศไทยนั้น ตั้งแต่เข้าสู่ยุครัฐสมัยใหม่ที่เริ่มมีการบังคับใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยสัญชาติ ทำให้ประชากรที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยถูกจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มประชากรที่มีสัญชาติไทย ซึ่งเรียกคนกลุ่มนี้อีกอย่างว่า “คนชาติ” และประชากรที่ไม่มีสัญชาติไทย ซึ่งเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “คนต่างด้าว” ด้วยเหตุนี้เองทำให้คนชาติมีสิทธิตามกฎหมายที่สมบูรณ์และดีกว่าคนต่างด้าว นอกจากนั้น ความเป็นประชากรที่ชอบด้วยกฎหมายก็ต้องขึ้นอยู่กับการมีชื่อในทะเบียนราษฎร ทำให้ประเทศไทยต้องเผชิญหน้ากับปัญหาใหม่นั้นก็คือ การปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ซึ่งเดิมการจัดการกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐจะถูกครอบงำตามแนวคิดชาตินิยมที่คำนึงถึงความมั่นคงของชาติเป็นสำคัญ และจะมองข้ามประเด็นในเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ แต่ปัจจุบัน นานาอารยประเทศต่างก็มีการยอมรับแนวคิดในหลักการเรื่องสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มากขึ้น การจัดการต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทยจึงต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องตามกระแสวัฒนธรรมของสังคมโลก โดยการให้ความสำคัญและพิจารณาถึงความเหมาะสมระหว่างความมั่นคงของชาติกับความมั่นคงของมนุษย์ควบคู่กันไป ซึ่งตามหลักการของรัฐสมัยใหม่จะไม่เปิดโอกาสให้คนต่างด้าวสามารถเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน ที่อยู่อาศัย หรือแหล่งทำมาหากินได้อย่างอิสระ หลักดินแดนเป็นหลักการที่กำหนดขอบเขตเพื่อจำกัดอำนาจอธิปไตยของแต่ละรัฐมิให้ใช้อำนาจก้าวล่วงหรือล่วงล้ำเข้าไปในดินแดนของรัฐอื่นโดยเฉพาะการทำกิจกรรมที่อยู่ในดินแดนของรัฐอื่น ดังนั้น รัฐจึงต้องเข้ามาควบคุมการเคลื่อนไหวของคนที่มีลักษณะข้ามพรมแดนมากขึ้นในรูปแบบของการจัดกองกำลังทหารเข้าปกป้องและคุ้มกันตามแนวชายแดน การจับกุม คุมขังและเนรเทศคนที่ลักลอบหลบหนีข้ามพรมแดนอย่างผิดกฎหมาย ดังนั้น สิ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับหลัก

ดินแดน ก็คือ “สัญชาติ” เนื่องจากสัญชาติเป็นที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับผู้มีสัญชาติของรัฐนั้น

สถานการณ์ปัจจุบันที่พบคือ ปัญหาการข้ามพรมแดนของคนสัญชาติหนึ่งในเขตอำนาจของรัฐหนึ่งไปสู่เขตแดนของรัฐหนึ่งที่ดินไม่มีสัญชาติ ทำให้รัฐผู้มีอำนาจเหนือเขตแดนปลายทางต้องปกป้องดินแดนของตนมิให้บุคคลสัญชาติอื่นย้ายเข้ามา โดยเหตุผลที่รัฐมีหน้าที่พื้นฐานในการรักษาความมั่นคงและสงบเรียบร้อยภายในเขตแดนของรัฐตน และมีหน้าที่ส่งเสริมและดูแลความเป็นอยู่ให้กับประชาชนของรัฐตนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและความเป็นอยู่ การปล่อยให้คนที่รัฐไม่รู้จักคุ้นเคยหรือไม่หลักฐานทางทะเบียนราษฎรเข้ามาในเขตแดนย่อมทำให้รัฐนั้นมีความวิตกกังวลว่า รัฐจะควบคุมดูแลคนเหล่านั้นมิให้สร้างปัญหากระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของชาติได้อย่างไร อีกทั้ง การที่รัฐมีหน้าที่ต้องจัดการบริการสาธารณะต่างๆ ให้แก่ประชาชนของรัฐตน ซึ่งต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก นั้น หากมีบุคคลอื่นที่มีใช้ประชาชนของรัฐตนเข้ามาใช้บริการสาธารณะดังกล่าว ก็จะทำให้มีผลต่อประชาชนของรัฐตนที่อาจไม่ได้รับบริการสาธารณะอย่างทั่วถึงและเพียงพอ อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่องบประมาณของรัฐด้วยเช่นกัน จากข้อกังวลของรัฐดังกล่าว ทำให้ทราบถึงเหตุผลในการจัดทำนโยบายของรัฐในการห้ามบุคคลอื่นย้ายข้ามพรมแดน⁴²⁸ ก็คือ

(1) คนจากที่อื่นจะเข้ามาสร้างปัญหาต่อความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยในรัฐ

(2) คนจากที่อื่นจะเข้ามาแย่งชิงทรัพยากรในการจัดบริการสาธารณะของรัฐ

ดังนั้น การปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ทำให้ประเทศไทยมองว่ากลุ่มบุคคลเหล่านี้จะเป็นภัยอย่างหนึ่งต่อความมั่นคงของชาติ แต่สิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้ก็คือ คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐก็เป็นมนุษย์ เฉกเช่นเดียวกับคนมีสัญชาติหรือคนมีรัฐที่ได้ถือกำเนิดมาบนโลกนี้ ไม่ใช่ทรัพย์สินของที่จะรัฐจะไปกระทำการอย่างใดก็ได้ การที่ประเทศไทยเป็นนิติรัฐนั้น ประเทศไทยจึงไม่อาจที่จะใช้อำนาจเหนือจนก่อให้เกิดการละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพหรือกระทบกระเทือนต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลได้ เมื่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเป็นมนุษย์เฉกเช่นเดียวกับคนทั่วไป อีกทั้งยังมีสถานะเป็นบุคคลทั้งตามนิยามความหมายของปฎิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติที่ประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิกและมีพันธกรณีต้องให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนต่างๆ ตามที่กฎบัตรรับรอง หรือตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย ประกอบกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้

⁴²⁸ ทศพล ทรรศนกุลพันธ์, การคุ้มครองสิทธิแรงงานต่างด้าวกับความมั่นคงของรัฐไทย, อ้างใน www.prachatai.com/journal/2009/09/25829 เข้าถึงเมื่อ 18 ธันวาคม 2557.

บัญญัติและรับรองไว้ ดังนั้น สิ่งที่คนไร้สัญชาติหรือคนไร้รัฐจะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายมีอยู่ด้วยกัน 2 ลักษณะ⁴²⁹ คือ

(1) สิทธิที่จะไม่ถูกละเมิด (Passive Rights) คือ เป็นสิทธิเสรีภาพที่มีติดตัวบุคคลอยู่แล้วตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือสิทธิขั้นพื้นฐานส่วนบุคคลที่มนุษย์พึงได้รับ โดยไม่จำเป็นต้องให้รัฐมาให้การรับรอง

(2) สิทธิก่อตั้ง (Active Rights) คือ เป็นสิทธิเสรีภาพที่บุคคลใช้แล้วอาจมีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงอนาคตของรัฐ เช่น สิทธิในการเลือกตั้ง การลงประชามติ หรือการทำประชามติ เป็นต้น ซึ่งสิทธิดังกล่าวนี้ จะสงวนไว้เฉพาะคนของรัฐนั้นๆ เท่านั้น เนื่องจากสิทธิดังกล่าวเมื่อใช้ไปแล้วจะมีผลต่ออนาคตและความมั่นคงของชาติ ซึ่งไม่ควรจะเป็นสิทธิที่ให้แก่บุคคลภายนอกประเทศที่ไม่ใช่คนชาติ

4.5.2 ความหมายของความมั่นคงของชาติ

ความมั่นคงของชาติมีลักษณะเป็นนามธรรมที่มีความหมายกว้างขวางครอบคลุมไปเกือบทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของรัฐ ซึ่งตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2495⁴³⁰ ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติไว้ดังนี้

“ความมั่นคงหรือความปลอดภัยแห่งราชอาณาจักร หมายความว่า การให้อิทธิพลของชาติหรือสวัสดิภาพของประชาชนอยู่ในความมั่นคง ปลอดภัย รวมตลอดถึงการให้ประเทศดำรงอยู่ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย”

และเมื่อกล่าวโดยทั่วไป ความมั่นคงของชาติในภาพรวมจะหมายถึง สภาวะการณ์ที่ประเทศชาติและประชาชนดำรงอยู่ด้วยความปลอดภัยในด้านต่างๆ ทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งในด้านสวัสดิภาพ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนการดำเนินชีวิตของประชาชน⁴³¹

ดังนั้น ความมั่นคงของชาติ จึงหมายถึง สภาวะการณ์ที่ประเทศและประชาชนสามารถดำรงอยู่ด้วยความปลอดภัยทั้งในด้านเอกราชและความปลอดภัยผาสุก

⁴²⁹ ทศพล ทรรศนกุลพันธ์, การคุ้มครองสิทธิแรงงานต่างด้าวกับความมั่นคงของรัฐไทย, เข้าถึงเมื่อ 18 ธันวาคม 2557.

⁴³⁰ พระราชบัญญัติว่าด้วยการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2495 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 16 เล่ม 69 ณ วันที่ 11 มีนาคม 2495.

⁴³¹ อารัง เจริญกุล, บทบาทของนักปกครองกับความมั่นคงของชาติ (ลักษณะวิชาการเมืองการปกครอง), วิทยานิพนธ์วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 50, หน้า 1.

4.5.3 แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์

แนวคิดเกี่ยวกับ “ความมั่นคงของมนุษย์” มีที่มาจากมุมมองที่เปลี่ยนไปต่อประเด็นความมั่นคงของชาติ ซึ่งเดิมความมั่นคงของชาติจะคำนึงถึงประโยชน์และความปลอดภัยของรัฐเป็นหลัก ต่อมาได้ถูกปรับเปลี่ยนให้มุ่งไปสู่การสร้างความมั่นคงของมนุษย์หรือความมั่นคงในระดับปัจเจกบุคคลมากขึ้น โดยหลักความมั่นคงของมนุษย์มีองค์ประกอบเบื้องต้นที่สำคัญ⁴³² ได้แก่

- (1) ด้านเศรษฐกิจ คือ การที่ประชาชนมีรายได้ขั้นต่ำที่เพียงพอ
- (2) ด้านสิ่งแวดล้อม คือ การที่ประชาชนมีชีวิตที่ปลอดภัยและได้รับการคุ้มครองจากภัยพิบัติทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากธรรมชาติและจากฝีมือมนุษย์ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว รวมถึงความเสี่ยงจากการหมดไปของทรัพยากรธรรมชาติ
- (3) ด้านอาหาร คือ การที่ประชาชนสามารถเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอและอย่างเท่าเทียมกันทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ
- (4) ด้านสุขภาพ คือ การที่ประชาชนได้รับหลักประกันขั้นต่ำที่คุ้มครองสุขภาพจากการเจ็บป่วยและการตายด้วยโรคร้ายหรือการใช้ชีวิตและพฤติกรรมทางสุขภาพที่ไม่เหมาะสม
- (5) ด้านส่วนบุคคล คือ ความปลอดภัยจากความรุนแรงทางกายและการถูกแสวงหาผลประโยชน์หรือการกระทำละเมิดที่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพ
- (6) ด้านชุมชน คือ ความปลอดภัยจากการขัดแย้งรุนแรงภายในหรือระหว่างชุมชนที่นำไปสู่การสูญเสียความสัมพันธ์ที่ดีหรือค่านิยมร่วมดั้งเดิมในชุมชน
- (7) ด้านการเมือง คือ การสร้างบริบททางการเมืองในสังคมที่มีความเคารพต่อสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของทุกคนให้มีเสถียรภาพและมั่นคง

4.5.4 คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐกับผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ

บุคคลผู้มีปัญหาทางสถานะหรือคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ มักถูกตั้งข้อสงสัยว่าเป็นบุคคลที่จะมีผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติของประเทศไทยมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2475 และภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐบาลไทยได้พยายามแก้ปัญหาเกี่ยวกับการมีสัญชาติให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในแต่ละยุคสมัย โดยในสมัยที่ประเทศไทยยังปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หากต้องการแรงงานและทรัพยากรมนุษย์ในการสร้างชาติและความมั่นคงของชาติ นโยบายการให้สัญชาติจึงมีลักษณะเป็นไปโดยง่าย และรัฐถือนโยบายกลายคนต่างด้าวให้เป็นไทย ซึ่งนโยบายนี้ได้ถือปฏิบัติกันมาโดยตลอด ส่วนในกรณีที่เกิดความ

⁴³² ความมั่นคงของมนุษย์ในปัจจุบันและอนาคต, รายงานการพัฒนาคอนของประเทศไทย ปี 2552, โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, หน้า 2.

ไม่แน่ชัดทางสถานะของบุคคลหรือหากเป็นกรณีคนต่างด้าวลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย แม้ไทยจะไม่ให้สัญชาติไทยแก่บุคคลดังกล่าว แต่ก็อำนวยความสะดวกให้อยู่ในประเทศไทยได้โดยให้มีการลงทะเบียนสำหรับคนอยู่อาศัยที่ไม่มีสัญชาติไทย แต่นโยบายดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ภายหลังจากขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศเพื่อนบ้านและแทรกซึมเข้ามาในประเทศไทย รัฐบาลในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ถือหลักความมั่นคงทางการเมืองและอธิปไตยของชาติเหนืออื่นใด จึงออกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 337 ถอนสัญชาติบุตรของคนต่างด้าวที่ลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ซึ่งแท้จริงแล้ว กฎหมายดังกล่าวมีเจตนารมณ์ที่จะถอนสัญชาติบุตรของชาวญวนอพยพ เพราะเกรงเรื่องความไม่ภักดีและการก่อจลาจลขึ้นในประเทศไทย แต่ถ้อยคำในกฎหมายรวมถึงคนต่างด้าวในกรณีอื่นๆ ด้วย ภายหลังจากคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์หมดสิ้นไป รัฐบาลได้ยกเลิกประกาศคณะปฏิวัติดังกล่าว และปรับปรุงแก้ไขกฎหมายอีกสองครั้งในปี พ.ศ. 2535 และ พ.ศ. 2551 เพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่บุคคลที่ได้รับผลกระทบเกี่ยวกับสถานะของบุคคล

ปัญหาของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ มีสาเหตุมาจากกฎหมาย รวมไปถึงการบริหารการจัดการภาครัฐ แต่การปัญหาโดยการแก้ไขตัวบทกฎหมายยังไม่สอดคล้องกับหลักกฎหมายสากลและข้อเท็จจริง อาทิ ตามมาตรา 7 ทวิ⁴³³ แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 ที่ยังไม่ให้สัญชาติกับเด็กที่เกิดในไทยตามหลักดินแดนหากมีพ่อแม่เป็นคนไร้สัญชาติหรือคนไร้รัฐ หรือการเสนอแนวทางเพื่อพัฒนาความรู้และแนวคิดแก่บุคลากรภาครัฐที่ต้องทำงานเกี่ยวกับสัญชาติ เพื่อไม่ให้เกิดการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ แต่การแก้ปัญหาทั้งหมดมีจุดหลักสำคัญคือ การแก้ปัญหาสถานะของบุคคลอันเกิดจากสัญชาติจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการสร้างสมดุลระหว่างสิทธิขั้นพื้นฐานของปัจเจกชนกับความมั่นคงของชาติ

โดยคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐมีผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติได้ 2 ลักษณะ คือ

⁴³³ มาตรา 7 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 บัญญัติว่า

“ผู้เกิดในราชอาณาจักรไทย โดยบิดาและมารดาเป็นคนต่างด้าวย่อมไม่ได้รับสัญชาติไทย ถ้าในขณะที่เกิดบิดาตามกฎหมายหรือบิดาซึ่งมิได้มีการสมรสกับมารดา หรือมารดาของผู้นั้นเป็น

- (1) ผู้ที่ได้รับการผ่อนผันให้พักอาศัยอยู่ในราชอาณาจักรไทยเป็นกรณีพิเศษเฉพาะราย
- (2) ผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เข้าอยู่ในราชอาณาจักรไทยเพียงชั่วคราว หรือ
- (3) ผู้ที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง

ในกรณีที่เห็นสมควรรัฐมนตรีจะพิจารณาและสั่งเฉพาะรายให้บุคคลตามวรรคหนึ่งได้สัญชาติไทยก็ได้ ตามหลักเกณฑ์ที่คณะรัฐมนตรีกำหนด

ให้ถือว่าผู้เกิดในราชอาณาจักรไทยซึ่งไม่ได้สัญชาติไทยตามวรรคหนึ่งเป็นผู้ที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง เว้นแต่จะมีการสั่งเป็นอย่างอื่นตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น”

4.5.4.1 ความมั่นคงทางการเมืองและการทหาร

กล่าวคือ ในแง่ผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ การที่ประเทศไทยมีคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐปรากฏตัวอยู่เป็นจำนวนมากตามแนวตะเข็บชายแดน ทำให้ประเทศไทยไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่า คนเหล่านี้คือคนต่างด้าวหรือทหารต่างชาติที่เข้ามาหาข้อมูลในประเทศไทย หรือเป็นชนกลุ่มน้อยที่หลบหนีการสู้รบเพื่อเข้ามาขังฝั่งไทย และเป็นการยากที่จะควบคุมประชากรกลุ่มนี้ซึ่งอยู่อาศัยและดำรงชีวิตในลักษณะของการเดินทางอพยพ หรือทำไร่เลื่อนลอยจากพื้นที่หนึ่งไปอีกพื้นที่หนึ่งไปเรื่อยๆ อีกทั้ง คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเหล่านี้ ยังมีพฤติกรรมที่ทำให้ประเทศเพื่อนบ้านมีความหวาดระแวงว่า ประเทศไทยให้การสนับสนุนแก่กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวในการเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อนโยบายต่างประเทศของไทยในการดำเนินความสัมพันธ์อันดีกับรัฐบาลประเทศเพื่อนบ้าน อันจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงตามแนวชายแดนไทยได้

4.5.4.2 ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และอาชญากรรม

สิทธิต่างๆ ที่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้รับจากรัฐย่อมไม่เท่าเทียมกันกับคนมีสัญชาติหรือคนมีรัฐ ยิ่งไปกว่านั้น คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐอาจถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยรัฐจนก่อให้เกิดความต้อโอกาสทางสังคม เช่น ไม่มีสิทธิได้รับค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำในการทำงาน ไม่มีสิทธิทำบัตรประจำตัวประชาชน ไม่มีโอกาสเข้าถึงบริการสาธารณะที่รัฐจัดให้ ไม่มีสิทธิถือครองที่ดิน เป็นต้น ซึ่งการไม่สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานดังกล่าวข้างต้น ย่อมก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคและเท่าเทียมกันต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ นอกจากนี้ คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐยังอาจตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมทางสังคมได้ง่าย เช่น การตกเป็นเหยื่อของขบวนการค้ามนุษย์ เป็นต้น และยิ่งไปกว่านั้น หากคนไร้สัญชาติไม่มีสิทธิอาศัยในประเทศไทย ก็จะทำให้จุดเกาะเกี่ยวของความผูกพันต่อรัฐลดน้อยลงไปอีก ซึ่งจะส่งผลก่อให้เกิดปัญหาในการให้ความร่วมมือกัน อันจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

4.5.5 แนวทางการดำเนินการของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ

ปัจจุบัน รัฐบาลไทยได้ดำเนินการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2556 - 2566 โดยสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยเห็นว่าความมั่นคงของมนุษย์เป็นเรื่องของความมั่นคงของปัจเจกบุคคลและชุมชนที่รัฐจะต้องให้ความสำคัญ⁴³⁴ โดยในกรณีของกลุ่มบุคคลที่มีปัญหาสถานะทางบุคคลซึ่งรวมถึงคนไร้

⁴³⁴ แผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2556-2566 โดยสำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (ยูเอ็นดีพี)

สัญชาติและคนไร้รัฐนั้น มักจะถูกกลั่นแกล้งสิทธิความเป็นมนุษย์และสิทธิทางวัฒนธรรม คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐจึงมีความเปราะบางและเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงในชีวิตและจิตใจในระดับรุนแรง ภายใต้บริบทนี้ คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐจึงมักจะถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้โดยง่าย ซึ่งรัฐบาลได้เตรียมการที่จะบริหารจัดการเกี่ยวกับกลุ่มบุคคลที่มีปัญหาสถานะทางบุคคลเหล่านี้ โดยคำนึงหลักมนุษยธรรมเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับการที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นประเทศภาคีสมาชิกแห่งองค์การสหประชาชาติ และได้ให้การรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน รวมทั้งเข้าร่วมเป็นภาคีสันติสัญญาระหว่างประเทศในด้านการให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชนหลายฉบับ ทำให้มีผลผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามสนธิสัญญา รวมถึงข้อตกลงระหว่างประเทศในเรื่องต่างๆ ประเทศไทยจึงต้องกำหนดแนวทางเพื่อส่งเสริม ปกป้อง คุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่ประชากรภายในรัฐซึ่งหมายความรวมถึงคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐให้สามารถเข้าถึงสิทธิอันจะพึงได้รับในแต่ละเรื่องอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน อันจะเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่มวลคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายในการทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่ส่งเสริมสิทธิ เสรีภาพ และความเท่าเทียม โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพื่อนำไปสู่สังคมสันติสุขต่อไป

โดยรัฐบาลไทยมีประเด็นการพิจารณาถึงความเสี่ยงที่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐจะถูกกระทำละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์⁴³⁵ ดังนี้

4.5.5.1 ความเสี่ยงในฐานะกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่มีสถานะทางกฎหมาย

การไม่ได้รับสถานะของบุคคลตามกฎหมาย หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “คนไร้รัฐทางทะเบียน” เนื่องจากการตกหล่นทางทะเบียน โดยความเสี่ยงในแง่มุมของความมั่นคงของมนุษย์ของกลุ่มนี้ นอกจากจะมีลักษณะของความเสี่ยงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม อันมีที่มาจาก การไม่ได้รับการรับสิทธิขั้นพื้นฐานเฉกเช่นพลเมืองไทยทั่วไปแล้ว ในเบื้องต้นกลุ่มคนเหล่านี้ยังต้องเผชิญกับความเสี่ยงที่เกิดมาจากความไม่มั่นคงทั้งด้านสถานะภาพของจิตใจอีกด้วย

4.5.5.2 ความเสี่ยงจากการขาดสิทธิทางวัฒนธรรมและอคติทางชาติพันธุ์

พันธุ์

ความเสี่ยงเรื่องการขาดสิทธิทางวัฒนธรรม เป็นความเสี่ยงในลักษณะที่เกิดขึ้นมาจากการกระบวนการสร้างชาติของประเทศไทยตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา ซึ่งพยายามสร้าง “อัตลักษณ์ความเป็นไทยจากส่วนกลาง” รวมทั้งพยายามสวมทับอัตลักษณ์ดังกล่าวให้กับกลุ่มคนอื่นๆ ใน

⁴³⁵ แผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2556-2566 โดยสำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (ยูเอ็นดีพี), หน้า 23-26.

ประเทศไทย อันเป็นการปลูกฝังความมีอคติทางชาติพันธุ์ ที่คนไทยส่วนกลางมีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากระบบการศึกษาจากส่วนกลางที่ขาดการตระหนัก เรียนรู้ และเคารพในวัฒนธรรมและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของไทย อคติดังกล่าวเหล่านี้ยังได้รับการผลิตซ้ำอยู่บ่อยครั้งจากการนำเสนอของสื่อสารมวลชนที่ไม่ตระหนักในความอ่อนไหวทางวัฒนธรรม และสุมเสี้ยมต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น

4.5.5.3 ความเสี่ยงจากการชาติสิทธิในทรัพยากรและความไม่มั่นคงทาง

เศรษฐกิจ

ความเสี่ยงจากการชาติสิทธิในทรัพยากร และความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจมักจะเกิดขึ้นกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ เนื่องจากที่ดินดั้งเดิมที่กลุ่มชาติพันธุ์อยู่อาศัยและทำกินมักจะอยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ ดังเช่นอุทยานแห่งชาติ ที่รัฐบาลออกกฎหมายประกาศในภายหลัง ด้วยเหตุนี้ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไม่สามารถได้รับเอกสารสิทธิในที่ดินของตนเองได้ แม้ว่าจะมีมติคณะรัฐมนตรี เรื่องแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง หรือเรื่องแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ที่ให้ยุติการจับกุมและให้ความคุ้มครองกับชุมชนในพื้นที่ข้อพิพาทที่ทำกิน แต่ก็ยังไม่ได้มีการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม นอกจากความเสี่ยงในเรื่องที่ดินและทรัพยากรแล้ว อิทธิพลจากการเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ที่ลุกลามเข้ามายังพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ยังส่งผลทำให้กลุ่มชาติพันธุ์จำนวนมากต้องประสบกับภาวะหนี้สินจากการที่ต้องพึ่งพาวัตถุดิบที่มราคาสูงไม่ว่าจะเป็นปุ๋ย ยาฆ่าแมลง เมล็ดพันธุ์จากนายทุน ขณะเดียวกันยังไม่สามารถกำหนดราคาสินค้าเกษตรที่ขายได้ อีกทั้งมักต้องเผชิญกับความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติที่ส่งผลทำให้การเก็บเกี่ยวไม่เป็นผล ด้วยเหตุนี้จึงมักประสบกับวัฏจักรหนี้สิน การดำเนินการในภาครัฐเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าที่ผ่านมาแม้ว่าจะมีกฎหมายหลายฉบับที่ส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ในกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่า แต่การดำเนินการเหล่านี้มักประสบกับข้อจำกัด เช่น

1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จะให้การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประชาชน เช่น ในมาตรา 66 และมาตรา 67 แต่ก็ยังพบว่ามีกฎหมายหลายฉบับที่มีได้ปรับปรุงให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ เช่น กฎหมายว่าด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่ยังคงมิได้สร้างการมีส่วนร่วมที่แท้จริง เป็นต้น

2) นโยบายและแผนการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 ที่ทำให้เกิดโครงการพัฒนาขนาดใหญ่จำนวนมาก

3) มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2553 เรื่องแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล พร้อมกับได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล และมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2553 เรื่องแนวนโยบายในการ

ฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง และได้แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง

4) การจัดตั้งสำนักกิจการชาติพันธุ์ในสังกัดกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการให้มีอำนาจหน้าที่จัดการองค์ความรู้และพัฒนาสารสนเทศด้านชาติพันธุ์พัฒนานโยบายและจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ร่วมกับอนุสัญญาต่างๆ ที่ไทยลงนาม เช่น อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติทุกรูปแบบ แต่ในแง่ของการปฏิบัติกลับพบว่า อำนาจของหน่วยงานเฉพาะยังไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างแท้จริงเนื่องจากเป็นหน่วยงานภายใน ทำได้เพียงการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเท่านั้น⁴³⁶

ปัจจุบัน รัฐบาลจึงได้มีการลดหย่อนในการดำเนินการแก้ปัญหา และการปฏิบัติต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐรวมถึงกลุ่มที่มีปัญหาเกี่ยวกับสถานะของบุคคลในประเทศมากขึ้น ไม่ได้นำเอาเรื่องความมั่นคงของชาติเป็นที่ตั้งในการจัดการกับกลุ่มบุคคลเหล่านี้ หากแต่ได้คำนึงถึงบริบทของสังคมของกลุ่มคนนั้นๆ ตลอดจนถึงหลักมนุษยธรรม สิทธิมนุษยชน และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมาประกอบการพิจารณา

กรณีศึกษา : ชาวโรฮีนจา

แต่เดิมนั้น การแก้ปัญหาการลักลอบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย
 ข อ ง
 ชาวโรฮีนจาในบริบทของประเทศไทย นั้น จะเป็นไปในลักษณะของการใช้หลักความมั่นคงของชาติเป็นหลัก เนื่องจากเห็นว่า ชาวโรฮีนจาเข้ามาแล้วจะก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการก่ออาชญากรรม การแย่งชิงทรัพยากรต่างๆ ภายในรัฐ การสร้างเหตุเดือดร้อนให้แก่ประชาชนภายในรัฐ การเข้าสู่ขบวนการค้ายาเสพติด ขบวนการค้าอาวุธสงคราม และขบวนการค้ามนุษย์ เป็นต้น เมื่อพบชาวโรฮีนจาลักลอบหนีเข้ามาในประเทศไทย รัฐบาลไทยจึงยึดนโยบายและปฏิบัติกรที่เป็นการผลักดัน

⁴³⁶ หน่วยงานและองค์กรที่มีภารกิจเกี่ยวข้องและมีบทบาทสำคัญต่อการสนับสนุนและเสริมสร้างให้เกิดความมั่นคงของมนุษย์ในประเด็นกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่า ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

- สำนักกิจการชาติพันธุ์ ศูนย์ประชาบดีสำนักส่งเสริมประชาสังคมเพื่อการพัฒนา กระทรวงมหาดไทย
- สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงศึกษาธิการ
- สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) สภาความมั่นคงแห่งชาติ
- เครือข่ายชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย
- องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น
- หน่วยงาน/องค์กร ภาคประชาชนที่เกิดจากการรวมตัวกันขึ้นภายในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่า เช่น สมาคม

ชาวโรฮิงจาให้กลับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ อันเป็นเหตุให้ชาวโรฮิงจาต้องกลับไปเผชิญกับการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ หรือการที่ต้องสูญเสียจากการสูญเสียชีวิตระหว่างหลบหนี หรือไม่ก็ต้องตกเป็นเหยื่อของขบวนการค้ามนุษย์อีก

ปัจจุบัน รัฐบาลไทยได้ผ่อนปรนแนวทางในการจัดการแก้ปัญหาในกรณีของชาวโรฮิงจา โดยเมื่อมีการจับกุมชาวโรฮิงจาที่ลักลอบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ในเบื้องต้นก็จะจัดหาสถานที่พักพิงให้ เพราะคนเหล่านี้ถือว่ากระทำความผิดตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง และในระหว่างการพิจารณาคดี รัฐบาลไทยก็จะให้เข้าไปอยู่ในพื้นที่กักกันและควบคุมแต่ไม่ได้คุมขัง ตลอดจนดูแลจัดหาอาหาร ก่อนที่จะส่งต่อไปยังประเทศที่สาม ซึ่งเป็นการดำเนินนโยบายที่ให้ ความคุ้มครองต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติ และคนไร้รัฐตามกฎหมายและสอดคล้องกับการเป็นภาคีสมาชิกตามสนธิสัญญาและองค์การระหว่างประเทศในด้าน การให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

จากการศึกษาเรื่องการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ทำให้พบได้ว่า แม้รัฐธรรมนูญจะได้บัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ และการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้ย่อมหมายความรวมถึงการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่ปรากฏตัวและอาศัยอยู่ในประเทศไทยด้วย แต่ก็ยังปรากฏข้อเท็จจริงว่ากลุ่มคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐยังคงถูกละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างหลากหลายรูปแบบและแตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ ดังนั้น ประเทศไทยในฐานะที่เป็นภาคีสมาชิกในองค์การระหว่างประเทศตลอดจนการให้สัตยาบันในสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่มีวัตถุประสงค์ของการให้ความคุ้มครองต่อสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งหลาย จึงต้องเล็งเห็นความสำคัญและกำหนดแนวทางปฏิบัติให้สอดคล้องกับแนวทางดังกล่าว อีกทั้งต้องปฏิบัติการโดยคำนึงถึงหลักมนุษยธรรมหรือความมั่นคงของมนุษย์ควบคู่ไปกับความมั่นคงของชาติอย่างเหมาะสมต่อไป

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

จากการศึกษาแนวคิดเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ประเทศไทยได้มีการรับรองไว้ในมาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งบัญญัติว่า

“ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง”

แม้ประวัติศาสตร์ในการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ ของไทยจะไม่ได้เกิดจากการต่อสู้ทางการเมืองอันเนื่องมาจากการที่ประชาชนถูกกดขี่ข่มเหงหรือเอารัดเอาเปรียบจากชนชั้นปกครองแล้วเรียกร้องให้มีรูปแบบการปกครองที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นพื้นฐานสำคัญเหมือนกับรัฐธรรมนูญในต่างประเทศดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 ก็ตาม แต่เนื้อหาในรัฐธรรมนูญของไทยฉบับต่างๆ ก็มีบทบัญญัติที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนและคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาโดยตลอด จนกระทั่งในการจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งได้มีการบัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนสิทธิเสรีภาพในด้านต่างๆ ของประชาชนมากกว่ารัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ และได้้นำคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” มาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ และต่อมาก็ได้นำมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งถือเป็นการสร้างหลักประกันในเรื่องสิทธิเสรีภาพและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ว่าจะได้รับความคุ้มครอง ไม่ให้มีการกระทำละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่บุคคลที่อาศัยอยู่ภายในประเทศไทยอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน อีกทั้งยังเป็นการสอดคล้องกับบริบทในทางระหว่างประเทศที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกในองค์การระหว่างประเทศและสนธิสัญญาหลายฉบับที่รับรองหลักการต่างๆ ที่มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองในเกียรติศักดิ์และคุณค่าในตัวมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 ตลอดจนปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เป็นต้น ดังนั้นเมื่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต่างก็มีสถานะเป็นบุคคลตามที่กฎหมายภายใน คือ มาตรา 15 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁴³⁷ และกฎหมายระหว่างประเทศ คือ ข้อ 6 แห่งปฏิญญาสากลว่า

⁴³⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 บัญญัติว่า

“สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกและสิ้นสุดลงเมื่อตาย...”

ด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948⁴³⁸ ได้บัญญัติรับรองไว้ คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐก็ย่อมมีสถานะเป็นบุคคลและเป็นมนุษย์เฉกเช่นเดียวกับคนมีสัญชาติหรือคนมีรัฐ และเป็นผู้ทรงสิทธิที่จะสามารถอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพื่อที่จะได้รับการคุ้มครองมิให้มีการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ อีกทั้งยังเป็นบุคคลที่สามารถได้รับการปฏิบัติจากรัฐและมนุษย์ปุถุชนทั่วไปอย่างมีศักดิ์ศรีและมีความเคารพต่อเกียรติในความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน ประเทศไทยจึงไม่อาจปฏิเสธที่จะให้การปกป้องและรักษาคุณค่าที่มีอยู่ในตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐซึ่งติดตัวมาตั้งแต่เกิด เพื่อให้บุคคลเหล่านี้สามารถพัฒนาบุคลิกภาพและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ ตลอดจนได้รับการปฏิบัติอย่างมีความเคารพต่อคุณค่าที่มีอยู่ในตัวตนของมนุษย์ โดยไม่ถึงขนาดที่จะต้องได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียมกับพลเมืองของรัฐ แต่อย่างน้อย ก็ต้องได้รับอย่างพอเพียงในระดับที่ถือว่าเป็นมาตรฐานขั้นต่ำที่มนุษย์ทั่วไปควรจะได้รับอย่างเหมาะสมตามแต่กรณี เพราะคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐก็ถือว่าเป็นมนุษย์คนหนึ่งซึ่งจะได้รับการปฏิบัติจากรัฐโดยไม่ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขความมีสัญชาติของรัฐหรือเป็นบุคคลที่มีปัญหาทางสถานะของบุคคล การปฏิเสธไม่ให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐสามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานหรือสามารถเข้าถึงได้อย่างมีเงื่อนไขในลักษณะที่เป็นการถูกเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมและไม่เหมาะสม ย่อมเป็นการกระทำที่ไม่ชอบธรรมและถือว่าการดังกล่าวเป็นปฏิปักษ์ต่อสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิก

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จะได้บัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลไว้แล้วก็ตาม แต่ในโลกแห่งความเป็นจริงสถานการณ์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐก็ยังไม่ได้รับความคุ้มครองในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเพียงพอ และยังคงต้องเผชิญกับการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยวิธีการและรูปแบบต่างๆ อย่างไม่สิ้นสุด ไม่ว่าจะเกิดจากการกระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ หน่วยงานของรัฐ หรือจากตัวมนุษย์ด้วยกันเอง ในลักษณะที่เป็นการถูกกดขี่ข่มเหง เอาไรต์เอาเปรียบ และถูกปฏิเสธเพื่อให้เข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างพอควร

จากการศึกษา ทำให้ผู้เขียนพบสภาพปัญหาของการบังคับใช้บทบัญญัติที่ว่าด้วยศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในบริบทของประเทศไทย ดังต่อไปนี้

⁴³⁸ Universal Declaration of Human Rights, Article 6 : Everyone has the right to recognition everywhere as a person before the law. (ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ข้อ 6 บัญญัติว่า “ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับทุกแห่งหนว่าเป็นบุคคลตามกฎหมาย”)

5.1.1 แนวทางนโยบายและการจัดการภาครัฐ

จากการที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกตามสนธิสัญญาระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 หรืออนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 เป็นต้น นั้น ทำให้ประเทศไทยในฐานะรัฐภาคีของสนธิสัญญาฉบับต่างๆ จึงมีพันธกรณีที่จะต้องให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของสนธิสัญญาฉบับนั้นๆ อย่างไรก็ตาม แม้จะได้มีการบัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศแล้วก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติ ประเทศไทยมีการอนุวัติการกฎหมายภายในให้เป็นไปตามพันธกรณีที่รัฐได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกในสนธิสัญญาระหว่างประเทศเพื่อให้สอดคล้องกับการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างไม่เพียงพอ นอกจากนี้ เมื่อเกิดปัญหาการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ประเทศไทยจะมีวิธีการแก้ไขปัญหาจัดการแก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในลักษณะของการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าขึ้นเป็นครั้งคราว เพื่อการบรรเทาปัญหาให้ลดระดับความรุนแรงลง โดยไม่ได้มีความต่อเนื่องและสานต่ออย่างเป็นกระบวนการ ไม่มีทิศทางที่ชัดเจน และไม่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม อีกทั้งการกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในหลายประการ เป็นการกำหนดกฎเกณฑ์ที่เป็นการสร้างเงื่อนไขโดยไม่จำเป็น หรือก่อให้เกิดเป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมแก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานของรัฐซึ่งเป็นฝ่ายปกครองที่นำกฎเกณฑ์ดังกล่าวไปปฏิบัติต้องกระทำการตามจึงส่งผลกระทบต่อสิทธิอันชอบธรรมที่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐควรจะได้รับ อันเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

นอกจากนี้ ประเทศไทยยังขาดการประสานความร่วมมือกันกับทางระหว่างประเทศอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง ทั้งในเรื่องการสกัดกั้นการลักลอบหนีเข้าประเทศอย่างผิดกฎหมายของคนต่างด้าว การส่งเสริมผลักดันให้คนต่างด้าวที่ลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายออกนอกประเทศโดยความร่วมมือกับประเทศปลายทาง หรือการประสานงานเพื่อขอรับความช่วยเหลือต่างๆ จากหน่วยงานระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนในการดูแลจัดการปัญหาคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐไม่ได้รับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเพียงพอ อีกทั้งการแก้ไขปัญหาคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ มักจะอยู่บนข้อสันนิษฐานที่ว่า คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเป็นคนต่างด้าวที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย และเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ และเป็นกลุ่มคนที่เป็นผู้สร้างปัญหามิใช่ผู้ประสบปัญหาที่รัฐควรจะไปให้การช่วยเหลือดูแล ทำให้รัฐต้องใช้มาตรการขั้นสูงสุดเพื่อรักษาความมั่นคงของชาติโดยไม่ได้คำนึงถึงหลักความมั่นคงของมนุษย์

5.1.2 การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐยังคงถูกลิดรอนและละเมิดอย่างต่อเนื่องทั้งๆ ที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองไว้แล้ว ส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาในทางปฏิบัติ เนื่องจากการขาดบุคคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจและความเชี่ยวชาญในกฎหมายว่าด้วยเรื่องสถานะของบุคคล ดังนั้น เมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติงานโดยขาดซึ่งความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องในการบังคับใช้กฎหมาย หรือบางครั้งก็จะปฏิเสธที่จะให้บริการแก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ หรือตัดสินใจดำเนินการตามกฎหมายและไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือเป็นกฎหมายและระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ การกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานของรัฐก็ย่อมที่จะทำให้ความมั่นคงในความเป็นมนุษย์ที่จะได้รับความคุ้มครองจากรัฐของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐถูกละเมิดไปด้วย ส่งผลให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต้องได้รับความเดือดร้อนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ระบบการจัดการของการดำเนินนโยบายและปฏิบัติการต่างๆ ที่เกี่ยวกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐยังคงขาดความเป็นเอกภาพและขาดความเป็นบูรณาภาพ กล่าวคือ มีหน่วยงานที่ดำเนินการเรื่องดังกล่าวแยกเป็นหลายส่วนและไม่มีการประสานงานหรือบูรณาการเข้าหากันอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะนโยบายเกี่ยวกับการจัดการด้านการศึกษาให้กับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ที่ยังไม่มี ความชัดเจนในเรื่องระดับการศึกษาขั้นสูงสุดที่ควรจะได้รับเพื่อให้เชื่อมโยงกับสิทธิในการประกอบอาชีพตามที่กฎหมายกำหนดไว้⁴³⁹

5.1.3 ความมีอคติทางชาติพันธุ์

เมื่อมีการกล่าวถึงคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ตลอดจนบุคคลที่มีปัญหาทางสถานะของบุคคล ความรู้สึกของคนส่วนใหญ่จะเป็นไปในเชิงลบและมักจะตั้งข้อสันนิษฐานว่า คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเป็นบุคคลที่เป็นภัยอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ เป็นคนเถื่อนที่ไร้การศึกษาและไร้ซึ่งวัฒนธรรม และเป็นผู้ที่คอยสร้างปัญหาให้ผู้ใช้ประสบปัญหาที่รัฐควรจะไปให้การช่วยเหลือดูแล ซึ่งประเทศไทยได้มีการสร้างอคติทางชาติพันธุ์ในสังคมอย่างไม่รู้ตัวมาเป็นเวลาช้านาน ผ่านวาทกรรมในเรื่องชาตินิยมและความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ประกอบกับความรู้ความเข้าใจของสังคมเกี่ยวกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่มีอยู่อย่างจำกัด ส่งผลให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐโดนดูถูกเหยียดหยาม และ

⁴³⁹ กล่าวคือ นโยบายด้านการศึกษาได้อนุญาตให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐสามารถเรียนหนังสือได้ทุกคน แต่ในขณะที่ด้านการประกอบอาชีพ กลับมีการกำหนดอาชีพให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐสามารถทำงานได้เพียง 27 อาชีพ ส่งผลให้เกิดช่องว่างทางโอกาสด้านการประกอบอาชีพที่สัมพันธ์กับระดับความรู้ทางการศึกษา และยังสร้างปัญหาต่อไป คือ ปัญหาการว่างงาน เนื่องจากเมื่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐจบการศึกษาแล้ว แต่ไม่สามารถที่จะทำงานในสาขาที่ตนจบมาได้เพราะติดเงื่อนไขทางด้านกฎหมาย อีกทั้งกฎหมายก็ยังปิดโอกาสให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่มีความรู้ความสามารถนอกเหนือจากอาชีพที่กฎหมายกำหนดได้ประกอบอาชีพ เพราะเมื่อพิจารณาอาชีพที่กฎหมายอนุญาตให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐทำได้นั้น จะเป็นอาชีพทางด้านงานบริการซึ่งไม่จำเป็นต้องใช้ความรู้ความสามารถในเชิงวิชาการหรือระดับการศึกษาที่สูงก็ได้

ไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ตลอดจนอาจจะถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จากมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ควรเกิดขึ้นเป็นอย่างยิ่ง ในเมื่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต่างก็เป็นมนุษย์ เฉกเช่นเดียวกับกับคนมีสัญชาติและคนมีรัฐ หรือการกำหนดนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการจัดระบบระเบียบของกลุ่มคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ จะเป็นการดำเนินนโยบายในลักษณะของการจัดการที่ถือ ว่าเป็นกลุ่มคนต่างด้าวที่ลักลอบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ดังนั้น การจัดการจึงต้องอยู่บนพื้นฐาน ของความมั่นคงของชาติเป็นสำคัญ โดยมีฐานความคิดในเชิงควบคุมมากกว่าปกครอง และให้ ความสำคัญกับอำนาจอธิปไตยของรัฐเป็นหลัก แสดงให้เห็นถึงความมีอคติทางชาติพันธุ์ที่มองว่า คนไร้ สัญชาติและคนไร้รัฐจะเข้ามาทำลายความมั่นคงของชาติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเข้าไปพัวพันกับ กลุ่มขบวนการค้ามนุษย์ ค้าประเวณี หรือค้ายาเสพติด หรือมองว่ากลุ่มคนเหล่านี้ได้เข้ามาบุกรุกใน พื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติหรือเขตป่าสงวนแล้วตัดไม้ทำลายป่า เป็นต้น จากฐานอคติทางชาติพันธุ์ ดังกล่าวเหล่านี้จึงส่งผลให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐมักจะถูกเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมและถูก ละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ซึ่งหน้า หรือได้รับผลกระทบจากโครงสร้างของรัฐในลักษณะของ การกำหนดกฎหมายที่ทางกฎหมายและระเบียบต่างๆ ที่ควบคุมวิถีชีวิตและเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพ อยู่เสมอ ดังนั้น แม้รัฐธรรมนูญจะรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐไว้ เพียงใด หากความมีอคติทางชาติพันธุ์ยังคงมีอยู่ เป้าประสงค์ที่จะให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญก็ย่อมที่ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์

5.1.4 ความไม่รู้ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ

การที่บุคคลต้องตกเป็นคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐนั้น ย่อมที่จะสัมพันธ์ต่อการถูก ละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้โดยง่ายอยู่แล้ว และยิ่งหากคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐไม่รู้ถึงสิทธิ ประโยชน์หรือสิทธิอันชอบธรรมที่ตนพึงควรจะได้รับในฐานะที่เป็นมนุษย์ โดยเฉพาะสิทธิในการเข้าถึง การให้บริการสาธารณะต่างๆ บางครั้งก็ก่อให้เกิดเป็นช่องทางให้เกิดการกดขี่ข่มเหงและเอารัดเอา เปรียบจากกลุ่มคนที่เห็นแก่ตัว มุ่งที่จะแสวงหาผลประโยชน์โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย และฉกฉวย โอกาส โดยเฉพาะพวกขบวนการค้ามนุษย์ ค้ายาเสพติดและค้าอาวุธ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการละเมิดต่อ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้ อาทิเช่น กรณีที่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐไม่รู้ ถึงสิทธิในการประกอบอาชีพของตนเองก็อาจจะถูกนายจ้างที่มีความเห็นแก่ตัวเห็นแก่ได้ล่อลวงให้ไป ทำงานที่มีความสัมพันธ์ต่อชีวิตและร่างกาย ฉ้อโกงในเรื่องรายได้หรือระยะเวลาการทำงาน ส่งผลให้ คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต้องทนทุกข์กับงานที่ทำ อันเกิดจากความไม่ใส่ใจและขาดความ กระตือรือร้นของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเองเพื่อรักษาสิทธิของตนเอง และเป็นเหตุให้ศักดิ์ศรีความ เป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐยังคงถูกละเมิดอย่างต่อเนื่องแม้รัฐธรรมนูญจะให้ความ คุ้มครองแล้วก็ตาม

5.2 ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีผลบังคับใช้อย่างถูกต้องและไปตามเจตนารมณ์ ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้

(1) ควรนำหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองหรือตามกฎหมายระหว่างประเทศที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิก มาอนุวัติการและกำหนดเป็นกฎเกณฑ์หรือมาตรการทางกฎหมายให้มีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการปรับปรุงแก้ไขปัญหาแก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ มิใช่เป็นการกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อแก้ไขเฉพาะหน้าเป็นการชั่วคราว และจะสามารถทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานของรัฐได้นำกฎเกณฑ์ที่มีความชอบธรรมไปปฏิบัติเพื่อให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐอย่างทั่วถึง

นอกจากนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่า การไม่สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ย่อมเป็นการทำให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐไม่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและมีมาตรฐานที่ดีเพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตในฐานะที่เป็นมนุษย์ เนื่องจากทำให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต้องตกอยู่ในสถานะที่สับสนเสียดสีมีภัยต่อชีวิต ร่างกาย และจิตใจ ประกอบกับความเปราะบางที่มีอยู่ในตัวคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐถือว่าเป็นสถานะที่รัฐต้องให้ความตระหนักรู้ในการให้ความคุ้มครองเพื่อมิให้ความเป็นมนุษย์ต้องถูกลดทอนลงหรือถูกละเมิดได้ ดังนั้นการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานจึงเป็นหลักการที่มีสาระสำคัญของแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รัฐจึงต้องมีการกำหนดมาตรการหรือสร้างหลักประกันที่จำเป็นเพื่อปกป้องคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเพื่อให้ได้เข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานดังกล่าวได้ อีกทั้ง รัฐควรที่จะนำหลักการเรื่องภาระหน้าที่ขั้นต่ำตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 มาบัญญัติเป็นกฎเกณฑ์เพื่อให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐสามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานและสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้โดยชอบธรรม โดยอาจจะให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์หรือสำนักงานสภาพัฒนาการเป็นผู้นำรับผิดชอบดำเนินการ

นอกจากนี้ ประเทศไทยต้องสร้างความร่วมมือในทางระหว่างประเทศเพื่อร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐอันเป็นการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ โดยเฉพาะปัญหาการลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายของคนต่างด้าวเพื่อมุ่งหน้าไปสู่ประเทศที่สาม เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศทางผ่าน ดังนั้น การร่วมมือจึงต้องเชื่อมโยงกับประเทศต้นทางไปสู่ประเทศปลายทาง เพื่อให้มีแนวทางการแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรมและมีความต่อเนื่องอย่างเป็นระบบและมีรูปแบบ ทั้งในเรื่องการกำหนดมาตรการเพื่อแก้ปัญหาการข้ามพรมแดนไม่ว่าจะเป็นเรื่องการลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ปัญหาแรงงานข้ามชาติ ปัญหาการก่อการร้ายระหว่างประเทศ การค้า

สิ่งของผิดกฎหมาย และการค้ามนุษย์ หรือมาตรการขอความร่วมมือในการส่งคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐกลับคืนสู่ประเทศต้นทางหรือประเทศปลายทางแล้วแต่กรณี

ส่วนการรักษาความมั่นคงของชาติ กรณีที่จะต้องมีการกระทำต่อคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ นั้น ประเทศไทยต้องนำหลักความมั่นคงของมนุษย์มาพิจารณาประกอบด้วยเพื่อให้เกิดสมดุลทางด้านความมั่นคงอย่างเหมาะสม และให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้มีหลักประกันในความปลอดภัยและให้สอดคล้องกับหลักการไม่ผลักดันกลับ อันเป็นการให้ความสำคัญด้านมนุษยธรรมและเป็นการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามหลักสากลและตามรัฐธรรมนูญของไทยด้วย

(2) ควรมีการพัฒนาศักยภาพและการให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานด้านการพิสูจน์สถานะทางบุคคล เนื่องจากปัญหาการพิสูจน์ข้อเท็จจริง พยานหลักฐานและพยานบุคคลให้ถูกต้องตรงตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด เป็นปัญหาที่ซับซ้อน จึงจำเป็นต้องทำการศึกษาและทำความเข้าใจเป็นอย่างมาก และต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถและเชี่ยวชาญในการพิสูจน์ทราบตัวบุคคล ทั้งในแง่นิติศาสตร์ นิติวิทยาศาสตร์ สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา เพื่อให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐอย่างแท้จริง บางครั้งแนวนโยบายหรือระเบียบกฎหมาย ตลอดจนแนวทางการปฏิบัติมีความชัดเจนถูกต้องแล้ว แต่หากเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่เข้าใจในสถานการณ์ของปัญหาและตัดสินใจผิดพลาดย่อมก่อให้เกิดความเสียหายแก่คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้

(3) ส่งเสริมการสร้างทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ โดยเริ่มจากการทำให้ความรู้ความเข้าใจว่าคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐคือใคร มีสถานะทางสังคมอย่างไร เพื่อไม่ให้เกิดความมีอคติทางชาติพันธุ์ เนื่องจากส่วนหนึ่งของความรู้สึกดังกล่าวมาจากความไม่รู้หรือไม่เข้าใจว่าคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐคือใคร และการถูกครอบงำทางความคิดต่อการสร้างอคติทางชาติพันธุ์อย่างไม่รู้ตัว ผ่านวาทกรรมในเรื่องชาตินิยมและความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ทำให้บุคคลมีมุมมองหรือเข้าใจในตัวคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐอย่างเหยียดหยามด้อยค่า และเห็นว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มีภัยอันตรายต่อความมั่นคงของชาติเป็นอย่างยิ่งในลักษณะแบบเหมารวม

นอกจากนั้น ควรที่จะมีการส่งเสริมให้มีการพัฒนาองค์กรของรัฐเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มบุคคลที่มีปัญหาทางสถานะของบุคคลซึ่งรวมถึงคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐด้วย เพื่อสามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการจัดการ ตลอดจนนำไปเผยแพร่เพื่อการสร้างความเข้าใจทัศนคติที่ดีที่ถูกต้องเกี่ยวกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐต่อชุมชน เพื่อให้สังคมไทยมีความเป็นเอกภาพทางสังคม ให้การอยู่ร่วมกันระหว่างคนไทยกับคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความหวาดระแวง และมุ่งลดการกระทำละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ

(4) ควรส่งเสริมให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงสิทธิต่างๆ ของตนเอง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำที่ผิดกฎหมาย หรือการถูกล่อลวงให้เข้าไปสู่กระบวนการที่ผิดกฎหมายทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นขบวนการค้ามนุษย์ ค้ายาเสพติด และค้าอาวุธสงคราม เนื่องจากปัญหาเรื่องความไม่รู้หรือมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในทางข้อเท็จจริงเป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้คนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐไม่สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ ได้อย่างสมบูรณ์ และสุ่มเสี่ยงที่จะถูกชักชวนให้ไปเข้าร่วมกระทำในสิ่งที่ผิดกฎหมาย ดังนั้น การรวมกลุ่มของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเพื่อความร่วมมือร่วมแรงและช่วยเหลือซึ่งกันและกันจะทำให้การดำเนินการต่างๆ ในสังคมของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผนและมีประสิทธิภาพ สามารถใช้เป็นฐานข้อมูลเพื่ออ้างอิงถึงความมีอยู่ทางสถานะบุคคลในการติดต่อเพื่อการประสานงานให้สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานหรือสิทธิประโยชน์ที่พึงได้รับจากรัฐ อีกทั้ง การรวมกลุ่มจะก่อให้เกิดความสะดวกในการตรวจสอบและเป็นการป้องกันการสวมสิทธิสถานะของบุคคล หรือการแสวงหาผลประโยชน์อันมิชอบได้อีกหนทางหนึ่งด้วย อย่างไรก็ตาม เป็นเรื่องยากที่จะก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐโดยเป็นการดำเนินการกันเอง จึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดตั้งหน่วยงานที่มีความรู้ความเข้าใจและมีความคล่องตัวในการประสานงานติดต่อกับกลุ่มคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ทั่วประเทศ ซึ่งในกรณีนี้คือองค์กรพัฒนาเอกชนหรือกลุ่ม NGOs ต่างๆ เพื่อทำหน้าที่ดังกล่าว เนื่องจากองค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้เป็นหน่วยงานที่มีลักษณะการทำงานที่ค่อนข้างจะคล่องตัวและสามารถเข้าถึงกลุ่มคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้อย่างรวดเร็ว โดยไม่ต้องผ่านขั้นตอนหรือกระบวนการต่างๆ อีกทั้งองค์กรพัฒนาเอกชนยังมีความหลากหลายทางกิจกรรมที่จะช่วยพัฒนากลุ่มคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐให้มีประสิทธิภาพได้อีกด้วย

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ข้อเสนอแนะของผู้เขียนดังกล่าวจะไม่สามารถสัมฤทธิ์ผลได้เลยหากไม่ได้ความร่วมมืออย่างจริงจังจากทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนตัวของกลุ่มคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐเอง เพื่อให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐได้รับความคุ้มครองและเกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติ และสอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญและพันธกรณีตามกฎหมายระหว่างประเทศของประเทศไทยด้วย

รายการอ้างอิง

หนังสือภาษาไทย

- The Oxford Advanced Learner's Dictionary*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, 2546.
- เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. หลักกฎหมายว่าด้วยสิทธิเสรีภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2537.
- เดือน คำดี. ปรัชญาตะวันตก. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2522.
- กฤตยา อาชวนิจกุล. "การจัดระบบคนไร้รัฐในบริบทประเทศไทย." สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2554.
- กุลพล พลวัน. สิทธิมนุษยชนในสังคมโลก. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2547.
- คณิน บุญสุวรรณ. สิทธิเสรีภาพของคนไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2542.
- คำวินิจฉัยของศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรป ลงวันที่ 11 ตุลาคม 2001 คดี Mervett Khalil (C-95/99), Issa Chaaban , and (C-96/99) และ Hassan Osseili (C-97/99).
- คำวินิจฉัยของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งสหภาพยุโรป ลงวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2009 (คดี Andrejeva v. Latvia).
- คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฝรั่งเศส Décision n° 81-132 DC du 16 janvier. 1982. จรัญ โฆษณานันท์. นิติปรัชญา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2539.
- . สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน: ปรัชญา กฎหมาย และความเป็นจริงทางสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2545.
- จันทรา ธนะวัฒน์นางศ์ และคณะ. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัย “แนวทางและกลไก การแก้ไขปัญหาของความทับซ้อน/กำกวมระหว่างคนไร้รัฐกับแรงงานต่างด้าวสัญชาติลาว: กรณีศึกษาพื้นที่อำเภอบุนทริก จังหวัดอุบลราชธานี. 2553.
- ชาติชาย เชษฐสุมน. ประชาคมอาเซียน (Asean Community) : ผลกระทบต่อกฎหมายไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2557.
- ชุมพร ปัจจุสานนท์. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล เล่ม 1 สัญชาติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ เดือนตุลา 2546.
- ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล. คู่มือมาตรฐานการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้ด้อยโอกาส. กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และ ผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- ธนู เอกโชติ. หลักนิติธรรม สถานะบุคคลและสิทธิ ความเรียงว่าด้วยคดีสถานะบุคคลและสิทธิ. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์

นพนิธิ สุริยะ. "ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ : มองจากบริบทของไทย." วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 3 (กันยายน 2543).

บรรเจิด สิงคะเนติ. หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2552.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. กฎหมายมหาชน เล่มหนึ่ง วิวัฒนาการทางปรัชญาและลักษณะของกฎหมายมหาชนยุคต่างๆ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ. กฎหมายรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.

———. รายงานการวิจัย เรื่องหลักการใช้อำนาจขององค์กรที่ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2549.

บุญสม วัฒนปาณี. งานสัญญาติและความมั่นคงแห่งชาติ. รายงานการศึกษาส่วนบุคคล หลักสูตรนักบริหารการทูต รุ่นที่ 1 สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ, 2552.

ปรีดี เกษมทรัพย์. นิติปรัชญา. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.

ปิ่นแก้ว อุณแก้ว. คนไร้รัฐ ไร้สัญชาติในรัฐไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2550.

พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์. อัญญาภาพ : แนวคิดเชิงสังคมวิทยา. เอกสารทางวิชาการสังคมวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระมหารัตนยะ ปัญญาภา. "สิทธิทางจริยธรรมของเด็กที่ได้รับเชื้อเอชไอวีจากมารดาในประเทศไทย : ศึกษาจริยศาสตร์การแพทย์และพุทธจริยศาสตร์." นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543.

พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. แบบเสนอโครงการวิชาการคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วิจัยประเภทที่ 3 เรื่อง การปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย : แนวคิดและมาตรการในการจัดการปัญหาที่ขอบด้วยกฎหมายระหว่างประเทศ.

———. "คนไร้รัฐคนไร้สัญชาติแห่งอีสาน : ความท้าทายอีกครั้งต่อนักกฎหมายระหว่างประเทศ แผนกคดีบุคคล. วารสารกฎหมาย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี." 2551.

———. คำอธิบายกฎหมายสัญชาติไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2538.

———. รายงานผลการวิจัยปัญหาการยอมรับให้สัญชาติไทยโดยการแปลงสัญชาติแก่คนต่างด้าว. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร อัญชลี กิจธนไพบูลย์ อรวรรณ รอดสังวาล สุวรรณิ์ เข็มเจริญ อารยา ชินวรโกมล. รายงานผลการวิจัยภายใต้โครงการศึกษาปัญหาผลกระทบด้านสิทธิ

มนุษยชนต่อคนไร้สัญชาติในประเทศไทย การประชุมวิชาการเรื่องงานวิจัยของประเทศไทย
ด้านการย้ายถิ่นระหว่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์. 2545.

พิธีสารอิสตันบูล คู่มือการสืบสวนสอบสวนและบันทึกข้อมูลหลักฐานอย่างมีประสิทธิภาพ กรณีการ
ทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นๆ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรี.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2555.

พินิจ รัตนกุล. เสรีภาพ ความรัก และทางเลือกของชาร์ดาร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2538.

มูลนิธิพัฒนาการคุ้มครองเด็ก (FACE). รายงานผลการวิจัย ภายใต้โครงการวิจัยเพื่อสำรวจ
สถานการณ์และศึกษาความเป็นไปได้ในการขจัดปัญหาการจดทะเบียนการเกิดและปัญหา
สถานะบุคคลตามกฎหมายของประชาชนในพื้นที่ประสบภัยสึนามิ. มูลนิธิพัฒนาการคุ้มครอง
เด็ก (FACE), 2550.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542.

วไล ฌ ป้อมเพชร. ชุดอารยธรรมตะวันตก รากฐานของวัฒนธรรมตะวันตกประวัติศาสตร์สังเขปของ
โลกสมัยโบราณ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524.

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2538.

———. สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543.

วาริญา ภาภูตานนท์ ฌ มหาสารคาม. ปรัชญาชั้นแนะนำ: กระแสคิดที่ทรงอิทธิพลต่อโลก. หนังสือชุด
นักคิดสะท้านโลกกันต์ 1. กรุงเทพฯ: ชีววิวัฒน์, 2547.

วิลาสินี ตาสิตี. "กระบวนการเข้าสู่วาระชายขอบทางการศึกษาของเด็กนักเรียนอาชญาในอำเภอเมือง
จังหวัดเชียงราย." วารสารยุติธรรมคู่ขนาน ปีที่ 7 (ฉบับที่ 2 (สิงหาคม - ธันวาคม) 2555).

วิษณุ เครืองาม. กฎหมายรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2530.

วีระ โลจายะ. กฎหมายสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2525.

ศยามล ไกยูรวงศ์, อัญชลี ผลเกลี้ยง, and สมนึก เบญจวิทยาธรรม. คู่มืออาสาสมัครส่งเสริมสิทธิ สิทธิ
ชาวเขา. กรุงเทพฯ: สมาคมสิทธิและเสรีภาพของประชาชน, 2535.

ศาลปกครองเชียงใหม่. คดีหมายเลขดำที่ 75/2558, 76/2558, 77/2558, 78/2558, 79/2558 และ
80/2558

ศาลปกครองสูงสุด. คำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุด คดีหมายเลขดำที่ อ.299/2547 คดีหมายเลข
แดงที่ อ.117/2548.

สถิต วงศ์สุวรรณ. ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, 2540.

- สภาพนายความ, คณะอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนด้านชนชาติ ผู้ไร้สัญชาติ แรงงานข้ามชาติ และผู้พลัดถิ่น. คลังสมองเพื่อคนไร้สัญชาติ: รวบรวมองค์ความรู้สำหรับการจัดการปัญหาด้านสถานะและสิทธิของบุคคล. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์, 2552.
- สมคิด เลิศไพฑูรย์. "หลักความเสมอภาคตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ." วารสารสถาบันพระปกเกล้า ปีที่ 1, no. ฉบับที่ 1 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2546) (2546).
- สมชาย ปรีชาศิลปปะกุล. ขายขอบนิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2548.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. การเมืองอังกฤษ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสมาธรรม, 2553.
- สมยศ เชื้อไทย. นิติปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2538.
- . วิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ. เอกสารประกอบคำบรรยายชั้นปริญญาตรีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.
- สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย. ความมั่นคงของมนุษย์ในปัจจุบันและอนาคต รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี 2552. กรุงเทพฯ: สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2552.
- สำนักงานศาลปกครอง. แนวคำวินิจฉัยของศาลปกครอง เล่ม 5. กรุงเทพฯ: สวัสดิการสำนักงานศาลปกครอง, 2555.
- สำนักยุทธศาสตร์ความมั่นคงภายในประเทศ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ. ยุทธศาสตร์แก้ปัญหาผู้หลบหนีเข้าเมืองทั้งระบบ (มติคณะรัฐมนตรี 24 เมษายน 2555). กรุงเทพฯ: สำนักยุทธศาสตร์ความมั่นคงภายในประเทศ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, 2555.
- สิวลี ศิริโล. จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- สุภินันท์ชัย แซ่ลี. 2 ขวบปีแห่งกระบวนการเรียนรู้กับการปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง. ประมวลสรุปและสังเคราะห์ประสบการณ์การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของผู้พลัดถิ่นภายในประเทศ (มิถุนายน 2547–เมษายน 2550) เอกสารเผยแพร่เล่มที่ 1 ในชุดบทเรียนการทำงานด้านสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์
- สุริชัย หวันแก้ว. คนชายขอบ : จากความคิดสู่ความจริง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- อมร จันทรสมบูรณ์. กฎหมายปกครอง. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544.
- อุดม รัฐอมฤต นพนิธิ สุริยะ และบรรเจิด สิงคะเนติ. รายงานวิจัย การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือการใช้สิทธิเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. 2540. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2544.
- อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. สิทธิมนุษยชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2553.

หนังสือภาษาต่างประเทศ

- Appadurai. Arjun. "Disjuncture and Difference in the Global Cultures Economy." In *The Globalization Reader*, edited by Frank J. Lechner and John Boli. Massachusetts: Blackwell Publishers, 2000.
- Ariel L. Bendor and Michael Sachs. "The Constitutional Status of Human Dignity in Germany and Israel." *ISRAEL LAW REVIEW* (2011).
- B. Ackerman. "The Living Constitution." *Harvard Law Review* 120 (2007).
- Blockner, G.H. *Ethics: An Introduction*. 2nd ed. New York Heaven publication, 1988.
- D. Oliver. *Constitutional Reform in the Uk*. New York: Oxford University Press, 2003.
- Daneil P. Sulmasy. *Death, Dignity, and the Theory of Value*. New York: Saint Vincent's Hospital Manhattan, 1992.
- Denise, Theodore C., and Sheldon Peterfreund, P, . *Great Tradition in Ethics*. California: Wadworth Publishing, 1992.
- Duerig , Grundgesetz – Kommentar. Art. 1 , Abs. 1 , Rdnr. 17.
- Edgar Bodenheimer. *Jurisprudence*. Cambridge: Havard University Press, 1981.
- Edward Dumbauld (Ed). *Freedom and the State Political Writings of Thomas Jefferson*. New york: Forum Books, 1966.
- Engel v. Vitale, 370 U.S. 421. 1962.
- Foley v. Connelie, 435 U.S. 291. 1978.
- Goesaert v. Cleary, 335 U.S. 464. 1948.
- Graham v. Richardson, 403 U.S. 365. 1971.
- Hernandez v. Texas, 347 U.S. 475. 1954.
- In re Griffiths, 413 U.S. 717. 1973.
- J.D. Kuhne. *Die Reichsverfassung Der Paulskirche*. 1985.
- Kant, Immanuel. *Groundwork of the Metaphysic of Morals*. New York: Happer & Row, 1964.
- Keown., Damien. *Are There "Human Right" in Buddhism?* London: University of London, 1995.
- Klaus Stern. *Das Staatsrecht Der Bundesrepublik Deutschland ,Band li/2 ,Aiigemeinelehren Der Grundrechte , S. 1113.*

- "Nottebohm Case (Liech. V. Guat.)." *ICJ* 111, no. (Nov. 18) (1953).
- Nyquist v. Mauclet, 432 U.S. 1. 1977.
- P. Leyland. *The Constitution of the United Kingdom*. Portland Oregon: Hart Publishing, 2007.
- Palmore v. Sidoti, 466 U.S. 429. 1984.
- Paton, H.J. *The Moral Law of Kant's Ground Work of the Metaphysic of Morals*. London: Huthinsan of London, 1958.
- Plyler v. Doe, 457 U.S. 202. 1982.
- Reed v. Reed, 404 U.S. 71. 1971.
- Robson, J.M. *Collected Works of John Stuart Mill: Essays on Ethics, Religion, and Society*. Toronto: University of Toronto Press, 1969.
- Sugarman v. Dougall, 413 U.S. 634. 1973.

วิทยานิพนธ์

- ทิพรัตน์ เต็มเพ็ชร. "ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์: ศึกษากรณีการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ และตามกฎหมายภายใน." วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.
- ธีรารัง เจริญกุล. "บทบาทของนักปกครองกับความมั่นคงของชาติ (ลักษณะวิชาการเมืองการปกครอง)." วิทยานิพนธ์วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 50.
- ภัทรศักดิ์ วรรณแสง. "หลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550." เอกสารวิจัยส่วนบุคคล วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2552.
- ยศศักดิ์ โกไศยานานนท์. "ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540." มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544.
- สุดปรารณา นิละไพจิตร. "สิทธิมนุษยชนในอิสลามกับการรับรองสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

กฎหมาย

BVerfGE30 173(214).

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. "คำสั่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติที่ 27/2557 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการด้านสถานะบุคคลและหน้าที่ของกลุ่มชาติพันธุ์และแรงงานข้ามชาติ ลงวันที่ 29 กันยายน 2557." 2557.

"คำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ 192/2545 เรื่อง มอบอำนาจให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเขตควบคุมผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า 9 จังหวัดปฏิบัติราชการแทนปลัดกระทรวงมหาดไทยในการอนุญาตให้ผู้พลัดถิ่นฯ ออกนอกเขตจังหวัดควบคุม."

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน Universal Declaration of Human Rights. "ศักดิ์ศรีและความยุติธรรมสำหรับเราทุกคน." กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, 2551.

"ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การกำหนดเขตที่พักอาศัยคนญวนอพยพ."

"ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การควบคุมผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่าที่เข้ามาในประเทศไทย หลังวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2519."

"ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำทะเบียนและบัตรประจำตัวผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า พ.ศ. 2522 ลงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2522."

"ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการทะเบียนและการควบคุมเงินฮ่ออิสระ พ.ศ. 2533 ลงวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2533."

"ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการทะเบียนและการควบคุมอดีตทหารจีนคณะชาติและเงินฮ่ออพยพ พ.ศ. 2528 ลงวันที่ 21 พฤศจิกายน 2528."

ราชกิจจานุเบกษา. "พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 16) พ.ศ. 2546." 2546.

———. "พระราชบัญญัติว่าด้วยการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2495." 2495.

———. "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2549." 2549.

"หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0202/694 เรื่อง การแก้ไขปัญหาเนปาลอพยพ ลงวันที่ 9 ตุลาคม 2529 ".

"หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0202/2034 เรื่อง การอนุญาตออกนอกเขตผู้อพยพฯ เกาะง่ามกุ่มพญา ลงวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2529."

"หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0204/ว.83 เรื่อง การดำเนินการให้สถานะคนต่างด้าวแก่ไทยลื้อ ลงวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2537."

"หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0308.4/ว.795 เรื่อง การดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2548 เกี่ยวกับการอนุญาตให้นักเรียนนักศึกษาที่เป็นบุคคลไม่มีสัญชาติไทย เดินทางออกนอกเขตควบคุมเป็นการชั่วคราว เพื่อรับการศึกษาในสถานศึกษา ลงวันที่ 7 มีนาคม 2550 ".

"หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0709/ว. 301 เรื่อง การดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุญาตให้ชาวเขาเดินทางออกนอกเขตจังหวัดเป็นการชั่วคราว ลงวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2535 ".

"หนังสือกระทรวงมหาดไทยที่ มท 0310.1/ว.3408 เรื่อง การดำเนินการเกี่ยวกับการอนุญาตให้ชาวเขาและบุคคลบนพื้นที่สูงเดินทางออกนอกเขตจังหวัดเป็นการชั่วคราว ลงวันที่ 21 พฤศจิกายน 2543."

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2552.

ฐานข้อมูลออนไลน์

. <http://oppp.opp.go.th/g1.html>.

เนชั่นเบรกกิ้งนิวส์. "2 หนูน้อยไทยใหญ่คว้าเหรียญเงินประกวดสิ่งประดิษฐ์นานาชาติที่มาเลเซีย." (2558). <http://breakingnews.nationtv.tv/home/read.php?newsid=759276>.

โครงการคุ้มครองสิทธิเด็กไร้รัฐไร้สัญชาติ การดำเนินโครงการในระยะที่ 2.

<http://www.stateless4child.net/th>.

"การจดทะเบียนการเกิด." <https://www.gotoknow.org/posts/306559>.

ข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ. <http://www.unhcr.org>.

ทศพล ทรรศนกุลพันธ์. "การคุ้มครองสิทธิแรงงานต่างด้าวกับความมั่นคงของรัฐไทย." (2552).

<http://www.prachatai.com/journal/2009/09/25829%20>.

พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. "แนวคิดในการแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย." ส่วนหนึ่งของงานเป็นการวิเคราะห์เพื่อเสนอต่อ คณะอนุกรรมการประสานงานด้านสังคม คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2545 (2545). <http://www.archanwell.org>.

———. "สภาพนายควมทำอย่างไรเพื่อการพัฒนาสิทธิมนุษยชนทางการศึกษาให้แก่เด็กไร้รัฐ ๓๘ คน แห่งโรงเรียนอิสลามศึกษา แม่สอด?". <https://www.gotoknow.org/posts/504124>.

———. "สิทธิในการก่อตั้งครอบครัวของคนชายขอบถือบัตรสีส้ม กรณีของนางสาวหันลานแห่งสังขละบุรี." (2554). <http://salweennews.org/home/?p=658>.

มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย. "“แม่สอดโมเดล” อนาคตการจดทะเบียนการเกิดร้อยเปอร์เซ็นต์." (2555).

<http://midnightuniv.org/%E0%B9%81%E0%B8%A1%E0%B9%88%E0%B8%AA%E0%B8%AD%E0%B8%94%E0%B9%82%E0%B8%A1%E0%B9%80%E0%B8%94%E0%B8%A5-%E0%B8%AD%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B8%84%E0%B8%95%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%88>.

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. "เกี่ยวกับเรา."

<http://www.nhrc.or.th/2012/wb/th/index.php>.

ภาคผนวก

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายวีรวัฒน์ อีสรานุวรรณ เกิดเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2521 ที่จังหวัดสตูล สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สำเร็จการศึกษา รัฐศาสตรบัณฑิต จากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2541 นิติศาสตรบัณฑิต จากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2547 ประกาศนียบัตรบัณฑิตทางกฎหมายมหาชน จากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2550 เริ่มรับราชการครั้งแรกเมื่อปี 2544 ตำแหน่งพนักงานคดีปกครอง 3 สำนักส่งเสริมงานคดีปกครอง สำนักงานศาลปกครอง ปัจจุบันรับราชการตำแหน่งพนักงานคดีปกครองชำนาญการ สำนักงานศาลปกครองสูงสุด สำนักงานศาลปกครอง ณ อาคารศาลปกครอง เลขที่ 120 หมู่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร

